

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**HÂZÂ MECMÛA-İ SÂZ Ü SÖZ'DE TÜRKÜLER
(TÜR VE BİÇİM İNCELEMESİ)**

Doktora Tezi

Erkan AYDIN

Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı

İzmir 2022

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

HÂZÂ MECMÛA-İ SÂZ Ü SÖZ'DE TÜRKÜLER
(TÜR VE BİÇİM İNCELEMESİ)

Doktora Tezi

Erkan AYDIN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. S. Bahadır TUTU

Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı

Türk Halk Bilimi Doktora Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne Sunduğum “Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz’de Türküler (Tür ve Biçim İncelemesi)” adlı ~~yüksek lisans~~/doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Erkan AYDIN

ÖNSÖZ

Türk Müziği'nde, oluşumundan günümüze kadar geçen zaman içinde kendisine ait olan belge niteliği taşıyan yazmaların azlığı bilinen bir gerçektir. Yaklaşık 400 yıl önce, Ali Ufkî Bey'in "Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz" (HMSS) adlı yazmasının Türk müzik tarihi içindeki yeri ve önemi kendi yüzyılı, hatta kendisinden önceki yüzyıl hakkında birçok bilgiyi barındırdığı ve içerisindeki farklı türlerdeki eserlerin gün yüzüne çıkmasıyla daha da iyi anlaşıldığı görülmektedir. 20. yy.'ın başlarına kadar hiçbir bilgi sahibi olmadığımız bu kaynaktan ilk kez Dr. Rıza Nur bahsetmektedir. Daha sonraları çeşitli makalelerle parça parça tanıtılan HMSS, 1976'da Prof. Dr. Şükrü Elçin imzasıyla tıpkıbasım olarak Kültür Bakanlığı tarafından basılmıştır. Önce 1995'te doktora tezi olarak HMSS'nin birebir transkriptini sonra 2003'te kitap halinde yayınlayan Prof. Dr. M. Hakan Cevher'dir.

HMSS'nin içindekilerden yola çıkarak, döneminin Türk Müziği (TSM- THM) makam ve usûl anlayışı, kullanılan türler, müzik terimleri, bestecilik yöntemleri, ilgili yüzyıllarda yaşayan saz şairleri ve onların kullandıkları kalıp ezgiler hakkında edindiğimiz bilgiler yazmanın müzik yönünü göstermektedir. Bunun yanında sözel eserlerde kullanılan sözlerin incelenmesi ve elde edilen sonuçların 16. yy. ve 17. yy.'a ait bilgiler edebî yönünü göstermektedir.

Çalışmamız; Prof. Dr. M. Hakan Cevher'in tıpkıbasım olarak çeviri-yazımını yaptığı HMSS'de bulunan türkülerin, günümüzde kullanılan notasyona göre yeniden yazılarak, hem müzik yönlerini hem de barındırdıkları sözlerin incelenmesini oluşturmaktadır. Bazı türkülerde müzik cümleleri üzerinde, makamın, ezginin, türün ve ritmin oluşturduğu etkiler nedeniyle metin tamiri yapılmıştır.

HMSS'deki türkülerin; Geleneksel Türk Halk Müziği ve Türk Halk Bilimi alanlarına, barındırdığı bilgilerle katacağı kazançlar, mecmuanın yazıldığı yüzyıl içindeki türkü türü ve türkü anlayışı açısından değerinin ölçülebilmesi ve bunun yanında günümüzdeki benzer türkülerle olan ilişkilerinin çıktıkları açısından önemlidir. Bunun sonucunda yaşadığımız yüzyılla- 16. ve 17. yüzyıllar arasında kurulabilecek bağlantıların derinlikleri de ortaya çıkmaktır.

Tez öneri sürecinden bu güne kadar geçen zaman içerisinde katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bileceğim kişiler oldu. Öncelikle meslekî ve kişisel deneyimlerini her

zaman paylaşan, rehberliğini, yol göstericiliğini ve desteğini esirgemeyen, akademik danışmanım Doç. Dr. Sıtkı Bahadır Tutu'ya, akademik alanda ki duruşu, titizliği ve disipliniyle örnek aldığım kıymetli hocam Prof. Dr. Metin Ekici'ye ve tez çalışmam boyunca sundukları katkılardan dolayı, Öğr. Gör. Erhan Onat'a, notaların yazımında Öğr. Gör. Alper Demir'e, tezin ve notaların yazımında teknik desteği ile Öğr. Gör. Levent Uslu'ya, HMSS ile tanışmamı ve türküler üzerine çalışmamı öneren sayın hocam Prof. Dr. M. Hakan Cevher'e teşekkür ederim.

Bir zel teşekkürü de hayatımın her yerinde olduğu gibi doktora öğrenimim ve tez aşamam süresince bana sonsuz destek olan canım aileme; kızlarım Rüya Aydın, Selin Aydın ve eşim Öğr. Gör. M. Beste Aydın'a sunarım. (İzmir, 30.11.2022)

Erkan AYDIN

ÖZET

Osmanlı pâdişâhı IV. Mehmed zamanında yaşamış, kendisinin tercümanlığını da yapmış olan Ali Ufkî, şair, hâtırât yazarı, dilci, minyatür sanatkârı ve besteci yönleriyle tanınmış, “Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz” müzik antolojisinin yazarıdır. Klâsik Türk müziği ve halk müziği bestelerinin toplandığı eseri bir rastlantı sonucu Çağatay Uluçay, Londra British Museum kütüphanesinde bulmasının ardından yazdığı bir makale ile eser gün yüzüne çıkmıştır.

British Museum’dan film kopyası getirilen eserin kapsamındaki ilk çalışmayı Hüseyin Sadeddin Arel 35. sayfadaki “Hüseyini Peşrev” üzerine yapmıştır. Daha sonra mehterle alakalı besteleri Haydar Sanal yayımlamıştır. Yılmaz Öztuna ise, Mecnûa-i Sâz ü Söz ve içerisinde isimleri bulunan bestecilerin biyografilerini araştırmıştır. Eserde bulunan güfteleri Cafer Ergin, dinî Türk müziği eserlerini ise Gültekin Oransay incelemiştir.

Önemli bir kaynak kabul edilen “Mecnûa-i Sâz ü Söz” de XVII. yy.’ın ortalarına kadar gelen önemli besteler ve halk şiirlerinin yanı sıra dönemin bestecileri hakkında da bilgi içermektedir. Eser yazma geleneğinin yaygın olmadığı dönem düşünüldüğünde, bu eserin müzik araştırmacıları için paha biçilmez bir kaynak olduğu muhakkaktır.

Çalışmamız, bu değerden hareketle “Mecnûa-i Sâz ü Söz” de bulunan halk müziği eserlerinin (türkülerin) tür ve biçim yönünden incelenmesini oluşturmaktadır. Bu sayede, âşıklık geleneğinde müzik yaratma ve icrâ tarzının 17. yüzyıldaki yapısal özellikleri, ayrıca içeriklerinin niteliği hakkında tartışmak mümkün hale gelmiştir. Diğer taraftan, metin tamiri ile yeniden yaratılan notalar günümüzde kolaylıkla icrâ edilebilecek hale getirilmiştir.

Çalışmamızın giriş kısmında, XVII. yy.’daki Osmanlı sarayında Türk müziği ve Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz’ün içeriği ve türkülerin tür dağılımları belirlenmiştir. 17. yy.’da Osmanlı sarayında müzik hayatı, müzikçiler, şairler, saz şairleri, müziğin gelişimi için yazılan kaynaklar tespit edilmiştir. Mecnûa-i Sâz ü Söz’ün içerisinde farklı makamlarda ve usüllerde, Ali Ufkî’nin kendisinin kaleme aldığı hem geleneksel Türk sanat müziği hem de geleneksel Türk halk müziğine ait farklı türlerde 541 eser olduğu tespit edilmiştir. MSS’de adı geçen 104 türkünün 100’nün hem notaları hem sözleri, iki türkünün sadece sözleri, iki türkünün de yalnızca isimleri verilmiştir.

Ali Ufkî Bey'in hayatı ve kaleme aldığı eserleri hakkında bibliyografya hazırlanarak MSS hakkında bugüne kadar yapılan çalışmalar derlenmiş, türkû terimi ve türkû konusu detaylı bilgilerle tasniflenmiştir.

Birinci bölümde ise; XVII. yy.'ın saz şairleri ile MSS'de bulunan 82 türkûnün yaratıcıları olan saz şairleri hakkında bilgiler verilmiştir. Geri kalan 21 türkûnün anonim olduğu saptanmış ve bu konuda bilgiler verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde; türkülerin söz katmanlarının edebî olarak yapı ve şekil özellikleri incelenmiştir. Türkülerin edebî türlerinin belirlenmesi için yapılan değerlendirmede, çoğu kez aynı türkûde aşk, kahramanlık vb. gibi birden fazla konunun içiçe geçtiği tespit edilmiştir. Bu sebeple içerikler kelime ölçeğinde taranmış (zaman, mekân, doğa, aşk, bitkiler vb.), sınıflandırılmış ve kavramların nasıl işlendiği örneklerle anlatılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde; HMSS'de bulunan türkülerin müzik yönüyle (biçim, usûl, makam) incelenmesi ve söz ve müzik katmanlarının ilişkileri yapısal olarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Ayrıca, müellifin nota yazarken genellikle ölçü çizgilerini kullanmamış olmasının, âşık tarzı müziğin günümüzde de devam eden farklı özellikteki ölçüleri arka arkaya sıralayarak estetik heyecanı şekillendirme davranışının 17. yüzyıla kadar geriye gidilerek takip edilebildiği ortaya çıkmıştır..

Anahtar kelimeler: Ali Ufkî, Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz, halk müziği, tür, biçim, türkû.

ABSTRACT

Ali Ufki, who lived in the time of the Ottoman Sultan IV. Mehmet and was his own translator; known as poet, memoirist, linguist, miniature artist and composer aspects, author of the music anthology called “Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz”. His work which contains classic Turkish music and folk music collectin of compositions found as a result of coincidence by Çağatay Uluçay, in the library of London British Museum; the work came to light with an article he wrote after finding it.

Hüseyin Sadeddin Arel made the first study within the scope of the work, a copy of the film brought in British Museum, on “Hüseyini Peşrev” in the 35. page. After that Haydar Sanal published compositions about “mehter”. Yılmaz Öztuna, on the other hand, researched Mecnûa-i Sâz ü Söz and the biographies of the composers whose names contains in that. The lyrics in the work was examined by Cafer Ergin, religious Turkish music works were examined by Gültekin Oransay.

In “Mecnûa-i Sâz ü Söz” which was accapted as an important source, there are informations about compositions and our folk poems which came form the XVIIth century, as well as informations about the composers of this period. Considering the tradition of writing a work was not common on that period, it is certain a invaluable source of the music researchers.

Based on this value, our work consist of examining the folk music works (folk songs) in “Mecnûa-i Sâz ü Söz” in terms of type and form. In this way, it has become possible to discuss the structural features of the style of creating and performing music in the tradition of minstrelsy in the 17th century, as well as the quality of their content. On the other hand, it has become possible to perform recreated notes with text repair easily nowadays.

In the entry of our work, there is a distribution of content and typs of folk songs about Turkish music in the XVIIth century in Ottoman palace and in Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz. In the XVIIth century there were some written sources has been identified about music life, musicians, poets, reed poets, development of music in Ottoman palace. There were 541 works has been identified in Mecnûa-i Sâz ü Söz which were in different

“makam” and “usûl”, also works that in traditional Turkish art music and traditional Turkish folk music written by Ali Ufki himself. Of the 104 folk songs that mentioned in MSS, 100 of them have both notes and lyrics were given, two of them only have lyrics, two of them only have names.

The Works have been complied about Ali Ufki Bey’s life and the works he studied by doing bibliography, and the studies on the MSS so far; detailed informations about folk song term and folk song subject has been classified.

In the first chapter, informations were given about the reed poets in XVIIth century and the reed poets who were creators of 80 folk song in MSS. Informations were given and detected about the rest 20 folk songs were anonymous.

In the second chapter of the thesis; the literary structure and shape characteristics of the lyrics layers of folk songs were examined. In the evaluation made to determine the literary genres of folk songs, it was determined that more than one subject such as love, heroism, etc. were often intertwined in the same folk song. Therefore, the contents were scanned at word scale (time, place, nature, love, plants etc.), classified and how the concepts are processed is explained with examples.

In the end of the study; the music aspects (form, “usûl”, “makam”) of the folk songs found in the HMSS were examined and the relationships of the lyrics and music layers were evaluated structurally. In addition, it has been revealed that the author's not using the measure lines while writing notes is due to the fact that the behavior of shaping the aesthetic excitement by arranging the measures of different characteristics, which continues today, is due to the existence of at least 17th century at the latest.

Key words: Ali Ufki, Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Sözü, Folk music, type, form, folk song.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	x
GRAFİK LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
G.1. XVII. Yüzyıl'da Osmanlı Sarayı'nda Türk Müziği	2
G.2. Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz.....	12
G.2.1. Nüshaları	12
G.2.1.1. Paris'teki Müsvedde Nüshası	12
G.2.1.2. Londra Nüshası.....	12
G.2.2. İçerik.....	13
G.2.2.1. İçerdiği Türler ve Türkülerin Tür Dağılımları.....	13
G.2.2.2 Türküler	13
G.3. Ali Ufkî Bey	14
G.3.1. Hayatı	14
G.3.2. Eserleri.....	19
G.4. Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz Hakkında Yapılan Çalışmalar	20
G.4.1. Kitaplar	20
G.4.2. Makale ve Bildiriler.....	21
G.5. Tür Olarak Türkü.....	23
G.5.1. Terim Olarak Türkü.....	23
G.5.2. Türkülerin Yaratılması	44
G.5.3. Şiirsel Yapılarına Göre Türküler	48
G.5.4. Konularına Göre Türküler	56
G.5.5. Türkülerin Müziksel Tür, Biçim ve Usûl Özellikleri	65
G.6. Türkü Türü Üzerine Genel Bir Değerlendirme	66
G.7. Amaç, Kapsam ve Yöntem.....	73

BİRİNCİ BÖLÜM

HÂZÂ MECMÛA-İ SÂZ Ü SÖZ'DE ADI GEÇEN SAZ ŞAIRLERİ VE ANONİM TÜRKÜLER

1.1. XVII. yy.'da Saz Şairleri.....	76
1.2. Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz'de Adı Geçen Saz Şairlerinin Hayatları.....	76
1.2.1. Ahmed/ Üsküdârî	76
1.2.2. Alioğlu.....	76
1.2.3. Armudlu	77

1.2.4. Gedâ Demuroğlu	77
1.2.5. Halil	78
1.2.6. Karacaoğlu	80
1.2.7. Kâtibî	91
1.2.8. Kâtib Ali/ Kâtib/ Ali/ Derviş Ali	92
1.2.9. Koroğlu/ Kuroğlu	93
1.2.10. Köroğlu	95
1.2.11. Mustafa/ Kul Mustafa/ Kayıkçı Kul Mustafa	99
1.2.12. Kuloğlu	105
1.2.13. Kul Süleyman	106
1.2.14. Meftûni	107
1.2.15. Muhammed/ Mehmed	107
1.2.16. Öksüz/ Öksüz Dede/ Öksüz Âşık/ Öksüz Ali	107
1.2.17. Şahin	110
1.2.18. Şahinoğlu	110
1.2.19. Tasbaz Ali	111
1.3. Anonim Türküler	112

İKİNCİ BÖLÜM

HÂZÂ MECMÛA-I SÂZ Ü SÖZ'DEKİ TÜRKÜLERİN ŞİİRSEL ÖZELLİKLERİ

2.1. Yapı ve Şekil Özellikleri	116
2.2. MSS'de Bulunan Türkülerin İçerikleri	223
2.2.1. Zaman	223
2.2.2. Aşk	236
2.2.3. Mekân	247
2.2.4. Doğa/Tabiat	261
2.2.4.1. Göksel	261
2.2.4.2. Yersel	272
2.2.4.3. Hayvan	295
2.2.4.4. Bitki	320
2.2.5. İsimler	335
2.2.6. Sayılar	349
2.2.7. Renkler	355
2.2.8. Gündelik Hayat	368
2.2.9. İnanç, Din ve Tasavvuf	399
2.2.10. Ayrılık/Sıla Özlemi, Gurbet	454

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÂZÂ MECMÛA-İ SÂZ Ü SÖZ'DEKİ TÜRKÜLERİN MÜZİK KATMANI ÖZELLİKLERİ

3.1. Biçim, Usûl ve Makam.....	473
3.1.1. Biçim İnceleme ve Metin Tamiri Yöntemi Hakkında.....	473
3.1.2. Türkülerin Müzik Katmanlarına İlişkin Tür ve Biçim Etiketleri	475
3.1.3. Tür, Biçim, Makam ve Usûl Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	477
SONUÇ	484
KAYNAKLAR	489
EKLER.....	500
ÖZGEÇMİŞ	601

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 XVII. yy. Osmanlı Pâdişâhlarının hüküm süreleri	2
Tablo 2 HMSS'de Yaratıcısı Bilinmeyen Koşma Semâ'î Türküler.....	113
Tablo 3 HMSS'de Yaratıcısı Bilinen Koşma Semâ'î Türküler.....	114
Tablo 4 Türki Mahabbet/ Gel Cîvân Böyle Salınma (MSS no: 23-1)	116
Tablo 5 Türki/ Yâr Meclisde Gülse Güller/ Açılur (MSS no: 24-1).....	117
Tablo 6 Türki Berây-ı Mahabbet/ Bülbüldür Gülşende Dâd Feryâd İden/ (MSS no: 24-2)	118
Tablo 7 Türki Berây-ı Kanlı Kavak/ Dallı Dallı Budakların Kurusun (MSS no: 26-1).....	119
Tablo 8 Türki Berây-ı Sihr-i Yâr/ Her Sabâh Çıkar Yolu Beklerim (MSS no: 27)	120
Tablo 9 Türki Oyun/ Şeftâli İsterim Mahrûm Gönderme (MSS no: 49-2).....	121
Tablo 10 Türki Berây-ı Âşıkân-ı Hüdâ/ Bizi Bilmeyenler Bilsün Anlasun (MSS no: 55-2)	122
Tablo 11 Türki Gurbet/ Nola Düşüm İse Gurbet İllere (MSS no: 60-3).....	123
Tablo 12 Türki Berây-ı Mahabbet/ Yeşil Tonlu Melek Senin Elinden (MSS no: 61-1)	124
Tablo 13 Türki Berây-ı Gazâ-yı Bahri/ Geze Geze Akdeniz'in Yüzünde (MSS no: 61-2)	125
Tablo 14 Türki Berây-ı Gurbet ve Elvedâ/ Mevlâ Bizi Gurbetliğe Salubdur (MSS no: 61-3)	126
Tablo 15 Türki Berây-ı Gazâ/ Gâziler Her Kişinin Zâhirine Hükm Etmen (MSS no: 62-1)	127
Tablo 16 Türki Berây-ı Gazâ/ Beyler Pâyidâr Olun Bin Hayr Hevâha (MSS no: 62-2)	128
Tablo 17 Türki Berây-ı Gazâ/ Gâzi Pâdişâha Eyledi Nazar (MSS no: 62-3)	129
Tablo 18 Türki Berây-ı Mahabbet/ Lütfeyle Ey Sabah Yeli (MSS no: 63-1).....	130
Tablo 19 Türki/ Âşık Oldum Bir Kaşları Kâreye (MSS no: 63-2)	131
Tablo 20 Türki Der Hakk-ı 'Âsi Haydar/ Haydaroğlu 'Aklın Yok Mu Başında (MSS No: 63-3)	132
Tablo 21 Türki/ Kadir Mevlâm Bana Bir Yâr Virmişti (MSS no: 64-2).....	133
Tablo 22 Türki Du'â/ Binbir Adun Hürmeti İçün Murâdım (MSS no: 65-2).....	134

Tablo 23 Türki Berây-ı Firâk/ Düşüb Gurbetlik Ellere (MSS no: 67-2).....	135
Tablo 24 Türki Mahabbet/ Elin Ermezse Bir Yâre (MSS no: 69-3).....	136
Tablo 25 Türki Berây-ı Mahabbet/ Şunda Bir Kaşları Kâre (MSS no: 72-2).....	137
Tablo 26 Diğer Türki / Karşudaki Makamda/ Dilber Bana Çok Cevr Etme (MSS no: 73-2)	138
Tablo 27 Türki Berây-ı Fenâ-i Cihân/ Dâd Elinden Şu Fenânın (MSS no: 75-2)	139
Tablo 28 Mahabbet Türki/ Be Hey Elâ Gözlü Dilber (MSS no: 77-2).....	140
Tablo 29 Türki Berây-ı Turna ve Gurbet ve Mahabbet/ Turna Bizim Yerde Bizi Sorana (MSS no: 78-1).....	141
Tablo 30 Türki Berây-ı Mahabbet/ Meded Allah'ı Seversen (MSS no: 78-2)	142
Tablo 31 Türki Medh-i Şehinşâh/ Âl-i Osman Sultân Mehemed Hân Sene 107/ Pâdişâhım Kullarına Eyle Dâyim Himmetin (MSS no: 78-3)	143
Tablo 32 Kime Dâd İdeyim Çarh-ı Felekten (MSS no: 78-4)	144
Tablo 33 Türki Berây-ı 'Aşk/ Sevdâyı 'Aşk Mekân Tuttu Cânımda (MSS no: 79-1)..	145
Tablo 34 Türki Berây-ı 'Aşk/ Çünkü Mahabbetin Yoğıdı Bana (MSS no: 79-2)	146
Tablo 35 Türki Berây-ı Hazân/ Şimden Geru Güz Eyyâmu İrişdi (MSS no: 79-3)	147
Tablo 36 Türki Berây-ı Gönül/ Uğratdın Beni Belâya (MSS no: 80-2)	148
Tablo 37 Türki Berây-ı Sefer Bahri/ Beğler Sunulsun Piyâle Beğler (MSS no: 82-2).149	
Tablo 38 Türki Berây-ı Meyvehâyı/ Baharistân Baharistân (MSS no: 82-3)	150
Tablo 39 Türki/ Ahûya Benzer Gözleri (MSS no: 87-2)	151
Tablo 40 Türki/ Her Gülün Yanında Biter Hezâr Hâr (MSS no: 91-1)	152
Tablo 41 Türki Berây-ı Feth-i Retme/ Şükür Hey Allah'ım Güler Cânımız (MSS no: 91-2)	153
Tablo 42 Türki Berây-ı Firâk Tarz Dü Birce 'Acebdir ki Şu Fenâyâ Geleli (MSS no: 92-1)	154
Tablo 43 Türki Berây-ı Firâk- Âvâz Dü Birce/ Bir Derde Düşmüşüm Çâre Bulunmaz	155
Tablo 44 Türki Berây-ı Sefer-i Bağdâd/ Ahaste/ İslâm Askeriyiz Gazâ Kaskına (MSS no: 92-3).....	156
Tablo 45 Türki Berây-ı Seyrangâh-ı Hazreti Eyyüb/ Dostlar Benim Mekânımı Ararsa (MSS no: 93-2).....	157

Tablo 46 Türki Berây-ı Dilber/ Be Hey Ala Gözlü Dilber (MSS no: 93-3)	158
Tablo 47 Türki Şikâyet Ez Felek- Müsenna/ Çarh-ı Felek Benim Hatırım Yıktdın (MSS no: 94-1)	159
Tablo 48 Türki Berây-ı Bizâr-ı Yâr/ Her Sabâhı Çıkar Yolu Beklerim (MSS no: 94-2)	160
Tablo 49 Türki Berây-ı Feth-i Bağdâd/ ‘Askerin Üstünde Bir Seyir Gördüm (MSS no: 94-3)	161
Tablo 50 Türki (MSS no: 95-1)	162
Tablo 51 Türki Cânsiner Halife Berây-ı Medh Hasen/ Güzelliğin Ermiş Kemâle Ermiş Beğim (MSS no: 95-3)	163
Tablo 52 Türki Berây-ı Evvel Bahâr/ Yürü Murâd Tağı Yürü (MSS no: 96-1)	164
Tablo 53 Türki Berây-ı Meclis/ Bahâr Eyyâmı Yetiştir (MSS no: 96-2)	165
Tablo 54 Türki Berây-ı Gazâ/ Be Gâziler Vezir Geçdi Girid’e (MSS no: 96-3)	166
Tablo 55 Türk Oyunu/ Âşık Olmuş Bizim Bağın Gülüne (MSS no: 97-1)	167
Tablo 56 Türki Beray-ı Gurbet/ Şu Fena Dünyaya Geldim Geleli (MSS no: 97-3)	169
Tablo 57 Türki Berây-ı ...?... / Felekde Bir Tolu Nuş İtdim İdi (MSS no: 98-1)	170
Tablo 58 Türki/ Nâdân İle Münkirden Ne Gamım Var (MSS no: 98-2)	171
Tablo 59 Türki Berây-ı Sefer-i Bağdâd/ Pâdişâhı Görmeyenler (MSS no: 98-3)	172
Tablo 60 Türki Berây-ı Firâk/ Çünkü Ayrı Düştüm Kara Gözlümden (MSS no: 99-2)	173
Tablo 61 Türki Berây-ı Muhabbet/ Ben Aklımı Hiç Perişân Etmezdim (MSS no: 101-2)	174
Tablo 62 Türki Berây-ı Muhabbet/ Be Hey Ala Gözlü Dilber (MSS no: 111-1)	175
Tablo 63 Türki Berây-ı Muhabbet/ Nazlı Dilber Eğer Hakkı Seversen (MSS no: 113-2)	176
Tablo 64 Türki Oyun/ Atladım Çıktım Dereyi (MSS no: 115-2)	177
Tablo 65 Türki/ Gel Nazlım Terk Etme Beni (MSS no: 116-3)	178
Tablo 66 Türki Beray-ı Ehl-i Dil/ Hamdülillâh Çok Şükür Bâri Hudâ’nın Varına/ (MSS no: 118)	179
Tablo 67 Türki Beray-ı Kuhistan/ Yaz Olunca Her Çiçekler Açıldı/ (MSS no: 120-2)	180
Tablo 68 Dest-Mâl Oyunu/ Destimâlı Ele Aldım (MSS no: 124-127)	181
Tablo 69 Türki/ Bağdâd’ı, Basra’yı seyrân eylesem (MSS no: 132-2)	184

Tablo 70 Türki Hançerin Eline Al, Derdlü Sinem Del (MSS no: 133-3)	185
Tablo 71 Türki Oyun/ Tebriz'den Aşırdılar Sorguçlu Gelin (MSS no: 139-2)	186
Tablo 72 Türki/ Be Hey Karşumuza Gelen (MSS no: 147-2)	187
Tablo 73 Türki Berây-ı Gammaz/ Ne Çok Olur Dünyâ'da Gışş u Gılli (MSS no: 154-2)	188
Tablo 74 Türki Berây-ı Huruc Gılmân Ez Serây/ Bunca Yıldır Mahbûs Olub Yatarız (MSS no: 158-2).....	189
Tablo 75 Türki Oyunu/ Eğlendim Kaldım Gurbetde (MSS no: 159-3).....	190
Tablo 76 Türki Berây-ı Gurbet/ Kangı Birin Şerh İdelim Gâziler (MSS no: 165-2)....	191
Tablo 77 Türki/ Yâ İlâhi Senden Uddet (MSS no: 165-3).....	192
Tablo 78 Türki Berây-ı Celâli/ Haydaroğlu 'Aklın Yok Mu Başında? (MSS no: 63-3, 166-2).....	193
Tablo 79 Türki / Sen Benim Hâlimden Bilmezsin Bilmez (MSS no: 184-3)	194
Tablo 80 Türki/ Hicr Elinden Döne Döne Felek (MSS no: 194-2)	195
Tablo 81 Bâde Oyunu/ İşte Geldi Sevgili Yâr (MSS no: 201-2).....	196
Tablo 82 Türki/ Bereviş Kırâ'at/ Murâd Reis Aydur Hey Gâziler Hazır Olun Vaktinize	197
Tablo 83 Türki Diğer/ Onsekiz Bin Âlem Yaradılmadın (MSS no: 204-3)	198
Tablo 84 Türki Berây-i Derviş/ Sevdığım Hakk'ı Seversen Girme Benim Kanıma (MSS no: 206-3).....	199
Tablo 85 Türki Beray-ı Muhabbet / Sevdığım Hakkı Seversen Girme Benim Kanıma (MSS no: 209-2).....	200
Tablo 86 Türki Beray-i Bülbül (MSS no: 211-1).....	201
Tablo 87 Türki Beray-ı Bülbül (MSS no: 224-1).....	202
Tablo 88 Türki Berây-ı Nasihat-Merdân/ Söz Tutub Uludan Dinleyin Öğüt (MSS no: 240)	203
Tablo 89 Türki Berây-ı Aşk/ Sana Yalvarırım Ey Gâni Kerim (MSS no: 248-3)	204
Tablo 90 Türki/ Dünyada İylik Dostuna (MSS no: 249-2)	205
Tablo 91 Türki Berây-ı Meclis/ Dosta Doğru Olan Kişi (MSS no: 250-1)	206
Tablo 92 Türki/ Nazlım Ne Kaçarsın Benden (MSS no: 253-3)	207

Tablo 93 Türki Beray-ı Mahabbet/ Aklım Alub Beni Mecnûn Eyleyen (MSS no: 254-2)	208
Tablo 94 Türki/ Sevgili Yâr Gelmez Oldun Yanıma (MSS no: 259-3).....	209
Tablo 95 Türki/ Yâr Yollarda Kaldı Gözüm (MSS no: 260-2).....	210
Tablo 96 Türki Berây-ı Seher/ Uyan Gözler Mestân Uyan (MSS no: 270-2)	211
Tablo 97 Türki Beray-ı Mahabbet/ Gafilin Derdine Düşdüm (MSS no: 271).....	212
Tablo 98 Türki Berây-I Kıyamet/ Dünyâ Benim Diyen Beyler (MSS no: 275).....	213
Tablo 99 Türki Berây-ı Turna/ Katar Katar Gelen Turnam (MSS no: 276)	214
Tablo 100 Türki Beray-ı Aşk/ (Der Makam-I Bestenigar)/ Ağlayu Ağlayu Derde Düşmüşüm (MSS no: 306-3)	215
Tablo 101 Türki/ Şu Karşuda Güle Güle (MSS no: 311-2)	216
Tablo 102 Türki/ Ben Aklımı Hiç Perişan Etmezdim (MSS no: 311-3)	217
Tablo 103 Türki Medh-i Esb/ İndim Seyr Eyledim Kızıl Almayı (MSS no: 313-3)	218
Tablo 104 Türki/ Nicesin Venedik Frengi? (MSS no: 323).....	219
Tablo 105. MSS’de Zaman ve Zaman Dilimlerini İfade Eden Kelimeler ve Bulundukları Türkülerin Sıra No ve Dörtlük Numaraları	224
Tablo 106. MSS’de Bulunan Beşeri Aşk Temalı Türküler ve Şairleri	236
Tablo 107. MSS’deki İlâhi Aşk Temalı Türkü ve Şairleri.....	246
Tablo 108. MSS’de Bulunan Türkülerin Sözlerinde Bulunan Mekanlar.....	248
Tablo 109. MSS’de Bulunan Türkülerin Sözlerinde Adı Geçen Göksel Tabiat Unsurları.	262
Tablo 110. MSS’de Bulunan Yersel Tabiat Unsurları	273
Tablo 111. MSS’de Bulunan Hayvan İsimleri ve Bulundukları Türkülerin Sıra ve Dörtlük Numaraları	296
Tablo 112. MSS’de Bulunan Bitkilerin İsimleri ve Bulundukları Türkülerin Sıra ve Dörtlük Numaraları	321
Tablo 113. MSS’de bulunan türkülerin sözlerinde adı geçen şahsiyetler.	336
Tablo 114. MSS’de Bulunan Türkülerin Sözlerinde Adı Geçen Sayılar	349
Tablo 115. MSS’de Bulunan Türkülerin Sözlerinde Adı Geçen Renkler.....	356
Tablo 116. MSS’de Bulunan Türkülerde İşlenen Sosyal Konular İle İlgili Kelimeler.	368

Tablo 117. MSS’deki Türkülerde, İnanç (Din/ Tasavvuf) İle İlgili Kelimeler ve Türkü umarası ve Bulunduğu Dörtlük/ Dörtlükler	400
Tablo 118. MSS’de Bulunan Ayrılık/ Sıla Özlemi, Gurbet Temalı Türküler ve Şairleri	454
Tablo 119 MSS’deki Türkülerin Türleri, Biçimleri, Makamları ve Usûlleri.....	475
Tablo 120 Cümle Tipleri ve Özellikleri	477

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. MSS’de Yaratıcısı Belli Olan ve Yaratıcısı Belli Olmayan (Anonim) Türküler	113
Grafik 2. MSS’de Bulunan Türkü Sözlerinin Vezin Dağılımı.....	220
Grafik 3. MSS’deki Türkü Sözlerinin Nazım Şekilleri.....	221
Grafik 4. MSS’de Bulunan Türkü Sözlerinin Temalarına Göre Dağılımı	222
Grafik 5 Cümle Tipleri.....	480
Grafik 6 Simetrik-Asimetrik Periyodik İfadeler	480
Grafik 7 Parelel - Karşıt İfadeler.....	481
Grafik 8 Geçkili - Geçkisiz Periyodik İfadeler	481
Grafik 9 MSS’de Bulunan Türkülerin Makam Dağılımı.....	482
Grafik 10 MSS’de Bulunanan Türkülerde Kullanılan Usûllerin Dağılımı.	483

KISALTMALAR

s.	: Sayfa
C.	: Cilt
MSS	: Mecmûa-i Sâz ü Söz
HMSS	: Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz
yy.	: Yüz yıl
Akt.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
Ans.	: Ansiklopedi
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
E.T.	: Erişim Tarihi
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
A	: Bölüm
a, b, c	: Müzik Cümleleri
s....	: Söylem

GİRİŞ

Yeni tarihi kaynaklar gün yüzüne çıkarılmadığı sürece, Türk halk müziğinin en erken yazılı örneklerinin Ali Ufkî'nin "Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz" adlı eserinde yer aldığını söyleyebiliyoruz. Sadece bu sebep bile yazmaya büyük bir önem yüklemektedir. Yaklaşık dört yüz yıl önce Türk halk müziği örneklerinin özelliklerinin ne olduğu, bu süreç boyunca yaratma tarzının tekamülünün ne şekilde tezahür ettiği hakkında yazmanın verebileceği cevaplar, Türk müziği alanında merak uyandırmıştır. Diğer taraftan, çeviriler gerçekleştirildiğinde karşımıza çıkan müzik metinlerinin, özellikle usûl bakımından alışık olmadığımız yazım tarzı yeni soruların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ali Ufkî'nin notaları taslak olarak bıraktığı gibi ihtimâller, Türk müzik geleneği mensuplarının aklına gelmiştir. Buna karşın Ufkî'nin müzik alanındaki diğer çalışmaları, besteleri gibi veriler bu fikrin geçerli hale gelmesini engellemiştir.

Gözden kaçırılan husus, Ufkî'nin derlemeyi âşıklardan gerçekleştirmiş olması, 20. yüzyılda yapılan derlemelerin aksine usûl özelliklerini tekrarlanan düzenli ölçülerle stilize etmemiş, âşık tarzı müzikte karşılaşılan farklı uzunluk ve birim zamanlardaki ölçülerin ifade aracı olarak karışık bir şekildeki sıralanışının farkına varmış, ölçü çizgilerini kullanmaktan kaçınmıştır. Bu tezde, gerçekleştirilen metin tamiri yöntemi, türkülerini düzenli ölçülere tanzim etmeden ölçü çizgilerini uygun yerlere yerleştirmek ilkesi etrafında şekillenmiştir ki, çalışmanın metin oluşturma bakımından daha önceki çalışmalardan en önemli farkı bu olmuştur.

Bunun yanı sıra, yazmanın adında "Sâz ü Söz" şeklinde saz ve söz terimlerinin özellikle bir arada kullanılmış olması, bu terimlerin "Hâzâ" eksiksiz sıfatı ile nitelenmesi, eserin söz ve müziği bir arada içerdiğinin yazar tarafından vurgulanması dikkat çekmektedir. Diğer bir deyişle müellif muhtemelen türkû, varsağı vb. müzikli halk yaratmalarının sözlerinin cönklerde yazılı olduğundan haberdardır ve yaptığı işin farklılığının altını çizme gereği duymuştur. Dolayısıyla, eser hakkında yapılacak çalışmaların da yaratmaların her iki katmanını (söz ve müzik katmanları) da ele alması gerekmektedir. Ancak bu şekilde halk müziğinin bu dönemdeki özellikleri, yaratıcı ve yeniden yaratıcıların müzik inşa tarzı hakkında veriler elde edilerek bulgulara ulaşılması mümkün olmuştur. Bu çerçevede hazırlanan tezin giriş bölümünde, Ufkî'nin mensup olduğu saray çevresinde Türk müzik geleneği, Ali Ufkî'nin hayatı, eserin tanıtımı ve

türkü türüne ilişkin bilgiler yer almaktadır. Ayrıca, giriş kısmının sonunda çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında bir başlık altında bilgi verilmiştir.

G.1. XVII. Yüzyıl'da Osmanlı Sarayı'nda Türk Müziği

Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyılında müsbet ilimlerdekinin aksine sanatta hareketli ve üretken olduğu görülmektedir, bu durum bir önceki yüzyılın devamı niteliğindedir. Bu yüzyılda gerçekleşen karşılaşmalar, aşağıda sırasıyla listelenen Osmanlı pâdişâhlarının hüküm sürelerinde vücut bulmuştur.

Tablo 1 XVII. yy. Osmanlı Pâdişâhlarının hüküm süreleri

Pâdişâh	Taht Süresi
III. Mehmet	1595-1603
I. Ahmed	1603-1617
I. Mustafa	1617-1618 / 1622-1623
II. Osman	1618-1622
IV. Murad	1623-1640
Sultan İbrahim	1640-1648
IV. Mehmed	1648-1687
III. Süleyman	1687-1691
II. Ahmed	1691-1695
II. Mustafa	1695-1703

Kaynak: Cevher, (2003: 1)

Adı geçen pâdişâhlar döneminde yaşamış kişilere, bu pâdişâhların Türk müziğine bakış açılarına ve dönemin müzik yaşantısına katkılarına değinmenin yararlı olacağını düşünmekteyiz. 17. yüzyıl ortalarında yazılmaya başlanan bu nota mecmûasının muhtevasını oluşturan eserlerin günümüze kadar ulaşıp ulaşmadığını tespit için böyle bir tetkik yapılmasının gerekliliğine inanmaktayız. Bu amaçla 17. yüzyılda yaşamış Osmanlı hükümdarları ve onların devirlerinde sarayda bulunan müzikşinaslar hakkında şu bilgileri verebiliriz;

III. Mehmet'in "Adlî" mahlası dışında müzik bilgisini ifşa edecek başka bir eser günümüze kadar ulaşmamıştır. Genç yaşta yerine tahta geçerek 27 yaşında vefat eden oğlu I. Ahmed de müzik ve şiirle ilgilenmiştir. Günümüze hiçbir eseri ulaşmamıştır. Her iki hükümdar zamanındaki en önemli bestecileri II. Gazi Giray Hân (1554-1608) ve Hatip Zâkirî Efendi (1545-1623)'ler sayılabilmektedir (Cevher, 2003: 1).

II. Gazi Giray Hân, günümüzde de bilinen peşrev ve saz Semâ'ileriyle bilinmektedir. Atmış iki peşrev ve saz Semâ'isi bulunmasına karşın, bugüne kadar ulaşılmış hiçbir sözlü eseri elimizde yoktur (Öztuna, 1990: 300-301).

Foça doğumlu olan Hatip Zâkirî Hasan Efendi İstanbul'a gelmiş ve burada vefat etmiştir. Ağırlıklı olarak dinî eserlerden oluşan bu bestecinin beş eseri günümüze kadar intikal etmiştir (Öztuna, 1969: 254).

İki defa tahta çıkan I. Mustafa'nın müzik ile ilgisi yoktur. Hatip Zâkirî Hasan Efendi I. Mustafa'nın hükümdarlığı zamanında ölmüştür. Amcasının yerine tahta geçen II. Osman; Ermeni yazar Eremya Çelebi Kömürcüyan'ın (1637-1695) yazmış olduğu "Vekâyînâme"nin 141. sayfasında besteci olarak tanıtılmıştır (Öztuna, 1990; 166, 167) fakat ona ait hiçbir eser günümüze ulaşmamıştır.

IV. Murad, Osmanlı Devleti'nin pâdişâhı olarak sanatla aktif bir şekilde uğraşmış, sanatçıları korumuş ve teşvik etmiştir. Seferleri sırasında fethettiği yerlerden müzisyenleri İstanbul'a getirerek müzik hayatına renk katmıştır. Hatta IV. Murad'ın Bağdat fethi sonrasında (1639) Şeştârî Murad Ağa (1610-1673), Hânende Mehmet Bey ve 10 kişiyi daha İstanbul'a getirmiştir (Uzunçarşılı, 1977; 89, 90). Günümüze kadar ulaşmış beş saz eseri bulunmaktadır (Öztuna, 1987; 86). Yapılan çevirilerden sonra IV. Murad'a ait olduğu düşünülen eserler Ali Ufkî Bey aracılığıyla günümüze ulaşmıştır (Cevher, 2003; 2).

Enderûn-ı Hümâyûn'da müzik, büyük ve küçük odalarda yapılmaktaydı. IV. Murad'ın tahta geçmesiyle 17 yaş altı öğrencilere 1636 yılında kendilerine ayrılan "Seferli Oda"larda eğitim vermeye başlanmıştır. Hocalar saray dışından gelen aylıklı ya da Enderûnlular içerisindeki mûsikîşinaslardan seçilmekteydi. "Muallim-i Enderûn-ı Hümâyûn" adı verilen bu hocalar sarayda erkek öğrencileri yetiştirirken, dışarıdan gelen hocalar ise cariyelere ayrılan odalarda tanbur, santur, çeng, kemençe gibi çalgıları öğretirlerdi. Cariyelere ait sazlar dârû's-saade ağası, silahtar ağa ve diğer görevliler aracılığıyla satın alınır veya tamir ettirilirdi (Uzunçarşılı, 1977; 87).

IV. Murad'a yakınlığı, sohbetliği ile bilinen Yusuf Dede'nin yazdığı 130.000 beyitten oluşan Farsça şiirler meşhurdur. Diğer taraftan, Yusuf Dede'nin günümüze sadece bir adet peşrevi gelebilmiştir. Çok iyi derece ney ve çeng çalabilen Yusuf Dede, Beşiktaş Mevlevihânesine şeyh olmuş, 1669 yılında da vefat etmiştir (Öztuna, 1987, 86).

Türk müziğinde düzenli eğitim Sultan İbrahim Hân döneminde devam ederken, oğlu IV. Mehmet döneminde önemli ilerlemelere uğramıştır. Dışarıdan gelen hocalardan eğitim alan cariyelerin sayısı IV. Mehmet döneminde çok daha fazla artmış, öğrenciler

güvenilir hocalarla yetiştirilmiştir. Müzikolojik gelişmelerde XV.yy.'daki gibi pek bir ilerleme kaydedilmemişse de bestecilik yönünden önemli gelişmeler yaşanmıştır. En çarpıcı örnek Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi (1640-1712)'dir. İstanbul'da yaşayıp ölen bestecinin hayatının bir kısmı IV. Mehmet döneminde sarayda geçmiştir. Bestecinin günümüze ulaşan kırk iki eseri bulunmaktadır. Aynı yıllarda yaşamış olmalarına rağmen Ali Ufkî'nin "Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz"ünde İtrî'ye ait hiçbir eser bulunmaması dikkat çekicidir (Cevher, 2003; 2).

XVII.yy.da yaşamış diğer besteciler: Hâfız Post (1630?-1694), Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi (Ö. 1658), Çömlekçizâde Recep Efendi (? – 1701), Eyyûbi Mehmed Çelebi (Ö. 1684), Köçek Mustafa Dede (Ö.1684), Gülşeni Şeyhi Ali Şir-ü Gâni Efendi (1635?-1710), Mehmet Efendi (Küçük İmâm) (Ö. 1674), Saatçi Mustafa Efendi (Ö. 1710 civârı), Şerif Çelebi (Ö. 1680 civarı), Zurnazenbaşı İbrahim Ağa (Ö. 1715 civarı)'dır. Seyyid Mehmed Nuh (ölüm 1714), Şâh I. Büyük Abbas Safevi, Kırım Hânı I. Selim Giray Hân, Ahmed Çoban Giray ile Osmanlıdaki bazı eski ve yeni paşalar da bu yüzyılda müzik ile uğraşmışlardır. Bunların dışında yine aynı yüzyılda müzik ile birçok ismin ilgilendiği bilinmektedir (Cevher, 2003: 2-3).

Türk müziğine çalışmaları ve besteleri ile adlarını yazdırmış iki isim Ali Ufkî Bey ve Prens Dimitrius Cantemir (1673-1727)'dir. Cantemir (Cantemir), birden fazla dil bilir ve müzik alanında çok fazla eser vermiştir. Bunlardan biri "Kantemiroğlu Edvarı" adıyla bilinen "*Kitâb-ı 'İlmî'l Müzik Alâ Vechi'l-Hurufât*" adlı kitabıdır. Ali Ufkî'nin "*Mecmûa-i Sâz ü Söz*" eserinden sonra yazılmıştır ve kendi alanında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Türk müziğine önemli katkıda bulunan isimleri ve dönemi devletin müziğe bakış açısını, kişilerin müzikle ilgisini anlayabilmek için dönemde halk müziğinde yaşananlara yakından bakmak gerekmektedir (Öztuna, 1969: 322-323).

XVII. yüzyıl devletin, siyasi, iktisadi ve toplumsal yaşam açısından içte ve dışta birçok sorunla uğraştığı önemli bir yüzyıldır. On bir pâdişahın ülkeyi yönettiği 1600-1700 arasını yirmi beş yıl öncesi ve sonrasını kapsayacak bir biçimde Türk müziğinin genel özelliklerini tespit ederek incelemeye çalışacağız.

Ayangil (2014) "XVII. yy.'da Türk Mûsikîsi" başlıklı çalışmasında dönemi ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Bu bilgiler ışığında, devletin siyasi-iktisadi ve sosyal yaşamını etkileyen bazı notların tespitleri haricinde de ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

a) Devlet işleyişinde ve sarayda bozulmalar; pâdişâhların ve genellikle vezir-i azamların (Kanuni ve Sokollu gibi) kuvvetli idarecilerin yok sayılması ile inisiyatifin valide sultan, sultan, pâdişâh hocaları, cariyeye ve devşirmelerin eline geçmesi sonucu yönetimde aksaklıklar oluşmuştur.

b) Devlet yönetimine gelen pâdişâhların bazı nitelikler yönünden zayıf olmaları; sarhoşluk eden maddelerin kullanımı sonucu cinnetlerin, düşük seviyeli eğitim sonucu çocuk yaşta sorumluluk üstlenen sultanların tahta çıkması, ordunun yönetimine becerisi zayıf kimselerin atanması, malûl pâdişâhların sırayla tahta geçmesi gibi olumsuzluklar Osmanlının idaresini zaafa uğratmıştır.

c) Din işlerinde (İlmiye sınıfı) yolsuzluğun artması; iltimas ve çıkar ilişkileri ile ilim, liyakat sahibi olmayan kişilerin hak etmedikleri görevlere layık görülmesi sonucu yaşanan olumsuzluklar kanunun, düzenin sarsılmasına neden olmuştur.

d) Osmanlı ordusunda düzenin ve toprak sisteminde kalitenin bozulması; “Devşirme sistemine” uygun olmayan yollarla askere almalar ilk defa III. Murad döneminde yaşanmaya başlanmışsa da bu dönemde artmıştır. Ayrıca devlet gelirlerinin, zeâmet ve tımar akçelerinin sipahilere dağıtılması gerekirken, niteliksiz saray erkânlarına peşkeş çekildiği, yönetim zaafından dolayı çiftçilerin toprak işlemekten uzaklaşıp kanun dışı eylemlere yönelen davranışları beraberinde devletin ekonomik işleyişinde bozulmalara yol açmıştır.

e) Haksız çıkar ve yolsuzlukların çoğalması; gittikçe çoğalan rüşvetler sayesinde önemli devlet görevlerine yükselmeler, düşük paraların basılması ile ulufe akçe dağıtımı, askerler içerisinde itaatsizlikler III. Murad döneminden itibaren baş göstermeye başlamıştır.

f) Avustursa, Lehistan, İran ve Rusya cephelerindeki uzun süreli savaşlar ile Kırım Hânlığı’nın sorunu.

g) Celâli isyanları; XVI. yy.ın başlarından XVII. yy.ın başına kadar süren, II. Osman’ın halli ile birlikte, Anadolu’daki Celâli isyanları, ehl-i örf, sahte yeniçeri ve acemi oğlanlarının sûhte taifesiyle karışması sonucunda isyanlar çıkmış, önemli mücadeleler verilmiştir.

Bunlarla birlikte pâdişâhların “yedi iklim sultanı” olarak nitelendirilmeleri ve üç kıtada mevzilenen “memalik-i mahrûsa”yı (korunmuş memleketler) rahatsız etmeye

başlamıştır. Cihan devleti için bu durum kaçınılmaz sonun başlangıcını teşkil etmektedir. Bu olumsuzluklar içerisinde bir kültür olan “müziğin” serüvenini takip etmek bu görünen tablonun detaylarının güçlüğünü de içerisinde barındırmaktadır.

Müzik tarihimizin anlaşılıp gelecek kuşaklara aktarılmasındaki en büyük zorluk geçmişten kalan bilgi ve belge eksikliğidir. Bu belge eksikliğinde eserlerin “nota” denen yazılı belgelerle (yaygın olarak IX. yüzyıl ortalarından bu yana olan devir hesaba katılmazsa) sahip olunamaması en önemli etkindir.

Ayrıca olanlara da gerektiği kadar önem verilmemesi, çok sayıdaki eserlerin “şifâî kültür geleneği”, “kulaktan meşk geleneği” ile hafızalarda depolanmaya çalışılması “unutma- unutulma” gibi tehlikelere maruz kalınmasına yol açmış ve bu da eselerin sayısı “onlar”, “bir kaç”, yahut “hiç” seviyesine gerilemesine sebep olmuştur.

Biyografik kaynaklarda bestecilerimizin hayatları, hâtıraları ve eserlerine ilişkin yazılı kaynaklar azdır. İlgililerin duyarsızlığı, gözlemlere dayalı olmayan, kulaktan kulağa efsanelerle kaleme alınan bilgilerin olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte dönemde yazılmış olan en önemli belgelerde bile kesin sonuçlar çıkarılabildiğini engelleyecek eksikler, çelişkili bilgiler ve hatta tutarsızlıklar oluşu önemli sorunlardır. (Örneğin: döneme önemli bir belge olarak te’lif sunan Şeyhülislâm Es’ad Efendi’nin Atrab ülâsâ’ında, Kutb-i Nâyî Osman Dede’ye ait tek bir satır dahî bulunmamaktadır). Bu durumda, gerek müzik gerek besteci ve gerekse eserler hakkında “dolaylı kaynaklar” içerisinde iz sürülmesi kaçınılmazdır. Müziğin arşiv niteliğindeki kaynaklarının dışında yer alan şuarâ tezkireleri, cönkler vb. kaynaklarda ise bir sanatçının doğum ve ölüm tarihlerine ve eserlerine dair en küçük bir kayda ulaşılması mûsikî tarihi açısından imkânsız derecesindedir. İncelememize tarihi alan olarak belirlenmiş bu yüzyıl, birinci derecede kaynak eserlerin peş peşe kaleme alındığı bir dönemdir. Bu dönemde yaşanan, devleti ve toplumu yıpratın tüm olumsuzluklara rağmen müzik, en önemli tarihi basamaklarının birinde karşımıza çıkmaktadır.

Bu devirde yazılan, “güfte kitabı”, “cönk”, “risale”, “edvar”, “tarih”, “seyahatnâme” vb. türlerdeki eserlerin XVII. yy.da değil, önceki devirlerle karşılaştırma yoluyla bilgi edinmemizi sağlamıştır. Günümüzde kabul edilmiş bazı kuralların o bilgiler doğrultusunda tekrar gözden geçirilmesini gerekli kılan tespitleri de içinde barındırmaktadır.

Döneme ait kültürel yapı; Kutb-i Nâyî Osman Dede, Köçek Derviş Mustafa Dede... gibi mûsikîmizin önemli bestecilerinin yaşadığı bir dönemdir XVII. yüzyıl. Ayrıca müzik dışında da mimari, edebiyat, tarih vb. alanlarda da çok önemli kişilerin de XVII. yüzyılda yaşamış ve eser vermiş olduğu düşünülürse, olumsuz siyasi, askeri ve ekonomik koşullara rağmen devletin kültürel hayatının ve sanat yaşamının, kültür ve sanat faaliyetlerine verilen değerin ne oranda olduğu rahatlıkla görülebilir. Örneğin, yapılan camilerde ve diğer mimari eserlerde ahşap, çini, süsleme işçiliklerine bakılırsa, yüzyılın değerleri daha iyi anlaşılabilir. Yine Osmanlı soyuna mensup olan pâdişâhtan devlet adamına, ilim ve bilim erbâbına kadar birçok kişi edebiyatta (nazım, nesir, tarih vb) oldukça kalıcı, zirve noktada eserler vermişlerdir. Bu dönemde yetişen şair pâdişâhlardan III. Mehmet “Adlî”, I. Ahmet “Bahtî”, II. Osman “Farîs” mahlaslarıyla eser vermişlerdir. Bunların dışında IV. Murâd, IV. Mehmet, Şeyhülislâm Yahya, Nâilî, Neşâtî, Nef’î de aynı zamanda önemli sanatçılar olan devlet adamlarıdır.

XVII. yüzyıl tarih ve tasavvuf alanlarında da önemli isimlerin yetiştiği bir dönemdir. Aziz Mahmut Hüdâî, Sarı Abdullah Efendi, Ankaravî İsmail Efendi, Solakzâde, Peçevî, Nâimâ, Koçibey... bu isimler arasında sayılabilir. Ayrıca bu yüzyılda tekke ve halk edebiyatı alanında Öksüz Âşık, Âşık Ömer, Kâtibî, Kayıkçı Kul Mustafa, Kuloğlu, ve Karacaoğlu tanınmış isimler arasındadır.

XVII. Yüzyıl’da Mûsikî: XVII. yüzyılda mûsikînin gelişimi, sanatçıları... vs konularda bilgi edinebileceğimiz kaynaklar şunlardır:

1. Kantemitoğlu- “Kitâb-ı ‘İlm’ül Mûsikî Alâ Vech’il Hurûfât” adlı müzik kuramı kitabı “Yalçın Tura (2001). Kantemiroğlu Edvârı Kitabı İlmi’l-Musiki alâ vechi’l-Hurûfât-Musikiyi Harflerle Tespit ve İcra İlminin Kitabı I-II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul”. ile “Osmanlı Devleti’nin Yükseliş ve Gerileme Tarihi” adlı telifi “Özdemir Çobanoğlu (1979), Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara”.
2. Ahîzâde- Risâletü’l-Mûsikî fi’l-Edvâr adlı edvarı “Ahîzâde Ali Çelebi, Köprülü K. Hafız Ahmed Paşa Y. 275, Beyazîd K. Veliyyüddîn Efendi Kitaplığı, 3181”.
3. Evliyâ Çelebi- “Seyahatnâme”, “Evliyâ Çelebi (Hazırlayanlar: Setit Ali Kahraman- Yücel Dağlı) (2016), Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi I-II (1., 6. ve 7. Kitaplar), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul”.

4. Kutb-i Nâyî Osman Dede Efendi- “Rabt-ı Ta’bîrât-ı Mûsikî”, “Taranskripsiyon Fares Hariri- Yayına Hazırlayan Onur Akdoğu (1992), Nâyî Osman Dede ve Rabt-ı Tabirat-ı Mûsikî, Akademi Kitabevi Yayınları, İzmir”.
5. Müstakîymzâde- “Mecmûa”, “Müstakîymzâde Mecmûası, Süleymaniye Kütüphânesi, Es’ad Efendi Y. 3397, İstanbul.
6. Şeyhülislâm Es’ad Efendi- “Atrab’ülâsâr” “Şeyhülislâm Es’ad Efendi, Atrab’ülâsâr, Topkapı K. No: 1223”.
7. Besteci Hâfız Post- “Güfte Mecmûası”, “Hafız Post, Mecmûa, Topkapı Sarayı, Revan K., No: 1724”.
8. Kâtib Çelebi- “Keşf’üzzünûn” (Özellikle İlm-i Mûsikî), “(Kâtib Çelebi, Keş’f’üzzünûn (İlm-i Mûsikî), Maarif Vekâleti, 1948)”.
9. Ali Ufkî Bey- “Mecmûa-i Sâz ü Söz”, “Hakan Cevher (2003), Ali Ufkî- Hâzâ Mecmûa-i Sâz ve Söz (çeviriyazım- inceleme), Meta Basım, İzmir”.
10. Gelibolulu Mustafa Ali- “Kühû’l Ahbâr” “Ali Çavuşoğlu (1019), Gelibolulu Mustafa Ali Kühû’l- Ahbâr, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara”.

Bunların dışında yerli ve yabancı kaynak ve arşiv olarak dönemin tarihi kayıtları, vakaynâmeler, şuarâ tezkireleri, menakıpnâmeler, vefîyyâtnâmeler ve rûznâmeler, seyahatnâmeler, salnâmeler, arşiv vesikaları vb. de bilgi kaynaklarımızdır.

Dinî tasavvufî musikî daha çok tekkelerde, mevlevihânelerde öğretilmiş; din dışı musikî ise daha çok sarayda eğitim olarak verilmiştir. Saraydaki eğitim II. Murâd zamanında teşkilatlı bir yapı olmuştur. Sarayda yaşayan veya evlilik sebebiyle saraydan ayrılmış, musikî alanında kabiliyetli olan kişiler ile saray dışından olan kişiler musikînin inceliklerini, icrâ yöntem ve tekniklerini saz ve söz fasıllarında öğretmişlerdir.

Enderûn’a alınacak olan talebelerin öncelikle Türk yaşam şeklini öğrenmesi gerekirdi. Bu amaçla yüzyıllar boyunca öğrenci, Anadolu’da bir ailenin eşliğinde Türkçe’yi, İslâmiyet’i, Türk örf ve anânelerini, âdetlerini kısacası ilk eğitimini almak üzere bu ailelerin yanlarına gönderilirlerdi. Bu açıdan bakıldığında saray müziği ya da halk müziği diye bir ayırım yapılmadığı, halkın içindeki musikî ile sarayda öğretilen musikînin aynı doğrultuda olduğu görülür. Bu da dilden-müziğe kadar tüm paylaşımların saray ve halk arasında birbirinden kopması mümkün olmayan bir ilişkinin ve ortaklığın olduğunun göstergesidir.

XVII. yüzyıldan kalan belgeler bize her ne kadar müzik, evlerde, eğitim kurumlarında, tekkelerde, mevlevihânelerde ve sarayda gelişmişse de; mûsikî eğitiminin yalnızca “meşk” sistemiyle yapıldığı da ortadadır. Bu yöntem, içerisinde tasavvufî manada edeb, sabır, hürmet barındıran ve ustadan-çırağa aktarılma yoluyla yapılan bir uygulamadır.

Anlamı ve uygulanışı bakımından meşk; bir hocanın talebeye, taklit ederek öğrenmesi için verdiği ders ve örnekleri içeren bir yöntemdir. Bu yöntemle öğrencinin kabiliyetleri ve bunun ölçüsü tespit edilir. Bu yöntem yüzyıllar boyunca böyle devam etmiştir.

Bu yöntemle mûsikî, yazmadan akılda tutmaya dayalı bir eğitim ile aktarıldığı için maalesef günümüze gelene kadar birçok eser ve kaynak unutulmuştur.

Mûsikî arşivinin yazıya geçirilerek arşivlenmesi ve buna bağlı olarak eserlerin tür, biçim, makam, usûl, besteci, güftekar; çeşitli çalgıların bilgileri vb. unsurlar hakkında günümüze ulaşmasını sağlayan bir anlayışın emekle birleşmeye dayandığı dönem de XVII. yüzyıldır. Bu yazılı arşivin –nota yazısı- oluşmasında emeği geçen önemli iki kişinin de saray dışından olan, batılı aydınlar olmaları önemli bir husustur. Bunlardan biri, Polonyalı olan, önceleri Enderûn meşkhânesinde “Erbaşî ve Santûrî” daha sonra da Divân-ı Hümâyûn mütercimi olan Santuri Ali Ufkî Bey’dir. İkincisi de Boğdan Beyi olan, II. Ahmed devrinde saraya alınmış besteci-müverrih Kantemiroğlu’dur.

IX. yüzyılda doğu islâm müziğinde el’Kındî, Urumyeli Safiyyüddin, Kutb’üddîn-i Şîrâzî ve Maragalı Abdülkaadir gibi yazarlarca mûsikî ilminin özelliklerini anlatan eserlerde müzik perdelerini anlatma ve gösterme yöntemi olarak “ebced” sistemi aktif olarak kullanılmıştır. Bu yöntemde harf notasyonu kısıtlı olarak kullanılmıştır. Fakat zamanla müzik erbabı bu yöntemle ilgi göstermemiştir. Bu da müzik alanında büyük bir yapı kaybına yol açmıştır. Sonrasında bu kayıplar gerek Ali Ufkî gerekse Kantemiroğlu’nun yöntemlerinin de ilgi görmemesi sonucunda artarak devam etmiştir.

Mûsikî alanındaki kaynaklar ve diğer yazılı kaynaklar bizlere dönemin toplumsal, kültürel, sanatsal olayları; musikînin gelişimi, nota, güfte ve beste düzenlerinin zaman içindeki değişim ve gelişimleri, dönemin dansları, folkloru... gibi birçok konuda bilgi vermektedir.

Türk müziğinin XVII. yüzyılda öne çıkan kaynaklarından biri “Mecmûa-i Sâz ü

Söz”dür. Eserde Ali Ufkî Bey; kendi düşünce ve yorumlarını da katarak yaşadığı dönem ve geçmiş dönemlerin kıyaslamasını yapmaktadır. Yaşadığı dönemde ilim alanında gerçekleşen körelme ve geriye gidişlerin üzerinde duran Ali Ufkî Bey, bunun sebeplerini açıklar. Ayrıca nota kullandığı için de eleştiriler alır ve bu konuda kendisini kıskananlara da cümlelerinde çeşitli yorumlarla yer verir. Saraydaki entrikalardan zamanın şeyhlerine ve müritlerine kadar birçok konuda yorumlar yaparak bilgiler verir.

Ali Ufkî, eserinde sade bir dil kullanmıştır. Ayrıca üzerinde nota çalışması yaptığı eserler dışında müfredler, beyitler, tarih beyitleri, gazeller, kıt’alar; hatta uyuz ve kellele ilgili bilgiler de vermiştir. Bu da eserin gerçek bir cönk örneği olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Eserde yüz elli beş peşrev, kırk bir saz semâ’î, yetmiş iki murabba, otuz üç güfteli semâ’î, sekiz şarkı, iki kâr veya kârçe (tamamlanmamış), iki nakş, doksan iki türkû (türkü imlası ile), kırk altı varsağı, on sekizi güfteli biri güftesiz on dokuz ilâhi, on beşi tesbîh (Arapça ve Farsça güfteli), dokuz raksıyye (dört yelteme, dört oyun, bir tekerleme), bir nağme (Acem), bir raks ve semâ’î ve bir cenk havası olmak üzere toplam beş yüz beş eseri muhtevasında barındırmıştır. Kendi telifi olan nota yazısıyla notaya almış olduğu bu eserler ile günümüzden yaklaşık dört yüz yıl öncesinin müzik dünyasını bizlere açıkça belgelendirmiştir.

Eserdeki bu türlerde kullanılan usûller; Semâ’î, Sofyân, Düyek, Evfer, Devr-i Revân, Fer’î, Fahte, Çenber, Devr-i Kebîr, Muhammes, Hafif, Darbeyn (Devr-i Kebîr/ Berefşân), Sakîyl, Çâr usûl (Nim Sakîyl/ Sakîyl/ Fâhte/ Berefşân), Hamse (Zencir), Sedarb (Nim Sakîyl/ Düyek/ Hâvi)’dir.

Bu usûllerde bestelenmiş olan yapıtların makamları, fasıl sırası ile belirtilmiştir. Bunlar sırasıyla; Fasl-ı Hüseyîni, Fasl-ı Muhayyer (Muhayyersünbûle makamı da bu fasıl içinde gösterilmiştir), Fasl-ı Neva, Fasl-ı Uşşak, Fasl-ı Beyâtî (Beyâtikürdi makamı da buraya dâhil edilmiştir), Fasl-ı Acem, Fasl-ı Sabâ, Fasl-ı Çargâh, Fasl-ı Segâh, Fasl-ı Rast (Pencgâh ve Gerdaniye makamları da buraya dâhil edilmiştir), Fasl-ı Mâhûr, Fasl-ı Evc, Fasl-ı ’Arak (’Arak muhalif makamı da bu fasılda gösterilmiştir), Fasl-ı Nihavend, Fasl-ı Uzzal, Fasl-ı Nişâbûr, Fasl-ı Sünbûle, Fasl-ı Şehnâz, Fasl-ı Nikrîz, Fasl-ı Bûselik, Fasl-ı Bûselikaşîrân, Fasl-ı Hisâr ve Nevrûz-ü Acem’dır.

Günümüzde adı geçen eserde zikredilen bestecilerin çoğunun herhangi bir

bilgisine ulaşmak mümkün değildir. Ayrıca eserlerin üzerinde yer alan açıklamalar da net değildir. Kullandığı takdim usûlü ya da kullandığı “serlevhalar” şekil olarak sırasıyla; eserin türünü, eserin özel adını (varsa), bestecisini, makamını, usûlünü bildirmekte ve bazen besteci adı verilmemektedir ki bunların Ali Ufkî Bey’e ait olabileceği gibi ihtimaller ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, aynı şekilde oluşturulan bazı eserlerde, belli sıralarda kaydedilen besteci veya eserlere ait -varsa eğer- isimlerin eserin ya da bestecinin orijinal adı mı yoksa o dönemde kullanılan lakap veya başka sıfatlar mı olduğu her zaman bilinmemektedir.

Ali Ufkî Bey’e ait olan eserde isimleri bulunan, bazıları XVI. ve bazıları XVII. yüzyıl bestecileri: Cüce Ali Ağa Derviş Frenk Mustafa, Tunç Ali, Nergiz, Ferrûh, Osman Paşa el ‘atik Şah Murad (IV. Murad Hân), Mıskaalî Ahmed Bey, Ridvan Baba, Şah Kulu, Melik-cân, Zülf-ünigâr Hasan-cân, Avvâd Ali Bey, Derviş Frenk Mustafa Kul Mehmet, , Behram Nefirî, Emirhâc, Solakzâde (müverrih, besteci, mıskaalî Mehmet Hemdemî Çelebi), Bayezid, Küçük Ahmed Bey, Kantemir Hân, Nevayî, Ali Bey (Ali Ufkî ?), Şerîf, Bülbül Âşık, Santûrî İbrahim Çelebi, Dilkeş, Safir, Arazbârî, Mehmed Hafız İmam (Hafız Post ?), Baba Zeytun Sahib-i Kitab (Ali Ufkî ?), Halkazâde, Südcüzâde, Torlak, Çöğürcü Mehmet Ağa, Bestenîgâr, Benefşezâr, Dilşinâbân, Âlemârâ, Derviş Piyâle, (harem kalfalarından olabilirler), Papaz, Akbaba, Hasan Ağa, Şehlâ Hasan Çelebi, Tozkoparan, , Kutbi (Nâyî Osman Dede), Koroğlu (âşık), Derviş Ömer, Ömer Bey İbn-i Nâsûh Paşa, Müftî-i zaman Behâî Efendi, Hammâlî, (Kâsebâz-i Misrî), Haydâr-can, Seyf-ül Mısırî, Tabl-ı âlem, Kuzgun, Efencî, Kemânî Mustafa Ağa, Derviş Süleyman, Serbest’dir.

Eser, XVII. yüzyılda yaşayan ve eser veren halk müziği sanatçıları ve eserleri hakkında da bilgi vermektedir. Notası verilen türkû ve varsağılara koyduğu başlıklar son derece önemlidir çünkü bunlar eserin oluştuğu ortam ve zamanın olayları ve eserin konusunun ne olduğunu işaret eder. Bu belirlemelerle, dönemin tarihsel, sosyal ve hukukî hâdiseleri ve uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir.

XVII. yüzyılda yaşayan ve eser veren halk müziği yaratıcıları: Karacaoğlu, Öksüz Âşık, İshak, Kâtib Ali, Kul Süleyman, Kul Mustafa, Ali Ufkî, Kuloğlu, Şahinoğlu, Meftûnî, Ahmed ve Halil’dir. Ayrıca tekkelerde yetişen sanatçılar tarafından da dinî mûsikî örnekleri verilmiştir. Güfte ve beste sahibi olan III. Murâd, Hakiyki, Âşıkoğlu

(Eşrefoğlu) Rûmî, Ali Ufkî, Zâkiri ve Hatip Zâkirî Hasan Efendi bu isimler arasında sayılabilir (Ayangil, 2014: 468-475).

Yaptığımız literatür taramasında ulaşılan bilgiler ışığında, 17. yy. Osmanlı'da sanatın, müziğin ön plana çıktığı bir yüzyıl olduğu ortaya çıkmıştır. Müzik tarihimizin takibini zorlaştıran bir unsur, kulaktan kulağa şifahî bir geleneğin benimsenmesi sonucu birçok eserin unutulmasıdır. Elde olan belgelerde dahi birtakım tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Eserlere ulaşılabilecek yan kaynaklar olan tezkirelerde de sanatçılara ait net bilgiler bulunmaması sıklıkla yaşanan bir durumdur.

G.2. Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz

G.2.1. Nüshaları

Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz'ün orijinal el yazması iki tanedir. Bunlardan birisi; Paris'te, National Biblioteque'de, diğeri ise, Londra'da British Library'dedir (Cevher, 2003, 21).

G.2.1.1. Paris'teki Müsvedde Nüshası

Cönk şeklinde olup 235 x 130 mm boyutlarındadır ve 315 yapraktır. Londra'daki yazmanın müsveddesi olarak bilinmektedir. Bu müsvedde; Ali Ufkî'nin İstanbul'a gelişinden çok daha önceki tarihleri içerdiğinden bu defteri Londra'daki yazmasından daha önce yazdığı düşünülebilir. Oldukça yıpranmış olan bu yazmada, Arap harfli metinlerin bir kısmının Latin harfleri ile transkripsiyonu da mevcuttur (Elçin, 1976, s.16). Ayrıca bu yazmada, Latince ve İtalyanca ilaç tarifleri de mevcuttur. Farklı malzemelerden ve düzensiz olarak yazılmış olmasından ötürü müsvedde olarak nitelendirilmiştir (Behar, 1990, 38).

G.2.1.2. Londra Nüshası

Orijinal yazması; Londra'da, British Library'de, Türkçe eserler katalogunun 212. Sayfasında (Karabey, 1951, s.5-6, 8); Sloane 3114 numara ve "Turkish Songs" adıyla kayıtlı bulunmaktadır. 184 varaktan oluşan nüshanın boyutları 130 x 195 mm.'dir (Uluçay, 1948, 4, 14, 24).

*"Sâhib ve mâlik Ali Bey Es-Santûrî, an sâzendegân-ı Sultan Mehmed, sene, 60"*dan yola çıkarak mecmuanın hicrî 1060, miladî 1650 yılında yazılmaya başlandığı anlaşılmaktadır.

Sultan Mehmed için yazılan “Türki Medh-i Şehinşâh Âl-i Osman Sultân Mehmed Han-Sene 1075” başlığından anlaşıldığı üzere 1075/1664-1665 tarihinde mecmuanın yazılmaya devam ettiği düşünülebilir. 1650 yılında yazılmaya başlandığını ve yukarıdaki türkü başlığında verilen 1665 tarihinde de yazılmaya devam edildiği sonucu çıkarılsa da mecmuanın bitirildiği tarihle ilgili kesin bir bilgi yoktur (Cevher, 2003, 22-23).

Çalışmamıza konu olan Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz’de bulunan türkülerin incelenmesi’nde “Cevher (2003) çeviriyazım-inceleme” kitabından yararlanılmıştır. Eserin yazımında, Ali Ufkî’nin, kendisinin dışında başka bir hattât ile de çalışıldığı düşünülmektedir. Fakat bu hattâtın kimliği hakkında belgelenmiş herhangi bilgi yoktur.

G.2.2. İçerik

Bu mecmuada 16. ve 17. yüzyıllara ait birçok sözlü ve çalgısal eser mevcuttur. İçerisindeki kıymetli bilgi ve eserler göz önüne alındığında Türk müziği içinde bulunduğu dönem ve öncesini aktarması nedeniyle yazılı en önemli kaynaktır.

G.2.2.1. İçerdiği Türler ve Türkülerin Tür Dağılımları

Çalgısal olarak yirmi ayrı makamdan kırk dört çalgısal semâ’î; kullandığı usûller ve Hâne sayıları ile bugünkü anlayıştan çok ayrıdır. Yirmi iki ayrı makamdan yüz altmış peşrev örneği vardır. Bu peşrevlerden bazılarının küçük usûllerle yapıldığı ve hâne sayılarının farklılığı göze çarpmaktadır. Sözel olarak on beş ilâhî, seksen dört murabba, on raks ve raksıyye adıyla verilen bu eserleri oyun havası olarak değerlendirebiliriz. Kırk bir adet sözel semâ’î adıyla verilen eserler yürük semâ’î ile örtüşmemektedir. Dört adet şarkı, iki adet tekerleme, on sekiz tesbîh, kırk yedi varsağı mevcuttur.

G.2.2.2 Türküler

Tezimizin konusu olan mecmûada yüz dört adet türkü bulunmaktadır. Bunun için bütün örneklerin incelenmesi neticesinde; tümünün sözlü olduğu, küçük ve yalın müzik cümlecikleri temelinde oluştuğu görülmektedir. Konularının ise genellikle aşk, gurbet ve kahramanlık olduğu, tümü hece vezni ile yaratılan türkülerin elli dokuzu 11, otuz sekizi 8, dördü 15 ve biri de 13’lü hece vezni ile yazılmıştır. Türkülerin sözlerinin şekil olarak incelenmesi neticesinde; altmış beş eserin kavuştaksız ve dörtlüklerden meydana geldiği görülmektedir. Bunun yanı sıra yirmi iki türkü dörtlüklerden oluşmuş ve kavuştakları bir

dize şeklindedir. Sekiz eser ise kavuştakları iki dize olan üçlükler kullanılarak oluşturulmuştur. (Cevher, 2003, 50-52).

G.3. Ali Ufkî Bey

G.3.1. Hayatı

Osmanlı dil ve müzik âlimi (İhsanoğlu vd., 2003, s. 72) olan Ali Ufkî, Polonya kaynaklarına göre; 1610 yılında (Behar, 1990, s.10), Galiçya'nın "L'vov n= Leopold= İlbav= Lwow" şehrinde asil bir ailenin çocuğu olarak (İhsanoğlu vd., 2003, 72) doğmuştur.

Asıl adı Botix Bob olan Ali Ufkî, çeşitli kaynaklarda; Wojciech Bobovvski (Behar, 1990, 7), Ali Ağa (Öztelli, 1976, 4-6), Ali Bey, Ali Ufûkî (Cevher, 2003, 7), Hali Beigh, Haly Beg (Spon, 1678), Alli, Hulis Bey, Albert Bobowski (Babinger, F.), Alberto Bobevio Leopolitano Bobowsky (Öztuna, 1990, 54), Bobonius, Bohonius, Bobrovvski, Bozonius, Robovius, sarayda; Santuri Ali Bey, Latince kitaplarda ise adı Albertus Bobovius olarak belirtilmiştir.

Polonya kaynaklarına göre, Ali Ufkî Kırım Tatarlarının Lehistan akını sırasında esir alınır ve İstanbul'a getirilir.

Ali Ufkî'nin ilköğrenimi hakkında belgelere dayalı bir bilgi elimizde yoktur.

İstanbul'a gelene kadar, günümüze ulaşabilen eserlerinin muhtevaları göz önüne alındığında özel bir eğitim almış olduğu fikri ağırlık kazanmaktadır. Ama buna ilişkin de elimizde herhâangi bir belge ya da kayıt bulunmamaktadır (Cevher, 2003, 7).

Ali Ufkî'nin İstanbul'a geliş zamanı hakkında kesin bir bilgi yoktur.

Leh mühtedisi olan Ali Ufkî, hânende, santuri, besteci ve müzikolog idi. IV. Mehmed'e kapılanmış ve muhtemelen musahibi olmuştur. Enderûn'da on sekiz yıl hânendelik yapmıştır. Bu zaman diliminde Sultan İbrahim'in cariyelerine de meşk hocalığı yapmıştır (Öztuna, 1990, 54, 55).

Müslüman olup saraya girdikten sonra (Behar, 1990) Ali Ufkî; yaklaşık on dokuz yıl Enderûn'da eğitim almıştır. Santur çalmayı öğrenmiş, burada genel gelenek görenek bilgilerini öğrenmiş, doğu ve batı dillerinin yanı sıra mûsikî hakkında da çalışmalar yapmıştır. Meşk Odası'nda gösterdiği başarı sonucunda "Erbaşılığa" getirilmiştir. Bu olayı kendi yazdığı "Sarây-ı Enderûn" isimli eserinin Almanca çevirisinde sabahın erken

saatlerinde saray dışından Oda musikîcilerinin ustalarının meşkhâneye geçerek meşke başladıklarını anlatır ve ekler:

“Saray erkânına notalarla yazılmış musikînin sözleriyle beraber okunup teganni edilmesi çok garip geliyordu. Ben derslerimi alırken hocanın anlattıklarını notalaştırır ve daha kolay öğrenirdim. Oysa onlar, uzun uğraşlar sonucu derslerini öğrenir ve sonra daha erken unutulardı. Oysa ben, her zaman aklımda tutmayı başarırdım. Bu işi nasıl yaptığımı bana sorarlardı. Fakat benim tek düşüncem özgürlüğüme kavuşmak olduğundan onlara bu işe pek çok zaman ve emek harcanması gerektiğini söyleyerek itiraz ederdim. Türkler böylece bu güzel ve kendilerinde pek nadir olan sanatı bende sık sık görünce bana saygı göstermekle kalmayıp, ‘Erbaşı/ Takımbaşı’ yaptılar (Cevher, 2003, s.8). ‘Sarây-ı Enderûn’un İtalyanca çevirisinde ise; “Mûsikînin ezbere öğrenilmesi gibi bir yöntem olduğu için, yazılması ve bu yolla öğrenilmesi olmayacak bir şey gibi geliyordu. . Ben ustanın öğrettiklerini hemen alır ve notaya dökerdim. Bunu yapabildiğimi gören ustalar beni takdir ederlerdi. Beni ‘Erbaşı’, yani iç oğlanları korosunun başı tayin ettiler. Öğrendikleri saz ve söz eserlerini sık sık unutulur, hatırlatmam için sık sık bana başvururlar ve çok memnun olurlardı” şeklinde ifade etmiştir (Behar, 1987: 44-47).

Yine Mecmûa’ında yazdığı şu dizeleriyle de çevresindekilerin kendisine hayranlıkla baktığını ima eder.

*“Ta’accüp idersen ey ‘âşık bu ne hatdır ne kelîm
Ak üstünde bir karedir buna cilm dirler cilm”*(Cevher, 2003: 9).

Ali Ufkî ayrıca çeşitli besteler yapmış, ‘Ufkî’ mahlâsıyla şiirler yazmış ve ayrıca çeviriler, sözlük ve gramer çalışmaları yapmıştır.

Enderûn’dan çıkınca, bir paşanın yanında Mısır’a gitmiştir (Behar, 1987: 10). Mısır’dan dönüşünde saraya hür biri olarak alınmıştır, saraydaki memuriyetine başlamıştır.

HMSS’de kendisinin yazdığı bazı beyitler, saraydaki yaşantısını ve saray hakkındaki görüşünü oldukça açık bir şekilde ifade etmektedir. Ali Ufkî Bey sarayda bulunuşunu bir azap olarak algılar ve şu beyitiyle bu durumu izah eder.

*“Gerçi nüş etdim cihânun yedi tasdan geçen zehrin
Velâkin zehr-i katilden beter gördüm saray kahrın”*

Sarayı kafese ve kendinî de bir kafes kuşuna benzeten Ali Ufkî, geçirdiği yıllarını ve yaşadıklarını yine şu beyitinde şöyle anlatır

“Saray derdin niçün çekeriz dirlik viren Mevlâ’dır

Kafes kuşu olmakdan ise hevâ kuşu olmak evlâdır” (Cevher, 2003: 9).

Hemen hemen bütün kaynaklar, Ali Ufkî’nin baş tercüman olarak IV. Mehmed zamanında (1648-1687) görev aldığını yazar ama bu durumu kanıtlayacak herhangi bir belge elimizde yoktur. Ancak Cengiz Orhonlu’dan-Şükrü Elçin’e geçen; *“Becihet-i Bahâ-i nân berây-ı Ali Beg Tercüman-ı Divan fî 9. Cemâziyülâhir sene 1079 ilâ 12 Şa’bân sene-i minhü an hızâne-i âmire dâde mermûde bâ fermân-ı şerif el-vâki fî 12 Şa’bân sene 1079 eyyâm beher yevm beşer akçadan yalnız 315 akçadır”* yazılı belgeden de anlaşıldığına göre (Elçin, 1976, s.V), Ali Ufkî tercüman olarak iki ay çalışmış ve karşılığında üç yüz on beş akçe almıştır. Yani, onun baş tercüman olduğuna ilişkin herhangi bir ibâre görülmemektedir (Cevher, 2003: 9).

HMSS s.209’da yer alan metinde

Bi’t-telâki

*“Kad veka’a’l-ülfetü bi’l-ahi’l-e’izzi’l-med’uvvi bi’l-’ulâ’ş-şehiri
bi’l-Ufkî ‘âlimen bi’l-musikîyyi ve’l-erkâmi ve’t-tıbbiyyi ve sâirihî min
garâyibi’l-’ulûmi ve mütekellimen bi-envâ’i’l-elsineti bi’l-beyâni hîne kad
kâne tercümanen ‘inde’s-sultâni Mehmed Hân ilâ men câe bi’s-sulhi
ve’l-emâni meşhûren tâmmen beyne bilâdi’l-müslimîne fî beldeti Yenişehir
fî yevmi’l- cumu’ati bi-târîhi’n-nısfı’l-evveli mine’s-seb’i’s-sâdisi mine’n-
nısfı’l-evveli mine’l-hamsi’s-sâlisi mine’s-sülüsi’s-sâlisi mine’n-nısfı’l-
evveli mine’s- südüsi’s-sâdisi mine’l-’aşri’t-tâsi’i mine’l-’aşri’s-sâmini
mine’n-nısfı’l evveli mine’s-südüsi’s-sâdisi Bi-hicreti men-lehü’z-
zekiyyetü ‘aleyhi efdalü’t-tahiyyeti.”* (Cevher, 2003: 9-10).

Buradan anlaşıldığına göre Ali Ufkî’nin birden fazla dil bildiği, müzikle ilgilendiği, müzik bilmine hakim olduğu, tercümanlık yaptığı ama baş tercüman olup olmadığı belirtilmemiştir.

Pek çok yazara göre Ali Ufkî birden fazla dil bilmektedir ama bu bilgi yazarların birbirlerinden kopyalayarak ilettikleri bir bilgi gibi görünmektedir. Gerçekte bu bilgi şunlarla doğrulanabilir:

Kendisinin yazdığı Fransızca ve Türkçe diyalogları içeren; ‘Dialogues en François et en Turc’ isimli kitabı nedeniyle Fransızca; yazdığı Türkçe ve Latince gramer bilgilerini içeren; ‘Grammatica (Turcia-Latina)’ isimli kitabı nedeniyle Latince; ‘Cioe Penetrare del Serraglio detto nuovo dei G.S. ri e Re Ottomâni, La descrittione del Loro vivere e coştum’i, altri essercitii’ isimli eserinden yola çıkarak İtalyanca, sarayda geçirdiği yıllarda ‘Türkçe Sözlük’ ve ‘Mecmûa-i Sâz ü Söz’ isimli eseri nedeniyle, Türkçe, Arapça, Farsça, ‘Turkish and Latin Version of The Church Cateshism’ isimli eseri nedeniyle İngilizce; Polonya’da doğmuş olması ve orada büyümesi nedeniyle Lehçe (Polca). Ayrıca Ali Ufkî’yi tanıyan İsveç Elçisi Claes Ralamb, seyahatnâmesinde; “Fransızca, İtalyanca, Almanca, Latince, Yunanca, Türkçe ve Arapça dillerini iyi bilen, asıl adı Albertus Bobovius olup islâmı seçmiş bu kişi, bilgili bir adamdı...” sözlerinden yola çıkarak eserlerindeki dillere ek olarak Almanca ve Yunanca (Cevher, 2003: 10) ve eğer orijinal metni kullanmış ise ‘Kitâb-ı Mukaddes’in Türkçe’ye çevirisinden İbranice ve Aramca bildiği söylenebilir (Behar, 1990: 18).

Yukarıda verilenlere göre bildiği dilleri; Türkçe, Arapça, Farsça, İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, Lehçe (Polca), Yunanca, Latince, İbranice ve Aramca ile on iki adettir (Cevher, 2003: 10).

Ali Ufkî, Yılmaz Öztuna’ya göre, 1683 yılında, Viyana seferinde, Krakovi’de ölmüştür (Öztuna, 1990: 54). Öztuna bu ölümü orduya refâkat ederken Avrupa’ya kaçmış olabileceği şeklinde yorumlamıştır. Cevher (2003)’e göre: bu sav doğru görünmemektedir. Nedenini ise 1683 yılındaki Viyana kuşatmasına gelene kadar, IV. Mehmed Ukrayna Kazakları’nın başbuğu Doroşenko’yu korumak zorunda kalmıştır. Bu nedenle 1672 yılında Polonya’ya bir sefer düzenledi ve sonucunda Kamaniçe’yi aldı. 18 Ekim günü yapılan Bucaş Antlaşması Polonya Diyet Meclisi tarafından reddedilir ve başkumandan Jan Sobieski de Türk ordusunun çekilmesi üzerine Lwow ve Lublin kalelerini geri alır. 1673 yılında IV. Mehmed ikinci Lehistan seferine çıkar. Fakat Osmanlı ordusu Hotin önünde yenilir. Yılmaz Öztuna’nın yurt dışında ölmüş olduğu savını Viyana kuşatmasına değil yukarıda ifade ettiğimiz iki sefere bağlamak daha

kuvvetlidir. IV. Mehmed'in, bu Lehistan seferlerine Lehli bir muhtedi olan ve hattâ doğum yeri Lvov olan ona santur çalan ve hattâ tercümanlığını yapan birini götürme olasılığı yüksektir. Hattâ 1672 ve 1673 yıllarında yapılan bu seferler neticesinde orada kalmış, belki de bu esnada ölmüştür. Tabii ki bütün bu söylenenler sadece tahmindir. Çünkü orada kalıp yaşamının son günlerini orada geçirdiğine ilişkin bir kanıt mevcut değildir. Ayrıca batılı kaynakların büyük çoğunluğuna göre ölüm tarihî 1675 olarak belirtilmiştir (Cevher, 2003: 11).

Şükrü Elçin'e göre ise; *"Batılı çevrelerin Hristiyanlığa kazanmak yolundaki taassup derecesine varan istekleri gerçekleşmeden İstanbul'da ölmüştür."* (Elçin, 1976, s.IX) Ayrıca Cem Behar'da Ali Ufkî'nin İstanbul'da öldüğünü ifade etmektedir (Behar, 1990: 43).

"Quanto di piu Curiioso e Vago a potuto raccorre" isimli Cornelio Magni tarafından yazılan eserin önsözünde Ali Ufkî'nin müslüman olarak öldüğünü belirten bir tespit görebiliriz. Bu tespit kitabının 502-601. sayfeleri arasında anlatılan "Sarây-ı Enderûn" isimli kısmın Ali Ufkî tarafından yazıldığını söylerken; "Bu bilgileri Polonyalı olup Ali Ufkî adıyla Müslüman olan Alberto Bobovio kaleme almıştır." ifadesini kullanır (Behar, 1990: 44).

Görüldüğü üzere ölümüne ilişkin verilen bilgiler birbirini tutmamaktadır. Biographie Universelle, Nouvelle Biographie Generale gibi kaynaklar 1675; bu kaynaklara dayanarak Cem Behar 1675 (Behar, 1976, s.42), Andreevsky, Olderbranda 1676, Adelung 1680 Yılmaz Öztuna 1685, Cornelio Magni'nin İstanbul'dan yazdığı mektup ise 1672 senesini ölüm yılı olarak göstermektedir (Cevher, 2003: 11-12).

Cevher (2003)'ün çalışmasında Ali Ufkî Bey'in sadece bir yazar olmadığı, bunun yanında pek çok uğraşısı ve bestecilik yönünün de olduğu ortaya çıkmıştır. Bestelerinde sadece esas adını kullanmayıp Ali Ufkî Bey becerisine ve aldığı görevlere yönelik unvanlarını da tercih etmiştir. Buradan, Ali Ufkî'nin bugüne kadar bilinmeyen bazı yönleri de anlaşılır. Bütün bunların sonucunda, bestelerinde; "Alî Ağa El-Ufkî", "Ali Beğ Essantûrî", "Şeyh Ufkî", "Ufkî", "Ufukî" gibi isimler de kullandığını görmekteyiz. Kesin olarak tespit ettiğimiz; bir raks, bir sözel semâ'î, bir çalgısal semâ'î, bir tevhîd, iki ilâhî, dokuz türkû olmak üzere on beş bestesi vardır (Cevher, 2003: 12).

Ali Ufkî Bey'in, tek bir alanın bestecisi olmadığı anlaşılmaktadır. Farklı türden besteleri olan Ali Ufkî'nin dil konusunda marifetli, çalgı icrâsında yetenekli olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca tasavvuf ehli değildir ancak ilâhî bestelemiştir; saz şairi değildir ancak türkü bestelemiştir. Yani o dönem halk ve saray çevresinde ilgi gören bütün mûsikî alanlarına karşı büyük bir merak beslemiş ve onlarla ilgilenmiştir. Yaşadığı dönemde santur önemli bir çalgıdır. Santuri olan Ali Ufkî Bey icrâsıyla hükümdarın santurcusu olabilecek seviyeye çıkmıştır.

HMSS'ün kapağında yer alan, “*Sâhib ve mâlik Ali Bey Es-Santûrî, an sâzendegân-ı Sultan Mehmed, sene, 60*” şeklindeki bir ifadeden çıkarılan netice ile santuri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Uzzal makamında bestelediği çalgısal semâ'isine koyduğu; “*Beste-i Ali Beğ Essantûrî*” başlığı da bunu kanıtlamaktadır (Cevher, 2003: 15).

Tüm bu saptamalar, besteleri ve yaşadığı ortam ile düşünceleri arasında bir uyum olmadığını yansıtmaktadır. Yukarıda da açıkladığımız gibi bestelerinin de belli bir alan içinde yazılmamış olması ve türlerin karmaşıklığı, çelişkili durumu gözler önüne sermektedir.

W. Jacobowsky ise Ali Ufkî Bey'in minyatür sanatçısı ustası olduğundan bahseden ve kanıtlamaya çalışan tek isimdir. İlk olarak Jacobowsky 1926 yılında yazılmış olan ve bazı minyatürlerin varlığından söz eden bir makalesinde minyatürlerin Ali Ufkî'ye ait olduğundan bahseder, daha sonra bu minyatürlerin nereden ve kim aracılığı ile İngiltere'ye ulaştığını anlatır. 1926 yılında, Svenska Dagbladet'de yayınlanan yazı Oscar Wieselgren'e aittir (Cevher, 2003: 13).

Minyatürlerin varlığı Wieselgren tarafından belirtilse de bunların kim tarafından yapıldığı hakkında bir bilgi verilmemiştir. Sadece isim vermeksizin Polanyalı veya Polonyalı bir Türk sözleri kullanılmıştır.

G.3.2. Eserleri

Ali Ufkî bey farklı konularda eserleri kaleme almıştır. Bu eserlerin büyük bir çoğunluğu çeviridir. Bu çeviriler farklı yıllarda çeşitli dillere çevrilmiştir. “*Sâray-ı Enderûn*” adlı kitabı hayatta iken basılan tek eseridir. Eserlerinin büyük bölümü yurt dışında önemli kütüphanelerde bulunmaktadır. Eserlerinde konular; din, dil, ansiklopedik bilgi, minyatür, hatırat-seyahat ve müziktir.

1. “Kitâb-ül Ahd il Cedîd, Matti, Lûka, YoHâna, Resullerin a’mâli, Polos’un risaleleri” (İlk basım 1819, ikinci basım 1820).
2. “Kitâb-ül Ahd il Atiq Kitâb-ül Ahd il Cedîd” İki Bölüm (Kitâb-ı Mukaddes) (İlk basım 1819).
3. “Kitâb-ül Sefer-i Halîka ve Mezâmîr-i Dâvûd” (Basım tarihi 1852).
4. “Mezmurlar” (Yazım tarihi: 1665-1673).
5. “El-incil Alâ Rivâyet-i Matti’l Azîz” (The Gospel According to Saint Mattev) (Basım tarihi: 1855).
6. “El-incil Alâ Rivâyet-i Matti’l Azîz” (Evangelio Di San Matteo) (Basım tarihi: 1855).
7. “Ta’lim-i Ortodoksîn” (Sectrina Chiristiana) (Yazım tarihi: 1819).
8. “De Veritate Religionis Chiristianae OXonii, MDCIX” (Gerçek Hıristiyanlık Dinî).
9. “Turkish and Latin Version of The Church Catechism” (Yazım tarihi: 1653-54).
10. “Türkçe Sözlük” (Yazım Tar.: 1643?)
11. “Grammatica (Turcia- Latina)” Türkçe Latince Gramer Kitabı (Yazım Tar.: 1666).
12. “Dialogues en François et en Turc” Fransızca Türkçe Konuşmalar.
13. “De Turcarum Liturgia de Peregrinatione Meccana- Circumcisione- Aegrotum Visitatione etc.” (Yazım Tar.: 1658 – 1661, Basım Tar.: 1690).
14. “De Turcarum Liturgia de Peregrinatione Meccana- Circumcisione- Aegrotum Visitatione etc.” (Basım Tar.: 1712).
15. “Sarây-ı Enderûn” (İlk Basım: 1667).
16. “Janua Linguarum Reserata sive seminarium... (Dillerin altın kapısı açık)” (Çev. Tar.: 1643).
17. “Hâzâ Mecmû’a-i Sâz ü Söz” (Yazım Tar.: 1650) (Cevher, 2003: 15-20).

G.4. Hâzâ Mecmû’a-i Sâz ü Söz Hakkında Yapılan Çalışmalar

G.4.1. Kitaplar

Elçin (1976)’in hazırladığı “Ali Ufkî Hayatı ve Mecmû’a-i Sâz ü Söz” adlı çalışmasında; 17. yy.da Ali Ufkî’nin kaleme aldığı mecmûanın tıpkı basımı yapılmış,

Mecmûa-i Sâz ü Söz'ün nüshaları, hayatı hakkında bilgiler ve ayrıca bibliyografyası verilmiştir (Elçin, 1976: 3-21).

Uludemir (1991)'in "Mecmûa-i Sâz ü Söz Nota Çevirileri I-II" adlı çalışmalarında çalgısal Semâ'ilerin ve murabbaların nota çevirileri yapılmıştır (Uludemir, 1991:3).

Cevher (2003) in Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz adlı çalışmasında Şükrü Elçin'in "Ali Ufkî Hayatı ve Mecmûa-i Sâz ü Söz" (tıpkı basım) adlı çalışmasını çeviriyazım-inceleme şeklinde yapmıştır (Cevher, 2003: 1).

Güney (2019)'in "Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz'de Türler ve Biçimler" adlı çalışmasında HMSS'de yer alan eserlerin türlerinin saptanması ve o dönemde Türk müziğinde kullanılan türlerin belirlenmesi, bu türlerin günümüze ulaşip ulaşmadığı veya hangi şekilde kullanılıp kullanılmadığı tespiti yönünde çalışmalarda bulunmuştur (Güney, 2019: 16).

G.4.2. Makale ve Bildiriler

17. yy. eserleri içerisinde ayrı bir yere sahip olan Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz kitabı ile ilgili literatür araştırması yapılarak söz konusu kitabın konuları araştırılarak derlenmiştir.

Türkmen ve Küçükebe (2017) tarafından "Turkish Folk Poetry and Folk Music in Mecmûa-i Sâz ü Söz by Ali Ufkî Bey (Albert Bobowski) yayınlanan makalesinde 1976 yılında Şükrü Elçin'in "Ali Ufkî Mecmûa-i Sâz ü Söz" adındaki kitabın Hakan Cevher (2003)'in doktora tez çalışmasında çeviriyazım-inceleme adı altında eserleri kullandığını belirtmiştir (Türkmen ve Küçükebe, 2017: 260).

Mak (2017)'in çalışmasında "Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz'de Yer Alan 'Türki'lerin, Günümüz Türküleriyle Karşılaştırılması'na göre, türkü formu ile usûl bakımından mukayeseleri yapılan araştırmasında Ufkî'ye ait türki başlığında toplanan türkülerin sözel ve kullanılan diziler açısından sınıflandırılması yapılmıştır (Mak, 2017: 104).

Utsucarçi ve Toprak (2018)'in "Ali Ufkî'nin Mecmûa-i Sâz ü Söz'ündeki İlaç Reçeteleri" adlı çalışmasında; kitabın sayfa kenarlarında hastalıkların tedavisinde kullanılan bazı reçetelerin olduğu, içerdikleri bitki ve farmasötik drogların kullanımı ve etkilerine dair bilimsel çalışmaları içerdiği tespit edilmiştir. Reçetelerde bitlenme, baş ve

bel ağrısı, ağız kokuları, ishal, yaralanma ve öksürük gibi rahatsızlıklardan ve bunların tedavi yöntemlerinden bahsedildiği görülmektedir (Utsukarçi ve Toprak, 2018: 188).

Karakaya vd. (2020)'nin “Bûselik, Dügâh, Hümâyun ve Hisar Makamlarının Karar Hareketinde (Nim) Zirgûle Perdesinin Kullanılmaya Başlandığı Dönemin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma”da makamların yüzyıllar içerisinde bir takım küçüklü büyüklü değişikliklere uğradığı, Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz'ün de bu konuda el yazması kitabın form çeşitliliği açısından örnek teşkil etmesi sebebiyle söz konusu Dügâh ve Humâyun makamlarının yedeni olarak zirgûle perdesinin kullanıldığı (1750-1850), sonraki dönemde ise Zirgûle perdesinin Hisar makamında uygulandığı yönündedir.

İşler ve Satır (2021)'in “Mecnûa-i Sâz ü Söz'de Yer Alan Dinî Müzik Eserleri Üzerine Bir İnceleme” çalışmasında, kitaba ait dinî müzik eserleri incelenmiştir. İlâhi, teşbih, tevhid ve ayin-i şeriflerin yer aldığı 34 repertuardan oluşan eserler makam, usûl ve form açısından analiz edilmiştir (İşler ve Satır, 2021: 362).

Bağı (2019)'n “Tarihsel Perspektif Açısından Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz'de “Aşıklık Geleneği” ve “Kültürel Aracı” olarak Ali Ufkî” adlı çalışmasında, kitapta bulunan saz şairlerinin ve onlara ait eserleri incelenmiştir. Metin içerikleri arasında ilişki, sosyo-tarih bağlamları, aktarım ve melodik akışların incelendiği çalışmada ayrıca Ali Ufkî'nin kültürel yönden aracılık rolü de araştırılmıştır (Bağı, 2019: 1810).

Söylemez (2015)'in “Mecnûa-i Sâz u Söz'de Hafız Post İzleri” çalışmasında, kitaba ait eserler taranmıştır. Çalışmada Hafız Post'a ait eserlerin Ali Ufkî Bey tarafından hangilerinin notaya alındığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Türkmen (2005)'in “Osmanlı Dönemindeki Önemli Olayların Âşık Şiirindeki Akisleri” adlı makalesinde Cevher (2003)'e atıfta bulunarak Mecnûa-i Sâz ü Söz'de geçen şiirleri notalarıyla birlikte incelemiş, âşıkların şiirlerindeki siyasal ve sosyal olayların izlerini açıklamıştır (Türkmen, 2005: 293).

Öztürk (2010)'ün “Mehter Mûsikîsi” adlı çalışmasında Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz'ün tarihsel bakımdan mehter müziğinin konusuna ışık tutabilecek kaynak eserler arasında olduğunu belirtmiştir (Öztürk, 2010: 2).

Özgelen (2017)'in “Mezburuları Kim Besteledi?: Ali Ufkî Bey'in Eserlerinde Batı Müziği Bulguları” çalışmasında Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz kitabının dönemin sosyal ve müzik alanında yapılmış çok önemli bir eser olduğunu, kullanılan dilin basitliği, müziğin

porte üzerinde yazılması açısından ayrıca müziğin işlevselliğini referans olarak gösteren çok önemli eser niteliğinde olduğu vurgulanmaktadır (Özgelen, 2017: 106).

Şahin'in (2019), "17.Yüzyıl Yeniçeri Âşıklarından Kâtibî ve Bestelenmiş Eserlerinin Müzikal Analizi" makalesinde Mecnûa-i Sâz ü Söz'de notalarıyla birlikte altı adet Kâtibî'ye ait eserin var olduğu ve müzikal analizlerinin yapıldığı yönündedir (Şahin, 2019: 83).

Karaol ve Tunçer (2015)'in "Ali Ufkî- Mecnûa-i Sâz ü Söz'de Usûl İncelemeleri" adlı çalışmalarında, Mecnûa-i Sâz ü Söz'de yer alan usûller incelenmiş, Kantemiroğlu'nun edvarındaki ve günümüzdeki usûllerin karşılaştırılması yapılarak şematize edilmiştir (Karaol ve Tunçer, 2015: 43).

Genel olarak yapılacak bir değerlendirmede, Elçin (1976)'in hazırladığı "Ali Ufkî Hayatı ve Mecnûa-i Sâz ü Söz" adlı çalışması öne çıkmaktadır. Güney (2019)'in "Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz'de Türler ve Biçimler" adlı çalışmasında, eserlerin türlerinin saptanması ve o dönemde Türk müziğinde kullanılan türlerin belirlenmesi, bu türlerin günümüze ulaşmış veya ulaşmadığı veya hangi şekilde kullanılıp kullanılmadığı tespiti yönünde çalışmalarda bulunmuştur. Cevher (2003) in Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz adlı çalışmasında Şükrü Elçin'in "Ali Ufkî Hayatı ve Mecnûa-i Sâz ü Söz" (tıpkı basım) adlı çalışmasının çeviri yazımını yapmıştır. Uludemir (1991)'in "Mecmûa-i Sâz ü Söz Nota Çevirileri I-II" adlı çalışmalarında çalgısal Semâ'ilerin ve murabbaların nota çevirileri yapılmıştır.

Türkmen ve Küçükebe, Mak, Utsukarçi ve Toprak, Karakaya, İşler ve Satır, Bağlı, Söylemez, Türkmen, Öztürk, Özgelen, Şahin, Karaol ve Tunçer sanatçı hakkında çalışmalar yapmış, yapılan çalışmaları değerlendirmişlerdir. Sanatçıya birçok ansiklopedide de yer verilmiştir.

G.5. Tür Olarak Türkü

G.5.1. Terim Olarak Türkü

Kaynaklara göre birçok araştırmacı terim olarak anlamsal karşılık belirlerken "türkü"nü birbirlerine paralel ya da aynı görüşle değerlendirerek birbirlerine yakın tanımlarda bulunmuşlardır. Bu tanımlar şu şekilde örneklendirilebilir:

"Türkü: yır, şarkı (gînâ). 'Ol yır yırladı; o, bir türkü söyledi'

Genellikle aşk duygularını anlatmakta kullanılan bu ifadeye gazel, aynı

zamanda 'ır' da denir. Elif (i) ye'den (y) dönüşmüştür" (Mahmud El-Kaşgari, (Çev. S. Tuba Yurtsever ve Seçkin Erdi), 2007: 693).

"*Türkî, Türkiyye (t. f. s.): 1. Türklerle ilgili. 2. Türkçe yazılmış eser/ makale...*"(Devellioğlu, 1999: 1341).

"*Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume*" (TDK, 1989: 1504).

Halk şiiri örneklerinin halk ezgileriyle bestelenmesi ile oluşturulmuş şarkı çeşiti (Meydan Larousse, 1990: 390).

Genellikle on birli hece ölçüsü ile yazılan Anadolu'da yakılıp söylenen milli nağmeli şarkılardır (Olgun, 1973: 176).

Türk kültürüne ait manasındaki 'türkî'den türemiştir. En fazla sekizli ve on birli hece ile söylenen türküler genellikle anonim halk edebiyatı ürünüdür. Konu olarak aşk, güzellik, doğa, ölüm ve kahramanlık işlenir (Karaalioğlu, 1975: 395).

"*Türklere mahsus lahin ile söylenen şarkılardır. Şekilden ziyade lahne, besteye benzer*" (Onay, 1996: 102).

Köprülü (1981) türkü terimini "*Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkılarıdır*" şeklinde yapmıştır (Köprülü, 1981: 246).

Türk milletine ve diline ait olan şarkılardır. "*Türkî: s. Ar. s: Türkiyye. Türk ümmetine veya lisânına mensup ve müteallik: Lisân-ı Türkî, sarf-ı Türkî, kavâ'id Türkiyye.*" "*Türkü: s. An-asıl Türklere mahsus lahinde şarkı, ahenktlak şarkı: türkü çağırmak söylemek, tegânni etmek. Birinin türküsünü çağırmak, gayretinde olmak*" (Şemseddin Sami, (çev. Paşa Yavuzarslan), 2015: 1266- 1267).

Genellikle kırsal kesimde yaşayan halkın; yöresel müzik aletleriyle çalıp söyledikleri sözlü müziktir. Bestecileri belli olmadığı için genellikle anonimdirler. Türkülerin sözleri halk edebiyatından hece vezni ile yazılan halk şiirleridir. Şehirli bestecilerin türkülerini örnek alarak yaptıkları şarkılara da türkü denilmesi, bu eserlerin folklorik bir değere sahip olması için yeterli bir sebep değildir (Özkan, 1990: 89).

Halkın ortak bir kültürle ürettiği sözlü eserlerdir (Güney, 1971: 235).

Ritmik ve melodik Türk halk şarkılarına verilen isim. İslâm öncesi ozan kültüründen günümüze kadar gelen eserlerdir. Türk sözlüklerinin en eskilerinde de "türkü" terimi bu manada verilmiştir (Sözer, 1964: 432).

Her dizesi uyaklı olup üçer mısralı bentlerden oluşur. Bunun yanında birbirleriyle kafiyeli iki beyitlik kavuştaklarla birleşen, aranağmelere sahip ve çalıp söylenerek icrâ edilen folklorik halk edebiyatı ürünleridir (Uyguner, 1955: 1042).

Gazimihal (1961)'in çalışmasında; Türkmânî, Beyatî, Varsagî gibi Anadolu'da kullanılan ağızların, bu biçimlerin isimlerini ve Oğuz boylarını işaret ettiklerinden farklı bir öneme sahip olduklarını düşünür. Türkünün yalnız adı bakımından değil, Hüseyin Baykara sarayında hüviyeti üstün tutularak ele alınması ile de yeniden meşhur olduğunu söyler. Ali Şir Nevai'nin yeni bir şekil diye tanıtmış olduğu türkünün, ezgi özü bakımından derin bir maziden edinilip diriltildiğinin kesin olduğunu savunur. 15. yüzyıl başlarında Anadolu'nun onu, kıdemini adından tanıyıp severek kucakladığından bahseder. Dilimizin şivesinden doğan Türk ezgisinin en yaygın ve diri parçasının türkü olduğunu anlatır. Şekil bakımından türlü tertip ve boyları bulunmakla birlikte, bir kısmının nakaratlı halk şarkılarından olduğu ve daima tartımlı olduğundan bahseder. 15. yüzyıl Anadolu Türkçesi ile yazılmış olan "Kabusnâme" isimli eserin tercümesinde, türkü ve ezgi kelimelerinin Farsçadaki karşılığı olan sözleri tercihle kullandıklarını anlatır. Şu halde, Selçuklular çağında da yaygın olduğuna kanaat getirir. Bu duruma, türkü söylemek, türkü çağırmak ve türkü yakmak, (çıkarmak, bağlamak) denileğeldiğinden bahsetmiştir (Gazimihal, 1961: 258).

Öztuna'nın çalışmasında (1990); Türklere ait halk müziğinin en tanınmış şekli olduğunu belirtmiştir (forme musicale). Fars kültüründe yer alan "Türkî" kavramından hareketle Türkçe söyleyişe uygun kullanılmaya başlandığını savunur. Klâsik müzikteki şarkı formuna karşılık gelen türkülerin, çoğunlukla hece vezni kullanılarak yazıldığına değinir. Çok nadir olarak belli bir vezne bağlanmayanların da çıkabileceğinden bahsederken aruzla yazılmadıklarını da söyler. Uyak olarak yarım ve cinaslı uyağın kullanıldığını belirten Öztuna, uyak hatalarının çok fazla olduğunu belirtmektedir. Sözlerin belirli bir kalıp düzeni ile oluşmadığından bahseder. Hatta bazıları tam olarak bütünsel bir anlam bile taşımayabileceğinden, ancak çok anlamlı olanların da mevcut olduğundan söz eder. Elimizde bulunan türkülerin birçoğunun anonim olduğunu belirten Öztuna, genellikle güzel ve parlak olan bu eserlerde hecenin kısa ve kıvrak kalıplarının kullanıldığını belirtmektedir. Söyleniş farklılıkları bulunan ve teknik olarak klâsik müzikle aynı olan türkünün beğenilmeyenlerinin zamanla unutulduğundan

bahsetmektedir. Genellikle şarkıdan daha serbest bir şekli olan türkünün, müziğin işlenmemiş, en saf hali olduğunu savunur (Öztuna, 1990: 456- 457).

Kaya (2010)'nın çalışmasında ise; çoğunlukla Anadolu insanının yaşayışını, geleneklerini, ince zevklerini, neşesini, acılarını, özlemlerini; hecenin en uygun kalıplarıyla ve mûsikî eşliğinde, genellikle anonim olarak veren ürünler olarak tanımlar. Türk' e ait şiir anlamına gelen 'Türkü'nün' 'Türkî' sözünden kaynaklandığını, halkın kullanımında zamanla 'Türkü' biçimini aldığını, başka boylarda daha farklı adlarla anıldığını ve bu ifadenin ilk kez Doğu Türkistan'da aruz ölçüsü ile XV. yüzyılda yazılmış ve kendine has bir melodi ile söylenmiş ürünler için kullanıldığını belirtir. Hece ölçüsü ile söylenmiş ilk türkülerin Anadolu'da ilk kez görülmesi 16. yüzyılda Öksüz Dede'yle olmuştur demektedir. (Kaya, 2010: 733)

Akdoğu (2001)'nin çalışmasında; Türk'e ait; (t,f), (Türkî'den). Genellikle Türk halk edebiyatı ve halk müziği içinde kullanılmış bir terim olan türkü, kırsal kesimde söze dayanan ezgilerin türkü veya hava; çalgısal olanlarının hava olarak adlandırıldığı bir türdür. Bununla birlikte Varsak Türklerinin 'Varsağı', Türkmenlerin "Türkmâni" olarak türkülerini adlandırdığını, 'halk şarkıları' denilmesin ise 1930-1960 yılları arasında olduğunu ve "Kırık hava" adı verilen ezgilerinde genellikle 'türkü' olarak adlandırıldığını belirtmektedir. (Akdoğu, 2001: 32).

Akdoğu (2003)'ya göre; tanımların türkü hakkında ortak olarak belirledikleri niteliklere bakarsak türkü, genelde ölçü olarak hecenin kullanıldığı, çok az da olsa aruza rastlanan, halkın yaşayan konuşma sözcüklerinden, kolay anlaşılır ve kısa soluklu ezgilerdir diyebiliriz. Türkülerin en önemli yanı genellikle süslenmiş oluşlarının yanında, yoğun olarak seciler içermesidir. Türküler genellikle on zamanlıdır ve usûllüdür. Usûlsüz olanları da görülmekle birlikte aynı türkü içinde usûlsüz bölümler de bulunabilir. Türk halk edebiyatında Türkü bizim karşımıza bir şiir türü olarak da çıkar. Buna dayanarak Türkü hem müzik türü hem edebiyat türü olarak nitelendirilebilir. Fakat araştırmalar bu türün sözleri, biçimi ve konusu yönleriyle sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaların "eserlerde müzik ve söz ayrılmaz ikili gibidir" görüşünün doğru olmayan bir değerlendirme sonucunda yapıldığını söyler. Buna göre; hiçbir şekilde müzik türü olmayan bu sınıflandırmalar şu şekildedir: Sözel içeriklerine göre türküler: Sözlerin anlamlarına ve konularına göre adlandırılmış türkülerdir. Mesela kahramanlık içeriyorsa

“Koçaklama”, aşk, doğa güzelliği içeriyorsa “Güzelleme”, ölünün arkasından söylenenlere “Ağıt”, dua içerenlere “Alkış”, eleştiri içerenlere “Satirik”... adları verilir. Sözel türlerine göre türküler; Türkülerin, Türk halk şiirindeki tür adlarına göre isimlendirilmesidir. Örneğin koşma, Semâ’î, varsağı, destan, nefes, deme...vs. Ezgilendiriliş amaçlarına ve seslendirildiği ortama göre türküler: Türkünün nerede ve hangi amaçla seslendirildiğine göre adlandırılmasıdır. Örneğin şenlikte, düğünde söylenenlere “dügün türküsü”, kına yakarken söylenenlere “kına türküsü”, “çoban türküsü”, “asker türküsü”... vs. Makamlarına göre türküler; Geleneksel Halk Müziği’nde alışlagelmiş olsa da Türk halk müziği dizilerini ifade etmede “ayak” yeterli ve uygun bir terim değildir. Bu tarz türkülere örnek olarak garip, kerem, katip türküsü verilebilir. Yörelere, ya da bölgelerine göre türküler; türkülerin bu adlandırma şeklinde ise türküler; üretilip, ortaya çıktığı, yaygınlaştığı yörenin, bazen de bölgenin, adı ile anılır. Örneğin Ege türküsü, İstanbul türküsü gibi... Geleneksel sanat müziğinin izleri türkülerde doğduğu coğrafi konuma göre azalır ya da çoğalır. Örneğin İstanbul, İzmir, Edirne, Urfa, Diyarbakır, Gaziantep türkülerinde gerek ezgi gerek usûl gerekse seslendirme anlayışı bakımından bu izleri sıkça bulmak mümkündür. Merkezi yönetimin olduğu coğrafyadan uzaklaştıkça türküler Geleneksel Halk Müziği’nin özelliklerini göstermeye başlar. Ayrıca bazı türkülerde değişmez yöresel özellikler olduğundan, bize hangi yöreye ait olduklarına dair ipuçları verirler. Örneğin; “Karadeniz Türküsü”, “Azeri Türkü” gibi... Bu tür türküler hem bir tür adı, hem de bu bölgeye ilişkin ezgilerin coğrafi aidiyetini belirten adlandırmalardır (Akdoğan, 2003: 161-165).

Albayrak (2012)’ın yaptığı çalışmaya göre türkülerin anonim halk edebiyatı ürünleri olup ezgi ile söylendiğini; şarkı, deyiş, deme... gibi adlar olsa da, Anadolu’da “yır” ismiyle de anıldığını anlatır. Türküye Tatarların “beyit” Azerbaycan Türklerinin “mahnı”, Başkırtların “halk yırı”, Kazakların “türki, türük, halık anı”, Kırgızların “eldikır, türkü”, Özbeklerin “türki, halk kaşığı”, Türkmenlerin “halk aydımı”, Uygurların “nahşa, koça nahşisi” dediklerini belirtir. Sözlü gelenekte var olup söyleyicisi zamanla unutilan türkülerin halk şiirimizin en eski nazım biçimlerinden olduğunu belirten Albayrak, türküye ilk olarak XV. yüzyıl’da Horasan’da, XVI. yüzyıl’da Anadolu’da rastlandığından bahseder. Toplum yaşamında var olan tarihsel, bireysel bütün konuların ve olayların türkülere ana konu olmasının yanı sıra sâde bir dille ve genellikle hece ile

söylenen türkülerde az da olsa aruza rastlandığını anlatır. Bu türkülere divân, selis, semâ’î, kalenderi, satranç... gibi adlar verildiğini söyler. Halkın sanatlı söyleyişteki ustalığını, yeteneğini, evrensel ve milli değerleri türkülerde görmenin mümkün olduğunu belirtirken türküyü oluşturan olayı anlayabilmek için türkünün tamamlayıcı yaşam hikâyesini bilmek gerektiğini de söyler. Halk biliminin de türküleri, halkın sosyal yaşamının, müziğinin, bilimini içerdiğinden kendisine inceleme konusu olarak aldığını ve belirli bir metotla incelediğini anlatır. Burada önemli olan noktanın türkülerin bir plan dâhilinde derlenmesi olduğunu; derleme yapacak kişinin, yörenin özellikleri konusunda bilgi sahibi olması gerektiğini, yöresel söyleyişlerin, mahalli anlayışların olduğu gibi derlenmesi gerektiğini savunur. Türkülerin ifade gücü açısından çok güçlü olduğunu, insana ait olan tüm düşünce ve duyguların, toplumsal kültür ve topluma dair her şeyi barındırmasının en başta gelen özelliklerinden olduğunu söylemektedir. Kullanılan ve yaşayan dil ile oluşturulan türkülerde zamanla kaybolan sözcüklere de rastlandığını belirtmektedir. Bu nedenle türkler dilcilerin çalışma alanlarından biridir der. Türkülerin genellikle ezgilerine göre usûllü ve usûlsüz olanlar, konularına göre duygu ve olay ağırlıklı olanlar ve hecenin tüm kalıplarına rastlanırken sıklıkla mani ve koşma tarzına rastlananlar olmak üzere üç yönde incelendiğini belirtir. Olaya ve duyguya dayalı türkülerin de lirik türküler, yergi veya güldürü biçimindeki bir olayı hikâye eden türküler, tören, mevsim türküleri, iş türküleri, doğayı anlatan türküler, didaktik türküler ve oyun türküleri şeklinde gruplandırılabilirdiğini söyler (Albayrak, 2012: 611-612).

Emnalar (1998); öncelikle Türk Halk Edebiyatı içinde, Anonim Halk Edebiyatı başlığı altında türküyü açıklamıştır. Türk kelimesinin nispet “î”si ile türetilmesiyle oluşur. Esas ayrımı ezgisindedir.. Daha sonra türküleri genel olarak ritimli (usûllü) olanlar başlığı altında ele almış ve tanımlamıştır. Bu kelime daha çok bütün kırık havalar için kullanılmaktadır. Türkmanî, varsağı bunların bazı örnekleridir. Az da olsa aruz kullanılsa da genellikle hece ölçüsü ile yazılırlar. Genellikle tek cümleli ve bir bölümlü olmakla beraber, bezekli ve sekileme gösterirler. Aynı zamanda halk şiirinde de bir nazım biçimi olan türkülerin tasnifinde, bugüne kadar yapılan çeşitli tasniflere yer vermiştir. Sözel türlerine göre türküler: Halk şiirindeki tür adları dikkate alınarak sadece şiirsel yapının adı ile anılan türkülerdir; mânî, koşma, semâ’î, hoyrat, kalenderi, destan, nefes, tecnis, satranç gibi... Ayaklarına (makamsal yapılarına) göre türküler; kerem, garip vs.

Yörelere göre adlandırılan türküler ise Karadeniz, Ege, İstanbul türküsü gibi başlıklarla ele almıştır. Bu sınıflandırmaların hiçbir zaman tür sınıflandırması olamayacağını vurgulamış, türkünün alt türlerini; Azeri türküler, Konya türküler, Rumeli türküler, Teke zortlatması, Yozgat türküler başlıkları altında toplamıştır (Emnalar, 1998: 183, 243-244).

Ekici (2011) türküyü; “Türk dünyasını oluşturan Türk boylarının uzun tarihleri boyunca oluşturdıkları ezgili sözlerin ır, yır, ve cır olarak adlandırıldığını ve özellikle batı Türklerinin diğer toplumlarla olan ilişkilerinin artması üzerine bu ezgili sözlerin “Türkü” adını aldığını ifade etmektedir. Aynı zamanda türkünün halk ezgilerine verilen genel bir ad veya Türk müziğinde bir tür olduğunu belirtirken belli bir sözlü ve yazılı şiir türünden ziyade, sözün ezgiyle söylenmesi durumunda aldığı yeni hâli ifade eden bu kavramın Türkiye dışında yaşayan diğer bazı Türk toplulukları tarafından da kullanılmakta olduğunu belirtir (Ekici, 2011: 43- 49).

Ekici Türk boyları arasında Türkü sözü yerine kullanılan kavramları geleneksel olarak Türk dünyasında ortak değerler olmasına karşın coğrafi, siyasi ve tarihi gerekçelerden ötürü tür olarak türkü sayılabilecek ürünlerin farklı sözcükler ile karşılandığını ve bunun bir ayrışma değil, kültürel renkliliğin ispatı olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Bu zenginlik içinde kuzey-doğu Türklerinden; güney-batı Türklerine doğru gelindiğinde aşağıdaki genel kavramlar karşımıza çıkmaktadır.

Saha (Yakut) Türkleri; “ırıa, ırıata”

Altay Türkleri; “kojon”

Hakasya Türkleri; “ır (sarı)”

Çuvaş Türkleri; “Yuuirisem”

Başkurt Türkleri; “yır”

Tatar Türkleri; “cır”

Uygur Türkleri; “koşak, koşuk”

Kazak Türkleri; “an, aytıs ve cır”

Kırgız Türkleri; “ır, koşok”

Özbek Türkleri; “koşığ”

Karakalpak Türkleri; “aytım”

Türkmen Türkleri; “aydım”

Azerbaycan Türkleri; “mahnı”

Kumuk Türkleri; “yır”

Karaçay- Malkar Türkleri; “cır”

Gagauz Türkleri; “türkü”

Irak- Türkmeneli Türkleri; “yır, hoyrat, mahnı”

Türkiye, Kıbrıs, Batı Trakya, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova Türkleri; “türkü”. Bu kavramların her bölgede daha farklı ve çeşitli adları mevcuttur. Türk Dünyası’nda ortak ve en yaygın olan terim “ır, yır, cır, koşmak ve türkü” sözleridir demektedir (Ekici, 2011: 44-49).

Elçin (2011); edebiyatımızda sıklıkla görülen ürünler olduğu, türküye aynı kökten gelen “yır” veya “cır” adı verilmekle beraber daha çok Türk’e ait ezgi anlamında olan “türkü” kelimesinin kullanıldığını ve türkünün özünü müziğin teşkil ettiğinin ve müziksiz sözün/ güftenin düşünölemeyeceğini savunur (Elçin, 2011: 195).

Öztelli (1983); halkın bütün kültürel öğelerini yansıtan edebiyatımızın en kapsamlı mahsulleri göstermek için sözlü olarak icrâ edilen ve ezgiyle söylenmiş âşık edebiyatı şiirleri de içinde olmak üzere en sık kullanılan isim olduğunu belirtmektedir. Tanımı hakkında; anonim olup nesilden nesile kimi zaman korunarak, kimi zaman değişikliğe uğramış olarak gelen ama her durumda ezgili olan türlerdir. Nasıl yazılırsa yazılsın, ezgi türküyü belirleyen en önemli yapı taşıdır. Ayrıca, yazılı olmayan geleneğin her çeşidi için de türkü kavramının kullanıldığını ve söylenilen yöreye, konusuna göre de farklı adlarla anıldığını dile getirmektedir.

Oğuz (2010)’un türkü kavramında ise; “Türkü” kavramı; işlediği konular, ezgi çeşitliliği, dış yapı unsurları nasıl olursa olsun, ezgi ile ortaya konulan pek çok şairi belli olmayan şiiri içerebilecek bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Hece ölçüsü ile meydana getirilmiş olan, nazım şekli keskin kurallara bağlanmayan anonim ürünlerdir. Kimi zaman koşma, kimi zaman mani nazım biçimleriyle söylenmekle beraber türküler hecenin bütün ölçülerinde yazılabilir” (Oğuz, 2010, s. 242) demektedir. Ayrıca, türkülerde belirli bir dış yapıdan söz etmek pek mümkün olmadığı, ezgi ve konu bakımından da belirli kalıpları olmadığından ‘türkünün de ‘türkmâni’, ‘varsağı’, ‘bayatı’, ‘şarkı’... gibi kelimelerle birlikte açıklamasının buna göre yapılması gerektiğini, türkünün

herhangi bir şekil veya tür adı olmadığını, Türk kültürüne ait ezgi (Oğuz, 2001: 16) olduğundan bahsetmektedir.

Şenel (2011)'in çalışmalarında türkü terimini; bazı yazılı kaynakların ve XX. yüzyıl alan araştırmalarına dayalı şifahî bilgilerin ışığında neyi/neleri karşıladığını sunmuştur. Şenel'e göre türkü; ilk söyleyeni çoğunlukla unutulmuş, zamanla halkın ortak malı haline gelmiş, ezgili ve hece vezinli müziktir. Yine, belirgin bir zaman dilimine sıkışan dar yaşam çerçevesinde kimi zaman geleneğin çalgısı olarak algılanan bazı etnografik vasıtaların tınları ve ritim darpları eşliğinde hece vezinli güfteler yanında hece sayısı bakımından aruz veznine uydurulabilen ya da kimi aruz vezinli söz kalıpları ile de seslendirilen müzik eserlerini karşıladığını ifade etmektedir. Cinsiyet farkı gözetmeksizin herkesin nesilden nesile aktarmak yoluyla öğrendiği, halkın üretim ve tüketim anlayışını yansıtan bir tür olduğundan da bahsetmiştir. Şenel, hayatın her anını, dinî ve lâdinî konuları içeren, şiir biçiminde metinler şeklinde de anlatmaktadır türküyü. Bu güftelerde; gelenekte, çoğunlukla kıt'a tekrarlı ritimli veya serbest ritimli ezgi kalıplarına ve müzikal stillere giydirilmiş sıralı ya da tek kıt'alı söz kalıpları halinde dile getirildiği belirtilir. Kendi zaman aralığının emsalleri arasında fark edilebilecek bütüncül ve parçalanmış kompozisyonlar halinde melodik, ritmik, tematik ve stilistik varyantlar halinde de görüldüğünü ifade etmektedir (Şenel, 2011: 65-85).

Ayrıca Şenel (2012); İslam Ansiklopedisi'nin "Türkü" maddesinde, türkü hakkında yukarıdaki tanımlarına ekler yaparak oldukça geniş bir bilgiler vermiştir. Türkünün anonim olan, halkın ortak çabası ile bir şekil almış veya aşık tarzında söylenen, hece ölçülü, Türkçe kelimeler içeren genel bir ifade olduğunu belirterek anonim halk edebiyatı yahut âşık edebiyatı tarz ve üslûbunda, hece vezinli, Türkçe sözlü müzik eserleri için kullanılan genel bir tabir olduğunu da eklemiştir.. Normalde hece ile yazılmış olsa da aruza da uydurulabilir bir şekilde de oluşturulabildiklerini, her yaşta ve cinsten insan tarafından seslendirilen, halkın ortak zevk, duyuş ve düşüncesini yansıtan, zamanla halkın katkıları ile değişip gelişen bir tür olduğunu belirtmektedir.

Türkiye'de 20 yüzyılın başlarında terim, gaye ve inceleme tekniklerine tartışma konusu olan, ikinci çeyreğinde halk arasında yapılan çalışma ve derlemelerle yazılı olarak notaların müzik çevrelerine ulaştırıldığı ve özellikle yerli ve alanında uzman sanatçılar tarafından geniş kitlelere ulaştırılan bu eserlerin "Türkü" adıyla tanınmış olduğu ve

yaygınlık kazandığını ifade etmektedir.. Bu açıdan 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen folklor çalışmaları kapsamında halk şarkısı adıyla çevrilen “Hânt populaire, volkslied, folk song” ifadesini 1920’li yılların sonlarında türkü olarak Türkçeleştirdiklerini belirtir..Bu ifadenin de zamana bağlı olarak halk müziği üst başlığı ile tanımlanan ve geliştirilen bir türün alt türlerini ve bütün repertuvar elemanlarını kapsayan bir tabire dönüştüğünü söylemektedir.

Ekseriyetle müzik çevrelerini tesiri altında tutan İstanbul çevresinde bulunan sanatçı ve araştırmacıların 20. yüzyılın ilk çeyreği içinde sıklıkla dile getirmeye başladıkları türkü kelimesinin gerçekte Anadolu halkının içinde sanatçıların seslendirdikleri ve söyleyeni belli olmayan, geleneğe dayalı müzik çeşitlerini, biçimlerini, bir bütün halinde karşılamayı amaçladığını, ancak bu ifadenin belli bir şiir şeklini, sözlerde işlenen konuları, metro-ritmik ve metro-melodik yapı ve kuruluşları, müzikal biçimleri, geleneksel sazları, saz melodilerini, eserlerin seslendirildiği mekânları, inançlarla şekillenen seslendirme amaçlarını, inanç çeşitliliğini ve pek çok kültürel farklılığa dayalı özellikleri ortaya koyabilecek bir anlam derinliği taşımadığını ifade eder. Diğer taraftan, yine belirgin bir formel yapı ve müzikal kuruluş/ biçim özelliğini göz önünde bulundurmadan, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde köy hayatını betimleyen sözlerin hüseyini, muhayyer, neva, tahir, uşşak, hicaz, mahur, rast, müstear, gülizar, karcığâr gibi makamlar kullanılarak yapılan bazı bestelerin de Klasik Türk müziği icrâcıları tarafından türkü olarak isimlendirilmiş olduğunu; kâr, Mevlevî âyini, beste, şarkı gibi beste müziksi türlerinden/ formlarından biri olarak adlandırıldığını belirtmektedir. 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden bu yana, teknolojinin, basın yayının kullanımı ile halk ve akademik çevre arasında oldukça yaygınlaşan türkü kavramının, belleklerde iyice oturduğunu belirtirken bunda halk edebiyatı alanında çalışan araştırmacıların halk edebiyatının biçim özelliklerini tartışmaya açmasının ve bu biçim ve türlerde standardı yakalama çabalarının da etkisi olduğunu savunur.

Edebiyatçıların, araştırma çevrelerini türküye yönlendirmede büyük rol oynadıklarını belirten Şenel, sadece halk edebiyatına ait sanılan türkünün, yapılan araştırmalarla halk müziğinin de konusu olduğunu anlatmaktadır. Çünkü bu ortaklığı geçerli kılan pek çok tarihsel belge ve bilginin söz konusu olduğuna değinir. Mercimek Ahmet tarafından 15. yy’ da yazıya geçirilen Kabusnâme adlı eserde “yırla-“ ifadesinin

geçtiğini ve “türkü söyle- “türkü eyit-“ anlamlarında kullanıldığını örnek olarak verir. İrlamak ya da türkü eyitmek “sözlü bir müzik yapmak” ifadesini de taşımaktadır. Bundan da sazendenin, yalnızca çalgı çalan kişi değil, aynı zamanda söyleyen kişi de olduğunun ortaya çıktığını savunur. İrlamakla türkü eyitmek tabirlerine benzer anlamlar da yüklenir. Eserde Keykâvus’un, bir sazendeye sohbet ortamında arka arkaya aynı anlamda ırlayıp türkü eyitmemesini, daha dokunaklı olması için “güzellik visal, ayrılık, vefa” gibi farklı anlamlarda ırlayıp türkü söylemesini tavsiye ettiğini, bu tavsiyelerden XV. yüzyılda türkülerin konularına göre ayrıldığı fikrine ulaşılabildiğini belirtmektedir.

Ali Şîr Nevaî’nin “Mîzânü’l-evzân adlı eserinde de, türkünün müzik ve edebiyatı aynı anda ilgilendirdiğinin kanıtı olduğuna değinirken bu eserde, Hüseyin Baykara meclislerinde geçen ve Türkî olarak adlandırılan saz ve söz eğlencelerinden bahsedildiğini belirtir. Ayrıca fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün vezninde oluşturulan türkülerini seslendirenlere “Türkî-gûy” adı verildiğini ve ünlü Türkî-gûyların devrin sultanlarınca korunduğu belirtir. Kabûsnâme’de olduğu gibi Mîzânü’l-evzân’da da Türkler arasında bilinen, ölçü, söylenme amacı ve bölgeye göre farklı ifadelele tanımlanan türlerin bulunduğunu, Türkî “tuyuğ, koşuk, çenge, ozmağ, buday-buday, muhabbetnâme, arazvârî, müstezad” olarak isimlendirililen türlerden yalnızca biri olduğunu ifade etmektedir. Acaba tarih içinde Anadolu’da oluşturulan türkî örnekleri, kulaktan kulağa günümüze kadar ulaşmış mıdır? diye soran Şenel, bugün Doğu Karadeniz kıyılarında manilerden oluşan ve kıvrak ritimli, yedi heceli ve dörtlüklerle kurulu türkünün; atma türkü ve uzun türkülerin varlığı ile Mîzânü’l-evzân’da zifaf ve kız göçürme toylarında söylendiği bildirilen tesirli, uyaklı ya da uyaksız “yâr yâr” redifli “çenge”lerin de edebi ve sistematik benzerlerinin Anadolu coğrafyası kadar Balkanlar’da, Kafkaslar’da, Hâzâr çevresinde, hattâ Altay ve Doğu Türkistan coğrafyasında “yâr yâr”, “car car” ya da “jar jar” redifli veya kavuştaklı müzikli sözler biçiminde yaygın olmasının bu soruyu gerekli kıldığından bahseder. Kabûsnâme’de geçen ve Türkî eyitmek ifadesiyle anlamdaş olduğu kabul edilen ır/ ır ırlamak deyişine bugün de aynı bölgelerde “ır/ ir, yır/ yir, cır/ cir, jır/ jir” gibi söyleyişleriyle ve müzikli metinler halinde rastlanmasının bir kültür çağlarının devam ve tekrar etmesi olarak değerlendirilebileceğini savunur. XVI. yüzyılda Merkezzâde Ahmed Efendi’nin Arapça’dan Türkçe’ye hazırladığı el-Bâbûsü’l-vasît fi tercemeti’l-Kâmûsi’l-muhît adlı eserinde “türkü yakmak” ve “türkü yakıcı”

ifadelerine yer verildiğinden bahseder. Bu ifadelerin, bugün de halk ağzında yaygın şekilde kullanılan ve ezgili bir anlam içeren deyimlerin bilinen en eski tarihî kaynaklarından olduğunu belirtir. Türkü yakanların bir çeşit halk bestecisi olduğunu, türkü yakmanın da halk sanatkârları/ bestecileri tarafından geleneğin söz ve müzik şablonlarına ve oluşturulmalarına bağlı kalınarak içinde bulunulan zaman, yer ve şartların etkisiyle müzikal ses unsurlarını açığa çıkarma eylemi olduğunu açıklamaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan eserlere halk ağzında “yakım” denildiğini ekler.

XVII. yy. kaynaklarından Ali Ufkî Bey (Albert Bobowski)’in yazdığı Mecmûa-i Sâz ü Söz’de de her biri bir fasıl adına bağlanan Hüseyini, Muhayyer, Neva, Uşşak, Beyâtî, Acem, Sabâ, Çargâh, Segâh, Rast, Mâhur, Eviç ve Irak makamlarını içine almış doksani aşkın Türkî tabiri yer aldığından bahseden Şenel, eserde geçen metinler hece ölçüsüyle ya da aruza uygulanabilen hece ölçüsü ile yazılan eserlerdir diye ekler. Sözlerin bazılarının dinî olmakla beraber, çoğunluğunun din dışı konularda yazıldığından bahseder. Ezgiler Avrupa notasıyla kayıtlıdır ve Türkî ifadesi bu notaların/güftelerin üstlerine/kenarlarına yazılıdır ve kendisi gibi pek çok defa tekrarlanan vokal, enstrümantâl ve vokal-enstrümantâl tarzdaki beste, ceng-i harbî (enstrümantâl), ilâhi, murabba, nağme-i Acem, nakş, oyun, pîşrev, raks, raksiyye, savt, Semâ’î, (saz) Semâ’î, şarkı, tekerleme, tesbih, tevhid, varsağı, yeltme gibi tabirlerden biri olarak güfteli-müzikli bir tür kimliği taşır diye belirtir. Ancak kendi içlerinde değişmez bir kuruluş özelliği göstermediklerini; buna rağmen özellikle sahip oldukları tarz/ üslûp kimliğiyle benzer eserler arasındaki farklılığın hissedildiğini ifade eder. Bu farklılığın isimlendirme amacıyla kullanılan ifadelerin çatısı altında bir müzik türü özelliği gösterdiğini, Mecmûa-i Sâz ü Söz’de bulunan türkü örneklerinin tamamına yakınının koşma tarzı uzaklaşıla âşık edebiyatı biçimlerinin anonim örnekleri olduğuna değinir. Ölçünün genellikle sekiz ve 11’li, çok az da olsa duraksız 14, 15, 16 heceye denk gelen aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün”, “mefûlü mefâilü mefâilü feûlün”, “mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün” ve “müstef’îlâtün müstef’îlâtün müstef’îlâtün müstef’îlâtün” kalıplarından olduğunu ifade ederken, kıtaların çoğunun murabba, çok azının gazel biçiminde olduğunu söylemektedir. Kıta sayılarının en çok dört veya beş olduğuna değinen Şenel, güftelerin istisnalar dışında tamamının mahlaslı olduğunu belirtmektedir. Bu durum güfteli oyun müzikleri için de geçerlidir ve “raks/ raksiyye” diye adlandırılanlar dışında belki de Türkî

adına bağı bir hususiyet olarak “Türkî oyun, Türk oyunu, Türkî oyunu” şeklinde adlandırılan eserlerde de görülebilmektedir. Türkî güftelerinde nakaratlara pek rastlanmadığını belirtirken nakarat görevi redifli dizelere bırakılmıştır ve hatta diyalog biçiminde olanlar da vardır diye ekler.

Notaya alınmış eserlerin tamamına yakınının güfte ezgilerine göre yazılmış bir çeşit vokal müzik niteliğinde olduğunu ifade eder. Bazı söz grupları ve güftelerin ardına bağlanan ara nağme hüviyetindeki yapıların da vokal-enstrümantâl müziklerin varlığını hatırlattığını söylerken güftelerin döşendiği ezgilerin de kısa, sade, bir oktav ya da daha dar, modülasyonlarının ise yok denecek kadar az olduğunu belirtir. Notaların çoğunlukla her bir satıra karşılık gelen motif, bölme veya bölmecik kimliğinde ezgi stilleri ve bunların meydana getirdiği tek bölümlü biçim kuruluşlarından oluştuğunu söyler. Ezgilerde meyan açmalar ya hiç yoktur ya da dar ve küçük hacimli genişlemeler şeklinde, sakın ve yanaşık düzendedir der. Ezgi stillerinin dar alanlardaki seyir hareketlerinin ve seyrin karar tonuna taşınması esnasında görülen keskin düşüşlerin çok belirgin olduğunu belirtir. Bazı stillerin ezgi içinde farklı sesler üzerine taşınarak çeşitleme kimliği göstermesi ya da farklı ezgilerde kendinî tekrarlamasının da dikkat çekici kuruluş özelliklerinden olduğu görüşündedir. Güftelerde nakaratın çok kullanılmamasına karşılık tekrar yoluyla ritimsel bir nakarat oluşturulması güfte ve ezgi paralelliğinin bir yansıması olmalıdır diye belirtirken bazı güftelerin hemen hemen aynı ezgi şablonlarına döşenmiş olduğuna dikkat çeker. Bu da anonim halk müziği ve âşık müziği tarzındaki eserlerde çok sık görülen “kalıp ezgi” ve “tegannide inşad” hususiyetlerini hatırlatmaktadır.

Evliya Çelebi’nin de eserinde “Türkî” ve “türkü” yazılımlarına yer verdiğine dikkat çeken M. Sabri Koz’a göre bunların her biri Mecnûa-i Sâz ü Söz’deki “şarkî” ve “varsâğı” gibi bir müzik eseri/türü niteliğindedir. Evliya Çelebi de “söylemek” anlamında yırlamak/ ırlamak kelimesini kullanır ki bunun yine müzikle ile bağlantılı olması kuvvetli bir ihtimaldir dermektedir. Kâbûsnâme, Mecnûa-i Sâz ü Söz ve Seyahatnâme’deki Türkî/türkü kavramlarının içerdiği anlamlardan belki de en önemlisinin şehir ortamındaki sosyal yapı unsurlarının oluşturduğu taraflardan birini temsil etmesi olduğunu belirtir. Bu anlamda Türkî kelimesinin Türk e ait olan ve hem müzikal hem güfte açısından birliktelik taşıyan bir anlamı olduğu muhakkaktır. Diğer bir ifadeyle türkü ifadesinin, şehir ortamında üretilen ya da taşradan/ köyden gelen bazı eserleri bir tarz ve üslûp bütünlüğü

ile karşıladığı belirtilmektedir. Evliya Çelebi'nin, bu anlamda biraz daha derine giderek Osmanlı topraklarındaki tüm halkların şarkıları için bu kavramı kullandığını söyler.

XV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar geçen dönemin bazı kaynaklarında ve yapılan araştırmalarda bu anlam ve algılayış hissedilebilir. Osmanlı topraklarında yaşayan farklı millete mensup halkların da bu kavramı kullanmasını ekler. M. Sabri Koz kitaplığında bulunan 1872 tarihli, Hikâye-i Âşık Garib adında Ermeni harfli Türkçe baskılı bir risâlenin kapağında okunan “Türküleri ile beraber Türkî lisanından tercüme...” ifadesindeki türkû kelimesinin anlatmaya dayalı destansı şiirleri ifade etmesi de güfte-ezgi birlikteliğini anlatması bakımından önemlidir diye düşünülmektedir.

Türkû ifadesinin 20. yüzyılın başlarında tarih araştırmalarını canlandırdığını ifade ederken buna karşılık düşünürlerin bu ifadenin anlamını sağlamlaştırmak adına büyük anlamlar yüklemelerini halk müziğinin genelini kapsayan bir üst kimlik yakıştırması olarak nitelendirir. Gerçekten türkû kelimesi, XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gerek halk ağzında gerekse akademik çevrelerce edebî ve müzikal sınıflandırmalara tâbi tutulan, türleri, alt türleri, çeşitleri ve çeşitlemeleri tanımlanan teknik bir tabir olarak kabul görmüştür. Adeta tarihi algısının devam ettiği süreçte sosyal ve akademik çevrelerde büyük kabul gördüğünü belirtir. Bunun yanında bilim ve sanat çevrelerinde son çeyrek asırdan beri türkû tabirinin “sözlü ezgiler” anlamı ile tanımlandığını, ancak anonim halk edebiyatı tarzında güfteleri âşık edebiyatı tarzındaki güftelerden ayırmak için türkû ve deyiş tabirinin ayrı anlamlarda tercih edilir olduğunu belirtmiştir. Şiir ve müzik arasındaki ayrıştırma için de türkû ve ezgi kelimelerinin karşıtlığından yararlanılmış, ancak ezgi yerine halk ağzında çok yaygın olan “hava” ve “kaide” tabirleri ihmal edilmeye başlanmıştır diye düşünür. Oysa bu iki tabirden başka geniş Anadolu coğrafyasında çok rastlanan makam, saz, ayak, taksim, gezinti, nağme, elhân, usûl, perde, küy/ kök/ gök, zahma/ zahme/ sağma gibi tabirlerin de çoğunlukla sözsüz ezgileri karşılamakta olduğunu belirtir.

XX. yüzyılın son çeyreğinden XXI. yüzyıla geçişte bilim ve sanat çevrelerinde ortaya çıkan ve şehirli algılamasıyla örtüşen tanımlamalardan birinin de türkülerin mâni, koşma, Divan, gazel vb. şiir biçimlerinden biri olduğu ve kırık hava şeklinde seslendirildiği yönünde görüşü mevcuttur. Türkû metinlerini ezgilerine göre gruplamaya çalışan bazı yazarların ise bu düşünceye uzun hava biçimindeki okuyuşları kattığını ve

ağır, kısmen kolay anlaşılır, aruzlu ezgileri de türkü başlığı altında ifade ettiğini belirtir. Bu tür genellemelerin ve açık olmayan müzikçi-edebiyatçı yaklaşımlarının türkü kavramını netleştirmekten çok daha da karmaşık bir hale dönüştürdüğünü ifade eder. Çünkü türkü sözcüğüyle anlatılan pek çok ezgili eser aslında kendi içinde de belirgin olmayan biçim, kuruluş, ritim, seslendirme gibi özellikleriyle bir anlam karmaşası gösterir der. Bununla birlikte güftelerin anonim ve aşık edebiyatına dayandırılıp dayandırılmayacağı konusunun, bu kimliklerin üzerinde büyük araştırmalar gerektiğini ileri sürerek henüz ülkemizde başlamadığını belirtir. Hatta bu türkülerin hece veya aruzlu olan sözlerinin ya da hece ile yazılmışken aruza uydurulabilen kırık hava yahut uzun hava biçiminde seslendirilip seslendirilmemesinin bile bir inceleme konusu olduğundan bahseder. Meselâ büyük ölçüde XX. yüzyıl halk ağzından/halk sanatkârlarından ve özellikle âşık ağzından tespit edilen ağ gül, ağırlama, ağıt, ağız (Venk, Arguvan, Barak, Garib, Posof, Sümmânî ağızları); ağlama, alay beyi, Arzu-Kamber, at üstü, atışma, Avşar beyleri, Aydos, bağıryanık, Barak, bengi, Beşîrî, beşleme, beyböyre, bey usûlü, bayatî, Beydilli, beyler aman, bozlak, bûlbûl, ceng-i harbî, cenkleme, Cezayir/ Cezayir havası, civan öldüren, coş (cûş), çakışdırma, Çukurova, derbeder, destan (hayvanlar, çiçekler, yaş/ hayat, yemek, ölüm destanları); destûr, deyiş, dımıdan, dibek dövme, Divan/Divanî (Hicaz, Yenikapı, Urfa, Kerkük/ Kerkük Urfası, Ankara Divanları; Osmanlı, Mereke, Yerli, Borçalı, Çıldır, Âzerî, Terekeme, Kağızman, Melike, Karabağ, Türkmen, Karapapağ, Hasta Hasan, dudakdeğmez (lebdeğmez), Revan çukuru Divanîleri); diyeşek, dudakdeğmez/ lebdeğmez, durnalar, duvak kapma, düvâz-ı imam, dübeyt, Elezber, Fidayda, Fingil, Fuzûlî, Garib/ Garibî (dağ, ova, Şavı garipleri; Garib güzelleme); gelin-güvey havaları (gelin ağlatma, geline kına yakma, güveye kına yakma havaları); Genç Osman, Geraylı/ Gereyli (Kürdü, Şirvan, Cıgalı sallama Geraylıları); Gevherî, Güvende, güzelleme (Hasta Hasan, Yüğrük Gökçe, Ahıska, Kerem, Köroğlu, Türkmen güzellemeleri); Hada, halay/ alay/ hale/ halley, herbe-zorba, heygaziler, hoplama, hoplatma, hora/ horo, horon, hoşdamak, hoşlamak, hoyrat, hoyya, İbrâhimî, İnce Memed, İskenderî, Kalenderî, Karacaoğlan, karşı-beri, kaşık havası, kaynana hoplatma, Kerem havaları (Aslı-Keremî; açık, cıgalı, dik, döğme, guba, hicrânî, kalpaklı, kandilli, kesik, sallama, tatyân, Yahyâlı, Yanık, Yedekli, Yüğrük, Zencirli keremleri/havaları; Kerem at üstü, Kerem Divanîsi, Kerem göçtü, Kerem gurbetî, Kerem güzelleme, Kerem şikeste,

Kerem zarıncısı); kesik, kılıçlı, koçaklama, kol havası, koşma/goşma (topal koşma; elpük, yelpik, Ankara, Sivrihisar koşmaları); Köroğlu/Köroğlu havası (Köroğlu güzellemesi, Köroğlu koçaklaması); mâni, matarı, matem, maya, mazan, medayih/ medâyih-ı Ali, mengi, mersiye, methiye, mi'raclama, misket, muamma, muhalif, muhammes, münâcât, müseddes, müstezad, nanay, nasihat, na't, na't-ı Ali, Nazoğlu, nefes (matem erkân nefesleri); nevrûziye, nobatçı, peşrev, Ruhsatî, sallama, satranc-ı murabba, satranç, sazлама, selâmlama, Semâ'î (hece/ aruz), Sepetçioğlu, Serenler, Seymen havası, Sinanoğlu, Sivastopol, Sürmeli, şaplak, şikeste (Şirvan, Karabağ, Ceyran, Köhne, Bayatı yedekli, Diligam, Acem şikesteleri); taşlama, tatyan, tecnis, Teke zortlatması/ zotlaması, Tekelioğlu, Tekellüm, Türkmenî/ Türkmânî, uçayak, üstatnâme, varsağı, yallı, yanıltma, yâr havası, yas, yeldirme, yelteme, yıldız, zarıncı (Borçalı, İravan zarıncıları); zeybek, zil havası, zincirleme gibi yüzlerce ifadenin çeşitleriyle beraber bir bölümünün hece, bir bölümünün aruz ölçüsünde, bir bölümünün anonim halk edebiyatı, bir bölümünün âşık edebiyatı şeklinde olduğunu açıklar. Bir bölümünün kalem şairlerine aitken bir bölümünün destansı hikayemsi anlatının özelliklerini taşıdığına değinir. Bir kısmının usûllü, bir kısmının da serbest ritimli olduğu üzerinde durur. Bir kısmının ayaklı serbest ritimli, bir kısmının ostinato tarzda serbest ritimli ezgiler biçiminde olduğunu belirtir. Büyük bir kısmının ise karma ritimliler grubunda olduğunu ekler. Eserlerin biçimlerinin, kuruluşlarının, söyleniş yörelerinin ve tarzlarının birbirine benzemediğini belirtirken seslendirmede kullanılan çalgıların tipleriyle halk sanatkârının seslendirme amaç, biçim ve tekniklerinin de oldukça zengin ve çeşitli olduğunu aktarır. Bu sebeple çalgısından sözüne yerele indirgenebilecek kavramları genel anlatım ve kurallara bağlamanın doğru olmayacağını savunur. Türkü tabirinin vokal, enstrümantâl ve vokal-enstrümantâl ezgilerin bütününe kapsayan bir anlama sokularak açıklanmasının, gelenek bilgisiyle türküyü teknik bir tabir haline getirme çabalarına daha mantıklı bir anlam yükleyeceğini düşünür. Bu şekilde tanımlanacak türkü tabirinin bütün sözlü ezgi türlerini, çeşitlerini ve çeşitlemelerini kapsaması kaçınılmaz olacaktır der. Ayrıca Kâbûsnâme, Mîzânü'l-evzân, Mecmûa-i Sâz ü Söz ve Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sinde "Türkî/ Türkü" ifadeleriyle beraber bazı ifadelerin de buna benzer bir tablo sergilediğine değinir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından Türki Cumhuriyetlerdeki eserlerin Türkiye Türkçesine, bizdekilerin de o dillere çevrilerek paylaşım yapılmasıyla türkünün,

lkeler ve kültürler arası kaynaklara da geçtiğinden bahseder. Osmanlı döneminde Türk kültürü ile tanışan yerlerdeki kaynaklarda yakın zamanda yerini almasını da muhtemel görür. Ancak bu bağlamda trk tabirine karşılık gösterilen bazı terim ve deyimlerin de bizdeki gibi bir dönüşüm ve anlam kayması süreci yaşıyıp yaşamadığını sorgulamanın bilim ve sanat adamlarının öncelikli görevleri arasında olması gerektiğini belirtir. Müzik sektörü ve popüler kültürün temsilcilerinin değışen algıları sebebiyle kaynak ve eserlerin kayıt altına alınmasının gerekli olacağını belirtir. Örneğın genel bir saz şiiri temasının Arapça Farsça sözcük ve tamlamalarla süslenmiş; halk şiiri usûlünde veya serbest ölçülü olarak trk adının verilmesi moda olabilir. Bu sürece Türkiye'ye yakın coğrafiya içinde Türkçe sözlerle karışık okunan Arapça, Kürtçe, Rumca, Srynce, Ermenice vb. geleneksel güftelerin trk olarak tanımlanması da dahil edilebilir, der. Bunun dışında bazı eski veya yeni bestelerin ve bazı popüler kültür ürünlerinin halk algıları eşliğinde okunmasıyla ortaya çıkan stüdyo tınlarının da trk diye anlaşıldığını ifade eder. Bu örneklerin trk ifadesinin tarihsel süreci içinde devamlı anlam değışmesi gösterdiğini, son çeyrek asırda ise daha da farklı boyutlara giderek karışık anlamlara geldiğini belirtmektedir Bunun, yalnızca araştırma çevresinde değil toplum hafızasında da ileride trk ifadesinin daha hızlı biçimde anlam değıştireceğini gösterdiğini söylemiştir (şenel, 2012: 612-615).

Demirsipahi (1975) trk kavramını; *“Trk sözcüğünün kaynağı Türk sözcüğüdür. Zamanla nispet eki değışerek Trk olmuştur”* genel bilgiyi verdikten sonra, şemseddin Sami, M. F. Köprülü, A. T. Onay, A. K. Tecer, E. Saussey ve Cahit ztelli gibi araştırmacıların tanımını vermiştir. Bu tanımların eksik ve kusurlu yanlarını da belirterek tanımlamaya çalışmıştır. Türkünün halkın ortak malı olmadığını, bir duygu birikimine bağlı, genellikle hazırlanmış bir şiir ve melodiye sahip olmadığını, o an, içten geldiğı biçimde belli kalıplara dökülerek söz ve müzik bağlanan bir tür olduğunu ifade eder. Bu işin zorunlu olarak bir tek kişinin verimi olduğu, ayrıca belli bir söze(şiire) sahip olduğunu, bu sözün, yine içten gelen ve kendine özel bir türde bestelendiğini anlatır. Bunun da sözlü bir beste olacağını ve müzikten ayrı olarak trk tanımlanamayacağını belirtir (Demirsipahi, 1975: 160-161).

Yakıcı (2007)'ya göre; “*Türk halk edebiyatı ve müziğinin en yaygın türlerinden biri türküdür.*” ‘Türkü’ sözünün ‘Türk kelimesinin nispet –i si ile türetilmesiyle oluşan ve Türk e ait anlamı taşıyan bir sözcük olduğunu belirtir (Yakıcı, 2007: 35-36).

Özbek (2014)'e göre; ezgili olan, çoğunlukla kavuştakların bulunduğu ve hece ölçüsü kullanılarak yazılan bir tür olduğunu anlatır. Bugün kırık hava biçiminde olan, sözlü halk ezgilerinin tümüne bazı kimseler, hattâ sanatçılar bile bilinçsizce türkü demektedirler ki bunun yanlış bir kullanım olduğuna değinir. Oysaki halkın türkü, mâni, deyiş, koşuk, yır gibi adlar kullanarak son derece bilinçli bir şekilde bunları birbirinden ayırdığını ifade etmiştir. Ayrıca türkülerin uzun hava biçiminde de okunduğunu belirtir. Binlerce ağıt, bozlak, maya vb.nin uzun hava biçiminde okunduğundan ve bunların da türkü olduğundan bahseder. Türkülerde kanat sayısının, her kanatta ve bağlantıdaki dize sayısının, her dizenin hece ölçüsünün türküden türküye değiştiğini ortaya koyar. Türkülerin bağlantılı ya da bağlantısız olabileceğini, mânilerden veya koşmalardan oluşabileceklerini, en yaygın biçimiyle on bir heceli, üç dizeli kanat ve iki dizeli bağlantıdan oluşan biçim olduğunu ifade eder. Halkın ortak malı olan halk türküleri ile âşıkların ya da bestecilerin bu tür ve biçimde besteledikleri türküleri de birbirinden ayrı tutmak gerektiğini belirtir. Bunların öz olarak halk müziği olmakla beraber, halk türküleri olmadığını belirtir (Özbek, 2014: 188-189).

Türkünün halk şiirinin ana dallarından biri ve yazılı olmayan kültür öğelerinin en çok kullanılanlarından olduğunu anlatır. Türkünün Türk kelimesinden türediğinin net bir bilgi olduğundan bahsederken Türk halkına ait, halk tarafından oluşturulup geliştirilen sözlü ve ezgili ürünler olduğunu söylemektedir. İnsanoğlunun başına gelen her türlü olayın, durumun, duygunun anlatıldığı eserler şeklinde açıkladıktan sonra; türküler nasıl doğarlar?, türküler nasıl yayılırlar?, türkülerde değişme, gibi başlıklarla türküleri ezgilerine, konularına ve şekil ve yapılarına göre sınıflandırmıştır (Özbek, 1994: 62-87).

Say (2002) ise; “Müzik Sözlüğü” adlı kitabında türkü için halk müziğimizde en geniş oluşum alanına sahip tür olduğunu söyler. Kırık hava denen usûllü biçimin başlıca örneği olduğunu, kırsal kesimde halkın bütün sözlü ezgilerine adını verdiği, “hava” da denildiği, ancak “hava”nın, daha çok sözsüz ezgiler için kullanıldığını belirtir. 1930-1960 yılları arasında aydınların ve müzikçi çevrelerin “halk şarkısı” olarak nitelendiğini, terimin Farsça “Türki”: Türkçe, Türk’le ilgili anlamına gelen sözcükten kaynaklandığını

ifade etmektedir. Hece ile yazılan şiirlerin, ezgi ile birleşmesiyle oluştuğunu belirten Say, aruzlu olanların da az da olsa var olduğunu söyler (Say, 2002: 545-546).

Dilçin (1983); Türkünün halk edebiyatının en zengin türlerinden olup, hece ölçüsü ve ezgi ile söylenen bir türoidüğünü ifade etmektedir. Genellikle anonim olsalar da söyleyeninin belli olduğundan bahseder. Kavuştak ve bent olarak iki bölümden oluştuğunu, bentte anlatılmak istenenin verildiğini, kavuştağın ise nakarat bölümü olduğunu açıklar. Konuları çok çeşitli olan türkülerin, hecenin yedili, sekizli ve on birli kalıplarıyla yazıldığını ifadelerine ekler (Dilçin, 1983: 289-290).

Dizdaroğlu (1969); Rıza Nur, Şemseddin Sami, Fuad Köprülü, Ahmed Talât Onay, Ahmed Kutsi Tecer, Edmond Saussey, J. Blaskoviç, Mahmud Ragıp Gazimihal, Yusuf Ziya Demirci, Pertev Naili Boratav, Sait Uğur, Murad Uraz, Ali Balım, İgnacz Kunos, Sadettin Nüzhet Ergun, Edip Alp, Eflatun Cem Güney, Şemsi Yastıman, Vahit Lütfi Salcı ve Osman Cemal Kaygılı'nın yaptıkları çalışmalardan; türkü tanımlamalarını, sınıflandırmalarını, şekil ve biçim örneklerini vermiştir. Diğer halk edebiyatı türlerinden ayıran özellikleri belirtmiştir. *“Türkü terimini kaynağı Türk sözcüğüdür. Tür olarak ayırımı ezgisindedir. Halk şiirinin geçmişten gelen türlerinden biridir. Söyleyenleri bilinmeyen, anonim nitelikteki olanları asıl türküler olarak nitelemiş, kişisel ya da toplumsal bir olayla ilgili olduklarını belirtmiş, kişisel ya da toplumsal bir olayla ilgili olduğunu, diğer halk şiiri türlerine karşılık türkülerin toplumsal yanı ağır basar”*(Dizdaroğlu, 1969: 102-122) demektedir.

Köksal (1985); *“Türkü teriminin kaynağı Türk kelimesidir. Türk halkının ortaklaşa yarattığı söz ve ezgiden mürekkep bir türdür. Ayrım noktası ezgisidir. Şekil olarak belli bir tipteki bir şiirin bestesini değiştirdiğimizde türkü olur.”* demektedir (Köksal, 1985: 204-205).

Karaalioğlu (1973)'nin tanımında; türkünün Türke ait anlamına geldiğini belirten Karaalioğlu, her konuda yazılabildiğini ve nesilden nesile geçerken değişikliğe uğadığını ifade eder. Koşma şeklinde söylenen 5'li, 6'lı olmayan türkülerin de mevcudiyetinin bilindiğini, türkülerin öz, tema, muhteva da diyebileceğimiz konu bakımından aşk, çoban, yiğitlik, ölüm, doğa, merasim, iş, ninni, oyun, güldürü, ezgi, kayabaşı, eşkıya türkülleri olmak üzere birçok çeşidin bulunduğunu ve bu doğrultuda incelenmeleri gerektiğini belirtir. Türklerin Türkü, Varsakların Varsağı, Türkmenlerin Türkmânî nazım biçimleri

olduğunu ileri sürer. Türkülerin çoğunlukla üç mısralık bentlerle, onlara ekli iki mısralık kavuştaklar halinde bulunduğunu, bireysel ve toplumsal olaylar karşısında, halkımızın duygularını dile getirdiğini, Türk'ün tüm yaşantılarının türkülerinde yansıdığını açıklar (Karaalioğlu, 1973, 235-238).

Özkul Çobanoğlu; “*Türk Küyi/ Türk Küyü*” ifadesinden ses düşmesiyle “*Türkiy*” ve sonra “*Türkü*” haline geldiğini belirtmektedir

Eroğlu (2014)'nın ifadesinde; Türkü- Türkî ifadesinin Türk ile ilgili birçok konuda kullanılabileceğini, müzikle ilgili bir tarafının olması gerektiğini ifade ederken Türk küyü veya Türk küyi, Türk melodisi, Türk ezgisi açıklamasıyla kavramın iç anlamını da vermektedir Eroğlu. Türkü sözünün Türkî ifadesiyle Türk şiiri için kullanıldığı bilgilerinin de olduğunu ancak, kökende türkî ifadesi Türkü küyü'nden gelmiyor olsa dahi, bu şekilde algılanmasını daha uygun görüldüğünü söyler (Eroğlu, 2014: 8).

Kaynar (1996)'ya göre; Türkülerin ezgiyle birleşen halk şiiri iken, zamanla yayılmış ve bugün bütün sözlü dizelere türkü denir olduğunu ifade etmektedir. Türküde zamanla bütün biçim özelliklerini kalıplardan sıyrarak bir özgürlük oluşturulduğunu, müziksel açıdan bakıldığında günümüzde halk şiirinin şekil ve türlerini “türkü şekil ve türleri” olarak almanın daha doğru olduğunu açıklamaktadır. Sözlü halk ezgilerinin tümünü, kavram olarak türkü deyiimi karşılamakta olduğunu ifade eder (Kaynar, 1996: 37).

Karadeniz (1965); usûlleri çoğunlukla oyun ahengine uygun, düyek, sofyan, bazen de curcuna, Türk aksağı, çifte sofyan ve yürük Semâ'î olan bu havaların güftelerinin dört, altı ve sekiz mısralı kıtalardan ibaret olduğunu belirten Karadeniz, çoğunlukla yedi heceli kıtalar arasında ara nağmeler çalındığını da ekler. Türkülerin daha çok hüseyini, uşşak, karcıgar, rast gibi tesir gücü yüksek makamlardan bestelendiğini; öbür makamlardan bestelenmiş türkülerin de olduğunu, türkü güftelerinin bazen vezinsiz, sadece kafiyeli mısralardan geldiğini belirtmektedir. Bazı türkülerde ilk iki mısranın bir kişi tarafından maya gibi usûlsüz okunduktan sonra öbür parçalara saz ve seslerin katılmasıyla usûllü olarak söylendiğini belirtir.

Türkülerin bölgelere göre özellik gösteren pek çok çeşidi olduğunu söyleyen Karadeniz, bunlar arasında Anadolu'nun çeşitli bölgelerine ait mayalar, uzunhavalılar,

bozlaklar, oyun ve halay havaları, düğün gelin ve kına türküleri, çoban türküleri, Köroğlu havaları, âşık türküleri ve karşılamaların birer alt gurup halinde de incelenmeye değer olduğunu; çünkü her birinin bölgelerine göre bir özelliği bulunduğunu ifade eder. Türkülerde müziğe sanat olarak fazla önem verilmediğini, bestelerin de her kıtada tekrarlanan iki kısa müzik cümlesinden ibaret olduğunu savunur. Türkülerin çoğunda sadece zemin ve zaman kısımları bulunduğundan ve aynı melodinin her kıta sonunda güftesiz olarak tekrarı ara nağme yerine geçtiğinden bahseder. Bununla beraber meyanlı ve değişik ara nağmeli türkülerin de var olduğunu ve kıtalar arasında terennüm yerine geçen ‘hey, aman, yar, canım, of, ah’ gibi sözler de söylendiğini ifade eder. Türkülerde ritmik ahengin en büyük önemi taşımakla beraber melodik yönden dikkat çeken çok güzel örneklerine de rastlandığını ifade eder.

Türkü sözünün halk havalarında genel bir deyim olup, çok geniş bir yayın alanını içine aldığını belirten Karadeniz, bu alanda çok çeşitli melodiler ve değişik fikirlerin ifadesi için çeşitli amaçlarla yazılmış güftelerin bestelendiğini söyler. Bölgelerine ve amaçlarına göre türküler, çeşitli isimler alırlar. Düğün ve eğlence meclislerinde gerek saz eşliğinde, gerekse sadece davul ve def gibi sadece ritmik ahenk için kullanılan çalgılarla birlikte türkü söylenip oyun oynanmasının bir adet olduğunu söyleyen Karadeniz, bazı olayları hatırlatmak ve canlandırmak için yazılmış destanların da türkü tarzında bestelenebileceğini, ‘Genç Osman’ ve ‘Köroğlu’ türkülerinin bu türden olduğunu beyan eder.

Gelin alaylarında, kına gecelerinde ve toplu halde çeşitli işler yapılırken söylemek üzere bestelenen türkülerin güfteleri bu olaylarla ilgili düşünceleri anlatan cümlelerden meydana gelmektedir ve her bölgenin özelliğini barındıran karakterler taşırlar. Erzurum havalisinde oynanan barlarını, Karadeniz havalisinin horonunu, Konya havalisinin oturağını, Aydın ve İzmir havalisinin zeybeğini, Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde görülen kaşık havalarını, Rumeli’nin serhat ve Tuna türkülerini bunlara örnek olarak gösterebileceğimizden bahseder. Eskiden Ramazan ayında bekçilerin davulla vurdukları düyek ve sofyan usûlü ile okudukları Ramazan mâni ve türkülerinin de pek meşhur olduğunu ve bugün halk müziğinde çalınan ve söylenen eserlerin bu çok çeşitli türkülerle bir kısım oyun havaları ve mayalardan ibaret olduğunu belirtir (Karadeniz, 1965: 183-185).

Veysel Arseven: *“Halkın yarattığı türkülerin aşktan yiğitliğe, kan davasına, doğuma, ölüme, özleme dayandığını, koçaklama, taşlama, ağıt gibi türlerden oluştuğunu, söylenen sözlerde, şakalarda, ağıtlarda hep samimiyet olduğunu, insanın içine işleyen bir sıcaklıkla, sade ve içten bir anlatıma sahip olduğunu belirtir.*

Hoşsu (1997); Türküyü duygu, düşünce ve anlatımın ezgiyle birleşmiş biçimi olarak tanımlar. Hangi tarzda olursa olsun türkü adını aldığından bahseder. Kırık ve uzun havalardan oluştuğunu, çalgı eşliğinde vokal ve yalın havalardan oluştuğunu açıklar (Hoşsu, 1997: 7).

Yaldızkaya (2006); Türk kelimesine Farsça bir ek olan –i’nin gelmesiyle oluşan bir terim biçiminde türküyü tanımlar. Yazar XIII. yüzyıl’dan XX. yüzyıl’a kadar geçen zaman dilimi içinde belli başlı kaynakların ve/veya dil bilimcilerin, edebiyatçıların, ulusal ve uluslararası folklorcuların, halk müziği ve Türk halk müziği araştırmacılarının “Türkî/ Türkü ve halk müziği üzerinden Türkü terimi ve anlamını vermiş, sonra şu tanımlı yapmıştır.

Genellikle şekil olarak koşmaya benzese de mani biçiminde olanların da bulunduğunu, iki bölümden oluşan türkülerde esas sözlerin bentlerde olduğunu, aralarda “Kavuştak” da denilen nakarat kısımlarının bulunduğunu, ayırım noktalarının ezgileri olduğunu ifade eder. Koşma ve mâni tipindeki bazı şiirlerin ezgilerinin değişmesiyle türkü olduklarını, türkünün ayırıcı özelliğinin; şeklinde değil, ezgi ve bestesinde olduğunu belirtir (Yaldızkaya, 2006: 8, 14).

Birdoğan (1988); halkın ortak duygu ve düşüncelerinin, sevinçlerinin, acılarının, heyecanlarının, yergilerinin, şakalarının, kazandıkları başarıların, toplumu etkileyen felaketlerin, hayvanlarla ilişkilerin, doğa sevgisinin... sade, içten, ezgiyle anlatıldığı bir tür olduğunu söyler türkünün (Birdoğan, 1988: 21).

G.5.2. Türkülerin Yaratılması

Türkü yaratma süreci ile ilgili de birbirine yakın çeşitli görüşler mevcuttur. Bunlardan örnekler verecek olursak:

Albayrak (2012); Türkülerin oluşmasındaki ilk ve asıl kaynakların halkın yaşantıları, ortak duygu ve düşünceleri, yaşanan olaylar olduğunu ifade etmektedir. Bunun geniş bir çevreye yayılacağı gibi dar bir alanda da sınırlı kalabileceğini, aşk, gurbet, özlem, talihe küsme gibi bireysel konularının da işlenebileceğini ekler. Bu

duyguları taşıyan, yaşayan birinin yeteneği ölçüsünde bunları söze ve ezgiye dökceğini, türkülerin oluşum ve yayılımında ikinci kaynağın saz şairleri olduğunu belirtir. Çalgıların ile ezgilerin dile getirilerek bu duygu ve düşüncelerin, olay ve durumların geniş çevrelere yayılmasının sağlandığını, eskiden kervanlarla dolaşan amatör saz şairlerinin de türkülerin yayılmasını sağladığını belirtir. Türkülerin yayılmasındaki bir diğer etkenin de fetihlerden dolayı olan göçler olduğunu söyler. Bugün teknoloji ile daha hızlı yayılmakta olan türkülerin iyi bir gelişme olmasının yanında, yeni türkülerin oluşmasında yavaşlamaya sebep olduğunu ileri sürer.

Türkülerin çalındıkları aletle özgürlük ve kimlik kazandığından bahseden yazar, sözle ezginin, bağlama ile beraber aynı anda üretildiğini belirtir. Türk halkının en hissî yanını ortaya çıkardığı için, türkülerin diğer türlere göre daha kalıcı olduğunu belirtir. Türkülerin sanat güçlerinin yüksek olduğunu belirtir.

Zamanla değişen ezgilerin ve söyleyişlerin bir türkünün farklı yörelerce kabullenilmesini sağladığını iddia eder. Farklı zaman ve mekânlarda söylenen aynı türkülerin, zaman içinde farklı bir havaya büründüğünü bir ağtın, bir zaman sonra oyun havasına dönüşmesi örneği ile açıklar. Örneğin “Hey On Beşli” türküsü (Albayrak, 2012: 611-612).

Güney (1971); Türkü ilk söyleyen kişiden yayıldıktan sonra, toplum isteklerine, duyuş ve düşünüşlerine göre değişen bir türdür diye ifade eder. Türkülere ait farklı varyantların bulunmasının sebebinin bu olduğunu öne sürer. Zamandan zamana, mekandan mekana değişen ve gelişen türkülerin en sonunda ilk halini ve ilk söyleyenini çoklukla kaybettiğini kaydeder. Yani, Köroğlu, Karacaoğlu gibi şairlerin türkü havasındaki eserleri dışında türkülerin doğuş zamanını kimsenin bilmediğini savunur. Bundan dolayı anonim eserlerdir. Bu sebeple halk deyişiyle “memleket havaları” ifadesini türküye çok yakıştırır. Ne aşık edebiyatının ne tekke edebiyatının kadrosu içine alınabileceklerini savunur. Onların, sahipleri bilinen sözlü verimlerden büsbütün ayrı, tam anlamıyla bir folklor edebiyatı olduğunu ileri sürer (Güney, 1971: 235- 239).

Elçin (2011); “Türkü yakmak” deyiminin, türkü kelimesinden icat etmek anlamında türediğini söyler. Sade ve doğal bir dille ve genellikle hecenin hemen her kalıbı kullanılarak yazılan türkülerin özünü ezgilerin oluşturduğuna, güfte mûsikisiz

düşünülemez. Fakat cönklerde bestelenmemiş türküler de mevcuttur.”sözleri ile ifade eder (Elçin, 2011: 195).

Demirsipahi (1975); Türkülerin mutlaka bir yakıcı/ bestecisi olduğunu vurgulamıştır. Türkünün toplumun malı değil, bireyin malı olduğunu savunmuştur. Bir kentin, bir köyün, bir evin halkı bir araya gelerek bir türkü besteleyemeyeceklerini, yazamayacaklarını, bunun türkünün yapısına aykırı olduğunu, türkü yakılmasının içten gelen bir duygu birikimine bağlı olduğunu belirtir. Herkesin duygusallık durumunun ayrı ayrı olduğunu ifade eder (Demirsipahi 1975: 160-161).

Özbek (1994); Türkülerin bir olay veya durum üzerine yakıldığından bahsederken bu olay veya durumun bireysel olabileceği gibi tüm toplumu da ilgilendirebilen biçimde olabileceğini de belirtir. Örneğin, doğal afetler, savaşlar, esaret... gibi konular bir toplumu ilgilendirirken; seveda, ayrılık, özlem... gibi konular bireysel türkü konularıdır. Bu duyguları yaşayan halk şairinin şiirini yazmasıyla türkü yakılmış olur (Özbek, 1994: 64).

Cahit Öztelli: Türkünün ortaya çıkışının bir olay, bir duygu veya bir durum olduğunu ifade eder. Hayatın her alanında karşılaşılabilecek durum ve duyguların türkünün konusunu teşkil ettiğini söyler (Öztelli, 1983: 13).

Ekici (2011); Türkülerin yaratma/ yaratılma süreci ile ilgili yapılması gereken yöntemler hakkında görüşlerini bildirmiştir. Türkülerin incelenmesini; gerek halk müziği, gerekse halk şiirindeki farklılıkları yerine, bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasının doğru olacağını ileri sürmüştür. Türkülerin yaratım ve icrâ özelliklerine göre incelenmesi gerektiğine vurgu yapan Ekici, kim tarafından, nerede, ne zaman, nasıl yaratıldıkları; nerede, ne zaman, nasıl ve kime icrâ edilip, aktarıldıkları soruları etrafında odaklanmak gerektiğini ifade eder (Ekici, 2011: 47).

Köksal (1985); Türkülerin meydana gelmesinin başlangıçta bir olaya bağlı olduğunu, bu olayın bütün toplumu ilgilendiren cinsten olduğu gibi, belli bir çevreyi de içine alabileceğini, bu olayları yaşayan veya duyan sanatçının bunları şiire dökmesiyle türküler doğacağını anlatır (Köksal, 1985, s.205).

Dilçin (1983); Halkı mutlu eden, üzen, halkta heyecan uyandıran her şeyin türkülerin konusu içine girdiğinden bahsederken zamanla halk arasında yayıldığını,

değiştirdiğini ve geliştiğini belirtir. Türkülerde bizim insanımızın tüm hislerini bulmanın mümkün olduğunu ifade eder (Dilçin, 1983: 289).

Kaynar (1996); İnsana dair her şeyin türkülere konu olduğunu, toplumun bir kısmını ya da tamamını etkileyecek olayların akılda büyütüldüğü gibi olmayacağını, hayal edilemeyecek boyutta olmadığını belirtir. Aksine bunların gayet basit, her an karşımıza çıkabilecek olaylar olduğunu, ancak, abartma ve benzer sanatlar kullanılarak olayın etkisi büyütülmeye çalışıldığını, anonim olma durumuna göre türkülerin bir grup insanın bir araya gelerek toplu halde yarattıkları sözler ve ezgiler olmadığını ifade eder. Bir sanat müziği eserinde olduğu gibi türküler de bireysel konularla başladığından, ancak şairlerin kişiliklerini şiirlerde silik verdiklerinden, zamanla yok olup gittiklerinden bahseder. Hele de eser toplumun dikkatini ve beğenisini toplamışsa sonunda topluma mal olmuş eserler kalır, der (Kaynar, 1996: 40-41).

Birdoğan (1988); ozanların gördüğü ya da duyduğu olayları dizelere döküp ölümsüzleştirdiklerini, güçlü ozanlarla ve çarpıcı olaylar birleşince halkın sevdiği şiirlerin doğduğunu belirtir. Halkın bu deyişi ele alıp işlediğini; şiirin, kulaktan- kulağa, kuşaktan-kuşağa geçerek ve her gittiği yerde oranın özelliklerini taşıyan yeni eklentiler alarak veya bir şeyler bırakarak yeni biçimlere girdiğini öne sürer. Hatta öyle değişimler olur ki, yıllar boyunca bu farklılaşma sürer ve sonunda kendi ozanının dahi türküyü tanıyamaz hale geleceğini belirtir. Çünkü halkın doğurganlığının hiç bitmemesi, yeni yeni üretim fırsatları araması birkuraldır ki bu kuralların ezgi içinde geçerli olduğunu dile getirir (Birdoğan, 1988: 21).

Doğan Kaya: Her türkünün başlangıçta söyleyeninin belli olduğunu ancak, yayılma ve nesilden nesile aktarılma sürecinde türkülerin esas şairlerinin unutulduğunu ve türkülerin halka mal olur hale geldiğini ifade etmektedir. Bu anonim hale gelme süreci zaman içinde yaşanan olaylardan, göçlerden, ticaret ya da iş için mekan değiştirmelerden sonra gerçekleşmektedir diye de ekler. Yayılma sırasında türkülerin ezgilerinde de sözlerinde de değişiklikler meydana gelebilmekte olduğunu belirten yazar, kaynak kişilerin kabiliyetli iseler türkünün ezgisini ve sözünü değiştirerek yepyeni bir türkü oluşturabileceklerini ileri sürer. Halk hikâyelerinden ve saz şairlerinin şiirlerinden oluşturulan türkülerin de olduğunu belirten yazar, birçok halk şairinin şiirinin bugün bizde türkü olarak bilindiğini belirtir. Halk hikâyelerinde geçen manzum kısımların

ezgilerle türkü olarak akılda kaldığından bahsetmektedir. Buradan hareketle, âşıkların türkülere gerek şekil gerek konu bakımından sağladıkları katkının yadsınamaz olduğunu ekler (Kaya, 2010: 733-734).

Gözaydın (1989); halk için önem arz eden, akılda kalan, etki yaratan olayların önce bir ozan tarafından dile getirildiğini söyler (Gözaydın, 1989: 27).

Karaalioğlu (1973); halk edebiyatında ezgi uydurmaya, Anadolu'da bir olay üzerine ezgili küçük manzumeler yapmaya türkü yakmak denildiğini ifade eder. Belli bir kurala göre meydana getirilen, kulakta haz uyandıran, ses dizisi; makamla söylenen söz, ezgi anlamına geldiğini ifade etmektedir (Karaalioğlu, 1973: 236).

Türkü sözcüğü, Türk kelimesine nispet-i'si eklenmesiyle türetilmiştir. Türkü terimi, farklı topluluklarda farklı adlar almaktadır. Azeri Türklerinde türküye mahnı, Başkurlarda halk yırı, Kazaklarda türki, türük halık âni, Kırgızlarda eldik ır, türkü, Kumuklar yır, Özbeklerde türki, halk koşığı, Tatarlarda halık cırı, Türkmenlerde halk aydımı, Uygur Türklerinde de nahşâ, koça nahşisi adlarını alır.

İlk kez, XV. yüzyılda Doğu Türkistan'da aruz ölçüsü kullanılarak ortaya çıkarılan bir ürüne türkü denilmiştir. Anadolu'da türkünün ilk örneği XVI. yy'da Öksüz Dede tarafından verilmiştir.

G.5.3. Şiirsel Yapılarına Göre Türküler

Dilçin (1973); Türk Halk Edebiyatı içinde türkülerin, bent ve kavuştaklarının düzenlenişi bakımından çok değişik bir yapısı olduğunu belirtir. Bunların içinden en çok bilinenleri sınıflama içerisine almış ve örneklerle açıklamıştır. Bu sınıflamayı aşağıdaki gibi yapmıştır.

1. Bentleri mânî Dörtlükleriyle Kurulan Türküler

a. Manilerin arka arkaya dizilmesiyle oluşan, mânî dörtlükleriyle kurulan kavuşaksız türkülerin bulunduğunu ifade eder. Böyle türkülerde konu birliğini sağlayan bir sözcük ya da söz öbeğinin, bentlerin ilk dizelerinde yinelendiğine değinen Dilçin, nakarat kısmının bir yer adı, hayvan adı, çiçek adı olabileceğine değinir. Uyak düzeni, aaxa- bbb- ccxc- ddx-... şeklinde olmaktadır

b. Kavuştakları mânî biçiminde olan türkülerin mânî dörtlükleriyle kurulan türkülerin bentlerine yine mânî biçiminde kavuştaklar eklemekle oluşturulduğunu ifade eder..

c. Kavuştakları bir dize olan türkülerin mani biçiminde bentlere bir dize eklenmesiyle oluşan türküler olduğunu ifade eder.

d. Kavuştakları iki dize olan türkülerin mani düzeniyle kurulan, iki dizelik kavuştaklar eklenen türküler olduğunu söyler.

e. Kavuştakları üç dize olan türkülerin mani biçimindeki bentlerden sonra üç dize kavuştak eklenen türküler olduğunu belirtir.

f. Kavuştakları dört dize olan türkülerin mani biçiminde bentlere dört dize kavuştak eklenmesiyle oluşan türküler olduğunu açıklar.

2. Bentleri Dörtlüklerle Kurulan Türküler

a. Dörtlüklerle kurulan kavuştaksız türkülerin genellikle hecenin 11'li kalıbıyla oluşturulduklarını ve bu türkülerde nakarat kısmı bulunmadığını belirtir.

Uyak düzenleri bbba- ccca- ddda- eeea-... şeklindedir diye ekler.

İlk dörtlüğün uyak düzeninin ise bazen xaxa ya da baba biçiminde de olabileceğini belirtir.

b. Bentlerinin dördüncü dizesi kavuştak olan türküler bentlerinin üç dizesi kendi içinde uyaklı, dördüncü dizesi kavuştak olarak verilen türküler olarak belirtir.

İlk bendin uyak düzeni xkxk ya da akak biçiminde de olabilir. Hece ölçüsünün çeşitli kalıplarıyla da yazılabilirler diye ekler.

3. Bentleri Üçlüklerle Kurulan Türküler

a. Üçlüklerle kurulan kavuştaksız türkülerin üç dizeli bentlerden oluştuğunu ve hecenin tüm kalıplarıyla yazıldığını belirtir. Uyak düzeni şöyledir; aaa- bbb- ccc- ddd...

b. Kavuştakları bir dize olan türkülerin bentlerinin dördüncü dizesi kavuştak olan türkülerle karıştırılmaması gerektiğini belirtir. Bentleri dörtlüklerden kurulan türkülerin kavuştak olan dördüncü dizelerinin öteki dizelerle aynı ölçüde olduğunu belirtir. Bentleri üçlük, kavuştakları bir dize olan türkülerde ise kavuştak olan dize, bentle aynı ölçüde değildir der.

c. Kavuştakları iki dize olan türkülerin üç dize bent, iki dize kavuştak olarak oluşan türküler olduğunu ifade eder.

d. Kavuştakları üç dize olan türkülerin hem bentleri hem kavuştakları üç dize olan türküler olduğunu söyler.

e. Kavuştakları dört dize olan türkülerin bentlerinin ve kavuştaklarının dört dize olduğu türküler olduğunu ifade eder.

4. Bentleri Beyitlerle Kurulan Türküler

a. Beyitlerle kurulan kavuşaksız türkülerin beyitlerden oluşup kavuştağı olmayan türküler olduğunu belirtir. Uyak düzeni şöyledir: aa- bb- cc- dd...

b. Kavuştakları bir dize olan türkülerin beyitlerden oluşan bentlerin ardına tek dize kavuştak eklenmesiyle oluşan türküler olduğunu ifade eder.

c. Kavuştakları iki dize olan türkülerin beyitlerden oluşan bentlere iki dize kavuştak eklenmesiyle oluştuğunu açıklar.

d. Kavuştakları üç dize olan türkülerin beyitlerden oluşan bentlere üç dize kavuştak eklenmesiyle kurulan türküler olduğundan bahsetmiştir.

e. Kavuştakları dört dize olan türkülerin beyitlerden oluşan bentlere dört dize kavuştak eklenmesiyle kurulan türküler olduğunu söyler (Dilçin, 1983: 296-305).

Özbek (1994); türkülerini ezgilerine, konularına ve şekil yapılarına göre tasniflemiştir. Buna göre şekil yapısına türküler; türküyü belirleyen en önemli özellik ezgisidir. Çünkü müzik ifadelerinin bazı türkülerde şekli zorladığı görülür. ‘Aney, sona, can, of, aman aman, aslanım’ gibi katma sözler birçok türküde yer alır. Bu katma sözler şiirin şeklini değiştirir. Bunun için türkü hece ölçüsünün her türlü kalıbı ile söylenir ,diyebiliriz.

Türkülerde bentlerin iki, üç, dört mısralı olduğundan söz eder. Bazen bağlantı (nakarat, bağlama, bağ, kavuştak) denilen ve ezginin gereklerine uyarak meydana gelmiş ölçülü veya ölçsüz, bir veya daha fazla mısralı söz gurubunun bu bentleri birbirine bağladığını belirtir..

Şekil yapısının göz önüne alınmasıyla bir ayırım yapıldığında, birkaç çeşit türkü yapısının karşımıza çıktığını ifade eder.

1. Bentleri mâni dörtlüklerinden meydana gelen türküler; anonim halk edebiyatındaki en yaygın tür olduğunu belirtir. Mâni biçimindeki yedi veya sekizli dörtlüklerin ard arda sıralanmasıyla meydana geldiğini, bağlantılı veya bağlantısız olabildiklerini, bunların başka bir türküyeye geçemeyecek dörtlüklerden meydana gelmiş olduklarını, belirli bir türkü için yaratılmış mâniler olabileceği gibi, eskiden başka bir

türkölü söz unsuru olan ve zamanla da bir türkölge geçmesi mümkün olan gezgin mânilerin de olabileceğini ifade etmektedir.

Ezginin dışından bakıldığında herhangi bir türkölün malı olmayan başka başka ezgilere uygulandıklarında başka başka türköler meydana getiren mânilerden yapılmış türkölde bağlayıcı unsurun ezgi olduğunu belirtir.

Birbiriyle ilgisi olmayan bentlerden meydana gelmiş birinci türkölün yanında, müşterek ögeleri bulunan bentlerden meydana gelmiş olan ikinci türkölün anlatım gücünün daha kuvvetli olduğundan bahseder. Dörtlüklerin arasına bağlantı da girebildiğini belirtir.

2. Bentleri iki mısralı türköl; bunların umumiyetle dört mısralı türkölerin, son iki mısralarının düşmesi ile meydana gelmiş türköler olduğunu belirtir. Kafiye örgüsü; aa, bb, cc, vb.'dir. Bazı türkölde birinci bent ile ikinci bentin birbirini tamamlar şekilde devam ettiğini belirtir. Bu tür türkölerin genel olarak oyun havaları olduğunu, bundan dolayı çoğunun uzun uzun bağlantıları bulunduğunu ifade etmektedir.

- a. Bentleri iki mısralı olup, bağlantıları olmayan türköl.
- b. Bentleri iki, bağlantıları bir mısralı olan türköl.
- c. Bentleri de bağlantıları da iki mısralı olan türköl.
- d. Bentleri iki, bağlantıları üç mısralı olan türköl.
- e. Bentleri iki, bağlantıları dört mısralı olan türköl.
- f. Bentleri iki, bağlantıları beş mısralı olan türköl.
- g. Bentleri iki, bağlantıları altı mısralı olan türköl.

2. Bentleri üç mısralı türköl; Doğrudan doğruya üç dizeli bentler şeklinde yakılan veya dört mısralı bentlerin dördüncü mısrasının düşmesiyle meydana gelen türkölerin bu gruba girdiği, bentlerde kafiye örgüsünün aaa, bbb, ccc, vb. olduğunu belirtir.

- a. Bentleri üç mısralı, bağlantısı olmayan türköl.
- b. Bentleri üç, bağlantıları bir mısralı türköl.
- c. Bentleri üç, bağlantıları iki mısralı türköl.
- d. Bentleri de bağlantıları da üç mısralı türköl.
- e. Bentleri üç, bağlantıları dört mısralı türköl.
- f. Bentleri üç, bağlantıları beş mısralı türköl.

3. Bentleri dört mısralı türküler; Eklenti sözleri hariç genellikle yedi, sekiz, onbir ve onbeş heceli olduklarını belirtir.

- a. Kafiye örgüsü; abab, cccb, vb. olan türküler.
- b. Kafiye örgüsü xaxa, bbba, vb. olan türküler.
- c. Kafiye örgüsü aaab, cccb, vb. olan türküler.
- d. Kafiye örgüsü aaax, bbbx, vb. olan türküler.
- e. Kafiye örgüsü aaba, ccde, vb. olan türküler.
- f. Bentleri dört, bağlantıları bir mısralı olan türküler.
- g. Bentleri dört, bağlantıları iki mısralı türküler.
- h. Bentleri dört, bağlantıları üç mısralı olan türküler.
- i. Bentleri ve bağlantıları dört mısralı türküler.
- j. Bentleri dört, bağlantısı beş mısralı türküler.

4. Bağlantıları her mısradan sonra tekrar edilen türküler

5. Bağlantısı başta olan türküler; bunlar, genellikle oyun türkülerini olup baştaki bağlantıların pek uzun olmadığını, hatta bazen aynı kelime veya cümlenin tekrarı olduğunu belirtir.

Her bentten sonra değişik kalıpta iki ayrı bağlantısı olan türküler olduğu, bunların bağlantılarının ezgilerinin de farklı olduğunu belirtir (Özbek, 1994: 69-84).

Kaya (2010); Türkülerin belirli bir dış yapı özelliğinin olmadığını ifade eden yazar, dize sayısı ve uyaklanışın değişebileceğini belirtir. Çünkü halkın, ezgili olan tüm türleri türküler olarak kabul ettiğini, oysa türkülerin, esas olarak ezgilerinden ayrıldığını anlatır. Örnek olarak da koşma nazım biçiminin söyleyeninin belli olmasını verir. Halkın sevdiği bazı koşmaların zamanla anonim hale geldiğini ve türküleştiğini söyler. Türkü yakanların şairinin, bilinen aşık edebiyatı türlerini ezgilerle söylediğini, zamanla konu ve biçim bakımından aynı ortak özelliklere sahip olmayan eserlerin çıkışının da bundan olduğunu ifade eder. Söz gelişi; “karanfil oylum oylum” mânisiyle başlayan ve diğer karanfilli mânilerle devam ettirilen fakat farklı ezgi ile söylenmiş bir hayli türkünün bulunduğunu öne sürer.

Ana metinlere eklenen, genellikle uyak yönüyle bile ana metne benzemeyen parçaların da olabileceğini belirtir yazar. Anlamsal bağ olarak ana metne uyan bu bağlantıların çeşitli nidaları da barındırdığından bahseder.

1. Ana metin bir dize olan türküler
 - a. Bağlantıları dört dize / mâni olan türküler
 - b. Bağlantıları yedi dize olan türküler
2. Ana metinleri iki dize olan türküler
 - a. Sadece iki dizeden oluşan türküler
 - b. Bağlantıları bir dize olan türküler
 - c. Bağlantıları iki dize olan türküler
 - d. Bağlantıları üç dize olan türküler
 - e. Bağlantıları dört dize olan türküler
 - f. Bağlantıları beş dize olan türküler
 - g. Bağlantıları altı dize olan türküler
 - h. Bağlantıları yedi dize olan türküler
 - i. Bağlantıları sekiz ve daha fazla olan türküler
 - j. Bağlantıları dize sonlarında ve dize aralarında olan türküler
3. Ana metinleri üç dize olan türküler
 - a. Sadece üçlüklerden ibaret olan türküler
 - b. Bağlantıları bir dize olan türküler
 - c. Bağlantıları iki dize olan türküler
 - d. Bağlantıları üç dize olan türküler
 - e. Bağlantıları dört dize olan türküler
 - f. Bağlantıları beş dize olan türküler
 - g. Bağlantıları altı dize olan türküler
 - h. Bağlantıları yedi ve daha fazla sayıda dizeli türküler
 - i. İki bağlantılı türküler
 - j. Bağlantıları dize aralarında olan türküler
4. Ana metinleri dört dize olan türküler
 - a. Sadece dörtlüklerden kurulu türküler
 - b. Bağlantıları bir dize olan türküler
 - c. Bağlantıları iki dize olan türküler
 - d. Bağlantıları üç dize olan türküler
 - e. Bağlantıları dört dize olan türküler

- f. Bağlantıları beş dize olan türküler
 - g. Bağlantıları altı dize olan türküler
 - h. Bağlantıları yedi dize olan türküler
 - i. Bağlantıları sekiz ve daha fazla olan türküler
 - j. Bağlantıları dize aralarında olan türküler
 - k. İki bağlantılı türküler
 - l. Bağlantıları dize sonlarında olan türküler
5. Karşılıklı türküler
- a. İki dizelik ana metinlerden ibaret atma türküler
 - b. Üç dizelik ana metinlerden ibaret atma türküler
 - c. Dört dizelik atma metinlerden ibaret atma türküler
 - d. Diyalog şeklinde atma türküler (Kaya, 2010: 735-736).

Öztelli (1983); türkü biçimini oluşturan ve halkın arasında yayılagelmiş eserlerde belirli şekilsel kuralların olmadığını belirtir. Kurallı türkülerin, yaratıcısının sanat kaygısıyla türkü yakan ürünler olduğundan bahseder. Bu kurallı türkülerde kavuştağın bulunmasının şart olduğunu ileri sürer. Kimilerinde üç dizeden sonra iki dize kavuştağın olduğunu, kimilerinde tek dize kavuştağın olduğunu belirtir.

Saz şairlerinin türkülerini belli bir düzen haline getirse de, türkücüde aynı ihtimamın bulunmadığını belirtir. Halkın içinden çıkan ve türkü yakan sanatçılarda sanat kaygısı görülmediğini söyleyen yazar, birkaç maninin, temeli meydana getirdiğini savunur. O sebeple bölümler arasında uyak bağının da pek bulunmadığını belirtir. Farklı türkü formunda eserlerden, saz şairlerinin eserlerinden derlemeler yapıp bir araya getirdiklerini ifade eder. Halk arasında ezgi ile söylenen tüm eserlere türkü denildiğini, ölçü ve uyakta çoğu kez serbest davranıldığını belirtir. Elde bulunan tüm manzum eserlere ezgi uydurma ve türkü yakma çabasının, halkın dilindeki türkülerin biçim özellikleri bakımından belirli kalıplara uygun olmamasının sebebi olduğunu söyler.

Türkü yakanların, yeni bir eser ortaya koymaktansa, var olan mani, koşma örneklerine ezgi ekleyerek türkü oluşturmakta olduklarından bahseden yazar, bu tarz eserlerde aynı ezginin farklı türlerde görüldüğünü belirtir. Oysa türküyü diğerlerinden ayıranın esas unsurunun ezgisi olduğunu belirtir.

Ezgilerde (beste) de karışıklık olduğunu belirten yazar, bu sebeple bir ezginin değişik türkülerde tekrar edildiği öne sürer. Ancak, yeni bir olay üzerine çıkan, yer ve kişi adları belli olan türkülerde biçim ve ezginin daha düzgün olduğunu belirtir. Halk arasında yayılagelen eserlerde amacın ezgi ile duygu ve düşünceleri anlatmak olduğundan sanat kaygısı ve kuralların aranmaması gerektiğini ifade eder. Belki de halk türkülerini güzelliği, içliliği bu ihmallerden doğmaktadır diye belirtir (Öztelli, 1983: 22-24).

Kaynar (1996); Halk şiirinin müzikle birlikte sürdürüldüğünden biçim ve tür ayrımının iç içe geçtiğinden bahseder. Müziğin ön planda oluşu, diğer bir deyişle ezginin sözleri belirleyişinden hareketle halk şiirinde ‘nazım şekilleri’ ne göre değil de ‘nazım türleri’ ne göre sınıflama yapılabileceğinin düşünülebileceğini belirtir. Gerçekten de, koşma, türkü, varsağı, Semâ’î, destan vs. türlerinin ayrımı kısmen şekil; belirleyici olarak öz (tema), ezgi ve söyleniş biçimi farklılıklarına göre yapılmaktadır diye ifade edilir. Edebiyat çalışmalarında halk şiirinin şekilsel farklılıklarla belirlenen nazım şekillerine göre incelenmesinin yararlı ve gerekli olduğundan bahseder. Konunun bu yanının edebiyat çalışmalarının doğrudan, müziğin ikinci derecede ilgi alanında bulunduğu, şekilsel incelemeyi bizi ilgilendirdiği kadarıyla yapacağımızı anlatır.

1. Şekil yönünden halk şiiri; Halk şiirinin ölçüsü hece ölçüsü olduğunu belirten yazar, dizelerdeki hece sayısının eşitliğine dayanan bu ölçünün şiirin ritmini yarattığını söyler. Sözcükler arasındaki durakların dizeler arasındaki uyumu sağladığını belirtir. Duraklar ve hece sayısının o şiirin kalıbını oluşturduğunu belirtir. Kalıpla birlikte temel karakteristik ögenin uyak (kafiye) olduğunu belirtir. Hece ölçüsüyle söylenen şiirde uyakların sıralanış ve tekrarlanış kuralları ile şiirin kesin şeklini aldığını söyler.

Halk şiirinde temel nazım (koşuk) biriminin, belirli ölçü ve uyak kurallarına uyularak oluşturulan dörtlükler olduğunu belirtir. Bununla birlikte dörtlüklerin dize sayısı azaltılarak ya da çoğaltılarak oluşturulan birimlerin eşit dizeli olduklarını ve halk şiirinin kurallarını bozmadıklarını anlatır. Dört ya da değişik dize sayılı birimlere bend ya da hane denildiğini, her bentteki dizelerin kendileri arasında ve bentler arasındaki uyak düzeninin, ölçü kalıbıyla birlikte halk şiirinin şekil çeşitlemelerini belirlediğini bildirir. Kişisel halk şiirinin, uyak güçlülüğü, dudakdeğmez vb. tekniklerle türlü oyunların yapıldığı zengin sanatsal örnekleri sergilediğini belirtir. Anonim halk şiirinin doğaçtan müzik eşliğinde söylendiği için uyak yönünden zayıf olabileceğini belirtir.

Divan edebiyatından etkilenen ya da divan eğitimi gören bazı halk ozanlarının, aruzla da şiirler yazabildiklerini ifade eder. Aruzu başarıyla kullanamayan bazı âşıkların, ezgileri ve uyakları aruza uyan, aslında hece ölçüsünün değişik biçimleri olan şiirler de yazdıklarını belirtmiştir (Kaynar, 1996: 30-31).

G.5.4. Konularına Göre Türküler

Öztelli (1983); Türkülerin çeşitli konulardan oluştuğunu, bunların doğuş sebeplerine göre:

1. Olaylı türküler: Toplumun geniş kesimlerini etkileyen olayla üzerine yakılan türkülerin, daha uzun süre hafızalarda kaldığını belirtir. Bu türkülerin bir kısmının dramatize edilmesinin de bir çeşit küçük halk opereti olduğunu düşünür.

2. Duygusal türküler: Çok çeşitli duyguları temele aldığı için türkülerin çoğunu içeren bu grupta aşk, özlem, ayrılık, ölüm gibi konuların işlendiğini ifade eder. Çoğunlukla kısa ömürlü olduklarını, biri unutulursa hemen yerine yenisinin geldiğini, herkese dokunan bir tarafı olduğunu anlatır bu tür türkülerde. Genellikle aşk türkülerinde bu kolların birleşebileceğini belirtir. Bu bölümleri ayrıntılandırarak:

- a. Ninniler, çocuk türküleri
- b. Doğa ve çoban türküleri
- c. Aşk türküleri
- d. Tören ve mevsim türküleri
- e. İş ve esnaf türküleri
- f. Derebeyi, eşkıya, cinayet türküleri
- g. Kahramanlık türküleri
- h. Ağıtlar (ölüm türküleri)
- i. Güldürü türküleri (mizahi)
- j. Oyunumsu (dramatik) türküler
- k. Oyun (dans) türküleri

Bu ayrımın hiçbir zaman kesin sınırlarla olmayacağını, genellikle birlikte kullanıldıklarını belirtir. Bir ölüm türküsünün bir yandan oyun havası olabilmesini, bir doğa türküsünün aşk niteliği de taşıyabileceğini buna örnek verir.. Bu bakımdan kitabında daha geniş ve serbest bir ayrım uygulamıştır. Sırasına bakmadan şöyle bir sınıflama meydan getirmiştir:

Aşk türküleri, tören türküleri, eski türküler, ninniler, ağıtlar, doğa ve çoban türküleri, olaylı türküler, iş türküleri, mahpushane türküleri, askerlik türküleri, dış Türklerin “Kıbrıs, Kerkük, Kırım, Rumeli, Deliorman (Bulgaristan), Gagavuz (Romanya), Kuzey Türkleri, Yakut, Türkistan, Kırgız, Sart Türkleri, Afganistan türküleri”, esnaf türküleri, dinî türküleri, tarihi olayları ile ilgili olanlar, efe, zeybek, oyun türküleri... (Öztelli, 1983: 16-18).

Emnalar (1998); Türküleri üç ayrı başlık altında; ezgilerine, yapılarına ve konularına göre türküler biçiminde sınıflandırmıştır. Türkülerin konularının kişisel ya da toplumsal olaylarla ilgili olduğunu belirten Emnalar, konularına göre türküler başlıklar halinde şöyle belirtmiştir:

- a. Ninniler ve çocuk türküleri
- b. Doğa üzerine türküler
- c. Aşk türküleri
- d. Kahramanlık türküleri
- e. Askerlik türküleri
- f. Tören türküleri
- g. İş türküleri
- h. Eşkıya türküleri
- i. Acıklı olaylarla ilgi türküler
- j. Güldürücü türküler
- k. Karşılıklı (diyaloglu) türküler
- l. Oyun türküleri
- m. Ölüm türküleri (ağıtlar)
- n. Nasihat veren türküler (Emnalar, 1998: 183)

Konularına ve ezgilendirilme amaçlarına göre türkülerin ağıt, güzelleme, seveda, yiğitleme veya koçaklama, satirik, alkış, iş ve meslek, eşkıya, ilenç veya kargış, düğün ve kına türküleri, ninni, sohbet, asker, yol türküleri ve oyun türü adıyla anılan türküler; bar, horon vs. biçiminde ayrılabilceğini belirtir (Emnalar, 1998, s. 243).

Dilçin (1983); Türküleri ezgileri, konuları ve yapılarına göre sınıflandıran Dilçin, türkülerin söylendikleri yörede/ yerde kullanılan ağıza göre de ayrıca adlandırıldığını belirtmiştir. Bingöl ağzı, Urfa ağzı, eğin ağzı gibi...

Konularının çeşitliliğini vurgulayarak, aşağıdaki gibi sınıflandırmış, açıklamış ve örnekler vermiştir.

1. Ninniler: Ninninin çocukları uyutmak için annelerince söylenen ve içinde bebeğe karşı iyi dileklerin, annenin hissiyatının olduğu türküler olduğunu belirtmiştir.

2. Çocuk türküleri: Çocuklarda oluşturulmak istenen kişilik yapısına ilişkin fikir ve duyguları içeren şiirler olduğunu ifade etmiştir. Genellikle milli bayramlarda, özel günlerde öğretildiğini belirtir.

3. Doğa türküleri: Doğaya ait bütün unsurların konu alındığı türküler olduğunu belirtmiştir. Doğadaki tüm varlıkların birer insan gibi düşünülmesiyle oluşturulduklarını belirtir.

4. Aşk türküleri: Aşıkla sevgilinin aşklarını, ayrılıklarını, hüznü ve sevinçlerini işleyen şiirler olduğunu açıklamıştır.

5. Kahramanlık ve Askerlik türküleri: Mertlik ve cesaret isteyen konularda yakılan türküler olduğunu ifade eden yazar; cinayet, baskın, isyan türkülerinin de bu gruba girdiğini belirtir. Bu türkülerin çoğunun şairlerce söylenmiş olup sonradan halka mal edildiğinden bahseder.

6. Tören türküleri: Şenlik ve eğlencelerde okunan türkülee olduğunu anlatmaktadır.

7. İş türküleri: Çalışmayı anlatan ve çalışırken birlikte okunan türkülerdir biçiminde ifade edilir.

8. Karşılıklı türküler: Karşılıklı konuşma biçiminde oluşturulmuş olan türküler olduğu ifade edilir.

9. Ölüm türküleri (ağıtlar): Genellikle genç yaşta ölenler için sevdiklerinin ya da kendi ağızlarından anlatılan türküler olduğunu ifade eden yazarın acıklı bir tarzı olduğunu belirtir.

10. Oyun türküleri: Oyun duruşları ve hareketlerini içeren türküler biçiminde ifade edilmiştir (Dilçin, 1983: 290-296).

Kaynar (1996); Türkülerin konularına göre ayrımlanmasının kesinlik taşımayan bir ayrımlanma olduğunu belirtir. Konularının günlük yaşamda birbiri içine girmişliğinin, bir türküde çeşitli konuların işlenmesini doğurduğunu ifade eder. Bir yiğitlik türküsünde, doğa güzelliği, kahramanımızın aşkı, çektiği sıkıntılar, yaşamın iyi ve kötü yönlerinin dile

getirilebileceğine değinilir. Konularındaki karmaşıklık (iççelik)asında türkülerin ayrımını güçleştirmektedir diye ifade eder. Dahası, böyle bir ayırmamada sübjektivizme düşmenin olası olduğunu belirtir. Bununla birlikte türkünün doğmasına neden olan asıl olayın, anlatılmak istenen asıl duyguya bakılarak konulara dayalı bir ayırım yapılabileceğine değinir. Türküde anlatılmak istenen duyguyu bulmanın araştırmacının halkı ve halk yaşamını, yerel özellikleri iyi bilmesine; türkünün geçirdiği tarihsel süreci (türküdeki değişimler), söylendiği özel zaman ve yerleri ayrıntılarıyla incelemesine bağlı olduğunu belirtir.

Halk ezgilerinin günlük yaşamda karşılaşılan olayların tümünü konu edinmesi, çoğu kez de halk duyarlılığı çerçevesinde öğüt verip, eleştiri ve yergide bulunması yüzeysel biçimde ele alınırsa; kimi türkülerin kalitesizliği (!), gereksizliği (!), vb. yargılara varmanın içten bile olmadığını öne sürer. Türkülerde kalıp halinde kendi bulmak istediğimizi değil; iyi- kötü, olumlu- olumsuz yönleriyle halkı ve halk yaşayışını aramak gerektiğini belirtir. Aradıklarımızı ancak bu bütün içinden çıkarabileceğimizi düşünür.

Halk yaşayışına giren her şeyin ince bir söz ve müzik duyarlılığıyla türkülerimizde konu edilebileceğini ifade eder. Bu özellik her türküde kalıplaşmış bir konu, bir mesaj aramaya yol açmamalı diye düşünür. Halk müziğine olduğu gibi değil de olması gerektiği gibi bakmak ya da halk müziğini sanat müzikleriyle aynı kefeye koymak türünden yanlışlıkların sık sık yapıldığını belirtir. Halkın bir mesaj vermediği, eleştiri yapmadığı türküler yok mudur? Salt eğlenmek amacıyla yaratılan/ söylenen türküler olmamalı mı? Bir müziğin sanatsal niteliğini belirleyen, salt konu ve ses yapısı mıdır? gibi sorularla incelemelerini yapar. Bugün her türlü bilim- teknik- sanat olanaklarından yararlanan sanat müzikçilerinin de zaman zaman (salt) eğlendirici olan eserler ürettiklerini açıklar. Bunun, onların sanat düzeylerini düşürmediğini belirtir. Halk da sevinen- üzülen, düşünen, gülen- ağlayan gibi vasıflarla dolu insanlardan oluştuğuna göre, türkünün konusu her zaman toplumsal yanı olmayabileceğini, bu durumun hiç değilse sanatsal yanının olması gerektiği anlamını da taşımadığını ifade eder. Halk sanatında hangi sanatı arıyoruz? Türkülerde hangi sanatı arıyoruz? Bunlarda olmayan sanatsal yan nedir? soularının yanıtlarını arar. Halkın teslimiyetten- başkaldırıya, korkaklıktan- cesurluğa, nefretten- sevgiye gibi değişen ve yaşayışına göre şekillenen, çok değişik tür ve konuda

türkülerinin var olduğunu, olması gerektiğini belirtir. Bunlar yaşamaktadır ve yaşmalıdır diye düşünmektedir. Her ayırlamanın bir soyutlama olması nedeniyle, belli oranlarda eksiklik taşıdığı göz önünde bulundurulursa, türkülerimiz için aşağıdaki konu gruplamalarının yapılabileceğini ifade eder:

a. Lirik Türküler: Coşkun, ateşli bir anlatımla, toplumun ya da ozanın duygularını dile getiren türküler olduğunu söyleyerek tanımlanır. Bunların en başında sevda- aşk türküleri gelmektedir. Sevda türkülerinin edebi sanatlar yönünden zengin olanlarının görüldüğü gibi; basit, yalın ama içten olanlarının da olduğunu ifade eder.

Halkın ayrılmaz bir parçası halinde olan gurbet ve ayrılık üzerine yakılmış türkülerin de lirik türküler olduğu belirtilmektedir. Ayrılığın ölümden bile zor olduğunu, bir yandan ayrılmanın acılığı, gurbetin çekilmezliği anlatılırken; diğer yandan coşkun bir yurt sevgisinin dile getirildiğini belirtir. Gurbet türkülerinin aynı zamanda satirik (yergi), pastoral, didaktik yönlerinin de olduğunu söyler. Asıl düşünce gurbete ilişkin olduğu için lirik türküler grubuna girdiğini anlatır. Mahpushane türkülerinin de bu gruba girdiğini belirten yazar, bu türkülerde de; özgürlük- yurt özlemi, kişisel- toplumsal yergiler görüldüğünü ifade eder.

Anadolu kadınının duygularının her yanıyla ağıtlarda belirdiğini ifade eder. Konusu ve anlatım özellikleri nedeniyle lirik olan ağıtlar, hiçbir hazırlık olmaksızın yakıldıkları için, sanat kuralları yönünden zayıf olsalar da bağrıyanık ananın, gözü yaşlı bacının bazen de elinin kınası, yüzünün duvağıyla dul kalan gelinin haykırışı gibi yürekten feryadı olduğunu belirtir.

Anaların doğumdan hemen sonra, o yüce analık duygusuyla bebeklerine söylediği ninnilerin de lirik ezgiler olduğu, ninnilerde ananın çocuğunun geleceğine ilişkin özlemlerini de dile getirdiği için çeşitli düşünce, gözlem ve değerlendirmeler görüldüğünü belirtir.

b. Satirik Türküler: Kişileri ve toplumdaki olumsuzlukları taşıyıp yeren, yapılan işlerdeki yanlışlıkları eleştiren türküler olduğunu belirtir. Zaman zaman salt eleştirmekle kalmayıp, yol gösteren, eğitici bir niteliğe de büründüğünü ifade eder. Yergi yöntemindeki çeşitlilik ve yergilerin baskıyla karşılaşmaları nedeniyle simge- sembol kullanarak, güldürücü (komik) ve kara-mizah türünden anlatımlara rastlanabileceğini ifade eder.

c. Olay Türküleri: Halk türkülerinin büyük çoğunluğunun somut bir olay nedeniyle yaratıldıkları bilindiğine göre, türkülerimizin hepsini olay türküsü sayamayız diye ifade eder. Burada kullanılan olay kavramının, toplumu derinden etkileyen, geniş anlamlı bir kavram olduğunu belirtir. Destanların, kahramanlık ve savaş türkülerinin, eşkıya türkülerinin, cinayet türkülerinin, doğal afet (yangın, sel, deprem, çekirge vb.) türkülerinin bu gruba girdiğini belirtir.

d. Tören ve Mevsim Türküleri: Ya tamamen ya da çoğunlukla özel günlerdeki törenlerde söylenen türküler olduğundan bahseder. Nişan, düğün, kına, bayram türküleri gibi örneklere yer verilir. Ekin biçme, ürün kaldırma, harman, hasat, bağbozumu gibi dönemlerde yapılan törenlerde söylenen özel türkülerin bir bölümünün de bu gruba girdiğini belirtir. Ancak iş ve meslek türküleriyle yakın ilişkisi olan bu türkülerin ayrımının çok dikkatli yapılması gerektiğini ifade eder. Bunlarla birlikte, dinsel/mezhepsel inançlara bağlı yapılan törenlerde söylenen (semah, mengi havaları vb.) bazı türkülerin de bu gruba girdiğinden bahseder.

e. İş ve Meslek Türküleri: Mesleklerin ve yürütülen işlerin kendine özgü yönlerinin konu edildiği bu türkülerin, zaman zaman tören türkülerine, en yaygın mesleğin çiftçilik olması nedeniyle doğa türkülerine de girdiğini belirtir.

Geçmiş dönemlerde halk katmanlarının içindeki mesleklerin ve bu meslek gruplarının türkülerini, toplumdaki iş bölümünün ve mesleklerin inceliklerini anlattığını dile getirir. Bugün çoğu kez esnaf türküleri olarak da anılan bu türkülerin en göze çarpanlarının lonca ve Âhi türküleri olduğunu belirtir. Bu türkülerde yapılan işin ritminin canlı olarak görüldüğünü belirtirken bazı işlerde bu türkülerin, birlikte hareket ve uyumu, canlılığı da sağladıklarından doğrudan üretimin bir parçası halinde olduğunu belirtir.

f. Pastoral Türküler: Kır yaşamını ve törenlerini, doğa güzelliklerini anlatan bu türkülerin ayrı bir önemi olduğunu belirtir. Kırsal kesimde, halk yaşayışının bir parçası olan doğa ve doğa güzelliklerinin, türkülerde doğrudan dile getirildiği gibi; çeşitli konulardaki duygu ve düşünceleri anlatılırken de sık sık kullanıldığını belirtir.

g. Didaktik Türküler: Halk türkülerinin hepsinin, şu ya da bu oranda öğretici nitelik taşıdığını, didaktik diyeceğimiz türkülerin, dinleyene doğrudan bir şeyler anlatan, toplumun olumlu kurallarını kavratmaya çalışan; kişilere ders veren, olumsuz- kötü

davranışlardan kaçınmaya çağırın türküler olduğunu anlatır. Bu özellikleriyle çoğu kez satirik- yergisel- eleştirel türkülerle iç içe olduğunu belirtir.

h. Oyun Türküleri: Oyunun (dans), halk müziğinin ayrılmaz parçası olduğunu, ezgisiyle oynanan türkülerin, ister geçmişin toplumsal- dinsel inançlarından kaynaklanan temsil oyun türkülerini olsun ister temsili özellikleri kaybolmuş/ unutulmuş oyun türkülerini olsun bu gruba girdiğini ifade eder. Büyük çoğunluğu oyun havası da olan türkülerimizin, salt oyunlarla söylenenlerinde sözün daha arka planda kaldığını, hareket sağlayan ritimin ön planda olduğunu belirtir (Kaynar, 1996: 59-66).

Özbek (1994); Türkülerin konularına göre ayırma işleminin bugüne kadar çok kişi tarafından yapılmakla beraber, üniteler arasında kesin sınırlar bulunmadığından, bu ayırım şekilde kalmadan ileri gidemeyeceğini belirtir. Yaşam nasıl ki her olguyu ve olayı iç içe barındırıyorsa, türkülerde de ayırma gitmenin pek mümkün olmadığını belirtir. Bu sebeple yapılacak olan sınıflandırmaları kesin çizgiler olarak görmemek gerektiğini belirtir.

A. Lirik Türküler: Duyguların en içten, en coşkulu biçimde anlatıldığı türdür.

1. Aşk, sevdâ türkülerini
2. Gurbet türkülerini (ayrılık, asker, mahpusHâne türkülerini)
3. Ağtlar (ölüm, tabii afetler üzerinde).
4. Ninniler

B. Satirik Türküler: Kişiyi veya toplumu kınayan, yeren türküler bu gruptadır.

1. Güldürücü türküler (mizahî türküler)
2. Taşlamalar, ilenmeler
3. Olay Türkülerini: Tarihi türküler (destanlar, kahramanlık ve serhat türkülerini)
4. Eşkîya türkülerini, (derebeyi, cinayet türkülerini)

C. Tören ve Mevsim Türkülerini

Kına, düğün, esvap giydirme töreni türkülerini

2. İtikat ve mezhep törenleri türkülerini

D. İş ve Meslek Türkülerini

Esnaflar türkülerini

E. Pastoral Türküler

Tabiat türkülerini

F. Didaktik Türküler

Dinleyene bir şeyler öğreten, ders veren türküler.

G. Oyun Türküleri

Ritmik Temsilî oyun türküleri (Özbek, 1994, s.84-86)

Kaya (2010); Türkülerin insanın doğumundan ölümüne kadar olan tüm olay, olgu ve durumları konu alan; bir sanatçı tarafından ortaya konulduktan sonra zamanla ilk söyleyeni unutilan bir tür olduğunu ifade eder.

1. Tabiat türküleri
2. Aşk türküleri
3. Yiğitlik türküleri ve tarihi olayları konu edinen türküler
4. Tören türküleri
5. Düğün türküleri
 - a. Kına türküleri
 - b. Başöğme/ Duvak türküleri
 - c. Gelin alma türküleri
 - d. Gelin karşılama türküleri
 - e. Güvey türküleri
- f. Halk oyunlarında türküler (halay, bar, zeybek)
6. Ayin-i cem türküleri
7. Sayacı türküleri
8. Oturak türküleri
9. Askerlik türküleri
10. Yiyecekler üzerine söylenmiş türküler
11. Hayvanlar üzerine söylenmiş türküler
12. Olay türküleri
13. Bitki ve çiçeklerle ilgili türküler
14. Satıcı türküleri
15. Ekin türküleri
16. Ramazan davulcusu türküleri
17. Kişiler üzerine söylenmiş türküler
18. Keder, dert ve hastalık türküleri
19. Gurbet ve hasret türküleri
20. Meslek ve iş türküleri
21. Eşkıya türküleri

22. Ölüm türküleri (ağıt)
23. Ninniler ve çocuk türküleri
24. HapisHâne türküleri
25. Mizahi türküler
26. Yergi türküleri
27. Öğretici ve öğüt verici türküler (Kaya, 2010: 737)

Boratav (2000); Türküleri, konuları ve kullanıldıkları yerler, amaçları ya da yakılmalarını gerekli kılan koşullara göre sınıflandırmıştır.

Konularına göre türküler:

1. Lirik türküler
 - a. Ninniler
 - b. Aşk türküleri
 - c. Gurbet türküleri, askerlik türküleri, hapisHâne türküleri
 - d. Ağıtlar
 - e. Çeşitli başkaca duyguluk konular üzerine türküler
2. Taşlama, yergi ve güldürü türküleri
3. Anlatı türküleri
 - a. Efsane konulu türküler
 - b. Bölgelere göre ya da bireylere özgü konuları olan türküler
 - c. Tarihi konuları olan türküler
4. İş Türküleri
5. Tören Türküleri
 - a. Bayram türküleri
 - b. Düğün türküleri
 - c. Dinî ve mezhebi törenlerle ilgili türküler
 - d. Ağıt törenlerinde söylenen türküler
6. Oyun ve dans türküleri
 - a. Çocuk oyunlarında söylenen türküler
 - b. Büyüklerin oyunlarında söylenen türküler (Boratav, 2000: 182-184).

G.5.5. Türkülerin Müziksel Tür, Biçim ve Usûl Özellikleri

Mecmuada bulunan çalgısal, sözel eserlerin türleri ve biçimleri bugünkü tür ve biçim anlayışı ile farklılık gösterebilmektedir. Bu türlerin dağılımı mecmuada aşağıdaki gibidir.

Çalgısal olarak yirmi ayrı makamdan kırk dört çalgısal semâ'î; kullandığı usûller ve Hâne sayıları ile bugünkü anlayıştan çok ayrıdır. Yirmi iki ayrı makamdan yüz altmış peşrev örneği vardır. Bu peşrevlerden bazılarının küçük usûllerle yapıldığı ve hâne sayılarının farklılığı ile karşımıza çıkmaktadır. Sözel olarak on beş ilâhî, seksen dört murabba, on raks ve raksıyye adıyla verilen bu eserleri oyun havası olarak değerlendirebiliriz. Kırk bir adet sözel semâ'î adıyla verilen eserler yürük semâ'î ile örtüşmemektedir. Dört adet şarkı, iki adet tekerleme, on sekiz Tesbîh, kırk yedi Varsağı mevcuttur. Tezimizin konusu olan mecmuada yüz dört adet türkü bulunmaktadır. Bunun için bütün örneklerin incelenmesi neticesinde; tümünün sözlü olduğu, küçük ve yalın cümleciklerden oluştuğu görülmektedir. Konularının ise genellikle aşk, gurbet ve kahramanlık olduğu, tümüyle hece vezni ile yazıldığı türkülerin elli dokuzu 11, otuz sekizi sekiz, dördü 15 ve biri de 13'lü hece vezni ile yazılmıştır. Türkülerin sözlerinin şekil olarak incelenmesi neticesinde; altmış beş eserin kavuştaksız ve dörtlüklerden meydana geldiği görülmektedir. Bunun yanı sıra yirmi iki türkü dörtlüklerden oluşmuş ve kavuştakları bir dize şeklindedir. Sekiz eser ise kavuştakları iki dize olan üçlükler kullanılarak oluşturulmuştur (Cevher, 2003, s.50-52).

Türküler, usûllü veya usûlsüz olabilmektedir. Bu durum aynı türkü içerisinde de görülebilmektedir. Usûllü türküler genel olarak 10 zamanlıya kadar olan küçük usûllerle yapılmıştır. Fakat az da olsa büyük usûllerin de kullanıldığı türküler mevcuttur.

Halk müziği'nde kullanılan usûllerin tasnifi ve açıklaması üzerine yapılan çalışmaların hemen hemen hepsinde türküler kullanılmıştır. Kendisinden sonra birçok araştırmacıya kaynak oluturan Muzaffer Sarısözen'in 1962' de yazdığı "Türk Halk Müziksi Usûlleri" adlı kitabında kırkhava (Sarısözen, 1962, s.4) başlığı altında "*Türküler, oyun havaları örneklerinde olduğu gibi ölçü ve ritim olarak belirli parçalara kırık havalar denir.*" ifadesi yer almaktadır. Sarısözen (1962) bu kitabında Türk halk müziksi usûllerini;

1. Ana Usûller ve Üçerli Şekilleri
2. Birleşik Usûller
3. Karma Usûller diye tasnif etmiş ve şu şekilde açıklamıştır.

Ana Usûller: Halk müziği usûllerinin esasını oluşturan “Ana Usûller” iki, üç ve dört vuruşlularla/ zamanlılarla, bu vuruşluların üçerli şekilleridir. Bu usûllerden iki ve dört vuruşlularla/ zamanlılarla, bunların üçerli şekilleri çok, üçlülerle, üçlülerin üçerli şekilleri azdır.

İkili Ana Usûllerin Üçerli Şekilleri: İki vuruşlu ana usûllerin, her vuruşunun üç zamana ayrılması ile meydana gelen altılı usûllerin en güzel örneklerini halk müziksinde buluruz. Burada ‘altılı usûl’ denilince; yalnız ikili ana usûllün üçerli şekli anlaşılmalıdır. ‘Birleşik Altılı’larla bunları karıştırmamak gerekir.

Üç Vuruşlu Ana Usûller: Üç vuruştan ibaret olan bu usûllere memleketin her tarafında rastlanmaktaysa da çoğunlukla Güney Anadolu’da görülmektedir. Ağır üçlüler; Gaziantep, Urfa ve Elazığ’da, hareketli olanlar Muş ve Kars dolaylarında görülmektedir.

Üçlü Ana usûllerin Üçerli Şekli: Üç zamanlı ana usûllerin her vuruşunun üç zamana bölünmesi biçimindeki dokuzluklardır. Bu şekil usûllere daha çok Doğu Anadolu’da rastlanmaktadır. Üçer üçer sayılabilen bu dokuzlukların, ‘birleşik dokuzluklarla’ hiçbir ilgisi yoktur. Aynı türkünün hem üçlü ana usûlle hemde bu usûllün üçerli şekli ile icrâ edildiği görülmektedir (Sarısözen, 1962: 4-5).

Türküler genel olarak küçük soluklu ezgilerden oluşmaktadır. Bu türküler, bir bölümlü ya da bir cümleli biçim kurgusu içerisindedir. Ender de olsa birden fazla bölümden oluşan türküler mevcuttur. Çoğunlukla bu durum ritmik (usûl) değişikliğinden kaynaklanmaktadır (Akdoğan, 2003: 159).

G.6. Türkü Türü Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Kaynaklara göre birçok araştırmacı terim olarak anlamsal karşılık belirlerken “türkü”yü birbirlerine paralel ya da aynı görüşle değerlendirerek birbirlerine yakın tanımlarda bulunmuşlardır. Ortak olan tanım, Türk’e ait olan anlamına değinilmiş olmasıdır. Örnek verilirse Gazimihal’ in çalışmasında türkünün yalnız adı bakımından değil, Hüseyin Baykara sarayında hüviyeti üstün tutularak ele alınması ile de yeniden meşhur olduğunu söyler. Ali Şir Nevai’nin yeni bir şekil diye tanıtmış olduğu türkünün, ezgi özü bakımından derin bir maziden edinilip diriltildiğinin kesin olduğunu savunur

(XV. yüzyıl başlarında). Anadolu' nun O'nu, kıdemini adından tanıyıp severek kucakladığından bahseder. Dilimizin şivesinden doğan Türk ezgisinin en yaygın ve diri parçasının türkü olduğunu anlatır. Şekil bakımından türlü tertip ve boyları bulunmakla birlikte, bir kısmının nakaratlı halk şarkılarından olduğu ve daima tartımlı olduğundan bahseder. 15. yüzyıl Anadolu Türkçesi ile yazılmış olan “Kabusnâme” isimli eserin tercümesinde, türkü ve ezgi kelimelerinin Farsçadaki karşılığı olan sözleri tercihle kullandıklarını anlatır. Belki Farsçasında da aynı Türkçeler olduğunu belirtir. Öztuna ise, Fars kültüründe yer alan “Türkî” kavramından hareketle Türkçe söyleyişe uygun kullanılmaya başlandığını savunur. Söyleniş farklılıkları bulunan ve teknik olarak klasik müzikle aynı olan türkünün beğenilmeyenlerinin zamanla unutulduğundan da bahsetmektedir. Kaya yaptığı çalışmasında hece ölçüsü ile söylenmiş ilk türkülerin Anadolu'da ilk kez görülmesi 16. yüzyılda Öksüz Dede'yle olmuştur. Akdoğu (2001)'nun çalışmasında da çoklukla kırsal kesimde söze dayanan ezgilerin türkü veya hava; çalgısal olanlarının hava olarak adlandırıldığı bir tür olduğunu belirtir. Ve varsağıdan bahseder. Kırık havaların da türkü anlamında kullanıldığı söylenir demektedir.

Sözel İçeriklerine göre Türküler: Koçaklama, Güzelleme, Ağıt, Alkış...

Sözel türlerine göre türküler: Koşma, Semâ'î, varsağı, destan, nefes, deme...vs.

Ezgilendiriliş amaçlarına ve seslendirildiği ortama göre türküler: Düğün türküsü, kına türküsü, asker türküsü... vs

Makamlarına göre türküler: Garip kerem, Kâtib türküsü... vs

Yörelere, ya da bölgelerine göre türküler: Ege türküsü, İstanbul türküsü... vs

Ayrıca bazı türkülerde değişmez yöresel özellikler olduğundan, bize hangi yöreye ait olduklarına dair ipuçları verirler. Örneğin; “Karadeniz Türküsü”, Azeri Türkü” gibi... Bu tür türküler hem bir tür adı hem de bu bölgeye ilişkin ezgilerin coğrafi aidiyetini belirten adlandırmalardır.

Türküler Anadolu' da yır, Tatar Türklerinde beyit, Azerbaycan Türklerinde mahnı, Başkırtlarda halk yır, Kazaklarda türki, Kırgızclarda “eldikır, türkü”, Özbeklerde “türki, halk kaşığı”, Türkmenlerde “halk aydımı”, Uygurlarda “nahşa, koça nahşisi” gibi isimlerle anılmaktadır.

Albayrak, türkûye ilk olarak XV. yüzyıl'da Horasan'da, XVI. yüzyıl'da Anadolu'da rastlandığından bahseder. Heceyle söylenen türküler dışında aruzla yazılanların da bulunduğu, türkülerin içeriğinde unutulmuş sözlerin de bulunduğunu, dilcilerin bu anlamda çalışması gerektiğini anlatır. Türkülerin genellikle ezgilerine göre usûllü ve usûlsüz olanlar, konularına göre duygu ve olay ağırlıklı olanlar ve hecenin tüm kalıplarına rastlanırken sıklıkla mâni ve koşma tarzına rastlananlar olmak üzere üç yönde incelendiğini belirtir.

Emnalar, türkûleri ayıranın ezgileri olduğunu, halk şiirinde de bir nazım biçimi olduğunu belirtir.

Şenel'e göre türkû, ilk söyleyeni çoğunlukla unutulmuş, zamanla halkın ortak malı haline gelmiş, ezgili ve hece vezinli müziktir. Cinsiyet farkı gözetmeksizin herkesin nesilden nesile aktarmak yoluyla öğrendiği, halkın üretim ve tüketim anlayışını yansıtan bir tür olduğundan da bahsetmiştir. İslam Ansiklopedisine de geniş ölçüde tanım yapılmıştır. Edebiyatçıların, araştırma çevrelerini türkûye yönlendirmede büyük rol oynadıklarını belirten Şenel, sadece halk edebiyatına ait sanılan türkûnün, yapılan araştırmalarla halk müziğinin de konusu olduğunu anlatmaktadır. Çünkü bu ortaklığı geçerli kılan pek çok tarihsel belge ve bilginin söz konusu olduğuna değinir. Türkû sözlerin bazılarının dinî olmakla beraber, çoğunluğunun din dışı konularda yazıldığından bahseder. Ezgiler Avrupa notasıyla kayıtlıdır ve Türkî ifadesi bu notaların/güftelerin üstlerine/kenarlarına yazılıdır ve kendisi gibi pek çok defa tekrarlanan vokal, enstrümantâl ve vokal-enstrümantâl tarzdaki beste, ceng-i harbî (enstrümantâl), ilâhi, murabba, nağme-i Acem, nakş, oyun, pîşrev, raks, raksiyye, savt, Semâ'î, (saz) Semâ'î, şarkı, tekerleme, tesbih, tevhid, varsağı, yeltme gibi tabirlerden biri olarak güfteli-müzikli bir tür kimliği taşır diye belirtir. Kendi içlerinde tarz ve üslup bakımından bir tutarlılık göstermezler.

Kabûsnâme'de geçen ve Türkî eyitmek ifadesiyle anlamdaş olduğu kabul edilen ır/ ır ırlamak deyişine bugün de aynı bölgelerde "ır/ ir, yır/ yir, cır/ cir, jır/ jir" gibi söyleyişleriyle ve müzikli metinler halinde rastlanmasının bir kültür çağlarının devam ve tekrar etmesi olarak değerlendirilebileceğini savunur. XVI. yüzyılda Merkezzâde Ahmed Efendi'nin Arapça'dan Türkçe'ye hazırladığı el-Bâbüsü'l-vasît fî tercemeti'l-Kâmûsî'l-

muhi̇t adlı eserinde “türkü yapmak” ve “türkü yakıcı” ifadelerine yer verildiğinden bahseder. Bu şekilde ortaya çıkan eserlere halk ağzında “yakım” denildiğini ekler.

Şenel, 8’ li ve 11’ li arasında değişen hece sayısına, bazı eserlerin duraksız oluşuna, koşma tarzının ağırlıkta olmasının yanında aruzla yazılmış türleri de olduğuna değinir. Türküler, istisnalar dışında mahlaslıdır. Notaya alınmış eserlerin tamamına yakınının güfte ezgilerine göre yazılmış bir çeşit vokal müzik niteliğinde olduğunu ifade eder. Notaların çoğunlukla her bir satıra karşılık gelen motif, bölme kimliğinde ezgi stilleri ve bunların meydana getirdiği tek bölümlü biçim kuruluşlarından oluştuğunu söyler. Güftelerde nakaratın çok kullanılmamasına karşılık tekrar yoluyla ritimsel bir nakarat oluşturulması güfte ve ezgi paralelliğinin bir yansıması olmalıdır diye belirtirken bazı güftelerin hemen hemen aynı ezgi şablonlarına döşenmiş olduğuna dikkat çeker.

M. Sabri KOZ, Kâbüsnâme, Mecnûa-i Sâz ü Söz ve Seyahatnâme’deki Türkî/türkü kavramlarının içerdiği anlamlardan belki de en önemlisinin şehir ortamındaki sosyal yapı unsurlarının oluşturduğu taraflardan birini temsil etmesi olduğunu belirtir. Diğer bir ifadeyle türkü ifadesinin, şehir ortamında üretilen ya da taşradan/ köyden gelen bazı eserleri bir tarz ve üslûp bütünlüğü ile karşıladığı belirtilmektedir.

Türkü kelimesi, XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gerek halk ağzında gerekse akademik çevrelerce edebî ve müzikal sınıflandırmalara tâbi tutulan, türleri, alt türleri, çeşitleri ve çeşitlemeleri tanımlanan teknik bir tabir olarak kabul görmüştür. Türkü, sözlü ezgiler anlamında da tanımlansa da anonim halk edebiyatı güftelerini aşık edebiyatı güftelerinden ayırmak için kullanıldığı da gerçektir.

Bilim ve sanat çevrelerinde ortaya çıkan ve şehirli algılamasıyla örtüşen tanımlamalardan birinin de türkülerin mâni, koşma, divan, gazel vb. şiir biçimlerinden biri olduğu ve kırık hava şeklinde seslendirildiği yönünde görüşü olsa da türkü metinlerini ezgilerine göre gruplamaya çalışan bazı yazarların bu düşünceye uzun hava biçimindeki okuyuşları kattığını ve ağır, kısmen kolay anlaşılır, aruzlu ezgileri de türkü başlığı altında ifade ettiği görülmektedir

Yapılan incelemelerde türkülerin güfte, uyaklanış, biçim... bakımlarından farklılıklar gösterdiği ve detaylı araştırmaları gerektirdiği ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple çalgısından sözüne yerele indirgenebilecek kavramları genel anlatım ve kurallara bağlamanın doğru olmayacağı savunulur.

Sovyetlerin yıkılmasının ardından Türki Cumhuriyetler ile aramızda türkü alışverişleri olmuştur. Değişen toplumsal yapı ve kültürel unsurların zamanla karışık dillerde türküler ortaya çıkardığı, türkülerin orijinal halinin yazılı hale getirilmesinin önemli olduğu belirtilmektedir.

Demirsipahi, türkünün halkın ortak malı olmadığını, bir duygu birikimine bağlı, genellikle hazırlanmış bir şiir ve melodiye sahip olmadığını, o an, içten geldiği biçimde belli kalıplara dökülerek söz ve müzik bağlanan bir tür olduğunu ifade eder. Özbek, bugün kırık hava biçiminde olan, sözlü halk ezgilerinin tümüne bazı kimseler, hatta sanatçılar bile bilinçsizce türkü demektedirler ki bunun yanlış bir kullanım olduğuna değinir. Oysaki halkın türkü, mâni, deyiş, koşuk, yır gibi adlar kullanarak son derece bilinçli bir şekilde bunları birbirinden ayırdığını ifade etmiştir. Halkın ortak malı olan halk türküleri ile âşıkların ya da bestecilerin bu tür ve biçimde besteledikleri türküler de birbirinden ayrı tutmak gerektiğini belirtir. Bunların öz olarak halk müziği olmakla beraber, halk türkülerini olmadığını belirtir.

Yalçın Çetinkaya, türkülerin insanların yazmadığı romanları gibi geçmiş, geleceği, tarihi, bugünü, bütün hissiyatıyla, hem de en ince detayına kadar, barındırdığını ifade etmektedir.

Birçok başka yazar ve araştırmacı da türkülerle ilgili benzer tanım ve özellik açıklamaları yapmışlardır.

Türkülerin ortaya çıkmasında ve yayılmasında da birbirine benzer görüşler yer almaktadır. Türküler, halkın ortak yaşayışını ve duygularını yansıtan unsurlardır. Kervanlarla yolculuk yapan ya da göçebe olan ozanların veya fetihler dolayısıyla karışan kültürlerin türkülerin yayılmasını sağladığı düşünülür. Tüm duygularımızı ortaya koyduğu için, türkülerin en sevilen ve yaygın olan tür olduğu belirtilir. Yayılma ve nesilden nesile geçme durumlarında türkülerin bazen form da değiştirdiğine de değinilir. Hatta öyle değişimler olur ki, yıllar boyunca bu farklılaşma sürer ve sonunda kendi ozanının dahi türküyü tanıyamaz hale geleceği belirtilir. Türkünün bir kişinin duygularını ifade ettiği ancak zamanla halka mal olduğu düşünülür, ilk söyleyenleri kaybolduğu için halk deyişlerinden memleket havaları, bu türe çok uyar.

Türkülerin kim tarafından, nerede, ne zaman, nasıl yaratıldıkları; nerede, ne zaman, nasıl ve kime icrâ edilip, aktarıldıkları soruları etrafında odaklanmak gerektiği

üzerinde duran araştırmacılar; insana dair her şeyin türkülere konu olduğunu, toplumun bir kısmını ya da tamamını etkileyecek olayların akılda büyütüldüğü gibi olmayacağını, hayal edilemeyecek boyutta olmadığını da belirtir. Farklı milletlerde farklı isimlerle anılan türkülerin ilk kez, XV. yüzyılda Doğu Türkistan’da aruz ölçüsü kullanılarak ortaya çıkarılan bir ürün olduğu, Anadolu’da türkünün ilk örneğinin ise XVI. yy.da Öksüz Dede tarafından verildiği belirtilir.

Türküler; ezgilerine göre uzun hava ve kırık hava, konularına göre aşk, askerlik, gurbet, kına...vs, yapılarına göre mâni kıtalarından kurulu ve dörtlüklerle kurulu olmak üzere üç ana başlıkta incelenir.

Türkülerin özellikleri şunlardır:

- a. Hayatta karşılaşılabilecek hemen her konuda yazılırlar.
- b. Hecenin her kalıbıyla yazılırlar ancak en çok yedi, sekiz ve 11’li kalıp kullanılır.
- c. Türküler genellikle dört dizeli bentlerden oluşurlar.
- d. Koşma ve mâni biçiminde olanlar vardır.
- e. Kavuştak adı verilen nakarat kısımları bulunur.
- f. Türkülerin uyak örgüsü genelde net olmamakla beraber şöyledir: ‘aaab cccb dddb’, ‘aaabb cccbb dddbb’ veya ‘aaabcc ddbcc eeebcc’.
- g. Oluştukları bölgeye göre adlar alırlar.
- h. Anonim olanlar çoğunlukta olsa da söyleyeni belli olanlar da vardır.

Türk Halk Edebiyatı içinde türkülerin, bent ve kavuştaklarının düzenlenişi bakımından çok değişik bir yapısı vardır. Bir sınıflama yapılacak olursa;

- a. Bentleri bentleri dörtlüklerle kurulanlar
- b. Mâni dörtlükleri ile kurulanlar
- c. Bentleri üçlüklerle kurulanlar
- d. Bentleri beyitlerle kurulanlar

Bunlar da kendi içlerinde özellikleri bakımından farklı gruplanırlar. Bu sınıflandırma, az çok değişikliğe uğratılsa da, araştırmacılar tarafından hemen aynı ölçütlerde kabul görmektedir.

Türkülerde bentler iki, üç, dört mısralıdır. Bazen bağlantı (nakarat, bağlama, bağ, kavuştak) denilen ve ezginin gereklerine uyarak meydana gelmiş ölçülü veya ölçüsüz, bir

veya daha fazla mısralı söz gurubu bu bentleri birbirine bağlar. Aslında kavuştak bir zorunluluk olmasa da kurallı türkülerde kavuştak mecburidir.

Belli kalıplardan yola çıkılarak yakılan türkülerde aynı ezgi farklı türlerde görülebilmektedir. Ancak, yeni bir olay üzerine çıkan, yer ve kişi adları belli olan türkülerde biçim ve ezgi daha düzgündür. Halk arasında oluşup gelişen ve yayılan eserlerde sanat kaygısı bulunmamaktadır.

Halk edebiyatı ve müziğin iç içe olduğu, hecelerın eşitliğine dayanan hece ölçüsünün şiirde uyakla beraber ahengi sağladığı, kişisel halk şiirinde lebedğmez, uyak güçlölüğü gibi çeşitlerin sağlanmasına karşı anonim halk şiirinde uyak yönünün dahi eksik olabileceğı belirtilir. Halk şairlerinin sadece hece kullanmadıkları, eğitim aldılarsa aruzla da eser verebildikleri belirtilir.

Türküler genellikle konularına göre olaylı türküler ve duygusal türküler olarak ayrılrsa da, bunlar kendi içinde ninniler, çocuk türkülerı, doğa ve çoban türkülerı, aşk türkülerı, tören ve mevsim türkülerı, iş ve esnaf türkülerı, derebeyı, eşkıya, cinayet türkülerı, kahramanlık türkülerı, ağıtlar (ölüm türkülerı), güldürü türkülerı (mizahi), oyunumsu (dramatik) türküler, oyun (dans) türkülerı olarak genel bir sınıflamaya ayrılırlar. Ancak bu ayrım hiçbir zaman kesin sınırlarla olmaz.

Türküler yalnızca yaşananı anlatmak ya da ders vermek amacıyla olmaz. Bazen de sadece eğlenmek maksatlı oluşturulmuş türkölere rastlanır. Kaynar, türkülerimiz için aşağıdaki konu gruplamalarının yapılabileceğini ifade eder:

- a. Her türlü duyguyu ifade eden lirik türküler,
- b. Eleştiri maksatlı satirik türküler,
- c. Olay türkülerı
- d. Tören ve mevsim türkülerı,
- e. İş ve meslek türkülerı,
- f. Pastoral türküler,
- g. Didaktik türküler,
- h. Oyun türkülerı

Görüldüğü üzere sınıflama başlıkları farklı gibi görölse de içerikte aynı olan sınıflamalar yapılmıştır.

Tezimizin konusu olan mecmuada yüz dört adet türkü bulunmaktadır. Bunun için bütün örneklerin incelenmesi neticesinde; tümünün sözlü olduğu, küçük ve yalın cümleciklerden oluştuğu görülmektedir. Konularının ise genellikle aşk, gurbet ve kahramanlık olduğu, tümüyle hece vezni ile yazıldığı türkülerin elli dokuzu 11'li, otuz sekizi 8'li, dördü 15'li ve biri de 13'lü hece vezni ile yazılmıştır. Türkülerin sözlerinin şekil olarak incelenmesi neticesinde; altmış beş eserin kavuştaksız ve dörtlüklerden meydana geldiği görülmektedir. Bunun yanı sıra yirmi iki türkü dörtlüklerden oluşmuş ve kavuştakları bir dize şeklindedir. Sekiz eser ise kavuştakları iki dize olan üçlükler kullanılarak oluşturulmuştur.

Türküler, usûllü veya usûlsüz olabilmektedir. Halk müziğinde kullanılan usûllerin tasnifi ve açıklaması üzerine yapılan çalışmaların hemen hemen hepsinde türküler kullanılmıştır. Muzaffer Sarısözen, usûlleri; Ana Usûller ve Üçerli Şekilleri, Birleşik Usûller, Karma Usûller olarak sınıflandırmaktadır. Türküler genel olarak küçük soluklu ezgilerden oluşmaktadır. Bu türküler, bir bölümlü ya da bir cümleli biçim kurgusu içerisindedir. Ender de olsa birden fazla bölümden oluşan türküler mevcuttur. Çoğunlukla bu durum ritmik (usûl) değişikliğinden kaynaklanmaktadır.

G.7. Amaç, Kapsam ve Yöntem

Türk halk müziğinin günümüzde bilinen en eski örneklerini içeren HMSS, türkülerin söz ve müzik katmanlarını metinler olarak muhafaza etmiş olmasının yanı sıra, yaklaşık dört yüz yıl önce halk müziği yaratmalarını icrâ eden, bir başka deyişle yeniden yaratan gelenek mensuplarının davranışları hakkında ipuçlarını da yansıtmaktadır. Özellikle, türkülerin notalanmasında Ali Ufkî'nin benimsediği yaklaşım bu değerlendirmeyi yapmamıza imkân vermiştir. Aralıkların ve ritim unsurlarının günümüz âşıklarında karşılaştığımız üzere sözlü geleneğin sağladığı esnek sınırlar içinde aralık ve ritim unsurlarının asimetrik gerçekleştirmeleri eserde notalama tarzı ile yansıtılmaya çalışılmıştır. Kısacası, notaların belli bir icrâya ilişkin olduğunu, stilize etme yolunda bir endişenin müellif tarafından öncelenmediğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla, Türk halk müziğinin yaratma-icrâ üsluplarını, metinde bütünlüğü sağlayan unsurların yapılanmasını, tür özellikleri arasında yer alan müzik biçimi, içeriği hususlarının, yukarıda tarihi yönüne vurgu yaptığımız bir kaynak üzerinden açıklamak tez çalışmasının öncelikli amacıdır. Bu amaç doğrultusunda, müzik metinlerinin tamirinde müellifin

notalama tarzına sadık kalınmış, güncel bilgilerimiz ışığında farklı birim zamana sahip ya da vuruş sayısı değişen ölçülerin âşık tarzı müzikte sıklıkla arka arkaya gelebildiği tespitinden hareketle icrayı kolaylaştıracak şekilde ölçü çizgilerinin yerleri belirlenmiştir (Tutu, 2008: 232-493). Bu bağlamda, sonuç kısmında sözünü ettiğimiz bu yaratma ve yeniden yaratma süreçlerinde ritim usurları çevresinde gelişen muhtemelen onlarca yüzyıl geçmişi olan davranışların en az dört yüzyıl önceki halini belgelemek mümkün olmuştur. Çalışma, bu yönüyle eser hakkında daha önce gerçekleştirilen araştırmalarda farklıdır.

Diğer taraftan, alanda başlı başına bir araştırma konusu haline gelmiş eserde bulunan türkülerin söz katmanlarının içeriği doğrultusunda, yaşayan bir organizma olan halk müziği geleneğinin en geç 17. yüzyıl itibariyle varolan habitatı hakkında varsayımlar ortaya koymak da araştırmanın amaçlarındandır. Dolaylı olarak, 17. yüzyılda Yeniçeri Ocağı'nda yaratmaları icrâ edilmeye ve yeniden yaratılmaya devam eden âşıklar hakkında da tespitlerde bulunmak tezin alternatif amaçlarından birine dönüşmüştür. Müzikli halk bilgisi ürünlerinin inceleme verilerinin, bu çalışmanın odağı dışında kalması sebebiyle değinilmeyen karşılaştırmalarda başka çalışmalarda değerlendirilebilecek olması da yine dolaylı bir çıktı olarak kendinî göstermiştir.

Bu amaç ve çıktılara ulaşmak için HMSS'de “türkü” başlığı ile nota yazısına aktarılmış olan 102 türkü kapsamı ve çevresinde çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, 17. yüzyılda Osmanlı sarayında müzik, HMSS, Ali Ufkî ve tür olarak türkü terimi ve adı ya da mahlası ile karşılaşılan saz şairleri konuları kapsama dâhil edilmiştir. Tez çalışmasında, türkülerin söz ve müzik katmanlarının her ikisini de odağa alınmıştır.

Metin merkezli çalışmada, literatür tarama ve belge inceleme başvurulacak öncelikli yöntemler olmuştur. Araştırmaya kaynaklık eden eserin niteliği sebebiyle tarihçi bir bakış açısının sergilenmesi gerekmiştir. Özellikle eserin ait olduğu dönem ve söz katmanlarında geçen ad, savaş, sefer, coğrafi işaretler gibi unsurların incelenmesinde bu yaklaşım öne çıkmıştır.

Söz ve müzik katmanlarının çözümlenmesinde, yapısal kuramlar çerçevesinde bir yöntem uygulanmıştır. Bu aşamada söz katmanları üzerinde içerik çözümlemesi yapılmış, müzik katmanları kapsamındaysa yapı bileşenlerinin ve bu bileşenler arasındaki ilişkilerin tespit edilmesi suretiyle kuruluş özelliklerinin belirlenmesi adına parçalara

ayırma tekniği benimsenmiştir. Özellikle müziksel biçim çözümlemesinde alıntılanan ve uyarlanan terimler ve de kavramlar hakkında üçüncü bölümün ilk başlığı altında bilgi verilmiştir. Her bölümde toplanan veriler etiketlenerek sunulmuş ve yine bölümlerde verilerin ortaya koyduğu bulgular tartışılmıştır.

Sonuç kısmında ise, bölümlerde ele alınan bulgular çalışmanın amaçları doğrultusunda bütüncül bir yaklaşımla bir araya getirilmiş, amaçlar ve bulgular ekseninde değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÂZÂ MECMÛA-İ SÂZ Ü SÖZ'DE ADI GEÇEN SAZ ŞAİRLERİ VE ANONİM TÜRKÜLER

Bu bölümde, yazmadaki türkülerin söz katmanlarında adı geçen saz şairleri hakkında çeşitli kaynaklarda bulunan bilgiler derlenmiştir. Derlenen bilgiler adlar alfabetik olarak sıralanmıştır. Yapılan tarama neticesinde, yazmanın dayandığı derlemenin kaynak kişi özellikleri bakımından nasıl bir çerçevede gerçekleştiği hakkında çeşitli çıkarımları sonuç kısmında tartışmak mümkün olmuştur. Diğer taraftan, koşma ve Semâ'î başlıkları altında kaleme alınmış olan türkülerin anonimlik bakımından dağılımı hakkında tablo oluşturulmuş, bu verinin şekil özellikleri benzer olan koşma ve Semâ'îlerin yaratıcı özellikleri bakımından farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenmiştir. enzer bir değerlendirme koşma ve Semâ'îlerin konu özellikleri ölçeğinde de yapılmıştır.

1.1. XVII. yy.'da Saz Şairleri

17. yüzyıl, Türk saz şiiri tarihinin en görkemli yüzyılı olarak kabul edilebilir. Bu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda saz şiiri altın çağını yaşamıştır. Bu aşıklar sayesinde, sazından ya da sözünden şiirler dinlenilmiştir. Bu aşıkların çoğunun isimleri Seyahatnâme'de, dergi ve belgelerde geçse de sınırlı sayıda şiirlerine rastlanmaktadır. 17. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nin yaşadığı siyasi ve sosyal olaylar nedeniyle bazı şairler savaşçı olmuş, savaşta şiir defterleri gibi maddi malzemeler kaybolmuş ve birçok şairin şiirleri günümüze gelememiştir (Peker, 2007:451).

Doktora çalışmamıza konu teşkil eden 22 şaire ait bilgilere Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz'deki bilgiler ışığında yer verilmiştir.

1.2. Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz'de Adı Geçen Saz Şairlerinin Hayatları

1.2.1. Ahmed/ Üsküdârî

Üsküdarî mahlasını kullandığı bilinmektedir. Yaşamı hakkında elimizde sınırlı bilgi olmakla birlikte İstanbullu olduğu söylenebilir. Şiirlerinde tarihi olaylara oldukça sık yer vermesinden o'nun bir ordu şairi olduğu düşünülmektedir (Alptekin, 2008: 73).

1.2.2. Alioğlu

Hayatı hakkında net bilgi olmayan şair, 17. asırda yaşamış ve Şeyh Bedrettin'in yolunu tutmuştur. Mezhep çatışmalarına katılmış ve isyan hazırlığında yakalanmıştır.

Şiirlerinde “Osmanlıların kendisini Şah’a kurban ettiklerini” yani; kendisine çok işkence yaptıklarını, “Şah yürümedikçe harekete geçmemeyi” ve “On iki imamın kurbanı olduğunu” bildirmektedir. Nefeslerinin az olması, adına az rastlanılması genç yaşta öldüğü ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Elde bulunan esrelerinden ihtilalci bir yapıda olduğu anlaşılan şairin, kültürlü bir saz şairi olduğu, divan edebiyatını da bildiği belirlenebilmektedir (Öztelli, 1985: 354).

1.2.3. Armudlu

XVI. asrın ortalarına doğru doğmuş olup, XVII. asrın başlarında ölmüştür. Doğup büyüdüğü yerin Armut adında bir köy veya kasaba olmasından dolayı adının Armudlu olduğunu ileri sürenler vardır. Âşık hakkında edinilen bilgiler bu şiiri etrafında toplanmaktadır (Alptekin, 2008: 24).

Mağrip Ocakları’ndan Cezayir Ocağı’na mensup olduğu anlaşılan Armudlu; Murad Reis’i (?- 1609) öven şiirler yazan şairlerdendir. 16. asrın sonlarında yaşadığı tahmin edilmektedir. Şiirleri; Köroğlu, Öksüz Dede gibi saz şairlerinin şiirleri ile karşılaştırma yapılabilecek güçte olmamasına karşın, Türk kültürünün yayıldığı kıtaları göstermeleri bakımından önemlidirler. Bu bağlamda XVI. asrın âşık tarzı edebiyatı hakkındaki bilgileri tamamlamak için Tunus ve Cezayir’de, deniz savaşlarına ait destanlar ve türküler terennüm eden Garp Ocakları’na mensup saz şairlerini de hatırlamak gerekir. İspanyol gemileriyle yaptıkları deniz savaşlarında bu gemilere Akdeniz- Mısır yolunu kapatacak kadar önemli olan, bu arada, Cezayir’de, Fas’ta kara savaşları yapan Türk kuvvetleri arasında yaşayan bu saz şairleri, bize yaşadıkları hayatın hatıralarını detayları ile birlikte aktaran şiirler bırakmışlardır. Bu denizci şairlerin Mağrip Ocakları’na, Türkiye’nin çeşitli şehirlerinden ve özellikle Adalar denizi çevresinden gidip oralara kendi yaşadıkları çevrelerdeki Türk kültürünü götürdükleri de unutulmamalıdır. Armudlu mahlaslı ocak şairi de bunlardan birisidir. Murad Reis’in bir seferini hikâye eden bir şiiri aynı zamanda bir deniz savaşı destanıdır (Banarlı, 1987: 632-633).

1.2.4. Gedâ Demuroğlu

Çöğürcü Gedâ Demiroğlu (- 1650?) Türk saz şairi. Halk müziğinden yetiştiği, çöğür çalmasından anlaşılmaktadır. Yeniçeri neferidir (Öztuna, 1990: 216).

Demircioğlu ve Demir mahlaslarını kullanan saz şairinin asıl adı bilinmemektedir. Hem Evliya Çelebi’deki bilgilerden hem de IV. Murad’ın Bağdat seferine yazdığı şiirden

17. yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi'nin anlattığına göre şair Levendâne (yalnızca yeniçerilere özgü beş kıllı, tahta göğüslü, yirmi altı perdeli bir çalgı) denilen sazı çalabilmektedir. Bu sazı yeniçeri ocağındakiler çaldığından, şairin asker şair olması büyük ihtimaldir. Pâdişâh hil'atıyla şereflendiği de yine Evliya Çelebi'den alınan bilgilerdendir. Gurbet ve kahramanlık konulu şiirler yazmıştır. Sade dili yanında samimi bir üslubu da vardır (Güven, 2020: E.T.: 16.11.2022).

Âşığın gurbet temalı türkülerinin yanı sıra kahramanlık konularını ele aldığı destanları da bulunmaktadır. Şairin eserlerinin tamamı elde olmasa da Nihat Sami Banarlı'nın Atsız Mecmua'da yayımlanan Demirci-Oğlu: 17'nci Asır Şairlerinden adlı yazısından, Hasan Eren'in Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar I başlıklı eserinden ve Vasfi Mahir Kocatürk'ün Saz Şiiri Antolojisi'nden âşığın bazı şiirlerine ulaşmak mümkündür. Eldeki şiirlerden hareketle samimi bir üslup ve sade bir dille sahip olduğu tespit edilen Demiroğlu'nun yiğitlik, kahramanlık ve gurbet temalı şiirleri de mevcuttur.

1.2.5. Halil

Hayatı hakkında bildiklerimiz son derece az olan şairin Bursalı olduğu, Âşık Ömer, Hızrî vb. tarafından yazılan şairnâmelerden anlaşılmaktadır. Ömer, o'nun dilinin duruluğundan söz etmektedir (Boratav, 1943: 42).

Hayatı hakkındaki bilgiler sınırlı olup çoğu tahminden öteye gitmemektedir. Şairnâmelerden hareketle Bursa'da doğduğu söylenebilir. Adı ile ilgili bilgilere de şairnâmelerde rastlanmaktadır. Tezkire yazarlarından Bursalı Belîğ, Güldeste-i Riyâz-ı İrfân adlı eserinde “Bî-vezn ü kâfiyenin güzidesi” diyerek onu aşağılamak isterken, farkına varmadan 1636-1637 yılında vefat ettiğini ve çağdaşı Kayıkçı Kul Mustafa ile atıştıklarını söyleyerek, onun hayatıyla ilgili en önemli bilgileri vermiştir. Gelibolulu Mustafa Âli Nevaidü'n-nefâis kavâidi'l-mecalis adlı eserinde pek çok âşığı aşağılarken Halil'i Karaca Oğlan'la bir arada anması anlamlıdır. Bursalı Halil'den söz eden kaynaklarda onun işiyle ilgili bilgilere rastlanmamaktadır. Gelibolulu Mustafa Âli'nin “Abdal Halil” demesine bakılırsa işinin âşıklık olduğunu, başta Bursa olmak üzere komşu yerleşim merkezlerinde âşıklık yaptığı söylenebilir. Araştırmacılar Sakaoğlu, “Âşık Halil kalmış yayın küşâde” mısraından hareketle, Halil'in okçulukla da ilgilenmiş olabileceğinden söz etmektedir (Sakaoğlu 2014: 432). Hızrî'nin şairnâmesinde, “sesinin güzelliğinden söz etmesi”, “Türki-i Halil”, “Türkî-i Cezair” başlıklı şiirlerinin olması

meclislerde türkü söylemiş olma ihtimalini de düşündürmektedir. Onun eğitimiyle ilgili olarak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yaşadığı yüzyılın özelliği gereği aruz vezniyle şiir yazmış olmalıdır. Ne yazık ki bu tür şiirlere ulaşamadığından onun eğitim durumu hakkında fikir ileri sürmek mümkün olmamıştır. Elde bulunan az sayıdaki hece vezniyle yazılmış şiirlerinden hareketle de bir sonuca ulaşmamız mümkün görünmemektedir.

Bursalı Halil'in şiir dalında eser boyutunda bir çalışması yoktur. Hatta onun şiirleri "Demiroğlu, Karaca Oğlan, Gedâ Muslu gibi âşıkların şiirleriyle karıştırıldığı için kesin sayısını söylemek doğru değildir; ancak sayısı onun altındadır." (Sakaoğlu 2014: 431). Zaten Halil'in bilim dünyasınca tanınması 1924 yılında Millî Mecmua'da yayımlanan şiiriyledir. Her ne kadar şiir Fuad Köprülü tarafından tespit edilmişse de bunun değerlendirilmesi öğrencisi Fevziye Abdullah Tansel'e nasip olmuştur. 1925 yılında ikinci şiirin yayınlamasından sonra onun hayatıyla ilgili en önemli bilgiyi Saadettin Nüzhet [Ergun] vermiştir. Yüzyılın önemli şairi Âşık Ömer'in Şairnâmesinde "Bursalı Halil'de sadedir lisan" demesine bakılırsa dilinin duruluğundan söz edilebilir. Dilinin duruluğu ve kafiye konusundaki hassasiyeti onun saraya yaklaşmasına engel olmuştur; ama bu meziyetler onu geniş halk kitlelerine kolaylıkla tanıtmış olmalıdır. Bazı araştırmacılar Halil'in gençliğinde Garp Ocakları'nda bulunduğundan söz ediyorlarsa da Hasan Eren'in bir makalesinde konu araştırılmış ve şiirin Halil'e ait olmadığı ispat edilince, bu görüş de çürütülmüştür. Halil'in şairliğiyle ilgili olarak Fevziye Abdullah Tansel; "mevcut şiirlere dayanarak ortanın üstünde olduğunu ve XVII. asrın saz şairleri arasında unutulmaması lâzım geldiğini" söylemektedir. Bursalı Âşık Halil'in hece vezniyle yazılmış şiirlerinde duru bir dil kullanmıştır. Sınırlı sayıdaki şiirlerinde halk arasında kullanılan kelimeleri tercih ettiği küçük bir dikkatle görülebilir. Bursalı Belîğ tamamını vermediği bir dörtlükte "Lem-Yezil cümle kulun delili / Görünce terahhum eyle zelili / Nendir diye sorarlarsa Halil'i / Kulum de sultânım iller de bilsin" onun şiiri hakkında bilgi vermektedir. Halil'in şiirleri arasında halk söyleyişlerine yer vermesi de onun eserlerinin bir başka özelliğidir. Bilhassa Âşık Ömer'in Şairnâme adlı eserinde; "Güzel medhette yok ona akran", "Güzelleri seyran eylemek için / Yüksek havalarda uçarsın turnam", "Âşına olalı ol melek-rûye / Gönlümüz haylice üftadelenmiş" şeklinde söz etmesi, şiirlerinde işlediği konuları dile getirmesi bakımından önemlidir Elde bulunan

şiiirlerinden hareketle sevgili ve güzelliklerin dışında kahramanlık konusunu da işlemesi dikkatlerden kaçmamaktadır. Yine şiiirlerinden hareketle ince, duygulu ve gizem yönü olan bir halk şairi olduğu söyleyebilir. şiiirlerinde “Halil” mahlasının dışında “ şık Halil”, “Kul Halil” mahlaslarını da kullanmıştır. Onunla ilgili problemlerden birisi de 18. yüzyılda III. Selim devri olaylarından söz eden Halil adlı bir şairle karıştırılmasıdır. Hatta bu yüzden pek çok kaynakta Bursalı Halil’in 18. yüzyılda yaşadığından söz edilmektedir. Yıllarca devam eden bu karışıklığa son noktayı Fevziye Abdullah Tansel koymuştur. Pek çok şairn mede (Ömer, Sun’ , Hızrî) adının geçmesi onun âşıklar arasında sevildiğinin ve itibarı olduğunun bir delili olarak değerlendirilebilir. Bursalı Halil döneminin şairn melerinde anılmasına karşılık 20. yüzyıl  şıklarının oluşturduğu bu tür şiiirlerde yer almamaktadır. Bunun sebebi Bursalı Halil’in şiiirlerinin yetersizliği değil, bölgede geleneği devam ettirecek âşıkların yetişmemesindendir.

1.2.6. Karacaoğlan

Halk edebiyatının en kuvvetli temsilcisi olan Karacaoğlan’ın yaşamı konusunda bilgiler net değildir. Elimizdeki kaynaklara göre şairin doğum tarihi ve doğduğu yerler hakkında birçok farklı tarihler ve yerler vardır. Elimizde olan bilgilere göre Karacaoğlan, XVII. asır içinde yaşamış ve büyük bir  n kazanmış saz şairidir. şairin şiiirlerinden; uzun bir ömür sürdüğünü, yaşının yüzü bulduğunu, çok yerler gezdiğini, saz çaldığını, maddi bir adam olarak beşeri  şkı dile getirdiğini ve tabiat âşıklarından olduğunu anlamaktayız (Ergun, 1933: 12-27).

Karacaoğlan’ın hayatı ile ilgili bilgiler şimdiye dek net bir şekle kavuşmamış olmasına rağmen büyük bir saz şairi olduğu konusunda tüm araştırmacılar fikir birliğindedirler. Yaşadığı yüzyıl bile tartışmalı olan Karacaoğlan, bazı araştırmacılar göre XVI. yüzyılda, çoğunluğuna göre de XVII. yüzyılda yaşamıştır. Dolayısıyla doğum ve ölüm tarihleri ve yeri/ yerleri belli değildir. Karacaoğlan’ı da, Yunus Emre gibi benimseyen Anadolu halkı, Karacaoğlan’ın mezarını bile sahiplenmiştir. Bazıları O’ nun Bahçe ilçesinin Farsak köyünden, bazıları Feke ilçesinin Gökçe köyünden olduğunu; Kilis’te yaşayan avuşlu Türkmenlerinin içinde yetiştiği, Zobular köyünden olduğunu ileri sürenler de vardır. Barak Türkmenleri de şairin kendilerinden olduğunu sayarlar. Karakeçili  şireti de Karacaoğlan’a sahip çıkanlar arasındadır. Ancak Radlof’a göre Karacaoğlan Belgrad doğumludur ve asıl adı Smyil/  smail’dir. Ancak asıl adının Hasan

veya Veli olduğunu savunanlar da vardır. Şiirlerinden, Karacaoğlan'ın Anadolu'nun güney illerinde doğup büyüdüğü anlaşılmaktadır. Karacaoğlan badeli olduğu düşünülen âşıklardan olup, diyar diyar gezmiştir. Bu yerler, saptanabildiğine göre; Konya, Karaman, İçel, Hama, Halep, Mısır, Tokat, Bor, Ankara, Aydın, Adana, Diyarbakır, Kayseri, Mardin, Bursa ve Rumeli'dir. Bir inanç adamı olmayan Karacaoğlan; savaş, barış, toplumsal düzen, tarikat, din gibi konuların hemen hemen tümüyle ilgisi olmayan bir saz şairidir. Öncelikle bir doğa, bir sevi/ aşk adamıdır. Bu sevi; düşsel bir sevi değildir. Soyut değil, somut sevilere. Tabiat ve kadınlara olan sevgisi aynı orandadır. Dağlar, ovalar, yaşam sevinci, mutluluk, aşk onun başlıca temalarıdır. Sevgisini kimi zaman alaycı bir dille anlatır. Ancak Anadolu halkı tarafından çok sevilmiş ve benimsenmiştir. Karacaoğlan kendisine bir dünya anlayışı çizmiştir. Bu anlayış onu toplumsal değişimlerden korumuştur. Şiirlerinde hiç aruz kullanmadan, sadece hece ölçüsünü kullanarak yaşadığı coğrafyanın o dönemki dilini sade ve yalın bir şekilde kullanmayı başarmıştır. Diline ve kültürüne bağlılığı, onun halk tarafından daha çok sevilip benimsenmesini sağlamıştır. Halk şiirimizin, en önemli ve büyük ustalarından olduğu şüphesizdir (Tanses, 1997: 184-185).

Karacaoğlan'ın 17. asırda güney illerinde yaşadığını şiirlerinden anlıyoruz. Örneğin bir şiirinde Halep valisinin isyanının anlattığına göre 17. asrın başında doğduğu muhtemeldir. Yine Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın Avusturya seferine telmihte bulunması da ne zaman yaşadığının ipucunu veriyor. Âşık Ömer'in şiirlerinde de Karacaoğlan adı geçmektedir. Doğduğu ve yaşadığı yerlere ilişkin bilgiler kesin olmasa da, şiirlerinde güney illerde yaşadığı ve çok yer gezdiği anlaşılır. Ancak, adını taşıyan bütün şiirlerin ona mal edilmesi olası olmadığından, her şiirde geçen yeri gezdiği de söylenemez (Boratav ve Fıratlı, 1943: 128).

Tarihte yaşamış en az dört Karacaoğlan vardır. Bunları birbirinden ayırmak oldukça güçtür. XVI. yüzyılda yaşayan birinci Karacaoğlan'dır. Bu saz şairi hakkındaki bilgilerimiz; elimizdeki şiirleriyle ve bilgilerimizle birlikte Yozgat rivayetinin bize verdiği tarihi bilgilere ışığında oluşmaktadır. Buna göre; Karacaoğlan; Yozgatlıdır. Yavuz Sultan Selim zamanında orduya katılmış, İran ve Mısır savaşlarında bulunmuş; Kanuni Sultan Süleyman zamanında ise Bali Bey kumandasında Mohaç ve Belgrat savaşlarında yer almıştır. Bektaşî'dir. 1514'te orduya katılacak yaşta olan Karacaoğlan

XV. yüzyılın son on yılı içinde doğmuş olmalıdır. Sinan Paşa öldüğünde, Karacaoğlan elli yaşın üstündedir. Yozgatlı Karacaoğlan'ın ne zaman öldüğü bilinmemektedir. Ama XVI. yüzyılın son çeyreğinden fazla yaşamadığı söylenebilir. Buna göre 1600'lerden sonraki tarihsel kişilere değinmeler içeren şiirler bu Karacaoğlan'a ait değildir (Başgöz, 1992: 47-58).

İkinci Karacaoğlan, XVII. yüzyılda yaşamıştır. Şiire, Türkmen konar-göçerlerin sesini getiren büyük sanatçı bu Karacaoğlan'dır. Hakkındaki bilgiler, şiirlerine veya sözlü rivayetlerden gelen bilgilere dayanan kaynaklar tek tek ele alınınca, kesin bir sonuca bağlanamamaktadır. Tüm bu verileri genel olarak göz önünde bulundurduğumuzda; XVII. yüzyılda yaşadığı kabul edilmektedir. Şiirlerinden yansıyan toplum yapısı ile o'nu Güney Anadolu, Toroslar ve Gavurdağları Türkmen aşiretlerinin âşığı saymamızı zorunlu kılmaktadır. Karacaoğlan şiir geleneğini kuran, o'na baskın rengi, nakışı ve yapıyı veren bu âşıktır (59-79).

XVII. yüzyılda yaşamıştır. Cenup illerimizde, (Toroslar ve Gavurdağı bölgesi) 1606'da doğup 1679'da öldüğü tahmin edilmektedir. Doğduğu ve öldüğü yerleri kesin olarak bilmiyoruz. Şiirlerinden Anadolu ve Suriye'nin bir kısmını dolaştığını, küçük yaşta gurbete çıktığını, uzun gurbet yılları geçirdiğini, pek çok güzellere düşüp kalktığını anlayabiliyoruz. Bu yüzden şiirlerinin en belli temini aşk ve gurbetin ifadesi teşkil etmektedir. Karacaoğlan mahlasını taşıyan bütün şiirlerin bir tek insana ait olduğunu söylemek zordur. Aynı isimde birçok şair yaşamıştır. Fakat bunlar hakkında da fazla bilgiye sahip değiliz (Başgöz, 1968: 62).

Bazı kaynaklara göre Oğuzların Varsak, bazı kaynaklara göre de Barak boyundandır. Asıl adı bilinmemektedir. Kaynaklarda; ad olarak, Mehmed, Sımayıl/İsmail, Hasan ve Halil adları geçmektedir. Doğum tarihi olarak da 1015/ 1606, 1043/ 1636 gibi tarihler gösterilmektedir.

Karacaoğlan'a Adana ilinin Feke ilçesinin Göğçeli köyü, Kahramanmaraş ilinin Elbistan ilçesinin köylerinden biri, Osmaniye ilinin Bahçe ilçesinin Farsak köyü, Mersin ilinin Mut ilçesinin Çukur (Karacaoğlan) köyü, Karaman ilinin Ermenek ilçesi, Osmaniye ilinin Kadirli ilçesinin Yusuf İzzettin (Binboğa) köyü, Aksaray ilinin Kargın köyü, Gaziantep ilinin Nizip ilçesi, Kilis ilinin Musabeyli ilçesi ev sahipliği yapmak istemektedir.

Karacaoğlan'ı Türk bilim dünyasına Fuat Köprülü tanıtmıştır. Sonradan Ali Rıza Yalın, Ahmed Tevhit, Mahmut Ragıp Gazimihal ve Hamit Zübeyr Koşay şairle ilgili çalışmalarını yayımlamışlardır.

Karacaoğlan'ın ilk şiiri 1842 yılında A. Chodzko tarafından İngilizce olarak nesir şeklinde yayımlanmıştır.

Karacaoğlan'ın ilk şiirleri, diğer halk edebiyatı dallarında olduğu gibi önce batılı araştırmacılar (Ignaz Kunos, Wilhelm Radloff, Friedrich Giesse) tarafından tespit edilip yayımlanmıştır. Daha sonra bunlara Türk araştırmacılar (Fuad Köprülü, Ali Rıza Yalın/ Yalman, Salih Zeki, Esat İleri, Besim Atalay, Namık Edip, Ahmed Tevhit, Eflâton Cem Güney, Sadeddin Nüzhet Ergun, Ahmed Kutsi Tecer, M. Ragıp Gazimihal, İzzet Ulvi, Ahmed Caferoğlu, Abdulkadir İnan, Hikmet TurHân Dağlıoğlu, Hüseyin Avni ve Rıza Nur) katılmıştır.

Karacaoğlan'ın şiirlerine sözlü kaynakların dışında, yazılı kaynaklarda da (Ahmed Şükrü Esen, Cahit Öztelli, Doğan Kaya, Sefa Odabaşı, Sabri Koz, Rasim Deniz, İbrahim Azci Kendi) rastlanmaktadır. Ayrıca pek çok kütüphâne; Milli Kütüphâne/ Ankara, OrHân Kütüphânesi/ Bursa, Süleymaniye Kütüphânesi ve Topkapı Sarayı Hazine Kütüphânesi/ İstanbul ile Vatikan'da bulunan yazma ve cönklerde de bulunmaktadır.

Doğum tarihinde olduğu gibi ölüm tarihinde de 1090/1679, 1100/ 1689 gibi farklılık, belirsizlik vardır. O'nun Yozgat-Sorgun, Karaman-Başdere Koyağı mevki, Mersin-Mut, Kahramanmaraş- Gezel yaylası, Osmaniye-Düldül Dağı, Erzurum- Zenzem Dağı, Osmaniye- Hodu Yaylası ve Mersin- Tarsus'da mezarları vardır.

Şairin bazı şiirlerindeki ifadelerden hareketle bazı tarihi olaylarla ilişkilendirilmeye çalışılsa da, bunlarla alakası yoktur.

Karacaoğlan'ın şiirleri zaman içinde başka halk şairlerinin şiirleriyle de karışmıştır.

Karacaoğlan'ın açık bir sanat endişesi yoktur. Şairin hayatına dair farklı hikâyeler oluşturulmuştur. Radlof'un bir anlatısı da bu noktada dikkat çekmektedir. Bu hikaye, Karacaoğlan ile İsmikan Sultan'ın hikayesidir. Ayrıca Azerbaycan'da '*Gul Mahmut*', Türkiye'de '*Nar Mahmut*, *Hân Mahmut*' adlarıyla bilinen hikâyeler, halk hikâyesi özelliği gösterirken diğer metinler daha çok bir türkünün hikâyesi gibidir.

Karacaoğlu'nın hayatı ve şiirleri tiyatro sahnesinde canlandırılmıştır. Cumhuriyet gazetesinde onun adına resimli roman yayımlanmıştır. Fotoroman olarak Kelebek gazetesinde yayımlanmıştır. Sinema filmi olarak '*Karacaoğlu*' 1955, '*Karacaoğlu'nın Kara Sevdası*' 1959, '*Karacaoğlu*' 1966'da yapılmıştır. Halk kitapları olarak; Muharrem Zeki Korgunal, Murad Uraz, Faruk Rıza Güloğlu, Rasih Yukay, Feyzi Gürgen, Yaşar Kemal, İbrahim Zeki Burdurlu ve Abdullah Toros tarafından kültürümüze kazandırılmıştır.

Karacaoğlu sadece Anadolu'da değil Türk dünyasında da (Azerbaycan, İran, Irak, Türkmenistan, Bulgaristan, Kosova, Makedonya, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti) bilinmektedir.

O'nun şiirleri batı dillerine de (İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, Macarca, Sırp- Hırvatça ve İsveççe) çevrilmiştir.

Karacaoğlu'na ait şiirler müzik piyasasında kendisine yer bulmuş, plak ve kasetleriyle şöhretine uygun olan yeri, burada da almıştır.

Üzerinde en çok bilimsel bildiri sunulan, makale ve kitap yayımlanan âşık Karacaoğlu'dur.

Karacaoğlu özellikle Çukurova yöresinde yetişen âşıkları etkilemiştir. Onların tamamı içinde Karacaoğlu olmayan bir meclis yapmazlar.

Karacaoğlu ve şiirleri sadece ülkemizde değil, yurtdışında da akademik çalışmalara konu olmaktadır.

Türk edebiyatında 16. yüzyılda yaşamış olan bir Karacaoğlu daha vardır. Gelibolulu Mustafa Ali Efendi'nin 1599- 1600 yıllarında yazdığı '*Mevaidü'ün- Nefâis fi- Kavaidi'l Mecâlis*'i, 1582 tarihli '*Surnâme*', 16. yüzyıla ait bir başka yazmada adı geçen Karacaoğlu budur.

Azerbaycan Türkleri de Karacaoğlu'na veli tipine sokarak '*Kul Mahmut*' adlı hikâyede o'na şiir söyletmişlerdir. O, ayrıca üç ölüyü de diriltmektedir.

Türkmenistan Türklerine göre de Karacaoğlu'nın doğum yeri Türkmenistan olup 20 yaşlarında sevdiği kıza kavuşamayınca Osmaneli'ne gitmiştir.

Karacaoğlu, şiirlerinde diğer saz şairlerinde olduğu gibi aşkı, sevgiyi, tabiatı ve güzellikleri işlemiştir. Hecenin 8'li ve 11'li ölçülerini kullanan şairin 500'den fazla eseri günümüze gelmiştir (Alptekin ve Sakaoğlu, 2008: 57-59).

Halk ozanları arasında en kuvvetli söyleyiş sahibi olanlardan biridir. Şiirlerinde Toroslar civarında yaşadığı anlaşılmaktadır. Ankara, Kayseri, Konya, Karaman, Adana, Diyarbakır, Mardin, Halep şehirlerini görmüş, Mısır, Suriye, Trablus, Rumeli bölgelerinde dolaşmış, hayatını gurbet ellerde geçirmiştir. Mezarının Mut ilçesinin Çukur köyünde, yavuklusu Karakız'ın mezarının yanında Karacaoğlan Tepesi'nde bulunduğu sanılmaktadır.

Karacaoğlan, yaşadığı çevrenin insanlarını ve duygularını içtenlikle karşılamış, yaşantılarını bütün doğallığı ile gözler önüne sermiştir. Oldukça sade bir dil kullanmış, akıcı ve duru bir anlatım sunmuştur. Türk saz şiirinin en ünlü şairi Karacaoğlan'dır. Eski Türk geleneklerine, halk zevkine, köylerimizle, aşiretlerin yaşantılarına en uygun şiirleri yazan o'dur.

Karacaoğlan kendinden önceki saz şairlerinin etkisinde kendinî geliştirdikten sonra esas kişiliğini bulmuştur. Lirizm ve içtenlik şiirlerinin vazgeçilmez unsurudur. Aşklarını en samimi heyecanlarla ve en sade dille anlatır.

Öztelli: Doğumu ve ölümü rivayetlere dayanan Karacaoğlan, bugün koşmaları, türküleri, semâ'îleri, destanları ile yaşamaktadır. Kendisinden önce gelen XVI. yüzyıl âşıklarından etkilenmiştir. Çağdaşı olan Âşık Ömer ve Gevheri'nin etkisi olmamış, onları Karacaoğlan etkilemiştir. Özellikle halk zevkine biraz daha dönük olan Gevheri, Karacaoğlan'a benzer sözler söylemiştir. Halk şiirinin geleneklerine son derece bağlı olup aruzu hiç kullanmamıştır. Hecenin yalnız 8'li ve 11'li ölçüsünü (6-5 ve 4-4) kullanmıştır. Dili sadedir. Halkı arasında o dönemde yaşayan dili kllanmıştır.

Dinî tasavvufi edebiyatla da bağlantısı yoktur. Aruzu hiç kullanmamış, eserlerinde hece ölçüsünü kullanmıştır. Çağdaşlarında başlayan etkisi, zamanımıza kadar devam etmiştir. Bugün elimizde beş yüzden fazla şiiri mevcuttur (Karaalioğlu, 1973, s.499-516).

Karacaoğlan şiirlerini aşk, doğa, ayrılık, gurbet üzerine kurmuştur. Şiirlerinde birçok kadının adı geçmektedir. Duygularını ve heyecanlarını en içten biçimde anlatır.

Karacaoğlan, Türk Âşık Edebiyatı'na yeni bir söyleyiş kazandırdı. Doğa betimlemelerini sıkça kullanır. Çok sade bir Türkçe kullanır. Sonra yaşayan birçok ozanı derinden etkilemiştir. Bu olumlu etkiler günümüze kadar uzanır. Şiirlerini ilk kez Sadettin Nüzhet Ergun; "*Karacaoğlan/ Hayatı ve Şiirleri*", derleyip yayımlamıştır. Cahit

Öztelli'nin; “*Karacaoğlan- Bütün Şiirleri*” adlı derlemesi de önemli Karacaoğlan araştırmalarındandır. Birçok şiiri bestelenmiştir.

Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle beraber bazı araştırmacılar farklı ve bilimsel olmayan yöntemlerle yaklaşarak, birbirleriyle bağlantılı olmayan yıllara bağlamışlardır. Doğum tarihi için 1015/ 1606, 1045/ 1636'yı uygun bulurlarken, ölüm tarihi için de 1090/ 1679, 1100/ 1689 yıllarına işaret etmektedir.

Adana'nın Feke ilçesinin Göğçeli köyündendir. Ancak farklı yerlerden de o'na sahip çıkılmaktadır. Osmaniye- Bahçe- Farsak, Mersin- Mut- Çukur (Karacaoğlan), Karaman- Ermenek, Osmaniye- Kadirli- Yusuf İzzettin (Binboğa), Aksaray- Kargın, Gaziantep- Nizip, Kilis- Musabeyli. Ayrıca, bu konuda Türkmenistan, Azerbaycan ve Balkanların da Karacaoğlan'a sahip çıktıkları bilinmektedir.

Mezarı ise ülkenin değişik bölgelerine dağılmıştır. Herkes onun mezarına sahip çıkmak arzusundadır. Yozgat- Sorgun, Karaman- Başdere, Mersin- Mut, Kahramanmaraş- Gazel Yaylası, Osmaniye- Düziçi- Düldül Dağı, Erzurum- Oltu- Zemzem Dağı, Osmaniye- Bahçe- Hodu Yaylası, Mersin- Tarsus.

Araştırmacılar birden fazla Karacaoğlan olduğunu ve bunların şiirlerinin karışmış olacağı düşüncesini taşımaktadırlar.

Gevheri Karacaoğlan ile karşı karşıya geldiklerini anlatsa da şiirlerinden bunun olası bir karşılaşma olmadığı çıkmaktadır. Ancak aynı dönemde yaşadıkları kesindir.

‘Latifi Tezkeresi’nde adı geçen Kar’oğlan ifadesi şairi çağırırsa da burada adı geçen şiir 16. yy’a aittir.

Âşık Ömer’in ‘*Şairnâme*’ adlı eserinde yer alan bir dörtlükten yola çıkarak, oradaki Karacaoğlan’ı, Ömer’in çağdaşı olarak gösterirler. Oysa O âşıkların tamamı XVI. yüzyılın âşıklarıdır. Ayrıca Ömer adını andığı âşığın ‘eski mesel’ ve ‘ozan’ olduğunu söyleyerek eskiliğini de vurgulamaktadır.

Bütün bu açıklamalardan sonra Karacaoğlan’ın adının geçtiği her belgeye bağlanarak farklı yüzyıllara alınması yerine belgenin yüzyılına göre farklı asrın âşığı olarak kabul etmek daha doğru olacaktır.

Karacaoğlan’ın bazı şiirlerinde tarihsel olaylardan bahsedildiği Oysa Karacaoğlan tarihle ilgilenmemiştir. Tarihler geçiyorsa da temkinli yaklaşmak gerekir. Bazı şiirlerde araya doğum ve ölüm tarihleri yerleştirilmiştir. Bunların doğruluğu tartışılır.

Hakkında anlatılan bir efsaneye göre Mersin’de Karacaoğlan ve Karacakız mezarlarında Cuma geceleri ışık görülür. Bir diğer anlatıya göre şair Ashab-ı Kehf mağarasına girip kaybolmuştur. Başka bir anlatıda, Kahramanmaraş ilinin Elbistan ilçesinde sazını bir çam ağacına asmış ve bir daha görülmemiştir.

Karacaoğlan’a ait şiirlerin çoğu türküleşmiştir. Hatta “Karacaoğlan Çağırma” denilen bir gelenek oluşmuştur.

Özellikle Çukurova yöresinde yetişen âşıklar şairden etkilenmiştir. O’na “Karacaoğlan dedemiz” denir.

Çağdaş şairlerden Rıza Tevfik, Cahit Kulebi, Ülkü Tamer, Melih Cevdet Anday vb. şairlerde Karacaoğlan’dan etkilenmişlerdir.

Karacaoğlan’ın dili ve üslubu sade ve yalındır. Ara ara söz sanatları görülse de bunlar hafif düzeydedir. Arapça Farsça olarak kullandığı sözcükler ise halkın diline karışmış sözcüklerdir.

Şiirlerinde sevgi, aşk, doğa konularını ele almıştır. Dinî hiç işlememiştir dense de dinî terimler geçen şiirleri de vardır.

Hecenin genellikle sekiz ve 11’li kalıplarını kullanan şairin şiirleri sobradan derlendiği için elimizdeki tüm şiirler ona aitti diye kesin bilgiyle yaklaşmak hata olur.

17. yüzyılda şiirleri çokça sevilen şairin birçok şiiri yine aynı mahlasla Türkiye içinde ve dışında birçok yere götürülmüş ve farklı şairlere ait kabul edilmiştir. Bu sebeple aynı mahlası her yerde duymamız mümkündür (Kayıhan, 2017: 63-68).

Türk saz şairleri içinde halk dilini ve zevkini, dilin ve kültürün inceliklerini kuvvetli bir söyleyişle vererek halk edebiyatının en sevilen şiirlerini söyleyen şair; Karacaoğlan’dır. O kadar ki Karacaoğlan’ın şiirinde bir tek şairin değil, bütün bir milletin halk dilindeki güzellik ve halk zevkindeki üstünlük dile gelmiş gibidir. Hadise, büyük devlet kurmuş, üstün asırlar yaşamış ve köylerine kadar medeni incelik seviyesine varmış; büyük tecrübe görüp zengin bir şifahi kültür edinmiş bir milletin bütün bu kazanılmış faziletlerinin bir güzel sanat kolunda tecellisidir.

Bir taraftan halk işlemlerinin; halk dokuma ve süslemelerinin, resim sanatı olarak tecellisi, diğer taraftan halk türkülerinin, halk oyunlarının müzik ve raks sanatı olarak şahlanması ne ölçüde ise Karacaoğlan’ın profan mahiyetindeki şiirinde de halk Türkçesi’nin ve halk şairliğinin vardığı seviye odur. Bu sebeple Karacaoğlan’ı ve onun seviyesine

ermiş daha birkaç şairi halk edebiyatımızın ferdi hadisesi olarak değil, halkımızın maşeri dehası ve seviyesi olarak karşılamak doğrudur.

Birçok saz şairimiz gibi Karacaoğlan'ın da hayatına dair kesin bilgiler yoktur. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yazılmış eserlerde ona rastlamamız, o dönemde yaşadığı fikrini oluşturmuş ve kuvvetlendirmiştir. Bu yazmalardan biri, Sultan III. Murad'ın 1582'de yaptırdığı meşhur sünnet düğünü için yazılmış 'Sûrnâme'dedir. "*Kimi kaval çalup ol dağı yankılandurur, Kimi Karacaoğlan türküsü ile gönlin eğlendirür*" cümleleri bu konuda rastlanan (şimdilik) en eski kayıttır. Bu vesikayı ilk defa neşreden Ahmed Kutsi Tecer'dir. Karacaoğlan'ı bir XVI. asır şairi olarak göstermesi, kısmen doğrudur. Fakat yine Tecer; şairin yaşadığı devri XV. asra kadar götürmüştür. Bu ilki kadar uygun bir düşünce değildir. Karacaoğlan'ın tamamıyla profane bir şair olması, şiirlerinin din, bilhassa tasavvuf heyecanlarından oldukça uzak bulunması, bu hususta dikkati çekmektedir. XV. yüzyıl, Anadolu'da dinî ve tasavvufî hayatın atmosferik hâl aldığı asırdır. Böylesine maneviyat dolu bir tarih devresinde, halk ruhunu aksettiren saz şairlerinin bu maneviyattan bu derece uzak kalmaları kolay değildir. Bu asrın, büyük, heybetli ve cihânşümül hadiseleri atmosferinde söylenmiş hissini vermez. Şimdilik, XVI. asır şairi olduğu, hâlâ ihtimallerin en kuvvetlisi gibi görünmektedir. Aynı konuda diğer mühim bir vesika, tarihçi 'Âlî'nin Mevâ'idü'n Nefâis'idir. Bu eserde Karacaoğlan'ın adı görülür ve şöhreti hissedilir.

O'nun şöhretinin ilk bölgesi, cenup Anadolu çevreleridir. Şairin doğduğu yeri kesin olarak söylemek mümkün değildir. Anadolu'nun birçok vilayetleri bu şöhretli saz şairini benimsemişlerdir. Bu çevrelerin halkı o'nun kendilerinden olduğunu ileri sürmüş ve bununla övünmüşlerdir.

Şöhreti, Anadolu ve Rumeli hudutlarını aşarak Kırım'a kadar uzanan ve '*Karacaoğlan ve EsmiHân Hikâyesi*' gibi menkıbelerine Kırım'da rastlanan bu şairin, aynı sebeplerle, zengin bir destansı hayatı vardır. Bunlar arasında; inanmış Anadolu halkının her büyük şairi için düşündüğü gibi, Karacaoğlan için de düşünüp inandığı en mühim çizgi, o'nun da ilhamını ilahî kaynaklardan alan bir şair olduğu kanaatidir.

Kendi asrında ve sonraki asırlarda Karacaoğlan gibi şiir söylemeye çalışan saz şairlerinin bu söyleyişleri arasında Karacaoğlan adına yazıya geçen manzumeler bulunması çok doğaldır.

Bu hareketin meydana getirdiği karışıklığa rağmen Karacaoğlu'nun hayatı hakkında yine en doğru bilgiler o'nun kendi şiirlerindedir.

Şiirlerinde kültüre dair bulunan unsurlar Karacaoğlu'nun Anadolu'nun güney bölgelerinden olduğunu anlatır.

Yine şiirlerinden elde edilen bilgiye göre, çok gezmiş, çok görmüş bir şairdir. Tuna'dan, Türk- Avusturya harplerinden ve İran cephesinden bahseden şiirleri kendinî ise o'nun İran hududundan başka Rumeli taraflarına da geçtiği söylenebilir.

Karacaoğlu'nun Gevheri ve Âşık Ömer gibi XVII. asrın büyük saz şairleriyle birlikte âşık tarzı söyleyişin en üstün seviyesinde bulunduğu bir hakikattir. Ancak Karacaoğlu bu iki çağdaş şairden hem daha önce yaşamış, hem de âşık tarzı halk söyleyişinin en saf ve yerli ifadesine onlardan daha sadakatle bağlı kalmıştır. O kadar ki şiirlerinde divan zevkinden ve divan kültüründen faydalanan Âşık Ömer, Karacaoğlu'nun bugün büyük değer ve ehemmiyet taşıyan bu halis saz şairliğini, o'nun zaafı sanmak hatasına düşmüştür. Âşık Ömer'in bu asırda eski, muhterem ve mukaddes manasına düşürülen ozan kelimesini, Karacaoğlu için, bir nevi hakaret makamında kullanılması bunun bir delilidir. Oysa Karacaoğlu, yaşadığı asrın sonlarındaki şairlerden ayrılır. Türkçeyi en saf haliyle kullanmış ve aruza yeltenmemiştir. Karacaoğlu bütün şiirlerinde saz şiirinin vezin şekil ve söyleyişine ve halk Türkçesine ısrarla sadık kalmıştır. O'nun hemen tamamıyla profan şiirlerinde bütün değişmemiş güzelliğiyle, Türk dili, Türk âdet ve gelenekleri; hadiseler karşısında en saf ve samimi halk duygu ve düşünceleri, halk hikmet ve tecrübesi ve tarihi halk kültürü vardır. Karacaoğlu, bütün bu yerli ve milli unsurları büyük bir ustalıkla şiirleştirmeye muvaffak olmuştur.

Karacaoğlu, şiirlerinde kadın ve tabiata olan aşkını anlatır. Bu aşklara Türkçe aşkı da ilave edilebilir. Şair, neredeyse bütün şiirlerinde tabiat ile kadın güzelliklerini birleştirmeye çalışmış, birbirinin özelliklerini yükleyerek anlam genişliği yaratmıştır.

Bu şiirlerde Zeynep, Elif gibi isimleriyle edebileşen Türk kızlarına sevgiler ve övgüler vardır. Bunlar; ok kirpikli, fidan veya elif boylu ve selvi salınılıdır. İçlerinde kömür gözlüleri de bulunmakla beraber şairin birçok şiirleri ela gözlü güzeller için söylenmiştir. Bu güzeller, ya şahin veya yavru balaban bakışlılardır. İnci çiçeği kokusundadırlar. Kısaca Karacaoğlu gezici saz şairliğinin icabı olarak, diyar diyar dolaşmış ve gördüğü her güzeli, tepeden tırnağa yerli malzeme ile donatıp öyle sevmiştir.

Şiirlerinde şalvarından ibrişimine kadar tasvir ettiği güzelleri öve öve bitiremez Karacaoğlan. Ağzlarının tatlılığı, dillerinin güzelliği öve öve bitirilemez şiirde. Bu güzeller sarı mestli ve güvercin topukludurlar. Elleri kınalı, başları al örtülüdür. Kadife şalvarlar üzerine ince tül den elbiseler giyerler. Elbiselerinin göğüsleri kuş veya çiçek nakışlıdır. Bu güzeller ayrıca sırtlarına atlasın hasını, ayaklarına altın nalınlar giyerler. Sevgilerini ve sevgililerini çoğunlukla açık saçık bir şekilde aktarır. Onların her yerlerini türlü tarifler ve teşbihlerle her gözde ve her gönülde canlandırmaktan çekinmez. Bunun yanında kıskançlığını dile getiren şiirleri de vardır.

Karacaoğlan cura çalmaktadır. Sazına herkes hayrandır. Çünkü o saz çalarken dağların yücelikleriyle yükseldiğini, suların akışıyla aktığını terennüm edebilmiştir. Aşk duyguları durulmamak şartıyla, zaman zaman kahramanlık duyguları da terennüm eden şairin bir ordu şairi olup olmadığı hakkında elimizde hiçbir bilgi yoktur. O'nun İran hudut hadiselerine ve Türk- İran savaşlarına temas eden koşmaları varsa da, bu aşk ve tabiat şairinin bir destan çeşnisi taşıyan (şimdilik) tek mühim şiiri; *'Hazır ol vaktine Nemçe kralı'* Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa'nın (1663- 1664) Avusturya seferine ait bir hatıradır. Ancak, Karacaoğlan bir XVI. asır sonu şairi ise bu destanın o'nun olması zayıf bir ihtimaldir. Daha sonraki yüzyıllarda saz şairlerinin örnek alacağı bir destan olması sebebiyle kıymetlidir.

Bir şiiri o'nun Frengistan dediği, bir yabancı ülkeye de gittiğini bildirir. Ancak bu ülkeyi o'na şiddetle yabancı gösteren, gurbet sızısı yaşatan sebeplerin başında da orada konuşulan dilin Türkçe olmayışıdır. Gittiği her yerde bir güzele vurulan ve ayrıldığı her yerden bir güzelin hasretini yüklenerek ayrılan Karacaoğlan'ın yalnız bu kendi dilinin konuşulmadığı yerde kalmak istemeyişi ve buradan bir güzel seçmeyişi dikkate değerdir.

Karacaoğlan'ın XVI. asırda, bir koşmasında 'şarkı' kelimesinin, 'türkü' kelimesinin yerine kullanılmaya başlandığını gösteren dizesi *"Güzelleri şarkı söyler, çığırışır"* önemli bir kayıttır.

Karacaoğlan yaşadığı asırda ve sonraki asırlarda saz şairleri üzerinde derin tesirleri olmuş, o'na nazireler söyleyen saz şairlerinin çokluğu ve devamlılığı ile bu edebiyatta adeta bir Karacaoğlan mektebi vücuda getirmiştir. O'nun çok sevilen aşk şiirleri kadar, yaşadığı aşklar da halk arasında ilgi uyandırmış ve hakkında çeşitli hikâyeler menkıbeler teşekkül etmiştir.

Karacaoğlu'nın Türk halkı tarafından bu kadar çok sevilip beğenilmesinde, o'nun şiirlerinde dile gelen güzel Türkçe'nin tesiri çok büyüktür. Ancak halkın çok kolay anlayıp sevdiği bu dil, yaşayan bir halk dili olmakla beraber, tabiatıyla, öz Türkçe değildir. Bu şairin şiirlerinde kullandığı helâl, selvi, yâr, deste, mahzun, vatan, dost, hayal gibi kelimeler, o'nun dilinde bir kat daha Türkçeleşmiş, imparatorluk Türkçesinin de en yaygın sözcükleri haline gelmişlerdir. Karacaoğlu, halis halk çocuğu olduğu için şiirini Türk halk hayatı, halk kültürü ve halk ruhu tarafından Türkçeleştirilmiş bu kelimelerle söylemesi oldukça doğaldır.

Karacaoğlu'dan bize birçok güzel şiir kalmıştır. Ancak bu şiirlerin hepsini Karacaoğlu'nın kendi şiiri sanmak yanlıştır. Çünkü Türk halkı o'nun yolunda söylenen diğer güzel şiirleri de bu en sevdiği şairin kendi şiiri sanarak, cönklerine o'nun adına yazmıştır. Ancak bu şiirler o kadar Karacaoğlu tarzı şiirlerdir ki bizi o'nun şiir sanatı, üslubu ve dili bakımından yanlış bir kanaate götüremezler.

Karacaoğlu'nın kültürü de tam manasıyla şifahi bir halk kültürüdür. O'nun şiirinde aydınlar edebiyatına ait kelime ve tabirler bulunması; Ferhat ile Şirin gibi, Leyla ile Mecnun gibi hikâyelere, İslâmî efsanelere ait motifler bulunması, bunların esasen halka mâl olmuş bir kültürün ürünleri ve motifleri olmasındandır (Banarlı, 1987: 715-718).

1.2.7. Kâtibî

Edebî değeri ve etkileri bakımından çağdaşlarına göre oldukça yüksek bir seviyede olan Kâtibî hakkında bildiklerimiz diğerlerine göre daha azdır. IV. Murad hakkındaki methiye, Evliya Çelebi'nin onun hakkında yazdıkları; aynı dönemde yaşayanların eserlerinde verdiği bazı bilgiler, yaşadığı dönemi kanıtlamış olsa da, hayatı hakkında bize fazla bir şey vermemektedir. IV. Murad'ın şairlere verdiği destek ve himayeden yararlanıp, bu dönemde ünlü olduğu düşünülmektedir. Aruz denemeleri başarılı olmasa da bunu bildiğini bize gösteren şiirleri vardır. Dili oldukça sade, lirizmi kuvvetli, incelikli söz söyleme kabiliyetine sahip bir saz şairdir. Halk edebiyatı unsurlarını şiirlerinde büyük bir titizlikle işleyerek özgün bir halde kullandığı görülmektedir. Öğretici şiirleriyle beraber en güzel aşk şiirlerini de söylemeyi başarmış, yalnızca kendi dönemi üzerinde değil sonraki dönem saz şairleri üzerinde de etkisi görülmektedir (Köprülü, 2004: 118).

Doğum ve ölüm tarihleri belli olmamakla beraber Kuloğlu ve Kul Mustafa ile tanıştığı bilinmektedir. Bunlar, şairin XVII. asırda yaşamış olduğunu gösteren delillerdendir. Bağdat'ın IV. Murad tarafından alınması üzerine söylediği şiirinde Kâtibî bize, orduya mensup bir saz şairi olduğunu göstermektedir (Boratav, 1943: 117). Yeniçerilik'ten yetişmiş, Acemi Ocağı'nın Kâtibî olmuş, koyun ticareti yaptığı için "Celep Kâtibî" olarak da tanınmıştır (Karaalioğlu, 1973, s.495). 'Celeb' lakabının ayrıca yeniçeri ocağında, acemi oğlanlara ve acemi yazıcılara verildiği bilinmektedir. İyi bir eğitim görmesi sebebiyle 'Kâtibî' mahlasını kullandığı düşünülmektedir (Gökçen, 2017, s. 345). Bağdat'ın Türk ordusunca alınmasından sonra, İstanbul'a dönerken söylediği şiirden; şairin bu savaşları yaşadığını, bizzat çarpışmalara katıldığını öğrenmekteyiz. Kâtibî, lirik koşmalar ile semâ'îlerinin yanı sıra divan şiiri tarzında söylenmiş, aruzla yazılmış şiirleri de bulunmaktadır. Genç Osman, II. Mustafa, IV. Murad, Sultan İbrahim ve IV. Mehmet dönemlerinde yaşayan Kâtibî, aşk temasını işleyen şiirleri, tarihsel belge niteliği taşıyan şiirlerinden daha güçlüdür (Karaalioğlu, 1973: 495).

Kâtibî'nin; ahlak ve tasavvuf unsurlarını söylediği şiirleri de vardır. O'nun bu tarz şiirlerinin Girit harbi şairlerine ait cönklerde yer alması önemlidir (Banarlı, 1987: 705).

1.2.8. Kâtib Ali/ Kâtib/ Ali/ Derviş Ali

Asıl adının Ali olduğu düşünülen Kâtib Ali, Yeniçeri Ocağına mensup âşıklardan olup, şiirlerinde Âşık Ali, Ali, Kâtib, Derviş Ali, Dertli Ali ve Kâtib Ali mahlaslarını kullanmıştır. Kâtib Ali'nin hayatı hakkında çok fazla bilgi yoktur. Ancak son yıllarda bulunan şiirlerinden 17. yüzyılda yaşamış olmasının kuvvetle muhtemel olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin bir şiirinde Osmanlı'ya karşı ayaklanan ve yakalanarak sırasıyla 1632, 1635, 1638, 1641, 1649 tarihlerinde asılan İlyas Paşa, Man Oğlu, Mehdi, Kınalı Oğlu ve Haydar Oğlu gibi kişilerden söz ediyor: "Çün asiye cenklere dizdiler/ Maş Oğlu'nun askerini bozdular/ Hem Mehdî'nin derisini yüzdüler / Kınalı Oğlu berdâr oldu bilirsin." (Bezirci 1993: 274). 17. asırda yazılmış yazmalarda şiirlerine rastlanması araştırmacıları bu yargıya götürmüştür. İki destanından yola çıkılarak Kâtib Ali'nin IV. Murad'ın Bağdat'ı almak için düzenlediği sefere katıldığı da ileri sürülmüştür (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 1982: 219). Kâtib Ali, birkaç destanında IV. Murad (1623-1640)'ın Bağdat Seferi'ni övgüyle anlatmaktadır. "Mert olan Sultan Murâd Han/ Sana Bağdat şikâr olsun/ İçti cenk şarabından/ Kulların hep şikâr olsun." Bilindiği gibi IV.

Murad da şiir yazar ve saz şairlerini sever ve korurdu. Bağdat Seferi'ne çıkarken birtakım şairleri de birlikte götürmüştü. Belki de Kâtib Ali de onun yanında bulunuyor ve Yeniçeri Ocağında yazıcılıkla uğraşıyordu. Öteki şiirleri de bu düşünceyi güçlendirir niteliktedir (Bezirci 1993: 274). Kâtib Ali'nin ne zaman nerede doğduğu hakkındaki bilinmezlik ölümü için de geçerlidir.

Kâtib Ali'nin tüm şiirleri henüz bulunup kitaplaşmamıştır. Ancak içlerinden bir bölümünü Cahit Öztelli ve Şükrü Elçin yayımlamıştır (Bezirci 1993: 274). Asım Bezirci, Türk Halk Şiiri adlı eserinde âşğın dört şiirine yer vermektedir. Şükrü Elçin “Kâtib Ali'nin Bilinmeyen Şiirleri” başlığı altında hakkında bilgi vermektedir. Cahit Öztelli'nin bir araştırmasından yaşadığı zamanla hayatı üzerine az çok bilgi edinilen Kâtib Ali'nin şiirlerine eski mecmualarda tesadüf edilmektedir. Şairin şiirleri 1650 tarihli Ali Ufkî Mecmuası'nda kaydedilmiştir. Bu şiirlerin bir kısmı adı geçen mecmuanın talihsiz tefrikasına dolayısıyla alınmıştır. Ancak tefrikayı hazırlayan musikicinin en basit Türkçe kelimeleri, tamlamaları ve vezinleri okuyamaması yüzünden eserin kopyası tenkide tahammül edemeyecek yanlışlarla doludur. İyi niyetle yapılan bu tefrikanın okuyucuları yanıltacağını düşünerek saz şiirimizle ilgili metinleri yeniden yayımlanması uygun görülmüştür (Elçin 1997: 108). Ali Ufkî mecmuasında Kâtib Ali adına 22 şiir kaydedilmiştir. Bunlardan “Türkî berây-ı Celâlî” başlıklı Haydaroğlu'nun isyanını anlatan manzume daha önce Cahit Öztelli tarafından yayımlanmıştır. Sadeddin Nüzhet Ergun'un Türk Şairleri'nde de şairin iki şiiri vardır. Elçin, burada Kâtib Ali'nin orijinal metinden okuduğu şiirlerini Oxford'da gördüğü metinle birlikte vermektedir (1997: 108).

Kâtib Ali, yalnızca sözü geçen savaş konularında değil aşk, ayrılık ve özlem konularında da şiirler yazmıştır (Bezirci 1993: 274). Coşkulu bir eda ve hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinin dili, gayet sade ve anlaşılırdır.

1.2.9. Koroğlu/ Kuroğlu

Koroğlu, 17. yüzyılda yeniçeri saz şairlerinden biridir. Adının aslen bazı araştırmacılar tarafından Kuroğlu olarak anılmasına ve bazı araştırmacıların Koroğlu olabileceğini vurgulamasına rağmen, Cahit Öztelli'nin çalışması sayesinde gerçek kimliğine kavuşmuş ve hayatına dair detaylara ulaşılmıştır. Koroğlu başta Genç Osman (II. Osman) faciası da dahil olmak üzere pek çok olaya karışmış ve muhtemelen IV. Murad döneminde hapsedilip idam edilmiştir (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,

1982:398). 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Koroğlu, halk söyleyişine yakınlığının gölgesinde kalmış bir şairdir. Sadeddin Nüzhet, Cahit Öztelli ve Hasan Eren şairin adı konusunda kesin bir karara varamayarak "Kuroğlu" biçimini tercih etmişlerdir. Elçin'e göre Koroğlu'nun bazı mısraları 18. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş ve bazı manzumeleri dikkatsizlik ve bilgi eksikliği nedeniyle Koroğlu adıyla kaydedilmiştir (Elçin, 1997: 106).

Koroğlu'nun bir şiirinde Ali Kapudan askerlere emir verir. Ali Kapudan'ın; II. Selim (1556-1574) ve III. Murad döneminin (1574-1595) Kapdan-ı Deryası, ünlü Kılıç veya Uluç Ali Paşa olduğu bilinmektedir. Ali Paşa'nın kaptanlığa atandığı tarih 1572'dir. Bu nedenle Ali Paşa'nın ününün ordu mensupları arasında yayılması ve Koroğlu'nun 16. yüzyılın ikinci yarısında büyük komutanını genç bir asker-şair olarak anması oldukça doğaldır.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde, Kuroğlu/ Koroğlu'nu IV. Mehmed (1648-1687) döneminin ünlü çöğürçülerinden biri olarak gösterir. (C.1: 638-639) Bu onun yaşlılık dönemine 17. yüzyılın ilk yarısından sonra girmiş ve özellikle ününün devam etmiş olabileceğini göstermektedir. Bu fikri güçlendirmek için Elçin; Âşık Ömer'in Şairnâme'sinde bir delil bulduğunu belirtmiştir. Sadeddin Nüzhet Ergun'un İsmail Saib Efendi'den temin ettiği belge niteliğindeki şiirinde "Koroğlu perdesiz saz çalacak" mısrası kaydedilmiştir. Bu mısradaki sazin takdir edenin Koroğlu olmadığı açıktır. 18. yüzyılın başlarında vefat eden Âşık Ömer'i, daha sonraki yıllarda ünlü Koroğlu döneminde yetişmiş genç bir şair olarak düşünmek en mantıklısıdır (Elçin, 1997:105).

Örneğin, "XVI. yüzyıl sonuna kadar Türk Saz Şairleri" adlı eserinde Koroğlu'ndan bahseden M. Fuat Köprülü, Evliya Çelebi'nin bahsettiği Kuroğlu'nun Koroğlu olabileceğini ileri sürmüştür. Köprülü, "XVII. asır saz şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi" adlı eserinde de Kuroğlu'nun Koroğlu olacağını tekrarlamıştır. (Eren, 1952: 11). Pertev Naili Boratav ise, "Koroğlu Destanı" adlı eserinde, Köprülü'nün görüşünü kabul etmez. Çünkü, Evliya Çelebi'nin "Seyahatnâmesi"nde Kuroğlu ile beraber Koroğlu'nun da adı geçmektedir (Eren, 1952: 11). Tansel'in yayınladıkları doğrultusunda Köprülü bu fikrinden vazgeçmiş, Koroğlu'nun ayrı bir saz şairi olduğu fikrini benimsemiştir (Eren, 1952: 12). Âşık Ömer'in Şairnâmesi'nde adı geçtiği halde, Sakaoğlu Şairnâmelerde kendisiyle ilgili

herhangi bir bilgiye rastlanmadığını belirtir. (30. dörtlük). “Evvel Kâtîbî’den idelim âgaz/ Kâmil’in sözlerin derûnuna yaz/ Koroğlu çalardı perdesizce saz/ Kuloğlu’nun beli nâm u nişân” (Elçin, 1997: 314). 1632’den itibaren ortadan kaldırılan yeniçeriler arasında yer almış olması, kendisinin de bu yıllarda ölmüş olduğu ihtimalini güçlendirir (Sakaoğlu 1989: 152), (Alptekin ve Sakaoğlu, 2008: 68).

Vasfi Mahir Kocatürk, Koroğlu’na ait iki türkü yayınlamıştır (1963: 94-95). Ali Ufkî’nin “Mecmûa-i Sâz ü Söz” adlı eserinde Koroğlu’nun dört şiiri bulunmaktadır. Hasan Eren’de de mahlası Koroğlu olan yedi şiir bulunmaktadır (1952: 14-17).

1.2.10. Koroğlu

Türk edebiyat tarihinde önemli ve istisna bir yere sahip olan Koroğlu, öncelikle Türk boylarının yaşadığı coğrafyada tanınan bir destan kahramanının adıdır. Ayrıca 16. ve 17. yüzyıllarda Anadolu’da yaşadığı düşünülen bir saz şairinin de mahlasıdır.

Destanların, âşıklar tarafından yaratıldığı ve bir âşığın mahlasının da “Koroğlu” olduğu düşünüldüğünde, bu adlandırmanın özel olduğu gibi, edebiyat tarihi açısından bir o kadar da karışıklığa neden olduğunu söylemek mümkündür. Asıl adı ve doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Koroğlu mahlaslı âşığın 16-17. yüzyıllarda yaşadığı tahmin edilmektedir. Pertev Naili Boratav ve Cahit Öztelli’nin verdiği bilgilere göre âşık, bir Yeniçeri’dir. Âşığın varlığını ve yaşadığı zamanı bildiren iki şiiri vardır. Bu şiirlerden ilki 1585 yılında İran seferi sırasında Tebriz’de ölen Özdemiroğlu Osman Paşa’nın ölümünden önce, Şirvan üzerine yürürken; ikincisi de Tebriz alındıktan sonra, Paşa’nın eceliyle ölümünden sonra söylenmiştir (Boratav 2009: 170; Öztelli 1984: 121-124). Âşık Koroğlu’nun ne zaman ve nerede öldüğü hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak Âşık Ömer’in Şairnâmesi’nde geçen “Koroğlu çalardı perdesizce saz” ifadesinden anlaşıldığı gibi, Koroğlu 17. yüzyılın sonlarında hayatta değildir.

Âşık hakkında bilgi veren ilk kaynaklardan biri olan Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’ne göre Koroğlu, İstanbul’da yaşayan “Sazendegan ve Çöğürçiyan”lardan biridir. Bunun yanı sıra Evliya Çelebi, IV. Mehmet, Celâlipleri idam ettirdiği sırada geçen bir olay dolayısıyla ünlü saz şairlerini ve bu arada Koroğlu ismini anar (Boratav 2009: 170; Sakaoğlu 1989: 127). Bu olayın anlatıldığı Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’nin beşinci cildinde “Kuroğlu, Kuloğlu, Koroğlu, Kayıkçı Mustafa, Kayıkçıklar Mustafası” gibi isimler yer alır. Boratav bu durumla ilgili olarak şunları dile

getirir: “Köprülüzade Mehmet Fuat Bey, birinci ciltte ve beşinci ciltte geçen Kuroğlu isminin, herhalde böyle bir şaire dair malumata başka yerlerde hiç tesadüf edilmemesinden olacak, Köroğlu olacağını ve bir istinsah hatası yüzünden bu şekli almış olması ihtimalini serdediyor. Fakat Pertev Paşa nüshasından tabedilen basmada, birinci ciltte Kuroğlu ve beşinci ciltte hem Kuroğlu hem de Köroğlu, beraber zikredilmesi Beşir Ağa nüshasında da aynen vakidir.” (Boratav 2009: 170). Ancak, Evliya Çelebi’nin verdiği bilgilerde bir kronolojik hata olduğu görülmektedir. Buna göre Köroğlu 17. yüzyıl ortalarında, yani IV. Mehmet zamanındaki olay tarihinde (1659) hayatta olamaz. Bu durum şu şekilde açıklanabilir; ya Evliya Çelebi gençlik çağındayken Köroğlu’nun yaşlılığını görmüş olabilir ya da Köroğlu’nun saz çalmaktaki ünü, bu yüzyılın ikinci yarısına kadar gelmiş olmalı ki, kendisinden bu konuda söz etmiştir. Nitekim Köroğlu’nun ününün 17. yüzyılın sonlarına kadar sürdüğü, bu dönemde yazılmış yazmalarda bulunan şiirlerden anlaşılmaktadır (Boratav 2009: 170-171; Öztelli 1989: 124).

Pertev Naili Boratav, Bolu’nun Gerede kazasında yaşadığı Osmanlı arşiv kayıtlarınca ortaya koyulan, eşkıyalık yapan Celâli Köroğlu’nun varlığını da dile getirir. Yine kayıtlarda yer alan bilgilere göre bir de aynı bölgede H.989-990 yıllarında yaşamış Köroğlu Ruşen’den bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra, H.1011-1013 tarihlerine ait üçüncü bir vesikada İçel taraflarında ortaya çıkan ve yine Celâli ayaklanmalarında yer aldığı dile getirilen Köroğlu’ndan bahsedilmektedir (2011: 138-139). Ancak kayıtlarda yer alan bu Köroğlu’nun âşık Köroğlu’yla aynı kişi olduğunu düşünmek oldukça zordur. Âşık Köroğlu hakkında bilgi bulunan ilk kaynaklardan biri de Âşık Ömer “Şairnâme”sidir. Âşık Ömer (ö. 1707) “Şairnâme”de kendi çağdaşı şairlerden söz ederken Köroğlu için de şöyle der: “Köroğlu çalardı perdesizce saz”. Âşık Ömer’in bu sözünden “Şairnâme” yazıldığında Köroğlu’nun hayatta olmadığı anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi ve Âşık Ömer’in sözlerinden de açıkça anlaşıldığı gibi, Köroğlu usta bir sazıcıdır, bu yönüyle büyük ün kazanmıştır (Sakaoğlu, 1989: 127).

Âşık Köroğlu hakkında verilen bu bilgilerdeki karışıklık, daha önce dile getirdiğimiz gibi Köroğlu Destanı’nın kahramanı Köroğlu ve âşık olan Köroğlu arasındaki ortak isim kullanımından kaynaklanmaktadır. Destanın 16. yüzyıldan önce teşekkül ettiği kabul edilirse, bu şairin, destan kahramanı Köroğlu’nun ismini, bu destanın

şöhretine binaen almış olması muhtemeldir (Boratav, 2009: 171). Ali Yakıcı da halk anlatmalarındaki Köroğlu ve Âşık Köroğlu bağlantısına dikkat çekerek şunları dile getirir: “(...)tarihî kişiliği bilim insanı ve araştırmacılar tarafından kabul edilen iki Köroğlu daha vardır ki; bunlardan biri Osmanlı kayıtlarına göre Celâli isyanlarına katılan “eşkıya Köroğlu”, diğeri de Osmanlı ordusuyla aynı yıllarda İran seferine katıldığı belirtilen ordu şairi “âşık Köroğlu”dur. Kimi araştırmacı ve bilim insanları bu iki Köroğlu’nun aynı kişi olduğunu iddia etmektedir ki bu iddia tarihî ve sosyolojik bakımdan sağlıklı değildir. Çünkü bir kişi aynı tarihlerde hem Bolu dolaylarında, hem Şirvan ve Tebriz’de olamaz.” (Yakıcı, 2007: 122-123).

Âşık Köroğlu’nun, âşıklık geleneği içerisinde önemli bir yeri olduğu kesindir. Kaynaklardan edinilen bilgiye göre özellikle saz çalma konusunda oldukça ünlüdür. Geleneği nereden öğrendiği, ustasının olup olmadığı ise bilinmemektedir. Şiirlerini hece vezniyle oluşturan âşık; savaş, kahramanlık gibi koçaklama konularının yanında, onlardan daha ağır basan sevgili, gönül ve dünya işlerini konu edinen lirik şiirler de vücuda getirmiştir. Bunun yanı sıra, bazı mısralarının Karacaoğlan şiirlerini hatırlatması, devrin hece ile söyleyen şairlerinin ortak yönü olarak düşünülebilir. Köroğlu, şiirlerinde sade bir dil kullanmış, yer yer benzetme gibi sanatlar kullanarak ahengi yakalamaya çalışmıştır. Kafiye ve redif ustalıkla kullanan âşık, şiir tekniği açısından oldukça başarılıdır. Kendisinden sonra gelen âşıkların onun şiirlerine nazireler yazması bu başarısının ispatı niteliğindedir. Bu haliyle Köroğlu’nun aruzun tesirinde kalmadığını ve döneminin dil ve halk şiiri özelliklerini yansıttığını söylemek mümkündür (Öztelli, 1989: 125; Sakaoğlu, 1989: 127).

Destan/ hikâye kahramanı olan Köroğlu ile karıştırılan âşık hakkında elimizde çok az bilgi vardır. Osman Paşa’nın İran seferiyle ilgili şiirinden hareketle o dönemde yaşadığı ve seferde bulunduğu kanısına varılabilir. Bazı şiirleri hikaye kahramanı Köroğlu’nun hikayesinde de görülür. Bu iki Köroğlu’nun aynı kişi olup olmadığı meselesi aydınlanmış değildir (Başgöz, 1968: 55). Aynı zamanda Evliya Çelebi, O’nun bir çöğür şairi olduğunu söyler (Alptekin, 2008: 29).

Halk tarafından sevilen ve hikayesi bilinen destan kahramanı Köroğlu ile şair Köroğlu’nun hikayeleri birbirine karıştığı gibi bir yeniçeri şairi olan Köroğlu’nun şiirlerinin de destan kahramanı Köroğlu’nun hikâyelerinde geçtiği bilinmektedir.

Osman Paşa'nın yanında sefere çıkan asker Köroğlu'nun varlığı Ahmet Kutsi Tecer tarafından ortaya çıkarılmıştır. Bunu Seyahatnâme'deki bir fıkra da teyit etmektedir. Ahmet Kutsi Tecer'in bulduğu manzumelerden biri onun fetihlerini anlatan bir şiir, diğeri de ölümüne yazılan bir mersiyedir. Daha eski kaynaklarda karşılaşılan ve aynı mahlası taşıyan birçok şiir vardır. Bunlar, destandaki kahraman ve şahsiyetlere bağlılık gösterir. "Osmanlı askerî tarihine ait ifadeler de rastlanır. Bu şiirlerin tamamı destan kahramanı Köroğlu'na mı aittir? Bunun net bir cevabı olmamakla beraber 16. asrın sonlarından itibaren ünlenen bu halk şairinin dili ve üslubu çok sevilmiş; lirizmi ve doğallığı onu bir destan kahramanı yapmıştır (Köprülü, 2004:61).

Eşkiya Köroğlu'nun sözü dinlenir, sözü kuvvetli bir Celali isyancısı olması muhtemeldir; ancak Osman Paşa'nın yanında olması da şiirlerinden anlaşılır.

Eski bir Türk ve Anadolu Destanı'ndaki Köroğlu adını kendisine mahlas edinen bu şair, halk arasında dolaşan bir rivayete göre aşk yüzünden dağlara çıkmış ve eşkıyalık yapmıştır.

Evliya Çelebi, Köroğlu'nun Anadolu'nun kuzey tarafında eşkıyalık etmiş biri olarak kaydeder. Ancak çok meşhur olduğunu da ekler.

Gerçek adının Ruşen Ali olarak bilindiği Köroğlu, Celali isyancılarından biridir ve Bolu tarafında faaliyetlerde bulunur.

Fakat ya eski Köroğlu Destanı hatıralarıyla veya Özdemiroğlu Osman Paşa maiyetinde İran seferlerine katılması yüzünden, Köroğlu'nun şöhreti ve hatırası daha çok Doğu Anadolu bölgesinde yayılmış ve yaşamıştır. Doğu Anadolu tarafında çok sevilmiş ve hakkında zenginden alıp fakire veren söylemleri yayılmıştır.

Bugün eşkiya Köroğlu ile şair Köroğlu'nun aynı şahıs olduğunu katıyetle söylemek mümkün değil ise de, aynı şahıs olması da bir ihtimaldir. Anadolu'da Köroğlu imzasını taşıyan her şiirin bu şaire ait olduğunu söylemekte doğru ve mümkün değildir. Çünkü meşhur Köroğlu Destanı'nın oluşumu sırasında söylenen birçok şiirlerde Köroğlu'nun adı (mahlası) vardır. Bu bakımdan, Köroğlu Destanı'nda yaşayan kuvvetli bir hatıranın bizim şairimizin hayatı, şahsiyeti ve şiirleriyle birleşerek karma bir macera mahiyeti alması çok mümkündür. Hattâ bu eski destanın XVI. asır sonunun, bu çok tanınmış ve sevilmiş şairi etrafında teşekkül eden bir destanla kuvvetlenip tazelenmiş olması da aynı derecede mümkündür. Bütün bu ihtimaller henüz kesinlik kazanmamıştır.

Kesinlik kazanan nokta XVI. asır sonlarında, Anadolu’da, Köroğlu mahlaslı, kuvvetli bir şairin ya amı  olmasıdır.

Şair, bir yandan güçlü kahramanlık  iirleri söylemiş, diğer yandan lirizmi bol a k şiirleriyle bir vücutta iki  ahsiyeti birle tirmi tir.

Eğer elimizde bulunan şiirler, bu XVI. asır  airine ait ise; “*Osman Paşa eydür devletl  Hünkâr*” gibi savaş manzumeleri kendi nev’inin en kuvvetli  rne i arasında değildir. Öte yandan “*Merd dayanur, nâmert ka ar*” dizeleriyle ba layan şiirinde ise, gerek sesi gerek sözü ile muhteşem bir koçaklama  rne i vermiştir. Yine Köroğlu imzasını taşıyan “*Siyah kak lleri d km  *” dizesiyle ba layan t rk  ise Halk  iirinin bütün inceliklerini bünyesinde toplamı ; gerek dil, gerek ahenk bakımından kuvvetli ve lirik bir s yleyi tir (Banarlı, 1987: 630-631).

1.2.11. Mustafa/ Kul Mustafa/ Kayıkçı Kul Mustafa

Asıl adının Mustafa olduğu tahmin edilmektedir. Mahlası ise Kayıkçı (Köprülü 2004: 119) ya da Kul’dur (Elçin, 1997: 49); ama k le, yeniçeri,   ık gibi anlamları olan “Kul”un mu yoksa “Kayıkçı”nın mı bu   ı ın mahlası olduğunu kesin bir şekilde söylemek mümkün değildir. “Kayıkçı” mahlasını Murâd Reis’in yanında geçirdiği dönemde almıştır. Nitekim birçok kaynakta (Köprülü, 2004: 119; Bilgin, 2012: 16) gençlik yıllarında Cezayir’de bulunduğu için kendisine bu mahlasın verildiği belirtilmiştir. Erman Artun (2001: 260) ise genel kanaatin aksine “garp ocakları”nda yeti ti i için onun bu mahlasla anıldı ını söyler. Belki de Elçin’in “Cezayir  airleri” için ileri sürdüğü gibi Mustafa askerlik hizmeti için Kuzey Afrika’ya giden bir yeni eridir veya Arap kızlarından doğan; ama Türk kültürünün temsilcisi olan, bundan dolayı “Kul” mahlasını alan bir   ıktır (Elçin, 1997: 54). Bu yüzden bazı kaynakların ( zmen, 1998: 135- Elçin, 1997: 52) onu sadece “Kul Mustafa” ba lı ıyla incelemesi dikkat çekicidir.

Kayıkçı Kul Mustafa’nın doğum tarihi ve ailesi hakkında da elde kesin bilgiler bulunmamaktadır. Saim Sakaoğlu, Murâd Reis’in ölümüyle ilgili yazdığı şiirinden hareketle onun XVI. asrın son çeyreğinde do du unu ifade etmiştir (Sakaoğlu 1989: 151). Doğum tarihi kesin olmamakla beraber, tarihî ve edebî vesikalar sayesinde onun XVII. yüzyılın   ık/ozanı olduğu kati surette ortaya konulmuştur (Köprülü, 2004: 119). Mesela, bu yüzyılın   ıklarından Kâtibî Kuloğlu, Gedayi ve Kayıkçı Kul Mustafa’yı arkadaşı olarak göstermekte, Evliya  elebi ise Seyahatn mesinde bu   ı ı çağının     r

çalma ustaları arasında anmaktadır (TDE Ans., 1982: 237'den aktaran Artun, 2001: 260). Kayıkçı'nın aynı asrın ozanlarından Bursalı Halil ile karşılıklı şiir söylediği de bilinmektedir (Artun, 2001: 260). Âşık edebiyatı üzerine yazılmış kaynaklarda Kayıkçı Kul Mustafa'nın doğum yeri hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak, son dönemde kaleme alınan bir yazıda (Bilgin, 2012: 17) şiirlerinde yer alan “bencileyin”, “sencileyin” gibi kelimelerden ve Aydın'ın eski bir denizci beyliği olmasından hareketle âşğın Aydın-Nazilli çevresinde doğmuş olabileceği ileri sürülmekte ve ondan etkilenen Âşık Ömer'in de Aydınlı olmasının bu savı pekiştirdiği belirtilmektedir. Böylece Aydınoğulları beyliği ile bahriyeli olan Kayıkçı Kul Mustafa arasında bir bağlantı kurulmak istenmiştir. Ancak o dönemde Aydınoğulları dışında da denizcilikle uğraşan beyliklerin olduğunu söylemek gerekir. Çobanoğlu (2007: 88) ise onun İstanbullu bir şair olarak düşünölebileceğini ifade etmiştir.

“Yeniçeri şairleri”, “asker ocağı şairleri”, “garp ocağı şairleri”, “asker şair”, “ordu şairi” (Boratav, 2000a: 9- Oğuz, 2003: 564- Çobanoğlu, 2007: 88- Düzgün, 2005: 175-176) gibi isimlerle değeriendirilen âşıklar zümresine dâhil edebileceğimiz Kul Mustafa bir “levend”dir. Gerek o dönemde gerekse sonraki dönemlerde âşık/ozanların hamileri olduğu göz önünde bulundurulursa, Murâd Reis'in onun hamiliğini üstlendiği söylenebilir. Kul Mustafa'nın, Murâd Reis'in ölümünden sonra İstanbul'a gelip “Yeniçeri Ocağı”na katılarak IV. Murâd'a “kul” olduğu da bilinmektedir (Artun, 2001: 260). Son günlerini İstanbul'da geçiren (Bilgin, 2012: 16) Mustafa'nın ölüm tarihi ise kesin değildir. Köprölü (2004: 119), ölüm tarihini tahmini olarak 1646'dan sonraya denk geldiğini belirtir. Çobanoğlu (2007: 88) ve Artun (2001: 260) ise Halep Valisi Abaza Hasan Paşa'nın ayaklanmasını dile getiren destanından hareketle ölümünün 1659'dan sonra olabileceğini söylemektedir.

Türk edebiyatında birden fazla Kul Mustafa olduğu için bir “Kul Mustafalar” problemi de söz konusudur. Sadettin Nüzhet (Özmen, 1998: 135) ve Sakaoğlu (1989: 151), Kayıkçı Kul Mustafa kastedilmek suretiyle, “Mustafa” adlı iki şair, Bilgin (2012: 16) ise üç şair olduğunu söylemektedir. Erman Artun (2001: 260) Sun'î ve Hızrî'nin şairnâmelerinde “Kayıkçı” lakabıyla anılan ozanın Kul Mustafa olma ihtimali üzerinde durmaktadır. Gerçekten de bu şairnâmelere bakıldığında “Kayıkçı” mahlaslı şairlere rastlanmaktadır (Elçin, 1997: 84, 237). Muhtemelen Âşık Ömer'in şairnâmesinde

karşımıza çıkan “Kayıkçı” da aynı şahıstır (Elçin, 1997: 314); ama Gubarî’de adı geçen Mustafa’nın (Elçin, 1997: 250) Kayıkçı Kul Mustafa olma ihtimali tartışmalıdır. Evliya Çelebi’nin Seyahatnâmesi’nde peş peşe adı geçen bu şairlerden hangisinin IV. Murâd devrinde yaşayan ve bahis konusu olan Mustafa olduğu net biçimde ortaya konulamamıştır.

Ona ait olduğu söylenen ve ilk dizeye göre tarafımızdan adlandırılan şiirlerinden bazıları şöyledir: “Arzıhal eylesem ettiğin cevri”, “Çünkü bana meylin yok idi”, “Yücesi dumanlı boralı dağlar”, “Kalktı yelken eyledi Murad Reis”, “Hazret-i Eyub da kılıç kuşandı”, “Gece gündüz uyku girmez gözüme”, “Sabâ selam eyle gül yüzlü yâre”, “Yâr mecliste gülse güller açılır”, “Gönül bir beladır sana düşerse”, “Şunda bir dilbere gönül düşürdüm”, “Eğer sorarsan halimden” (Köprülü, 2004: 141-150). Onun Bağdat kuşatmasında, kaleden atılan oklarla yaralanıp Dicle’ye düşerek boğulan ve IV. Murâd’ın hayranlığını kazanan Genç Osman için yazdığı destanı ise şiirlerinin en tanınmışıdır. “Genç Osman” destanı kısa sürede bütün Anadolu’ya yayılmış ve büyük ün kazanmıştır. Bu savaşın ardından Karacaoğlan ve Demircioğlu gibi ünlü âşıklar da birer “Genç Osman” destanı söyledikleri hâlde Kul Mustafa’nınki kadar yaygın ve tesirli olmamıştır (Bilgin, 2012: 16). Bugün bile düğünlerde “Genç Osman” destanının oyun havası olarak çalınıp söylendiği, dolayısıyla bu şiirin Anadolu’daki tesirinin tümüyle silinmediği anlaşılmaktadır. Bu destan metinleri P. Naili Boratav tarafından yayımlanmıştır (2000b: 98-100).

Kayıkçı Kul Mustafa, aynı asrın âşıklarından Gevherî yahut Âşık Ömer gibi divân sahibi bir âşık değildir. Buna karşın, bu asırda, ardında çok sayıda şiir bırakan önemli bir ozan olduğu dikkatli gözlerden kaçmamaktadır. Sade ve akıcı halk dilini kullanan (Sakaoğlu, 1989: 151- Özmen, 1998: 135) Kayıkçı Kul Mustafa türkü, koşma ve destanlar yazarak dönemin önemli tarihî olaylarını yansıtmıştır. Böyle vakaları uzun destanlarla anlatmak ordu şairlerinin genel bir vasfı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Boratav (2000a: 9), yeniçeri şairlerin diğer halk şairleriyle müşterek vasıflarının dışında serhat hayatını, muharebelerin yankılarını, büyük kumandanları, muharebelerde büyük işler başaran kahramanları eserlerine aksettirmek suretiyle değişik özellik taşıdıklarını vurgulamıştır. Bir yeniçeri şairi olarak Kayıkçı Kul Mustafa da ayaklanma sonucu II. Osman’ın şehit edilişini, Şah I. Abbas’ın Bağdat’ı ele geçişi vb. hadiseleri şiirlerinin

konusu yapmıştır. Tarihî olayların içinde yaşayan, yaşadığı olayları da şiirine yansıtan Kayıkçı Kul Mustafa, Murâd Reis ile yaptığı deniz seferleri sırasında yazdığı dörtlükleriyle de bu olasılığı güçlendirmektedir. “Kalktı yelken eyledi Murâd Reis/ Baş başa düşmana varırın demiş/ Vaktinize hazır olun gaziler/ Ya ser verir ya ser alrın demiş” (Sakaoğlu, 1989: 152) dörtlüğü Murâd Reis’in ölümü dolayısıyla söylediği ağıtın bir parçasıdır.

Kul Mustafa’nın yeniçeri âşıklarından oluşu, şiirlerinin özellikle askerler arasında, sınır boylarında sevilip tanınmasını kolaylaştırmıştır. Kahramanca söyleyişi, nazım kusurlarını kapatmaktadır (Boratav 2000a: 9). Onun akıcı üslubu ve duru Türkçesi ile Gevherî, Âşık Ömer gibi pek çok şairi etkilediği ifade edilmiştir (Sakaoğlu, 1989: 151). Ancak Kayıkçı Kul Mustafa, gerçek ününü söylediği lirik sevgi şiirleri ve özellikle koçaklama-destan türündeki başarısıyla elde etmiştir. Şiirlerinde genellikle 6+5 duraklı ve 11’li hece ölçüsünü kullanan âşık, cinas sanatında da ustadır. Yarım uyağın aksine zengin uyağa dikkat etmiş ve seçtiği kelimelerin büyük bir kısmı Türkçe kökenli veya Türkçenin bir parçasına dönüşen yabancı kökenli sözcüklerden oluşmaktadır. Dilinde divan edebiyatının etkisi fazla görülmez (Bilgin, 2012: 16). Örneğin 11 heceyle söylenmiş olan “yücesi dumanlı boralı dağlar” isimli şiirin ilk dörtlüğündeki “eyyam-ı şita” haricindeki bütün kelime ve kelime gruplarının Türkçe olduğu görülmektedir. Aynı şiirin ikinci dörtlüğünde ise yabancı kökenli bir sözcüğe rastlanmamaktadır. Son dörtlükte yabancı kökenli olan; ama Türkçeleşmiş “cemal” sözcüğü ile karşılaşmaktadır. 6+5 duraklı olan bu şiirin ikinci dörtlüğü “Uğratma Suna’mı kışa borana/ Kaldı kısmet durulmadı çare ne/ Eşinden ayrılıp giden ceylana/ Düzelin a dağlar yol verin gitsin” (Köprülü, 2004: 144) şeklindedir.

Edebî kıymetleri ve tesirleri bakımından çağdaşlarına göre çok faiktir. XVII. asır Halk şairleri arasında ün kazanmış, Murâd Reis ile beraber seferlere katıldığı için “Kayıkçı” adını almıştır. Şiirlerinden bu çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Dönemin siyasî olaylarını şiirlerine aksettiren sanatçı, II. Osman ve Bağdat’ın kaybedilmesi konularında da şiirler yazmıştır. Bazı kaynaklarda, O’nun XVIII. asırda bile sürececek olan ününü XVII. yüzyılın ilk yarısında kazandığı anlatılmaktadır. Gevheri başta olmak üzere birçok saz şairi üzerinde etkileri büyüktür. Şiirlerinin teknik yönüyle pek ilgilenmeyen sanatçı, halk şairlerinden büyük ilham almış ve kendine has serbest bir şiir anlayışı

yaratmıştır. Dilindeki sadelik bundan kaynaklıdır. Şiirleri edebi olarak dönemindeki halk şairleriyle yarışamaz ama kendine has üslubuyla Yeniçeri şairleri arasında yayılmış ve sevilmiştir.. Genç Osman adlı eseri de halk tarafından oldukça sevilmiştir. 17. yüzyılın en iyi halk şairlerindendir. Bu yüzyılda yaşadığı, Murâd Reis'in ölümü üzerine söylediği şiirden anlaşılmaktadır. Birçok sefere katılmıştır. Adı, Seyahatnâme'de de geçmektedir. Kayıkçı Kul Mustafa, XVII. yüzyılın başında yaşamış bir şairdir. O devirde IV. Murad tarafından yapılan Bağdat muhasarasına (1630) katılan Genç Osman ismindeki bir delikanlı için yazdığı bir şiiri Anadolu'da çok yayılmış ve Genç Osman etrafında doğan bir menkıbe ile birleşerek günümüze kadar gelmiştir (Başgöz, 1968: 58).

Murâd Reis'in, Genç Osman'ın ölümü; Bağdat'ın zaptı şiirlerinde işlendiği için, sanatçının 17. asırda yaşadığı bilinmektedir. Hatta Cezayir'i anlattığı şiirden hareketle "Kayıkçı" unvanını Murâd Reis ile çıktığı seferden aldığı düşünülmektedir.

Nerede doğduğu, nerede öldüğü kesin olarak bilinmemektedir. Kayıkçı lakabını Cezayir seferinde aldığı düşünülen Kayıkçı Kul Mustafa, Genç Osman'ın ölümünü, Bağdat'ın işgalini ve Halep Valisi Abaza Hasan Paşa'nın isyanını anlatan şiirler yazmıştır.

Sanatçı, Klasik şiirden uzak bir söyleyişle, tamamen halkın zevklerine göre yazdığı şiirleri ile ünlenmiştir. Asker bir şair olması da onun serhat boylarında sevilmesine ve askerler arasında şiirlerinin yayılmasına imkan yaratmıştır. Genç Osman Destanı, şiirlerinin en tanınmışıdır. Yiğitçe söyleyişleri, nazmındaki kusurları kapatır.

Yeniçeri olduğu da düşünüldüğünde Bektaşiliğe bağlı bir şairdir. Doğum ve ölüm tarihleri hakkında bir bilgi yoktur.

Şiirleri ve en ünlü eseri Genç Osman Destanı'nda kullandığı ifadelerden hareketle Aydın Nazilli civarından olabileceği tahmin edilmektedir. Nereli olduğu bilgisine, denizci olması ve Aydın'da denizcilik faaliyetlerinin yapıyor olması da kaynak gösterilebilir. Büyük oranda etkilediği Âşık Ömer'in de Aydınlı olması yönündeki görüşler bu düşüncüyü desteklemektedir. Genç Osman Destanı'nın ona ait olması ihtimali de farklı görüşleri karşı karşıya getirir de, halk tarafından Kayıkçı Kul Mustafa'ya atfedilen eser büyük ölçüde sevilmiş ve Genç Osman Hikâyesi adıyla onun adıyla özdeşleşmiştir. Bir halk şairi olduğu halde Nefî ile beraber IV. Murad'ın en yakınında olmuştur.

Şair, Yeniçeri Ocağında kayışçılık yaptığı için Kayışçı lakabıyla tanınsa da, zamanla halk arasında Kayıkçı adını almıştır. Ancak, Cezayir seferi sırasında Kayıkçı ön adını aldığı daha kabul gören bir görüştür.

Halk edebiyatında üç tane Kayıkçı Kul Mustafa vardır. Bunlarının şiirleri zaman zaman birbirine karıştırılmıştır. Ancak Kayıkçı Kul Mustafa'nın Bağdat'ın işgalini, Genç Osman'ın ölümünü anlattığı şiirleri onu önemli kılmıştır. Öyle ki “adını ölümsüzleştirmek istemiştir” şeklinde yorumlar bile almıştır. Hatta adına Evliya Çelebi'nin eserinde dahi rastlanır. Halk arasında ve orduda sevilmesini sağlayan lirik aşk şiirleri ve kahramanlık anlatan destan ve koçaklamaları vardır. Daha çok 11'li hece ölçüsünü kullanır. Bektaşilik etkisiyle yazdığı nefesler de çok beğenilmiştir.

Genç Osman Destanı'nda 11'li hece ölçüsünü kullansa da halk arasında yayılan varyantlar gerçek araştırmayı zorlaştırmaktadır.

Savaşlardan sonra, zaferler şiirlerle anlatılır. Bu bir gelenek haline gelmiştir. Bağdat seferi başarıyla sonuçlanınca Genç Osman Destanı da birçok sanatçı tarafından yazılmıştır. Ancak hiçbirinin etkisi Kayıkçı Kul Mustafa'nın eseri gibi olmamıştır. Hatta şairin geniş çevrelerce tanınmasını sağlamıştır.

Bu asrın diğer şöhretli bir şairi de Kayıkçı Kul Mustafa'dır. Şiirleri yaşadığı devrin tarihi, içtimai mevzularını işleyişi bakımından mühimdir. Aynı çağlarda, Murad Reis'in yararlılıkları için şiirler söyleyen Kul Mustafa'nın, Sultan IV. Murad'ın Bağdat'a yürüyüşü dolayısıyla söylenmiş bu destan, bu kadar geniş bir ortak destan ananesinin ilk örnekleri arasında bulunması bakımından mühimdir. Kayıkçı Kul Mustafa'yı bir kısım çağdaşlarından ayıran bir özellik de o'nun adına yazılan şiirlerde divan şiiri kelime ve terkiplerinin dikkati çekecek derecede azlığıdır. Şiirlerinde sade ve samimi söyleyişlerle, dil bakımından daha çok Karacaoğlan tarzını andıran bir üslup kullanmıştır. Bu bakımdan o'nun şiirlerindeki halk deyim, kelime ve terimleri, Türk saz şairleri tarihini araştıraraklar için ihmal edilemeyecek bir dil ve söyleyiş malzemesidir.

Kul Mustafa'nın Sultan II. Osman'dan ve IV. Murad'tan sonra Sultan İbrahim devrinde de hayatta olduğu gibi hakkında edilen bilgiler arasındadır. Aynı şairin IV. Murad devrinde Saray'a intisap eden halk şairlerinden olması ihtimali de vardır (Banarlı, 1987: 706, 707).

1.2.12. Kuloğlu

Kuloğlu/ Süleyman Ağa (?-1660?). Türk saz şairidir. XVII. asrın ünlü saz şairlerindendir. Safranbolu’da doğmuştur. Asıl adı Süleyman’dır. Asker olarak Türk ordusunda bulunmuştur. Cezayir’e gitmiş, IV. Murad’ın ölümüne bir mersiye söylemiştir. IV. Mehmet devrinin ise büyük devlet adamlarından Damat Musahip Mustafa Paşa (2. Vezir), (1645?- 1686), Kuloğlu Süleyman Ağa’nın oğludur (Öztuna, 1990: .464).

Hayatına dair başka bilgi bulunmayan şairin edebî kıymetleri ve tesirleri çağdaşlarına göre oldukça üstündür. Eserlerinde mevcut olan kahramanlık ve aşk konuları ve söyleyişlerinden asker şair olduğu anlaşılmaktadır. Bu görüşü destekleyen Cezayir ile ilgili bir koşması da mevcuttur. Seyahatnâme’de geçen bilgilerden Kayıkçı Kul Mustafa ve Kâtibî ile aynı dönemde yaşadığı anlaşılmaktadır. Şiirlerinde az da olsa tasavvuf konusunu, kahramanlık, mertlik, yiğitlik konularını işlediği şiirlerinde ince bir zevki ve söyleyişi ortaya koymuş, divan şiirinden uzak kalmayı başarmıştır.

Birçok manzumeleri, Kuloğlu’nun Osmanlı ordusunda bulunmuş bir saz şairi olduğunu göstermektedir. Bir koşması da o’nun Cezayir’deki harplere katılmış olduğunu anlatmaktadır (Boratav, 1943: 126).

Safranbolu’da doğduğu sanılmaktadır. Doğum ve ölüm tarihleri belli değildir. Asker olarak Cezayir’de bulunduğu, IV. Mehmet döneminin, devlet adamlarından Damat Musahip Mustafa Paşa’nın babası olduğu bilinmektedir. Kâtibî ile Kayıkçı Kul Mustafa’nın arkadaşıdır. Koşma ve koçaklamalarında halk dilimizi zevkle işler. IV. Murad’ın ölümü üzerine yazdığı ağıtı vardır (Karaalioğlu, 1973: 496).

İstanbul’da saray çevresinde yaşamış, bilhassa Sultan IV. Murad’tan iltifat görmüş, I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman, IV. Murad, Sultan İbrahim ve IV. Mehmet zamanlarını idrak ettiği olunan bir halk şairidir. Yine muhtemelen, Yeniçeri ordusuna mensup ve saray çevresinde sözü geçer, itibarlı bir kimse olduğu sanılmaktadır.

Adı, şahsiyeti ve mevkii hakkında ileri sürülen ihtimaller, henüz birer ihtimal olmaktan ileride de değildir. Sultan IV. Murad’ın vefatı ve Sultan İbrahim’in pâdişâh oluşu zamanında; Sultan Murad’ın ağzından söylediği “*elveda*” redifli bir koşması, bu şairin hem yaşadığı zamanı, hem de bu devrin, Sultan Murad gibi bir pâdişâhı kaybetmekten doğan duygu ve düşünce âlemini ifade etmesi bakımından tarihi bir vesikadır.

Kuloğlu, genellikle aşk, düşünce ve kahramanlık şiirleri söyleyen bir şairdir. Elimizde ki şiirlerinden; divan şiirinin bazı kelime, mefhum ve terkiplerini bildiği, divan tarzında da şiirler, nazireler söylediği anlaşılmakla beraber; Kuloğlu, şiirlerinde divan şiiri mektebinden ziyade, halk söyleyişinin incelik ve güzelliğini yaşatmış, bir saz şairidir (Banarlı, 1987: 704-705).

1.2.13. Kul Süleyman

Hayatı hakkında pek bilgi bulunmayan Kul Süleyman'ın, Fuad Köprülü'nün "Kul Süleyman ve Benli Ali, Hicri On Birinci Asır Şairlerimizden" (Hayat Mecmuası C. III, Nu. 61: 1928) adlı makalesinde âşığın 'Tütün Destanı' adlı bir şiirini yayımlamasıyla varlığından haberdar olunmaktadır (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 1982: 437). Köprülü, bu destanın tütünün henüz yaygınlaşmaya başladığı zaman olan 17. yüzyılda yazıldığı veya tütünü yasaklayan IV. Murad'ın zamanında yazılmış olabileceğini öne sürmüştür. Öte yandan devlete bağlı âşıkların devletin kararlarını destekleyici oldukları ve propaganda amacıyla şiirler yazdıklarını ifade etmektedir. Bu nedenle bu destan, Kul Süleyman'ın 1630'larda hayatta olduğunu kanıtlamaktadır (Tansel 1977: 42). Fevziye Abdullah Tansel, 17. yüzyıl şairlerden Sun'î'nin Şairnâmesinde "Bir zaman şan verdi Garib Süleyman/ Gösterdi âleme gurbete seyrân" mısralarında anılan "Garib Süleyman"ın, Kul Süleyman olabileceğini düşünmektedir. Sun'î'nin Bağdat'ın fethine (1938) düşürdüğü tarihler, Kul Süleyman'ın 17. yüzyılda yaşamış olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu tarihlerin bulunduğu bir yazmada "Baba Süleyman" adlı bir şairin şiirlerinin yer aldığını belirtmektedir (1977: 43). Kul Süleyman'nın ne zaman ve nerede doğduğu hakkındaki bilinmezlik ölümü için de geçerlidir.

Ali Ufkî'nin Mecmâ-i Sâz-ü Söz adlı eserinde Kul Süleyman'a ait bir koşma vardır (Ali Ufkî, 1976: 97). Bu eserdeki saz şairlerine ait metinlerin çoğunun yayımlandığı halde Kul Süleyman'a ait bu şiirin yayımlanmadığını belirten Tansel, Şükrü Elçin'in besteleri kaydederken "Derviş Süleyman" adına yer verdiğini söyler. Bu ismin de Kul Süleyman'la aynı kişi olacağını düşünmektedir. Üstelik Kul Süleyman için "Derviş" sıfatının kullanılması önemlidir. Eserin sonunda yer alan bilgilerden Tansel, Kul Süleyman'ın süvari sınıfı askerlerinden olduğu bilgisine ulaşmaktadır. Bektaşî şiirlerini içine alan kendine ait bir cönkte "Gazi Süleyman" isimli bir âşığa rastladığını belirten Tansel bu kişinin de Kul Süleyman olabileceğini ileri sürmektedir (1977: 45).

Kul Süleyman, Derviş Süleyman ve Gazi Süleyman'ın aynı kişi olduklarını iddia eden Tansel, buradan yola çıkarak Kul Süleyman'ın 17. yüzyılda şöhret bulmuş, besteler yapan ve nefesler yazan bi âşık olduğunu söylemektedir (1977: 47).

1.2.14. Meftûni

18. yy. ve 19. yy.da yaşadığı bilinen Meftûni adlı veya mahlaslı bir saz şairlerinin varlığı bilinmektedir. Meftûni adlı saz şairlerinin farklı yüzyıllarda yaşadığını veya aynı şairin şiirlerinden yola çıkarak yaşadığı dönemi tespit etmek oldukça güçtür (E.T. 11.12.2022, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/meftuni>).

HMSS'de 95-3, tezimizde 47 numaralı, hüseyni faslında bulunan “Türki Cansider Halife Berây-ı Medh Hasen” başlıklı “Güzelliğin ermiş kemale beğim” adlı türkûde adı geçen saz şairinin kendisinden sonraki yüzyıllarda yaşayan Meftûni olamadığı söylenebilir.

1.2.15. Muhammed/ Mehmed

17. yüzyılda yaşamış, yeniçeri olduğu bilinen, Koroğlu ile birlikte Sultan II. Osman'ın öldürülmesinde Davut Paşa'nın adamlarından olan Çalık Mehmed hakkında bilgimiz oldukça azdır. MSS'de bulunan şiirini zindanda iken Sultan IV. Murâd'tan af dilemek için yazdığı bilinmektedir. (Öztelli, 1974: 124)

1.2.16. Öksüz/ Öksüz Dede/ Öksüz Âşık/ Öksüz Ali

XVI. asır saz şairlerindendir. III. Murad devrinde yaşadığını dönem seferleri ve savaşlarına dair şiirlerinden anladığımız şair, bir asker şairdir. Şiirleri oldukça nitelikli, kullandığı sözcükler ve üslup bakımından bir halk şairinin tüm özelliklerini taşır. Şiirlerindeki kahramanca söyleyiş, yiğitlik belirten kelimeler onun bir asker şair olduğunu da ayrıca doğrulamaktadır. On heceli kıtalarla şiir yazılmaya başlanan bir dönemde, sekiz heceli şiirler yazan Öksüz Dede'nin, şiirlerinde “behey, bre” gibi nidaları da kullanması dikkat çekicidir. İran seferinde İran Şah'ının oğlunun esir alınmasını anlattığı şiiri vardır. Bu şiirlerden birinde, dörtlük sonunda tekrar eden dizeler olması, bunun aslında halk ve ordu arasında yayılmış olabilecek bir türkû olduğunu belirtebilir. Asıl adı Ali olan şair, Öksüz Dede ve Öksüz Âşık mahlaslarını kullanır. Tuna hakkındaki manzumesini ve muhtelif mahlaslar taşıyan diğer eserlerini, dil ve üslup bakımlarından kolaylıkla aynı şahsa mal edebiliriz. “Cinas” sanatının çok güzel bir örneğini Öksüz Dede'de bulmak mümkündür. Tuna nehri taraflarında yetiştiği şiirlerinden anlaşılan şair, belki de XVI.

yüzyılda halk şiirinin en gerçek ve temiz unsurlarını kullanan şairdir diyebiliriz (Köprülü, 2004: 60).

Hayatı hakkında en güvenilir bilgi esir alınan İran şehzadesini anlattığı şiiridir. Ordu şairi olan Öksüz Dede'nin bu şiirinden hareketle III. Murad (1574- 1595) zamanında hayatta olduğunu öğrenmekteyiz (Alptekin ve Sakaoğlu, 2008: 36).

Öksüz Dede ve Aşık Öksüz karıştırıldığı için, asıl adı Ali olan şair geç tanınmıştır. Aşık Ömer adlı şair tarafından hazırlanan “Şairnâme” de adı geçmektedir. Tuna tarafını anlatan şiirlerinden orali olduğu anlaşılır (2008: 70).

III. Murâd'ın (1574- 1595) zamanında, 1577-1590 seneleri arasındaki İran seferlerine hatırlatma yapan ve 1590'da sulh müzakereleri yapılacağı zaman İran Şehzadesi'nin rehine olarak İstanbul'a getirilmesini anlatan şiirinden Öksüz Dede'nin yaşadığı zamanı tahmin edebiliriz. İran Şahını, oğlundan ayrı düşen bir babanın şefkatli diliyle konuşturan manzumesi *‘İmirzamı hoşça tutun ağlar’* yeniçeri halk şairlerinin canlı ve beşeri ifadelerini göstermek itibarıyla dikkate değer. Henüz hayatı konusunda tam bilgiye sahip olunamayan şairin bütün “Öksüz” mahlaslı şiirlere sahip olmayacağı bir gerçektir. Ancak, bu konuda ihtiyatlı olmak gerekir. Çünkü yazılan şiirlerden hiçbirine tarih düşülmemiştir (Boratav ve Fıratlı, 1943: 96).

Bir yeniçeri olduğu bilinen şair III. Murad döneminde yaşamıştır. Öksüz Aşık ya da Öksüz Dede mahlaslarını kullanır. XVI. yüzyılda yaşamış olan diğer pek çok âşığımızın da hayatları hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Şiirlerinin çok büyük çoğunluğu da günümüze ulaşmamıştır. Öksüz Dede de bunlardan biridir. Şiirlerinde Öksüz Dede mahlası kullanmış olan ozan hakkında elimizdeki bilgiler, mevcut şiirlerinden çıkarılmaktadır. Bir asker şair olduğu, devşirmek suretiyle yeniçeriye katıldığı ve birçok sefere çıktığı şiirlerinden anlaşılmaktadır. Kahramanlık konulu şiirler yazan şairin, bir asker şair olduğu; Şah'ın oğlunun esir alınışını anlatan şiirinden dolayı XVI. Yüzyılın ikinci yarısı, XVII. yüzyılın başında yaşadığı düşünülmektedir. Şehzade'nin esir alınışını anlatan şiirlerinin elimizde olması, şairin dönemin devlet adamları ve komutanları ile Azerbaycan, Gence, Gürcistan, Kars seferlerine ve savaşlarına katıldığını da akla getirmektedir. Döneminde kendine has bir söyleyişi, ince zekası, zoru kolay söylemeyi başarmış bir dili olan Öksüz Dede'nin, bu özellikleri ile kendinden sonra yaşamış ve eser vermiş olan Âşık Öksüz'ü de etkilediği muhakkaktır.

Uyak düzenlerinde, betimleme ve benzetmelerde ustadır. XVI. Yüzyılın sonu XVII. yüzyılın başlarında yaşayan en usta belki de ilk şair olduğu söylenebilir. Şiirlerinde, ordu mensubu bir şairin dilinde görülen yiğitlik olsa da, aşk şiirlerinde bir aşığın dili olukça akıcı olmakla beraber akıcı bir lirizm de görülür. Kendine has ifadeleri ve üslubu vardır. XVI. yüzyılda yaşayan Öksüz Dede ile XVII. yüzyılda yaşayan Aşık Öksüz'ün ayrı kişi olduğu düşünülse de aynı kişi olduklarını belirten görüşler de vardır. Öyle ki, ikisinin de türküleri ayrılamayacak biçimde karışmıştır (Kayıhan, 2017: 99-100).

Saz şairi. Asıl adı Ali/ Öksüz Ali'dir. Doğum, ölüm tarihleri bilinmemekte, Rumeli'de Tuna boylarında yetiştiği sanılmaktadır. XVII. yüzyılda yaşayan halk şairi Öksüz Âşık'la isim benzerliğinden karıştırılır. Öksüz Dede, XVI. yüzyılın ikinci yarısında, III. Murad (d.1546- ö.1595)/ (hük. 1574- 1595) döneminde yaşamış Yeniçeri Ocağı'na bağlı bir halk ozanıdır. Destan özelliği taşıyan şiirlerinde canlı, ordu ve donanma şairlerinde görülen atak, haşin bir söyleyiş gösterir. Osmanlı- İran savaşlarının yapıldığı 1577- 1590 yılları arasında İran şehzadesi Haydar Mirza'nın İstanbul'a rehine olarak getirilmesini (1590) konu alan iki koşması meşhurdur. Bunlardan biri, İran Şahı I. Abbas'ın ağzından söylenmektedir ki, böylece Öksüz Dede'nin yaşadığı zaman kesinlikle anlaşılmaktadır (Karaalioğlu, 1973: 489).

XVI. asrın önemli saz şairlerindendir. Öksüz Dede; Ferhat Paşa önderliğinde, İran ile yapılan bir savaşı anlatan şiirler yazmıştır. Bu sayede adı günümüzde bilinmektedir. Ferhat Paşa, başarılı bir savaş yapmış, sonunda koşulları iyi olan bir anlaşma imzalamış ve İran Şehzadesi'ni de da rehin almıştır. Öksüz Dede, hem bu zafer hem de esir alınan şah oğlu için manzumeler söylemiştir. Şehzadesi İstanbul'a götürülen şahın, oğlu için yazdığı dizeler hasreti ve hissiyatı ile oldukça dokunaklıdır. Bu hazin türkü dizelerinin, ilk bakışta manası, bir ordu şairinin mustarip bir düşman hükümdarı için duyduğu histir. Aynı şiir, Rumelili olduğu zannedilen Öksüz Dede'nin, insanlık dramını duyan ve hikâye eden bir kudrete sahip olduğunu gösterir. Aynı şairin Ferhat Paşa'yı övmek için söylediği manzumesi de kıymetlidir. Şiirlerinde kullandığı “Be” “Bre” ifadelerini kullanması O'nun Rumeli Türklerinden olduğunu çağrıştırmaktadır. Mirza adını İmirza olarak kullanması da biraz buna bağlanabilir. Yine şairin Rumeli' de türbesi bulunan Yâren Baba için bir nefes söylemesi de bu bağlantıyı desteklemektedir. Bunlardan başka şairin hayatına dair bilgiye rastlanılmamıştır (Banarlı, 1987: 629-630).

XVII. asrın Karacaoğlan gibi, Gevheri, Âşık Ömer, Kâtibî, Kuloğlu vb. gibi şairlerin şiirleri bulunan eski cönklerde adına biraz sıkça rastlanan bir şairde asıl ismi Ali olan, Öksüz Âşık'tır. Şiirlerini Öksüz, Öksüz âşık ve Öksüz Ali mahlaslarıyla söyleyen bu şair, yakın zamanlara kadar XVI. asrın Öksüz Dede'si ile aynı insan sanılmıştır. Bugün de bu konu hakkında bir şeyler söylemek çok kesin mümkün değilse de Öksüz Âşık'ın, Öksüz Dede'den daha başka ve daha yeni bir şair olması kuvvetle muhtemeldir. İsmi Ali olduğunu önce iki kıtalık bir türküsünde gördüğümüz Öksüz Âşık'ın, kendi Ali adı etrafında söylediği bir tecnisde bu ismi açıkça meydana koymaktadır. “*Öksüz kayd ü bend olmuş bendine, Yâren nerde dese yâr Ali'sine*”. Gurbet sızısı ile söylenmiş bir şiirine, içinde Girit savaşına ait şiirler bulunan bir cönkte rastlanan Öksüz Âşık'ın da yine bir ordu şairi olması ve Girit'e gitmiş bulunması mümkün ve muhtemeldir. Aynı şairin Tuna nehri için söylediği güzel bir türküsü de vardır. Öksüz Âşık'ın, devrinde hayli tanınmış bir şair olduğu, bir de meşhur saz şairleri Âşık Ömer'in “*Şairnâme*” adlı manzumesinde; bir mısraında methederek söz etmiştir. Bununla beraber, bazı şiirlerine asrın diğer şairlerinin imzasıyla da rastlanan ve böylelikle de beyitleri, diğerlerinin şiirlerinden büyük bir üslup farkıyla ayrılamayan Öksüz Âşık'ın hayatı hakkında bilgimiz çok dumanlı olduğu gibi, şahsiyeti hakkında da kati söz söylememiz mümkün değildir (Banarlı, 1987. 707-708).

1.2.17. Şahin

Hayatı hakkında bilgi bulunmayan Şahin'in varlığı Şükrü Elçin'in “Akdeniz'de ve Cezayir'de Türk Halk Şâirleri” adlı eserindeki Şahin mahlaslı iki şiirden tespit edilebilmektedir. Elçin, Şahin'in adını 17. asır âşıkları içerisinde zikreder. Şahin'in ne zaman nerede doğduğu hakkındaki bilinmezlik ölümü için de geçerlidir (Elçin, 1988: 51).

1.2.18. Şahinoğlu

IV. Mehmet'in tahta çıkışını övdüğü şiirden hareketle, o yüzyılın ilk çeyreğinde doğduğu düşünülse de hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Asker şair olan sanatçının şiirlerinden Girit Savaşı'na katıldığı anlaşılmaktadır.

Şahinoğlu'nun âşığın gerçek ismi mi yoksa mahlası mı olduğu tespit edilememiştir. Şahinoğlu'nun hayatı hakkında çok az bilgi vardır (Alptekin ve Sakaoğlu: 2008: 72). Ansiklopedi, edebiyat tarihi ve antolojilerden yapılan araştırmalarda birbirinin aynı tek paragraflık bilgiler verilmektedir. Âşıktan ilk kez bahseden Hasan Eren'dir;

ancak Bursa Orhan Kitaplığı'nda bulduğu bir şiirinden başka bilgi verememiştir. Bu nedenle âşığın ailesi hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Eğitimi hakkında bilinen tek şey okuryazar olduğudur. Muhtemelen Dobruca'da doğmuştur; ancak doğum tarihi bilinmemektedir. Şahinoğlu, Yeniçeri Ocağından yetişmiştir. Sarayda ve paşalar maiyetinde oldukça itibarlı bir subaydır. Sultan II. Osman çağının âşıkları arasında ileri bir durumdadır. Bu çağda yaşı otuz ile kırk arasındadır. Hüseyin Paşa'nın adamlarındandır. Paşanın hamiliğini görmüştür. Bunu Naimâ da belirtir. Girit Seferi'ne katılmış ve geri dönmemiştir, bu nedenle ne zaman öldüğü de tam olarak bilinmemektedir.

Şimdiye kadar Şahinoğlu'nun toplam yirmi dört şiiri bulunmuştur. Bu şiirler karışık eserler içerisinden toplanmıştır; yani hepsi derli toplu bir eser halinde değildir. Şiirlerinde aşk, sevgili, kahramanlık, felekten şikâyet gibi konuları işlemiş sade bir dil kullanmıştır. Şiirlerinde yüzyılın dil özelliklerini görmek mümkündür. Âşığın şiirlerinde edebî değere önem verdiği, hece ölçüsünü kullanma konusunda usta olduğu, akıcı bir dil ve üslup kullandığı görülmektedir (Öztelli 1969: 5256-5258). Oldukça kuvvetli bir söyleyişe sahiptir. Yeniçeri olması hasebiyle kahramanlık konulu şiirler de yazmıştır. Bunun dışında gurbet, feleğin acımasızlığı ve aşk konulu şiirler de yazmıştır. Şiirlerinde tok bir ses vardır (Sakaoğlu 1987: 111). Âşığın kimlerden etkilendiği ve kimleri etkilediği konusunda bilgi mevcut değildir.

1.2.19. Tasbaz Ali

Şair hakkında elimizde hiçbir bilgi yoktur. Tas-baz kelimesi: s. Hokka-baz, şu'bede-baz, can-baz, hile-baz, mashara (Tulum, 2011: 1702) anlamlarına gelmektedir. Tasbaz Ali'de aynı zamanda Hokkabaz Ali, Canbaz Ali, Hilebaz Ali'dir. Farsça; tas-baz; tas denen çalgıyı çalan sanatkâr. (?- 1670?). Asıl adını bilmediğimiz Türk besteci, MSS'de, Ali Ufkî'nin notaya aldığı muhayyer- düyek türküsünün ve Cahit Öztelli'nin yayınladığı bir semâ'îsinden, Girit harbine katıldığı anlaşılmaktadır (Öztuna, 1990: 380).

Şiirlerinde Tasbaz mahlasını kullanan âşığın asıl adı Ali'dir. Tasbaz'ın hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi tesbit edilememiştir. Tasbaz'ın yaşamı ve şairliği cönk ve mecmualar üzerine yapılacak çalışmalarla aydınlatılabilir. Şükrü Elçin Akdeniz'de ve Cezayir'de Türk Halk Şairleri adlı yapıtında Tasbaz'ın bir şiirine yer vermiştir (Elçin 1988: 143).

1.3. Anonim Türküler

Anonim kelime anlamı itibariyle “adı sanı bilinmeyen”, “çok ortaklı” “yazanı, yapanı, söyleyeni bilinmeyen, leadrî” şeklinde belirtilmektedir (TDK: 2019).

Anonim kelimesi; Yunanca isim, ad manasına gelen “onamo” ve olumsuzluk veren “an” hecesinin birleşmesinden isimsiz, adsız demektir. Arapça da ise “la-edri” bilinmeyen sahibi bilinmeyen anlamında anonim kelimesini karşılamaktadır (Emnalar, 1998: 591).

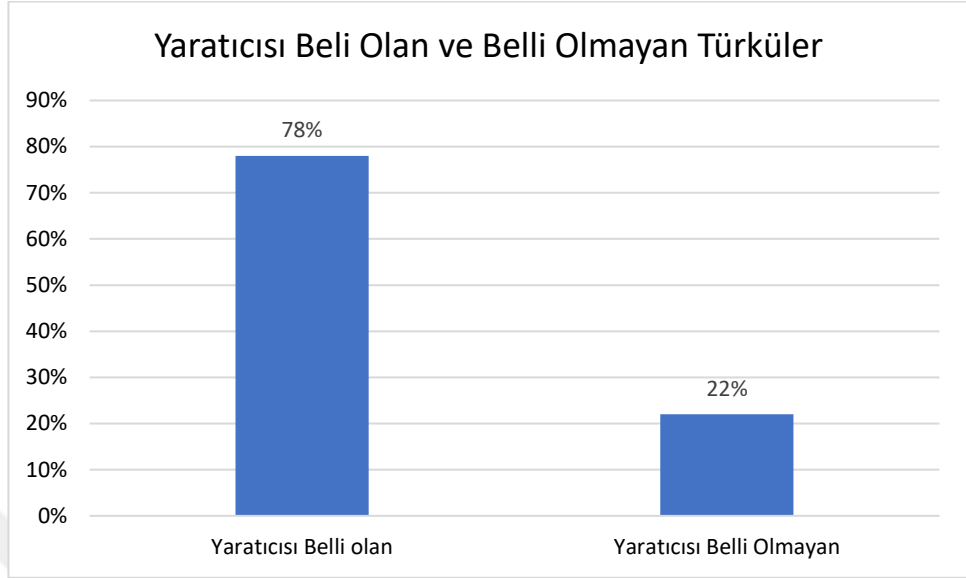
Türk Halk Edebiyatı içinde önemli bir yeri olan Anonim Halk Edebiyatı ürünlerinin yaratıcıları dikkate alınarak yapılan tasnifler ışığında araştırmacılar aşağıdaki gibi değerlendirmişlerdir.

“Anonim halk edebiyatı, sözlü gelenek ortamında yaratılan, zaman içerisinde ilk yaratıcısının unutulmasıyla ondan bağımsızlaşan ve kuşaktan kuşağa aktarılırken yeniden üretilere yaşatılan halk edebiyatı geleneği ve bu gelenekte edebi metinleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Anonim halk edebiyatı ürünleri, İslamlık öncesinde yazıya aktarılan ilk örneklerinden günümüzde yaşamaya devam edenleri ile birlikte Türk edebiyatı ve halk bilimi disiplini içerisinde tarihsel sürekliliğe sahip olan önemli bir bölümü oluşturmaktadır” (Aça, Ekici ve Yılmaz, 2010: 130).

Anonimlik tek başına geleneksel halk müziğini belirleyen bir öge olmamasına karşın geleneksel halk müziğinin genel özelliklerinden biridir ve türkülerin anonim özellikli olması, kim tarafından yazıldığı belli olmayan ve yaratıcısı hatırlanmayan, buna karşın zaman içinde gerek ezgisinin gerekse sözlerinin değişikliğe uğrasa da halkın beğenisiyle nesilden nesile aktararak canlılığını devam ettirmesidir.

MSS’de adı geçen 104 türkü içerisinde yaratıcısı belli olmayan anonim türküler aşağıdaki gibidir.

Grafik 1 MSS’de Yaratıcısı Belli Olan ve Yaratıcısı Belli Olmayan (Anonim) Türküler

MSS’de farklı fasıllarda yer alan 102 türkünün %78’inin yaratıcısının var olduğu türkülerin sözlerinden anlaşılmaktadır. Geriye kalan %22’sinin ise türkülerin sözlerinde herhangi bir tapşırma olmadığı için bu türkülerin anonim olduğu sonucuna varılmıştır. Tabloda gösterilen veriye dayanarak, yazmanın halk müziği açısından âşık tarzı müzik geleneğine odaklandığı anlaşılmıştır. Bu durumu, yazmaya kaynaklık eden derlemenin gerçekleştiği ortamla ilişkilendirmek mümkündür. 17. yüzyıl saray çevresinde halk müziğinin âşıklar tarafından temsil edildiği çıkarımı verinin değerlendirilmesine bağlı olarak ulaşılan bir bulgudur.

HMSS’de Yaratıcısı Bilinmeyen Türküler				
Koşma		Semâ’î		
Türkü No	Yaratıcısı	Türkü No	Yaratıcısı	Usûl
5	Anonim	4	Anonim	Yürük Semâ’î
37	Anonim	34	Anonim	Yürük Semâ’î
44	Anonim	36	Anonim	Yürük Semâ’î
56	Anonim	48	Anonim	Yürük Semâ’î
67	Anonim	61	Anonim	11/8’lik üçlü ile başlıyor
75	Anonim	82	Anonim	Yürük Semâ’î
89	Anonim	87	Anonim	Mürekkeb Semâ’î
7 adet Koşma bulunmaktadır.		7 adet Semâ’î bulunmaktadır. (5 tanesi Yürük Semâ’î, 2 tanesi de üçlü bulunan usûller (9/8 – 11/8))		

Tablo 2 HMSS’de Yaratıcısı Bilinmeyen Koşma Semâ’î Türküler

HMSS'de Yaratıcısı Bilinen Türküler				
Koşma		Semâ'î		
Türkü No	Yaratıcısı	Türkü No	Yaratıcısı	Usûl
2	Mustafa	1	Mustafa	Yürük Semâ'î
3	Mustafa	15	Ali	Yürük Semâ'î
6	Karacaoğlu	26	Karacaoğlu	Yürük Semâ'î
7	Şahin	32	Ufkî	Yürük Semâ'î
9	Kâtib	33	Koroğlu	Yürük Semâ'î
10	Öksüz Âşık	35	Ali	Yürük Semâ'î
11	Gedâ Demuroğlu	55	Mustafa	Yürük Semâ'î
13	Ufkî	71	Öksüz Âşık	Yürük Semâ'î
14	Ali	92	Koroğlu	Yürük Semâ'î
16	Kul Mustafa	100	Tasbaz Ali	Yürük Semâ'î
17	Kâtib Ali	21	Koroğlu	Mürekkeb Semâ'î
18	Şahinoğlu	22	Ufkî	Devri Hindi
19	Kâtib Ali	-	Kâtib	-
25	Ufkî	23	Ufkî	Devi Hindi
29	Kâtib	24	Koroğlu	Devr-i Hindi
38	Şahinoğlu	48	Ali	Mürekkeb Semâ'î
40	Kâtib	58	Koroğlu	Mürekkeb Semâ'î
41	Kâtibî	81	Ali	Türk Aksağı
43	Kâtibî	86	Kuloğlu	Türk Aksağı
45	Alioğlu	88	Öksüz Âşık	Sofyân
46	Kuloğlu NY	93	Kuloğlu	Mürekkeb Semâ'î
49	Ali	95	Koroğlu	3/4
50	Kul Süleyman	97	Mustafa	Türk Aksağı
51	Şahin			
52	Ali			
53	Kuloğlu			
54	Kâtibî			
57	Şahinoğlu			
59	Kâtibî			
63	Ali			
69	Tasbaz Ali			
70	Mehemmed			
72	Ali			
74	Kâtib Ali			
76	Ahmed			
84	Koroğlu			
85	Mustafa			
90	Öksüz Âşık			
96	Kâtibî			
98	Şahin			
99	Kul Mustafa			
Toplam 41 koşma bulunmaktadır.		10 tane Yürük Semâ'î, 13 tane farklı usûl (içerisinde üçlü olan usûller), 1 tane uûlü belli olmayan türkü ile toplam 24 Semâ'î bulunmaktadır.		

Tablo 3 HMSS'de Yaratıcısı Bilinen Koşma Semâ'î Türküler

Koşma ve semâ'îlerin halk şiirinde şekil özellikleri açısından farklarının ne olduğu hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Ezgi özelliklerinin bu iki tipi birbirinden ayırdığı hakkındaki görüş dikkat çekicidir (Oğuz, 2001: 41)-(Dizdaroğlu, 1969: 89).

Tabloda, bu konuda yapılan tartışmalara veri sunmak amacıyla koşma ve semâ'îlerin anonimlik özelliği, ayrıca semâ'î terimiyle aynı zamanda Türk sanat müziği geleneğinde bir ritim bileşenlerinden usûllerin adlarında (semâ'î , yürük semâ'î, sengin semâ'î, aksak semâ'î, mürekkebi semâ'î bi bu usûllerin hepsi üçlü vuruş grubu içerir) ve bu usûllerin işaretlediği tür adlarında (yürük semâ'î, ağır semâ'î, saz semâ'î) karşılaşmamız sebebiyle semâ'î-usûl eşleşmelerine ilişkin verilere yer verilmiştir.

Başlık taşıyan türkülerden %68'i koşma, %32'si semâ'î olarak müellif tarafından yazmaya dâhil edilmiştir. Koşmaların %24'ü, semâ'îlerin %18'i anonim olarak kaydedilmiştir. Bu duruma bağlı olarak, anonimliğin yazmada ulaşılan veriler çerçevesinde ayırıcı bir özellik olmadığı anlaşılmaktadır. Semâ'î başlığı taşıyan 18 türküden 17'sinin usûlü bilinmektedir. Bunlardan %94'ü üçlü vuruş grubu içeren usûllerdedir. Geriye kalan bir türkünün ise son ölçüsü üç zamanlıdır. En azından yazma kapsamında, usûl ve semâ'î başlığının kullanılması arasında nicelik bakımından anlamlı bir bağlantı tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

HÂZÂ MECMÛA-İ SÂZ Ü SÖZ'DEKİ TÜRKÜLERİN ŞİİRSEL ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde, türkülerin söz katmanlarının şekil özellikleri ve içerikleri hakkında inceleme verileri yer almaktadır. Ortaya konan verilerin, özellikle türki, koşma, semâ'î terimleri çevresinde tür ve şekil tasniflerinde karşılaşılan, söz katmanı, müzik katmanı, ayrıca bağlam özelliklerine yapılmış göndermelerin tartışmalara yazma çerçevesinde tarihî bilgi sağlayabileceği görülmüştür. Farklı temellerdeki verilerin birbiri ile ilişkilendirilmesi suretiyle hazırlanan grafiklere dayanan değerlendirmeler yapılmış, bu değerlendirmeler sonuç kısmında tartışılmıştır.

2.1. Yapı ve Şekil Özellikleri

MSS'de geçen 104 türkülerin yapısal özellikleri içerisinde yer alan biçim (nazım şekli), ölçü (vezin), uyak (kafiye) olarak aşağıda tablolar halinde incelenerek veriler grafikler halinde sunulmuştur.

Tablo 4 Türki Mahabbet/ Gel Cevân Böyle Salınma (MSS no: 23-1)

1. Gel cevân, böyle salınma; Şunda yahşı var yaman var. Ferhâd'ım, asıldım sarpa; Şirin'in serde duman var.	1.a _____ salınma b _____ yaman var a _____ sarpa b _____ duman var	a) -a: yarım uyak b) -an/-en: tam uyak, var: redif
2. Mâyilim bülbül diline, Yâdlar değmesün gülüne; Değmedik bir şeftâline, Bunca 'ahd ile aman var	2.c _____ diline c _____ gülüne c _____ şeftâline b _____ aman var	c) -li/-lü: tam uyak -ne: redif b) -an/-en: tam uyak, var: redif
3. Aşk atına binmeyenler, Çeşmin yaşın silmeyenler. Şunda güzel sevmeyenler, Tut ki önünde saman var.	3.d _____ binmeyenler d _____ silmeyenler d _____ sevmeyenler b _____ saman var	d) -meyenler : redif b) -an/-en: tam uyak, var: redif
4. Gönül zevrâğıdır sine; Eyyâmını buldu yine. Yelken ile sal engine; Çün, 'akıl gibi dümen var.	4.e _____ sine e _____ yine e _____ engine b _____ düm-en var	e) -ine: zengin uyak b) -an/-en: tam uyak, var: redif
5. Mustafa der benim 'âlim, Niçün sormaz garip halim? Dedim sarılalım zâlim, Derdi sabr eyle zemân var.	5.f _____ 'âlim f _____ halim f _____ zâlim b _____ zemân var	f) -alim: tunç uyak b) -an/-en: tam uyak, var: redif

Halk Şairi : Mustafa
Vezin : Duraksız 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ'î
Tema : Aşk

Tablo 5 Türki/ Yâr Meclisde Gülse Güller/ Açılır (MSS no: 24-1)

1.Yâr meclisde gülse güller açılır Sirâcî döndükçe kalbim şen olur Bir hakiki yârdan nice geçilür Gâh ağlarım gâh gülerim gün olur	1.a ____ açılır a ____ olur a ____ geçilür a ____ olur	a) -ıl: redif, -ur: redif
2.Aşkımın kervânın göçdüğü görsem Yârin göğsünü açduğun görsem Yâdlar ile yiyüp içdiğin görsem Vücûdum tutuşur bağrım hûn olur	2.b ____ göçdüğü b ____ açdukun b ____ içdikin a ____ olur	b) -ç: yarım uyak, -duk: redif, -un: redif a) —ol: redif, -ur: redif
3.Her kande gitsen peşune uyarım Bir kez didarın görünce toyarım Bir gün sana hem kendime kıyarım Bilmiş ol ki kan üstüne kan olur	3.c ____ uyarım c ____ toyarım c ____ kıyarım c ____ olur	c) -y: yarım uyak, -ar: redif, -ım: redif a) -ol: redif, -ur: redif
4.Kaşın çatup kâküllerin tararsın Bencileyin bendeyi çok ararsın Yavrum niçün siyahlara girirsin Melek olanlarda yeşil ton olur	4.d ____ tararsın d ____ ararsın d ____ girirsin a ____ olur	d) -ra: tam uyak, -r: redi,/ -sın: redif a) -ol: redif, -ur: redif
5.Gönül bahri cevelân idüp dolansın Gâh akup gâh bulanup durulsun Mustafa aydur ben bendene sarılsın Bilirim ki cân üstüne cân olur	5.d ____ dolansın d ____ durulsun d ____ sarılsın a ____ olur	d) -sın: redif -r: yarım uyak, -ıl: redif, -sın: redif a) -ol: redif, -ur: redif

Halk Şairi : Mustafa
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk Acısı

Tablo 6 Türki Berây-ı Mahabbet/ Bülbüldür Gülşende Dâd Feryâd İden/ (MSS no: 24-2)

1.Bülbüldür gülşende dâd feryâd iden; Ayırdılar gonce gülü fidandan. Rakibin sözüne ‘itimâd iden Dut ki gam kervânı gelür ardından.	1.a _____ feryâd iden a) -ad; tam uyak, -iden: redif b _____ fidandan a _____ ‘itimad iden b _____ ardından b) -n; yarım uyak, -dan/ den: redif
2.Bu firkat-i bâd-i sââm böyle eserse, Nâr-ı hasret ciğerimi keserse, Yavrum bizden eli çeküb küserse, Varsun tesellisin alsun nâdândan	2.c _____ eserse c) -s: yarım uyak, -erse: redif c _____ keserse c _____ küserse b _____ nâdândan b) -n; yarım uyak, -dan/ den: redif
3.Toğar aylar gibi toğsun dolusun; Salavat vir şükr it kalbin arınsın; Seni sevmeyenler görsün ârından Sende sev birini ‘ahdi güdenden	3.d _____ dolu-sun d) -sın/-sun: redif d _____ arın-sın b _____ arın-dan b _____ güdenden b) -n: yarım uyak,-den: redif
4.Hakikatlü olub usanmaz mısın? Gözyaşı sel oldu ıslanmaz mısın? Be divâne gönül uslanmaz mısın? Çek elini seni koyub gidenden	4.e _____ usanmaz mısın? e) -an; tam uyak e _____ ıslanmaz mısın? -maz mısın: redif e _____ uslanmaz mısın? b _____ gidenden b) -n: yarım uyak,-den: redif
5.Mustafa aydur harc eyledim varımı; Terahhumun varsa dinle zârımı. Ayırma sebep olan yârımı Tatlu cânı cüdâ düşün bedenden	5.f _____ varımı f) -âr-: zengin uyak,-ımı: redif f _____ zârımı f _____ yârımı b _____ bedenden b) -n: yarım uyak,-den: redif

Halk Şairi : Mustafa
Vezin : Duraksız 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 7 Türki Berây-ı Kanlı Kavak/ Dalı Dalı Budakların Kurusun (MSS no: 26-1)

1.Dalı dalı budakların kurusun Yeşil yeşil yaprakların çürüsün Sana gelen güzel hiç gelmez olsun Kanlı kavak kanı benim sevdiğim vay	1.a _____ kurusun a) -sun: redif a _____ çürüsün a _____ gelmez olsun b1 Kanlı kavak kanı benim sevdiğim vay: redif/ kavuştak
2.Dalı dalı budakların suçu ne İbrişim taktılar sırma saçına Aldılar gittiler tağlar içine Harâmiler aldı seni sevdiğim vay	2c _____ suçu ne c) -na/ -ne: tam uyak c _____ saçına c _____ içine b2 Haramiler aldı seni sevdiğim vay: redif/ kavuştak
3.Dey ver bana ne tağlara varayım Gİtdüğü yerlere yüzüm süreyim Yalvarayım bir koç kurbân ideyim Kanlı kavak kanı beni sevdiğim vay	3.d _____ varayım d) -ayım/eyim: zengin uyak d _____ süreyim d _____ kurban ideyim b1 Kanlı kavak kanı benim sevdiğim vay: redif/ kavuştak
4.Ben bir sultâni kavakım dururum Gelene geçene gölge olurum Hele ancak ben ol kadar bilürüm Harâmiler aldı senin sevdiğin vay	4.e _____ dururum e) -urum/-ürüm: zengin uyak e _____ olurum e _____ bilürüm b2 Haramiler aldı seni sevdiğim vay: redif/ kavuştak
5.Baltacılar gelsin kökün devirsin Külhancılar külün göğsü savursun İçin virân olsun baykuşlar ötsün Kanlı kavak kanı beni sevdiğim vay	5.f _____ devirsin f) -n: yarım uyak,-sın: redif f _____ savursun f _____ ötsün b1 Kanlı kavak kanı benim sevdiğim vay: redif/ kavuştak

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 6+5 duraklı 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 8 Türki Berây-ı Sîhr-i Yâr/ Her Sabâh Çıkar Yolu Beklerim (MSS no: 27)

1. Her sabah çıkar yolu beklerim Şakı bülbül var uyandır yârimi Muhabbeti cân içinde saklarım Şakı bülbül var uyandır yârimi	1.a _____ beklerim a) -kl/-kl: tam uyak, -rim/-rım: redif b_ Şakı bülbül var uyandır yârimi: redif a _____ sakla-rım b_ Şakı bülbül var uyandır yârimi
2. Çıkabilsem sarayına köşküne Cân boyanır anberine miskine Seni beni yaradanın 'âşkına Şakı bülbül var uyandır yârimi	2.c _____ köşküne c) -k: yarım uyak, -üne/ -ine: redif c _____ misk-ine c _____ âşk-ına b_ Şakı bülbül var uyandır yârimi: redif
3. Bir nesnem benden yâre yâdigâr Murâdımız virse ol perverdigâr Yorganı üstünden atmış rûzigâr Şakı bülbül var uyandır yârimi	3.d _____ yâdigâr d) -igâr: zengin uyak d _____ perverdigâr d _____ rûzigâr b_ Şakı bülbül var uyandır yârimi: redif
4. Yavrum şol bahçede güller Gelip rakip deste deste dermesin Sürün aramızda engel durmasın Şakı bülbül var uyandır yârimi	4.e _____ bitmesün e) -mesün/-masın: redif e _____ dermesin e _____ durmasın b_ Şakı bülbül var uyandır yârimi: redif
5. Dosta toğru döndürmüşüm yönümü Yâre kurbân etdim kuşca cânımı Satun mu aldın şu ayyukun kanını Şakı bülbül var uyandır yârimi	5.f _____ yönümü f) -n: yarım uyak f _____ canımı -ımı/-ını: redif f _____ kanını b_ Şakı bülbül var uyandır yârimi: redif
6. Hiçbir haber gönderemem dostuma Gâyet mâyl oldum çeşm-i mestine Gün toğmadan sevdiğimin üstüne Şakı bülbül var uyandır yârimi	6.g _____ dost-uma g) -st: tam uyak g _____ mest-ine -ine/ üne: redif g _____ üst-üne b_ Şakı bülbül var uyandır yârimi: redif

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Sevgiliye hasret

Tablo 9 Türki Oyun/ Şeftâli İsterim Mahrûm Gönderme (MSS no: 49-2)

1.Şeftâli isterim mahrûm gönderme İki leblerinden bir gerdânından Gönül Hak evidir sakın söndürme İki leblerinden bir yanağından	1.a_____ gönderme a) -r: yarım uyak, -me: redif b_ İki leblerinden bir gerdanından a_____ söndürme b_ İki leblerinden bir yanağından: redif
2.Her kande gidersen seni bulurum Sarrafımın kıymetini bilürüm Sen bir bezirgânsın bâcın alırım İki leblerinden bir yanağından	2.c_____ bulurum c) -l: yarım uyak, -urum/-ürüm: redif c_____ bilürüm c_____ alırım b_ İki leblerinden bir yanağından: redif
3.Aklım aldın gözlerini süzeli Benzime düşmüşdür ayva gazeli Sana derim be hey âdem güzeli İki leblerinden bir yanağından	3.d_____ süzeli d) -zeli: zengin uyak d_____ gazeli d_____ güzeli b_ İki leblerinden bir yanağından: redif
4.Karacaoğlan aydur yârım gelürse Deli gönül istediğüm bulursa Danışırım icâzetin olursa İki leblerinden bir yanağından	4.e_____ gelürse e) -l: yarım uyak, -ürse/-ursa: redif e_____ bulursa e_____ olursa b_ İki leblerinden bir yanağından: redif

Halk Şairi : Karacaoğlan
Vezin : Duraksız 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 10 Türki Berây-ı Âşıkân-ı Hüdâ/ Bizi Bilmeyenler Bilsün Anlasun (MSS no: 55-2)

1.Bizi bilmeyenler bilsün, anlasun Nereden gelmişiz, nerde gezeriz Sözümüzü anlamayan anlasun Akıl irmez biz bir karda gezeriz	1.a ___ bilsün anlasun a) -n: yarım uyak, anlasun: redif b ___ nerde gezeriz b)-er /-ar: tam uyak a ___ anlamayan anlasun -de/-da gezeriz: redif b ___ karda gezeriz
2.Halkın eşrefiyüz, sözümüz Hak'dır Kıblemiz Kâbe'dir, kalbimiz akdır Eksiklü kuluyuz, hem cürmümüz çokdur Hak'kın rahmeti çok der de gezeriz	2.c ___ Hak'dır c) -k: yarım uyak, -dır/-dur: redif c ___ akdır c ___ çokdur b ___ der de gezeriz b)-er /-ar: tam uyak, -de/-da gezeriz: redif
3.Dostun mahabbeti gizlü câdadır Mahabbet kandese gönül andadır Yurdumuzu kimse bilmez kandedir İzimiz belürmez, karda gezeriz	3. d ___ can-da-dır d)-ande-anda: zengin uyak d ___ andadır -dır-dir: redif d ___ kandedir b ___ karda gezeriz b)-er /-ar: tam uyak, -de/-da gezeriz: redif
4. 'Aşk ağırdır, yükleneni kocadır Yüklenmeyen 'aşkı bilmez nicedir Kadrimiz felekten hayli yücedir Dost için yüz sürüb yerde gezeriz	4. e ___ kocadır e) -ca-ce: tam uyak e ___ nicedir -dır/ -dir: redif e ___ yücedir b ___ yerde gezeriz b)-er /-ar: tam uyak, -de/-da gezeriz: redif
5.Biz gayrılar gibi de şâir değiliz Zâhırde uçmağa kadir değiliz Şahiniz mekânda hazır değiliz Ma'nide nice bir yerde gezeriz	5. f ___ şâir değiliz f) -ır-ir: tam uyak, değiliz: redif f ___ kâdir değiliz f ___ hâzır değiliz b ___ yerde gezeriz b)-er /-ar: tam uyak, -de/-da gezeriz: redif

Makam : Muhayyer
Usûl : Yürük Semâ'î
Halk Şairi : Şahin
Vezin : Duraksız 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : İlâhi Aşk

Tablo 11 Türki Gurbet/ Nola Düşüm İse Gurbet İllere (MSS no: 60-3)

1.Nola düşdüm ise gurbet illere Ya eceldir, ya dizârdır, ya nasib Sabr eylemek gerek türlü hallere Ya eceldir, ya dizârdır, ya nasib	1.a_____ illere a) -l: yarım uyak, -lere: redif b Ya eceldir, ya dizardır, ya nasib a_____ hallere b_ Ya eceldir, ya dizardır, ya nasib: redif
2.Ferhad tağ başından yol aşdım Şirin'i gördüm de Leylâ'ya ulaşdım Yedi iklim dört köşeyi dolaşdım Ya eceldir, ya dizârdır, ya nasib	2.c_____ aştım c) -aş: tunç uyak,-tım: redif c_____ ulaştım c_____ dolaştım b_ Ya eceldir, ya dizardır, ya nasib: redif
3.Buna dünyâ derler bu da Mısır'dır Günâhkârın işi gücü kusurdur Hiç kimseler bilmez bu gizlû sırdır Ya eceldir, ya dizârdır, ya nasib	3.d_____ Mısırdır d) -sır/-sur: zengin/ tunç uyak d_____ kusurdur d_____ sırdır b_ Ya eceldir, ya dizardır, ya nasib: redif
4.Daim metin eyle gazâ yolunun Gûlbâng'ı çek Hacı Bekdâş Veli'nin Mevlâ kısmetini kesmez kulunun Ya eceldir, ya dizârdır, ya nasib	4.e_____ yolunun e) -li/-lu: tam uyak, -nin/-nun: redif e_____ Veli'nin e_____ kulunun b_ Ya eceldir, ya dizardır, ya nasib: redif
5.Mustafa iydur ol kerimin izzeti Cömerttir kuluna verir kısmeti Çektim nice zemân derd-ü hasreti Ya eceldir, ya dizârdır, ya nasib	5.f_____ izzeti f) -et: tam uyak,-i: redif f_____ kısmeti f_____ hasreti b Ya eceldir, ya dizardır, ya nasib: redif

Halk Şairi : Mustafa
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Nefes
Tema : Allah Aşkı

Tablo 12 Türki Berây-ı Mahabbet/ Yeşil Tonlu Melek Senin Elinden (MSS no: 61-1)

1.Yeşil tonlu melek senin elinden Şikâyet ideyim yoksula, bâya Biz bir kelâm işidince dilinden Gönlümün hümâsı akar hevâya	1.a _____ elinden a) -l: yarım uyak,- inden: redif b _____ baya a _____ dilinden b _____ hevaya b) -aya: redif
2.Göğsünde olaydı zerrece imân İltifat iderdin gördüğün zemân ‘Âşuk ile ma’şuk yadigâr hemân Senin ile ben mi geldim dünyâya?	2.c _____ iman c) -man: zengin uyak c _____ zaman c _____ heman b _____ dünyaya b) -aya: redif
3.‘Âkıbet yolunda ölmektir yolum İnsâf mıdır bana idersün zulüm Her kaçan metine başlarsa dilim Benzedirim seni gökteki aya	3.d _____ yolum d) -lim/-lum/-lüm: zengin uyak d _____ zulüm d _____ dilim b _____ aya b) -aya: redif
4.Her dem hayalini kovarsın deyu Cemâlin görmeye uyursun deyu Seni sevmeye seversin deyu Bendene iderler türlü kinâye	4.e _____ kovarsın deyu f) -rın/-rsun deyu: redif e _____ uyursun deyu e _____ seversin deyu b _____ kinaye b) -aya: redif
5.Kâtib aydur cefânın aslını biluruz Biz, ikrârımızdan dönmez ölürüz Her kande gidersen seni buluruz Pervâz urub uçarsan da semâya	5.f _____ biluruz e) -l: yarım uyak, -uruz/-ürüz: redif f _____ ölürüz f _____ buluruz b _____ semâya b) -aya: redif

Halk Şairi : Kâtib
Vezin : 6+5 duraklı, 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 13 Türki Berây-ı Gazâ-yı Bahri/ Geze Geze Akdeniz'in Yüzünde (MSS no: 61-2)

1.Geze geze Akdeniz'in yüzünde Arar hasmımızı buluruz bir gün Yâ yâhu yevm olub sılaya gideriz Yâ seri meydana viririz bir gün	1.a _____ yüzünde b _____ buluruz bir gün c _____ gideriz b _____ viririz bir gün b) -riz bir gün: redif
2.Süzülüb geliyor balaban gemi Silelim gönülden gussa ü gamı İner bir köşeden Şahinler gibi Alur kârımız döneriz bir gün	2.d _____ gemi d _____ gamı d _____ gibi b _____ döneriz bir gün d) –ı/-i: yarım uyak b) -riz bir gün: redif
3.Yetiş Halil Paşa yetiş kanımız Emanettir teslim olur cânımız Ya türâba nasib olur tenimiz Ya murâdımıza ireriz bir gün	3.e _____ kan-ımız e _____ can-ımız e _____ ten-imiz b _____ ireriz bir gün e) -an/-en: tam uyak b) -riz bir gün: redif
4.Öksüz Âşık aydur mübarek gazâ Ya Muhammed, ya Ali, ya Murtazâ Şehidlik makamın Hüdâ ver bize Meded Allah deyu ölürüz bir gün	4.f _____ gazâ f _____ Murtaza f _____ bize b _____ ölürüz bir gün f) -za/-ze: tam uyak b) -riz bir gün: redif

Halk Şairi : Öksüz Âşık
Vezin : 6+5 duraklı 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Kahramanlık

Tablo 14 Türki Berây-ı Gurbet ve Elvedâ/ Mevlâ Bizi Gurbetliğe Salubdur (MSS no: 61-3)

1.Mevlâ bizi gurbetliğe salubdur Yâr ile sürdüğüm demler elvedâ Çün ‘aşkın ateşi baştan aşubdur Geldi geçdi geçen çağlar elvedâ	1.a_____ salubdur a)-ub: tam uyak, -dur: redif b_____ demler elveda a_____ aşubdur b_____ çağlar elvedâ: redif b) -ağlar: zengin/tunç uyak
2.Yiğidin yüzüne gülersin kasddan Derviş olan cüdâ düşer mi postdan Kavimden, kardaşdan, yârandan, etden Şimdi bizi anar ağlar elveda	2.c_____ kasddan c) -d/ -t: yarım uyak c_____ postdan c_____ etden b_____ ağlar elvedâ: redif b) -ağlar: zengin/tunç uyak
3.Derdlü gönül bahr-ı ‘ummâna dalıb da ‘Aşkın gemisini engine salub da Münâsib yâran yanıma alub da Tolusun içdüğüm bağlar elvedâ	3.d_____ dalıb da d) -al: tam/ tunç uyak d_____ salub da d_____ alub da b_____ bağlar elvedâ: redif b) -ağlar: zengin/tunç uyak
4.Mevlâm bize virmiş ise bu derdi Göricek var imiş merd oğlu merdi Koyunu arayub, uluşur kurdu Ürküdüb geçdüğüm taşlar elvedâ	4.e_____ derdi e) -rdi/ -rdu: zengin uyak e_____ merdi e_____ kurdu b_____ taşlar elvedâ: redif b) -ağlar: zengin/tunç uyak
5.Yavru cellâd olmuş, kandedir deyu Sevgi mahabbetim handedir deyu Gedâ Demuroglu Van’dadır deyu Şimdi bizi anar sılâm elveda	5.f_____ kandedir deyu f) -anda/ -ande: zengin uyak f_____ handedir deyu -dır/ -dir deyu: redif f_____ Van’dadır deyu b_____ anar sılâm elvedâ (uyak kusurlu dize)

Halk Şairi : Gedâ Demuroğlu
Vezin : 6+5 duraklı 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Gurbet

Tablo 15 Türki Berây-ı Gazâ/ Gâziler Her Kişinin Zâhirine Hüküm Etmen (MSS no: 62-1)

1.Gâziler her kişinin zâhirine hüküm itmen Bellüdü demeyesiz zirâ kim gümân virir Çok kimse meydânda keskinlik gösterir Batnına nazar etsen havfindan cân virir	1.a _____ hüküm etmen b _____ gümân virir b) -ân virir: redif c _____ gösterir b _____ cân virir
2.Eş eşe yoldaşlar dem uruben gerilür Nesne yok bu ‘adunun baş alub, baş virilür Gâlibiz inşaallah hem söyler, hem tarılur Mert olan din yoluna kan alub kan virir	2.c _____ gerilür c) -rıl/ -ril: zengin uyak c _____ virilür -ur/-ür: redif c _____ tarılur b _____ kan virir b) -ân virir: redif
3.Amma top tüfenkler boşanub asılmadan Koç yiğit hasmına yürüyüb hüvelmeden Şimşekler çakışayub kol kola tutulmadan Atının boynuna sarılub yan virir	3.d _____ asılmadan d) -l: yarım uyak d _____ hüvelmeden -madan/meden: redif d _____ tutulmadan b _____ yan virir b) -ân virir: redif
4.Bir lahza içinde bırakub dil ‘alâsın Kandedir ol şâhbâz kodunsa bulasın Girmiş koz kabuğuna gayb etdi isticlâsın Çadira yetişince merdliğinden nişan virir	4.e _____ ‘alâsın e) -lasın: zengin uyak e _____ bulasın e _____ isticlâsın b _____ nişan virir b) -ân virir: redif
5.Nicelerin kılıcı hem ‘Arab atı olur Cerâdet ‘ârız olmaz bir güher zâtı olur Ufkî hem tevekkül, hem harâbâtı olur Çâker ü dilâver ü candâra nân virir	5.f _____ at-ı olur f) -t: yarım uyak f _____ zât-ı olur -ı olur: redif f _____ harâbât-ı olur b _____ nan virir b) -ân virir: redif

Halk Şairi : Ufkî
Vezin : Hece ölçüsü (dizelerde hece sayıları farklı)
Nazım şekli : Destan
Tema : Kahramanlık

Tablo 16 Türki Berây-ı Gazâ/ Beyler Pâyidâr Olun Bin Hayr Hevâha (MSS no: 62-2)

1.Beyler pâydâr olun bin hayr hevâha Enhâ ü ‘alâm idin ‘âlem penâha ‘Asker halini anladın pâdişâha Nefsi nefse uyub düşdü firkaya	1.a _____ hevâha a _____ penâha a _____ pâdişâha b _____ firkaya	a) -âh: zengin uyak -a: redif
2.Ağniyâ küberâ isfend-i tâma Nefsine cehd idüb nef’ yok ‘âma Gayretkeş kalmadı din-i İslâm’a Hebisi öğrenmiş harâm serkaya	2.c _____ tama c _____ âma c _____ İslâm’a b _____ serkaya	c) -ama: zengin uyak
3.Şeci’ü nâmdârlar bahren ve berren İftirâdan katl oluyor ümerâ Sadrını kıskanub zâlim vüzerâ Müslümi ’add iderler mâreke	3. _____ berren d _____ ümerâ d _____ vüzerâ _____ mâreke (uyak bozuk)	d) -erâ: zengin uyak
4.Kanı, Fazıl Paşa Bosna serdârı Seyyid Ahmed serhadın ciğerdârı Deli Hüseyin Girid’in cenk güzârı Garzâen maktuller düşdü burkaya	4.e _____ serdârı e _____ ciğerdârı e _____ cenk güzârı b _____ burkaya	e) -âr: zengin uyak
5.Hünermendler mahrûm oldu ‘atadan Gıtâ ziyâde oldu difk vitâddan Ufkî (Ufekî) gördüğü böyle hatâdan Her dilir başını çekmiş hırkaya	5.f _____ ata-dan f _____ vitâ(d)-dan f _____ hata-dan b _____ hırka-ya	f) -ta: tam uyak -âta: tunç uyak -dan: redif

Halk Şairi : Ufkî
Vezin : 11’li hece ölçüsü, duraksız
Nazım şekli : Koşma
Tema : Eleştiri

Tablo 17 Türki Berây-ı Gazâ/ Gâzi Pâdişâha Eyledi Nazar (MSS no: 62-3)

1.Gâzi pâdişâha eyledi nazar Yerleri gökleri yaradan şimdi Şâh sûfi ah idüb ağlayub gezer Yüreğinde kalan yaradan şimdi	1.a_____ nazar b_____ yaradan şimdi a_____ gezer b_____ yaradan şimdi	a) -zar/-ezer: zengin uyak b) -yaradan: cinaslı uyak, -dan/-den: zengin uyak, -şimdi: redif
2.Bedenden su gibi görünür çöller Baş kesen gâziler sokundu teller Şakıdı bülbüller açıldı güller Şükür yanaşırız karadan şimdi	2.c_____ çöl-ler c_____ tel-ler c_____ gül-ler b_____ karadan şimdi	c) -l: yarım uyak, -ler: redif
3.Pâdişahın kılıcıdır, atıdır ('Arab) Şâh kaçınca şimdi ruhun mâtıdır Bağdâd'ın, Revân'ın harâretidir Tâcını başında târ iden şimdi	3.d_____ atıdır d_____ matıdır d_____ hararetidir b_____ târ iden şimdi	d) -atı/-eti: zengin uyak -dır/-dir: redif
4.Hünkâr kılıcına yazar hattını Bildirmişdir 'Acem şâha haddini Tağıdırdı İskender'in seddini Bozuldu Bağdâd'ı zor iden şimdi	4.e_____ hat-tını e_____ had-dinî e_____ ed-dinî b_____ zor iden şimdi	e) -t/ -d: yarım uyak -tını/-dinî: redif
5.Ali aydur çöllerimiz oldu kan Hânlar esir oldu, sürh-ser müselmân Özbek'dir bir yanın bir yan Hindistan Kaldırırlar seni aradan şimdi	5.f_____ kan f_____ müselman f_____ Hindistan b_____ aradan şimdi	f) -an: tam uyak

Halk Şairi : Ali

Vezin : 4+4+3 duraklı 11'li hece ölçüsü

Nazım şekli : Koşma

Tema : Kahramanlık

Tablo 18 Türkî Berây-ı Mahabbet/ Lütfeyle Ey Sabah Yeli (MSS no: 63-1)

1.Lütfeyle ey sabah yeli Var haber vir yâre benden Bağrım deler bûlbûl dili Var haber vir yâre benden	1.a_____ yel-i b_ Var haber vir yâre benden a_____ dil-i b_ Var haber vir yâre benden: redif/ nakarat	a) -l: yarım uyak, -i: redif
2.‘Aşkın şarâbından kandım Mest oldum demmune döndüm Hasret ateşiyle yandım Var haber vir yâre benden	2.c_____ kan-dım c_____ dön-düm c_____ yan-dım b_ Var haber vir yâre benden: redif/ nakarat	c) -n: yarım uyak -dım/-düm: redif
3.Bilmem bana ne hâl oldu Kaddım büküldü dâl oldu Yandı yüreğim kâl oldu Var haber vir yâre benden	3.d_____ h-âl oldu d_____ d-âl oldu d_____ k-âl oldu b_ Var haber vir yâre benden: redif/ nakarat	d) -âl: zengin uyak -oldu: redif
4.Kendümü bilmem divâneyim Oda yanar pervâneyim ‘Aşkî ile mestâneyim Var haber vir yâre benden	4.e_____ divâne-yim e_____ pervâne-yim e_____ mestâne-yim b_ Var haber vir yâre benden: redif/ nakarat	e) -âne: zengin uyak -yim: redif
5.Benim yavrum zülfün çözer Bûlbûller cihânı bezer Ali bu niyâzı yazar Var haber vir yâre benden	5.f_____ çözer f_____ bezer f_____ yazar b_ Var haber vir yâre benden: redif/ nakarat	f) -zar/-zer: zengin uyak

Halk Şairi : Ali
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Özlem

Tablo 19 Türki/ Âşık Oldum Bir Kaşları Kâreye (MSS no: 63-2)

1.Âşık oldum bir kaşları kâreye Alamam gönlümü çare değildir Bağrımız hun oldu ciğerim püryân Şimdi onulacak yâre değildir	1.a_____ kâreye b_____ çare değildir c_____ püryân b_____ yâre değildir b) -ra/ -re: tam uyak, - değildir: redif
2.Ben söylesem sözüm çıkar beyaza Yufkadır bağrımız değmez niyâza Âşık isteyince virirmiş Hudâ Aladır gözleri, kara değildir	2.c_____ beyâza c_____ niyâza c_____ Hudâ b_____ kara değildir c) -a: yarım uyak
3.Yavru şahin gibi boynu uzadır Yanağı kırmızı gülden tâzedir Gerçek ‘âşıkının yolu gözedir Körpem melâyındır güre değildir	3.d_____ uzadır d_____ tâzedir d_____ gözedir b_____ güre değildir d) -zadır/ -zedir: zengin uyak
4.Çağır kullarını gelsün divâne Yöğrük atlar gerek menzil koyana Ta’n iderler şunda güzel sevene Sanasın ezelden töre değildir	4.e_____ divâne e_____ koyana e_____ sevene b_____ töre değildir e) -ana/-ene: zengin uyak
5.Kul Mustafa galat var mı sözünde Hayalim kalmışdur ala gözünde Duman duman olmuş ol mâh yüzünde Noktadır benleri sıra değildir	5.f_____ söz-ünde f_____ göz-ünde f_____ yüz-ünde b_____ sıra değildir f) -z: yarım uyak

Halk Şairi : Kul Mustafa
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 20 Türki Der Hakk-ı ‘Âsi Haydar/ Haydaroğlu ‘Aklın Yok Mu Başında (MSS No: 63-3)

1.Haydaroğlu ‘aklın yok mu başında Niçin Âl-Osmân'a ‘âsi olursun Her ne zulüm işledinse dünyada Etdiklerin cümle bir bir bulursun	1. a _____ başın-da a) -da: redif b _____ ol-ursun a _____ dünya-da b _____ bul-ursun b) -ı: yarım uyak, -ursun: redif
2.Sayd iderler seni dürlü <u>fenn</u> ile Kurtulamazsın nice yüzbin and ile İlyas Paşa gibi kayıd bend ile Bir gün hünkâr divânına gelürsün	2. c _____ fenn ile c) ile: redif c _____ and ile c _____ bend ile b _____ gel-ürsün
3.Çok ‘âsiyi çengellere dizdiler Manoğlunun ‘askerlerini bozdular Hem Mehdi'nin derisini yüzdüler Kayalıoğlu berdâr oldu bilürsün	3. d _____ diz-diler d) -z: yarım uyak d _____ boz-dular -diler/dular: redif d _____ yüz-düler b _____ bil-ürsün
4.Niçün oturmazsın kendü hâlinde Şimdi sensin cümle halkın dilinde Bilmiş ol kim Kara Ali'nin elinde Dürlü dürlü ‘azâb ile ölürsün	4. e _____ hâl-inde e) -l: yarım uyak e _____ dil-inde -inde: redif e _____ el-inde b _____ öl-ürsün
5.Kâtib Ali aydur var git işine Tar iderler gök dünyâyı başına Karga kuzgun konar bir gün leşine Sanma böyle dârât ile kalırsın	5. f _____ iş-ine f) -ş: yarım uyak f _____ baş-ına -ına/-ine: redif f _____ leş-ine b _____ kal-ırsın

Halk Şairi : Kâtib Ali
Vezin : 6+5 duraklı 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Hiciv/ Taşlama

Tablo 21 Türki/ Kadir Mevlâm Bana Bir Yâr Virmiştir (MSS no: 64-2)

1.Kadir Mevlâm bana bir yâr virmişdir Rûz u şeb virdimdir şükür iderim Böyle lutfâ dahi kimler ermişdir Divânında dâyim nazâr iderim	1.a _____ vir-mişdir b _____ şükür iderim a _____ er-mişdir b _____ nazar ide-rim	a) -r: yarım uyak -mişdir: redif b) -erim: redif
2.Benim sevdiceğim bir gonçe güldür Gözleri kâredir ruhlari aldır Şirin-zebân hem kaşları hilâldir Bülbülüym dâyim efgân iderim	2.c _____ güldür c _____ aldır c _____ hilâldir b _____ efgân iderim	c) -l: yarım uyak -dır/-dir/ dür: redif b) -erim: redif
3.Tiğini destine alub gelürse Katl eyleyüb benim kanım alursa Her ne denlü bana cevîr kılursa Bendesiyim ben tahammül iderim	3.d _____ gelürse d _____ alursa d _____ kılursa b _____ tahammül iderim	d) -l: yarım uyak -ursa/-ürse: redif b) -erim: redif
4.Hak saklasun ayrılığın şerrinden Nice ‘âşık ayrılmışdır yârinden Cânım alsun ayırmâsun yanımdan Ya ben yârsız bu cihânı neylerim	4.e _____ şerrinden e _____ yârinden e _____ yanımdan b _____ cihânı neylerim	e) -dan /-den: redif b) -erim: redif
5.Gül derdinden gör bülbülün zârını Âşık olan terk ider mi yârini Şahinoğlu bir dem ‘ömrüm varını Görmez isem hemân ölür giderim	5.f _____ zârını f _____ yârini f _____ varını b _____ ölür giderim	f) -ar: tam uyak -ını/ -ini: redif b) -erim: redif

Halk Şairi : Şahinoğlu
Vezin : 6+5 duraklı 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk (güzelleme)

Tablo 22 Türki Du'â/ Binbir Adun Hürmeti İçün Murâdım (MSS no: 65-2)

1.Binbir adun hürmeti için murâdım Virmeyince alma Mevlâ cânımı Elâ gözlü sevdiğimi sineme Sarmayınca alma Mevlâ cânımı	1.a _____ murâdım b_ Vir-meyince alma Mevlâ cânımı a _____ sineme b_ Sar-mayınca alma Mevlâ cânımı	a) m: redif b)-meyince alma Mevlâ cânımı: redif -r: yarım uyak
2.Gurbet kahır kemân etdi tâkatım Günden güne artmaktadır firkatım Kurtulub da gurbet ilden hasretim Görmeyince alma Mevlâ cânımı	2.c _____ tâkat-ım c _____ firkat-ım c _____ hasret-ım b_ Gör-meyince alma Mevlâ cânımı	c) -at: tam uyak -ım: redif
3.Çok 'acâib vardır taht-ı serâda Hüdâ bilür toprağımız nerede Cümle dostlar ile bile murâda İrmeyince alma Mevlâ cânımı	3.d _____ serâda d _____ nerede d _____ murâda b_ İr-meyince alma Mevlâ cânımı	d) -rada: zengin uyak
4.Yâ ilâhi sen bilürsün râzımı Sana toğru tutdum dâyim özümü Kâre tonlu Beytu'llâh'a yüzümü Sürmeyince alma Mevlâ cânımı	4.e _____ râzımı e _____ özümü e _____ yüzümü b_ Sür-meyince alma Mevlâ cânımı	e) -z: yarım uyak -ımı: redif
5.Kimse rahm eylemez akar yaşıma Nice haller geçmiş garib başıma Kâtib Ali aydur seksân yaşıma Girmeyince alma Mevlâ cânımı	5.f _____ yaşıma f _____ başıma f _____ yaşıma b_ Gir-meyince alma Mevlâ cânımı	f) -yaşıma: cinas -aş: tam uyak -ıma: redif

Halk Şairi : Kâtib Ali
Vezin : 6+5 duraklı 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 23 Türki Berây-ı Firâk/ Düşüb Gurbetlik Ellere (MSS no: 67-2)

1.Düşüb gurbetlik ellere Murâd almak ne müşküldür Dâsitân olub dillerde Halâs olmak ne müşküldür Ne müşküldür, ne müşküldür, Halâs olmak ne müşküldür	1.a _____ ellere b _____ almak ne müşküldür a _____ dillerde b_ Halâs ol-mak ne müşküldür k/ Ne müşküldür ne müşküldür b/k Halâs olmak ne müşküldür: kavuştak	a) -l: yarım uyak, -lerde: redif b)- mak ne müşküldür: redif
2.Firkat ile yanma nâra Derdine bir dermân ara Bir hakikatsiz dildâra Gönül virmek ne müşküldür Ne müşküldür, ne müşküldür, Halâs olmak ne müşküldür	2.c _____ nâra c _____ ara c _____ dildâra b_ Gönül vir-mek ne müşküldür k----- k-----	c) -ara: zengin uyak
3.Gâziler tiği belinde Cenk ider meydân yüzünde Varub düşmanın elinde Esir almak ne müşküldür Ne müşküldür, ne müşküldür, Halâs olmak ne müşküldür	3.d _____ belinde d _____ yüzünde d _____ elinde b_ Esir al-mak ne müşküldür k----- k-----	d) -inde: redif
4.Âhır-dem ecel yetince Defn olub kabre girince Münkir ve Nekir gelince Cevâb virmek ne müşküldür Ne müşküldür, ne müşküldür, Halâs olmak ne müşküldür	4.e _____ yetince e _____ girince e _____ gelince b_ Cevâb vir-mek ne müşküldür k----- k-----	e) -ince: redif
5.Ufkî âh ü zarından Gül idin düşmüş hârından Âşık sevgili yârinden (yâhûd kendü diyârından) Cüdâ düşmek ne müşküldür Ne müşküldür, ne müşküldür, Halâs olmak ne müşküldür	5.f _____ zarından f _____ hârından f _____ yârinden b Cüdâ düş-mek ne müşküldür k----- k-----	f) -ar: tam uyak -ından: redif

Halk Şairi : Ufkî

Vezin : 8'li hece ölçüsü

Nazım şekli : Türkü

Tema : Kahramanlık

Tablo 24 Türki Mahabbet/ Elin Ermezse Bir Yâre (MSS no: 69-3)

1.Elin ermezse bir yâre Akar gözün yaşı çağlar Gineceğin söyleşelim (broy broy) Geldi geçdi geçen çağlar	1.a _____ yâre b _____ çağlar c _____ söyleşelim b _____ çağlar	b) - çağlar: cinaslı uyak, - ağlar: zengin uyak
2.Medh ider bülbüller seni Sensin 'ömrümün gülşeni Kûre-i 'aşkın ne etdi beni (broy broy) Mürde sanar gören sağlar	2.c _____ seni c _____ gülşeni c _____ beni b _____ sağlar	c) -en: tam uyak -i: redif
3.Gör mürgün hengâmesini Okur, yazar nâmesini Geydi yeşil câmesini (broy broy) Gülistâne döndü tâğlar	3.d _____ hengâmesini d _____ nâmesini d _____ câmesini b _____ tâğlar	d) -âme: zengin uyak
4.'İrfânın seçildiğine Mey kurub içildiğine Goncenin açıldığına (broy broy) Bülbüller âh idüb ağlar	4.e _____ seçildiğine e _____ içildiğine e _____ açıldığına b _____ ağlar	e) -ç: yarım uyak -ildiğine: redif b) -ağlar: tunç uyak
5.Gönül yâre çatmak ister Saruluban yatmak ister Koroğlu seyretmek ister (broy broy) Donandı bâğçeler bâğlar	5.f _____ çatmak ister f _____ yatmak ister f _____ seyretmek ister b _____ bâğlar	f) -at: tam uyak -mak ister: redif

Halk Şairi : Koroğlu
Vezin : 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ'î
Tema : Aşk

Tablo 25 Türki Berây-ı Mahabbet/ Şunda Bir Kaşları Kâre (MSS no: 72-2)

1.Şunda bir kaşları kâre Aldı gönlümü vermedi (broy broy broy) Yüreğime vuran yâre Aldı gönlümü vermedi (broy broy broy)	1.a _____ kâre a) -âre: zengin uyak b _____ aldı gönlümü vermedi: redif a _____ yâre b _____ aldı gönlümü vermedi: redif
2.Cümlelerin Hakk'dır penâhı Âşık çeker dâyim âhı Hâlâ güzellerin şâhı Aldı gönlümü vermedi	2.c _____ penâh-ı c) -ı: redif, âh: tam uyak c _____ âh-ı c _____ şâh-ı b _____ aldı gönlümü vermedi: redif
3.Korkmaz mısın sen ölüm-den? Deryâlar oldu sel'imden Nâz eyle benim elimden Aldı gönlümü vermedi	3.d _____ ölüm-den d) -den: redif, -ım: redif d _____ sel'im-den d _____ elim-den b _____ aldı gönlümü vermedi: redif
4.'Abdâl gitsem yola Mecnûn gibi düşsem dile Nazlı dilber güle güle Aldı gönlümü vermedi	4.e _____ yol-a e) -a: redif, -l: yarım uyak e _____ dil-e e _____ gül-e b _____ aldı gönlümü vermedi: redif
5.Güzel bize etmez vefâ Yâdlar ile sürer safâ Ufkî'ye idup cefâ Aldı gönlümü vermedi	5.f _____ vefâ f) -fâ: zengin uyak f _____ safâ f _____ cefâ b _____ aldı gönlümü vermedi: redif

Halk Şairi : Ufkî
Vezin : 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ'î
Tema : Aşk

Mecmua-i Sâz ü Söz’de diğerk türkû ve karşıdaki makamda başlığında geçen muhayyer faslındaki türkünün sözleri vardır, notası bulunmamaktadır. Bu anlamda, sözleri incelenmiştir. Muhayyer faslının içinde ve karşıdaki makamda ibaresinden yola çıkarak muhayyer makamında olduğu düşünülmektedir. Usûlü notası olmadığı için belirlenememiştir.

Tablo 26 Diğerk Türki / Karşıdaki Makamda/ Dilber Bana Çok Cevr Etme (MSS no: 73-2)

1. Dilber bana çok cevri etme Gayet zaif kulum şimdi Yâd illere çatup gitme Kâtı, sarbdır yolum şimdi	1.a _____ cevri et-me b _____ kul-um şimdi a _____ çat-up git-me b _____ yol-um şimdi	a) -me: redif b) -um: redif, -d/t: yarım uyak, -me: redif
2. Kayaları deldi Ferhâd Garib bülbül ider feryâd Kâyil misin boyu şimşâd? Mecnûnuyum senin şimdi	2.c _____ Ferhâd c _____ şeryâd c _____ şimşâd b _____ şimdi	c) -âd: tam uyak b) -um: redif, -d/t: yarım uyak, -me: redif
3. Bülbül inler dâyim zârdan Âşık olan geçer serden Ben görürüm uzak yerden Yâdlar deler gülün şimdi	3.d _____ zâr-dan d _____ ser-den d _____ yer-den b _____ şimdi	d) -dan: redif, -r: yarım uyak b) -um: redif, -d/t: yarım uyak, -me: redif
4. Önümdedir şâlım, postum Gayet cândan sana küstüm Layık mıdır benim dostum? Engel kocar belin şimdi	4.e _____ post-um e _____ küs-tüm e _____ dost-um b _____ şimdi	e) -um: redif, st: tam uyak b) -um: redif/ -d/t: yarım uyak, -me: redif
5. Bu gün seni gamda gördüm Hak-i pâye yüzün sürdüm Birkaç kere haber sordum Aceb nice halin şimdi	5.e _____ gör-dü-m e _____ sür-dü-m e _____ sor-du-m b _____ şimdi	e) -r: yarım uyak, -dü: redif, -m: redif b) -um: redif/ -d/t: yarım uyak, -me: redif
6. Güzelsin hüblar içinde Âşkın vardır bir kaleminde Cümle âşıklar içinde Katib’dir kulun şimdi	6.f _____ iç-i-n-de f _____ kalem-in-de f _____ iç-i-n-de b _____ şimdi	f) -in: redif, -de: redif, iç: tunç uyak b) -um: redif/ -d/t: yarım uyak, -me: redif

Halk Şairi : Kâtib
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Aşk

Tablo 27 Türki Berây-ı Fenâ-i Cihân/ Dâd Elinden Şu Fenânın (MSS no: 75-2)

1.Dâd elinden şu fenânın Be hey nazar-gâhım tağlar Sürerler demi gınânın Garib için kimler ağlar	1.a _____ fenâ-nın b _____ tağlar a _____ gınâ-nın b _____ ağlar	a) -nâ: tam uyak b) -ağlar: tunç uyak, -ağ: redif -lar: zengin uyak
2.Aldanub da sen gınâya Bel bağlama gel fenâya Geldi gitdi bu binâya Pâdişâhlar beçe bâylar	2.c _____ gınâ-ya c _____ fenâ-ya c _____ binâ-ya b _____ bâylar	c) -nâ: zengin uyak, -ya: redif
3.Diller ile vasfa gelmez Câhil olan anı bilmez Bunda kimse karar etmez Garib rızkı malı neyler	3.d _____ gel-mez d _____ bil-mez d _____ karar et-mez b _____ neyler	d) -mez: redif
4.Bir gün meydâna gelürüz Etdüğümüzü buluruz Önde, sonda biz de ölürüz Unutmasun bizi sağlar	4.e _____ gel-ürüz e _____ bul-uruz e _____ öl-ürüz b _____ sağlar	e) -l: yarım uyak -uruz: redif
5.Ufkî aydur yürek nârdan Yanâr, âvâre oldı kârdan Ayrı düşse ‘âşık yârdan Rüz ü şeb âh idüb inler	5.f _____ nar-dan f _____ kâr-dan f _____ yâr-dan b _____ inler	f) -ar: tam uyak -dan: redif

Halk Şairi : Ufkî
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Dünya’nın faniliği

Tablo 28 Mahabbet Türki/ Be Hey Elâ Gözlü Dilber (MSS no: 77-2)

1.Be hey elâ gözlü dilber Benim ‘aklüm yerindedir Ben severim, sen kaçarsın Senin imân terkindedir	1.a_____ dilber b_____ yerindedir c_____ kaçarsın b_____ terkin-dedir	b)-r: yarım uyak, -indedir: redif
2.Karşımızda karlı tağlar Bâğ-bân sözü olur bağlar Benim gönlüm şimdi bekler Toğru menzil sorandadır	2.c_____ tağ-lar c_____ bağ-lar c_____ bek-ler b_____ soran-dadır	c) -lar: zengin uyak
3.Kaşların kurulu yaydır Cemâlin bedr olmuş aydır Bâğçeye girmek kolaydır Hesâb gülü derendedir	3.d_____ kurulu yay-dır d_____ ay-dır d_____ kolay-dır b_____ deren-dedir	d) -ay: tam uyak -aydır: tunç uyak -dır: redif
4.Derviş bellüdür tâcından Yürek incinmez bâcından Gidi rakibin öcünden Garib baykuş virândadır	4.e_____ tâc-ından e_____ bâc-ından e_____ öc-ünden b_____ virân-dadır	e) -c: yarım uyak -ından: redif
5.Koroğlu aydur öğdüğüm Yavrun hayâlîn kurduğum Suç sende değil sevdiğim Sana gönül virendedir	5.f_____ öğ-düğüm f_____ kur-duğum f_____ sev-diğim b_____ viren-dedir	f) -diğim: redif

Halk Şairi : Koroğlu
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Aşk

Tablo 29 Türki Berây-ı Turna ve Gurbet ve Mahabbet/ Turna Bizim Yerde Bizi Sorana (MSS no: 78-1)

1. Turna bizim yerde bizi sorana Şimdî bir güzele kuldur diyesin ‘Aşkın zincirini takmış boynuna ‘Aşk evcinden mecnûn olmuş diyesin	1.a _____ sorana b _____ diyesin c _____ boynuna b _____ mecnûn ol-muş diyesin b) -diyesin: redif, -miş: redif
2. Terk eylemiş bilmez eşi, dostunu Abdâl olub önine almış postunu Şimdi gelüb geçen çeyner üstünü Ayaklar altında kalmış diyesin	2.c _____ dost-unu c) -st: tam uyak c _____ post-unu -unu: redif c _____ üst-ünü b _____ kal-mış diyesin b) -diyesin: redif, -miş: redif
3. Artuk şimden geru zahmâne varmaz Unutmuş eşini dostunu bilmez Sevmiş bir güzeli artuk vazgelmez ‘Aşk belâsı müşkül hâlmış diyesin	3.d _____ var-maz d) -maz: zengin uyak d _____ bil-mez d _____ vazgel-mez b _____ hâl-miş diyesin b) -diyesin: redif, -miş: redif
4. Gelür imiş başa olan yazılar Kurbân için koyun erkek kuzular Ufkî’yi soran dostlar, gâziler Cümlesine selâm etmiş diyesin	4.e _____ yazılar e) -zılar: zengin uyak e _____ kuzular e _____ gâziler b _____ selâm et-miş diyesin b) -diyesin: redif, -miş: redif

Halk Şairi : Ufkî
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 30 Türki Berây-ı Mahabbet/ Meded Allah'ı Seversen (MSS no: 78-2)

1.Meded Allah'ı seversen Gel imdi dilber, gel imdi Hasretinden ciğerciğim (broy broy) Delindi dilber, delindi	1.a_____ seversen b_ Gel imdi dilber, gel imdi b) -l: yarım uyak, -imdi: redif c_____ ciğerciğim b1_____ delindi
2.Cân seni görmese âver Ne rahmin, ne tesellin var Bencileyin seni sever (broy broy) Bul imdi dilber, bul imdi	2.c_____ âver c) -var: zengin uyak c_____ var c_____ sever b_ Bul imdi dilber, bul imdi b) -l: yarım uyak, -imdi: redif
3.Cevâbın aldım dilinden Öldüm sevdânın derdinden Elveda câmın elimden Al imdi dilber, al imdi	3.d_____ dilin-den d) -den: redif d_____ derdin-den d_____ elim-den b_ Al imdi dilber, al imdi b) -l: yarım uyak, -imdi: redif
4.Uğrayub ulu yerlere Gidem gerçi erenlere Ben gidince engellere Kal imdi dilber, kal imdi	4.e_____ yer-lere e) -lere: redif e_____ eren-lere e_____ engel-lere b_ Kal imdi dilber, kal imdi b) -l: yarım uyak, -imdi: redif
5.Coşdu Karac' oğlan coşdu 'Aşk deryâsı boydan aşdı Bir gül idin, çağın geçdi Sol imdi dilber, sol imdi	5.f_____ coş-du f) -dı: redif f_____ aş-dı f_____ geç-di b_ Sol imdi dilber, sol imdi b) -l: yarım uyak, -imdi: redif

Halk Şairi : Karacaoğlu
Vezin : 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ'î
Tema : Aşk

Tablo 31 Türki Medh-i Şehinşâh/ Âl-i Osman Sultân Mehmed Hân Sene 107/ Pâdişâhım Kullarına Eyle
Dâyim Himmetin (MSS no: 78-3)

1.Pâdişâhım kullarına eyle dâym himmetün 'Âlem içre ol ilâhdan gayriye yok minnettün Dâyim olsun dünyâlar durdukça ömr-i devletün Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire	1.a _____ himmet-ün a) -et: tam uyak a _____ minnet-ün a _____ ömri devletün b _____ mümine hem kâfire: redif
2.Dehr içinde gelmemişdir böyle cazim pâdişâh Kudretinden sana ihsân eylemişdir Ali-gâh Bil ki cümle şâhların şâhı kıldı seni ilâh Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire	2.c _____ pâdişâh c) -âh: zengin uyak c _____ ligâh c _____ ilâh b _____ mümine hem kâfire: redif
3.Her millet makarrdır ki Hakk sana ihsân eyledi Kudretle düşmanını hâk ile yeksân eyledi Nice mağrur kralların kahrını âsân eyledi Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire	3.d _____ ihsân eyledi d) -sân: zengin uyak d _____ yeksân eyledi -i: redif d _____ âsân eyledi b _____ mümine hem kâfire: redif
4.Her hatâdan sakla yâ Rab dâymâ bu serveri Ruşen olsun gökyüzüne dâym anun ahteri Çün seni kıldı 'âleme cem'i şâhlar ekberi Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire	4.e _____ server-i e) -er: tam uyak e _____ ahter-i -i: redif e _____ ekber-i b _____ mümine hem kâfire: redif
5.Yâ ilâhi sen müyesser kıl murâda irmeğe Ol mübarek hâk-i pâyine yüzümü sürmeğe Ufkî pek muntazırdır 'arz-ı hâlin virmeğe Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire	5.f _____ ir-meğe f) -r: tam/ tunç uyak f _____ sür-meğe -meğe : redif f _____ vir-meğe b _____ mümine hem kâfire:

Halk Şairi : Ufkî
Vezin : Fâ i lâ tün/Fâ i lâ tün/Fâ i lâ tün/Fâ i lün
Nazım şekli : Geçiş dönemi türkü
Tema : Pâdişâha övgü

Tablo 32 Kime Dâd İdeyim Çarh-ı Felekten (MSS no: 78-4)

1.Kime dâd ideyim çarh-ı felekden Gurbetliğe beni saldı, çâre ne? Çok ağlatdı, güldürmedi bir zemân Canıma cefâlar kıldı, çâre ne? Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne	1.a_____ çarh-ı felekden a) -n: yarım uyak b_____ saldı çâre ne a_____ zemân b_____ kıl-dı çâre ne b) -dı çâre ne: redif -l: yarım uyak Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne: nakarat
2.Benden garib ‘aceb var mı kullarda Hasretim, gözlerim kaldı yollarda Ağlayu, ağlayu gurbet illerde Gözlerim kan ile toldu, çâre ne Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne	2.c_____ kul-larda c) -l: yarım uyak c_____ yol-larda -larda: redif c_____ il-lerde b_____ tol-du çâre ne Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne: nakarat
3.Çok yalvardım Hakk’a, geçmedi dilek Acıdım hâlîme ins ile melek Tığ-i hasret ile sinemi felek Delik delik etdi, deldi, çâre ne Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne	3.d_____ dilek d) -lek: zengin uyak d_____ melek d_____ felek b_____ del-di çâre ne Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne: nakarat
4.Hak bana kısmet eylemiş zilleti Hiç başımdan eksik etmez mihneti Gurbetlikde çeke çeke hasreti Benzimiz sarardı, soldu, çâre ne Çâre ne çâre ne, nidem çâre ne	4.e_____ zillet-i e) -et: tam uyak e_____ mihnet-i e_____ hasret-i b_____ sol- du çâre ne Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne
5.Der-i feterâ-yı felek, bizi âl etdi Yüreciğim eridüben kâl etdi Ansızın yürür iken bana âl etdi Dostumu elimden aldı, çâre ne Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne	5.f_____ âl etdi f) -âl: zengin f_____ kâl etdi -al: tunç uyak f_____ âl etdi -etti: redif b_____ al-dı çâre ne Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 6+5 duraklı 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Türkü
Tema : Kaderden şikayet

Tablo 33 Türki Berây-ı ‘Aşk/ Sevdâyı ‘Aşk Mekân Tuttu Cânımda (MSS no: 79-1)

1. Sevdâ-yı ‘âşk mekân dutdu cânımda Gönül ‘âşka gelür taşar dökülür Sevdiğim bakub görmesem yanımda Kâmetim dâl olur, kaddim bükülür	1.a _____ cân-ımda b _____ dökülür a _____ yan-ımda b _____ bük-ülür	a) -an: tam uyak - ımda: redif b) -k: yarım uyak, -ülür: redif
2. Kurtulmuş yok, ‘âşkın elinden yandım Müşkül belâ imiş, ben âsân sandım Çekmeden dilberin kahrın, usandım Âh etdikçe a’zâlarım sökülür	2.c _____ yan-dım c _____ san-dım c _____ usan-dım b _____ sök-ülür	c) -an: tam uyak b) -k: yarım uyak, -ülür: redif
3. Ben de bir ednâyım kullar içinde Yüzüm türâb olsun yollar içinde ‘Aşk, aşkın belâsından iller içinde Civân sever deyu adım çekilür	3.d _____ kul-lar içinde d _____ yol-lar içinde d _____ il-ler içinde b _____ çek-ilür	d) -l: yarım uyak b) -k: yarım uyak, -ülür: redif
4. Mecnûn, Leylâ için ‘âkılın şaşırmış Mahabbet deryâsın başdan aşirmış Bülbülü gör, güle gönül düşürmüş Ol da bencileyin yanar, yakılır	4.e _____ şaş-ırmış e _____ aş-ırmış e _____ düş-ürmüş b _____ yak-ılır	e) -ş: yarım uyak -aş: tunç uyak -ırmış: redif b) -k: yarım uyak, -ülür: redif
5. Kâtib gel ‘arz eyle canını, dosta Derdinin dermânın Hudâ’dan iste Servi boylum şâd olmasa mecliste Gönül tahtı virân olur, yıkılır	5.f _____ dosta f _____ iste f _____ mecliste b _____ yık-ılır	f) -te: tam uyak b) -k: yarım uyak, -ülür: redif

Halk Şairi : Kâtib
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk (güzelleme)

Tablo 34 Türki Berây-ı ‘Aşk/ Çünkü Mahabbetin Yoğıdı Bana (MSS no: 79-2)

1. Çünkü mahabbetin yoğıdı bana Yanıma gelmesen ne idi ezelden Hâlimi ‘arz etduğüm zeman sana Yüzüme gülmesen ne idi ezelden Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari	1.a _____ bana a) -ana: zengin uyak b _____ gel-mesen ne idi ezelden b) -I: yarım uyak redif a _____ sana b _____ gül-mesen ne idi ezelden Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari:kavuştak
2.Kani senin ile yiyüb, içduğüm Öpüb, koçup ak göğsünü açduğüm Âh meleğim nedir benden kaçduğün ‘Aklımı almasan ne idi ezelden Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari	2.c _____ iç-düğüm c) -ç: yarım uyak c _____ aç-duğüm c _____ kaç-duğün -dığın/m: redif b _____ al-masan ne idi ezelden Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari:kavuştak
3.Kani senin ile ahd ile aman Bilmedim, yoğıdı göğsünde imân Ağlayub kapuna geldüğüm zemân Yaşımı silmesen neydi ezelden Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari	3.d _____ aman d) -man: zengin uyak d _____ imân d _____ zemân b _____ sil-mesen neydi ezelden Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari:kavuştak
4.Kendü elin ile âteşe yakub Bağrım hûn eyleyüb kaddimi büküb Gamzeler hançerin üstüme çeküb Sinemi delmesen neydi ezelden Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari	4.e _____ yakub e) -kub: zengin uyak e _____ büküb e _____ çeküb b _____ del-mesen neydi ezelden Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari:kavuştak
5.Kâtib aydur gönlüm aldın ezeli Gönlüm alub söyledirdin gazeli Garib başımı be hey âdem güzeli Gurbete salmasan ne idi ezelden Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari	5.f _____ ezeli f) -zeli: zengin uyak f _____ gazeli f _____ güzeli b _____ sal-masan ne idi ezelden Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari:kavuştak

Halk Şairi : Kâtib
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Türkü
Tema : Aşk

Tablo 35 Türki Berây-ı Hazân/ Şimden Geru Güz Eyyâmu İrişdi (MSS no: 79-3)

1.Şimden geru güz eyyâmı irişdi irişdi Bozuldu yeşili, alı tağların tağların Gözü yaşı ‘ummânlarla karışdı karışdı Kırıldı kanadı, kolu tağların tağların	1.a _____ iriş-di a) -ış: redif, -r: yarım uyak b _____ al-ı tağların tağların a _____ karış-dı b _____ kol-u tağların tağların b) -l: yarım uyak, -u tağların tağların: redif
2.Görünmez oldu dumandan bir şeri bir şeri Âh-u feryâd ile doldu her yeri her yeri Yürüdi üstüne hazân ‘askeri ‘askeri Tağıldı şenliği, alı tağların tağların	2.c _____ şer-i c) -er: tam uyak c _____ yer-i -i: redif c _____ asker-i b _____ al-ı tağların tağların
3.Dâyim boran gitmedikçe başından başından Mihnet ü gam eksik olmaz peşinden peşinden Gözlerinden akan kanlu yaşından yaşından Duruldu bulanık seli tağların tağların	3.d _____ baş-ından d) -aş: tam uyak d _____ peş-inden d _____ yaş-ından b _____ sel-i tağların tağların
4.Felek tebdil etdi giceye günü yâ günü Değişdi ‘abâya ol yeşil tonu yâ tonu Kar yağub, buz donub aldı dört yanı dört yanı Kar bana (‘askere) yol virmez beli tağların tağların	4.e _____ gün-ü e) -n: yarım uyak e _____ ton-u -ı: redif e _____ yan-ı b _____ bel-i tağların tağların
5.?..... taşgın akmışdır akmışdır Çarh-ı felek hatırcığın yıkmışdır yıkmışdır Rüzigâr elinden neler çekmişdir çekmişdir Eğer söyleyeydi dili tağların tağların	5. f _____ ak-mışdır f) -k: yarım uyak f _____ yık-mışdır -mışdır: redif f _____ çek-mişdir b _____ dil-i tağların tağların

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 14’lü hece ölçüsü
Nazım şekli : Türkü
Tema : Doğa, kadere şikayet

Tablo 36 Türki Berây-ı Gönül/ Uğratdın Beni Belâya (MSS no: 80-2)

1.Uğratdın beni belâya Gönül ne belâ imişsin Kul etdin gözler elâya Gönül ne belâ imişsin	1.a _____ belâ-ya b Gönül ne belâ imişsin a _____ elâ-ya b Gönül ne belâ imişsin	a) -elâ: tunç uyak, -ya: redif b) redif/ nakarat
2.Dilber ise zulme mâyil Cümle ‘aklın oldu zâyil ‘Aşka olmaz gün hâyil Gönül ne belâ imişsin	2.c _____ mâyil c _____ zâyil c _____ hâyil b Gönül ne belâ imişsin	c) -âyil: zengin uyak
3.Gâh kan mest olub coşarsın Gâh ‘aklın gider şaşarsın Her cânibe baş koşarsın Gönül ne belâ imişsin	3.d _____ coş-arsın d _____ şaş-arsın d _____ koş-arsın b Gönül ne belâ imişsin	d) -ş: yarım uyak -arsın: redif
4.Ufûkî aydur gülmezsın Cefâsın çeker ölmezsın Gel vâzgel dirin gelmezsın Gönül ne belâ imişsin	4.e _____ gül-mezsın e _____ öl-mezsın e _____ gel-mezsın b Gönül ne belâ imişsin	e) -l: yarım uyak -mezsın: redif

Halk Şairi : Ufkî
Vezin : 5+3 duraklı 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Aşk

Tablo 37 Türki Berây-ı Sefer Bahri/ Beğler Sunulsun Piyâle Beğler (MSS no: 82-2)

1.Beğler sunulsun piyâle beğler Tağlar donandı, donandı Açılmış kırmızı güller Bağlar tonandı, tonandı	1.a_____ beğ-ler b__ Tağ-lar donandı, donandı a_____ gül-ler b__ Bağ-lar tonandı, tonandı	a) -ler: redif b) -ağ: tam uyak -lar tonandı, tonandı: redif
2.Gelin isteyelim Hak'dan Murâdımız vire yokdan Fermân geldi 'Ali tâkdan Sofun tonandı, tonandı	2.c_____ Hak'-dan c_____ yok-dan c_____ tâk-dan b1__ Sofun tonandı, tonandı	c) -k: yarım uyak -dan: redif b1) tonandı, tonandı: redif
3.Nesne yok âdem hâlinde Keramet vârdır dilinde Hasta ...?... kaldı hâlinde Sağlar tonandı, tonandı	3.d_____ hâl-inde d_____ dil-inde d_____ hâl-inde b__ Sağ-lar tonandı, tonandı	d) -l: yarım uyak -inde: redif
4.Bindiler ve atlandılar Koç yiğide katlandılar Gazâya niyetlendiler Haymât tonandı, tonandı	4.e_____ atlan-dılar e_____ katlan-dılar e_____ niyetlen-diler b1__ Haymât tonandı, tonandı	e) -atlan: zengin/ tunç uyak -dılar: redif
5.Koroğlu yazısın yazar 'Aşkın kitabını çizer Nice bir gurbette gezer Gönül zahmâne uzandı	5.f_____ yaz-ar f_____ çiz-er f_____ gez-er b2__ Gönül zahmâne uzan-dı, (şiirin bütünü için bağlayıcı özellik taşımaktadır).	f) -z: yarım uyak -er: redif

Halk Şairi : Koroğlu
Vezin : 8'li hece ölçüsü, duraksız
Nazım şekli : Semâ'î
Tema : Kahramanlık (koçaklama)

Tablo 38 Türki Berây-ı Meyvehâyı/ Baharistân Baharistân (MSS no: 82-3)

1. Bahâristân bahâristân Açılmış bağ ile bostân Ağaçlar dürlü ton geymiş Güllerle t oldu gülistân	1. a _____ bahâristân a) -stân: zengin uyak a _____ bostân x _____ geymiş a _____ gülistân
2. Ağaçdan çağırır alma Bâğbân sen yanıma gelme Beni nadanlara sunma Beni ister civânistân	2. b _____ al-ma b) -ma: redif b _____ gel-me b _____ sun-ma a _____ civânistân
3. Ağaçdan çağırır kiraz Bize mühlet virin biraz Gideriz kış, geliriz yaz Sever bizi ehl-i astân	3. c _____ kiraz d) -az: tam uyak c _____ biraz c _____ yaz a _____ ehli astân
4. Çıbıkdan çağırır üzüm Kayısıdur saru benzüm Sarılalım hazin hazin Esüb söylerdir haristân	4. e _____ üzüm e) -züm: zengin uyak e _____ benzüm e _____ hazin a _____ hatistân
5. Der findık, bâdem, kestâne Bizi sever her mestâne Saklarlar pek zemistâne Dolar her küy u şehristân	5. f _____ kestâne f) -stâne: zengin uyak f _____ mestâne f _____ zemistâne a _____ şehristân

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 8'li hece ölçüsü, duraksız
Nazım şekli : Semâ'î
Tema : Doğa-mevsimler

Tablo 39 Türki/ Ahûya Benzer Gözleri (MSS no: 87-2)

1.Ahûya benzer gözleri, Bir yavru gördüm kimindir? Âşıkı öldürür nazları, Bir cenân gördüm kimindir?	1.a _____ göz-leri b _____ gördüm kimindir a _____ naz-ları b _____ gördüm kimindir	a) -z: yarım uyak -ları: redif b) -gördüm kimindir: redif
2.Dede külâhı başında, Henüz on onbir yaşında, Kudret kalemi kaşında, Bir civân gördüm kimindir?	2.c _____ baş-ında c _____ yaş-ında c _____ kaş-ında b _____ gördüm kimindir	c) -aş: tam uyak -ında: redif
3.Bendesin yanına gelse, Ağladıkça yaşım silse, Sevene mür(ûv)vetli olsa, Bir yavru gördüm kimindir?	3.d _____ gel-se d _____ sil-se d _____ ol-sa b _____ gördüm kimindir	d) -l: yarım uyak -sa: redif
4.Ali aydur ‘aklı şaşar, ‘Aşk deryâsı boydan aşar, Anı kocan binler yaşar, Bir körpe gördüm kimindir?	4.e _____ şaşa-r e _____ aş-a-r e _____ yaş-a-r b _____ gördüm kimindir	e) -aşa: tunç/zengin uyak -r: redif

Halk Şairi : Ali
Vezin : 8’li hece ölçüsü, duraksız
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Aşk

Tablo 40 Türki/ Her Gülün Yanında Biter Hezâr Hâr (MSS no: 91-1)

1. Her gülün yanında biter hezâr hâr Ânun için şeydâ bülbül ider zâr Ben bilürüm sana öğüt viren var Beni senden ayıranlar gülmesün, onmasun, bitmesün	1.a_____ hâr a) -ar: tam uyak a_____ zâr a_____ var b1_____ gül-mesün (+3 hece) -mesün: redif b2_____ on-masun (+3 hece) b3_____ bit-mesün (+3 hece)

Halk Şairi : Anonim

Vezin : 6+5 duraklı 11'li hece ölçüsü (son dize üç varyasyonlu)

Nazım şekli : Koşma

Tema : Ayrılık

Tablo 41 Türki Berây-ı Feth-i Retme/ Şükür Hey Allah'ım Güler Cânımız (MSS no: 91-2)

1.Şükür hey Allah'ım güler canımız Demi geldi müjde ile retmenin Şen olsun Sultân İbrahim Hân'ımız Fetih haberleri geldi retmenin	1.a _____ can-ımız a) -an: tam uyak b _____ retmenin a _____ Hân-ımız b _____ retmenin b) -retmenin: redif 1 (dörtlük içi) b1)-men/man: zengin uyak (dörtlük içi) -ın: redif 2 (şiirin bütünü)
2.Deli Hüseyin'in anılır cengi İslah için kırdı hayli frengi Arslan kaplanı bir pelengi Bilür kolayını şikâr basmanın	2.c _____ ceng-i c) -eng: zengin uyak c _____ freng-i -i: redif c _____ peleng-i b _____ basman-ın b2) -sman: zengin uyak -ın: redif2
3.Kırmak gerek din düşmanın hâyını Herkes bilmek gerek kendi payını Nice yıl çekmeyen erkân yayını Ne bilür zillini kurub yasmanın	3.d _____ hâyın-ı d) -ayın: zengin uyak d _____ payın-ı -ı:redif d _____ yayın-ı b _____ yasman-ın
4.‘Âkil olan ma'kûl söze kâyile Kişi hiç vire mi ömrün zâyile İşte bu da cevâb oldu re'y ile Sorusu yok mudur asub kesmenin	4. e _____ kâyile e _____ zâyile e _____ re'y ile b _____ kesmen-in
5.Yavru şâhin tüylerini düzedir Gök turnalar uçar boyun uzadır Sarp kayadan şikârını gözedir Alıcı şâhini Âl-i ‘Osmân’ın	5.f _____ düz-edir f) -z: yarım uyak f _____ uz-adır -adır: redif f _____ göz-edir b _____ Âl-i ‘Osmân’-ın

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 4+4+3 duraklı 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Zafer sevinci-kahramanlık (koçaklama)

Tablo 42 Türki Berây-ı Firâk Tarz Dü Birce ‘Acebdır ki Şu Fenâya Geleli (MSS no: 92-1)

1. ‘Acebdır ki şu fenâya geleli Gıtdi felek güldürmedi yüzümü Gam kasâvet dört yanımı alalı Gıtdi bilmedim beri kış u yazımı	1.a_____ gel-eli a) -eli: redif, -l: yarım uyak b_____ yüz-üm-ü b) -z: yarım uyak, üm: redif, -ü: redif a_____ al-alı b_____ yaz-ım-ı
2.Gönül senden ‘âciz kalmışdır serim Kaddimi büküben komadın ferim Kadrin bilmezlere kul olma derim Gıtdi dinlemedin benim sözümü	2.c_____ ser-im c) -im: redif, -er: tam uyak c_____ fer-im c_____ der-im b_____ söz-üm-ü b) -z: yarım uyak, -üm: redif, -ü: redif
3.Sevdiğim bilmedim senin kıymetin Yâ Rabb ne güç imiş derd ü firkatın Gice gündüz ağlamakdan hasretin Gıtdi kör eyledi iki gözümü	3.d_____ kıymet-in d) -in: redif, -t: yarım uyak d_____ firkat-in d_____ hasret-in d_____ göz-üm-ü b) -z: yarım uyak, üm: redif, -ü: redif
4.Amân disem kimse bilmez hâlimden Derdim çokdur çâre gelmez elimden Hâb-ı gafletdeyken kendü kolumdan Gıtdi uçurmuşum yavru bâzımı	4.e_____ hal-im-den e) -im: redif, -den: redif, -l: yarım uyak e_____ el-im-den e_____ kol-um-dan b_____ bâz-ım-ı b)- z: yarım uyak, üm: redif, -ü: redif
5.Şahinoğlu ‘âşk deryâsın taşırdım Gonca gülüm sana gönül düşürdüm Var ‘aklımı heb başımdan şaşırdım Gıtdi yave kıldım şimdi özümü	5.f_____ taş-ır-dı-m f) -ş: yarım uyak, -ır/ -dı/ -m: redif f_____ düş-ür-dü-m f_____ şaş-ır-dı-m b_____ öz-üm-ü b) -z: yarım uyak, üm: redif, -ü: redif

Halk Şairi : Şahinoğlu
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Ayrılık, Aşk.

Tablo 43 Türki Berây-ı Firâk- Âvâz Dü Birce/ Bir Derde Düşmüşüm Çâre Bulunmaz

1. Bir derde düşmüşüm çâre bulunmaz Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun Neyleyelim hiç sabır da olunmaz Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun Bir dem durmasun ağlasun ağlasun	1.a _____ bul-unmaz a) -l: yarım uyak, -unmaz:redif b_ Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun a _____ ol-unmaz b- Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun b) redif/nakarat n) Bir dem durmasun ağlasun ağlasun -nakarat
2. Hercâyî yâr bize vefâ itmedi Yâd eyledi, hatırcığım gütmadi Gam kasâvet hiç serimden gitmedi Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun Bir dem durmasun ağlasun ağlasun	2.c _____ it-medi c) -t: yarım uyak, -medi: redif c _____ güt-medi c _____ git-medi b- Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun n) Bir dem durmasun ağlasun ağlasun
3. Zâlim felek ‘aceb bana al itdi Dostumdan ayurub kaddim dâl etdi Esb devrânına sinemi yol etdi Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun Bir dem durmasun ağlasun ağlasun	3.d _____ al itdi d) -l: yarım uyak, al: tunç uyak d _____ dâl etdi -itdi/ etdi: redif d _____ yol etdi b- Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun n) Bir dem durmasun ağlasun ağlasun
4. Yâr gözümünden ben sakınurken seni Yol mudur ki, terk idersin sen beni Tağlar taşlar tahammül etmez bunu Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun Bir dem durmasun ağlasun ağlasun	4.e _____ sen-i e) -n: yarım uyak, -i: redif e _____ ben-i e _____ bun-u b- Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun n) Bir dem durmasun ağlasun ağlasun
5. Olmadı kim Şahinoğlu gülmedi Aradı derdine derman bulmadı Hiç gayriye dahi çare kalmadı Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun Bir dem durmasun ağlasun ağlasun	5.f _____ gül-medi f) -l: yarım uyak, -medi/ -madı: redif f _____ bul-madı f _____ kal-madı b- Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun n) Bir dem durmasun ağlasun ağlasun

Halk Şairi : Şahinoğlu
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Türkü
Tema : Kaderden şikayet

Tablo 44 Türki Berây-ı Sefer-i Bağdâd/ Ahaste/ İslâm Askeriyiz Gazâ Kasdına (MSS no: 92-3)

1.İslâm ‘askeriyiz gazâ kasdına Hazretin sancağın çeküb gideriz Her birimiz seyfi alub destine Adunun hatırın yıkub gideriz	1.a_____ kasd-ına b_____ çeküb gideriz a_____ dest-ine b_____ yık-ub gideriz	a) - ına: redif b) -k: yarım uyak -ub gideriz: redif
2.Atımız küheylân aşıldur soyu Şât ile Murâd'dan içeriz suyu Kimse toğru yoldan şaşmasun deyu Alâmet taşını diküb gideriz	2.c_____ soyu c_____ suyu c_____ deyu b_____ dik-üb gideriz	c) -yu: tam uyak
3.Gaziler var tir ü kemân elinde Tırkeşi sağında, seyfi solunda Seri virmek için İslâm yolunda Günahlarımızı silküb gideriz	3.d_____ el-inde d_____ sol-unda d_____ yol-unda b_____ silk-üb gideriz	d) -l: yarım uyak -inde: redif
4.Bir gazi hünkârın peşine düşüb Konub göçüb nice vâdiler aşub Taşkın sular gibi kaynayub coşub Acem iklimine akub gideriz	4.e_____ düş-üb e_____ aş-ub e_____ coş-ub b_____ ak-ub gideriz	e) -ş: yarım uyak -ub: redif
5.Kâtib de bu yolun geçdi üstünden Arifler kâmilî seçer sözünden Ma'niler söyleyüb batıl yüzünden Sır ile eflâke çıkub gideriz	5.f_____ üst-ünden f_____ söz-ünden f_____ yüz-ünden b_____ çık-ub gideriz	f) -ünden: redif

Halk Şairi : Kâtib
Vezin : 6+5 duraklı 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Gaza-kahramanlık (koçaklama)

MSS no: 93-1’de yer alan “Yâr ver benim südümi kande verirsin” başlıklı türkünün, Cevher’in türkü tablosunda sadece adı geçmektedir. HMSS’de Muhayyer faslında bulunan türkünün çeviride notası ve sözlerin devamı bulunmamaktadır.

Tablo 45 Türki Berây-ı Seyrangâh-ı Hazreti Eyyüb/ Dostlar Benim Mekânımı Ararsa (MSS no: 93-2)

1.Dostlar benim mekânımı ararsa Deyin Hazret Ebâ Eyyüb Ensari Ve ol 'aziz kimdir deyu sorarsa Hazretin ashâbı hem 'alemdârı	1.a _____ ara-rsa a) -ra: tam uyak, -rsa: redif b _____ ensari a _____ sora-rsa b _____ 'alemdârı b) -ârı: zengin uyak
2.Medine'den 'asker çeküb gelmişdür Onca kâfirlere kılıç çalmışdur Din uğruna bunda şehîd olmuşdur Yerine getürdü gayret ü 'ârı	2. c _____ gel-mişdür c) -l: yarım uyak c _____ çal-mışdur -mışdur: redif c _____ ol-muşdur b _____ gayret ü 'ârı
3.Pâdişâhlar bunda kılıç kuşanur Asitânesinde halı döşenür Her gün ziyaretçi tolar boşanur Tesbih ü du2âdır leyl ü nehârı	3. d _____ kuş-anur d) -ş: yarım uyak d _____ döş-enür -anur: redif d _____ boş-anur b _____ leyl ü nehârı
4.Şehri Eyyüb 'âdetçe bir cennetdür Halkı hür gibi ve peyker süretdür Sayesinde olana ne devletdür Ümiddir ki rahmet eyleye bâri	4. e _____ cennet-dür e) -et: tam uyak e _____ süret-dür -dür: redif e _____ devlet-dür b _____ bari
5.Kâtibî der düşde gördüğüm buldum Şükür olsun Hakk'a, ber-murâd oldum Asitânesinde yüz süregeldim Terk etdim evvelki dâr ü diyârı	5. f _____ bul-dum f) -l: yarım uyak f _____ ol-dum -dum: redif f _____ süregel-dim b _____ dâr ü diyârı

Halk Şairi : Kâtibî
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Gaza-kahramanlık (koçaklama)

Tablo 46 Türki Berây-ı Dilber/ Be Hey Ala Gözlü Dilber (MSS no: 93-3)

1.Be hey ala gözlü dilber Razı olsun Hüdâ senden Yanağın kırmızı güldür Alur bülbül gıda senden	1.a _____ dilber b _____ Hüdâ senden a _____ güldür b _____ gıda senden	a) -r: yarım uyak b) -a: yarım uyak, -senden: redif
2.Hokka ağzın gonca femler Çeker mi kaşın kalemler Ko çeksün rakib elemeler Gelmesün bir hatâ senden, hatâ senden	2.c _____ fem-ler c _____ kalem-ler c _____ elem-ler b _____ hatâ senden	c) -em: tam uyak -ler: redif b) -hatâ senden: tekrar
3.Nakşısın kızılelmanun Hüsnün var hür ü gılmanun Cennet'de eşi Rıdvân'ın Umarız merhaba senden, merhaba senden	3.d _____ elman-un d _____ gılman-un d _____ rıdvân-ın b _____ merhaba senden	d) -an: tam uyak -ın: redif b)-merhaba senden: tekrar
4.Bre hey bu cânımın cânı Sensin ol Yusuf-i sâni Alagelmışdir ihsanı Bencileyin gedâ senden, yâr senden	4.e _____ cânı e _____ sâni e _____ ihsanı b _____ gedâ senden	e) -an: zengin uyak b)- yâr senden: tekrar
5.Gözüm nuru, yüzün gördüm Günden güne arttı derdim Hâk-i pâye yüzüm sürdüm Etme nazlım cüdâ senden, yâr cüdâ senden	5.f _____ gördüm f _____ derdim f _____ sürdüm b _____ cüdâ senden	f) -rdüm: zengin uyak b) -yâr cüdâ senden: tekrar
6.Akar bu çeşmimin yaşı Ahım deler tağı taşı Mustafa'yıdur cân ü başı Yâr yoluna fedâ senden	5.g _____ yaşı g _____ taşı g _____ başı b _____ fedâ senden	g) -aşı: zengin uyak

Halk Şairi : Mustafa

Vezin : 8'li hece ölçüsü

Nazım şekli : Varsağı

Tema : Aşk

Tablo 47 Türki Şikâyet Ez Felek- Müsenna/ Çarh-ı Felek Benim Hatırım Yıkydın (MSS no: 94-1)

1.Çarh-ı felek benim hatırım yıkdın Senin dahi hâtırcığın sına hey Hicrânın odına bağrımı yakdın Bencileyin kara bağrın yana hey	1.a _____ yıkdın b _____ sına hey a _____ yakdın b _____ yana hey	a) -k: yarım uyak, -n: yarım uyak, -dın: redif b) -a: redif
2.Ağladırısın beni eller gülünce Hatâ mı olur çeşmim yaşın silince Hallâc-ı Mansur üstüne gelince Her taşı ki atsun tavandan tavana hey	2.c _____ gülünce c _____ silince c _____ gelince b _____ tavana hey	c) -ünce/ ince: redif, -l: yarım uyak b) -a: redif
3.Yoktan var eyleyen seni götürsün Benim dâdım alvirüb bitürsün Öküz balık seni nice götürsün Binbir adlu güzel görmüş binâ hey	3.d _____ götürsün d _____ bitürsün d _____ götürsün b _____ binâ hey	d) -tür: zengin uyak, -sün: redif
4.Nice yüzyıl şöyle hâli yatasın Eski dertlerine dertler katasın Derler idi bilmez idim ötesin Neymişsin bire yalancı fena hey	4.e _____ yatasın e _____ katasın e _____ ötesin b _____ fena hey	e) –esin: redif, -t: -uyak
5.Kâtibî der gerçi günahım çokdur Tâ bu kadar çevre tâkatim yokdur Vir murâdını çarh-ı felek yazıkdur Beni bir dahi doğurmaz ana hey	5.f _____ çokdur f _____ yokdur f _____ yazıkdur b _____ ana hey	f) -k: yarım uyak, -dur: redif

Halk Şairi : Kâtibî
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Dünyaya sitem

Tablo 48 Türki Berây-ı Bizâr-ı Yâr/ Her Sabâhı Çıkar Yolu Beklerim (MSS no: 94-2)

1. Her sabahı çıkar yolu beklerim Şakı bülbül var uyandır yârimi Hasretini cân içinde saklarım Şakı bülbül var uyandır yârimi	1.a _____ bekle-rim a) -kl/-kl: tam uyak b__ Şakı bülbül var uyandır yârimi -rim/-rım: redif a _____ sakla-rım b__ Şakı bülbül var uyandır yârimi: redif
2. Çıkabilsem sarayına köşküne Cân boyanır ‘anberine, miskine Seni beni yaradanın aşkına Şakı bülbül var uyandır yârimi	2.c _____ köşk-üne c) -k: yarım uyak c _____ misk-ine -üne/-ine: redif c _____ aşk-ına b__ Şakı bülbül var uyandır yârimi
3. Bir nesnem yok hazır yâre yadigâr Murâdını vîrsün ol perverdigâr Bak yorganı üstünden atmış rûzgâr Şakı bülbül var uyandır yârimi	3.d _____ yadigâr d) -igâr: zengin uyak d _____ perverdigâr d _____ rûzigâr b__ Şakı bülbül var uyandır yârimi
4. Yâre toğru döndürmüşüm yönümü Yâre kurban virdim kuşça cânımı Satın m’aldın şol edyakın kânını Şakı bülbül var uyandır yârimi	4. f _____ yön-ümü f) -n: yarım uyak f _____ cân-ımı -ımı/-ını: redif f _____ kân-ımı b__ Şakı bülbül var uyandır yârimi
5. Hiç bir haber gönderemem dostuma Gâyet mail oldum çeşm-i mestine Gün toğmadan sevdiğimün üstüne Şakı bülbül var uyandır yârimi	5.f _____ dost-uma f) -st: tam uyak f _____ mest-ine -ine/ üne: redif f _____ üst-üne b__ Şakı bülbül var uyandır yârimi

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Sevgiliye hasret (güzelleme)

Tablo 49 Türki Berây-ı Feth-i Bağdâd/ ‘Askerin Üstünde Bir Seyir Gördüm (MSS no: 94-3)

1.Askerin üstünde bir seyir gördüm İnşallâh gâziler Bağdâd alınur İmâm ‘Azam türbesinin üstünde Ezânlar okunur namâz kılınur	1.a _____ gördüm b _____ alınur c _____ üstünde b _____ kılınur	a) -l: yarım uyak b) -ınur: redif
2.Rum gâziler cenge şarka çıkarlar İmâm ‘Azam gayretini çekerler Rifâzların ciğerini sökerler Mel‘ün şâha pek tabanca çalınur	2.c _____ çıkarlar c _____ çekerler c _____ sökerler b _____ çalınur	c) -k: yarım uyak -erler: redif
3.Kahraman beyleri ‘askerin derer Kimi şehid olur murâda erer ‘Osmanlı şahindir üstüne konar Şahin pençesine giren yolunur	3.d _____ derer d _____ erer d _____ konar b _____ yolunur	d) -er: tam/ tunç uyak, -ar: redif
4.Eğer göndermezsen ipeğin bâcın Kötünün söküben alurlar tâcın Komazlar yakarlar süfehânın ucun Âl-i ‘Osman’da ne fetvâzlar bulunur	4.e _____ bâcın e _____ tâcın e _____ ucun b _____ bulunur	e) -c: yarım uyak, -ın: redif
5.Alioğlu duâ’ it Sultân Murâda Bir günü bin eylesün hem ‘ömrü ziyâde Şahina kuvvet eyle geldik Bağdad’a Eksiklik kimdedir şimdi bilünür	5.f _____ Murâda f _____ ziyâde f _____ Bağdâd’a b _____ bilünür	f) uyak: âd: zengin uyak

Halk Şairi : Alioğlu
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Kahramanlık (koçaklama)

Mecmua-i Sâz ü Söz’de “Diğer Türkî” ve “Türkî” başlığında geçen “İbret alın dostlar, insafa gelin” adlı türkünün sözleri vardır, notası bulunmamaktadır. Bu anlamda, sözleri incelenmiştir. Makam ve usûlü ise notası olmadığı için belirlenememiştir.

Tablo 50 Türki (MSS no: 95-1)

1.İbret alın dostlar, insafa gelin Felek tabancası pek değil midir? Ölüm dedikleri siz hâzır bilin Cümleye tokunur ok değil midir?	1.a__ gelin a) -l: yarım uyak, -in: redif b__ pek değil midir? b) -k: yarım uyak,-değil midir?: redif a__ bilin b__ ok değil midir?
2.Elinden geldikçe iylik et dosta Kimi dünyâ için elem ve yasda Cümle murâdını Hudâ’dan iste Keremi ihsânı çok değil midir?	2.c__ dosta c)-sta: zengin uyak c__ yasta x__ iste b__ çok değil midir?
3.Sürün virdinizi şöyle oturman Nefsinize huzur verüp yatırman Murâdınız olur şüphe getirmen Çok şükür kalbimiz pâk değil midir?	3.d__ oturman d) -ma: redif, -n: redif d__ yatır-man d__ getirmen b__ pâk değil midir?
4.Nice yoldaşlar var kendü hâlinde İnsanın iyliği kendü elinde Kurân’a amel et sen din yolunda Okunan dört kitâb Hak değil midir?	4.e__ halinde e) -l: yarım uyak, -inde: redif e__ elinde e__ yolunda, b__ hak değil midir?
5.Kuloğlu bulmadı bir ikrâr güden Menzile irişüp doğruya giden Cümle mahlûkâtı yokdan var iden Veziri naziri yok değil midir?	5.d__ güden d) -d: yarım uyak, -en: redif d__ giden d__ var iden b__ yok değil midir?

Halk Şairi : Kuloğlu
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk/ İlâhi âşk

Tablo 51 Türki Cânsiner Halife Berây-ı Medh Hasen/ Güzelliğin Ermiş Kemâle Ermiş Beğim (MSS no: 95-3)

1. Güzelliğin ermiş kemâle beğim Hüsânın ser çeşmesisin meleğim Hüsün gülü hiç solmasun sevdiğim Gonca gülüm, ter sünbülüm Âh benim yavru bülbülüm	1.a _____ beğim a _____ meleğim a _____ sünbülüm b__ Gonca gülüm, ter sünbülüm Âh benim yavru bülbülüm	a) -eğ: uyak, -im: redif b) -bül: zengin uyak -bülüm: redif
2. Sensin güzel hûri sıfat bi-gümân Sana nazir gelmiş değil bir zemân Gül yüzünü tez örtmesün ol tumân Gonca gülüm, ter sünbülüm Âh benim yavru bülbülüm	2.c _____ bi-gümân c _____ zemân c _____ tumân b__ Gonca gülüm, ter sünbülüm Âh benim yavru bülbülüm	c) -m: yarım uyak -mân: redif
3. Sen hüsn ile bir nâm kodun ellere Yanakların teşbih olur güllere Nâil ola ömrün nice yıllara Gonca gülüm, ter sünbülüm Âh benim yavru bülbülüm	3.d _____ ellere d _____ güllere d _____ yıllara b__ Gonca gülüm, ter sünbülüm Âh benim yavru bülbülüm	d) -l: yarım uyak -lere: redif
4. Düşmüş siyah benler yüzüne senin Kurbân olam ala gözüne senin Hiç ermesün âfet özüne senin Gonca gülüm, ter sünbülüm Âh benim yavru bülbülüm	4.e _____ yüzüne senin e _____ gözüne senin e _____ özüne senin b__ Gonca gülüm, ter sünbülüm Âh benim yavru bülbülüm	e) -z: yarım uyak -e senin: redif
5. Meftûnî der pâk zâtını bilesin Karanfil ü 'anber bü-y-i lâlesin Günden güne dahi güzel olasın Gonca gülüm, ter sünbülüm Âh benim yavru bülbülüm	5.f _____ bilesin f _____ bü-y-i lâlesin f _____ olasın b__ Gonca gülüm, ter sünbülüm Âh benim yavru bülbülüm	f) -sın: redif -le/la: redif

Halk Şairi : Meftûni
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Türkü
Tema : Aşk

Tablo 52 Türki Berây-ı Evvel Bahâr/ Yürü Murâd Tağı Yürü (MSS no: 96-1)

1.Yürü Murâd tağı yürü 'Aşkın çağlar şimden geru Kadir Mevlâ mürvetinden Bahar eyler şimden geru	1.a _____ yürü a) -r: yarım uyak b _____ çağlar şimden geru b) -şimden geru: redif x _____ b _____ eyler şimden geru
2.Bahar gelür ayzın ayzın (ya'ni yâb yâb) Cennete döner yeryüzün Renk renk gösterir ilkyazın Çiçek bağlar şimden geru	2.c _____ ayzın c) -zın: zengin uyak c _____ yeryüzün c _____ ilkyazın b _____ bağlar şimden geru
3.Bahar eyyâmı erişdi Heb eller yaylaya göçdü Yüreğime bir derd düşdü Durmaz yanar şimden geru	3.d _____ erişdi d) -ş: yarım uyak d _____ göçdü -di: redif d _____ düşdü b _____ yanar şimden geru
4.Ağaçlar geyer tonunu Kuşlar artırır ününü Garib yiğit zamanını Anar, ağlar şimden geru	4.e _____ tonunu e) -nı/nu/nü redif e _____ ününü -n: yarım uyak e _____ zamanını b _____ ağlar şimden geru
5.Ali yerin nerde olur Tolu içlen yerde olur Yeşil çimenlü yurd olur Bizim taşlar şimden geru	5.f _____ nerde olur f) -de olur: redif f _____ yerde olur -r: yarım uyak f _____ yurd olur b _____ taşlar şimden geru

Halk Şairi : Ali
Vezin : 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ'î
Tema : Memleket sevgisi, özlem

Tablo 53 Türki Berây-ı Meclis/ Bahâr Eyyâmı Yetiştir (MSS no: 96-2)

1.Bahâr eyyâmı yetiştir Envâ’i kuşlar ötüşür ‘Aşkın ateşi tutuşur Sâki dolanı dolanı dolanı, Gel benim nazlım salını salını	1.a _____ yetiştir a _____ ötüşür a _____ tutuşur b_ Sâki dolanı dolanı dolanı, Gel benim nazlım salını salını b) cümle biçiminde redif	a) -t: yarım uyak -işir: redif
2.Bâzargânlar rızkı satdı Sermâyeye fayda katdı Geldi kadeh bana çatdı Sâki dolanı dolanı dolanı, Gel benim nazlım salını salını	2.c _____ satdı c _____ katdı c _____ çatdı b_ Sâki dolanı dolanı dolanı, Gel benim nazlım salını salını	c) -at: tam uyak, -dı: redif
3.Güzeldir yârin sureti Kalbinde yok merâreti Gitsün bağrın harâreti Sâki dolanı dolanı dolanı, Gel benim nazlım salını salını	3.d _____ sureti d _____ merâreti d _____ harâreti b_ Sâki dolanı dolanı dolanı, Gel benim nazlım salını salını	d) -ret: zengin uyak, -i: redif
4.Hor görüb beyt-i viranı Sevelim dostu yaranı Bile sürelim devrânı Sâki dolanı dolanı dolanı, Gel benim nazlım salını salını	4.e _____ beyt-i viranı e _____ yaranı e _____ devrânı b_ Sâki dolanı dolanı dolanı, Gel benim nazlım salını salını	e) -ran: zengin uyak, -ı: redif
5.Bize sükker yediğimiz Mahbûblarla içdüğümüz Kalan kalur sevdiğimiz Sâki dolanı dolanı dolanı, Gel benim nazlım salını salını	5.f _____ yediğimiz f _____ içdüğümüz f _____ sevdiğimiz b_ Sâki dolanı dolanı dolanı, Gel benim nazlım salını salını	f) -e: yarım uyak,-diğimiz: redif

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Türkü
Tema : Eğlence

Tablo 54 Türki Berây-ı Gazâ/ Be Gâziler Vezir Geçdi Girid'e (MSS no: 96-3)

1.Be gâziler vezir geçti Girid'e Neler gördü görün ne görür Girid Yayar yiğitleri vardır kendi ile Taş ... olsa su olur erir Girid	1.a _____ Girid'e b _____ görür Girid a _____ kendi de b _____ erir Girid	a) -ide: uyak b) -Girid: redif
2.Hünkârımız İskender-i zemândur Düşmana kılıce gayet yamandur Nâra düşmüş çevre yana dumandur Sanki bir ejderdir bağırır Girid	2.c _____ zemândur c _____ yamandur c _____ dumandur b _____ bağırır Girid	c) -man: zengin uyak -dur: redif
3.Ne sarb imiş ol kâfirin binâsı Yaman imiş koyâ o yıkılası Âsumânda toplarının sadâsı Uhûd gazâsından dem urur Girid	3.d _____ binâsı d _____ yıkılası d _____ sadâsı b _____ urur Girid	d) -â: uyak -ası: redif
4.Muhammedin mucizâtı biledür Evliyâlar sırrı İslâm iledür Beylerin dahi himmeti böyledür Alınmaz mı dahi ne durur Girid	4.e _____ biledür e _____ iledür e _____ böyledür b _____ durur Girid	e) -le: tam uyak -dir: redif
5.Ali der derun-i dilden yâ Allah Umarız fazlını senden yâ Allah Bundan sonra görelim ki inşallah Amân amân deyu çağırır Girid	5.f _____ dilden yâ Allah f _____ senden yâ Allah f _____ inşallah b _____ çağırır Girid	f) -den yâ Allah: redif

Halk Şairi : Ali
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Gazâ

Tablo 55 Türk Oyunu/ Âşık Olmuş Bizim Bağın Gülüne (MSS no: 97-1)

1.Âşık olmuş bizim bağın gülüne Sılasında sökün idüb gelen yâr Mâzil olmuş tatlu bûlbûl diline Gelüb şunda deli gönlüm alan yâr	1.a _____ gülüne b _____ gelen yâr a _____ diline b _____ alan yâr	a) -l: yarım uyak b) -en yâr: redif:
2.Vardım gördüm hûb döşemiş otasın Hak saklasun sâki ile bâdesin Doya doya yanağından kanasın İşte geldi deli gönlüm alan yâr	2.c _____ otasın c _____ bâdesin c _____ kanasın b _____ alan yâr	c) -a: yarım uyak -sın: redif
3.Sığamışdır kollarını kân için Lâyık oldu sultân için hân için Yavrucuğum şâh-ı merdân cân için Yılda bir kez otamıza dolan yâr	3.d _____ kân için d _____ hân için d _____ cân için b _____ dolan yâr	d) -ân: uyak -içün: redif
4.Yârin mecnûnuyum, gezdim tağlarda Tabibim ne kaldı hastada sağda Gezmediğim yer kalmamış bu tağda Kaçan girmiş bağçamıza nalân yâr	4.e _____ tağlarda e _____ sağda e _____ tağda b _____ nalân yâr	e) -ağ: tam uyak -da: redif
5.Nazar eyle yakşı ile yamana İmâna gel imâna gel imâna Bulunmaz mı yavru; Kul Süleyman'a Birin dahi bulur seni bulan yâr	5.f _____ yamana f _____ imâna f _____ Kul Süleyman'a b _____ bulan yâr	f) -man: zengin uyak -a: redif

Halk Şairi : Kul Süleyman
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 55. Türki/ Bir Tenhâ Bulamam Hikâyet İdem (MSS no: 97-2)

1.Bir tenhâ bulamam hikâyet idem Güzel senden sana şikâyetimi Bilemem ne yüzden rivayet idem Sergüzeştim olan rivayetimi	1.a_____ hikâyet idem b_____ şikâyetimi a_____ rivayet idem b_____ rivayetimi	a) -yet: zengin uyak -idem: redif b) -imi: redif
2.Ayrılık ele mi bildüğün hâldir Ayakda kalmışım elim al, kaldır. Bâd-ı sabâ lutf it canâne bildir Benim sağlığı selâmetimi	2.c_____ hâldir c_____ kaldır c_____ bildir b_____ selâmetimi	c) -l: yarım uyak -dır: redif
3.Benim derünümde derdlerim çokdur Nâmerdin sözleri bağrıma okdur Gülersem gönlümde şenliğim yokdur Halk bilmese derim melâletimi	3.d_____ çokdur d_____ okdur d_____ yokdur b_____ melâletimi	d) -ok: tunç uyak -dur: redif
4.Felek bir gün yok ki çârhın döndürmez Bana yüzbin dürlü elem göndermez Yedi deryâyı nüş eylesen söndürmez Yüreğimde olan harâretimi	4.e_____ döndürmez e_____ göndermez e_____ söndürmez b_____ harâretimi	e) -ön: tam uyak -dermez: redif
5.Şahin'im özümü havaya saldım Başımı belâlı taşlara çaldım Kıymetim bilinmez yerlerde kaldım Kime 'arz ideyim mahâretimi	5.f_____ saldım f_____ çaldım f_____ kaldım b_____ mahâretimi	f) -al: tam uyak -dım: redif

Halk Şairi : Şahin
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk, ayrılık

Tablo 56 Türki Beray-ı Gurbet/ Şu Fena Dünyaya Geldim Geleli (MSS no: 97-3)

1.Şu fenâ dünyâya geldim geleli Gurbetlikde kalduğuma ağlarım Sen garibsin deyu kimse beğenmez Düşmanların güldüğüne ağlarım	1.a _____ geldim geleli a) -e: yarım uyak b _____ kalduğuma ağlarım c _____ beğenmez b _____ güldüğüne ağlarım b) düğüne ağlarım: redif
2.İnanman, dünyanın sonu yalandır Sürebilenlere demdir dermandır Çağı geçmişlere düğün bayramdır Genç yaşında ölenlere ağlarım	2.c _____ yalandır c) -an: tam uyak c _____ dermandır -dır: redif c _____ bayramdır b _____ ölenlere ağlarım
3.Ben kimsenin sevdiceğin almadım Engel olub arasına girmedim Ben düşmanı dilim ile bulmadım Sofram ile bulduğuma ağlarım	3.d _____ almadım d) -l: yarım uyak d _____ girmedim -medim: redif d _____ bulmadım b _____ bulduğuma ağlarım
4.Bir küheylân ata binüb aşırdım Aşırdım karlı tağları aşırdım Hercâi güzele gönül düşürdüm Sasaruban solduğuma ağlarım	4.e _____ aşırdım e) -ş: yarım uyak e _____ aşırdım -ırdım: redif e _____ düşürdüm b _____ solduğuma ağlarım
5.Ali, dostu çağırırım rûy virmez Daldım 'aşkın deryasına, boy virmez Ya suyumdur ya toprağım koy virmez Gurbetlikde kalduğuma ağlarım	5.f _____ rûy virmez f) -y: yarım uyak f _____ boy virmez -redif: virmez f _____ koy virmez b _____ kalduğuma ağlarım

Halk Şairi : Ali
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Ayrılık ve hayattan şikayet

Tablo 57 Türki Berây-ı ...?... / Felekde Bir Tolu Nuş İtdim İdi (MSS no: 98-1)

1.Felekde bir tolu nuş itdim idi ‘Âkıbet eyletdi beni mest iken Ben böyle âvâzı işitmiş idim Yazılmış alnıma tâ elest iken	1.a _____ itdim idi b _____ mest iken a _____ işitmiş idim b _____ elest iken	a) -it: tam uyak, -idi: redif b) -st: zengin uyak, -iken: redif
2.Anda varan kimse o da bizdendür Ruhdur giden bunda kalan bedendür Kavuşamaz feryâd ider nedendür Bülbül de gül ile şöyle dost iken	2.c _____ bizdendür c _____ bedendür c _____ nedendür b _____ dost iken	c) -e: yarım uyak, -dendür: redif
3.İRte biz de varsak gerek nazara Herkesin metâ’ı çıkar pazara Kendü ayağıyla girmiş mezâra Baba âmed tâ şu kadar cust iken	3.d _____ nazara d _____ pazara d _____ mezara b _____ cust iken	d) -zar: zengin uyak, -a: redif
4.Her kemâlin olsa gerek zevali Ârif olan kişi anlar makâli Dervişler de virir soru su‘âli Geydikleri hırka ile post iken	4.e _____ zevali e _____ makâli e _____ su‘âli b _____ post iken	e) -âl: zengin uyak, -i: redif
5.Gel Kuloğlu toğru söyle sözünü Sıdk ile Mevlâ'na doğrut özünü Gafil olma hıret it aç gözünü Felek bir gün bizi alt ider üst iken	5.f _____ sözünü f _____ özünü f _____ gözünü b _____ üst iken	f) -öz: tam uyak, -ünü: redif

Halk Şairi : Kuloğlu
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Tasavvuf ve dervişlik

Tablo 58 Türki/ Nâdân İle Münkirden Ne Gamım Var (MSS no: 98-2)

1.Nâdân ile münkirden ne gamım var Murâdım onları teshir etmektedir Her birin zahmına bin merhemim var ‘Ârif olanlara tebşir etmektedir	1.a_____ ne gamım var b_____ teshir etmektedir a_____ merhemim var b_____ tebşir etmektedir	a) -m: yarım uyak -var: redif b) -etmektedir: redif
2.Münkirin ‘ilâcı hâline komak Nâdânın ‘ilâcı aferin demek Bir dem kâmil ile tuz ekmek yemek Kasavet câmesin tağyir etmektedir	2.c_____ komak c_____ demek c_____ yemek b_____ tağyir etmektedir	c) -k: yarım uyak
3.Kim ki oturduysa mühibb postuna Kemlik sanmaz kâmillerin kasdına İylik eden bir ehl-i dil dostuna Yüzbin ‘adûvlerin ta‘zir etmektedir	3.d_____ postuna d_____ kasdına d_____ dostuna b_____ ta‘zir etmektedir	d) -t: yarım uyak -una: redif
4.Nihâyet gülistan harsız olamaz Bülbül-i hoş-elhân zarsız olamaz Mübtelâ ‘âşıklar yarsız olamaz Hikmet bu esrârı ta‘bir etmektedir	4.e_____ harsız olamaz e_____ zarsız olamaz e_____ yarsız olamaz b_____ ta‘bir etmektedir	e) -ar: tam uyak -sız olamaz: redif
5.Belâgat fesâhat hakâyık rumuz Âşkın dilidir miftâhü’l- künüz Kâtibî’nin bir bir maksudu henüz ‘Aşkın meşâilin tefsir etmektedir	5.f_____ rumuz f_____ künüz f_____ henüz b_____ tefsir etmektedir	f) -z: yarım uyak

Halk Şairi : Kâtibî

Vezin : 11’li hece ölçüsü

Nazım şekli : Koşma

Tema : İlâhi Aşk, nasihat

Tablo 59 Türki Berây-ı Sefer-i Bağdâd/ Pâdişâhı Görmeyenler (MSS no: 98-3)

1.Pâdişâhı görmeyenler Heybet alsun otağından Odur yeryüzünün mâhı Ziyâ gör hüsnü anından	1.a _____ görmeyenler b _____ otağından c _____ mâhı b _____ anından	b) -ından: redif
2.Şecâ‘at böyle olur erde Süleyman’dır misli yerde Kuruldu çün serâ perde?....bağlı bağından	2.c _____ erde c _____ yerde c _____ perde b _____ bağından	c) -erde: tunç uyak
3.Döşendi halı ser-â-ser Artuk kuruldu taht-ı zer Sultân-ı ‘Ankâ açdı per Tüyler ürker yasağından	3.d _____ ser-â-ser d _____ taht-ı zer d _____ per b _____ yasağından	d) -er: tam uyak
4.Kahramandan nedir farkı Ön siperden geçdi zerkı Düşmanlar idemez terki Yüzbin dürlü tuzağından	4.e _____ farkı e _____ zerkı e _____ terki b _____ tuzağından	e) -rkı: zengin uyak
5.Mustafa der gerçek erler Göğsü kösler gibi gürlər Payına düşdü bunca ser Kalkdı arslan yatağından	5.f _____ erler f _____ gürlər f _____ ser b _____ yatağından	f) -er: tam uyak

Halk Şairi : Mustafa
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Kahramanlık

Tablo 60 Türki Berây-ı Firâk/ Çünkü Ayrı Düştüm Kara Gözlümden (MSS no: 99-2)

1.Çünkü ayrı düşdüm kara gözlümden Ağlayayım, akıdayım yaşı ben Yüzü güneş ve hem şirin sözlümden Ferhâd'ım deleyim tağı taşı ben	1.a _____ gözlümden b _____ yaşı ben a _____ sözlümden b _____ taşı ben	a) -öz: tam uyak -lümden: redif b) -ı ben: redif
2.Neler görür seri ele virince Alnımızda yazılanı görünce Arayayım sevdiğimi bulunca Olayım gavvas ayak taşı ben	2.c _____ virince c _____ görünce c _____ bulunca b _____ taşı ben	c) -r: yarım uyak -ünce/-unca: redif
3.Her kande gidersen seni bulurum Her kande bulursam onda kalurum Ben senin yoluna kurban olurum Sencileyin bulmam yavrum nâfi' ben	3.d _____ bulurum d _____ kalurum d _____ olurum b _____ nâfi' ben	d) -l: yarım uyak -urum: redif
4.Tuz ekmek bilmezsin tolusun içmem Seri viririm, sırrımı açmam Ölüm vardır dirler, ölümden kaçmam Komuşum yoluna cân ü başı ben	4.e _____ içmem e _____ açmam e _____ kaçmam b _____ başı ben	e) -ç: yarım uyak -mem: redif
5.Maksud, bizi gani Cabbâr var itmiş Üstümüze namus ile 'ar itmiş Çün güzeli bize yâr-i gâr itmiş Niçün sevmem böyle hilâl kaşı ben	5.f _____ var itmiş f _____ 'ar itmiş f _____ gâr itmiş b _____ kaşı ben	f) -ar: tam uyak -itmiş: redif

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 61 Türki Berây-ı Muhabbet/ Ben Aklımı Hiç Perişân Etmezdim (MSS no: 101-2)

1.Ben aklımı hiç perişan etmezdim Her bakışda gönülcüğüm almasa Yerim, yurdum bırakub tağa gitmezdim Leylâ'm olub beni Mecnûn kılmasa	1.a _____ etmezdim a) -t: yarım uyak, -mezdim. redif b _____ almasa b) -l: yarım uyak, -masa: redif a _____ gitmezdim b _____ kılmasa
2.Ben yarımın hayâlini gütmezdim Eski derde yeni derdler katmasa Bülbül gibi kârım efgân itmezdim Dahi açılmadı gonca olmasa	2.a _____ gütmezdim a) -t: yarım uyak, -mezdim: redif b _____ katmasa a _____ itmezdim b _____ olmasa
3.Odlara yandırdı beni yaman dil Gözlerimden turmaz akar kanlı sel Benim bağrım yanub olur muydu kül? Olur olmazlar üstüme gülmese	3.d _____ dil d) -l: yarım uyak d _____ sel d _____ kül b _____ gülmese
4.Olmamışdır bana olan kullara Ben destan oldum, düşdüm dillere Düşer miydim ben hiç böyle hallere? Dostum beni ferdalara salmasa	4.e _____ kullara e) -ıl: yarım uyak e _____ dillere -lara/-lere: redif e _____ hallere b _____ salmasa
5.Şahinoğlu 'aceb der kim dileğim Geçmez, 'aksine devr ider feleğim Saçı sümbül, zülfü siyah meleğim Ağlar mıydı, kul olduğun bilmese?	5.f _____ dileğim f) -leğ: zengin uyak f _____ feleğim -im: redif f _____ meleğim b _____ bilmese

Halk Şairi : Şahinoğlu
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 62 Türki Berây-ı Muhabbet/ Be Hey Ala Gözlü Dilber (MSS no: 111-1)

1.Be hey ala gözlü dilber Benim 'aklım yerindedir Ben severim, sen kaçarsın Din, imânın terkindedir	1.a _____ dilber b _____ yerindedir c _____ kaçarsın b _____ terkindedir	b)-r: yarım uyak, redif: -indedir
2.Karşımızda karlu tağlar Bâğbân sözü olur bağlar Benim gönlüm 'ahdi bekler Toğru menzil sürmededir	2.c _____ tağlar c _____ bağlar c _____ bekler b _____ sorandadır	c) -lar: zengin uyak
3.Kaşların kurulu yaydır Cemâlin bedr olmuş aydır Bağçeye girmek kolaydır Hisâb gülü derededir	3.d _____ kurulu yaydır d _____ aydır d _____ kolaydır b _____ derendedir	d) -ay: tam uyak -aydır: tunç uyak -dır: redif
4.Derviş bellidür tâcından Yürek içindeki bâc'ından Gidi rakibin öcünden Garib baykuş virandadır	4.e _____ tâcından e _____ bâcından e _____ öcünden b _____ virandadır	e) -c: yarım uyak -ından: redif
5.Köroğlu der ey öğdüğüm Dâyim hayâlini kurduğum Suç sende değil sevdüğüm Sana gönül virenedir	5.f _____ öğdüğüm f _____ kurduğum f _____ sevdiğim b _____ virenedir	f) -diğim: redif

Halk Şairi : Köroğlu
Vezin : 8'li hece ölçüsü-duraksız
Nazım şekli : Semâ'î
Tema : Aşk

Tablo 63 Türki Berây-ı Muhabbet/ Nazlı Dilber Eğer Hakkı Seversen (MSS no: 113-2)

1.Nazlı dilber eğer Hakkı seversen Hem bana ihsanın varışa bildir Hâlimi ‘arz itmeye hicâb eyledim Lutf eyle hicabı aradan kaldır	1. a seversen b bildir a eyledim b kaldır b) redif: -dir, uyak- yarım uyak
2.Mevlâ’yı seversen toğrusun söyle Kimse ağladır mı dostunu böyle Ayda bir kez olsun iltifat eyle Düşmenin bağrını kân ile toldur	2. c _____ söyle c) uyak: -yle: zengin uyak c _____ böyle c _____ eyle b-----toldur_____
3.Her zemân meydân yüzüne çıkarım Selâm gelür deyu yola bakarım Çok zemândır senin kahrın çekerim Visaline ırgür; ya bâri öldür	3. d çıkarım _____ d) uyak: -k: yarım uyak d bakarım _____ redif: -ar-ım d çekerim _____ b öldür _____
4.Hâtırım sormağa gelsün diyene Günâh mı yazılır mürvetlü hâne? Lutf u ihsan idüb atma yabâne Kâtibi kapumdan bir sâdık kuldur	4. e diyene e)-ne: tam uyak e hane e yabane b kuldur

Halk Şairi : Kâtibi
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Sevgiliye yakarış

Tablo 64 Türki Oyun/ Atladım Çıktım Dereyi (MSS no: 115-2)

1. Atladım, çıkdım dereyi Oturmuş zülfün tarayı Bugün geydüğü karayı Sordum civan niçün gelmez Kemâlullâh nazlım, sümme billâh kerîm Söyle bir dahi meleğim, rüzigâr vâr esidelim	1. a____ dereyi a____ tarayı a____ karayı b____ Sordum civan niçün gelmez: redif c____ kerîm c____ esidelim a) -r: yarım uyak, -yi: redif c) -îm/-im: tam uyak
2. Dilberin yazdığı yazı Âleme çıkar fermânı Bugün giydüğü beyazı Sordum civan niçün gelmez Kemâlullâh nazlım, sümme billâh kerîm Söyle bir dahi meleğim, rüzigâr vâr esidelim	2. d____ yazı d____ fermânı d____ beyazı b____ Sordum civan niçün gelmez: redif c____ kerîm c____ esidelim d) -ı: yarım uyak c) -îm/ -im: tam uyak
3. Vardım yârin çarşusuna El kavuşdum karşusuna Dört yanında konşusuna Sordum civân niçün gelmez Kemâlullâh nazlım, sümme billâh kerîm Söyle bir dahi meleğim, rüzigâr vâr esidelim	3. e____ çarşusuna e____ karşusuna e____ konşusuna b____ Sordum civan niçün gelmez: redif c____ kerîm c____ esidelim e) -suna: redif, -şu: tam uyak c) -îm/ -im: tam uyak
4. Çifte benlim zülfü kâre Oldu yürek pâre pâre Hakk'dan gelene ne çâre Sordum civan niçün gelmez Kemâlullâh nazlım, sümme billâh kerîm Söyle bir dahi meleğim, rüzigâr vâr esidelim	4. f____ kâre f____ pâre f____ çâre b____ Sordum civan niçün gelmez: redif c____ kerîm c____ esidelim f) -âre: zengin uyak c) -îm/ -im: tam uyak

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Türkü
Tema : Aşk

Tablo 65 Türki/ Gel Nazım Terk Etme Beni (MSS no: 116-3)

1. Gel nazım terk etme beni Senden ayrılmam ayrılmam Göresim gelübdür seni Senden ayrılmam ayrılmam	1.a _____ beni a) -en: tam uyak, -i: redif b _____ Senden ayrılmam ayrılmam: redif a _____ seni b _____ Senden ayrılmam ayrılmam: redif
2. Yavru şahin yüksek uçma Rakibin dolusun içme Seni sevenlerden kaçma Senden ayrılmam ayrılmam	2.c _____ uçma c) -ma: redif/ -ç: yarım uyak c _____ içme c _____ kaçma b _____ Senden ayrılmam ayrılmam: redif
3. 'Aşk ile oldum avâre Seni buldum derde çâre Kılsan beni pâre pâre Senden ayrılmam ayrılmam	3.d _____ avâre d) -âre: zengin uyak d _____ çâre d _____ pâre b _____ Senden ayrılmam ayrılmam: redif
4. Yârimin dolusun içdim Mest olup kendimden geçdim Yâr bugün serden geçdim Mecnûn olup dağa düşdüm	4.e _____ içdim e) -ç: yarım uyak, -dim: redif e _____ geçdim e _____ geçdim f _____ düşdüm f) -ç: yarım uyak, -dim: redif

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ'î
Tema : Aşk

Tablo 66 Türki Beray-ı Ehl-i Dil/ Hamdülillâh Çok Şükür Bâri Hudâ'nın Varına/ (MSS no: 118)

1.Hamdülillâh çok şükür Bâri Hudâ'nın varına Vardır ikrârimiz yer ile göğün mimarına Yokdur âlemde bir nesne ki ben düşem fikrine Yer içerim, dimezem kalsun bugünüm yârına	1.a _____ varına a) -r: yarım uyak, -ına: redif a _____ mimarına a _____ firine a _____ yârına
2.Benlik ile fahr idüb, kimseye kendim öğmezem Hâk yeksân olurum, âlemde bir pula değmezem Var yok şükür ederim, nâmerde boyum eğmezem Yer içerim, dimezem kalsun bugünüm yârına	2.b _____ öğmezem b) -r: yarım uyak, b _____ değmezem -mez/-em: redif b _____ eğmezem a _____ yârına a) -r: yarım uyak, -ına: redif
3.Pîrim bana dedi: malını yığma mânend-i mûr Kim pîrine beli dimez, olur o'nun sonu kör Varımız nâmım değil, bin kez Hudâ'ya çok şükür Yer içerim dimezem kalsun bugünüm yârına	3.c _____ mûr c) -r: yarım uyak c _____ kör c _____ şükür a _____ yârına a) -r: yarım uyak, -ına: redif
4.Der ki Ali; gözün yaşı kanlı akar mest ile Abdâl olayım, gideyim hırka ile post ile Eş ile yârân ile özge musâhib dost ile Yer içerim dimezem kalsun bugünüm yârına	4.d _____ mest ile d) -st: tam uyak, ile: redif d _____ post ile d _____ dost ile d _____ yârına a) -r: yarım uyak, -ına: redif

Halk Şairi : Ali
Vezin : 15'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Selis
Tema : Allah aşkı

Tablo 67 Türki Beray-ı Kuhistan/ Yaz Olunca Her Çiçekler Açıldı/ (MSS no: 120-2)

1.Yaz olunca her çiçekler açıldı Yine mahbûbluğun erdi tağlar hey Hûda'dan üstüne rahmet saçıldı Çimenler otağı kurdu tağlar hey	1.a__ açıldı a) -aç: tam uyak b__ erdi tağlar hey b) -r: yarım uyak, -di tağlar hey: redif a__ saçıldı b__ kurdu tağlar hey
2.Mürüvvet yazılır beğler hasından Delindi bağrımız firak yasından Seherde bülbülün karib sesinden Artar 'âşıkların derdi tağlar hey	2.c__ hasından c) -s: yarım uyak,-ın-dan: redif c__ yasından c__ sesinden b__ derdi tağlar hey
3.Açılmış mor menevşeler, âl olmuş Sünbülün de serv-i kaddi dâl olmuş Gördüm ırmakları mâl â-mâl olmuş Cânımıza şafâ virdi tağlar hey	3.d__ âl olmuş d) -âl : zengin uyak, -olmuş: redif d__ dâl olmuş d__ mâl olmuş b__ virdi tağlar hey
4.Sende mihmân olanlar serden geçmiş Şahinlerin vardır yüksekte uçmuş Şikârın üstüne kanadlar açmış Yiğidin mekânı yurdu tağlar hey	4.e__ geçmiş e) -ç: yarım uyak, -miş/-muş: redif e__ uçmuş e__ açmış b__ yurdu tağlar hey
5.Üstünde cenk olub kanlar saçılır Köşe köşe al badeler içilür Ali ay dur, gönlüm ğamı açılır Aşkdır bülbüllerin derdi, tağlar hey	5.f__ saçılır f) -ç: yarım uyak, -ıl-ur: redif f__ içilür f__ açılır b__ tağlar hey

Halk Şairi : Ali
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Doğa sevgisi

Tablo 68 Dest-Mâl Oyunu/ Destimâli Ele Aldım (MSS no: 124-127)

1. Destimâli ele aldım Oynayub havaya şaldım Ortada yalnız kaldım Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş Yüze güler yâr	1.a _____ aldım a) -al: tam uyak, -dım: redif a _____ şaldım a _____ kaldım b _____ yâr b) yâr: redif b _____ yâr c _____ çevirmiş b _____ yâr
2. İliman oldu ıliman Tağ başın bürüdü duman Yar gideli hayli zemân Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş Yüze güler yâr	2.d _____ ıliman d) -man: zengin uyak d _____ duman d _____ zemân b _____ yâr b _____ yâr c _____ çevirmiş b _____ yâr
3. Vardım gördüm halı tokur Halıyı kor, bana kakır Kendi otasında okır Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş Yüze güler yâr	3.e _____ tokur e) -r : yarım uyak e _____ kakır e _____ okır b _____ yâr b _____ yâr c _____ çevirmiş b _____ yâr
4. Ördek göle konar m'ola Kanatların şalar m'ola Şarka giden gelür m'ola Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş Yüze güler yâr	4.f _____ konar m'ola f) -ar m'ola: redif, -l: yarım uyak f _____ şalar m'ola f _____ gelür m'ola b _____ yâr b _____ yâr c _____ çevirmiş b _____ yâr
Desti-mâlim tokuz pâre Kimi akdır kimi kâre Var derd ki dermân ara Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş Yüze güler yâr	5.g _____ pâre g) -r: yarım uyak g _____ kâre g _____ ara b _____ yâr b _____ yâr c _____ çevirmiş b _____ yâr

Bâzırganlar gelür geçer Kumaşın eyüsin seçer Billur kadehinden içer Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş Yüze güler yâr	6.h_____ geçer h_____ seçer h_____ içer b_____ yâr b_____ yâr c_____ çevirmiş b_____ yâr h: -ç: yarım uyak, -er: redif
Vardım gördüm un almış Ak ellerin donılamış (?) Bir bey oğlu kul eylemiş Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş Yüze güler yâr	7.ı_____ almış ı_____ almış ı_____ eylemiş b_____ yâr b_____ yâr c_____ çevirmiş b_____ yâr ı) -l: yarım uyak, -mış: redif
Ördeğimin başı yeşil Gün gördükçe aşıla şer (?) Var aklını başına devşir Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş Yüze güler yâr	8.i_____ yeşil i_____ şer i_____ devşir b_____ yâr b_____ yâr c_____ çevirmiş b_____ yâr i) -ş : yarım uyak
Dest-mâlim dest-mâlim Kimse bilmez benim hâlim Gel senün ile halleşelim Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş Yüze güler yâr	9.j_____ mâlim j_____ hâlim j_____ halleşelim b_____ yâr b_____ yâr c_____ çevirmiş b_____ yâr J) -lim: zengin uyak
10.Evlerinin öni asma Kaldır eteğini basma Sevdiceğim bana küsme Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş Yüze güler yâr	10.k_____ asma k_____ basma k_____ küsme b_____ yâr b_____ yâr c_____ çevirmiş b_____ yâr k) -s: yarım uyak, -ma/me: redif

11.Evlerinin öni kuyu Kuyudan çekerler suyu Küçücüksün dahi boyu Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş	11.l_____ kuyu l_____ suyu l_____ boyu b_____ yâr c_____ çevirmiş b_____ yâr	l) -yu: tam uyak
12.Demir kapunun kanadı Önünde dilber oynadı Sözüm tut bırak şu 'ınadı Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş Yüze güler yâr	12.m_____ kanadı m_____ oynadı m_____ inadı b_____ yâr b_____ yâr c_____ çevirmiş b_____ yâr	m) -nad: zengin uyak, -ı: redif
13.Dest-mâlim yere düşdi Üstüne kumrılar üşdi Benim gönlüm sana coşdı Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş Yüze güler yâr	13.n_____ düşdi n_____ üşdi n_____ coşdı b_____ yâr b_____ yâr c_____ çevirmiş b_____ yâr	n) -ş: yarım uyak, -di: redif
14.Dest-mâlim ben yoruldum Meydânda yâsemin buldum Derdinden divâne oldum Boyu güzel yâr Yüzü güzel yâr Şimdi bizden yüz çevirmiş Yüze güler yâr	14.o_____ yoruldum o_____ buldum o_____ oldum b_____ yâr b_____ yâr c_____ çevirmiş b_____ yâr	o) -l: yarım uyak -dum: redif

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Türkü
Tema : Âşk

Tablo 69 Türki/ Bağdâd'ı, Basra'yı seyrân eylesem (MSS no: 132-2)

1. Bağdâd'ı, Basra'yı seyrân eylesem 'Aceb dervîş olsam yâri bulam mı? 'Aşkın ile beni hayrân eylesen 'Aceb dervîş olsam yâri bulam mı? Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?	1.a__eylesem a) -eylesem/n; redif b__bulam mı? a__eylesen b__bulam mı? b) -l: yarım uyak, -am mı?: redif b__kalam mı?
2. Âhımdan 'âşıklar gelür imâne Âcizim, elinden devr-i zamane Veysel Karânî'den geçsem Yemen'e Aceb dervîş olsam yâri bulam mı? Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?	2.c__imâne c) -n: yarım uyak, -e: redif c__zamâne c__Yemen'e b__bulam mı? b) -l: yarım uyak, -am mı?: redif b__kalam mı?
3. Mısır'da bulmadım derdime çâre Var, Hacı Bektâşi eşiği ara Varsam, yüzler sürsem Mollâ Hünkâra 'Aceb dervîş olsam yâri bulam mı? Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?	3.d__çâre d) -r: yarım uyak, -âre/ ara/ âra: redif d__ara d__Hünkâra b__bulam mı? b) -l: yarım uyak, -am mı?: redif
4. Medine-i Münevver'i tavaf eylesem Şahrâtü'llah'da insem boylasam Kâbe-i Şerife yüzümü sürsem Aceb dervîş olsam yâri bulam mı? Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?	3.e__eylesem d) -y: yarım uyak, -sem: redif e__boylasam e__sürsem b__bulam mı? b) -l: yarım uyak, -am mı?: redif b__kalam mı?
5. Bir ber-güzâr alsam, varsam edâya Cezâyir gözcisi Veli Dede'ye Karşu durmak olmaz Hak'dan gelen kazaya Aceb dervîş olsam yâri bulam mı? Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?	4.f__edâya e) -y: yarım uyak, -a/-e: redif f__Dede'ye f__kazaya b__bulam mı? b) -l: yarım uyak, -am mı?: redif b__kalam mı?
6. Ahmed der: Tur tağın seyyâhı olsam Halil ü'r-Rahmân'da haberin alsam Habbüs'in ilinde mekân bağlasam Aceb dervîş olsam yâri bulam mı? Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?	5.g__olsam f) -l: yarım uyak, -sam: redif g__alsam g__bağlasam b__bulam mı? b) -l: yarım uyak, -am mı?: redif b__kalam mı?

Halk Şairi : Ahmed
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Türkü
Tema : Aşk/ İlâhi Aşk

Tablo 70 Türki Hançerin Eline Al, Derdlü Sinem Del (MSS no: 133-3)

1.Hançerin eline al, derdlü sinem del Kimdir ol sultâna kaldıran bir el? Çeşminin yaşını eyleme sel sel Sevdiğim, meleğim, barışalım gel Ak gülüm, sünbülüm, sarılalım gel	1.a___ del a) -el: tunç uyak a___ el a___ sel b___ gel b) gel: redif b___ gel
2.Gamına düşeli gitti ya gülmek Ya nice mümkündür kendiyi bilmek Zâlim ayrılıktan yeğdürür ölmek Sevdiğim, meleğim, barışalım gel Ak gülüm, sünbülüm, sarılalım gel	2.c___ gülmek c) -l: yarım uyak, -mek: redif c___ bilmek c___ ölmek b___ gel b) gel: redif b___ gel
3.Dostumuz var ise şâd olub gülsün İşitsün ‘adular, derdile ölsün Bağışla günâhım Hak için olsun Sevdiğim, meleğim, barışalım gel Ak gülüm, sünbülüm, sarılalım gel	3.d___ gülsün d) uyak: -l: yarım uyak, -sün: redif d___ ölsün d___ olsun b___ gel b) gel: redif b___ gel
4.Hasret odı ile sinem dağlama Sakla mahabbetim yâre söyleme Halil’i gurbetde garib eyleme Sevdiğim, meleğim, barışalım gel Ak gülüm, sünbülüm, sarılalım gel	4.e___ dağlama e) -le: tam uyak, -me: redif e___ söyleme e___ eyleme b___ gel b) gel: redif b___ gel

Halk Şairi : Halil
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Türkü
Tema : Aşk

Tablo 71 Türki Oyun/ Tebriz'den Aşırdılar Sorguçlu Gelin (MSS no: 139-2)

1. Tebriz'den aşirdılar sorguçlu gelin 'Aklımı şaşirdılar sorguçlu gelin Altına sâde giyer üstüne nârin Şîrvân boylu meleğim, şîrvân boylu	1.a _____ gelin a _____ gelin a _____ nârin b _____ şîrvân	a) -n: yarım uyak, gelin: redif b) -n: yarım uyak
2. Oğlan sen bu yaylaları yaylayamazsın Yaylayup da gönülceği eyleyemezsin Buna 'umrân dili dirler anlayamazsın Şîrvân boylu meleğim, şîrvân boylu	2.c _____ yaylayamazsın c _____ eyleyemezsin c _____ anlayamazsın b _____ şîrvân	c) -l: yarım uyak, -yamazsın: redif b) -n: yarım uyak
3. Şu karşudan gelen geline benzer Saçı ince zülûf teline benzer Salınışı hünkâr kuluna benzer Şîrvân boylu meleğim, şîrvân boylu	3.d _____ geline benzer d _____ teline benzer d _____ kuluna benzer b _____ şîrvân	d) -n: yarım uyak, benzer: redif b) -n: yarım uyak
4. Emmisi var, dayısı var heb eli kuşlu Parmağında yüzüğü var cevherlü, taşlı Ben bir yavru sevmişim gözleri yaşlı Şîrvân boylu meleğim, şîrvân boylu	4.e _____ kuş-lu e _____ taş-lı e _____ yaş-lı b _____ şîrvân	e) -ş: yarım uyak, -lı: redif b) -n: yarım uyak

Halk Şairi : Anonim

Vezin : 13'lü hece ölçüsü

Nazım şekli : Koşma

Tablo 72 Türki/ Be Hey Karşumuza Gelen (MSS no: 147-2)

1.Be hey karşumuza gelen Var işte gönül, işte sen Gamzelerin bağrım delen Var işte gönlüm, işte sen	1.a _____ gelen b _____ sen a _____ delen b _____ sen	a) -el: tam uyak, -en: redif b) –sen: redif
2.Açılmış hüsnünün bağı Gayet güzelliğin çağı Mercandır ağzın tudağı Var işte gönlüm, işte sen	2.c _____ bağı c _____ çağı c _____ tudağı b _____ sen	c) -ğ: yarım uyak, -ı: redif b) –sen: redif
3?..... iden Nasibim virsün Yaradan İşte ben çıkdım aradan Var işte gönlüm, işte sen	3.d _____ iden d _____ virsün d _____ aradan b _____ sen	d) -n: yarım uyak b) –sen: redif
4.Derviş Ali sözüm Hak’dır Yavrunun belâsı çokdur Benim bunda suçum yokdur Var işte gönlüm, işte sen	4.e _____ Hak’dır e _____ çokdur e _____ yokdur b _____ sen	e) -k: yarım uyak, -dır/-dur: redif b) –sen: redif

Halk Şairi : Derviş Ali
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Varsağı
Tema : Aşk

Tablo 73 Türki Berây-ı Gammaz/ Ne Çok Olur Dünyâ'da Gıışş u Gılli (MSS no: 154-2)

1. Ne çok olur Dünyâ'da gıışş u gılli Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili (hemmâzın dili) İsnâd ider bana itmedüğüm fiili Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili (hemmâzın dili)	1.a___ gılli a___ dili a___ fiili a___ dili	a) -l: yarım uyak,-li: redif
2. Ayıbsız bir Allah ancak dinürken Rabb-ı Settâru'l-'uyüb okunurken Sahih mü'min mü'mine iyilik sanurken Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili (hemmâzın dili)	2.b___ dinürken b___ okunurken b___ sanurken a___ dili	c) -n: yarım uyak -ur-ken: redif a) -l: yarım uyak,-li: redif
3. Cüz-i 'aybım görse varub tiziye Söyler kendü gibi nopran gidiye Hocası yokdur ki dilin tut diye Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili (hemmâzın dili)	3.c___ tiziye c___ gidiye c___ diye a___ dili	d) -iye: zengin uyak a) -l: yarım uyak,-li: redif
4. İftiâda eşedd-ü mine'l-katldır İftirâcı münâfık bed adlıdır Nefsım 'ayblu ise dilim tatlıdır Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili (hemmâzın dili)	4.d___ katldır d___ adlıdır d___ tatlıdır a___ dili	e) -l: yarım uyak -dır: redif a) -l: yarım uyak,-li: redif
5. Tasbaz Ali sevdi hünermend hûri Hayra, gözlerinin artardı nûrı Engel tuyub etdi bin nehârı Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili (hemmâzın dili)	5.e___ hûri e___ nûrı e___ nehârı a___ dili	f) -r: yarım uyak a) -l: yarım uyak,-li: redif

Halk Şairi : Tasbaz Ali
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 74 Türki Berây-ı Huruc Gilmân Ez Serây/ Bunca Yıldır Mahbûs Olub Yatarız (MSS no: 158-2)

1.Bunca yıldır mahbus olub yatarız Dostlar, kurtulacak zemân oldu mu? Hasret döşeğinde hasta yatarız Beğler, pâdişahdan emân oldu mu?	1.a_____ yatarız a) yatarız: redif b_____ oldu mu? b) oldu mu?: redif a_____ yatarız b_____ oldu mu?
2.Cennete dönmüşdür yârin illeri Durmaz akar gözümüzün selleri Açıldı bahçelerin gülleri Bülbül zâr idecek zemân oldu mu?	2.c_____ illeri c) -l: yarım uyak c_____ selleri -leri: redif c_____ gülleri b_____ oldu mu? b) oldu mu?: redif
3.Lekeler elinden zebûn olmuşum Sraruben hazânleyin solmuşum Leylim, beterüben Mecnûn olmuşum Tağlara düşecek zemân oldu mu?	3.d_____ olmuşum d) -ol: tunç uyak d_____ solmuşum -muşum: redif: d_____ olmuşum b_____ oldu mu? b) oldu mu?: redif
4.Akar gözümüzden kan ile yaşlar Durmaz sinemizin dağları işler Kuşlar âhenk urub fiğâne başlar Alem zeyn olacak zemân oldu mu?	4.e_____ yaşlar e) -şl: tam uyak, -lar/-ler: redif e_____ işler e_____ başlar b_____ oldu mu? b) oldu mu?: redif
5.Nazar idin rakiblerin oynuna Günahımız, vebalimiz boynuna Der Mehemed sevdiğimin koynuna Soyunub girecek zemân oldu mu?	5.f_____ oynuna f) -oyn: zengin uyak f_____ boynuna -una: redif f_____ koynuna b_____ oldu mu? b) oldu mu?: redif

Halk Şairi : Mehemed
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 75 Türki Oyunu/ Eğlendim Kaldım Gurbetde (MSS no: 159-3)

1. Eğlendim kaldım gurbetde Varamadım yâr, varamadım Vardım yârîmin köyüne Bulamadım yâr, bulamadım	1. a _____ gurbetde b _____ varamadım a _____ köyüne b _____ bulamadım	a) -e: yarım uyak b) -a madım: redif
2. Ben seni severim candan İntizârım kaçma benden Şûride gönlümü senden Alamadım yâr, alamadım	2. c _____ candan c _____ benden c _____ senden b _____ alamadım	c) -n: yarım uyak -den: redif
3. Şahini uçurdum kolumdan Dilberi düşürdüm dilden Fırsatı kaçurdım elden Bilemedim yâr, bilemedim	3. d _____ kolumdan d _____ dilden d _____ elden b _____ bilemedim	d) -l: yarım uyak -den: redif
4. Ağlar hey gözlerim ağlar Irmak oldu çeşmim çağlar Gurbetlikde gönlüm inler Gülemedim yâr, gülemedim	4. e _____ ağlar e _____ çağlar e _____ inler b _____ gülemedim	e) -ağ: tam uyak -lar: redif
5. Öksüz Âşık kanlu imiş Âşıkına kinlü imiş Güzel iki dinlü (?) imiş Bilemedim yâr, bilemedim	5. f _____ kanlu imiş f _____ kinlü imiş f _____ dinlü imiş b _____ bilemedim	f) -n: yarım uyak -lü: redif

Halk Şairi : Öksüz Âşık
Vezin : 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ'î
Tema : Ayrılık, gurbet

Tablo 76 Türki Berây-ı Gurbet/ Kangı Birin Şerh İdelim Gâziler (MSS no: 165-2)

1. Kangı birin şerh idelim gâziler Şikâyetim çarh elindendir benim Ne eyleyim Mevlâ'm böyle buyurmuş Serimde bu imiş yazılan benim	1.a_____ gaziler b_____ elindedir benim b) benim: redif a_____ buyurmuş b_____ yazılan benim
2. Gedâyım. ednâyım. dimezim yalan Dünyâ bir hardaldır yanmada elâm Kendüyi türaba yek-sân bilen Akranım ve emşâlimdir Hak benim	2.c_____ yalan c) uyak: -l: yarım uyak c_____ elâm c_____ bilen b_____ yazılan benim
3. Düşdüm toza, topraklara bulandım İndim, hazret kapusundan dolandım İnce eleklerden geçdim, elendim Şol tutuşub giden âhım bak benim	3.d_____ bulandım d) -a: yarım uyak d_____ dolandım -ındım/- ndim: redif d_____ elendim b_____ bak benim
4. Görmüş var mı edeb ile udumı Almış var mı lezzet ile dadını Kande varsam kezzâb dirler adını Felek sana 'itibârım yok benim	4.e_____ udumı e) -d: yarım uyak e_____ dadını -ını/-ımı: redif e_____ adını b_____ yok benim
5. Ali der akıtdım kan ile yaşlar Gönül sırçasına dokundu taşlar Tuz etmek bilmez in etdüğü işler Şimdi yüreğimde kaldı ok benim	5.f_____ yaşlar f) -ş: yarım uyak f_____ taşlar -lar: redif f_____ işler b_____ ok benim

Halk Şairi : Ali
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Eleştiri (taşlama)

Tablo 77 Türki/ Yâ İlâhi Senden Uddet (MSS no: 165-3)

1.Yâ İlâhî senden ‘uddet Bize vir işlâha müddet Mevt yetişmedin bâ-şiddet Yâ mühmil bi’-d-derecât	1. a _____ uddet b _____ müddet a _____ şiddet b _____ derecât	a) -det: zengin uyak b) -cât: redif
2.Hayr işe gücenerem İbâdete üşenerem Muhtâc değilsin sanırım Yâ Gani ‘anî’l-mürâcât	2.c _____ gücenerem c _____ üşenerem c _____ sanırım b _____ mürâcât	c) -er -em/-ım: redif b) -cât: redif
3.Günâhım misl-i kehkeşân Ömrümde hayrata nişan Komayub kaldım perişân Yâ Gıyaş fi’z-zâvicât	3.d _____ kehkeşân d _____ nişan d _____ perişân b _____ zâvicât	d) -ân: zengin uyak b) -cât: redif
4.Sana lâyıf nemüz vardır Bed kavlii fi’l kula kârdır Rahmetine ümid vârdür Yâ Rahmân ..?.. hel recât	4.e _____ vardır e _____ kârdır e _____ vârdür b _____ recât	e) -âr: zengin uyak, -dır: redif b) -cât: redif
5.Dünyâ vü nefsün bu’sinden Hem şeytân vesvesesinden Ufkî ister necât senden Ya Fettâh vü Kâdi’l-hâcat	5.f _____ bu’sinden f _____ vesvesesinden f _____ senden b _____ hâcat	f) -n: yarım uyak -den: redif b) -cât: redif

Makam : Uşşak
Usûl : Oynak
Halk Şairi : Ufkî
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Allah aşkı, Allah’a yakarış

Tablo 78 Türki Berây-ı Celâli/ Haydaroglu ‘Aklın Yok Mu Başında? (MSS no: 63-3, 166-2)

1. Haydaroglu, ‘aklın yok mu başında Niçin Âl-i ‘Oşmân'a ‘âsi olursun Her ne zulüm eyledinse dünyâda İtdüklerin cümle bir bir bulursun	1.a _____ başında b _____ olursun a _____ dünyâda b _____ bulursun	a) -da: redif b) -u: yarım uyak, -ursun : redif
2. Sayd iderler seni dürlü fennile Kurtulmazsın nice yüzbin and ile İlyas Paşa gibi kayd u bend ile Bir gün hünkâr divânına gelürsün	2.c _____ fenn ile c _____ and ile c _____ bend ile b _____ gelürsün	c) ile: redif
3. Çok ‘âsiyi çengellere dizdiler Manoglu'nun 'askerini bozdular Hem Mehdi'nin derisini yüzdüler Kaballoglu ber-dâr oldu bilürsün	3.d _____ dizdiler d _____ bozdular d _____ yüzdüler b _____ bilürsün	d) -z: yarım uyak -diler/-dular: redif
4. Niçin oturmazsın kendü halinde Şimdi sensin cümle halkın dilinde Bilmiş ol kim KaraAli'n elinde Dürlü dürlü 'azâb ile ölürsün	4.e _____ hâlinde e _____ dilinde e _____ elinde b _____ ölürsün	e) -l: yarım uyak -inde: redif
5. Kâtib Ali eydur, var git işine Tar iderler gök dünyâyı başına Karga, kuzgun konar bir gün leşine Sanma böyle dârât ile kalırsın	5.f _____ işine f _____ başına f _____ leşine b _____ kalırsın	f) -ş: yarım uyak -ma/-ine: redif

Halk Şairi : Katib Ali
Vezin : 6+5 duraklı 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Hiciv (taşlama)

MSS’de tür dizini tablosunda 168/2 numarada “Eşim dostum kalktı gitti şu yerden” adlı türkünün Acem faslında ve Acem makamında olduğu bilgisi verilmiştir. Başka hiçbir bilgi bulunmayan bu türkünün HMSS’nin içinde ne notası ne sözleri vardır.

Tablo 79 Türki / Sen Benim Hâlimden Bilmezsin Bilmez (MSS no: 184-3)

1.Sen benim hâlimden bilmezsin bilmez Sinemde yâreler bellü değil mi? Sevdiğim yanıma gelmezsin gelmez Fırâkda kalduğum cânım bellü değil mi?	1.a_____ bilmez a) -l: yarım uyak, -mez: redif b_____ bellü değil mi? b) değil mi?: redif a_____ gelmez b_____ bellü değil mi?
2.Varayım varayım cânım yolda durayım Gelene geçene haber sorayım Müjdeler diyene cânım vireyim Sinemde kalduğum cânım bellü değil mi?	2.c_____ durayım c) -r: yarım uyak, -ayım: redif c_____ sorayım c_____ vireyim b_____ bellü değil mi? b) değil mi?: redif
3.Ak göğsünü açtım deryaya karşı Ağlamak ‘âram var ellere karşı Gel beni ağlatma düşmeme karşı Sinemde kalduğum cânım bellü değil mi?	3.d_____ deryaya karşı d) -a karşı: redif d_____ ellere karşı d_____ düşmeme karşı b_____ bellü değil mi? b) değil mi?: redif
4.Çıkar hançerini bağrım deleyim Ciğerimde ne var ben de bileyim Ölürsem de yâr uğruna öleyim Sinemde kalduğum cânım bellü değil mi?	4.c_____ deleyim c) -l: yarım uyak, -eyim: redif c_____ bileyim c_____ öleyim b_____ bellü değil mi? b) değil mi?: redif
5.Sovuk sular gibi çağlayamazım Ellerden âr idüb ağlayamazım Koparduğum gülü koklayamazım Sinemde kalduğum cânım bellü değil mi?	5.e_____ çağlayamazım d) -la: tam uyak e_____ ağlayamazım -yamazım: redif e_____ koklayamazım b_____ bellü değil mi? b) değil mi?: redif
6.Köprüler yaptırdım yâre geçmeğe Kuyular kazdırdım suyu içmeğe Gönülceğim ister yâri koçmağa Sinemde kalduğum cânım bellü değil mi?	6.f_____ geçmeğe f) -meğe redif/ -ç: yarım uyak f_____ içmeğe -meğe redif/ -ç: yarım uyak f_____ koçmağa -meğe redif/ -ç: yarım uyak b_____ bellü değil mi?

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Sevgiliye hasret (güzelleme)

Tablo 80 Türki/ Hicr Elinden Döne Döne Felek (MSS no: 194-2)

1.Hicr elinden döne döne felek Ahım çıkdı göklere direk direk Yârim aldın şöyle böyle deyerek Dahi bana nideceksin ey felek?	1.a_____ felek b_____ direk a_____ deyerek b_____ felek	a) -ek: yarım uyak b) felek: redif
2.Ey felek böyle bilmezdim ben seni 'Aklım aldın, divâne kıldın beni Mecnûn gibi tağlara saldın beni Dahi bana nideceksin ey felek?	2.c_____ seni c_____ kıldın beni c_____ saldın beni b_____ felek	c) -eni: zengin uyak
3.Hümâ kuşu gibi boynun uzadır Yârim gelür deyu yollar gözedir Al yanağı gonca gülden tâzedir Solduruban nideceksin ey felek?	3.d_____ uzadır d_____ gözedir d_____ tazedir b_____ felek	d) -zadır/-zedir: zengin uyak
4.Felek, beni bir dem hurrem etmedin Deli divâneni âbâd etmedin Ben mansurum, beni âzâd etmedin Dahi bana nideceksin ey felek?	4.e_____ hurrem etmedin e_____ âbâd etmedin e_____ âzâd etmedin b_____ felek	e) -â: zengin uyak etmedin: redif
5.Ey felek, perişan etdin işimi Akıtdın gözümde kanlu yaşımı Ahmed aydur, ben aldırdım eşimi Dahi bana nideceksin ey felek?	5.f_____ işimi f_____ yaşımı f_____ eşimi b_____ felek	f) -ş: yarım uyak -ımı: redif

Halk Şairi : Ahmed
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Hayata sitem

Tablo 81 Bâde Oyunu/ İşte Geldi Sevgili Yâr (MSS no: 201-2)

1.İşte geldi sevgili yâr Sâki toldur mey Gam elinden kurtar beni hey vay Sâki toldur mey içelim Hemân beğ içelim	1.x_____ yâr a_____ mey a) -y: yarım uyak a_____ hey vay b_____ Sâki toldur mey içelim b) içelim: redif b_____ Hemân beğ içelim
2.Bağçede açılır güller Feryâda başlar bûlbûller Bu fenâya fânî dirler hey vay Sâki toldur mey içelim Hemân beğ içelim	2.c_____ güller c) -ül: tam uyak, -ler: redif c_____ bûlbûller c_____ hey vay b_____ Sâki toldur mey içelim b) içelim: redif b_____ Hemân beğ içelim
3.Benim gönlüm pür melâldir Çağırduğum Zü'lcelâl'dir Bugün içimde ne hâldir hey vay Sâki toldur mey içelim Hemân beğ içelim	3.d_____ melâldir d) -elâl: zengin uyak, -dir: redif d_____ zülcelâldir d_____ hey vay b_____ Sâki toldur mey içelim b) içelim: redif b_____ Hemân beğ içelim
4. Gül ağacı boğum boğum Yüreğime urdu düğüm Mey içecek gündür bugün Sâki toldur mey içelim Hemân beğ içelim	4.e_____ boğum e) -m: yarım uyak e_____ düğüm e_____ bugün b_____ Sâki toldur mey içelim b_____ Hemân beğ içelim b) içelim: redif

Halk Şairi : Anonim

Vezin : 8'li hece ölçüsü

Nazım şekli : Türkü

Tema : Aşk

Tablo 82 Türki/ Bereviş Kırâ'at/ Murâd Reis Aydur Hey Gâziler Hazır Olun Vaktinize

1.Murâd Reis aydur, hey gâziler, hâzır olun vaktinize Hazret-i Ali Döldüle bindüğü günlerdir bugün Âl (ü) âyâli hurdaşaş olub şehid olur gâziler Analar oğul deyüb, anduğı günlerdir bugün	1.a___ vaktinize b___ bugün a___ gâziler b___ bugün: redif	a) -z: yarım uyak b) bugün: redif
2.Gün toğmadın rast geldim ol Yezid'i puside Ümidimiz budur Hakk'dan kılıç 'arşa asıla Döğüşelim ey gâziler, nice başlar kesile Ulu kuşlar leşlere toyduğı günlerdir bugün	2.c___ puside c___ asıla c___ kesile b___ bugün	c) -l: yarım uyak -a/-e: redif b) bugün: redif
3.Bu imiş korsan gemisi Mısır'ın yolunu kesen Kerbelâ'da şehid oldu imâm Hüseyin, Hasan Aldın kâfirin gemisin, şükür geldik sağ-esen Cezâyir'lü şen olub güldüğü günlerdir bugün	3.d___ kesen d___ Hasan d___ esen b___ bugün	d) -s: yarım uyak -an/ -en: redif
4.Armudlu aydur; ey gaziler boyanmış kızıl kana Kendünüze mağrur olman, dünyâ fenâdır fena Derya yüzünde huriler cenk ider bad-ı sabâ Muhammed'e mu'cizât indüğü günlerdir bugün	4.e___ kana e___ fenâ e___ sabâ b___ bugün	e) -â: tam uyak -n: yarım uyak b) bugün: redif

Halk Şairi : Armudlu
Vezin : 15'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Destan
Tema : Gazâ

Tablo 83 Türki Diğer/ Onsekiz Bin Âlem Yaradılmadın (MSS no: 204-3)

1.Onsekizbin ‘âlem yaradılmadın Hûb yaratmış Habibi’nin nûrunı Dinleyin nasihati, görün ne dimiş Ümmeti olan görmez tâmu nârını	1.a _____ yaradılmadın b _____ nûruu c _____ dimiş b _____ nârını	a) -r: yarım uyak b) -ını: redif
2.Çevirdim, deryâya tutdum yüzümü Senden gayr yere ayırmam gözümü Yeri göğü tutan, Kurân ‘Azimi Hafız olan okur ‘ilmin varını	2.d _____ yüzümü d _____ gözümü d _____ azimi b _____ varını	d) -z: yarım uyak -üm-ü: redif b) -ını: redif
3.Mansûrun darbından tağlar savrılır Bâd esdikçe yârin zülfü kıvrılır Yâ bülbül gülzâre niye çevrilür? Gülü seven bülbüle sor hârını	3.e _____ savrılır e _____ kıvrılır e _____ çevrilür b _____ hârını	e) -vr: tam uyak -lur: redif b) -ını: redif
4.Koçyiğid serini saklamak ister Dostunca hâsmını haklamak ister Mecnûn olub yolu beklemek ister Gerçi ‘âşık böyle sever yârini	4.f _____ saklamak_ister f _____ haklamak ister f _____ beklemek ister b _____ hârını	f) -kl: tam uyak -mak ister: redif b) -ını: redif
5.Mustafa, ne eylersin bâğı büstânı? Şu ‘âlemde hakikatlü dost kanı? Gel uydur yanına çeşm-i mestânı Gez ‘Arabistan’ı gerçek evini	5.f _____ büstânı f _____ kanı f _____ mestânı b _____ evini	f) -n: yarım uyak -ı: redif b) -ını: redif

Halk Şairi : Mustafa
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : İlâhi
Tema : Allah Aşkı

Tablo 84 Türki Berây-i Dervîş/ Sevdîğim Hakk'ı Seversen Girme Benim Kanıma (MSS no: 206-3)

1. Sevdîğim Hakk'ı seversen girme benim kanıma Cefâ ise pâdişâhım yeter oldu canıma Günde bin kez ah iderim kimse gelmez yanıma Gene gönül bülbül oldu gülüne dervîşciğim	1. a ___ kanıma a) -an: tam uyak, -ım/-a: redif a ___ canıma a ___ yanıma b ___ dervîşciğim

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 15'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Selis
Tema : Aşk

Tablo 85 Türki Beray-ı Muhabbet / Sevdiğim Hakkı Seversen Girme Benim Kanıma (MSS no: 209-2)

1.Bir mahbûbi hûbi zemân Çıkar seyr ider, salınur Gamzesi tiğ ebrû-kemân Çıkar seyr ider, salınur	1.a___ zemân b___ salınur a___ kemân b___ salınur	a) –emân: zengin uyak b) -salınur: redif
2.Elime gireydi hemân Koçardım, virmezdim zemân Bir servi boylu hırâmân Çıkar seyr ider, salınur	2.c___ hemân c___ zemân c___ hırâmân b___ salınur	c) -mân: zengin uyak b) -salınur: redif
3.Bakma alnındaki ceme Hüküm ider Erzurum’a, Şam’a Gökyüzünde mürgi-i hümâ Çıkar seyr ider, salınur	3.d___ ceme d___ Şam’a d___ hümâ b___ salınur	d) -e/-a: yarım uyak b) -salınur: redif
4.Ali der, yürekdir yanan Gönül mürgi uçub konan Bir melek suretlü cânân Çıkar seyr ider, salınur	4.e___ yanan e___ konan e___ cânân b___ salınur	e) -n: yarım uyak b) -salınur: redif

Halk Şairi : Ali
Vezin : Duraksız 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Aşk (güzelleme)

Tablo 86 Türki Beray-i Bülbül (MSS no: 211-1)

1.Evvel bahâr yaz gelince Kesme ümidi, ölünce Hak murâdını virince bülbül Sen âh it, ben de âh ideyim	1.a_____ gelince a_____ ölünce x_____ bülbül b_____ âh ideyim	a) -l: yarım uyak, -ince: redif b) âh ideyim: redif
2.Senin her bir âhın okdur Seni medh idenler çokdur Ben garibim kimsem yoktur Sen âh it, ben de âh ideyim	2.c_____ okdur: c_____ çokdur c_____ yokdur b_____ âh ideyim	c) ok: tunç uyak, -dur: redif b) âh ideyim: redif
3.Sen ötersin hûb nefeste Var yavru, Hüdâ'dan iste Ben gurbette, sen kafeste Bülbül sen âh it, ben de âh ideyim	3.d_____ nefeste d_____ iste d_____ kafeste b_____ âh ideyim	d) -fes: zengin uyak, -te: redif b) âh ideyim: redif
4.Bir visâle iremedim Ak koynuna giremedim Bir gicecik saramadım Bülbül sen âh it, ben de âh ideyim	4.e_____ iremedim e_____ giremedim e_____ saramadım b_____ âh ideyim	e) -r: yarım uyak, -emedim: redif b) âh ideyim: redif
5.Evvel varırdım yârâne Bile giderdim seyrâne Şimdilik düşdüm hicrâne Bülbül sen âh it, ben de âh ideyim	5.f_____ yârâne f_____ seyrâne f_____ hicrâne b_____ âh ideyim	f) -rân: zengin uyak, -e: redif b) âh ideyim: redif

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ'î
Tema : Aşk acısı (güzelleme)

Tablo 87 Türki Beray-ı Bülbül (MSS no: 224-1)

1.Yine bülbül şeydâ olmuş Yeşil ağaçlarda konmuş Be hey âşık sana n'olmuş Ne eylemiş, ne söylemiş Bülbüle gül incinmiş	1.a___ olmuş a___ konmuş a___ n'olmuş b___ miş	a) ol: tunç uyak, -miş: redif b) -miş: redif
2.Ah bülbülüm benzin sarı Ne kılarısin âh ü zârı Sen de mi aldıldın yâri Ne eylemiş, ne söylemiş Bülbüle gül incinmiş	2.c___ sarı c___ zârı c___ yâri b___ miş	c) -rı: tam uyak b) -miş: redif
3.Yine bülbül talda öter Oturup gözyaşın döker Onbir ay hasretin çeker Ne eylemiş, ne söylemiş Bülbüle gül incinmiş	3.d___ öter d___ döker d___ çeker b___ miş	d) -er: redif -k: yarım uyak b) -miş: redif
4.Ötme garib bülbül, ötme Ötüb derdime derd katma Bu gice yalnız yatma Ne eylemiş, ne söylemiş Bülbüle gül incinmiş	4.e___ ötme e___ katma e___ yatma b___ miş	e) -t: yarım uyak -me: redif b) -miş: redif
5.Üsküdar'ın altı taşlar Çevresi bostanlar, bağlar Yârinden ayrılan ağlar Ne eylemiş, ne söylemiş Bülbüle gül incinmiş	5.f___ taşlar f___ bağlar f___ ağlar b___ miş	f) -ağ: tam uyak,-lar: redif b) -miş: redif

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Türkü
Tema : Aşk Acısı (güzelleme)

Tablo 88 Türki Berây-ı Nasihat-Merdân/ Söz Tutub Uludan Dinleyin Öğüt (MSS no: 240)

1.Söz tutub uludan, dinleyin öğüt Edebli er erkânından bell'olur Mertliğin bildirir cilâsın yiğit Gönülceği alçak ağa yoll'olur	1.a___ öğüt b___ bell'olur a___ yiğit b___ yoll'olur	a) -t: yarım uyak b) -ll: tam uyak, olur: redif
2.Fidanı boy virir her bir yurdların Şikâri mı eksik olur kurdların? Cenk yüzünde kelle kesen merdlerin Sırtı kaplan postlu, başı tell'olur	2.c___ yurdların c___ kurdların c___ merdlerin b___ tell'olur	c) -rd: tam uyak, -ların: redif b) -ll: tam uyak, olur: redif
3.Sözünde yanulur gerü kalanlar Tevekkülü Hak'dır devlet bulanlar Hele sağrasında koçak olanlar Kılıcı salmakda pek ell'olur	3.d___ kalanlar d___ bulanlar d___ olanlar b___ ell'olur	d) -l: yarım uyak -anlar: redif
4.Gâzilik idenin kanlıdır gözi Bidâr olanların yerdedir yüzi Hâtır yıkmakda nâmerdin sözi Koç yiğitler dâyim tatlu dill'olur	4.e___ gözi e___ yüzi e___ sözi b___ dill'olur	e) -z: yarım uyak -i: redif b) -ll: tam uyak, olur: redif
5.İzzetde oturur merdüm olanlar Derünün söylerler yüzi gülenler Koroğlu'nun gönülceğin alanlar Servi boylu güzel ince bell'olur	5.f___ olanlar f___ gülenler f___ alanlar b___ bell'olur	f) -l: yarım uyak -anlar: redif b) -ll: tam uyak, olur: redif

Halk Şairi : Koroğlu
Vezin : Duraksız 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Yiğitlik (koçaklama)

Tablo 89 Türki Berây-ı Aşk/ Sana Yalvarırım Ey Gâni Kerim (MSS no: 248-3)

1.Sana yalvarırım ey Gâni Kerim Bize dostdan haber gönder bâd ile Gönülde safâ yok, hoş değil serim Hiçbir ta'am nüş idemem dâd ile	1.a ____ Kerim b ____ bâd ile a ____ serim b ____ dâd ile	a) -erim: zengin uyak b) -âd : zengin uyak, -ile: redif
2.Felek beni gurbetliğe düşürdi Gözüm yaşı ceyhün etdi, taşırdı Hasret nârı bağrım böyle bişirdi Böyle biryân olamazım od ile	2.c ____ düşürdi c ____ taşırdı c ____ bişirdi b ____ od ile	c) -ş: yarım uyak, -ırdı: redif b) -od : zengin uyak, -ile: redif
3.Ferhâd olmayan tağları delemmez Mecnûn olmayan Leylâ'sın bulamaz Aşk ile mest olan 'âşık gülemez Geçer günü âh ile feryâd ile	3.d ____ delemmez d ____ bulamaz d ____ gülemez b ____ feryâd ile	d) -l: yarım uyak, -e-mez: redif b) -yâd : zengin uyak, -ile: redif
4.Bülbül feryâd ider güle bulaşmaz Tuti-i sükkeri zağ ile bilişmez Yüzbin olsun tabi'atdır alışmaz Deli gönül dem süremez yâd ile	4.e ____ bulaşmaz e ____ bilişmez e ____ alışmaz b ____ yâd ile	e) -ş: yarım uyak -mez: redif b) -yâd : zengin uyak, -ile: redif
5.Mustafa der, bu 'âşıklık yamandır Ten kuru keştidir, 'aklı dümendir Bu aşk deryâsının vasatı 'ummândır Değme âşık geçemez gönül şâd ile	5.f ____ yamandır f ____ dümendir f ____ ummandır b ____ şâd ile	f) -n: yarım uyak -dir: redif b) -şâd : zengin uyak, -ile: redif

Halk Şairi : Mustafa

Vezin : Duraksız 11'li hece ölçüsü

Nazım şekli : Koşma

Tema : Ayrılık, özlem

Tablo 90 Türki/ Dünyada İylik Dostuna (MSS no: 249-2)

1.Dünyâda iylik dostuna Sanan yiğide ‘aşk olsun Bâdeyi alub destine Kanan yiğide ‘aşk olsun	1.a____ dostuna b____ ‘aşk olsun a____ destine b____ ‘aşk olsun	a) -st : zengin uyak, -una/ -ine: redif b) -un: tam uyak, ‘aşk olsun: redif
2.Teller takinub başına Kuzgunlar konub leşine Cenk yüzünde yoldaşına Dönen yiğide ‘aşk olsun	2.c____ başına c____ leşine c____ yoldaşına b____ ‘aşk olsun	c) -ş: yarım uyak b) -ide: zengin uyak, ‘aşk olsun: redif
3.Eğer miskin, eğer gedâ Dostuna câmi ider fedâ Pervâneler gibi o da Yanan yiğide ‘aşk olsun	3.d____ gedâ d____ fedâ d____ gibi o da b____ aşk olsun	d) -edâ: zengin uyak b) ‘aşk olsun: redif
4.Bakmayın dünyâ varına Komaz bugünü yârına Şahin gibi şikârına Sunan yiğide ‘aşk olsun	4.e____ varına e____ yârına e____ şikârına b____ âşk olsun	e) -rı: yarım uyak b) ‘aşk olsun: redif
5.Bir zarar irişse zâta Geçemez takdirden öte Kuloğlu aydur, Arab ata Binen yiğide ‘aşk olsun	5.f____ zâta f____ öte f____ ata b____ âşk olsun	f) -ata/ öte: yarım uyak -mez: redif, -dir: redif b) ‘aşk olsun: redif

Halk Şairi : Kuloğlu
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Yiğitlik

Tablo 91 Türki Berây-ı Meclis/ Dosta Doğru Olan Kişi (MSS no: 250-1)

1.Dosta toğru olan kişi Üstâd olur erkânında Biter hakikat sũmbũlũn Hakk'ın bağı cihânında	1.a ____ kişi b ____ erkânında a ____ sũmbũlũ b ____ cihânında	b) -ında: redif, -ân: zengin uyak
2.Gelen geçenden geçelim Sineye şerbâ açalım Dostlar yiyelim içelim Pâdişâhin zemânında	2.c ____ geçelim c ____ açalım c ____ içelim b ____ zemânında	c) -: yarım uyak, -elim: redif b) -ında: redif, -ân: zengin uyak
3.Kim ki 'aşk ř'arabın içer Ârif olur kalbin açar Yiğidi yiğitden seçer řũphe kalmaz imânında	3.d ____ içer d ____ açar d ____ seçer b ____ imnında	d) -: yarım uyak, -er: tam uyak b) -ında: redif, -ân: zengin uyak
4.Korku ile gören dũři Sonu hayra döne işi Dosta kemlik sanan kişi Yoklasun kendũ cânında	4.e ____ dũři e ____ işi e ____ kişi b ____ cânında	e) -en/ -an: redif, -işi/ -ũři/ -işi: tunç uyak b) -ında: redif, -ân: zengin uyak
5.Bre Fırâd şaşma yolundan Hata gelmesũn dilinden İyliği koma dilinden Âr olmaz er meydânında	5.f ____ yolundan f ____ dilinden f ____ dilinden f ____ meydânında	f) -undan/ -inden: redif -dil: redif b) -ında: redif, -ân: zengin uyak

Halk şairi : Anonim
Vezin : 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ'î
Tema : Nasihat

Tablo 92 Türki/ Nazım Ne Kaçarsın Benden (MSS no: 253-3)

1.Nâzım ne kaçarsın benden Bildüğüm dost değil misin? Gice gündüz hayâlini Kurduğum yâr değil misin?	1.a _____ benden b _____ değil misin? c _____ hayâlini b _____ değil misin?	a) -n: yarım uyak b) değil misin: redif
2.Yolda rast geldim yârime Bir safâ geldi cânıma Ak göğsü kara bağrıma Sardığım yâr değil misin?	2.d _____ yârime d _____ cânıma d _____ bağrıma b _____ değil misin?	d) -r: yarım uyak -ıma: redif b) değil misin: redif
3.Gör ‘aşkın n’eyledi beni Odlara yandırdı teni Arayı aravu seni Bulduğum yâr değil misin?	3.e _____ beni e _____ teni e _____ seni b _____ değil misin?	e) -en: tam uyak -i: redif b) değil misin: redif
4.Öksüz Âşık dirler bize Hakk güzellik virmiş size Şeftâliler taze taze Aldüğüm yâr değil misin?	4.f _____ bize e _____ size e _____ taze b _____ değil misin?	e) -z: yarım uyak -e: redir b) değil misin: redif

Halk Şairi : Öksüz Âşık
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Aşk

Tablo 93 Türkki Beray-ı Mahabbet/ Aklım Alub Beni Mecnûn Eyleyen (MSS no: 254-2)

1. Aklım alup beni mecnûn eyleyen Hûblar serdârıdır, gayri değildir Gözlerimin yaşın ceyhûn eyleyen Hûblar serdârıdır, gayri değildir	1.a ____ mecnûn eyleyen b ____ gayri değildir a ____ ceyhûn eyleyen b ____ gayri değildir	a) -ûn: tam uyak, eyleyen: redif b) -gayri değildir: redif
2. Terk eyledim beyler, nâmûsu ‘ârı Bülbül olup dâyim kılarım zârı Vücudum şehrinin şimdi hünkârı Hûblar serdârıdır, gayri değildir	2.c ____ ârı c ____ zârı c ____ hünkârı b ____ gayri değildir	c) -ârı: tunç uyak b) -gayri değildir: redif
3. Düni günü medh eyleyüb öğdügüm Güzeller içinde birdir didügüm Hüdâ hakkı dostlar, benim sevdiğüm Hûblar serdârıdır, gayri değildir	3.d ____ öğdügüm d ____ didügüm d ____ sevdiğüm b ____ gayri değildir	d) -dügüm: redif b) -gayri değildir: redif
4. Gökyüzünde toğan şems ile mâhım Yalancı dünyâda hem kıblegâhım Hem efendim, hem sultânım, hem şâhım Hûblar serdârıdır, gayri değildir	4.e ____ mâhım e ____ kıblegâhım e ____ şâhım b ____ gayri değildir	e) -âh: zengin uyak -ım: redif b) -gayri değildir: redif

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk, (güzelleme)

Tablo 94 Türki/ Sevgili Yâr Gelmez Oldun Yanıma (MSS no: 259-3)

1. Sevgili yâr gelmez oldun yanıma Zemân olur isteyesin bendeni Hicrîn oku kâr eyledi cânıma Bir gün olur isteyesin bendeni	1. a _____ yanıma b _____ bendeni a _____ cânıma b _____ bendeni	a) -ıma: redif b) bendeni: redif
2. Düşman söze uydun, beni yâd etdin Diken oldun, nâdân bağında bitdin Tuz, etmek hakkını yabana atdın Bir gün olur isteyesin bendeni	2. c _____ etdin c _____ bitdin c _____ atdın b _____ bendeni	c) -t: yarım uyak, -din: redif b) bendeni: redif
3. Seni gördüm gâyet yüksek uçucu Âşıkının hatırından geçici Helâk etdin beni kanlar içici Zemân olur isteyesin bendeni	3. d _____ uçucu d _____ geçici d _____ içici b _____ bendeni	d) -ç: yarım uyak -ici: redif
4. Öksüz Âşık vâfir medhin eyledi Senin için ‘aşk deryâsın boyladı Bi-vefâna sabrını kolayladı Bir gün olur ki anasın bendeni	4. e _____ eyledi e _____ boyladı e _____ kolayladı b _____ bendeni	e) -y: yarım uyak, -ledi redif

Halk Şairi : Öksüz Âşık
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 95 Türki/ Yâr Yollarda Kaldı Gözüüm (MSS no: 260-2)

1.Yâr yollarda kaldı gözüm Âh sevdiğim, iki gözüm Kande göreyim gül yüzün Haberin kimden alayım Ya kiminle eğleneyim	1.a__ gözüm a__ gözüm a__ yüzün b__ alayım b__ eğleneyim	a) gözüm:redif b) -alayım/ -eğleneyim: redif
2.Ne uzakta evlerin var Mahabbetli sözlerin var Yanında engellerin var Haberin kimden alayım Ya kiminle eğleneyim	2.c__ evlerin var c__ sözlerin var c__ engellerin var b__ alayım b__ eğleneyim	c) -lerin var: redif b) -alayım/ -eğleneyim: redif
3.Çağla ey gözlerim, çağla Yaş yerine kanlar ağla Hasretle bağrını tağla Haberin kimden alayım Ya kiminle eğleneyim	3.d__ çağla d__ ağla d__ tağla b__ alayım b__ eğleneyim	d) -çağla/ -ağla: tunç uyak b) -alayım/ -eğleneyim: redif
4.Varamaz oldum yanına Yâd engel girdi koynuna Sarılı durur boynuna Haberin kimden alayım Ya kiminle eğleneyim	4.e__ yanına e__ koynuna e__ boynuna b__ alayım b__ eğleneyim	e) -ına: redif -oy: tam uyak, -ına: redif b) -alayım/ -eğleneyim: redif

Halk Şairi : Anonim
Vezin : 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Türkü
Tema : Aşk, hasret/ özlem

Tablo 96 Türki Berây-ı Seher/ Uyan Gözler Mestân Uyan (MSS no: 270-2)

1.Uyan gözler mestân uyan Çok uyumak ömre ziyân Uyan, yasduğuna tayan Ne düş gördün, eyle beyân	1.a_____ uyan a_____ ziyân a_____ tayan a_____ beyân	a) -yan: zengin uyak
2.Ne yatarsın şabah oldı Heb ‘âlem nûr ile doldı Karlu taşlar revnâk buldı Uyan, gözler mestân uyan	2.b_____ oldı b_____ doldı b_____ buldı a_____ uyan	b) -l: yarım uyak, -dı: redif a) -yan: zengin uyak
3.Boynuna allar biçildi Eşkine câmlar içildi Hâcet kapusu açıldı Uyan, gözler mestân uyan	3.c_____ biçildi c_____ içildi c_____ açıldı a_____ uyan	c) -ç: yarım uyak, -il-di: redif a) -yan: zengin uyak
4.Ferâh geldi her bülbüle Çığ düşmüş kırmızı güle Kalk Allah'dan hâcet dile Uyan, gözler mestân uyan	4.d_____ bülbüle d_____ güle d_____ dile a_____ uyan	d) -l: yarım uyak, -e: redif a) -yan: zengin uyak
5.Köroğlu'nun bağı yandı Yanub sinene tayandı Herkesin dostu uyandı Uyan, gözler mestân uyan	5.e_____ yandı e_____ tayandı e_____ uyandı a_____ uyan	e) -yan: zengin uyak, - dı: redif a) -yan: zengin uyak

Halk Şairi : Köroğlu
Vezin : 8'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ'î
Tema : Aşk

Tablo 97 Türki Beray-ı Mahabbet/ Gâfilin Durdine Düşdüm (MSS no: 271)

1. Gâfilin durdine düşdüm Bulanılan akan dilber Kırpığın okuyla urub Yaraların söken dilber	1. a _____ düşdüm a) b _____ akan dilber b) -en dilber: redif c _____ urub b _____ söken dilber
2. Pek ‘âşıkım tevâzuna Müşâkım şirin sözüne Gerdânına, mâh yüzüne Kâkülleri döken dilber	2. d _____ tevâzuna d) -z: yarım uyak, -ne/na: redif d _____ sözüne d _____ yüzüne b _____ dilber b) -en dilber: redif
3. Aklım perişân idersin Gönlümü cüşân idersin Korkarım ki kan idersin Kıya kıya bakan dilber	3. e _____ perişân idersin e) -şân: zengin uyak, -idersin: redif e _____ cüşân idersin e _____ kan idersin b _____ dilber b) -en dilber: redif
4. Kaşların kurulu yaydır Leblerin sükker-i nâydır Tabi’atın pek hümâydır Derdime derd katan dilber	4. f _____ yaydır f) -ây: zengin uyak, -dır: redif f _____ nâydır f _____ hümâydır b _____ dilber b) -en dilber: redif
5. ‘Azm idüb dosta varınca Kâkül hasretin bulunca Kuloğlu sever olunca Misk ü ‘anber kokan dilber	5. g _____ varınca g) uyak: -l: yarım uyak, -mca: redif g _____ bulunca g _____ olunca b _____ dilber b) -en dilber: redif

Halk Şairi : Kuloğlu
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Aşk

Tablo 98 Türki Berây-I Kıyamet/ Dünyâ Benim Diyen Beyler (MSS no: 275)

1.Dünyâ benim diyen beyler Ma'zûl olur yatar bir gün İner gökteki melekler Yerde semâ tutar bir gün	1.a_____beyler b_____tutar bir gün a_____melekler b_____yatar bir gün	a) -ler: redif b)-ar bir gün: redif, -t: yarım uyak b)-ar bir gün: redif, -t: yarım uyak
2.Hak huzurına varılır Terâzû mizân kurulur Ölmüş tene cân virulur Yerden insan biter bir gün	2.d_____varılır d_____kurulur d_____virulur b_____bir gün	d) -r: yarım uyak, -ul-ur: redif b)-ar bir gün: redif, -t: yarım uyak
3.Muhammed yerinden kalka Yüzünden türâbı silke Salavât verile halka ‘Âlem nûra bata bir gün	3.e_____kalka e_____silke e_____halka b_____bir gün	e) -lk: tam uyak, -e/a: redif b)-ar bir gün: redif, -t: yarım uyak
4.Ay tutulur, gün solunur İnüb mağribde tolanur Heybet ile Sur çalınur Zelzeleler kopar bir gün	4.f_____solunur f_____tolanur f_____çalınur b_____bir gün	f) -l: yarım uyak, -ur: redif b)-ar bir gün: redif, -t: yarım uyak
5.Kuloğlu aydur ez yaşında Günâhım çokdur başımda Baykuş mezârın taşında Figân ider öter bir gün	5.g_____yaşında g_____başımda g_____taşında b_____bir gün	g) -ş: yarım uyak, -ında/-ımda redif b)-ar bir gün: redif, -t: yarım uyak

Halk Şairi : Kuloğlu

Vezin : 8’li hece ölçüsü

Nazım şekli : İlâhi

Tema : Peygamber aşkı, kıyamet günü.

Tablo 99 Türki Berây-ı Turna/ Katar Katar Gelen Turnam (MSS no: 276)

1.Katar katar gelen turnam Baka zahmın görünür mü? Derdime derd katan turnam Baka zahmın görünür mü?	1.a_____ gelen turnam b_____ baka zahmın görünür mü? a_____ katan turnam b_____ baka zahmın görünür mü?	a) -an turnam: redif b)-cümle biçiminde redif
2.Ne ötersin yana yana Âvâzın kâr etdi câna Çık hevâyâ döne döne Baka zahmın görünür mü?	2.c_____ yana c_____ câna c_____ döne b_____ baka zahmın görünür mü?	c) -n: yarım uyak, -a: redif b)-cümle biçiminde redif
3.Kanadının ucu eğri Delünür ‘âşıkın bağı Vara bizim ele doğru Baka zahmın görünür mü?	3.d_____ eğri d_____ bağı d_____ doğru b_____ baka zahmın görünür mü?	d) -ğr: tam uyak b)-cümle biçiminde redif
4.Kanadının ucu burma Ölürsem karşımda turma Gözlerin sevdiğim turna Baka zahmın görünür mü?	4.e_____ burma e_____ turma e_____ turna b_____ baka zahmın görünür mü?	e) -urma: zengin uyak b)-cümle biçiminde redif
5.Niçün, Köroğlu der niçün Bağışla ‘aşıkın suçun Yavru turna başın içün Baka zahmın görünür mü?	5.f_____ yaşında f_____ başımda f_____ taşında b_____ baka zahmın görünür mü?	f) -ş: yarım uyak, - ında/-ımda: redif b)-cümle biçiminde redif

Halk Şairi : Köroğlu
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Aşk

Tablo 100 Türki Beray-ı Aşk/ (Der Makam-I Bestenigar)/ Ağlayu Ağlayu Derde Düşmüşüm (MSS no: 306-3)

1. Ağlayu ağlayu derde düşmüşüm Kime dâd ideyim dostlar ‘aşkın elinden Ben bu yolda nice tağlar aşmışım Kime dâd ideyim dostlar ‘aşkın elinden	1.a___ düşmüşüm a) -m: yarım uyak b_ Kime dâd ideyim dostlar ‘aşkın elinden a_ tağlar aşmışım b_ Kime dâd ideyim dostlar ‘aşkın elinden b) cümle biçiminde redif
2. Söylesem kimseler bilmez ahvâlim Yoluna hare etdim rızıkla mâlım Bana cefâ ider bir kanlı zâlim Kime dâd ideyim dostlar ‘aşkın elinden	2.c___ ahvâlim c) -âl: zengin uyak, -im/ -im: redif c___ mâlım c___ zâlim b_ Kime dâd ideyim dostlar ‘aşkın elinden
3. Gayrı sevdi beni yabana atdı Nâşinin rakibin sözünü tutdu Ben ‘âşık-ı şâdıkı yüzden red etti Kime dâd ideyim dostlar ‘aşkın elinden	3.d___ atdı d) -t: yarım uyak, -dı: redif d___ tutdu d___ etti b. Kime dâd ideyim dostlar ‘aşkın elinden
4. Ben söylesem bana ol yâr söylemez Çıkub mahabbet yaylasın yaylamaz Bütün dünyâ hakkını hak eylemez Kime dâd ideyim dostlar ‘aşkın elinden	4.e_ söylemez e) -yl: tam uyak, -mez/ -maz: redif e_ yaylamaz e_ eylemez b_ Kime dâd ideyim dostlar ‘aşkın elinden
5. Düşmüşüm ol sevgili yârdan ayrı Gâh şâd oldum güldüm gâh oldum sayrı Kâtibî der Gani Mevlâ’dan gayrı Kime dâd ideyim dostlar ‘aşkın elinden	5.f___ ayrı f) -yr: tam uyak, -rı: redif f___ sayrı f___ gayrı b Kime dâd ideyim dostlar ‘aşkın elinden

Halk Şairi : Kâtibî
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 101 Türki/ Şu Karşuda Güle Güle (MSS no: 311-2)

1.Şu karşuda güle güle Gelürsün ammâ ben öldüm Âl ile divâne gönlü Alursun ammâ ben öldüm	1. a___ güle b_ Gelürsün ammâ ben öldüm a___ gönlü b_ Alursun ammâ ben öldüm	a) -l: yarım uyak b) cümle biçiminde redif
2.Siyah kaşın göze perde Sen uğratdın beni derde Ben giderim, sen şu yerde Kalursın ammâ ben öldüm	2.c___ perde c___ derde c___ yerde b_ Kalursın ammâ ben öldüm	c) -erde: zengin uyak b) cümle biçiminde redif
3.Siyah kaşın kamçılaysın Yokdur güzel sencileyin Bir gedâyı bencileyin Bulursun ammâ ben öldüm	3.d___ kamçılaysın d___ sencileyin d___ bencileyin b_ Bulursun ammâ ben öldüm	d) -leyin: redif -en: tam uyak b) cümle biçiminde redif
4.Benim mâhım, benim bedrim Benim güneş yüzlü sadrım Bir gün ola benim kadrım Bilürsün ammâ ben öldüm	4.e___ bedrim e___ sadrım e___ kadrım b_ Bilürsün ammâ ben öldüm	e) -dr: tam uyak -ım: redif b) cümle biçiminde redif
5.Mustafa sarardım soldum ‘Aşk ile divâne oldum Yâdına yâdlarla buldum Ol güler ammâ ben öldüm	5. f___ soldum f___ oldum f___ buldum b_ Ol güler ammâ ben öldüm	f) -ol: tam uyak -dum: redif b) cümle biçiminde redif

Halk Şairi : Mustafa
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Semâ’î
Tema : Aşk

Tablo 102 Türki/ Ben Aklımı Hiç Perişan Etmezdim (MSS no: 311-3)

1.Ben ‘aklımı hiç perişân etmezdim Her bakışda gönülceğim almasa Yerim, yurdum gezüb tağlar etmezdim Leylâ'm olub beni Mecnûn kılmasa	1.a__ perişân etmezdim b__ almasa a__ tağlar etmezdim b__ kılmasa	a) etmezdim: redif b) -l: yarım uyak, -masa: redif
2.Ben yârimin hayâlini gütmezdim Eski derde yeni derdler katmazdım Bülbül gibi kârım efgân etmezdim Dahi açılmadık gonce olmasa	2.c__ gütmezdim c__ katmazdım c__ etmezdim b__ olmasa	c) -t: yarım uyak -mazdım: redif b) -l: yarım uyak, -masa: redif
3.Odlara yandırdı beni yaman dil Gözlerimden durmaz akar kanlu sel Benim bağrım yanub olur muydu kül? Olur, olmazlar üstüme gelmese	3.d__ dil d__ sel d__ kül b__ gelmese	d) -l: yarım uyak b) -l: yarım uyak, -mese: redif
4.Olmamışdır bana olan kullara Ben dâstân oldum, gıtdım dillere Düşer miydım ben hiç böyle hallere? Dostum beni ferdalara salmasa	4.e__ kullara e__ dillere e__ hallere b__ salmasa	e) -l: yarım uyak -lara, -lere: redif b) -l: yarım uyak, -masa: redif
5.Şahin aydur, ‘acebdir kim dileğim Geçmez, ‘aksine devr ider feleğim Saçı sünbül, zülfü siyâh meleğim Ağlar mıydım, kul olduğum bilmesa	5.f__ dileğim f__ feleğim f__ meleğim b__ bilmesa	f) -l: yarım uyak -eğim: redif b) -l: yarım uyak, -mese: redif

Halk Şairi : Şahin
Vezin : 11’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Aşk

Tablo 103 Türki Medh-i Esb/ İndim Seyr Eyledim Kızıl Almayı (MSS no: 313-3)

1.İndim seyr eyledim Kızılalma'yı Ulu taşkın akan seller bu mudur? Bâd esdikçe selvileri salınur Gönül eğlencesi yollar bu mudur?	1.a___ Kızılalma'yı b_ seller bu mudur? b) -l: yarım uyak-ler bu mudur: redif c___ salınur b_yollar bu mudur? b) -l: yarım uyak, -lar bu mudur: redif
2.'Arab atdır koç yiğidin bindiği Meydan arar köşe köşe döndiği Âşıkların elden ele sunduğu Bülbül figân ider güller bu mudur?	2.c___ bindiği c) -n: yarım uyak, -diği: redif c___ döndiği c___ sunduğu b_ güller bu mudur? b) -l: yarım uyak, -ler bu mudur: redif
3.'Arab atdır cenk yüzünde yaraşan Olur koç yiğidin gönlü urûşen Seher vak'tde kuğu, kumru çağrışan Turnam, göçüb konan çöller bu mudur?	3.d___ yaraşan d) -ş: yarım uyak, -an/ -en: redif d___ urûşen d___ çağrışan b_ çöller bu mudur? b) -l: yarım uyak, -ler bu mudur: redif
4.Tutasın kahpe feleği avuciyle Dürlü dürlü siyâset etsin güciyle Kelleler kesilüb, kanlar saçılan Analar ağladan beller bu mudur?	4.e___ avuciyle e) -c: yarım uyak, -iyle: redif e___ güciyle f___ saçılan f) -ç: yarım uyak b_ beller bu mudur? b) -l: yarım uyak, -ler bu mudur: redif
5.Kul Mustafa aydur: yâre varayım El kavuşub karşusunda durayım Be gâziler size haber sorayım Kerbelâ'ya giden yollar bu mudur?	5.g___ varayım g) -r: yarım uyak, -ayım: redif g___ durayım g___ sorayım b_ yollar bu mudur? b) -l: yarım uyak, -lar bu mudur: redif

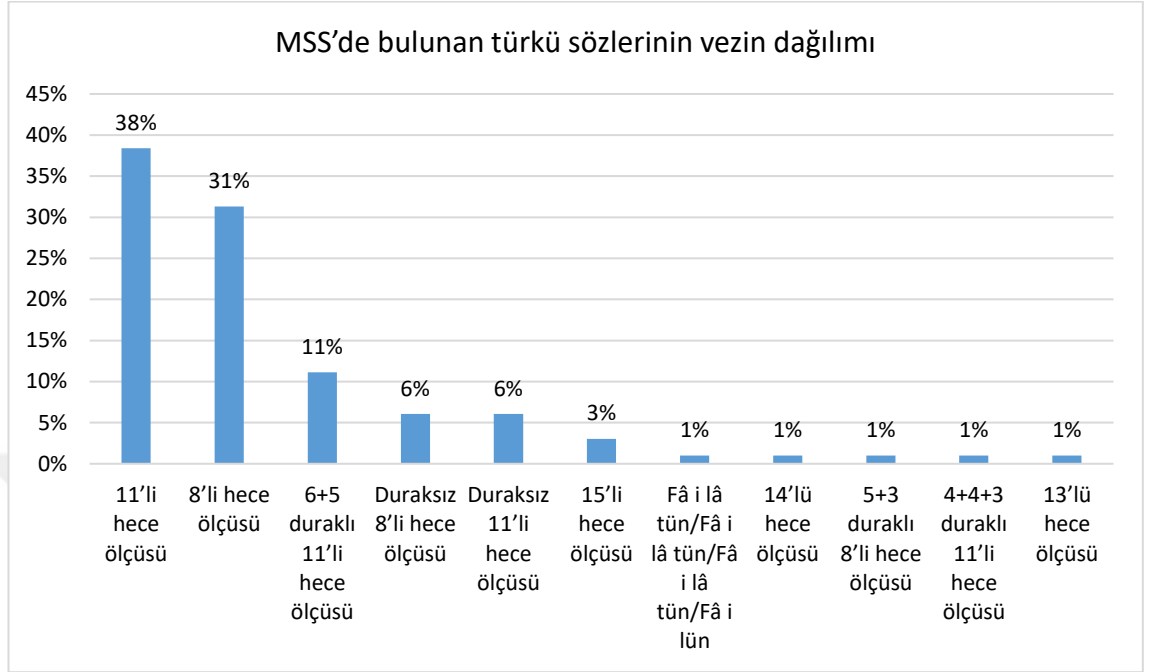
Halk Şairi : Kul Mustafa
Vezin : 11'li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Sitem, ağıt

Tablo 104 Türki/ Nicesin Venedik Frengi? (MSS no: 323)

1.Nicesin Venedik frengi? İdüb ‘Oşmânî’yla cengi Kırdırdın kaç nice bin sengi Serhoş sirkat küstahların	1.a_____ frengi a_____ cengi a_____ sengi b_____ küstahların	a) -eng: zengin uyak, -i: redif b) -ların: redif
2.Teselli iderdik derdin Kastur feth olunmaz derdin Sonra hayrına mı, verdin? Aman deyu miftahların	2.c_____ iderdik derdin c_____ olunmaz derdin c_____ verdin b_____ miftahların	c) -erd: zengin uyak, -in: redif b) -ların: redif
3.Kullandık envâ’i fenler Lağım, kunbara, mahşanlar Heb imdadına gelenler Bırakdılar tiğ-i silahların	3.d_____ fenler d_____ mahşanlar d_____ gelenler b_____ silahların	d) -n: yarım uyak, -ler: redif b) -ların: redif
4.Çün kabul oldun emâne Hayr-hâh ol ‘Al-i ‘Osmân’e Tâbi’ olub Müselmân’e Vir re’âya ferahların	4.e_____ emane e_____ Osman’e e_____ Müselman’e b_____ ferahların	e) -ane: zengin uyak - b) -ların: redif
5.Tasbaz aydur: indir tâcı Meta’lardan gümrük bâcı Virup hünkâra haracı Dâyım it imtidâhların	5.f_____ tâcı f_____ bâcı f_____ haracı b_____ imtidâhların	f) -acı: zengin uyak b) -ların: redif

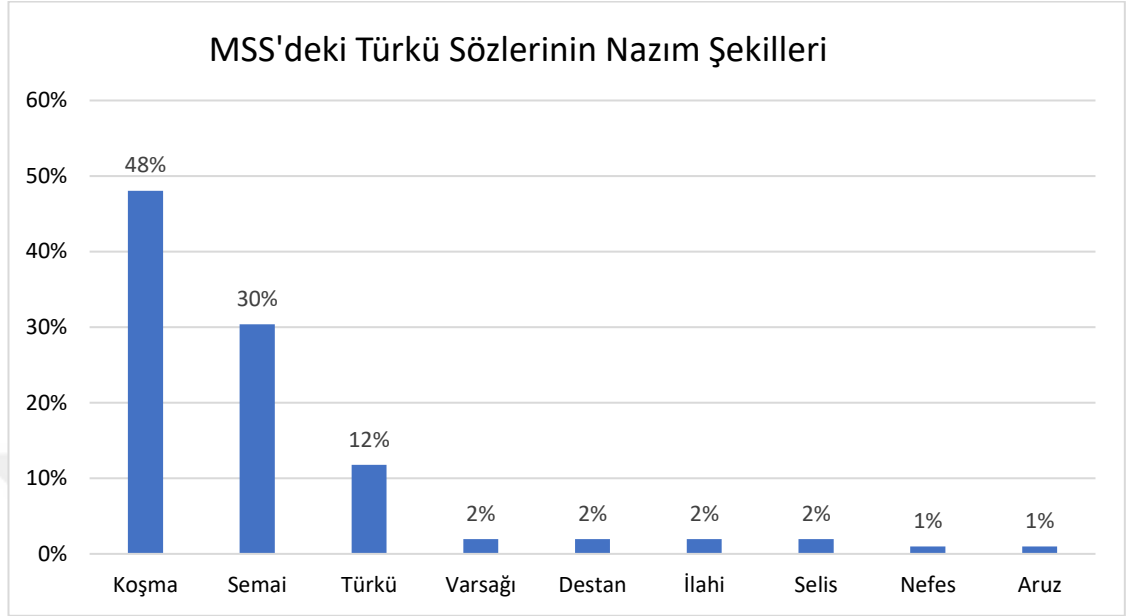
Halk Şairi : Tasbaz
Vezin : 8’li hece ölçüsü
Nazım şekli : Koşma
Tema : Eleştiri

Grafik 2. MSS’de Bulunan Türkü Sözlerinin Vezin Dağılımı

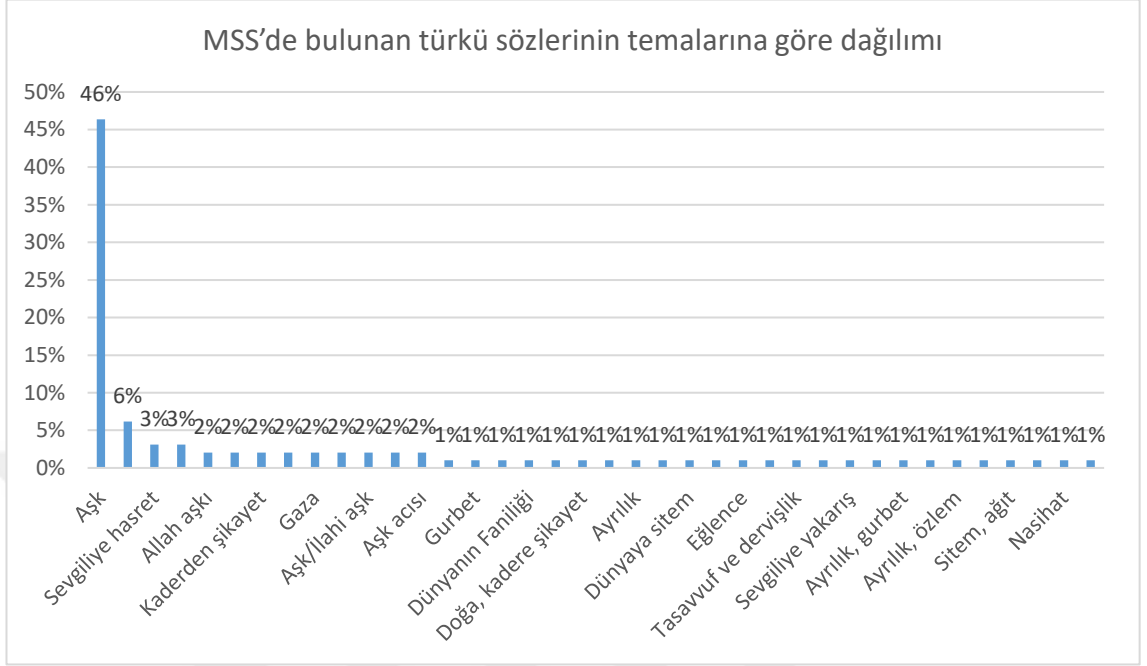
Hece ölçüsünün 17. yüzyılda gerçekleşen derleme kapsamında %99 oranında baskın olduğu dikkat çekmektedir. Bu sebeple derleme ortamı ve kaynak kişiler arasında hece ölçüsü ile söylemenin temel bir yaratma davranışı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Grafik 3. MSS'deki Türkü Sözlerinin Nazım Şekilleri

HMSS'deki 102 türkünün nazım şekilleri; 49 koşma, 31 semâ'î, 12 türkü, 2 varsağı, 2 destan, 2 ilâhi, 2 selis, 1 nefes ve 1 de aruz'dur. Yüzdelik olarak %78 gibi büyük bir oranla nazım şekillerinin koşma ve semâ'î olduğu görülmektedir. Koşma ve semâ'îlerin çokluğu, genel olarak âşık tarzı şiir geleneğinde mevcut olan baskın orandan farklı değildir. Türkülerin %48'i koşma, %30'u semâ'î nazım şekline sahiptir.

Grafik 4. MSS’de Bulunan Türkü Sözlerinin Temalarına Göre Dağılımı

Beşerî aşk temasıyla ilgili kelimelerle, yapılan taramada %58 oranında, yine bu temayla içiçe geçen ilâhî aşkla ilgili kelemelerle %6 oranında karşılaşılmıştır. Dolayısıyla, bu yüzyılda âşık nitelemesi ile aşk temasını işleme arasındaki bağlantının artık güçlü bir şekilde varolduğu tarama verilerinde yansımaktadır. Takip eden başlıkta bu gerçekleşmenin ayrıntıları ele alınmıştır.

2.2. MSS’de Bulunan Türkülerin İçerikleri

MSS’de bulunan yüz üç türkünün söz katmanlarının içerikleri; “Zaman”, “Aşk”, “Mekân”, “Doğa”, “İsimler”, “Sayılar”, “Renkler”, “Sosyal Konular”, “İnanç/ Din ve Tasavvuf”, “Gurbet ve Ayrılık” başlıkları altında toplanabilmektedir. Bu ana başlıkların bazıları içeriklerinin genişliği sebebiyle alt başlıklara ayrılmıştır. Örneğin, “Aşk” ana başlığı altında değerlendirilen türküler; “Beşeri Aşk” ve “İlâhi Aşk” alt başlıkları altında incelenmiştir. “Doğa” başlığı ise, “Göksel Unsurlar”, “Yersel Unsurlar”, “Bitkiler” ve “Hayvanlar” alt başlıklarına ayrılmıştır. Ayrıca, bu başlıklarla ilgili olan kelimeler içinde geçtikleri şiirlerin teması ne olursa olsun, konu hakkında yapılan değerlendirmelerde göz önüne alınmıştır.

2.2.1. Zaman

Zamandan Yakınma: “Zamandan yakınma âşıklarda yaygındır. Boşa geçen ömür, zamanı ve çevreyi kınama şiirlerde çokça işlenir. Dünyanın gidişinden yakınma, ahlakın bozulması ve döneçlikten yakınılır. Bu tür yergiler daha çok taşlamalarda bulunur. Âşıklar yaşadıkları çağın ahlaki ve sosyal durumunu, değişmelere karşı halkın olumlu ve olumsuz tepkilerini şiirlerinde işlerler.

Âşıklar, gönüllerince bir ömür süremedikleri için, zamanlarını ve çevrelerini kınamışlardır. Bunun yanı sıra dünyanın gidişinin bozulduğundan, dönemin eskisi gibi iyi olmadığından, insanların kötüleştiğinden yakınılır. Bazen zamandan şikâyet temasının içine sosyal hicivler de girer” (Artun, 2001: 128).

MSS’de geçen zaman ve zaman dilimlerine ait kelime ve türkülerin sıra numaraları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 105. MSS’de Zaman ve Zaman Dilimlerini İfade Eden Kelimeler ve Bulundukları Türkülerin Sıra No ve Dörtlük Numaraları

Kelime	Türkü No ve Bulunduğu Dörtlük/ Dörtlükler
Ahd	61/2
Zemân/ Zaman	1/5, 8/5, 9/2, 29/1, 31/(1, 3), 49/2, 50/4, 96/2, 62/3, 67/2, 68/2, 73/(1- 5), 84/(1, 2), 90/2, 93/(1, 3)
Ay	62/2, 86/3
Eyyâm	1/4, 32/1, 50/3, 51/1
Yevm	10/1
Bedr	25/3, 61/3, 100/4
Yüz yıl	45/4
Gâh	2/(2, 5), 33/3, 99/5
Sabâh	5/1, 15/1 (sıfat), 46/1, 95/2
Âhir-dem	20/4
Lahza	12/4
Pâyidâr	13/1
Dünya durdukça	28/1
Ezel/ ezelden	16/4, 31/ (1, 2, 3, 4)

MSS’de altmış birinci türkünün ikinci dörtlüğünde Koroğlu, beşeri aşk temalı şiirinde; söz verme, and, yemin, devir, zaman ve gün anlamlarına gelen Arapça “ahd” kelimesini doğa unsurlarını kullanarak, gönlünün ahdi beklediğini söylemektedir.

Karşımızda karlu dağlar

Bağbân sözü olur bağlar

Benim gönlüm ahdi bekler 61/2

Doğru menzil sürmededir

MSS’de “zeman” kelimesi Arapça bir kelime olup zemân/ zaman; an, devir, vakit, çağ, mevsim, mehil, süre anlamlarında on beş türküde kullanılmıştır. Kayıkçı Kul Mustafa’ya ait, beşeri aşk temalı türkünün (No: 1), beşinci dörtlüğünde, aynı aşığa ait, İlâhi aşk temalı şiirde (No: 8) ise Allah’ın kuluna karşı cömertliğine karşı uzun zamandır çektiği hasret derdinî belirtmektedir.

Mustafa der benim âlim
Niçün sormaz garib hâlim
Dedim sarılalım zâlim
Derdi sabr eyle zemân var 1/5

Mustafa iydur ol kerîmin izzeti
Cömerttir kuluna verir kısmeti
Çektim nice zemân derd ü hasreti
Yâ eceldir, yâ dizdârdır, yâ nasîb 8/5

Kâtib'e ait, beşeri aşk temalı türkünün (No: 9), sevgiliye sitem içeren ikinci dörtlüğünde “zaman” kelimesi “an” manasında kullanılmıştır. Otuz birinci türkünün (No:31) birinci dörtlüğünde zaman kelimesini; sevgiliye siteminde “aşkını itiraf ettiği zaman/ an”, üçüncü dörtlüğünde de “sevgilinin kapısına geldiği zaman/ an” anlamında vermiştir.

Göğsünde olaydı zerrece imân
İltifat iderdin gördüğün zemân 9/2
Âşuk ile maşuk yâdigâr hemân
Senin ile ben mi geldim dünyaya?

Çünkü muhabbetin yoğıdı bana
Yanıma gelmesen ne idi ezelden
Hâlimi arz etdiğüm zemân sana 31/1
Yüzüme gülmesen ne idi ezelden
Gözümün nuru ah, ömrümün varı ah, gel öldür bari.

Kani senin ile ahd ile emân
Bilmedim, yoğıdı göğsünde imân
Ağlayub kapuna geldüğim zemân 31/3
Yaşımı silmesen neydi ezelden
Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari.

Meftûni'ye ait “Türki Cansiner Halife Berây-ı Medh Hasen” başlıklı türküsünde (No:49), beşeri aşk teması işlenmektedir. Sevgilinin gençliğini ve güzelliğini doğa unsurlarıyla betimleyen şair, türkünün (No: 49) ikinci dörtlüğünde zamanı, “an” anlamında vermiştir.

Sensin güzel hûri sıfat bi-gümân
Sana nazir gelmiş değil bir zemân 49/2
Gül yüzünü tez örtmesün ol tuman
Gonca gülüm, ter sümbülüm
Âh benim yavru bülbülüm

Gurbet temalı, yazarı bilinmeyen türkünün (No: 29) birinci dörtlüğünde felekten şikâyetini, gurbetin çaresizliğini ve yarattığı sıkıntılar karşısında “zaman”; dönem anlamında kullanılmıştır.

Kime dâd ideyim çarh-ı felekden 29/1
Gurbetliğe beni saldı, çâre ne?
Çok ağlatdı, güldürmedi bir zemân
Cânıma cefâlar kıldı, çâre ne?
Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne?

Memleket özlemi ve memleket sevgisi temalı türküde (No: 50) Âşık Ali, dördüncü dörtlükte doğa unsurlarından Murâd Dağı'nın bahardaki yeniden canlanmasını tasvir etmektedir. Burada zaman kelimesi geçmiş, hatıraları, geçmiş zamanı anlatır. MSS'de gazâ başlıklı, kahramanlık temalı; Girit seferini konu edinen türküsünde (No: 52) ise Âşık Ali, ikinci dörtlükte zaman terimini, tarihi bir gönderme ile dönemin pâdişahının zamanın (yaşadığı çağın) İskender'i olduğunu belirtmektedir.

Ağaçlar giyer donunu
Kuşlar artırır ününü
Garib yiğit zemânını 50/4
Anar ağlar şimden geru

Hünkârımız İskender-i zemândur 96/2
Düşmana kılıcı gâyet yamandur
Nâra düşmüş çevre yana dumandur
Sanki bir ejderdir bağırır Girit

Kâtibî beşeri aşk temalı türküsünün (No: 62) üçüncü dördlüğünde sevgilinin hasretini, ondan gelen eziyeti belirtmek için “zemân” kelimesini süre anlamında kullanmıştır.

Her zemân meydân yüzüne çıkarım 62/3
Selâm gelür deyu yola bakarım
Çok zemândır senin kahrın çekerim
Visaline ırgür; ya bâri öldür

“Dest-mal Oyunu” başlıklı oyun türküsünün (No: 67) yakıcısı bilinmemektedir. Teması beşeri aşk olan bu türkünün ikinci dördlüğünde yârin gittiği ve bunun süresinin çokluğu “hayli zemân” olarak verilmiştir.

Ilıman oldu ılıman
Dağ başın bürüdü duman
Yâr gideli hayli zemân 67/2
Boyu güzel yâr
Yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş
Yüze güler yâr

İlahî aşk temalı türkünün (No: 68) ikinci dörtlüğünde Âşık Ahmed, “zemân” kelimesini çağ, devir anlamında kullanmaktadır. Şair yaşadığı devrin üzerinde bıraktığı güç durumu anlatmaktadır.

Âhımdan âşıklar gelür imâne
Âcizim, elinden devr-i zemâne 68/2
Veysel Karâni'den geçsem Yemen'e
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

Mehemmed'in kadere sitem konulu, beşeri aşk temalı türküsünün (No:73) birinci ve beşinci dörtlüklerinde “zemân” kelimesini kadere sitemiyle birlikte, sevgiliye duyduğu hasretin, ayrılığın ve aşk acısının sonucunu zamana bağlayan sorularla dile getirmiştir.

Bunca yıldır mahbus olub yatarız
Dostlar, kurtulacak zemân oldu mu? 73/1
Hasret döşeğinde hasta yatarız
Beğler, pâdişâhdan emân oldu mu?

Nazar idin rakiblerin oynuna
Günâhımız, vebâlimiz boynuna
Der Mehemed sevdiğimin koynuna
Soyunub girecek zemân oldu mu? 73/5

Beşeri aşk temalı Âşık Ali'ye ait olan türkünün (No: 84) birinci dörtlüğünde “zemân” kelimesini çağ ve an manasında kullanmıştır. Birinci dörtlükte, sevgilinin zamanın güzeli olduğunu, ikinci dörtlükte ise salına salına yürüyen servi boylu sevgiliyi sarmak, kucaklamak isteğinin coşkusunu anlatmaktadır.

Bir mahbûbi hûbi zemân 84/1

Çıkar seyr ider, salınur
Gamzesi tiğ, ebrû kemân
Çıkar seyr ider, salınur

Elime gireydi hemân
Koçardım, vermezdım zemân 84/2
Bir servi boylu hıramân
Çıkar seyr ider, salınur

Yazarı bilinmeyen nasihat temalı, tasavvuf içerikli türkünün (No: 90) ikinci dörtlüğünde “zemân” kelimesi pâdiŞahın zamanı/ devri anlamında kullanılmıştır.

Gelen geçenden geçelim
Sineye şerbâ açalım
Dostlar yiyelim içelim
PâdiŞahın zemânında 90/2

Öksüz Âşık beşeri aşk temalı türkünün (No: 93) birinci ve üçüncü dörtlüklerinde “zemân” kelimesini zaman/ an/ vakit anlamında kullanmaktadır. Birinci dörtlükte sevgilinin nazını ve kavuşma zamanını, üçüncü dörtlükte ise aşkıdan perişan eden zalim sevgilinin aşığı istemesi umudunu zamana bıraktığını görmekteyiz.

Sevgili yâr gelmez oldun yanıma
Zemân olur isteyessin bendeni93/1
Hicrin oku kâr eyledi cânıma
Bir gün olur isteyessin bendeni

Seni gördüm gâyet yüksek uçucu
Âşıkının hatırından geçici
Helâk etdin beni kanlar içici
Zemân olur isteyessin bendeni93/3

Aynı zamanda doğa unsuru olan “Ay”, bilindiği gibi yılın on ikide biri anlamına gelen otuz gün karşılığı bir zaman dilimidir. Kâtibî’ye ait türkünün (No: 62) ikinci dörtlüğünde, aşğın sevgili karşısında düştüğü durumdan, sevgiliden yalvararak ayda bir kez kendisine iltifat etmesi ve rakibi üzmesi istenmektedir.

Mevlâ’yı seversen doğrusun söyle
Kimse ağladır mı dostunu böyle?
Ayda bir kez olsun iltifat eyle 62/2
Düşmanın bağrını kan ile toldur

Beşeri aşk temalı, yazarı bilinmeyen türkünün (No: 86) üçüncü dörtlüğünde, aşk acısı çeken aşğın doğa unsurlarından bülbül ile gül üzerinden çektiği hasretin, kavuşamamanın ıstırabını ve döktüğü gözyaşının süresini on bir ay gibi bir zaman dilimi ile dile getirir.

Yine bülbül talda öter
Oturup gözyaşın döker
On bir ay hasretin çeker 86/3
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül inçinmiş

Arapça günler, zamanlar, elverişli zaman anlamlarına gelen “eyyam” kelimesi dört şiirde geçmektedir. Kul Mustafa’nın muhabbet türküsünde (No: 1) beşeri aşk teması işlenmiş, dördüncü dörtlüğünde “eyyam” zaman anlamında kullanılmıştır.

Gönül zevrağıdır sine
Eyyamını buldu yine 1/4
Yelken ile sal engine
Çün, akıl gibi dümen var

Yazarı bilinmeyen türkünün (No: 32) birinci dÖrtlüğünde, doğal olayların yansımısını, dağlar üzerinden kadere şikâyetini, Hâzân mevsiminin zamanı manasında “eyyâm” kelimesi kullanılmıştır.

Şimden geru güz eyyâmı irişdi 32/1
Bozuldu yeşili, alı dağların
Gözü yaşı ummânlara karışdı
Kırıldı kanadı, kolu dağların

Âşık Ali’nin türküsünün (No: 50) üçüncü dÖrtlüğünde, bahar mevsiminin gelişiyile Murâd Dağı’ndaki değişimi ve şairin oraya duyduğu özlemi ve hasret acısını dile getirdiği görölmekte, eyyam kelimesinin zaman dilimi olarak kullanıldığı görölmektedir.

Bahâr eyyâmı erişdi 50/3
Heb eller yaylaya göçdü
Yüreğime bir derd düşdü
Durmaz yanar şimden geru

Beşeri aşk temalı, konusu eğlence meclisi olan türkünün (No: 51) yazarı bilinmemektedir. Birinci dÖrtlüğünde aşkın bahar mevsimini gelmesi ile tutuştuğunu anlatır. Eyyam burada da zaman anlamındadır.

Bahâr eyyâmı yetişir 51/1
Envâi kuşlar ötüşür
Aşkın ateşi tutuşur
Sâki dolanı dolanı dolanı,
Gel benim nazlım salını salını

Gün, sene, asır, devir, devre anlamlarına gelen “yevm (a)” kelimesi türkünün (No: 50) birinci dÖrtlüğünde bir gün anlamında, Öksüz Âşık’ın şiirinde geçmektedir.

Kahramanlık temalı gazâ türküsünde, sılaya varmanın zamanı ve hasreti dile getirilmektedir.

Geze geze Akdeniz'in yüzünde
Arar hasmımızı buluruz bir gün
Ya yâ hû yevm olub sılaya gideriz 50/3
Ya seri meydâne veririz bir gün

Dolunay, ayın on dördü gecesı anlamında Arapça kökenli “bedr” kelimesi, Koroğlu'na olan türkünün (No: 25) üçüncü dörtlüğünde geçmektedir. Beşeri aşk temalı türküde “bedr”, aşğın sevgilinin yüzünü dolunaya benzetmesi manasındadır.

Kaşların kurulu yaydır
Cemâlin bedr olmuş aydır 25/3
Bahçeye girmek kolaydır
Hesâb gülü derendedir

Kâtibî'ye ait kadere, feleğe sitem temalı türkünün (No: 45) dördüncü dörtlüğünde “yüz yıl”, bir asır anlamında ve bu zaman dilimi içinde dünyaya, feleğe bedduası görülmektedir.

Nice yüz yıl şöyle hâlî yatasın 45/4
Eski derdlerine derdler katasın
Derler idi bilmez idim ötesin
Neymişsin bire yalancı fenâ hey

Arapça bir kelime olup, anlamı en kısa zaman, an olan “lahza” kelimesi Ali Ufkî’nin gazâ temalı türküsünün (No: 12) dördüncü dörtlüğünde geçmektedir.

Bir lahza içinde bırakub dil alasin 12/4
Kandedir ol şâhbâz, kodunsa bulasin
Girmiş koz kabuğuna gayb etdi isticlâsin
Çadıra yetişince merdliğinden nişân verir

Ufkî’nin gaza temalı türküsünün (No: 13) birinci dörtlüğünde “pâyidâr” ve pâdişâha övgü temalı (No: 28) “dünyalar durdukça” kelimeleri sonsuza kadar olan geniş zaman dilimini, ölümsüzlüğü ifade etmektedir.

Beyler pâyidâr olun bin hayr hevâha 13/1
Enhâ ü alâm idin âlem penâha
Asker hâlini anladın pâdişâha
Nefsi nefse uyub düşdü firkaya
Pâdişâhım kullarına eyle dâyim himmetün
Âlem içre ol ilâhdan gayriye yok minnettün
Dâyim olsun dünyalar durdukça ömr-i devletün 28/1
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Zaman ve yer bildiren ek olan “gâh (f)” kelimesi, ara-sıra, bazen anlamında beşeri aşk temalı, Kul Mustafa’nın (No:2) türküsünün birinci ve beşinci dörtlüklerinde, Ufkî’nin (No:33) türküsünün üçüncü dörtlüğünde ve Kâtibî’nin (No.99) türküsünün beşinci dörtlüğünde aşkı dile getirirken kullanıldığını görmekteyiz.

Yâr meclisde gülse güller açılır
Sirâcı döndükçe kalbim şen olur
Bir hakiki yârdan nice geçilür
Gâh ağlarım gâh gülerim gün olur 2/1

Gönül bahri cevelân idüp dolansın
Gâh akup gâh bulanup durulsun 2/5
Mustafa aydur ben bendene sarılsın
Bilirim ki can üstüne can olur

Gâh kan mest olub coşarsın 33/3
Gâh aklın gider şaşarsın
Her canibe baş koşarsın
Gönül ne belâ imişsin

Düşmüşüm ol sevgili yârdan ayrı
Gâh şâd oldum güldüm, gâh oldum sayrı 99/5
Kâtibî der Gani Mavlâ'dan gayri
Kime dâd ideyim dostlar aşkın elinden

Günün ve gündüzün başlangıcı, gün ağarmasından sonraki kısa zaman anlamındaki Arapça “sabah” kelimesi, yakıcısı belli olmayan, beşeri aşk temalı, birbiriyle aynı olan türkünün (No: 5 ve 46) birinci dörtlüklerinde yârin yolunu beklediği zamanı ifade etmektedir. Köroğlu'nun (No:95) türküsünün ikinci dörtlüğünde de zaman anlamında kullanıldığını görmekteyiz.

Her sabahı çıkar yolu beklerim 5/1-46/1
Şakı bülbül var uyandır yârimi
Muhabbeti can içinde saklarım
Şakı bülbül var uyandır yârimi

Ne yatarsın sabah oldı 95/2
Heb âlem nûr ile doldı
Karlu dağlar revnâk buldı
Uyan, gözler mestân uyan

Zaman kavramı çerçevesinde ele aldığımız kelimelerin farklı anlam genişlemeleri, daralmaları ve çeşitlenmeleri ile kullanıldığı dikkat çekmektedir. Zaman kelimesi, çağ, devir gibi geniş bir süreyi belirtmek için kullanılabildiği gibi, en küçük süre olan “an”

kavramını ifade etmek üzere de kullanılmıştır. Eyyam ve lahza kelimeleri de aynı şekilde, “an” anlamında türkülerde yer almaktadır. Kul Mustafa’nın beşeri aşk temalı türküsünün (No: 16) dördüncü dörtlüğünde ve Kâtib’in aşk temalı (No: 31) türküsünün birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü dörtlüklerinde “ezel” kelimesi, geçmiş zaman, başlangıcı olmayan ve öncesizlik manasında kullanılmıştır.

Çağır kullarını gelsün divâne
Yüğrük atlar gerek menzil koyana
Ta’n ederler şunda güzel sevene
Sanasın ezelden töre değildir 16/4

Çünkü muhabbetin yoğıdı bana
Yanıma gelmesen ne idi ezelden 31/1
Hâlimi arz etdiğüm zemân sana
Yüzüme gülmesen ne idi ezelden
Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari.

Kani senin ile yiyüb, içdiğüm
Öpüb, koçup ak göğsünü açduğum
Âh meleşim nedir benden kaçduğun
Aklımı almasan ne idi ezelden 31/2
Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari.

Kani senin ile ahd ile emân
Bilmedim, yoğıdı göğsünde imân
Ağlayub kapuna geldüğim zemân
Yaşımı silmesen neydi ezelden 31/3
Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari.

Kendü elin ile ateşe yakub
Bağrım hûn eyleyüb kaddimi büküb
Gamzeler hançerin üstüme çeküb
Sinemi delmesen neydi ezelden 31/4
Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari.

2.2.2. Aşk

Arapça kökenli olan aşk kelimesi, aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevgi, sevdâ anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 1997: 47; TDK, 2022: <https://sozluk.gov.tr>). Türk halk edebiyatında genel olarak “aşk” konusu, “meczâî ve hakiki aşk” olarak sınıflandırılmıştır. “Meczâî aşk/ dünyevi/ beşeri”, “Hakiki aşk ise ilâhî aşk” anlamlarını taşımaktadır (Timurtaş, 1990: 138). “*Halk edebiyatında ve halk şiirinde aşk; genel olarak beşeri aşk (meczâî aşk) ve ilâhî aşk (Allah aşkı) olarak tasnif edilmektedir*” (Tutu, 2008: 151MSS’de birçok türkünün başlığında aşk kelimesi (Türkü Beray-ı Aşk/ Aşk için türkü, aşk türküsü) yer almaktadır. Bu türkülerde beşeri aşk konusu işlenmektedir. Buna karşın, şiirlerin bütününde veya farklı dörtlüklerinde beşeri ve ilâhî aşk unsurlarının iç içe geçen örgüleriyle karşılaşılmaktadır. MSS’de bulunan beşeri aşk temalı türküler ve şairleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 106. MSS’de Bulunan Beşeri Aşk Temalı Türküler ve Şairleri

Saz Şairlerinin Adları	Türkü Adedi	Türkü No
Ahmed	1	79
Anonim	15	4, 37, 5/ 46, 51, 59, 63, 64, 67, 70, 78, 80, 85, 86, 91, 94
Geda Demuroğlu	1	11
Halil	1	69
Karacaoğlu	2	6, 27
Kâtibî	2	62, 99
Kâtib/ Derviş Ali/ Ali	11	9, 15, 23, 30, 31, 36, 50, 55, 71, 84
Mustafa	7	1, 2, 3, 16, 44, 88, 100
Koroğlu	4	21, 25/ 61, 95, 98
Kul Süleyman	1	53
Kuloğlu	1	96
Meftûnî	1	49
Mehemmed	1	73
Öksüz Âşık	3	74, 91, 93
Şahin	6	18, 39, 40, 54, 60, 101
Tasbaz Ali	1	72
Ufkî	5	20, 22, 24, 26, 33

Beşeri Aşk/ Aşkın Güzelliği: Halk şiirinde en çok işlenen konu olduğu değerlendirilen aşk, kadın-erkek ilişkisi, ayrılık, gurbet, sıla gibi konularla birlikte inşa

edilmiştir. Beşeri aşkta âşıklar sevgilileri ile sözleşebilir, buluşabilir ve onları elde edebilir. Yaşanan bu aşk sıradan ya da bayağı bir ilişki değildir. Dolayısıyla; âşıkların aşkı, yüzeysel değil; oldukça yoğun, tutkulu ve uğruna ölünecek haldedir ve bunun sonucunda da bireysel bir arayış sembolüdür (Artun, 2001: 123). Halk şairi ideal güzelliği, öz şiiri aramaktadır. Sevgilisi, ona ilham veren sihirli bir peridir. O, hayatın inişli-çıkışlı yollarında, ak-kara çizgisi üstünde kusursuz güzelliği arayan kişidir (Elçin, 1997: 59).

Bir sevgiliye duyulan aşkın derinliği ve yarattığı etki aşkın güzelliğini ve kıymetini oluşturur. İstediklerini zaman zaman elde etseler de sevgili karşısında çoğunlukla kaderleri gülmeyen âşıkların yaşadıkları aşktan beslenmeleri, sevgilinin güzelliğinin önüne geçmektedir.

Beşeri aşkı konu edinen türkülerin ilki Kul Mustafa'nın "Türki Muhabbet/ muhabbet türküsü" başlıklı türküsüdür (No: 1). Türkünün dörtlüklerinde, sevgiliye duyulan sevdanın yükü ve hasreti, aşk acısı ve sevgilinin nazı işlenmiştir. Kelime olarak "aşk", üçüncü dörtlüğün birinci dizesinde aşk yolculuğuna çıkmayanları, aşkın cefasını çekmeyenleri ve güzel sevmeyenleri alaylı bir şekilde küçümseyerek, aşğın sevda yolunda yaşadığı zorluklara rağmen, aşkın güzelliğini ve yarattığı tutkuyu anlatmaktadır. Kâtib ise türkünün (No: 30) birinci dörtlüğünde içine düşülen aşkın yarattığı coşkunlukla aşkın güzelliğini, sahibi bilinmeyen türkünün (No: 64) üçüncü dörtlüğünde de âşık, aşkının yarattığı sonuçları ve aşkının güzelliği ile sevgiliden vazgeçmeyeceğini, Âşık Ali'nin doğa sevgisini aşk teması ile betimlediği türkünün (No: 66) beşinci dörtlüğünde ise aşk terimi bülbülün derdiyle aşkın güzelliğine bağlamıştır.

Aşk atına binmeyenler 1/3

Çeşmin yaşın silmeyenler

Şunda güzel sevmeyenler

Tut ki önünde saman var

Sevdayı aşk mekân tutdu canımda 30/1

Gönül aşka gelür taşar dökülür

Sevdiğim bakub görmesem yanımda

Kametim dal olur, kaddim bükülür

Aşk ile oldum avare 64/3
Seni buldum derde çare
Kılsan beni pare pare
Senden ayrılmam ayrılmam
Üstünde cenk olub kanlar saçılır
Köşe köşe al bâdeler içilür
Ali aydur gönlüm gamı açılır
Aşktır bülbüllerin derdi, dağlar hey 66/5

Sevgilinin Güzelliği: Üzerinde ortak bir tanım yapılması güç olan güzellik kavramını, âşıklar kendilerinin estetik ve güzellik anlayışlarına göre işlerler. Tekke âşıkları dışında kalan âşıklar, güzellik anlayışları ve güzelde olması gereken öğeler birbirlerine göre farklı olsa da, sevgilinin soyut ve somut yönlerini ele alarak, belirli ölçülerde ve benzetmelerle anlatmışlar, güzeli ve güzelliği dünyada bulmuşlardır (Artun, 2001: 123). Âşık için sevgilinin güzelliği vazgeçilmez ve onun gözünde tarif edilemezdir. Türk Halk şiirinde ideal güzelliğin yaratılmasında şairin kabiliyeti yanında ona ilham veren sevgilidir (Elçin, 1997: 55).

Sevgilinin güzelliği için söylenen kelimeler; boyu, kaşı, saçı, kirpiği, edası ve gözlerinin şekli ve rengi yanında yine sevgilinin güzelliğini anlatan ve destekleyen doğa unsurları da kullanılmıştır. MSS’de türkülerin (No: 5-46) ikinci dördlüklerinde; sevgilinin mekânına ve kokusuna ulaşmayı “Yaradan aşkı” ile dileyen ve bunun sonucunda aşkını bülbül aracılığıyla (benzetme) yârine duyurmak isteyen âşığın feryadı vardır.

Çıkabilsem sarayına köşküne
Can boyanır anberine miskine
Seni beni Yaradan’ın aşkına 5/2-46/2
Şakı bülbül var uyandır yârimi

Koroğlu’na ait olan türkünün (No: 21) ikinci dördlüğünde sevgilinin güzelliği doğa unsurlarıyla açıklanmış, bunun karşısında küre-i aşk/ aşk ocağı, aşk ateşi olarak aşkın yakıcılığı sonucunda âşığın derdi anlatılmıştır.

Medh ider blbller seni
Sensin mrmn gleni
Kre-i akn ne etdi beni 21/2
Mürde sanar gören sağlar

Kâtib, türkünün (No: 23) altıncı dörtlüğünde, tüm âşıklar içinde sevgilinin güzelliği karsnda onun kulu/ kölesi olduğunu dile getirmektedir. ık, sevgilisi için hayatından vazgeçebilir, onun kölesi, kulu olabilir (Artun, 2001: 124).

Güzelsin hblar içinde
Akn vardır bir kaleminde 23/6
Cümle ıklar içinde
Kâtib'tir kulun imdi

Gurbet, slaya kavuma arzusuyla yanan aığa katlanılmaz acılar verdiği için dayanılmaz bir yerdir. (Artun, 2001: 124; Oğuz, 2020: 261). Ali Ufkî'ye ait olan gurbet başlıklı ve gurbet temalı trkde (No: 26) sevgiliye; doğa unsuru olarak sevgiliden haber getiren "Turna" (Artun, 2001: 129) aracılığı ile aknı, halini, durumunu aktaran ık; birinci dörtlüğünde ak kelimesini "ak evci/ akn zirvesi" anlamında, üçüncü dörtlüğünde de "ak belası" olarak ilemitir.

Turna bizim yerde bizi sorana
Şimdi bir güzele kuldur diyesin
Akn zincirini takm boynuna
Ak evcinden mecnûn olmuş diyesin 26/1

Artuk imden geru zahmâne varmaz
Unutmu eini dostunu bilmez
Sevmi bir güzeli artuk vazgelmez
Ak belası mkl hâldir diyesin 26/3

Karacaoğlan ise MSS’de türkünün (No: 27) beşinci dörtlüğünde aşk kelimesini, aşk deryası olarak, yaşanan aşkın tutkusunu ve şiddetinin büyüklüğünü, aşığın feryadını ve sevgiliye duyduğu sitemini; sevgilinin güzelliğini de güle benzeterek açıklamaktadır. Âşık şiirinde doğa unsurlarının sevgilinin güzelliğini açıklamak için kullanıldığı bilinmektedir (Artun, 2001: 129, Elçin, 1997: 55).

Coşdu Karacaoğlan coşdu

Aşk deryâsı boydan aşdı

27/1

Bir gül idin, çağın geçdi

Sol imdi dilber, sol imdi

Aynı şekilde Âşık Ali’nin türküsünde (No: 36) sevgilinin güzelliği karşısında yaşanan aşkın boyutu dördüncü dörtlüğünde aşk deryası olarak betimlenmektedir.

Ali aydur aklı şaşar

Aşk deryâsı boydan aşar

36/4

Ânî kocan binler yaşar

Bir körpe gördüm kimindir?

Şahin/ Şahinoğlu’na ait olan türküde (No: 39) her dörtlükte aşk acısı ve aşığın kendisine ve gönlüne duyduğu hisler anlatılmıştır. Beşinci dörtlükte sevgili gonca güle benzetilmiş, içine düşülen aşkın sonuçları, aşk deryasının taşması olarak dile getirilmiştir.

Şahinoğlu aşk deryasın taşırdım

39/5

Gonca gülüm sana gönül düşürdüm

Var aklımı heb başımdan şaşırdım

Gitdi yave kıldım şimdi özümü

Sahibi bilinmeyen türkünün (No: 51) birinci dörtlüğünde beşeri aşk, aşk ateşinin tutuşması, doğa unsurlarıyla birlikte doğanın yenilenmesi ve canlanması ile oluşan yeniden doğuşla anlatılmıştır. Sevgilinin nazı, aşkından divane olan aşığın çektiği sıkıntıları kolaylaştıran bir hale dönüşür (Artun, 2001: 123).

Bahâr eyyâmı yetişir
Envâi kuşlar ötüşür
Aşkın ateşi tutuşur
Sâki dolanı dolanı dolanı,
Gel benim nazlım salını salını

51/1

Aşkın Yakıcılığı, Derdi, Acısı: Âşık için yaşadığı aşkı derinleştiren, sevdiğine tutku ile bağlanmasını sağlayan çeşitli nedenler vardır. Sevgilinin güzelliği karşısında aşğın düştüğü durum, kavuşmalarına engel olan aralarındaki mesafe ve rakibin varlığı aşğın derdi, aşkının acısı ve yakıcılığına sebebiyet verir. Âşık, sevgilisi için her şeyi göze alır, hayatını onun yolunda harcar ve kapısında kul-köle olur. Sevgilinin gamzesi, kaşı, gözü, yüzü, saçı, kirpikleri gibi güzellik unsurları, izleri kolay kolay silinmeyen derin yaralar açar, aşkıyla yanar ve derdinî şiirlerinde dile getirir. Sevgiliden ayrı düşen, ona kavuşma arzusuyla yanan aşığa katlanılamaz acılar yaşatan bir diğer unsur ise gurbettir. Gurbet aşığa hasreti ve özlemi dayatır. Rakiple olan münasebetleri de aşığı dayanılmaz acılara sürükler. Aşkın ateşi, derdi ve acısıyla yaşar ve onlarla bütünleşir. (Artun, 2001, s.124)

MSS’de Âşık Ali’ye ait olan türkünün (No: 15) ikinci ve dördüncü dördlüklerinde “aşk şarabı” ve “aşk sarhoşluğu” olarak geçen aşk kelimesi, sevgiliye duyulan sevdanın sarhoşluğu ve çekilen hasreti yarattığı acıyı, derdi ve yakıcılığı dile getirilmiştir.

Aşkın şarabından kandım
Mest oldum demmune döndüm
Hasret ateşiyle yandım
Var haber ver yâre benden

15/1

Kendimi bilmem divâneyim
Oda yanar pervâneyim
Aşk ile mestâneyim
Var haber ver yâre benden

15/4

Kâtib'e ait türkünün (No: 30) ikinci ve üçüncü dörtlüklerinde kolay sandığı aşkın elinden yandığını, çektiği zahmetlerin zorluğunu ve yarattığı sonuçlarından kurtulmanın imkânsızlığını, aşkın belasından güzel sever diye adı çıksa da sevgilinin yoluna çekilecek dertlere değer olduğunu anlatmaktadır.

Kurtulmuş yok, aşkın elinden yandım 30/2
Müşkül belâ imiş, ben âsân sandım
Çekmeden dilberin kahrın, usandım
Âh etdikçe azâlarım sökölür

Ben de bir ednâyım kullar içinde
Yüzüm turâb olsun yollar içinde
Aşk aşkın belâsından iller içinde 30/3
Civan sever deyu adım çekilür

Ali Ufkî'ye ait türküde (No: 33) aşk kelimesi ikinci dörtlükte aşkın gücünün karşısında sevgilinin zalim olmasıyla aklını kaybetmesini ve başına dert olan gönlündeki sevdaya sitemini dile getirmektedir.

Dilber ise zulme mâyil
Cümle aklım oldu zâyil
Aşka olmaz gün hâyil 33/2
Gönül ne belâ imişsin

Âşık Ali'nin gurbet, ayrılık, kadere şikâyet ve aşk temalı türküsünün (No: 55) beşinci dörtlüğünde, gurbette yaşanan aşkın çaresizliğinden, sevgilinin yüz vermediğinden, aşk acısıyla aşkın deryasına daldığını ve derdinden ağladığını anlatmaktadır.

Ali dostu çağırırım rûy vermez
Daldım aşkın deryâsına, boy vermez 55/5
Ya suyumdur ya toprağım koy vermez
Gurbetlikte kalduğuma ağlarım

Âşığın yârinden isteklerini, nasihatlerini, yârinin yaptıkları karşısında düştüğü durumları ve duyduğu aşkın sonuçlarını dile getiren, yakıcısı bilinmeyen türkünün (No: 64) üçüncü dördlüğünde geçen aşk kelimesi ile aşkından deli olan aşığın çareyi yine sevgilide bulduğunu ve ne yaparsa yapsın ondan ayrılmayacağını belirtmektedir.

Aşk ile oldum avâre
Seni buldum derde çâre
Kılsan beni pâre pâre
Senden ayrılmam ayrılmam

64/3

Kul Mustafa'ya ait başlığı aşk için olan türküsünün (No: 88) genel olarak aşığın sevgiliden haber almak için Allah'a yalvarması, feleğe ve gurbete sitemi anlatılır. Üçüncü dördlükte Mecnun ve Ferhat örnek verilmiş ancak çekilen dert ve çile ile âşık olunabileceğini, aşk sarhoşu olanın mutluluğa erişemeyeceğini ve günlerinin ıstırap içinde geçeceğini belirtmiştir. Beşinci dördlükte ise aşkın yaman olduğu, bedeninin gemiye, geminin dümeninin de akla benzetilmesi suretiyle aşk deryasının orta hallisinin bile okyanus olduğunu söyleyen, en iyi âşıkların da bu ummandan mutlu geçemeyeceği ifade edilmiştir.

Ferhâd olmayan dağları delemes
Mecnûn olmayan Leylâ'sın bulamaz
Aşk ile mest olan âşık gülemez
Geçer günü âh ile feryâd ile

88/3

Mustafa der, bu âşıklık yamandır
Ten kuru keştidir, aklı dümendir
Bu aşk deryasının vasatı ummandır
Değme âşık geçemez gönül şâd ile

88/5

Öksüz Âşık'a ait sevgiliye duyulan aşkı ve sonuçlarını anlatan türkünün (No: 91) üçüncü dördlüğünde aşkından yanan aşığın araya araya bulduğu sevgiliye siteminin anlatıldığı ve çekilen acıların sebebinin sevgili olduğu söylenmektedir.

Gör aşkın n'eyledi beni 91/3
Odlara yandırdı teni
Arayu arayı seni
Bulduğum yâr değil misin?

Kâtibî, “Türkü Beray-ı Aşk” başlıklı türküsünün (No: 99) beş kıtasında da aşktan şikâyetlerini, dertlerini, acısını ve sevgilinin cefasını dile getirmektedir.

Ağlayı ağlayı derde düşmüşüm
Kime dâd ideyim dostlar aşkın elinden
Ben bu yolda nice dağlar aşmışım
Kime dâd ideyim dostlar aşkın elinden 99/1

Söylesem kimseler bilmez ahvâlîm
Yoluna hâre etdim rızıkla mâlîm
Bana cefâ ider bir kanlı zâlim
Kime dâd ideyim dostlar aşkın elinden 99/2

Gayrı sevdi beni yabana atdı
Nâşinin rakibin sözünü tutdu
Ben âşık-ı sâdıkı yüzden redd etti
Kime dâd ideyim dostlar aşkın elinden 99/3

Ben söylesem bana ol yâr söylemez
Çıkub muhabbet yaylasın yaylamaz
Bütün dünya hakkını hak eylemez
Kime dâd ideyim dostlar aşkın elinden 99/4

Düşmüşüm ol sevgili yârdan ayrı
Gâh şâd oldum güldüm gâh oldum sayrı
Kâtibî der Gani Mavlâ'dan gayri
Kime dâd ideyim dostlar aşkın elinden 99/5

Kul Mustafa'nın olan türkünün (No: 100) genelinde, sevgilinin güzelliği karşısında aşığın düştüğü zor durum anlatılmaktadır. Türkünün beşinci dördlüğünde ise aşk ile deli divane olduğunu, sararıp solduğunu ifade eden Kul Mustafa, sevgilinin uzaklarda mutlu olduğunu fakat bununla kendisinin yok olduğunu söylemektedir.

Mustafa sarardım soldum

Aşk ile divâne oldum 100/5

Yâdını yâdlarla buldum

Ol güler amma ben öldüm

Âşıkların sevgilileri ile arasında, onların aşklarını ve sevgililerini elde etmek için rekabete sürükleyen çeşitli karakterde, sevgilisine talip; onunla buluşan, bade içen ve âşıkla dalga geçen rakipleri vardır (Elçin, 1997: 55-60). Aşk acısının sebepleri arasında sevgilinin rakiple bir araya gelmesi önemli yer tutar. Kayıkçı Kul Mustafa'ya ait olan türkülerde (No: 2 – 100) aşk acısı işlenmekte olup, buna ek olarak ikinci türkünün ikinci dördlüğünde ve yüzüncü türkünün beşinci dördlüğünde “yâd/ el” kavramıyla aşığın rakibi ifade edilmektedir.

Aşkımın kervanının göçtüğüm görsem

Yârin göğsünü açduğun görsem

Yâdlar ile yiyüp içdiğin görsem 2/2

Vücudum tutuşur bağrım hûn olur

Mustafa sarardım soldum

Aşk ile divâne oldum

Yâdını yâdlarla buldum 100/5

Ol güler ammâ ben öldüm

Âşık ya da sevgilinin gurbette olması aşk acısının sebeplerindendir. Âşık şiirinde özlem; evini, köyünü, ilini, yurdunu terk eden âşık geride bıraktığı güzele/ güzellere özlem duyar, hasret çeker (Artun, 2001: 124). Gurbete giden âşık; yurduna tekrar varabilmeyi, hasretin sona ermesini diler. Dayanması güç olan bu duruma mesafenin uzaklığı ile aradaki doğa unsurlarının (dağlar, bağlar, ırmaklar, göller, çöller, mevsimler

vs.) engel olduğunu düşünür ve bunları şiirlerinde işler. Sıladan uzak kaldıkça gurbet yüzünden bıçare düşen aşığın üzerine baş edemeyeceği dertler, acılar ve ıstıraplar yükler.

Geda Demuroğlu'na ait olan türkünün (No: 11) başlığında ve buna uygun olarak türkünün beş dördlüğünde de gurbet ve geride bırakılan doğa unsurları olan dağlara ve bağlara, ayrı düşülen sevgiliye, kardeşe, dosta ve kavme seslenilmiştir. Sevgiliye ve sılaya duyulan özlem, hasret ve kaderin derdi ile aşk acısı işlenmiştir. Kelime olarak “aşk ateşi” ve “aşkın gemisi” şeklinde birinci ve üçüncü dördlükte verilen aşk kelimesi sevdasının derinliğini ve ayrılığın yarattığı hüznü aktarmaktadır.

Mevlâ bizi gurbetliğe salubdur
Yâr ile sürdüğüm demler elveda
Çün aşkın ateşi baştan aşıbdur
Geldi geçdi geçen çağlar elvedâ

11/1

Derdlü gönül bahr-ı ummâna dalıb da
Aşkın gemisini engine salub da
Münâsib yârân yanıma alub da
Dolusun içdüğüm bağlar elvedâ

11/3

İlâhi Aşk: İlâhi aşk, insanın içinde yaşattığı aşkı yaratılardan Yaradan'a yöneltmesi ve Allah'a karşı duyduğu sevginin, bağlılık duygusunun ve saygının aşka dönüşmesidir diyebiliriz. “Beşeri aşk, âşıklar tarafından ilâhi aşka ulaşma yolunda bir aşama olarak kabul edilmektedir. Gerçek ya da ideal sevgili, âşığın ilâhi aşka yönelmesine sebep olabilmektedir” (Tutu, 2008: 160).

MSS’de bulunan ilahî aşk temalı türküler, şairleri ve numaraları türküler Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 107. MSS’deki İlâhi Aşk Temalı Türkü ve Şairleri

Türkünün Adı	No	Şairin Adı
Türki Berây-ı Âşıkan-ı Hudâ	7	Şahin?
Türki Gurbet	8	Mustafa
Türki Berây-ı Fenâ-i Cihân	24	Ufkî
Türki Berây-ı Ehl-i Dil	65	Ali
Türki	68	Ahmed
?	76	Ufkî
Diğer	82	Mustafa
Türki Berây-ı Seher	95	Köroğlu

MSS’de aşk kelimesini ilâhi aşk temalı türkülerde kullanan ilk şair Şahin’dir. Türkünün (No: 7) dördüncü dörtlüğünde şair, ilâhi aşkın yükünden, zorluğundan ve itibarının felekten yüce olduğunu ve sevilen için her türlü sıkıntıya katlanıp, yüz sürüp yerde gezdiğini ifade etmektedir.

Aşk ağırdır, yükleneni kocadır 7/4
Yüklenmeyen aşkı bilmez nicedir
Kadrimiz felekten hayli yücedir
Dost için yüz sürüp yerde gezeriz

Türkünün (No: 68) birinci dörtlüğünde Âşık Ahmet, ilâhi aşk temalı şiirinde sevgiliye ulaşabilmek için derviş olup Bağdat ya da Basra gibi uzaklara mı gitmesi gerektiğini sorarak, arayışını dile getirmiştir.

Bağdat’ı, Basra’yı seyrân eylesem
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Aşkın ile beni hayrân eylesen 68/1
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

2.2.3. Mekân

Yer, bulunan yer (TDK Sözlük) anlamlarına gelen mekân, şiirde konuyu pekiştiren, zihinde canlanmasını kolaylaştıran unsurlardandır. Türk halk kültüründe mekân, yalnızca somut ve ekonomik faaliyet alanı olmanın çok ötesindedir. Türk, mekâna köyüm, memleketim, hasret çektiğim sılam ve nihayet yurdum, vatanım gibi çok derin anlamlar yüklemiş, uğruna ölünecek birkaç şeyden biri olarak değerlendirmiş ve ölmekten de çekinmemiştir. Türkülerine, atasözlerine konu etmiş, yüreğinin çok ayrı yerine koymuştur (Tanrıkulu, 2019: 1474) MSS’de bulunan türkülerin sözlerinde adı geçen mekânlar Tablo 108’de verilmiştir.

Tablo 108. MSS’de Bulunan Türkülerin Sözlerinde Bulunan Mekanlar

Kelime	Türkü No ve Bulunduğu Dörtlük/ Dörtlükler
Meclis	2/1, 30/5
Divân	16/4, 17/2, 18/1
Saray, Serây, Serâ	5/2(saray), 19/3(serâ), 46/2(saray), 58(serâ), 73(serây)
Köşk	5/2, 46/2
Yurt	7/3, 50/5, 60/1, 66/4, 87/2, 101/1
Bel	102/4
Mekân	7/5, 30/1, 43/1, 66/4, 68/6
Yüz (yüzey)	10/1, 12/1, 20/3, 62/3, 67/14, 87/2, 89/2, 90/5, 102/2, 102/3
Makam	10/4
Arabistan	82/5
Dâr	43/5
Menzil	16/4
Küre	21/2
Serhad	13/4
Bosna	13/4
Girit	13/4, 52, (1-5)
Özbek	14/5
Hindistan	14/5
Bağdat	14/3-4, 41, 47, 47/1-5, 58, 68/1
Revan	14/3
İskender-seddi	14/4
Bosna	13/4
Girit	13/4, 96/1-5
Erzurum	84/3
Şam	84/3
Van	11/5
Kerbelâ	81/3, 102/5
Murâd Dağı	50/1
Kâbe	7/2, 68/4
Beytullâh	19/4
Medine-i Münevvere	68/4
Sahrâtullah	68/4
Cezayir	68/5, 81/3
Mâreke	13/3
Tamu	82/1
Basra	68/1
Yemen	68/2
Mısır	8/3, 68/3
Tebriz	70/1
Tur Dağı	68/6

Mustafa'nın aşk acısı temalı şiirinin (No: 2) birinci dördlüğünde "meclis" ifadesi geçmektedir. Meclis, dostların toplandığı alan, topluluk anlamlarına gelen bir sözcük olup, Kâtib'in aşk konulu türküsünün (No:30) beşinci dördlüğünde geçen meclis ifadesi de Mustafa'nın şiirinde olduğu gibi dostların bir araya gelmesi, dost toplanması anlamında kullanılmıştır.

Yâr meclisde gülse güller açılır 2/1

Sirâcî döndükçe kalbim şen olur

Bir hakiki yârdan nice geçilir

Gâh ağlarım gâh gülerim gün olur

Kâtib gel arz eyle cânını dosta

Derdinîn dermânın Hudâ'dan iste

Servi boylum şâd olmasa meclisde 30/5

Gönül tahtı virân olur, yıkılır

Kul Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No:16) dördüncü dördlüğünde geçen "divân" sözcüğü orta, bulunulan yer anlamında kullanılmıştır.

Çağır kullarını gelsün divâne

Yüğrük atlar gerek menzil koyana

Ta'n ederler şunda güzel sevene 16/4

Sanasın ezelden töre değildir

Kâtib Ali'nin hiciv, öğüt temalı türküsünün (No: 17) ikinci dördlüğünde "divân" ifadesi pâdiŞahin istişare ettiği, toplantı yeri manasındadır.

Saydederler seni türlü fenn ile

Kurtulamazsın nice yüz bin and ile 17/2

İlyas Paşa gibi kayd ü bend ile

Bir gün hünkâr divânına gelirsın

Şahinoğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 18) birinci dörtlüğünde “divân” ifadesi huzurunda, önünde anlamında kullanılmıştır.

Kadir Mevlâ'm bana bir yâr vermişdir
Rûz ü şeb verdimdir şükür ederim
Böyle lûtfâ dahi kimler ermişdir
Divânında dâyim nazar ederim 18/1

Şairi belli olmayan türkünün (No: 5) ikinci dörtlüğünde “saray” ifadesi kullanılmıştır. Saray, burada sevgilinin bulunduğu yer olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda mekân olarak “köşk” sözcüğü de geçmektedir. Yine sarayla aynı anlamda kullanılmıştır.

Çıkabilsem sarayına köşküne 5/2
Can boyanır anberine miskine
Seni beni Yaradan'ın aşkına
Şakı bülbül var uyandır yârımı

Kâtib Ali'nin inanç/ din temalı türküsünün (No: 19) üçüncü dörtlüğünde geçen “serâ” sözcüğü dünya, yeryüzü anlamlarında kullanılmıştır. Tamlama olarak “taht-ı serâ” insanın yeryüzündeki makamı, bulunduğu yer, yaşadığı yer anlamına gelmektedir.

Çok acâib vardır taht-ı serâda 19/3
Hudâ bilür toprağımız nerede
Cümle dostlar ile bile murâda
Ermeyince alma Mevlâ cânımı

Kul Mustafa'nın kahramanlık temalı şiirinin (No: 58) ikinci dörtlüğünde “serâ” ifadesi geçmektedir. Farsçada “serâ perde” ifadesi pâdişâh çadırı anlamına gelmektedir.

Şecâat böyle olur erde
Süleymandır misli yerde
Kuruldu çün serâ perde 58/2
....?.... bağlı bağından

Yurt ya da vatan, bir ulusun bağımsız ve egemen olarak üzerinde yaşadığı yeryüzü parçası, onun havası, kara sularıdır (Çağrı, 2012: TDV, E.T. 06.06.2022). Aynı zamanda baba ocağı, kişinin doğup büyüdüğü yer, Orta Asya’da da Türk ve Moğol göçebelerinin ev olarak kullandığı çadır anlamlarında kullanılır.

Türkü (No: 7), Şahin’in tasavvuf temalı şiiridir. Üçüncü dördlüğünde; “yurt” ifadesi hayatın başladığı ve devam ettirileceği yer anlamındadır.

Dostun muhabbeti gizli candadır
Muhabbet kandese gönül andadır
Yurdumuz kimse bilmez kandedir 7/3
İzimiz belürmez, karda gezeriz.

Ali’nin memleket/doğa sevgisi ve özlem temalı türküsünün (No: 50) beşinci dördlüğünde yurt ifadesi yaşanacak yer anlamında kullanılmıştır.

Ali yerin nerde olur
Dolu içlen yerde olur
Yeşil çimenlü yurt olur 50/5
Bizim dağlar şimden geru

Şahinoğlu’nun aşk temalı şiirinin (No: 60- 101) birinci dördlüğünde yurt sözcüğü memleket, yaşanan yer anlamına gelecek anlamında biçimde kullanılmıştır.

Ben aklımı hiç perişân etmezdim
Her bakışda gönülcüğüm almasa
Yerim, yurdum bırakub dağa gitmezdim 60/1-101/1
Leylâm olub beni mecnûn kılmasa

Ali'nin doğa sevgisini anlatan türküsünün (No: 66) dördüncü dörtlüğünde yurt sözcüğü sığınılacak yer, yaşanan yer anlamlarında kullanılmıştır. Yine dörtlükte kullanılan mekân sözcüğü de aynı anlamda kullanılmıştır.

Sende mihmân olanlar serden geçmiş
Şahinlerin vardır yüksekten uçmuş
Şikârın üstüne kanadlar açmış
Yiğidin mekânı yurdu dağlar hey 66/4

Köroğlu'nun koçaklamasının (No: 87) ikinci dörtlüğünde yurt sözcüğü memleket anlamında kullanılmıştır.

Fidanı boy verir her bir yurtların 87/2
Şikârı mı eksik olur kurtların?
Cenk yüzünde kelle kesen merdlerin
Sırtı kaplan postlu, başı tell' olur

Kul Mustafa'nın türküsünün (No: 102) dördüncü dörtlüğünde kullanılan “bel” sözcüğü, yüksek dağın iki zirvesi arasındaki kavisli kısım ya da alçakta olan boğaz, geçit anlamlarında kullanılmaktadır.

Tutasın kahpe feleği avuciyle
Dürlü dürlü siyâset etsin güciyle
Kelleler kesilüb, kanlar saçılan
Analar ağladan beller bu mudır? 102/4

Şahin'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 7) beşinci dörtlüğünde mekân sözcüğü içinde bulunulan yer, dünya âlemi olarak kullanılmıştır.

Biz gayrılar gibi de şâir değiliz
Zâhirde uçmağa kadir değiliz
Şahiniz mekânda hazır değiliz 7/5
Ma'nide nice bir yerde gezeriz

Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 30) birinci dörtlüğünde mekân ifadesi yer almak anlamına gelecek biçimde kullanılmıştır.

Sevdâyı aşk mekân tutdu cânımda 30/1
Gönül aşka gelür taşar dökülür
Sevdiğim bakub görmesem yanımda
Kâmetim dal olur, kaddim bükülür

Kâtibî'nin gaza temalı türküsünün (No: 43) birinci dörtlüğünde geçen mekân ifadesi bulunulan yer anlamına gelecek biçimde kullanılmıştır.

Dostlar benim mekânımı ararsa 43/1
Deyin Hazret Eba Eyyüb Ensari
Ve ol aziz kimdir deyu sorarsa
Hazretin ashâbı hem alemdârı

Ahmed'in inanç/tasavvuf temalı şiirinin (No: 68) altıncı dörtlüğünde kullanılan “mekân” ifadesi yurt tutmak, yerleşmek anlamlarında kullanılmıştır.

Ahmed der Tur dağın seyyâhı olsam
Halil ür-Rahmân'da haberin alsam
Habbâsın ilinde mekân bağlasam 68/6
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

Görünen yer anlamında kullanılan “yüz” ifadesi, yüzey anlamında olup, Ali Ufkî/Ufukî'ye ait olan kahramanlık türküsünün (No: 20) üçüncü dörtlüğünde ve Kâtibî'nin aşk temalı türküsünün (No: 62) üçüncü dörtlüğünde kullanılmaktadır.

Gaziler tiği belinde
Cenk ider meydân yüzünde 20/3
Varub düşmanın elinde
Esir almak ne müşküldür

Her zemân meydân yüzüne çıkarım 62/3
Selâm gelür deyu yola bakarım
Çok zemândır senin kahrın çekerîm
Visaline ırgür; ya bâri öldür

Esnasında, sırasında anlamlarında kullanılan “yüz” ifadesi Köroğlu’nun yiğitlik temalı türküsünün (No: 87) ikinci dördlüğünde ve Kuloğlu’nun yiğitlik temalı türküsünün (No: 89) ikinci dördlüğünde kullanılmıştır.

Fidanı boy verir her bir yurtların
Şikâarı mı eksik olur kurtların?
Cenk yüzünde kelle kesen merdlerin 87/2
Sırtı kaplan postlu, başı tell’olur

Teller takınub başına
Kuzgunlar konub leşine
Cenk yüzünde yoldaşına 89/2
Dönen yiğide aşk olsun

Kul Mustafa’ya ait olan türkünün (No: 102) üçüncü dördlüğünde yer alan yüz sözcüğü “meydan” anlamında kullanılmıştır.

Arab atdır cenk yüzünde yaraşan 102/3
Olur, koç yiğidin gönlü rûşen
Seher vakitde kuğu, kumru çağrışan
Turnam, göçüb konan çöller bu mudır?

Öksüz Âşık'ın kahramanlık-gazâ temalı türküsünün (No: 10) dördüncü dörtlüğünde makam ifadesi geçmektedir. Bu ifade, dörtlükte mevkî, rütbe anlamında kullanılmıştır.

Öksüz Âşık aydur mübârek gazâ
Yâ Muhammed, yâ Ali, yâ Murtazâ
Şehîdlik makamın Hudâ ver bize 10/4
Meded Allah deyu ölürüz bir gün

Kul Mustafa'nın İlâhi aşkı anlattığı türküsünün (No. 82) beşinci dörtlüğünde Arap diyarı olan memleket anlatılır. Şiirin bütününe bakıldığında Allah ve peygamber sevgisini ve kutsal olan Arabistan'ın neden seçildiğini de daha iyi anlamamızı sağlar.

Mustafa, ne eylersin bâğı bûstânı?
Şu âlemde hakikatli dost kanı
Gel uydur yanına çeşm-i mestân
Gez Arabistan'ı gerçek evini 82/5

Kâtibî'nin inanç/din temalı türküsünün (No: 43) beşinci dörtlüğünde kullanılan “dâr” ifadesi; ev, yurt anlamlarında kullanılmıştır.

Kâtibî der düşde gördüğüm buldum
Şükür olsun Hakk'a, ber-murâd oldum
Asitânesinde yüz süregeldim
Terk etdim evvelki dâr ü diyârı 43/5

Kul Mustafa'nın beşeri aşk temalı türküsünün (16/4) dördüncü dörtlüğünde “menzil” sözcüğü hedef, belirlenen yer anlamında kullanılmıştır.

Çağır kullarını gelsün divâne
Yüğrük atlar gerek menzil koyana 16/4
Ta'n ederler şunda güzel sevene
Sanasın ezelden töre değildir

Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No. 21) ikinci dördlüğünde “Kûre” ismi geçmektedir. Kûre; kuyumcu ocağı, küre, dünya anlamlarında kullanılmıştır. Burada küre-i aşk; aşk ocağı manasında yakıcı, aşk ateşi karşılığındadır.

Medh ider bülbüller seni
Sensin ömrümün gülşeni
Kûre-i aşkın ne etdi beni
Mürde sanar gören sağlar

21/2

Ali Ufkî'nin eleştiri temalı türküsünün (No: 13) dördüncü dördlüğünde “serhad” ifadesi iki devlet toprağının birleşim yeri, sınır anlamına gelecek biçimde kullanılmıştır. Yine aynı dördlükte Bosna ve Girit isimleri de kullanılmış, türkünün konusu olan savaş güzergâhı hakkında da bilgi verilmiştir.

Kani Fazıl Paşa Bosna serdârı
Seyyid Ahmed serhadın ciğerdârı
Del' Hüseyin Girit'in cenk güzârı
Gazâen maktuller düşdü burkaya

13/4

Ali'nin gazâ temalı türküsünün (No:52) birinci ve beşinci dörtlüklerinde Girit ismi geçmektedir. Girit, burada gaza yapılacak menzil olarak belirtilmiştir. Yine Ali'nin kahramanlık temalı türküsünde (No: 14), beşinci dörtlükte Özbek ve Hindistan isimleri geçmektedir. Aynı türkünün üçüncü ve dördüncü dörtlüklerinde Bağdat, Revan, Acem isimlerine de yer verilmiştir. Daha önceki açıklamada Özbek ve Hindistan isminin de geçmiş olması nedeniyle dörtlükler bir bütün olarak ele alındığında o dönemki bir cenk güzergâhı belirlenmektedir. Ayrıca dördüncü dörtlükte geçen İskender seddi diye belirtilen Sedd-i İskender tarih boyu Çin Seddi, Maveraünnehir'de bir set, Türkistan'daki Demirkapı, Azerbaycan'daki Kafkas dağları ile ilgili sanılmış ve coğrafi konumu açısından sırrını korumuş bir yer adıdır.

Be gaziler vezir geçdi Girid'e 96/1
Neler gördü görün ne görür Girit
Yarar yiğitleri vardır kendi de
Taş ..?.. olsa su olur erir Girit

Ali der derun-i dilden yâ Allah
Umarız fazlını senden yâ Allah
Bundan sonra görelim ki inşallah
Aman aman deyu çağırır Girit 96/5

PâdiŞahin kılıcıdır, atıdır
Şâh kaçınca şimdi rûhun mâtıdır
Bağdat'ın, Revan'ın hararetidir 14/3
Tâcını başında darr eden şimdi

Ali aydur çölllerimiz oldu kan
Hânlar esir oldu, sürh-ser müselmân
Özbek'dir bir yanın bir yan Hindistan 14/5
Kaldırırlar seni aradan şimdi

Hünkâr kılıcına yazar hattını
Bildirmişdir Acem Şâh'a haddinî
Dağıtırdı İskender'in seddinî 14/4
Bozuldu Bağdat'ı zor iden şimdi

Ali'nin aşk temalı türküsünün (No: 84) üçüncü dörtlüğünde geçen Şam, geçmişte bugünkünden farklı olarak daha geniş bir coğrafyanın ismidir. Bugün Suriye'nin başkenti olan Şam şehri daha ziyade Dımişk (Dımaşk, Dımışk) olarak bilinmekteydi. Zamanla İslam medeniyetinin önemli merkezlerinden olan Şam bölgesi çeşitli özellikleriyle kendisinden bahsedilen önemli mekânlardan biridir (Topal, 2012: 51). Erzurum şehri de, şiiirlerde sıklıkla geçen yer isimlerinden biri olup şairin şiiirinin üçüncü dörtlüğünde geçmektedir.

Bakma alnındaki ceme
Hüküm ider Erzurum'a, Şam'a 84/3
Gökyüzünde mürgi-i hüma
Çıkar seyr ider, salınur

Geda Demuroğlu'nun gurbet temalı türküsünün (No: 11) beşinci dördlüğünde Van şehrinin ismine yer verilmiştir. Van'a giden şair memleketine duyduğu hasretini dile getirmiştir.

Yavru cellâd olmuş, kandedir deyu
Sevgi muhabbetim handedir deyu
Gedâ Demuroğlu Van'dadır deyu 11/5
Şimdi bizi anar sılâm elvedâ

Armudlu'nun gazâ temalı türküsünün (No: 81) üçüncü dördlüğünde Mısır, Kerbelâ ve Cezayir'in isimleri geçmektedir.

Bu imiş korsan gemisi Mısır'ın yolunu kesen 81/3
Kerbelâ'da şehîd oldu İmam Hüseyin, Hasan 81/3
Aldın kâfirin gemisin, şükür geldik sağ esen
Cezayirlü şen olub güldüğü günlerdir bugün 81/3

Kul Mustafa'nın sitem temalı türküsünün (No: 102) beşinci dördlüğünde Kerbelâ'ya gitmek istediğini belirtir.

Kul Mustafa aydur yâre varayım
El kavuşub karşusunda durayım
Be gazîler size haber sorayım
Kerbelâ'ya giden yollar bu mudır? 102/5

Ali'nin memleket sevgisi-özlem temalı türküsünün (No: 50) birinci dördlüğünde şairin hasret kaldığı sılası anlatılırken Murâd Dağı'ndan bahsedilmiştir.

Yürü Murâd dağı yürü 50/1
Aşkın çağlar şimden geru
Kâdir Mevlâ mürvetinden
Bahâr eyler şimden geru

Ahmed'in ilâhi aşk temalı türküsünde Kâbe'nin adı geçmektedir. Aynı zamanda şair Hac vazifesini yerine getirmek istediğini belirtirken, Medine-i Münevvere'den de bahsetmektedir. Yine Hacer-i Muallak (Kutsal kaya, taş) da Sahratullah adıyla türküde geçmiştir. Ayrıca aynı türkünün beşinci dördlüğünde de Cezayir ismine rastlanmaktadır.

Medine-i Münevveri tavâf eylesem 68/4
Sahrâtullah'da insem boylasam 68/4
Kâbe-i Şerife yüzümü sürsem 68/4
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

Bir ber-güzâr alsam, varsam edâya
Cezayir gözcüsü Veli Dede'ye 68/5
Karşu durmak olmaz Hakk'dan gelen kazâya
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

Kâtib Ali'nin inanç/ din temalı türküsünün (No: 19) dördüncü dördlüğünde Beytullâh (Ünal, 2001: TDV: E.T. 06.06.2022) ifadesi ile mekân belirtilmiştir. Kara donlu Beytullah ile de Kâbe anlatılmaktadır.

Yâ ilâhi sen bilürsün râzımı
Sana doğru tutdum dâyim özümü
Kara donlu Beytullâh'a yüzümü 19/4
Sürmeyince alma Mevlâ cânımı

Ali Ufkî'nin eleştiri temalı türküsünün (No: 13) üçüncü dörtlüğünde geçen “mâreke” ifadesi kullanılmış olup, bu ifade çarpışma yeri anlamına gelmektedir.

Şeci ü nâmdârlar bahren ve berren
İftirâdan katl oluyor ümerâ
Sadrını kıskanub zâlim vüzerâ
Müslümî add iderler mâreke 13/3

Kul Mustafa'nın Allah aşkını anlattığı türküsünün (No: 82) ilk dörtlüğünde “tamu” sözcüğüne rastlanmaktadır. Tamu; cehennem anlamına gelmektedir. Hz. Muhammed'in ümmetinin cehennem görmeyeceğini belirtir.

Onsekizbin âlem yaradılmadın
Hûb yaratmış Habibinin nûrunı
Dinleyin nasihati, görün ne dimiş
Ümmeti olan görmez tamu nârını 82/1

Ahmed'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 68) birinci dörtlüğünde Basra, ikinci dörtlüğünde Yemen, üçüncü dörtlüğünde Mısır, altıncı dörtlüğünde Tur Dağı isimlerine yer verilmektedir.

Bağdat'ı, Basra'yı seyrân eylesem 68/1
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Aşkın ile beni hayrân eylesen
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?
Âhımdan âşıklar gelür imâne
Âcizim, elinden devr-i zemâne
Veysel Karâni'den geçsem Yemen'e 68/2
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

Mısır'da bulmadım derdime çâre 68/3
Var, Hacı Bektâşi eşiği ara
Varsam, yüzler sürsem Mollâ Hünkâra
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

Ahmed der Tur Dağ'ın seyyâhı olsam 68/6
Halil ür-Rahmân'da haberin alsam
Habbâsın ilinde mekân bağlasam
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

Mustafa'nın ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 8) üçüncü dörtlüğünde Mısır ülkesinin adı geçmektedir.

Buna dünya dirler, bu da Mısır'dır 8/3
Günâhkârın işi gücü kusurdur
Hiç kimseler bilmez bu gizli sırdır
Ya eceldir, ya dizdârdır, ya nasîb

2.2.4. Doğa/Tabiat

2.2.4.1. Göksel

Gökyüzü, insanlık tarihi boyunca saygı duyulan bir olgudur. Bu saygıda biraz da bilinmezliğin, korkunun etkisi de vardır. Eski Türklerdeki Şamanların doğayla bağlantısında nasıl ki gök varlıkları önemliyse, gelecekte, şifadan haber veriyorsa, daha sonraki dönemlerde hayranlık, sitem, yalvarma için kullanılır göksel varlıklar.

Türk inanç sisteminde gökyüzünün ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bu inanca göre yaşanılan yeri örten bir çadır misali gökyüzü düşünülmüştür. Eski çağlardan itibaren gökyüzünün koruyuculuğu kutsal sayılmıştır (Kalafat, 1998: 58)

MSS'de bulunan türkülerin sözlerinde adı göksel tabiat unsurları Tablo 109'de verilmiştir.

Aşk temalı anonim türkünün (No: 67) ikinci dördlüğünde geçen “duman” sözcüğü, dağ başlarında bulunan sisi anlatmaktadır.

Ilıman oldu ılıman
Dağ başın bürüdü duman 67/2
Yâr gideli hayli zemân
Boyu güzel yâr
Yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş
Yüze güler yâr

Mustafa’nın aşk temalı türküsünün (No: 3) üçüncü dördlüğünde geçen “ay” sözcüğü gök cismi olan ayı ifade etmektedir.

Doğar aylar gibi doğsun dolusun; 3/3
Salavat ver, şükr et kalbin arınsın;
Seni sevmeyenler görsün arından
Sende sev birini ahdi güdenden

Kâtib’in aşk temalı türküsünün (No: 9) üçüncü dördlüğünde geçen ay sözcüğü güzelliği ile dikkati çeken gök cismini ifade etmektedir.

Akıbet yolunda ölmektir yolum
İnsaf mıdır bana idersün zulüm?
Her kaçan medhine başlarsa dilim
Benzetirim seni gökteki aya 9/3

Köroğlu’nun aşk temalı türküsünün (No: 25) üçüncü dördlüğünde sevgilinin yüzü ayın dolunay biçimine benzetilmiştir. Sevgilinin yüzü beyazlığı ve parlaklığı dolayısıyla aya benzetilmiştir.

Kaşların kurulu yaydır
Cemâlin bedr olmuş aydır 25/3
Bahçeye girmek kolaydır
Hesâb gülü derendedir

Kuloğlu'nun tasavvuf temalı türküsünün (No: 97) dördüncü dörtlüğünde ay, gök cismi olan dünyanın uydusunu ifade etmektedir.

Ay tutulur, gün solunur 97/4
İnüb mağribde tolanur
Heybet ile Sur çalınur
Zelzeleler kopar birgün

Kul Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 16) beşinci dörtlüğünde geçen "mâh" sözcüğü sevgilinin yüzünü ifade eder. Sevgili, güzelliği ile aya benzetilmiştir. Ayrıca, Kuloğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 96) ikinci dörtlüğünde geçen mâh sözcüğü de sevgilinin yüz güzelliğini anlatmak için kullanılmıştır.

Kul Mustafa galat var mı sözünde?
Hayâlim kalmışdur ela gözünde
Duman duman olmuş ol mâh yüzünde 16/5
Noktadır benleri sıra değildir

Pek âşıkım tevâzuna
Müşâtakım şirin sözüne
Gerdanına, mâh yüzüne 96/2
Kâkülleri döken dilber

Mustafa'nın kahramanlık temalı türküsünün (No: 58) ilk dörtlüğünde geçen mâh sözcüğü yeryüzünü aydınlatan, parlaklık anlamında kullanılmıştır.

Pâdişâhı görmeyenler
Heybet alsın otağından
Odur yeryüzünün mâhı
Ziyâ gör hüsnü anından

58/1

Beşeri aşk temalı anonim türkünün (No: 92) dördüncü dörtlüğünde geçen mâh sözcüğü hayatı aydınlatan ay anlamında kullanılmıştır.

Gökyüzünde doğan şems ile mâhım
Yalancı dünyada hem kıblegâhım
Hem efendim, hem sultânım, hem şâhım
Hûblar serdârıdır, gayri değildir

92/4

Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 100) dördüncü dörtlüğünde mâh sözcüğü kullanılmaktadır. Burada mâh, sevgilinin yüzünün güzelliğini anlatan bir benzetmedir. Yine bu dizede "bedr" sözcüğü de geçmektedir. Bedr, ayın on dördüncü gecesini, dolunayı ifade eden bir terimdir (Devellioğlu, 1997: 78). Sevgilinin yuvarlak yüzlü, beyaz olması istenen bir özelliktir. Burada da sevgilinin yüzü bedre/ dolunaya benzetilmiştir. Ayrıca, Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 61) üçüncü dörtlüğünde geçen bedr sözcüğü yine yüzü tasvir etmek için kullanılmış, dolunaya benzetilmiştir.

Benim mâhım, benim bedrim
Benim güneş yüzlü şadım
Bir gün ola benim kadrim
Bilürsün ammâ ben öldüm

100/4

Kaşların kurulu yaydır
Cemâlin bedr olmuş aydır
Bahçeye girmek kolaydır
Hisâb gülü dermededir

61/3

Şahinoğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 18) ikinci dördlüğünde ve yine aşk temalı anonim türkünün (No: 59) beşinci dördlüğünde geçen “hilâl” kelimesi, sevgilinin kaş/ kaşlarını yeni ayın şekline benzetmek için kullanılmıştır.

Benim sevdiceğim bir gonca güldür
Gözleri karadır ruhları aldır
Şirin-zebân hem kaşları hilâldir 18/2
Bülbülüym dâyim efgân ederim

Maksud, bizi gani Cabbâr var etmiş
Üstümüze namus ile ar etmiş
Çün güzeli bize yâr-ı gâr etmiş
Niçün sevmem böyle hilâl kaşı ben 59/5

Doğa, kadere sitem temalı anonim türkünün (No: 32) dördüncü dördlüğünde geçen “donmak” sözcüğü tutmak anlamında kullanılmış, soğuktan her yerin buz tuttuğunu anlatmıştır.

Felek tebdil etdi giceye günü
Değişdi abâya ol yeşil donu
Kar yağub, buz donub aldı dört yanı 32/4
Kar bana yol vermez beli dağların

Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 9) beşinci dördlüğünde kullanılan “semâ” ifadesi gök, gökyüzü anlamlarında kullanılmıştır.

Kâtib aydur cefânın aslını biluruz
Biz, ikrârımızdan dönmez ölürüz
Her kande gidersen seni buluruz
Pervâz urub uçarsan da semâya 9/5

Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 9) üçüncü dörtlüğünde, Ali'nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 14) ilk dörtlüğünde ve Mustafa'nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 82) ikinci dörtlüğünde "gök" sözcüğüne yer verilmiş, üç türküde de gök kelimesi gökyüzü anlamında kullanılmıştır.

Akıbet yolunda ölmektir yolum
İnsaf mıdır bana idersün zulüm?
Her kaçan medhine başlarsa dilim
Benzetirim seni gökteki aya 9/3

Gazî pâdişâha eyledi nazar
Yerleri gökleri Yaradan şimdi 14/1
Şâh sâfi ah edip ağlayıp gezer
Yüreğinde kalan yaradan şimdi

Çevirdim, deryâya tutdum yüzümü
Senden gayr yere ayırmam gözümü
Yeri göğü tutan, kurân azimi 82/2
Hâfız olan okur ilmin varını

Kâtib Ali'nin hiciv- öğüt temalı türküsünün (No: 17) beşinci dörtlüğünde kullanılan gök ifadesi yaşam, hayat anlamında kullanılmıştır.

Kâtib Ali aydur var git işine
Dar ederler gök dünyayı başına 17/5
Karga kuzgun konar bir gün leşine
Sanma böyle dârât ile kalırsın

Ali'nin Allah aşkı temalı türküsünün (No: 65) ilk dörtlüğünde gök ifadesi geçmektedir. Gök kelimesi burada feza anlamındadır.

Hamdülillâh çok şükür Bâri Hudâ'nın varına
Vardır ikrârımız yer ile göğün mimarına 65/1
Yokdur âlemde bir nesne ki ben düşem fikrine
Yer içerim, dimezem kalsun bugünüm yârına

Ahmed'in aşk temalı türküsünün (No: 79) ilk dörtlüğünde gök sözcüğü geçmektedir. Ahın göklere çıkması, mübalağayı ifade etmektedir.

Hicr elinden döne döne felek
Ahım çıkdı göklere direk direk 79/1
Yârim aldın şöyle böyle deyerek
Dahi bana nideceksin ey felek?

Ali'nin aşk temalı türküsünün (No: 84) üçüncü dörtlüğünde, Ufkî'nin pâdişâha övgü temalı türküsünün (No: 28) dördüncü dörtlüğünde ve aşk temalı anonim türkünün (No: 92) dördüncü dörtlüğünde gökyüzü ifadesi geçmektedir. Bu türkülerde gökyüzü; yeryüzü üzerine mavi kubbe gibi kapanan boşluk anlamındadır.

Bakma alındaki ceme
Hüküm ider Erzurum'a, Şam'a
Gökyüzünde mürgi-i hü mâ 84/3
Çıkar seyr ider, salınur

Her hatâdan sakla yâ Rabb dâyimâ bu serveri
Ruşen olsun gökyüzüne dâyim anun ahteri 28/4
Çün seni kıldı âleme cemi şâhlar ekberi
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Gökyüzünde doğan şems ile mâhım 92/4
Yalancı dünyada hem kıblegâhım
Hem efendim, hem sultânım, hem şâhım
Hûblar serdârıdır, gayri değildir

Kuloğlu'nun din-tasavvuf temalı türküsünün (No: 97) ilk dörtlüğünde gök ifadesi mecazen, yukarıdan anlamında kullanılmıştır.

Dünya benim diyen beyler
Ma'zûl olur yatar bir gün
İner gökteki melekler 97/1
Yerde semâ tutar birgün

Ali'nin aşk, özlem, gurbet temalı türküsünün (No: 15) ilk dörtlüğünde yârine haber gönderen sabah yelidir.

Lütfeyle ey sabah yeli 15/1
Var haber ver yâre benden
Bağrım deler bülbül dili
Var haber ver yâre benden

Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 3) ikinci dörtlüğünde “bâd-ı sam” ifadesi kullanılmıştır. Bâd (Devellioğlu, 197: 61) rüzgâr, sam sabah anlamlarında kullanılmıştır. Sabâh rüzgârının esmesinden bahsetmektedir.

Bu firkat-i bâd-ı sam böyle eserse, 3/2
Nâr-ı hasret ciğerimi keserse,
Yavrum bizden eli çeküb küserse,
Varsun tesellisin alsun nâdândan

Şahin'in aşk, ayrılık temalı türküsünün (No: 54) ikinci dörtlüğünde bâd-ı sabâ ifadesi geçmektedir. Sabâh rüzgârından sevdiğine haber iletmesini istemektedir.

Ayrılık eleme bildüğün hâldir
Ayakda kalmışım elim al, kaldır.
Bâd-ı sabâ lûtf et cânâne bildir 54/2
Benim sağlığı selâmetimi

Armudlu'nun gaza temalı türküsünün (No: 81) dördüncü dörtlüğünde sabah rüzgârı anlamında kullanılan bâd-ı sabâ ifadesine yer verilir.

Armudlu aydur; ey gazîler boyanmış kızıl kana
Kendünüze mağrur olman, dünya fenâdır fenâ
Deryâ yüzünde hûriler cenk ider bâd-ı sabâ 81/4
Muhammed'e mu'cizât indüğü günlerdir bugün

Sevgiliye hasret, aşk temalı anonim türkünün (No: 5) üçüncü dörtlüğünde geçen “rüzigâr” sözcüğü hava hareketi, doğa, kadere şikâyet temalı anonim türkünün (No: 32) beşinci dörtlüğünde hava hareketi anlamında da rüzigâr ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca, Aşk temalı anonim türkünün (No: 63) tüm dörtlüklerinin sonunda rüzigâr ifadesi kullanılmaktadır.

Bir nesnem benden yâre yâdigâr
Murâdımız verse ol Perverdigâr
Yorganı üstünden atmış rüzigâr 5/3
Şakı bülbül var uyandır yârimi

.....?..... taşgın akmışdır
Çarh-ı felek hâtırcıgın yıkmışdır
Rüzigâr elinden neler çekmişdir 32/5
Eğer söyleyeydi dili dağların

Kemâlullâh nazlım
Sümme billâh kerîm
Söyle bir dahi meleğim
Rüzigâr vâre esidelim 63/1-2-3-4

Şahin'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 7) üçüncü dörtlüğünde “kar” ifadesi deyim içinde kullanılmıştır (Karda yürüyüp izini belli etmemek).

Dostun muhabbeti gizli candadır
Muhabbet kandese gönül andadır
Yurdumuz kimse bilmez kandedir
İzimiz belürmez, karda gezeriz 7/3

Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 25, 61) ikinci dörtlüğünde, doğa ve kadere şikâyet temalı anonim türkünün (No: 32) dördüncü dörtlüğünde ve Ali'nin ayrılık-hayattan şikâyet temalı türküsünün (No: 55) dördüncü dörtlüğünde geçen kar kelimesi bir yağış şeklini ifade eder.

Karşımızda karlı dağlar 25-61/2
Bağbân sözü olur bağlar
Benim gönlüm şimdi bekler
Doğru menzil sorandadır

Felek tebdil etdi giceye günü
Değişdi abâya ol yeşil donu
Kar yağub, buz donub aldı dört yanı 32/4
Kar bana yol vermez beli dağların

Bir küheylân ata binüb aşırdım
Aşırdım karlı dağları aşırdım 55/4
Hercaî güzele gönül düşürdüm
Sraruban solduğuma ağlarım

Ufkî'nin ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 76) üçüncü dörtlüğünde "Kehkeşan" ifadesi geçmektedir. Kehkeşan, samanyolu anlamına gelmektedir.

Günâhım misl-i kehkeşân 76/3
Ömrümde hayrata nişân
Komayub kaldım perişân
Yâ Gıyas fiz-zâvicât

Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 91) ilk dörtlüğünde hevâ sözcüğü kullanılmaktadır. Hava sözcüğü yerle gök arası anlamında kullanılmıştır.

Yeşil donlu melek senin elinden
Şikâyet ideyim yoksula, bâya
Biz bir kelâm işidince dilinden
Gönlümün hevası ağar hevâya 9/1

Kâtib'in gaza temalı türküsünün (No: 41) beşinci dörtlüğünde “eflâk” ifadesi geçmektedir. Burada eflâk; âlemler, gökler, felekler anlamındadır.

Kâtib de bu yolun geçti üstünden
Ârifler kâmile seçer sözünden
Maniler söyleyüb batıl yüzünden
Sırr ile eflâke çıkub gideriz 41/5

Öksüz Âşık'ın kahramanlık temalı türküsünün (No: 10) ikinci dörtlüğünde “köşe” ifadesi kullanılmıştır. Tenha, taraf anlamlarında kullanılmıştır.

Süzülüb geliyor balabân gemi
Silelim gönülden gussa ü gamı
İner bir köşeden Şahinler gibi 10/2
Alur kârımız döneriz bir gün

2.2.4.2. Yersel

Tabiat, Türklerin tarihinden itibaren önemli yer tutan öğelerden biridir. Toprak, ateş, su gibi yerde bulunan öğeler zaten temel elementlerin üçünü oluşturmaktadır. Örneğin dağlar insanların sığınağı, koruyucusu, yüceliği itibariyle korkulan ve imrenilen doğa öğeleridir. Şiirlerde de bu öğelere oldukça yer verilir. Çünkü halk sanatçısı, doğayla

iç içe yaşayan, karşısında gördüğü, içinde yaşadığı her unsuru şiirine yansıtan kişidir (Çınar, 2004: 149).

MSS’de bulunan yersel tabiat unsurları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 110. MSS’de Bulunan Yersel Tabiat Unsurları

Kelime	Türkü No ve Bulunduğu Dörtlük/ Dörtlükler
Yeryüzü	50-2, 58-1
Sarp	1-1, 23-1, 38-5, 52-3
Ser	32-2
Yüz	10-1, 81-4
Kara	14-2
Bahr/Bahri	2-5, 11-3
Ummân	11-3, 32-1, 88-5
Derya	22-3, 54-4, 78-3, 81-4, 82-2
Akdeniz	10-1
Sel	32-3, 102-1
Çöl	14-(2, 5), 102-3
Dağ	4-2, 4-3, 8-2, 11-4, 21-4, 24-1, 25-2, 32-(1-5), 34-1, 40-4, 44-6, 50-1 (Murâd dağı), 50-5, 53-4, 55-4, 59-1, 60-1, 61-2, 64-4, 66-(1-5), 67-2, 68-6 (Tur dağı), 73-3, 73-4, 79-2, 82-3, 86-5, 88-3, 95-2, 99-1, 101-1
Acem	41-4
Halil ür-Rahmân	68-6
Turâb	10-3, 30-3, 75-2, 97-3
Toz	75-3
Bağ	11-3, 21-5, 25-2, 34-1, 35-1, 50-2, 53-1, 58-2, 61-2, 86-5, 93-2
Bahçe	5-4, 21-5, 25-3, 53-4, 61-3, 73-2, 80-2
Bostân/ bustan	86-5
Burka	13-4
Kaya	23-2, 38-5
İklim	8-2 (Yedi iklim), 41-4 (Acem iklimi; diyarı)
Berren	13-3
Bahren	13-3
Şâtt	41-2
Murâd	41-2
Dünya	9-2, 17-5, 48-2, 55-1, 55-2, 72-1, 75-2, 77-5, 81-4, 89-1, 89-4
Toprak	19-3, 55-5, 75-3
Köşe	10-2
Köşe Köşe	66-5, 102-2

Ali’nin memleket sevgisi, özlem temalı türküsünün (No: 50) ikinci dörtlüğünde “yeryüzü” ifadesi geçmektedir. Toprak anlamına gelen yeryüzü ifadesi, memleketi de ifade etmektedir.

Bahâr gelür ayzın ayzın
Cennete döner yeryüzün 50/2
Renk renk gösterir ilkyazın
Çiçek bağlar şimden geru

Mustafa'nın kahramanlık temalı türküsünün (No: 58) ilk dörtlüğünde yeryüzü ifadesi geçmektedir. Burada yeryüzü dünya anlamındadır.

Pâdişâhı görmeyenler
Heybet alsın otağından
Odur yeryüzünün mâhı 58/1
Ziyâ gör hüsnü anından

Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 1) ilk dörtlüğünde “sarp” ifadesi geçmektedir. Sarp kelimesi burada; dik, zor çıkılan yer anlamında kullanılmıştır.

Gel civan, böyle salınma
Şunda yahşı var yaman var
Ferhâd'ım asıldım sarpa 1/1
Şirin'in serde duman var

Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 23) ilk dörtlüğünde sarp sözcüğü kullanılmıştır. Burada da sarp ifadesi zorlu, çetin şartlar anlamındadır.

Dilber bana çok cevır etme
Gayet zaif kulum şimdi
Yâd illere çatup gitme
Katı sarpdır yolum şimdi 23/1

Kahramanlık temalı anonim türkünün (No: 38) beşinci dördlüğünde sarp sözcüğü kullanılmıştır. Sarp kelimesi burada; uçurum kenarı, dik anlamına gelecek biçimde kullanılmıştır.

Yavru Şahin tüylerini düzedir
Gök turnalar uçar boyun uzadır
Sarp kayadan şikârını gözedir 38/5
Alıcı Şahini Âl-i Osman'ın

Ali'nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 52) üçüncü dördlüğünde de sarp ifadesi yüksek, dik anlamına gelecek biçimde kullanılmıştır.

Ne sarp imiş ol kâfirin binâsı 52/3
Yaman imiş koyâ o yıkılası
Âsumânda toplarının sadâsı
Uhûd gazâsından dem urur Girit

Kahramanlık temalı anonim türkünün (No: 32) ikinci dördlüğünde “ser” kelimesi baş, tepe anlamlarında kullanılmıştır.

Görünmez oldu dumandan bir seri 32/2
Âh-u feryâd ile doldu her yeri
Yürüdü üstüne hazân askeri
Dağıldı şenliği, alı dağların

Öksüz Âşık'ın kahramanlık temalı türküsünün (No: 10) ilk dördlüğünde, “yüz” sözcüğü yüzey, civar anlamlarında kullanılmıştır.

Geze geze Akdeniz'in yüzünde 10/1
Arar hasmımızı buluruz bir gün
Ya yâ hû yevm olub sılaya gideriz
Ya seri meydâne veririz bir gün

Armudlu'nun gaza temalı türküsünün (No: 81) dördüncü dörtlüğünde yüz kelimesi üstünde, üzerinde anlamında kullanılmıştır.

Armudlu aydur; ey gazîler boyanmış kızıl kana
Kendünüze mağrur olman, dünya fenâdır fenâ
Deryâ yüzünde hûriler cenk ider bâd-ı sabâ 81/4
Muhammed'e mu'cizât indüğü günlerdir bugün

Ali'nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 14) ikinci dörtlüğünde “kara” sözcüğü kullanılmıştır. Kara, su olmayan, toprak zeminli anlamlarına gelmektedir.

Bedenden su gibi görünür çöller
Baş kesen gazîler sökündü teller
Şakıdı bülbüller açıldı güller
Şükür yanaşırız karadan şimdi 14/2

Mustafa'nın aşk acısı temalı türküsünün (No: 2) ikinci dörtlüğünde “bahr” sözcüğü kullanılmıştır. Bahr, deniz, büyük göl anlamlarındadır. Ayrıca, Geda Demuroğlu'nun gurbet temalı türküsünün (No: 11) üçüncü dörtlüğünde bahr kelimesi büyük su birikintisi, deniz, büyük göl anlamlarına gelmektedir. Aynı dizede umman sözcüğü ile bahr-ı umman tamlaması kullanılmış olup, büyük deniz, okyanus manasını taşımaktadır.

Gönül bahri cevelân idüp dolansın
Gâh akup gâh bulanup durulsun
Mustafa aydur ben bendene sarılsın 2/5
Bilirim ki can üstüne can olur

Derdlü gönül bahr-ı ummâna dalıb da
Aşkın gemisini engine salub da
Münâsib yârân yanıma alub da 11/3
Dolusun içdüğüm bağlar elvedâ

Doğa, kadere şikâyet temalı anonim türkünün (No: 32) ilk dörtlüğünde “ummân” sözcüğü kullanılmıştır. Ummân, okyanus, büyük deniz anlamındadır.

Şimden geru güz eyyâmı irişdi
Bozuldu yeşili, alı dağların
Gözü yaşı ummânlara karışdı 32/1
Kırıldı kanadı, kolu dağların

Mustafa'nın aşk, ayrılık, doğa, gurbet temalı türküsünün ((No: 88) beşinci dörtlüğünde geçen umman sözcüğü aşk denizinin büyüklüğünü ifade etmektedir.

Mustafa der, bu âşıklık yamandır
Ten kuru keştidir, aklı dümendir
Bu aşk deryâsının vasatı ummândır 88/5
Değme âşık geçemez gönül şâd ile

Ufkî'nin aşk temalı türküsünün (No: 22) üçüncü dörtlüğünde kullanılan “derya” sözcüğü deniz anlamında kullanılmıştır.

Korkmaz mısın sen ölümden?
Deryâlar oldu sel'imden 22/3
Naz eyle benim elimden
Aldı gönlümü vermedi

Şahin'in aşk temalı türküsünün (No: 54) dördüncü dörtlüğünde derya sözcüğü geçmektedir. Burada yedi derya şekli ile dünya üzerindeki tüm denizleri anlatmaktadır.

Felek bir gün yok ki çârın döndürmez
Bana yüz bin dürlü elem göndermez
Yedi deryâyı nûş eylesen söndürmez 54/4
Yüreğimde olan harâretimi

Aşk temalı anonim türkünün (No: 78) üçüncü dördlüğünde derya ifadesi kullanılmıştır. Armudlu'nun kahramanlık temalı türküsünün (No: 81) dördüncü dördlüğünde, Mustafa'nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 82) ikinci dördlüğünde de derya sözcüğü deniz anlamında kullanılmıştır.

Ak göğsüni açtım deryâya karşı 78/3

Ağlamak âram var ellere karşı

Gel beni ağlatma düşmeme karşı

Sinemde kalduğum cânım bellü değil mi?

Armudlu aydur; ey gazîler boyanmış kızıl kana

Kendünüze mağrur olman, dünya fenâdır fenâ

Deryâ yüzünde hûriler cenk ider bâd-ı sabâ 81/4

Muhammed'e mu'cizât indüğü günlerdir bugün

Çevirdim, deryâya tutdum yüzümü 82/2

Senden gayr yere ayırmam gözümü

Yeri göğü tutan, kurân azimi

Hâfız olan okur ilmin varını

Öksüz Âşık'ın kahramanlık temalı türküsünün (No: 10) birinci dördlüğünde bir iç deniz adı olan “Akdeniz” kelimesi geçmektedir.

Geze geze Akdeniz'in yüzünde 10/1

Arar hasmımızı buluruz bir gün

Ya yâ hû yevm olub sılaya gideriz

Ya seri meydâne veririz bir gün

Doğa, kadere şikâyet temalı anonim türkünün (No: 32) üçüncü dördlüğünde “sel” sözcüğüne yer verilmiştir. Sel kelimesi burada, mevsime göre dağlardaki karların erimesiyle, yağan yağmurlarla birlikte dağlardan, derelerden, çaylardan, ırmaklardan ve nehirlerden coşkun akan, çevresine zarar verebilen, taşkın sular manasındadır. Ayrıca,

Kul Mustafa'nın sitem, ağıt temalı türküsünün (No: 102) ilk dörtlüğünde taşkın akan su anlamına gelen sel ifadesine de yer verilmiştir.

Dâyim boran gitmedikçe başından
Mihnet ü gam eksik olmaz peşinden
Gözlerinden akan kanlu yaşından 32/3
Duruldu bulanık seli dağların

İndim seyr eyledim Kızılalma'yı
Ulu taşkın akan seller bu mudır?
Bâd esdikçe servileri salınur 102/1
Gönül eğlencesi yollar bu mudır?

Ali'nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 14) ikinci ve beşinci dörtlüğünde “çöl” sözcüğüne yer verilmiştir. Çöl; geniş kurak, sıcak ve kumluk yer anlamındadır. Ayrıca, Kul Mustafa'nın sitem, tasavvuf temalı türküsünün (No: 102) üçüncü dörtlüğünde de çöl kelimesi kurak, sıcak, susuz ve ıssız, geniş kumluk yer manasında kullanılmıştır.

Bedenden su gibi görünür çöller 14/2
Baş kesen gazîler sökündü teller
Şakıdı bülbüller açıldı güller
Şükür yanaşırız karadan şimdi

Ali aydur çöllerimiz oldu kan 14/5
Hânlar esir oldu, sürh-ser müselmân
Özbek'dir bir yanın bir yan Hindistan
Kaldırırlar seni aradan şimdi

Arab atdır cenk yüzünde yaraşan
Olur, koç yiğidin gönlü rûşen
Seher vakitte kuğu, kumru çağrışan
Turnam, göçüb konan çöller bu mudır? 102/3

Aşk ve ayrılık temalı anonim türkünün (No: 4) ikinci ve üçüncü dörtlüklerinde ve Mustafa'nın ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 8) ikinci dörtlüğünde, Geda Demuroğlu da gurbet temalı türküsünün (No: 11) dördüncü dörtlüğünde, Koroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 21) dördüncü dörtlüğünde, Ufkî'nin aşk temalı türküsünün (No: 24) ilk dörtlüğünde, Koroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 25) ikinci dörtlüğünde, Tabiat, kadere sitem temalı anonim türkünün (No: 32) birinci ve beşinci dörtlüklerinde, Koroğlu'nun kahramanlık temalı türküsünün (No: 34) ilk dörtlüğünde, Şahinoğlu'nun kaderden şikâyet temalı türküsünün (No: 40) dördüncü dörtlüğünde, Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 44) altıncı dörtlüğünde dağ sözcüğü kullanılmıştır. Dağ, yüksek yeryüzü şekli anlamında kullanılmıştır.

Dallı dallı budakların suçu ne
İbrişim taktılar sırma saçına
Aldılar gittiler dağlar içine
Harâmîler aldı senin sevdiğim

4/2

Deyver bana ne dağlara varayım
Gitdüğü yerlere yüzüm süreyim
Yalvarayım bir koç kurbân edeyim
Kanlı kavak kanı benim sevdiğim

4/3

Ferhâd dağ başından yol aştım
Şirin'i gördüm de Leylâ'ya ulaştım
Yedi iklim dört köşeyi dolaşdım
Ya eceldir, ya dizdârdır, ya nasîb

8/2

Mevlâ'm bize vermiş ise bu derdi
Göricek var imiş merdoğlu merdi
Koyunu arayub, uluşur kurdu
Ürküdüb geçdüğüm dağlar elvedâ

11/4

Gör mürgün hengâmesini
Okur- yazar nâğmesini

Geydi yeşil câmesini
Gülistâne döndü dâğlar 21/3

Dâd elinden şu fenânın
Be hey nazargâhım dağlar 24/1
Sürerler dem-i gınânın
Garib için kimler ağlar

Karşımızda karlı dağlar 25/2
Bağbân sözü olur bağlar
Benim gönlüm şimdi bekler
Doğru menzil sorandadır

Şimden geru güz eyyâmı irişdi
Bozuldu yeşili, alı dağların 32/1
Gözü yaşı ummânlara karışdı
Kırıldı kanadı, kolu dağların

.....?..... taşgın akmışdır
Çarh-ı felek hâtırcığın yıkmışdır
Rüzigâr elinden neler çekmişdir
Eğer söyleyeydi dili dağların 32/5

Beğler sunulsun piyâle
Dağlar donandı, donandı 34/1
Açılmış kırmızı güller
Bağlar donandı, donandı

Yâr gözümden ben sakınurken seni, meleşim seni
Yol mudur ki, terk idersin sen beni
Dağlar taşlar tahammül etmez bunu 40/4
Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun
Bir dem durmasun ağlasun ağlasun

Akar bu çeşmimin yaşı
Âhım deler dağı taşı 44/6
Mustafa aydur can ü başı
Yâr yoluna fedâ sende

Ali'nin memleket sevgisi temalı türküsünün ilk dörtlüğünde “Murâd Dağı” yer almaktadır. Aynı türkünün beşinci dörtlüğünde de dağ ifadesi yer almaktadır.

Yürü Murâd dağı yürü 50/1
Aşkın çağlar şimden geru
Kâdir Mevlâ mürvetinden
Bahâr eyler şimden geru

Ali yerin nerde olur
Dolu içlen yerde olur
Yeşil çimenlü yurt olur
Bizim dağlar şimden geru 50/5

Kul Süleyman'ın aşk temalı türküsünün (No: 53) dördüncü dörtlüğünde, Ali'nin ayrılık temalı türküsünün (No: 55) dördüncü dörtlüğünde, Maksud'un aşk temalı türküsünün (No: 59) ilk dörtlüğünde, Şahinoğlu'nun aşk temalı türküsünün ilk dörtlüğünde, Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün ((No: 61) ikinci dörtlüğünde, Aşk temalı anonim türkünün (No: 64) dördüncü dörtlüğünde, Ali'nin doğa sevgisi temalı türküsünün (No: 66) birinci ve beşinci dörtlüğünde, Aşk temalı anonim türkünün (No: 67) ikinci dörtlüğünde, Mehmed'in beşeri aşk temalı türküsünün (No: 73) üçüncü ve dördüncü dörtlüklerinde, Mustafa'nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 82) üçüncü dörtlüğünde, Aşk acısı temalı anonim türkünün (No: 86) beşinci dörtlüğünde, Mustafa'nın aşk, ayrılık temalı türküsünün (No: 88) üçüncü dörtlüğünde, Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 95) ikinci dörtlüğünde, Kâtibî'nin aşk temalı türküsünün (No: 99) ilk dörtlüğünde, Şahin'in aşk temalı türküsünün (No: 101) ilk dörtlüğünde dağ sözcüğüne yer verilmiştir.

Yârin mecnunuyum, gezdim dağlarda	53/4
Tabibim ne kaldı hastada sağda	
Gezmediğim yer kalmamış bu dağda	
Kaçan girmiş bahçemize nâlân yâr	
Bir küheylân ata binüb aşırdım	
Aşırdım karlı dağları aşırdım	55/4
Hercaî güzele gönül düşürdüm	
Sararuban solduğuma ağlarım	
Çünkü ayrı düşdüm kara gözlümden	
Ağlayayım, akıdayım yâşı ben	
Yüzü güneş ve hem şirin sözlümden	
Ferhâdım deleyim dağı, taşı ben	59/1
Ben aklımı hiç perişân etmezdim	
Her bakışda gönülcüğüm almasa	
Yerim, yurdum bırakub dağa gitmezdim	60/1
Leylâm olub beni mecnûn kılmasa	
Karşımızda karlu dağlar	61/2
Bağbân sözü olur bağlar	
Benim gönlüm ahdi bekler	
Doğru menzil sürmededir	
Yârimin dolusun içdim	
Mest olup kendimden geçdim	
Yâr bugün serden geçdim	
Mecnûn olup dağa düşdüm	64/4
Yaz olunca her çiçekler açıldı	
Yine mahbûbluğun erdi dağlar hey	66/1
Hudâ'dan üstüne rahmet saçıldı	
Çimenler otağı kurdu, dağlar hey	
Üstünde cenk olub kanlar saçılır	
Köşe köşe al bâdeler içilür	
Ali aydur, gönlüm gamı açılır	
Aşkdır bülbüllerin derdi, dağlar hey	66/5

Ilıman oldu ılıman
Dağ başın bürüdü duman 67/2
Yâr gideli hayli zemân
Boyu güzel yâr
Yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş
Yüze güler yâr

Lekeler elinden zebûn olmuşum
Sararuben hazânleyin solmuşum
Leylim, beterüben mecnûn olmuşum
Dağlara düşecek zemân oldu mu? 73/3

Akar gözümüzden kan ile yaşlar
Durmaz sinemizin dağları işler 73/4
Kuşlar âhenk urub figâne başlar
Âlem zeyn olacak zemân oldu mu?

Mansûrun darbından dağlar savrılır 82/3
Bâd esdikçe yârin zülfü kıvrılır
Yâ bülbül gülzâre niye çevrilür?
Gülü seven bülbüle sor hârını

Üsküdar'ın altı dağlar 86/5
Çevresi bostânlar, bağlar
Yârinden ayrılan ağlar
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş

Ferhâd olmayan dağları delemes 88/3
Mecnûn olmayan Leylâ'sın bulamaz
Aşk ile mest olan âşık gülemez
Geçer günü âh ile feryâd ile

Ne yatarsın sabah oldu
Heb âlem nûr ile doldı
Karlu dağlar revnâk buldı
Uyan, gözler mestân uyan

95/2

Ağlayu ağlayu derde düşmüşüm
Kime dâd ideyim dostlar aşkın elinden
Ben bu yolda nice dağlar aşmışım
Kime dâd ideyim dostlar aşkın elinden

99/1

Ben aklımı hiç perişân etmezdim
Her bakışda gönülceğim almasa
Yerim, yurdum gezüb dağlar etmezdim
Leylâm olub beni mecnûn kılmasa

101/1

Ahmed'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 68) altıncı dörtlüğünde "Tur Dağı"ndan bahsedilmektedir.

Ahmed der Tur dağın seyyâhı olsam
Halil ür-Rahmân'da haberin alsam
Habbâsın ilinde mekân bağlasam
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

68/6

Ahmed'in aşk temalı türküsünün (No: 79) ikinci dörtlüğünde dağlara sığındığından bahsetmektedir.

Ey felek böyle bilmezdim ben seni
Aklım aldın, divâne kıldın beni
Mecnûn gibi dağlara saldın beni
Dahi bana nideceksin ey felek?

79/2

Kâtib'in kahramanlık temalı türküsünün (No: 41) dördüncü dördlüğünde Acem iklimi diyerek “Acem Diyarı”ndan bahsetmektedir. Acem diyarı, bugünkü İran sınırlarının ifadesidir.

Bir gazî hünkârın peşine düşüb
Konub göçüb nice vâdiler aşub
Taşkın sular gibi kaynayub coşub
Acem iklimine akub gideriz 41/4

Ahmed'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 68) dördüncü dördlüğünde Halil-ül Rahman ile bugünkü Şanlıurfa ilinden bahsedilmektedir. Ayrıca, Hz. İbrahim'in yakılmaya çalışıldığı ancak ateşin suya dönüştüğü bugünkü Balıklı Göl'e de telmih vardır.

Ahmed der Tur dağın seyyâhı olsam
Halil ür-Rahmân'da haberin alsam 68/6
Habbâsın ilinde mekân bağlasam
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

“Turâb” ifadesine Öksüz Âşık' ın kahramanlık temalı türküsünün (No: 10) üçüncü dördlüğünde, Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 30) üçüncü dördlüğünde, Ali'nin eleştiri temalı türküsünün (No: 75) ikinci dördlüğünde, Kuloğlu'nun tasavvuf temalı türküsünün (No: 97) üçüncü dördlüğünde de turâb sözcüğüne yer verilmiştir. Bu sözcük toz, toprak anlamında kullanılmıştır.

Yetiş Halil Paşa yetiş kanımız
Emanettir teslim olur cânımız
Ya turâba nasîb olur tenimiz 10/3
Ya murâdımıza ireriz bir gün

Ben de bir ednâyım kullar içinde
Yüzüm turâb olsun yollar içinde 30/3
Aşk aşkın belâsından iller içinde
Civan sever deyu adım çekilür

Gedâyım, ednâyım, dimezim yalan
Dünya bir har'daldır, yanmada elân
Kendüyi turâba yek-sân bilen 75/2
Akranım ve emsâlimdir hak benim

Muhammed yerinden kalka
Yüzünden turâbı silke 97/3
Salavât verile halka
Âlem nûra bata birgün

Ali'nin eleştiri temalı türküsünün (No: 75) üçüncü dörtlüğünde “toz” sözcüğüne yer verilmiştir.

Düşdüm toza topraklara bulandım 75/3
İndim, hazret kapusundan dolandım
İnce eleklerden geçdim, elendim
Şol tutuşub giden âhım bak benim

“Bağ” kelimesine Geda Demuroğlu'nun gurbet temalı türküsünün (No: 11) üçüncü dörtlüğünde, Koroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 21) beşinci dörtlüğünde, Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 25) beşinci dörtlüğünde yer verilmiştir. Bağ, hem üzüm asması olan hem de büyük bahçe olan yeri ifade etmektedir.

Derdlü gönül bahr-ı ummâna dalıb da
Aşkın gemisini engine salub da
Münâsib yârân yanıma alub da
Dolusun içdüğüm bağlar elvedâ 11/3

Gönül yâre çatmak ister
Sarılarak yatmak ister
Koroğlu seyr etmek ister
Donandı bahçeler, bağlar 21/5

Karşımızda karlı dağlar
Bağbân sözü olur bağlar 25/2
Benim gönlüm şimdi bekler
Doğru menzil sorandadır

Koroğlu'nun kahramanlık temalı türküsünün (No: 34) ilk dördlüğünde, tabiat temalı anonim türkünün (No: 35) ilk dördlüğünde, Ali'nin memleket sevgisi, özlem temalı türküsünün (No: 50) ikinci dördlüğünde, Kul Süleyman'ın aşk temalı türküsünün (No: 53) ilk dördlüğünde, Mustafa'nın kahramanlık temalı türküsünün (No: 58) ikinci dördlüğünde, Koroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 61) ikinci dördlüğünde bahçe anlamındaki bağ ifadesi yer almaktadır.

Beğler sunulsun piyâle
Dağlar donandı, donandı
Açılmış kırmızı güller
Bağlar donandı, donandı 34/1

Bahâristân bahâristân
Açılmış bağ ile bostân 35/1
Ağaçlar dürlü don geymiş
Güllerle toldu gülistân

Bahâr gelür ayzın ayzın
Cennete döner yeryüzün
Renk renk gösterir ilkyazın
Çiçek bağlar şimden geru 50/2

Âşık olmuş bizim bağın gülüne 53/1
Sılasında sökün idüb gelen yâr
Mâil olmuş tatlu bülbül diline
Gelüb şunda deli gönlüm alan yâr

Şecâat böyle olur erde
Süleymandır misli yerde
Kuruldu çün serâ perde
....?.... bağlı bağından 58/2

Karşımızda karlu dağlar
Bağbân sözü olur bağlar 61/2
Benim gönlüm ahdi bekler
Doğru menzil sürmededir

Aşk acısı temalı anonim türkünün (No: 86) beşinci dördlüğünde bağlar ve bostan ifadelerine yer verilmiştir. Bağ, bahçe, bostan sebze yetiştirme yeridir.

Üsküdar'ın altı dağlar
Çevresi bostânlar, bağlar 86/5
Yârinden ayrılan ağlar
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş

Öksüz Âşık'ın aşk temalı türküsünün (No: 93) ikinci dördlüğünde bağ ifadesi bahçe anlamında mecâzi olarak kullanılmıştır.

Düşman söze uydun, beni yâd etdin
Diken oldun, nâdân bağında bittin 93/2
Tuz, ekmek hakkını yabana atdın
Bir gün olur isteyessin bendeni

“Bahçe” kelimesine Hasret, aşk temalı anonim türkünün (No: 5) dördüncü dördlüğünde, Koroğlu’nun aşk temalı türküsünün (No: 21) beşinci dördlüğünde, Koroğlu’nun aşk temalı türküsünün (No: 25) üçüncü dördlüğünde, Kul Süleyman’ın aşk temalı türküsünün (No: 53) dördüncü dördlüğünde, Koroğlu’nun aşk temalı türküsünün (No: 61) üçüncü dördlüğünde, Mehmed’in kadere sitem, aşk temalı türküsünün (No: 73) ikinci dördlüğünde, Aşk temalı anonim türkünün (No: 80) ikinci dördlüğünde yer verilmiştir.

Yavrum şol bahçede güller bitmesün 5/4

Gelip rakib deste deste dermesin

Surun aramızda engel durmasın

Şakı bülbül var uyandır yârimi

Gönül yâre çatmak ister

Sarılarak yatmak ister

Koroğlu seyr etmek ister

Donandı bahçeler, bağlar 21/5

Kaşların kurulu yaydır

Cemâlin bedr olmuş aydır

Bahçeye girmek kolaydır 25/3

Hesâb gülü derendedir

Yârin mecnunuyum, gezdim dağlarda

Tabibim ne kaldı hastada sağda

Gezmediğim yer kalmamış bu dağda

Kaçan girmiş bahçemize nâlân yâr 53/4

Kaşların kurulu yaydır

Cemâlin bedr olmuş aydır

Bahçeye girmek kolaydır 61/3

Hisâb gülü dermededir

Cennete dönmüştür yârin illeri

Durmaz akar gözümüzün selleri

Açıldı bahçelerin gülleri 73/2

Bülbül zâr idecek zemân oldu mu?

Bahçede açılır güller 80/2

Feryâda başlar bülbüller

Bu fenâyâ fânî dirler hey vay

Sâki toldur mey içelim

Hemân beğ içelim

Ufkî'nin eleştiri temalı türküsünün (No: 13) dördüncü dörtlüğünde “burka” ifadesi geçmektedir. Burka, taşlık yer anlamında kullanılmıştır.

Kani Fazıl Paşa Bosna serdârı

Seyyid Ahmed serhadın ciğerdârı

Del' Hüseyin Girit'in cenk güzârı

Gazâen maktuller düştü burkaya 13/4

MSS'de “kaya” sözcüğüyle ilgili Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 23) ikinci dörtlüğünde, kahramanlık temalı anonim türkünün (No: 38) beşinci dörtlüğünde yer verilmiştir.

Kayaları deldi Ferhâd 23/2

Garib bülbül ider feryâd

Katil misin boyu şimşâd?

Mecnûnunum senin şimdi

Yavru Şahin tüylerini düzedir

Gök turnalar uçar boyun uzadır

Sarp kayadan şikârını gözedir 38/5

Alıcı Şahini Âl-i Osman'ın

Mustafa'nın ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 8) ikinci dörtlüğünde “yedi iklim” ifadesine yer verilmiştir. Bu ifade ile yedi kıta anlatılmaktadır.

Ferhâd dağ başından yol aştım

Şirin'i gördüm de Leylâ'ya ulaştım

Yedi iklim dört köşeyi dolaştım 8/2

Ya eceldir, ya dizdârdır, ya nasîb

Ufkî'nin eleştiri temalı türküsünün (No: 13) üçüncü dörtlüğünde kara yolu ile karadan anlamlarına gelen berren (Devellioğlu, 1997: 89) ve denizden anlamına gelen bahren (Devellioğlu, 1997: 66) sözcükleri kullanılmıştır.

Şeci ü nâmdârlar bahren ve berren 13/3
İftirâdan katl oluyor ümerâ
Sadrını kıskanub zâlim vüzerâ
Müslümî add iderler mâreke

Kâtib'in kahramanlık temalı türküsünün (No: 41) ikinci dörtlüğünde “Şât ve Murâd” sözcükleri geçmektedir. Bu ifadeler Şât ve Murâd ırmaklarının adlarıdır.

Atımız küheylân asildir soyu
Şât ile Murâd'dan içeriz suyu 41/2
Kimse doğru yoldan şaşmasun deyu
Alâmet taşını diküb gideriz

MSS'de “Dünya” sözcüğüne Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 9) ikinci dörtlüğünde, Kuloğlu'nun ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 48) ikinci dörtlüğünde, Kâtib Ali'nin hiciv, öğüt temalı türküsünün (No: 17-77) beşinci dörtlüğünde, Ali'nin ayrılık, hayattan şikâyet temalı türküsünün (No: 55) ilk ve ikinci dörtlüklerinde, Tasbaz Ali'nin aşk temalı türküsünün (No: 72) ilk dörtlüğünde, Ali'nin eleştiri temalı türküsünün (No: 75) ikinci dörtlüğünde, Armudlu'nun gaza temalı türküsünün (No: 81) dördüncü dörtlüğünde, Kuloğlu'nun yiğitlik temalı türküsünün (No: 89) ilk ve dördüncü dörtlüklerinde yer verilmiştir.

Göğsünde olaydı zerrece imân
İltifat iderdin gördüğün zemân
Âşuk ile maşuk yâdigâr hemân
Senin ile ben mi geldim dünyaya? 9/2

Elinden geldikçe iylik et dostâ
Kimi dünya için elem ve yasda 48/2
Cümle murâdını Hudâ'dan iste

Keremi ihsânı çok değil midir?

Kâtib Ali aydur var git işine

Dar ederler gök dünyayı başına 17/5

Karga kuzgun konar bir gün leşine

Sanma böyle dârât ile kalırsın

Şu fenâ dünyaya geldim geleli 55/1

Gurbetlikde kalduğuma ağlarım

Sen garibsin deyu kimse beğenmez

Düşmanların güldüğüne ağlarım

İnanman, dünyanın sonu yalandır 55/2

Sürebilenlere demdir dermândır

Çağı geçmişlere düğün bayramdır

Genç yaşında ölenlere ağlarım

Ne çok olur dünyada gış u gilli 72/1

Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili

İsnâd ider bana etmedüğüm fi'li

Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili

Gedâyım, ednâyım, dimezim yalan

Dünya bir hardadır, yanmada elân 75/2

Kendüyi turâba yek-sân bilen

Akranım ve emsâlimdir hak benim

Armudlu aydur; ey gazîler boyanmış kızıl kana

Kendünüze mağrur olman, dünya fenâdır fenâ 81/4

Deryâ yüzünde hûriler cenk ider bâd-ı sabâ

Muhammed'e mu'cizât indüğü günlerdir bugün

Dünyada iylik dostuna 89/1

Sanan yiğide aşkolsun

Bâdeyi alub destine

Kanan yiğide aşkolsun

Bakmayın dünya varına

89/4

Komaz bugünü yârına

Şahin gibi şikârına

Sunan yiğide aşk olsun

MSS’de “toprak” kelimesine Kâtib Ali’nin din temalı türküsünün (No: 19) üçüncü dördlüğünde, Ali’nin ayrılık temalı türküsünün (No: 55) beşinci dördlüğünde, Ali’nin eleştiri temalı türküsünün (No: 75) üçüncü dördlüğünde yer verilmiştir.

Çok acâib vardır taht-ı serâda

Hudâ bilür toprağımız neredede

19/3

Cümle dostlar ile bile murâda

Ermeyince alma Mevlâ cânımı

Ali dostu çağırırım rûy vermez

Daldım aşkın deryâsına, boy vermez

Ya suyumdur ya toprağım koy vermez

55/5

Gurbetlikde kalduğuma ağlarım

Düşdüm toza topraklara bulandım

75/3

İndim, hazret kapusundan dolandım

İnce eleklerden geçdim, elendim

Şol tutuşub giden âhım bak benim

Öksüz Âşık’ın kahramanlık temalı türküsünün (No: 10) ikinci dördlüğünde “taraf”, ücra yer anlamlarında kullanılan “köşe” ifadesi bulunmaktadır.

Süzülüb geliyor balabân gemi

Silelim gönülden gussa ü gamı

İner bir köşeden Şahinler gibi

10/2

Alur kârımız döneriz bir gün

MSS’de geçen “köşe köşe” kelimesi Ali’nin doğa sevgisi temalı türküsünün (No: 66) beşinci dörtlüğünde, Kul Mustafa’nın sitem, ağıt temalı türküsünün (No: 102) ikinci dörtlüğünde her taraf, dört bir taraf anlamında kullanılmıştır.

Üstünde cenk olub kanlar saçılır

Köşe köşe al bâdeler içilür 66/5

Ali aydur, gönlüm gamı açılır

Aşkdır bülbüllerin derdi, dağlar hey

Arab atdır koç yiğidin bindüğü

Meydân arar köşe köşe döndüğü 102/2

Âşıkların elden ele sunduğı

Bülbül figân ider güller bu mudır?

2.2.4.3. Hayvan

Hayvanlar tüm toplumlarda önemli bir yer tutar. Türk kültüründe hayvanlar her zaman hayatın bir parçası olmuştur. Bunun sonucu olarak kültür tarihimize atasözleri, deyimler ve kısaca söz varlığı ile yansıdığı görülmektedir. Türk edebiyatında hayvan isimleri oldukça fazla kullanılmış, hemen hemen tüm edebiyat türlerinde hayvan adlarının gerçek ve mecaz anlamlara sahip olduğu bilinmektedir (Bilir ve Kahve, 2020: 230).

Hayvanlar, göçebe ya da yarı göçebe yaşam biçimlerinin simgesi, yerleşik yaşam biçimlerinin simgeleri ise bitkiler olarak bilinmektedir (Temizkan, 2018: 403).

Hayvanlar her zaman insanın doğadaki en büyük rehberleri ve yardımcıları olarak görülmüştür. Doğal çevrenin ve ekonomik faaliyetin bir yansıması olarak metinlere dâhil edilmekte ve farklı sembolik anlamlar kazanarak soyut duyguların açıklanmasında somut göstergeler olarak kullanılmaktadır. Kültürel faktörlerin edebi metinlere yansıması kaçınılmazdır, çünkü edebi eserlerin arkasında toplumun yaşamı ve sosyokültürel yapısı yatmaktadır. Bu bağlamda edebî eserlerde hayvanlara sıklıkla rastlanır. Hayvanlar metinde doğal çevrenin ve ekonomik faaliyetin yansımaları olarak yer alırken, sembolik anlamlar kazanarak toplumun soyut duygularını da ifade ederler.

MSS’de bulunan hayvan isimleri ve bulundukları türkülerin sıra ve dörtlük numaraları Tablo 111’de verilmiştir.

Tablo 111. MSS’de Bulunan Hayvan İsimleri ve Bulundukları Türkülerin Sıra ve Dörtlük Numaraları

Kelime	Türkü No ve Bulunduğu Dörtlük/ Dörtlükler
Bülbül	1-2, 3-1, 5-(1, 2, 3, 4, 5, 6), 14-2, 15-(1, 5), 18-(2, 5), 21-(2, 4), 23-(2, 3), 30-4, 37-1, 44-1, 46-(1, 2, 3, 4, 5), 49-(1, 2, 3, 4, 5), 53-1, 56-2, 57-4, 60-2, 66-(2, 5), 73-2, 80-2, 82-3, 83-1, 85, 85-(1, 3, 4, 5), 86, 86-(1, 2, 3, 4, 5), 88-4, 92-2, 95-4, 101-2, 102-2
At	1-3, 12-(3, 5), 14-3, 16-4, 34-4, 41-2, 55-4, 89-5, 102-(2, 3)
Arap Atı	12-5, 14-3, 89-5, 102-(2, 3)
Küheylân	41-2, 55-4
Esb	40-3, 102
Yavru	16-3 yavru şahin (sıfat), 38-5 yavru şahin (sıfat), 39-4 yavru baz (sıfat), 49-(1, 2, 3, 4, 5) yavru bülbül (sıfat), 64-2 yavru şahin (sıfat), 85-3 yavru bülbül (mcz) ,98-5 yavru turna (sıfat)
Koç	4-3
Koyun	11-4, 26-4
Kurt	11-4, 87-2
Ankâ	58-3
Turna	26, 26-1, 38-5, 98, 98-(1, 4, 5), 102-3
Baykuş	4-5, 25-4, 61-4, 97-5
Kuş	5-5, 46-4, 50-4, 51-1, 73-4, 79-3, 81-2
Mürg	21-2, 84-(4, 5)
Ayyuk	5-5
Edyak	46-4
Balabân	10-2
Baz	39-4
Karga	17-5
Zağ	88-4
Kuzgun	17-5, 89-2
Tuti	88-4
Şahin	10-3, 16-3, 38-5, 47-3, 64-2, 66-4, 74-3, 89-4
Kumru	67-13, 102-3
Öküz Balık	45-3
Şâhbâz	12-4
Kuğu	102-3

Mustafa’nın aşk temalı türküsünün (No: 1) ikinci dörtlüğünde “bülbül” sözcüğü geçmektedir. Bülbül, şiirlerde aşığı temsil eder. Her an sevgili için ağlar ve sevgiliye yalvarır.

Mâyilim bülbül diline 1/2
Yâdlar değmesün gülüne
Değmedik bir şeftaline
Bunca ahd ile emân var

Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 3) ilk dörtlüğünde bülbül ifadesine yer verilmiştir.

Bülbüldür gülşende dâd feryâd iden; 3/1
Ayırdılar gonca gülü fidandan.
Rakibin sözüne itimâd iden
Tut ki gam kervânı gelür ardından.

Sevgiliye yazılmış aşk temalı anonim türkünün (No: 5) birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı dörtlüklerinde bülbüle yer verilmiştir. Yine anonim olan ilk dörtlükleri aynı son iki dörtlüğü farklı olan aşk-hasret temalı anonim türkünün (No: 46) tüm dörtlüklerinde bülbül kelimesi mevcuttur.

Her sabahı çıkar yolu beklerim	Her sabahı çıkar yolu beklerim	
Şakı bülbül var uyandır yârimi 5/1	Şakı bülbül var uyandır yârimi46/1	
Muhabbeti can içinde saklarım	Hasretini can içinde saklarım	
Şakı bülbül var uyandır yârimi 5/1	Şakı bülbül var uyandır yârimi	46/1
Çıkabilsem sarayına köşküne	Çıkabilsem sarayına köşküne	
Can boyanır anberine, miskine	Can boyanır anberine, miskine	
Seni beni Yaradan'ın aşkına	Seni beni Yaradan'ın aşkına	
Şakı bülbül var uyandır yârimi 5/2	Şakı bülbül var uyandır yârimi	46/2
Bir nesnem benden yâre yâdigâr	Bir nesnem yok hazır yâre yâdigâr	
Murâdımız verse ol Perverdigâr	Murâdını versün ol Perverdigâr	
Yorganı üstünden atmış rüzigâr	Bak yorganı üstünden atmış rüzgâr	
Şakı bülbül var uyandır yârimi 5/3	Şakı bülbül var uyandır yârimi	46/3

Yavrum şol bahçede güller bitmesün		Yâre doğru döndürmüşüm yönümü	
Gelip rakib deste deste dermesin		Yâre kurbân verdim kuşça cânımı	
Surun aramızda engel durmasın		Satın maldın şol edyakın kanını	
Şakı bülbül var uyandır yârimi	5/4	Şakı bülbül var uyandır yârimi	46/4
Dosta doğru döndürmüşüm yönümü		Hiçbir haber gönderemem dostuma	
Yâre kurbân etdim kuşça cânımı		Gayet mâyl oldum çeşm-i mestine	
Satın mı aldın şu ayyukun kanını		Gün doğmadan sevdiğimin üstüne	
Şakı bülbül var uyandır yârimi	5/5	Şakı bülbül var uyandır yârimi	46/5

Ali'nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 14) ikinci dördlüğünde bülbül sözcüğüne yer verilmiştir.

Bedenden su gibi görünür çöller
Baş kesen gazîler söküdü teller
Şakıdı bülbüller açıldı güller
Şükür yanaşırız karadan şimdi

14/2

Ali'nin özlem temalı türküsünün (No: 15) birinci ve beşinci dördlüklerinde bülbül ifadesi kullanılmıştır.

Lütfeyle ey sabah yeli
Var haber ver yâre benden
Bağrım deler bülbül dili
Var haber ver yâre benden

15/1

Benim yavrum zülfün çözer
Bülbüller cihânı bezer
Ali bu niyâzı yazar
Var haber ver yâre benden

15/5

MSS'de "bülbül" kelimesine Şahinoğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 18) ikinci ve beşinci dördlüklerinde, Koroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 21) ikinci ve dördüncü dördlüklerinde, Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 23) ikinci ve üçüncü dördlüklerinde,

Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 30) dördüncü dörtlüğünde, Ayrılık, aşk temalı anonim türkünün (No: 37) ilk dörtlüğünde, Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 44) ilk dörtlüğünde, Meftûni'nin aşk temalı türküsünün (No: 49) ilk beş dörtlüğünde, Kul Süleyman'ın aşk temalı türküsünün (No: 53) ilk dörtlüğünde, Kuloğlu'nun tasavvuf temalı türküsünün (No: 56) ikinci dörtlüğünde, Kâtibî'nin öğüt temalı türküsünün (No: 57) dördüncü dörtlüğünde, Şahinoğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 60) ikinci dörtlüğünde, Ali'nin doğa sevgisi temalı türküsünün (No: 66) ikinci ve beşinci dörtlüklerinde, Mehemmed'in kadere sitem, aşk temalı türküsünün (No: 73) ikinci dörtlüğünde, Aşk temalı anonim türkünün (No: 80) ikinci dörtlüğünde, Mustafa'nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 82) üçüncü dörtlüğünde, Ayrılık temalı anonim türkünün (No: 83) ilk dörtlüğünde, Aşk acısı temalı anonim türkünün (No: 85) birinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci dörtlüklerinde, Aşk acısı temalı anonim türkünün (No: 86) beş dörtlüğünde, Mustafa'nın aşk, ayrılık, hasret, gurbet temalı türküsünün (No: 88) dördüncü dörtlüğünde, Aşk temalı anonim türkünün (No: 92) ikinci dörtlüğünde, Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 95) dördüncü dörtlüğünde, Şahin'in aşk temalı türküsünün (No: 101) ikinci dörtlüğünde, Kul Mustafa'nın sitem, öğüt, tasavvuf temalı türküsünün (No: 102) ikinci dörtlüğünde yer verilmiştir.

Benim sevdiceğim bir gonca güldür

Gözleri karadır ruhları aldır

Şirin-zebân hem kaşları hilâldir 18/1

Bülbülüym dâyim efgân ederim

Gül derdinden gör bülbülün zârını

Âşık olan terk ider mi yârini

Şahinoğlu bir dem ömrüm varını 18/5

Görmez isem hemân ölür giderim

Medh ider bülbüller seni 21/2

Sensin ömrümün gülşeni

Kûre-i aşkın ne etdi beni

Mürde sanar gören sağlar

İrfânın seçildiğine	
Mey kurup içildiğine	
Goncanın açıldığına	
Bülbüller âh edip ağlar	21/4
Kayaları deldi Ferhâd	
Garib bülbül ider feryâd	23/2
Katil misin boyu şimşâd?	
Mecnûnunun senin şimdi	
Bülbül inler dâyim zârdan	23/3
Âşık olan geçer serden	
Ben görürüm uzak yerden	
Yâdlar deler gülün şimdi	
Mecnûn, Leylâ için âklın şaşırmış	
Muhabbet deryâsın başdan aşırılmış	
Bülbülü gör, güle gönül düşürmüş	30/4
Ol da bencileyin yanar, yakılır	
Her gülün yanında biter hezâr hâr	
Ânun için şeydâ bülbül ider zâr	37/1
Ben bilürüm sana öğüt veren var	
Beni senden ayıranlar gülmesün, onmasun, bitmesün	
Be hey ela gözlü dilber	
Râzı olsun Hudâ senden	
Yanağın kırmızı güldür	
Alur bülbül gıda senden	44/1
Güzelliğin ermiş kemale beğim	
Hüsanın ser çeşmesisin meleğim	
Hüsnün gülü hiç solmasun sevdiğim	
Gonca gülüm, ter sümbülüm	
Âh benim yavru bülbülüm	49/1

Sensin güzel hûri sıfat bi-gümân
Sana nazir gelmiş değil bir zemân
Gül yüzünü tez örtmesün ol tuman
Gonca gülüm, ter sümbülüm
Âh benim yavru bülbülüm 49/2

Sen hüsn ile bir nâm kodun ellere
Yanakların teşbih olur güllere
Nâil ola ömrün nice yıllara
Gonca gülüm, ter sümbülüm
Âh benim yavru bülbülüm 49/3

Düşmüş siyah benler yüzüne senin
Kurbân olam ela gözüne senin
Hiç ermesün âfet özüne senin
Gonca gülüm, ter sümbülüm
Âh benim yavru bülbülüm 49/4

Meftunî der pâk zâtını bilesin
Karanfil ü anber büy-i lâlesin
Günden güne dahi güzel olasın
Gonca gülüm, ter sümbülüm
Âh benim yavru bülbülüm 49/5

Âşık olmuş bizim bağın gülüne
Sılasında sökün idüb gelen yâr
Mâil olmuş tatlu bülbül diline 53/1
Gelüb şunda deli gönlüm alan yâr

Anda varan kimse o da bizdendür
Rûhdur giden bunda kalan bedendür
Kavuşamaz feryâd ider nedendür
Bülbül de gül ile şöyle dost iken 56/2

Nihâyet gülistân harsuz olamaz	
Bülbül-i hoş-elhân zârsız olamaz	57/4
Mübtelâ âşıklar yârsız olamaz	
Hikmet bu esrârı tabir etmekdir	
Ben yârimin hayâlini gütmezdim	
Eski derde yeni derdler katmasa	
Bülbül gibi kârım efgân etmezdim	60/2
Dahi açılmadı gonca olmasa	
Mürüvvet yazılır beğler hasından	
Delindi bağrımız firâk yasından	
Seherde bülbülün karib sesinden	66/2
Artar âşıkların derdi, dağlar hey	
Üstünde cenk olub kanlar saçılır	
Köşe köşe al bâdeler içilür	
Ali aydur, gönlüm gamı açılır	
Aşkdır bülbüllerin derdi, dağlar hey	66/5
Cennete dönmüşdür yârin illeri	
Durmaz akar gözümüzün selleri	
Açıldı bahçelerin gülleri	
Bülbül zâr idecek zemân oldu mu?	73/2
Bahçede açılır güller	
Feryâda başlar bülbüller	80/2
Bu fenâyâ fâni dirler hey vay	
Sâki toldur mey içelim	
Hemân beğ içelim	
Mansûrun darbından dağlar savrılır	
Bâd esdikçe yârin zülfü kıvrılır	
Yâ bülbül gülzâre niye çevrilür?	82/3
Gülü seven bülbüle sor hârını	

Sevdiğim Hakk'ı seversen girme benim kanıma
Cefâ ise pâdişâhım yeter oldu cânıma
Günde bin kez ah ederim kimse gelmez yanıma
Gene gönül bülbül oldu gülüne dervîşciğim 83/1

Evvel bahâr yaz gelince
Kesme ümidi ölünce
Hakk murâdını verince
Bülbül sen âh et, ben de âh edeyim 85/1

Sen ötersin hûb nefeste
Var yavru, Hudâ'dan iste
Ben gurbette, sen kafeste
Bülbül sen âh et, ben de âh ideyim 85/3

Bir visâle iremedim
Ak koynuna giremedim
Bir gicecik saramadım
Bülbül sen âh et, ben de âh ideyim 85/4

Evvel varırdım yârâne
Bile giderdim seyrâne
Şimdilik düşdüm hicrâne
Bülbül sen âh et, ben de âh ideyim 85/5

Yine bülbül şeydâ olmuş 86/1
Yeşil ağaçlarda konmuş
Be hey âşık sana n'olmuş
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş

Ah bülbülüm benzin sarı 86/2
Ne kıalarsın âh ü zârı
Sen de mi aldıldın yâri
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş

Yine bülbül talda öter 86/3

Oturup gözyaşın döker

Onbir ay hasretin çeker

Ne eylemiş, ne söylemiş

Bülbüle gül incinmiş

Ötme garib bülbül, ötme 86/4

Ötüb derdime derd katma

Bu gice yalnız yatma

Ne eylemiş, ne söylemiş

Bülbüle gül incinmiş

Üsküdar'ın altı dağlar

Çevresi bostânlar, bağlar

Yârinden ayrılan ağlar

Ne eylemiş, ne söylemiş

Bülbüle gül incinmiş 86/5

Bülbül feryâd ider güle bulaşmaz 88/4

Tuti-i sükkeri zağ ile bilişmez

Yüz bin olsun tabiatdır alışmaz

Deli gönül dem süremez yâd ile

Terk eyledim beyler, nâmûsu ârı

Bülbül olup dâyim kılarım zârı

Vücûdum şehrinin şimdi hünkârı 92/2

Hûblar serdârıdır, gayri değildir

Ferâh geldi her bülbüle 95/4

Çiğ düşmüş kırmızı güle

Kalk Allah'dan hâcet dile

Uyan, gözler mestân uyan

Ben yârimin hayâlini gütmezdim
Eski derde yeni derdler katmazdım
Bülbül gibi kârım efgân etmezdim 101/2
Dahi açılmadık gonca olmasa

Arab atdır koç yiğidin bindüğü
Meydân arar köşe köşe döndüğü
Âşıkların elden ele sunduğu
Bülbül figân ider güller bu mudır? 102/2

Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 1) üçüncü dörtlüğünde “at” ifadesine yer verilmiştir.

Aşk atına binmeyenler 1/3
Çeşmin yaşın silmeyenler
Şunda güzel sevmeyenler
Tut ki önünde saman var

MSS’de “Arap atı” kelimesine Ufkî’nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 12) üçüncü ve beşinci dörtlüklerinde, Ali’nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 14) üçüncü dörtlüğünde yer verilmiştir. Arap atı, atlar arasında cins ve değerli olanlardan biridir.

Amma top tüfenkler boşanub asılmadan
Koç yiğit hasmına yürüyüp hüvelmeden
Şimşekler çakışayub kol kola tutulmadan
Atının boynuna sarılub yan verir 12/3

Nicelerin kılıcı hem Arab atı olur 12/5
Cerâdet ârız olmaz bir güher zâtı olur
Ufkî hem tevekkül, hem harâbâtî olur
Çâker ü dilâver ü candâra nân verir

PâdiŞahin kılıcıdır, atıdır (Arab atıdır) 14/3

Şâh kaçınca şimdi rûhun mâtıdır

Bağdat'ın, Revan'ın harâretidir

Tâcını başında darr eden şimdi

Kul Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 16) dördüncü dörtlüğünde yürük atlar ifadesi bulunmaktadır.

Çağır kullarını gelsün divâne

Yüğrük atlar gerek menzil koyana 16/4

Ta'n ederler şunda güzel sevene

Sanasın ezelden töre değildir

Koroğlu'nun kahramanlık temalı türküsünün (No: 34) dördüncü dörtlüğünde at ifadesi kullanılmıştır.

Bindiler ve atlandılar 34/4

Koç yiğide katlandılar

Gazâya niyetlendiler

Haymât donandı, donandı

Kâtib'in kahramanlık temalı türküsünün (No: 41) ikinci dörtlüğünde at sözcüğü kullanılmıştır. Yine Arap atlarından soylu olan "küheylan" ismi de şiirde geçmektedir. Küheylan, Arap atları içinde soylu olanına verilen isimdir. Ali'nin ayrılık, hayattan şikâyet temalı türküsünün (No: 55) dördüncü dörtlüğünde de at ve küheylan ifadelerine yer verilmiştir.

Atımız küheylân asildir soyu 41/2

Şâtt ile Murâd'dan içeriz suyu

Kimse doğru yoldan şaşmasun deyu

Alâmet taşını diküb gideriz

Bir küheylân ata binüb aşırdım 55/4
Aşırdım karlı dağları aşırdım
Hercaî güzele gönül düşürdüm
Sraruban solduğuma ağlarım

Kuloğlu'nun yiğitlik temalı türküsünün (No: 89) beşinci dörtlüğünde ve Kul Mustafa'nın sitem, ağıt, tasavvuf temalı türküsünün (No: 102) ikinci ve üçüncü dörtlüğünde Arap atı ifadeleri kullanılmıştır.

Bir zarar irişse zâta
Geçemez takdirden öte
Kuloğlu aydur, Arab ata 89/5
Binen yiğide aşk olsun

Arab atdır koç yiğidin bindüğü 102/2
Meydân arar köşe köşe döndüğü
Âşıkların elden ele sunduğı
Bülbül figân ider güller bu mudır?

Arab atdır cenk yüzünde yaraşan 102/3
Olur, koç yiğidin gönlü rûşen
Seher vakitde kuğu, kumru çağrışan
Turnam, göçüb konan çöller bu mudır?

Şahinoğlu'nun kaderden şikâyet, aşk temalı türküsünün (No: 40) üçüncü dörtlüğünde “esb” sözcüğü geçmektedir. Esb; salınarak yürüyen at, beygir, feres anlamlarında kullanılmıştır.

Zâlim felek aceb bana al etdi
Dostumdan ayurub kaddim dal etdi
Esb devrânına sinemi yol etdi
Yüreciğim sen yan, gözüm Ağlasun 40/3
Bir dem durmasun ağlasun ağlasun

Kul Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 16) üçüncü dördlüğünde ayrıca Kahramanlık temalı anonim türkünün (No: 38) beşinci dördlüğünde “yavru şahin” sözcüğüne yer verilmiştir.

Yavru şahin gibi boynu uzadır 16/3
Yanağı kırmızı gülden tâzedir
Gerçek âşıkının yolu gözedir
Körpem melâyındır güre değildir

Yavru Şahin tüylerini düzeder 38/5
Gök turnalar uçar boyun uzadır
Sarp kayadan şikârını gözeder
Alıcı Şahini Âl-i Osman'ın

Şahinoğlu'nun aşk acısı temalı türküsünün (No: 39) dördüncü dördlüğünde doğan, yırtıcı kuş anlamına gelen “yavru bâz” ifadesi kullanılmıştır (Devellioğlu, 1997: 74).

Âmân disem kimse bilmez hâlimden
Derdim çokdur çâre gelmez elimden
Hâb-ı gafletteyken kendü kolumdan
Gitdi uçurmuşum yavru bâzımı 39/4

Meftûni'nin aşk temalı türküsünün (No: 49) beş dördlüğünde ve Aşk acısı temalı anonim türkünün (No: 85) üçüncü dördlüğünde de “yavru bülbül” ifadeleri kullanılmıştır.

Güzelliğin ermiş kemale beğim
Hüsanın ser çeşmesinin meleşim
Hüsün gülü hiç solmasun sevdiğim
Gonca gülüm, ter sümbülüm
Âh benim yavru bülbülüm 49/1

Sensin güzel hûri sıfat bi-gümân
Sana nazir gelmiş değil bir zemân
Gül yüzünü tez örtmesün ol tuman
Gonca gülüm, ter sümbülüm
Âh benim yavru bülbülüm 49/2

Sen hüsn ile bir nâ m kodun ellere
Yanakların teşbih olur güllere
Nâil ola ömrün nice yıllara
Gonca gülüm, ter sümbülüm
Âh benim yavru bülbülüm 49/3

Düşmüş siyah benler yüzüne senin
Kurbân olam ela gözüne senin
Hiç ermesün âfet özüne senin
Gonca gülüm, ter sümbülüm
Âh benim yavru bülbülüm 49/4

Meftunî der pâk zâtını bilesin
Karanfil ü anber büy-i lâlesin
Günden güne dahi güzel olasın
Gonca gülüm, ter sümbülüm
Âh benim yavru bülbülüm 49/5

Sen ötersin hûb nefeste
Var yavru, Hudâ'dan iste
Ben gurbette, sen kafeste
Bülbül sen âh et, ben de âh ideyim 85/3

Aşk temalı anonim türkünün (No: 64) ikinci dördlüğünde “yavru şahin” ifadesi kullanılmıştır.

Yavru Şahin yüksek uçma 64/2
Rakibin dolusun içme
Seni sevenlerden kaçma
Senden ayrılmam ayrılmam

Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 98) beşinci dördlüğünde “yavru turna” ifadesi kullanılmıştır.

Niçün, Köroğlu der niçün
Bağışla âşıkın suçun
Yavru turna başın için 98/5
Baka zahmın görünür mü?

Aşk, ayrılık temalı türkünün (No: 4) üçüncü dördlüğünde “koç” sözcüğü geçmektedir. Koç, erkek koyundur.

Deyver bana ne dağlara varayım
Girdüğü yerlere yüzüm süreyim
Yalvarayım bir koç kurbân edeyim 4/3
Kanlı kavak kanı benim sevdiğim

Geda Demuroğlu'nun gurbet temalı türküsünün (No: 11) dördüncü dördlüğünde “koyun”, “kurt” ifadelerine yer verilmiştir.

Mevlâ'm bize vermiş ise bu derdi
Göricek var imiş merdoğlu merdi
Koyunu arayub, uluşur kurdu 11/4
Ürküdüb geçdüğüm dağlar elvedâ

Ufkî'nin gurbet temalı türküsünün (No: 26) dördüncü dördlüğünde koyun sözcüğüne yer verilmiştir.

Gelür imiş başa olan yazılar
Kurbân için koyun erkek kuzular 26/4
Ufkî'yi soran dostlar, gazîler
Cümlesine selâm etmiş diyesin

Koroğlu'nun yiğitlere öğüt temalı türküsünün (No: 87) ikinci dörtlüğünde kurt sözcüğü mecazen kullanılmıştır.

Fidanı boy verir her bir yurtların
Şikârı mı eksik olur kurtların? 87/2
Cenk yüzünde kelle kesen merdlerin
Sırtı kaplan postlu, başı tell'olur

Mustafa'nın kahramanlık temalı türküsünün (No: 58) üçüncü dörtlüğünde "Ankâ" sözcüğü kullanılmıştır. Ankâ, kendi küllerinden doğan masal kuşudur.

Döşendi halı ser-â-ser
Artuk kuruldu taht-ı zer
Sultân-ı Ankâ açdı per 58/3
Tüyler ürker yasağından

Ufkî'nin gurbet temalı türküsünün (No: 26) ilk dörtlüğünde "Turna" kuşundan bahsedilmiştir. Anadolu topraklarında bolluğun ve bereketin sembolüdür. Hem Alevi-Bektaşî inanç edebiyatında hem de divân ve halk edebiyatında çokça anılan ve işlenen kuştur. Göçer olan bu kuş, Uzakdoğu'dan Anadolu'ya kadar sıla ve gurbet ile özdeş olup haber getiren ve ruh taşıyan elçi durumundadır. Ayrıca, kahramanlık temalı anonim türkünün (No: 38) beşinci dörtlüğünde, Koroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 98) bir, dört ve beşinci dörtlüklerinde, Kul Mustafa'nın sitem, ağıt, tasavvuf temalı türküsünün (No: 102) üçüncü dörtlüğünde turna sözcüğü geçmektedir.

Turna bizim yerde bizi sorana 26/1
Şimdi bir güzele kuldur diyesin
Aşkın zincirini takmış boynuna
Aşk evcinden mecnûn olmuş diyesin

Yavru Şahin tüylerini düzedir
Gök turnalar uçar boyun uzadır 38/5
Sarp kayadan şikârını gözedir
Alıcı Şahini Âl-i Osman'ın

Katar katar gelen turnam 98/1
Baka zahmın görünür mü?
Derdime derd katan turnam
Baka zahmın görünür mü?

Kanadının ucu burma
Ölürsem karşımda durma
Gözlerin sevdiğim turna 98/4
Baka zahmın görünür mü?

Niçün, Köroğlu der niçün
Bağışla âşıkın suçun
Yavru turna başın için 98/5
Baka zahmın görünür mü?

Arab atdır cenk yüzünde yaraşan
Olur, koç yiğidin gönlü rûşen
Seher vakitte kuğu, kumru çağırışan
Turnam, göçüb konan çöller bu mudır? 102/3

Ayrılık, aşk temalı anonim türkünün (No: 4) beşinci dördlüğünde, Koroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 25) dördüncü dördlüğünde, Koroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 61) dördüncü dördlüğünde, Kuloğlu'nun din tasavvuf temalı türküsünün (No: 97) beşinci dördlüğünde “baykuşa” yer verilmiştir. Baykuş, ölüm ve viranelik bildirir.

Baltacılar gelsin kökün devirsin
Külhâncılar külün göğsü savursun
İçin virân olsun baykuşlar ötsün 4/5
Kanlı kavak kanı benim sevdiğim

Dervîş bellüdür tâcından
Yürek incinmez bâcından
Gidi rakibin öcünden
Garib baykuş virândadır 25/4

Dervîş bellüdür tâcından
Yürek içindeki bâcından
Gidi rakibin öcünden
Garib baykuş virândadır 61/4

Kuloğlu aydur ez yaşında
Günâhım çokdur başımda
Baykuş mezârın taşında 97/5
Figân ider öter birgün

Sevgiliye hasret temalı anonim türkünün (No: 5) beşinci dördlüğünde “kuş”, “ayyuk” ifadeleri kullanılmıştır.

Arapça keçi anlamına da gelen ayyuk; keçi anlamında kullanılmıştır (Devellioğlu, 1997: 56).

Dosta doğru döndürmüşüm yönümü
Yâre kurbân etdim kuşca cânımı 5/5
Satın mı aldın şu ayyûkun kanını 5/5
Şakı bülbül var uyandır yârımı

Sevgiliye hasret, aşk temalı anonim türkünün (No: 46) dördüncü dördlüğünde kuş ve Arapça horozlar anlamına gelen “edyak” ifadeleri kullanılmıştır (Devellioğlu, 1997: 204).

Yâre doğru döndürmüşüm yönümü
Yâre kurbân verdim kuşca cânımı 46/4
Satın maldın şol edyakın kanını 46/4
Şakı bülbül var uyandır yârımı

MSS’de “kuş” ifadesi Ali’nin memleket sevgisi, özlem temalı türküsünün (No: 50) dördüncü dördlüğünde, eğlence, aşk temalı anonim türkünün (No: 51) ilk dördlüğünde, Mehmed’in aşk, kadere sitem temalı türküsünün (No: 73) dördüncü dördlüğünde yer verilmiştir.

Ağaçlar giyer donunu
Kuşlar artırır ününü 50/4
Garib yiğit zemânını
Anar ağlar şimden geru

Bahâr eyyâmı yetişir
Envâi kuşlar ötüşür 51/1
Aşkın ateşi tutuşur
Sâki dolanı dolanı dolanı,
Gel benim nazlım salını salını

Akar gözümüzden kan ile yaşlar
Durmaz sinemizin dağları işler
Kuşlar âhenk urub figâne başlar 73/4
Âlem zeyn olacak zemân oldu mu?

Ahmed'in aşk, hayata sitem temalı türküsünün (No: 79) üçüncü dörtlüğünde Farsça devlet kuşu, talih kuşu anlamında “Hümâ Kuşu” ifadesi kullanılmıştır (Öncül, 2009: 180).

Hümâ kuşu gibi boynun uzadır 79/3
Yârim gelür deyu yollar gözedir
Al yanağı gonca gülden tâzedir
Solduruban nideceksin ey felek?

Armudlu'nun gaza temalı türküsünün (No: 81) ikinci dörtlüğünde ulu kuşlar ifadesi kullanılmıştır.

Gün doğmadan rast geldim ol Yezid'i puside
Ümidimiz budur Hakk'dan kılıç arşa asıla
Döğüşelim ey gazîler, nice başlar kesile
Ulu kuşlar leşlere toyduğu günlerdir bugün 81/2

Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 21) ikinci dörtlüğünde, Ali'nin aşk temalı türküsünün (No: 84) dördüncü dörtlüğünde “mürg” sözcüğü kullanılmıştır. Mürg, kuş anlamındadır (Devellioğlu, 1997: 733).

Gör mürgün hengâmesini 21/2
Okur- yazar nâğmesini
Geydi yeşil câmesini
Gülistâne döndü dâğlar

Ali der, yürekdir yanan
Gönül mürgi uçub konan 84/4
Bir melek suretlü cânân
Çıkar seyr ider, salınur

Öksüz Âşık'ın kahramanlık temalı türküsünün (No: 10) ikinci dördlüğünde “şahin” ve “balaban” ifadeleri kullanılmıştır. Balaban, iri, büyük, yırtıcı bir kuştur (TDK, <https://sozluk.gov.tr/>, E.T. 06.06.2022).

Süzülüb geliyor balabân gemi 10/2
Silelim gönülden gussa ü gamı
İner bir köşeden Şahinler gibi 10/2
Alur kârımız döneriz bir gün

Şahinoğlu'nun aşk acısı temalı türküsünün (No: 39) dördüncü dördlüğünde doğan, yırtıcı kuş anlamında kullanılan “baz” sözcüğü kullanılmıştır.

Âmân disem kimse bilmez hâlimden
Derdim çokdur çâre gelmez elimden
Hâb-ı gafletteyken kendü kolumdan
Gitdi uçurmuşum yavru bazımı 39/4

Kâtib Ali'nin hiciv temalı türküsünün (No: 17) beşinci dördlüğünde “karga” ve “kuzgun” kuşlarının isimleri kullanılmıştır. Kuzgun ve karga, ölüleri öbür dünyaya taşıyan, leşle beslenen kuşlar olarak kullanılır şiirlerde.

Kâtib Ali aydur var git işine
Dar ederler gök dünyayı başına
Karga, kuzgun konar bir gün leşine 17/5
Sanma böyle dârât ile kalırsın

Mustafa'nın aşk, ayrılık temalı türküsünün (No: 88) dördüncü dörtlüğünde “zag”, yani karga sözcüğü kullanılmıştır. Zag kelimesi Farsça karga anlamındadır (Devellioğlu, 1997: 1164).

Bülbül feryâd ider güle bulaşmaz
Tuti-i sükkeri zag ile bilişmez 88/4
Yüz bin olsun tabiatdır alışmaz
Deli gönül dem süremez yâd ile

Kuloğlu'nun yiğitlik temalı türküsünün (No: 89) ikinci dörtlüğünde kuzgun ifadesine yer verilmiştir.

Teller takınub başına
Kuzgunlar konub leşine 89/2
Cenk yüzünde yoldaşına
Dönen yiğide aşk olsun

Mustafa'nın aşk, ayrılık, özlem temalı türküsünün (No: 88) dördüncü dörtlüğünde “tuti” yani papağan sözcüğü kullanılmıştır. Tuti kelimesi Farsça olup papağan cinsinden bir kuştur (Devellioğlu, 1997: 1114).

Bülbül feryâd ider güle bulaşmaz
Tuti-i sükkeri zağ ile bilişmez 88/4
Yüz bin olsun tabiatdır alışmaz
Deli gönül dem süremez yâd ile

Kul Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 16) üçüncü dörtlüğünde sevgilinin boynu şahinin boynuna benzetilmiştir.

Yavru Şahin gibi boynu uzadır 16/3
Yanağı kırmızı gülden tâzedir
Gerçek âşıkının yolu gözedir
Körpem melâyındır güre değildir

MSS’de “şahin” kelimesi Öksüz Âşık’ın aşk, kahramanlık türküsünün (No: 74) üçüncü dördlüğünde, kahramanlık temalı anonim türkünün (No: 38) beşinci dördlüğünde, Al’oğlu’nun kahramanlık temalı türküsünün (No: 47) üçüncü dördlüğünde, Aşk temalı anonim türkünün (No: 64) ikinci dördlüğünde, Ali’nin doğa sevgisi temalı türküsünün (No: 66) dördüncü dördlüğünde, Öksüz Âşık’ın aşk, ayrılık temalı türküsünün (No: 74) üçüncü dördlüğünde, Kuloğlu’nun yiğitlik temalı türküsünün (No: 89) dördüncü dördlüğünde kullanılmıştır.

Şahini uçurdum kolumdan 74/3

Dilberi düşürdüm dilden

Fırsatı kaçurdım elden

Bilemedim yâr, bilemedim

Yavru şahin tüylerini düzedir 38/5

Gök turnalar uçar boyun uzadır

Sarp kayadan şikârını gözedir

Alıcı Şahini Âl-i Osman’ın

Kahraman beyleri askerin derer

Kimi şehîd olur murâda erer

Osmanlı Şahindir üstüne konar

Şahin pençesine giren yolunur 47/3

Yavru şahin yüksek uçma 64/2

Rakibin dolusun içme

Seni sevenlerden kaçma

Senden ayrılmam ayrılmam

Sende mihmân olanlar serden geçmiş

Şahinlerin vardır yüksekten uçmuş 66/4

Şikârın üstüne kanadlar açmış

Yiğidin mekânı yurdu dağlar hey

Şahini uçurdum kolumdan 74/3

Dilberi düşürdüm dilden

Fırsatı kaçırdım elden

Bilemedim yâr, bilemedim

Bakmayın dünya varına

Komaz bugünü yârına

Şahin gibi şikârına 89/4

Sunan yiğide aşk olsun

Aşk temalı anonim türkününon (No: 67) üçüncü bendinde “kumru” kuşunun adı geçmektedir.

Dest-mâlim yere düşdi

Üstüne kumrular üşdi 67/13

Benim gönlüm sana coşdı

Boyu güzel yâr

Yüzü güzel yâr

Şimdi bizden yüz çevirmiş

Yüze güler yâr

Kul Mustafa'nın sitem, ağıt, tasavvuf temalı türküsünün (No: 102) üçüncü dördlüğünde kumru ve kuğu sözcükleri kullanılmıştır.

Arab atdır cenk yüzünde yaraşan

Olur, koç yiğidin gönlü rûşen

Seher vakitde kuğu, kumru çağrışan 102/3

Turnam, göçüb konan çöllər bu mudır

Kâtibî'nin dünyaya, feleğe sitem temalı türküsünün (No: 45) üçüncü dördlüğünde, dört kısa ayağı ve üst çenesinden aşağıya doğru sarkık iki büyük dişi olan, altı metre

boyunda, foka benzer bir deniz memelisi olan “öküz balığı” ifadesi geçmektedir. Öküz balığı, balığı olan ırmak, çamurlu yer anlamında kullanılmaktadır (Güllüdağ, 2015: 56)

Yoktan vâ eyleyen seni götürsün
Benim dâdım alıvirüb bitürsün
Öküz balık seni nice götürsün 45/3
Binbir adlı güzel görmüş binâ hey

Ufkî'nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 12) dördüncü dörtlüğünde “şâhbaz” kelimesi kullanılmıştır. Şâhbaz; Farsça olup iri beyaz doğan, mecazen de yiğit, şanlı, gösterişli adam anlamındadır (Devellioğlu, 1997: 975).

Bir lahza içinde bırakub dil alasın
Kandedir ol şâhbaz, kodunsa bulasın 12/4
Girmiş koz kabuğuna gayb etdi isticlâsın
Çadıra yetişince merdliğinden nişân verir

2.2.4.4. Bitki

Türk halk kültürü ve şiirinin başlangıç noktası yer-su inancına kadar dayanır. Doğadaki tüm bitkiler şifadır. Bazıları iyileştirici, bazıları efsunlu, bazıları zehirdir. Halk yaşayışının içine bu kadar dâhil olan bitkiler, türkülerin de başlıca malzemesi olmuştur. Sevgili güzel kokusu ile güle, sümbüle, masumiyeti ve asaleti ile laleye, boyu ile serviye, sağlıklı oluşu ile yanakları elmaya, dudakları kiraza benzetilmiştir.

Yerleşik hayatın sembolü olduğu bilinen bitkiler türkülere konu olmuştur. Genel olarak türkülerde adı geçen bitkiler:

Ardıç, armut, arpa, asma (üzüm), ayrık, ayva, badem, bakla, biber, börülce(böğrülce), buğday (bulgur), burçak, ceviz, çam, çavdar, çınar, çiğdem, darı, dut, eğreli, elma, erik, fındık, fındık, fidan, fesleğen, gül (gonca), hurma, ıspanak, ıtrışah, iğde, incir (yemiş), kabak, kahve, kamış (kargı, saz), karabiber, karanfil, karpuz, kavak, kavun, kendir, kereviz, kestane, keten,

kızılcık, kiraz, kişmiş, kuşburnu, lahana, lâle, lavanta, leylak, limon (ilimon), madımak, mantar, menekşe, menevşe, mersin, meşe, mısır, mişmiş(kayısı), nane, nar, nergis, nevrüz, pamuk(pambuk), pancar, pırasa, pirinç, portakal, selvi (serv, servi), semizotu, soğan, söğüt, susam, sümbül, şebboy, şeftali, tarçın(darçın), turunç, tütün, vişne, yasemin, yonca, zambak, zerdali ve zeytindir (Temizkan, 2018: 412).

MSS’de bulunan bitkilerin isimleri ve bulundukları türkülerin sıra ve dördlük numaraları Tablo 112’de verilmiştir.

Tablo 112. MSS’de Bulunan Bitkilerin İsimleri ve Bulundukları Türkülerin Sıra ve Dördlük Numaraları

Kelime	Türkü No ve Bulunduğu Dördlük/ Dördlükler
Gül	1-2, 2-1, 3-1, 5-4, 14-2, 16-3, 18-5, 20-5, 23-3, 27-5, 30-4, 34-1, 35-1, 37-1, 39-5, 49-(1, 2, 3, 4, 5), 53-1, 56-2, 61-3, 69-(1, 2, 3, 4), 73-2, 78-5, 79-3, 80-(2, 4), 82-3, 83-1, 86-(1, 2, 3, 4, 5), 88-4, 94-1, 95-4, 102-2
Kırmızı gül	44-1
Ak gül	69-(1, 2, 3, 4)
Gonca gül	3-1, 18-2, 39-5, 49-(1, 2, 3, 4, 5), 79-3
Gonca	3-1, 18-2, 21-4, 39-5, 44-2, 49-(1, 2, 3, 4, 5), 60-2, 79-3, 101-2
Yasemin	67-14
Şeftali	1-2, 6-1, 91-4
Saman	1-3
Fidan	3-1, 87-2
Sümbül	66-3, 90-1
Ayva	6-3
Ayva gazeli	6-3
Koz	12-4
Budak	4-1, 4-2
Elma	35-1, 44-2, 102-1
Kiraz	35-3
Üzüm	35-4
Kestane	35-5
Kayısı	35-4
Fındık	35-5
Bâdem	35-5
Servi	102-1
Har	57-4
Kızılalma/Kızılelma	44-3, 102-1
Şimşâd	23-2
Dal	4-(1, 2)

Aşk temalı anonim türkünün (No: 67) on dördüncü dördlüğünde “yasemin” çiçeğinin adına rastlanmaktadır. Yasemin, beyaz ve narin bir çiçektir. Âşığın meydanda bulduğu yasemin tesadüf değildir. Sevgili yasemine bu yönleri ile benzetilmiştir.

Dest-mâlim ben yoruldum
Meydânda yasemin buldum 67/14
Derdinden divâne oldum
Boyu güzel yâr
Yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş
Yüze güler yâr

Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 1) üçüncü dördlüğünde “saman” sözcüğüne yer verilmiştir. Hayatı ve yaşamayı bilmeyenler için önündeki güzelliklerin hepsi samandır şeklinde anlatılmıştır.

Aşk atına binmeyenler
Çeşmin yaşın silmeyenler
Şunda güzel sevmeyenler
Tut ki önünde saman var 1/3

Karcaoğlan'ın aşk temalı türküsünün (No: 6) üçüncü dördlüğünde “ayva”dan söz etmektedir. Halk arasında ayva, gamze oluşumunun nedenlerinden görüldüğü için hamile kadınlara ayva yedirmek yaygın bir gelenektir. Gamzeden bahsederken ayva ve ayva gazeli denilmesi hem bundan hem de gamzenin şekliendir.

Burada şair farklı olarak, sevgiliye duyduğu aşkı, kendi yüzünün ayva gibi sararması şeklinde, ayva gazeli ile anlatmıştır.

Aklım aldın gözlerini süzeli,
Benzime düşmüşdür ayva gazeli 6/3
Sana derim be hey âdem güzeli
İki leblerinden, bir yanağından.

Genel olarak sözlerinde baharın gelmesiyle birlikte bitkilerin canlanmasını anlatan tabiat, doğa, mevsimler temalı anonim türkünün (No: 35) ilk dördlüğünde gülistan (gül bahçesi), ikinci dördlüğünde elma, üçüncü dördlüğünde “kiraz”, dördüncü dördlüğünde “üzüm” kelimeleri geçmektedir. Aynı dördlükte “kayısı” sözcüğü de benzin rengini anlatmak üzere kullanılmıştır. Bu türkünün beşinci dördlüğünde “findık”, “badem” ve “kestane” bitkilerine yer verilmiştir.

Bahâristân bahâristân

Açılmış bağ ile bostân

Ağaçlar dürlü don geymiş

Güllerle toldu gülistân

35/1

.Ağaçdan çağırır elma

35/2

Bağbân sen yanıma gelme

Beni nâdânlara sunma

Beni ister civanistân

Ağaçdan çağırır kiraz

Bize mühlet verin biraz

Gideriz kış, geliriz yaz

35/3

Sever bizi ehl-i astân

Çıbıktan çağırır üzüm

Kayısıdır sarı benzüm

Sarılalım hazin hazin

35/4

Esüb söylerdir hatistân

Der findık, bâdem, kestane

Bizi sever her mestâne

Saklarlar pek zemistâne

35/5

Dolar her küy u şehristân

Kul Mustafa'nın sitem, ağıt, tasavvuf temalı türküsünün (No: 102) ilk dörtlüğünde “servi” sözcüğü geçmektedir. Aynı zamanda türküde “Kızılelma” ifadesi de geçmektedir. Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 44) üçüncü dörtlüğünde de kızılelma sözcüğü bulunmaktadır. Sosyale girecek

“Kızılelma, Türklerin fetih ve hâkimiyet anlayışını temsil eden sembollerden birisidir ve bir ideal olarak uzak ve erişilmez bir hedefi temsil eder. Bazen de İstanbul, Roma, Viyana, Estergon, Budin gibi çeşitli şehirlerin ifadesinde kullanılır. Bununla beraber kavram Osmanlı döneminde yazılmış edebî metinlerde uzun bir süre Roma'nın karşılığı olarak kullanılmıştır. Kızılelma'nın izine farklı medeniyet ve toplumlarda rastlamak mümkündür. Yunan mitolojilerinden Avrasya mitolojilerine karşı konu olan Kızılelma daima hâkimiyetin sembolü olmuştur. Kızılelma imgesi, ulaşılması gereken bir yeri, fethedilmesi gereken bir beldeyi ifade ettiği gibi kimi zaman bir devlet kurma idealini, kimi zaman cihan hâkimiyeti idealini, kimi zaman da Türk birliği idealini ifade etmiştir.” (Şentürk, 2019: 131).

İndim seyr eyledim Kızılalma'yı	102/1
Ulu taşkın akan seller bu mudır?	
Bâd esdikçe servileri salınur	102/1
Gönül eğlencesi yollar bu mudır?	
Nakşısın Kızılelma'nun	44/3
Hüsnün var hür ü gılmanun	
Cennet'de eşi Rıdvân'ın	
Umarız merhabâ senden	

Koroğlu'nun yiğitlik, yiğitliklere nasihat temalı türküsünün (No: 87) ikinci dörtlüğünde “fidan” sözcüğüne yer verilmiştir. Burada yurdun yiğitleri fidana benzettilmektedir.

Fidanı boy verir her bir yurtların 87/2
Şikârı mı eksik olur kurtların?
Cenk yüzünde kelle kesen merdlerin
Sırtı kaplan postlu, başı tell' olur

Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 3) ilk dörtlüğünde fidan sözcüğü kullanılmıştır. Birbirlerinden ayrılan sevgililer, gonca gülle ve fidana benzetilmiştir.

Bülbüldür gülşende dâd feryâd iden;
Ayırdılar gonca gülü fidandan 3/1
Rakibin sözüne itimâd iden
Tut ki gam kervânı gelür ardından.

Kâtibî'nin öğüt temalı türküsünün (No: 57) dördüncü dörtlüğünde “har” sözcüğü geçmektedir. Har, diken anlamına gelmektedir.

Nihâyet gülistân harsuz olamaz 57/4
Bülbül-i hoş-elhân zârsız olamaz
Mübtelâ âşıklar yârsız olamaz
Hikmet bu esrârı tabir etmektir

Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 23) ikinci dörtlüğünde Sevgiliye hitap şekli olarak Farsça, uzun boylu, vücudu düzgün ve biçimli olan kimse anlamına gelen “şimşâd”/ şimşir ağacı kelimesi geçmektedir.

Kayaları deldi Ferhâd
Garib bülbül ider feryâd
Katil misin boyu şimşâd? 23/2
Mecnûnunum senin şimdi

Ayrılık, aşk temalı anonim türkünün (No: 4) birinci, ikinci dördlüğünde ağaç gövdesinden çıkan kollarından her biri anlamındaki “dal” sözcüğü kullanılmıştır.

Dallı dallı budakların kurusun 4/1

Yeşil yeşil yaprakların çürüsün

Sana gelen güzel hiç gelmez olsun

Kanlı kavak kanı benim sevdiğim

Dallı dallı budakların suçu ne 4/2

İbrişim taktılar sırma saçına

Aldılar gittiler dağlar içine

Harâmîler aldı senin sevdiğim

Mustafa’nın aşk temalı türküsünün (No: 3) ilk dördlüğünde gül sözcüğüne yer verilmiştir. Gül, âşık olunan sevgili anlamında kullanılmıştır.

Bülbüldür gülşende dâd feryâd iden;

Ayırdılar gonca gülü fidandan.

Rakibin sözüne itimâd iden 3/1

Tut ki gam kervânı gelür ardından.

MSS’de “gül” ifadesine Mustafa’nın aşk acısı temalı türküsünün (No: 2) ikinci dördlüğünde, sevgiliye hasret, aşk temalı anonim türkünün (No: 5) dördüncü dördlüğünde, Ali’nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 14) ikinci dördlüğünde, Kul Mustafa’nın aşk temalı türküsünün (No: 16) üçüncü dördlüğünde, Şahinoğlu’nun sevgiliye aşk temalı türküsünün (No: 18) beşinci dördlüğünde, Ali Ufkî’nin gurbet, aşk, kahramanlık temalı türküsünün (No: 20) beşinci dördlüğünde, Kâtib’in aşk temalı türküsünün (No: 23) üçüncü dördlüğünde, Karacaoğlu’nın aşk temalı türküsünün (No: 27) beşinci dördlüğünde, Kâtib’in aşk temalı türküsünün (No: 30) dördüncü dördlüğünde, Köroğlu’nun kahramanlık temalı türküsünün (No: 34) ilk dördlüğünde, Ayrılık, aşk temalı anonim türkünün (No: 37) ilk dördlüğünde, Kul Süleyman’ın aşk temalı türküsünün (No: 53) ilk

dörtlüğünde, Kuloğlu'nun tasavvuf temalı türküsünün (No: 56) ikinci dörtlüğünde, Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 61) üçüncü dörtlüğünde, Mehmed'in kadere sitem, beşeri aşk temalı türküsünün (No: 73) ikinci dörtlüğünde, Sevgiliye hasret, aşk temalı anonim türkünün (No: 78) beşinci dörtlüğünde, Aşk temalı anonim türkünün (No: 80) ikinci ve dördüncü dörtlüğünde, Mustafa'nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 82) üçüncü dörtlüğünde, Ayrılık temalı anonim türkünün (No: 83) ilk dörtlüğünde, Aşk acısı temalı anonim türkünün (No: 86) beş dörtlüğünde, Mustafa'nın aşk, ayrılık, özlem temalı türküsünün (No: 88) dördüncü dörtlüğünde, Aşk temalı anonim türkünün (No: 94) ilk bendinde, Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 95) dördüncü dörtlüğünde, Kul Mustafa'nın sitem, ağıt, tasavvuf temalı türküsünün (No: 102) ikinci dörtlüğünde, Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 44) ilk dörtlüğünde yer verilmiştir.

Yâr meclisde gülse güller açılır 2/1
Sîrâcî döndükçe kalbim şen olur
Bir hakiki yârdan nice geçilir
Gâh ağlarım gâh gülerim gün olur

Yavrum şol bahçede güller bitmesün 5/4
Gelip rakib deste deste dermesin
Sürün aramızda engel durmasın
Şakı bülbül var uyandır yârimi

Bedenden su gibi görünür çöller
Baş kesen gazîler söküdü teller
Şakıdı bülbüller açıldı güller 14/2
Şükür yanaşırız karadan şimdi

Yavru Şahin gibi boynu uzadır
Yanağı kırmızı gülden tâzedir 16/4
Gerçek âşıkının yolu gözedir
Körpem melâyındır güre değildir
Gül derdinden gör bülbülün zârını 18/5

Âşık olan terk ider mi yârini
Şahinoğlu bir dem ömrüm varını
Görmez isem hemân ölür giderim

Ufukî âh ü zârından
Gül idin düşmüş hârından 20/5
Âşık sevgili yârinden (yâhûd kendü diyârından)
Cüdâ düşmek ne müşküldür

Bülbül inler dâyim zârdan
Âşık olan geçer serden
Ben görürüm uzak yerden
Yâdlar deler gülün şimdi 23/3

Coşdu Karacoğlan coşdu
Aşk deryâsı boydan aşdı
Bir gül idin, çağın geçdi 27/5
Sol imdi dilber, sol imdi

Mecnûn, Leylâ için âklın şaşırmış
Muhabbet deryâsın başdan aşırılmış
Bülbülü gör, güle gönül düşürmüş 30/4
Ol da bencileyin yanar, yakılır

Beğler sunulsun piyâle
Dağlar donandı, donandı
Açılmış kırmızı güller 34/1
Bağlar donandı, donandı

Her gülün yanında biter hezâr hâr 37/1
Ânun için şeydâ bülbül ider zâr
Ben bilürüm sana öğüt veren var
Beni senden ayıranlar gülmesün, onmasun, bitmesün

Âşık olmuş bizim bağın gülüne 53/1
Sılasında sökün idüb gelen yâr
Mâil olmuş tatlu bülbül diline
Gelüb şunda deli gönlüm alan yâr

Anda varan kimse o da bizdendür
Rûhdur giden bunda kalan bedendür
Kavuşamaz feryâd ider nedendür
Bülbül de gül ile şöyle dost iken 56/2

Kaşların kurulu yaydır
Cemâlin bedr olmuş aydır
Bahçeye girmek kolaydır
Hisâb gülü dermededir 61/3

Cennete dönmüşdür yârin illeri
Durmaz akar gözümüzün selleri
Açıldı bahçelerin gülleri 73/2
Bülbül zâr idecek zemân oldu mu?

Soğuk sular gibi çağlayamazım
Ellerden âr idüb ben de bileyim
Koparduğum gülü koklayamazım 78/5
Sinemde kalduğum cânım bellü değil mi?

Bahçede açılur güller 80/2
Feryâda başlar bülbüller
Bu fenâyâ fâni dirler hey vay
Sâki toldur mey içelim
Hemân beğ içelim

Gül ağacı boğum boğum 80/4

Yüreğime urdu düğüm

Mey içecek gündür bugün

Sâki toldur mey içelim

Hemân beğ içelim

Mansûrun darbından dağlar savrılır

Bâd esdikçe yârin zülfü kıvrılır

Yâ bülbül gülzâre niye çevrilür?

Gülü seven bülbüle sor hârını 82/3

Sevdiğim Hakk'ı seversen girme benim kanıma

Cefâ ise pâdişâhım yeter oldu cânıma

Günde bin kez ah ederim kimse gelmez yanıma

Gene gönül bülbül oldu gülüne dervîşciğim 83/1

Yine bülbül şeydâ olmuş

Yeşil ağaçlarda konmuş

Be hey âşık sana n'olmuş

Ne eylemiş, ne söylemiş

Bülbüle gül incinmiş 86/1

Ah bülbülüm benzin sarı

Ne kılarırsın âh ü zârı

Sen de mi aldırdın yâri

Ne eylemiş, ne söylemiş

Bülbüle gül incinmiş 86/2

Yine bülbül talda öter

Oturup gözyaşın döker

Onbir ay hasretin çeker

Ne eylemiş, ne söylemiş

Bülbüle gül incinmiş 86/3

Ötme garib bülbül, ötme
Ötüb derdime derd katma
Bu gice yalnız yatma
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş 86/4

Üsküdar'ın altı dağlar
Çevresi bostânlar, bağlar
Yârinden ayrılan ağlar
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş 86/5

Bülbül feryâd ider güle bulaşmaz 88/4
Tuti-i sükkeri zağ ile bilişmez
Yüz bin olsun tabiatdır alışmaz
Deli gönül dem süremez yâd ile

Yâr yollarda kaldı gözüm
Âh sevdiğim, iki gözüm
Kande göreyim gül yüzün 94/1
Haberin kimden alayım
Ya kiminle eğleneyim

Ferâh geldi her bülbüle
Çiğ düşmüş kırmızı güle 95/4
Kalk Allah'dan hâcet dile
Uyan, gözler mestân uyan

Arab atdır koç yiğidin bindüğü
Meydân arar köşe köşe döndüğü
Âşıkların elden ele sunduğu
Bülbül figân ider güller bu mudır? 102/2

Be hey ela gözlü dilber
Râzı olsun Hudâ senden
Yanağın kırmızı güldür 44/1
Alur bülbül gıda senden

Şahinoğlu'nun aşk acısı temalı türküsünün (No: 39) beşinci dördlüğünde ve Meftunî'nin aşk temalı türküsünün (No: 49) beş dördlüğünde gül gonca sözcüğü ile beraber kullanılmıştır. Gonca; gülün açılmamış, en sevilen hali olduğu için kullanılmıştır.

Şahinoğlu aşk deryâsın taşırdım
Gonca gülüm sana gönül düşürdüm 39/5
Var aklımı heb başımdan şaşırdım
Gitdi yave kıldım şimdi özümü
Güzelliğin ermiş kemale beğim
Hüsanın ser çeşmesisin meleğim
Hüsnün gülü hiç solmasun sevdiğim
Gonca gülüm, ter sümbülüm 49/1
Âh benim yavru bülbülüm

Sensin güzel hûri sıfat bi-gümân
Sana nazir gelmiş değil bir zemân
Gül yüzünü tez örtmesün ol tuman 49/2
Gonca gülüm, ter sümbülüm
Âh benim yavru bülbülüm

Sen hüsn ile bir nâm kodun ellere
Yanakların teşbih olur güllere
Nâil ola ömrün nice yıllara
Gonca gülüm, ter sümbülüm 49/3
Âh benim yavru bülbülüm

Düşmüş siyah benler yüzüne senin
Kurbân olam ela gözüne senin
Hiç ermesün âfet özüne senin
Gonca gülüm, ter sümbülüm 49/4
Âh benim yavru bülbülüm

Meftunî der pâk zâtını bilesin
Karanfil ü anber büy-i lâlesin
Günden güne dahi güzel olasın
Gonca gülüm, ter sümbülüm 49/5
Âh benim yavru bülbülüm

Halil'in aşk temalı türküsünün (No: 69) tüm dörtlüklerinin sonunda ak gül; beyaz gül tamlaması kullanılmıştır.

Hañçerin eline al, derdlü sinem del
Kimdir ol sultâna kaldıran bir el?
Çeşmimin yaşını eyleme sel sel
Sevdiğim, meleğim, barışalım gel
Ak gülüm, sümbülüm, sarılalım gel 69/1

Gamına düşeli gitti ya gülmek
Ya nice mümkündür kendüyi bilmek
Zâlim ayrılıktan yeğdürür ölmek
Sevdiğim, meleğim, barışalım gel
Ak gülüm, sümbülüm, sarılalım gel 69/2

Dostumuz var ise şâd olub gülsün
İşitsün adûlar derd ile ölsün
Bağışla günâhım Hakk için olsun
Sevdiğim, meleğim, barışalım gel
Ak gülüm, sümbülüm, sarılalım gel 69/3

Hasret odı ile sinem dağlama
Sakla muhabbetim yâre söyleme
Halil’i gurbetde garib eyleme
Sevdiğim, meleğim, barışalım gel
Ak gülüm, sümbülüm, sarılalım gel 69/4

Ahmed’in aşk, hayata site temalı türküsünün (No: 79) üçüncü dörtlüğünde, Şahinoğlu’nun aşk temalı türküsünün (No: 18) ikinci dörtlüğünde, Köroğlu’nun aşk temalı türküsünün (No: 21) dördüncü dörtlüğünde, Mustafa’nın aşk temalı türküsünün (No: 44) dördüncü dörtlüğünde, Şahinoğlu’nun aşk temalı türküsünün (No: 60) ikinci dörtlüğünde “gonca gül” kullanılmıştır.

Hümâ kuşu gibi boynun uzadır
Yârim gelür deyu yollar gözedir
Al yanağı gonca gülden tâzedir 79/3
Solduruban nideceksin ey felek?

Benim sevdiceğim bir gonca güldür 18/2
Gözleri karadır ruhları aldır
Şirin-zebân hem kaşları hilâldir
Bülbülüym dâyim efgân ederim

İrfânın seçildiğine
Mey kurup içildiğine
Goncanın açıldığına 21/4
Bülbüller âh edip ağlar

Hokka ağzın gonca femler
Çeker mi kaşın kalemler kıl kalemler 44/2
Ko çeksün rakib elemeler
Gelmesün bir hatâ senden

Ben yârimin hayâlini gütmezdim
Eski derde yeni derdler katmasa
Bülbül gibi kârım efgân etmezdim
Dahi açılmadı gonca olmasa 60/2

Ali'nin doğa sevgisi temalı türküsünün (No: 66) üçüncü dördlüğünde, Fırad'ın nasihat, tasavvuf temalı türküsünün (No: 90) ilk dördlüğünde “sümbül” ifadesine yer verilmiştir.

Açılmış mor menevşeler, âl olmuş
Sümbülün de serv-i kaddi dal olmuş 66/3
Gördüm ırmakları mâl â-mâl olmuş
Cânımıza safâ verdi dağlar hey

Dosta doğru olan kişi
Üstâd olur erkânında
Biter hakikat sümbülü 90/1
Hakk'ın bağ-ı cihânında

2.2.5. İsimler

Halk kültürü sözlü yönü ağır basan bir kültürdür. Yaşanılan dönem, halk şairlerinin bulundukları koşullarda iyi bir eğitim alma hakkına her zaman sahip olmamaları sözlü geleneğin devamını sağlamıştır. Eserler, kulaktan kulağa, nesilden nesile aktarılırken ilk saz şairlerinin isimleri unutulur. Eserlerini imzalamak için mahlaslarını kullanırlar. Bu mahlaslar kimi zaman şairin kendi ismi, kimi zaman takma ismidir. Yine şiirlerde konuya örnek göstermek, anlatımı güçlendirmek için tarihte bilinen, tanınan kişilerin isimlerine yer verilir. Bu şekilde eserlerde telmih sanatına başvurulmaktadır (Kobotarian, 2013: 78).

MSS’de bulunan türkülerin sözlerinde adı geçen şahsiyetler Tablo 113’de verilmiştir.

Tablo 113. MSS’de bulunan türkülerin sözlerinde adı geçen şahsiyetler.

Kelime/İsim	Türkü No ve Bulunduğu Dörtlük/ Dörtlükler
Hız. Muhammed (S.A.V.)	10-4, 52-4, 81-4, 97-3
Yusuf-i Sanî	44-4
Hız. Ali	10-4, 81-1
Murtazâ	10-4
İmam Âzam	47-2
Hacı Bektaş-ı Veli	8-4,68-4
Veysel Karani	68-2
Molla Hünkâr	68-3
Sultan Murad	47-5
Murad Reis	81-1
Halil Paşa	10-3
Fazıl Paşa	13-4
İlyas Paşa	17-2
Seyyid Ahmed	13-4
Deli Hüseyin	13-4, 38-2
İskender	52-2
Manoğlu	77-3
Mehdi	17-3, 77-3
Halil	69-4
Veli Dede	68-5
Haydar/Haydaroğlu	77-1
Kayalıoğlu?	77-4
Kara Ali	77-4
Münkir	20-4
Nekir	20-4
Mecnun	22-4, 23-2, 30-4, 60-1, 64-4, 73-3, 79-2, 88-3
Leyla	30-4
Ferhad	1-1, 8-2, 23-2, 59-1, 88-3
Şirin	1-1, 8-2
Karacaoğlu	6-4, 27-5
Hallac-ı Mansur	45-2
Eyüp Ensari	43-1

Öksüz Âşık'ın kahramanlık temalı türküsünün (No: 10) dördüncü dörtlüğünde Hz. Muhammed (S.A.V.) , Hz. Ali ve Murtaza isimlerine yer verilmiş, bir sesleniş, onların hürmetine biçiminde duadır. Hz. Muhammed'in (S.A.V.) amcasının oğlu, aynı zamanda damadı olan Hz. Ali'ye lakap olarak Murtaza da denilmektedir.

Öksüz Âşık aydur mübârek gazâ
Yâ Muhammed, yâ Ali, yâ Murtazâ 10/4
Şehîdlik makamın Hudâ ver bize
Meded Allah deyu ölürüz bir gün

Ali'nin kahramanlık anlatan türküsünün (No: 52) dördüncü dörtlüğünde Hz. Muhammed (S.A.V) ismi, mucizelerine atıfta bulunmak adına kullanılmıştır.

Muhammed'in mucizâtı biledür
Evliyâlar sırrı İslâm ile dir
Beylerin dahi himmeti böyledir 52/4
Alınmaz mı dahi ne durur Girit

Armudlu'nun gaza temalı türküsünün (No: 81) dördüncü dörtlüğünde Hz. Muhammed' in adı geçmektedir. Gaza günleri, Hz. Muhammed'e (S.A.V.) mucizelerin indiği günler gibi anlatılmıştır.

Armudlu aydur; ey gazîler boyanmış kızıl kana
Kendünüze mağrur olman, dünya fenâdır fenâ
Deryâ yüzünde hûriler cenk ider bâd-ı sabâ
Muhammed'e mu'cizât indüğü günlerdir bugün 81/4

Kuloğlu'nun din temalı türküsünün (No: 97) üçüncü dörtlüğünde Hz. Muhammed'in (S.A.V) adı anılmaktadır. Bir dilekte bulunmaktadır.

Muhammed yerinden kalka

97/3

Yüzünden turâbı silke

Salavât verile halka

Âlem nûra bata birgün

Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 44) dördüncü dördlüğünde Yusuf-ı Sanî adı geçmiştir. Yusuf-ı Sanî, II. Bayezid zamanında (XV. yy.) yakışıklılığı ile Hz. Yusuf'a benzetilmiş bir şairdir (Çakır, 2021: 15).

Bre hey bu cânımın cânı

Sensin ol Yusuf-i Sâni

44/4

Alagelmişdir ihsânı

Bencileyin gedâ senden

Armudlu'nun gaza temalı türküsünün (No: 81) birinci dördlüğünde Hz. Ali'nin ismi anılmıştır. Savaş ortamında Hz. Ali'nin yiğitliğine ve atı Düldül'e telmih yapılmıştır.

Murâd Reis aydur, hey gazîler, hâzır olun vaktinize

Hazret-i Ali Düldül'e bindüğü günlerdir bugün

81/1

Âl (ü) âyâli hurdahaş olub şehîd olur gazîler

Analar oğul deyüb, anduğı günlerdir bugün

Al'oğlu'nun kahramanlık temalı türküsünün (No: 81) ikinci dördlüğünde İmam-ı Âzam ismi geçmektedir. İmam-ı Âzam; (D.699- Ö. 767) asıl adı Ebu Hanife Numan b. Sabit b. Zuta b. Mah'tır. Hanefilik mezhebinin kurucusudur (Yeniçeri, 1986: 255).

Rum gazîler cenge şarka çıkarlar

İmam Âzam gayretini çekerler

47/2

Rifâzların ciğerini sökerler

Melün şâha pek tabanca çalınır

Mustafa'nın ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 8) dördüncü dörtlüğünde Bektaşî tarikatının kurucusu Hacı Bektaş-ı Veli'nin adı geçmektedir. Asıl adı Muhammed Bektaş olan Hacı Bektaş Veli'nin 13. yüzyılda yaşadığı bilinmekle birlikte doğumu ile ilgili bilgiler farklılık göstermektedir (Güzel, 1994: 1).

Eskiden sarayda yapılan dinî törenlerde, savaş sırasında yapılan baskınlarda veya tasavvufî törenlerde ezgili veya ezgisiz dualar için gülbang ismi sıklıkla kullanılmıştır (Akdoğan, 1995: 253).

Gazada gülbangdan bahsedilmesi, yeniçerilerin Bektaşîliğe bağlı olmasındandır.

Dayim medhin eyle gazâ yolunun
Gülbângı çek Hacı Bektâş Velî'nin 8/4
Mevlâ kısmetini kesmez kulunun
Yâ eceldir, yâ dizdârdır, yâ nasîb

Ahmed'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 68) üçüncü dörtlüğünde Hacı Bektaş-ı Veli'nin, ikinci dörtlüğünde Veysel Karani'nin adı geçmektedir.

Veysel Karânî'nin VI. yüzyılın sonunda, 560-600 veya VII. yüzyılın ilk yarısında, 610-630 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir (Kaplan, 1991: 14)

Yine üçüncü dörtlükte geçen Molla Hünkâr ifadesiyle de Hacı Bektaş-ı Veli'yi ifade etmektedir.

Mısır'da bulmadım derdime çâre
Var, Hacı Bektâşî eşîği ara 68/3
Varsam, yüzler sürsem Mollâ Hünkâra
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

Âhımdan âşıklar gelür imâne
Âcizim, elinden devr-i zemâne
Veysel Karânî'den geçsem Yemen'e 68/2
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

Al'oglu'nun kahramanlık temalı türküsünün (No: 47) beşinci dördlüğünde Sultan Murad'ın adı geçmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama dönemi pâdişâhlarından olan Sultan IV. Murâd; döneminde Osmanlı'ya parlak bir devir yaşatmıştır.

Al'oglu duâ et Sultân Murâd'a
Günü bin eylesün ömrü ziyâde
Şâh ne kuvvetle geldin Bağdat'a
Eksiklik kimdedir şimdi bilinir

47/5

Armudlu'nun gaza temalı türküsünün (No: 81) birinci dördlüğünde Murâd Reis'ten bahsetmektedir. Turgut Reis'in yanında yetişmiştir. Osmanlı donanmasına sayısız hizmette bulunmuş, aynı zamanda sancak beyliği yapmıştır (Acıpınar, 2015: 522).

Murâd Reis aydur, hey gazîler, hâzır olun vaktinize
Hazret-i Ali Döldül'e bindüğü günlerdir bugün
Âl (ü) âyâli hurdahaş olub şehîd olur gazîler
Analar oğul deyüb, anduğı günlerdir bugün

81/1

Öksüz Âşık'ın kahramanlık temalı türküsünün (No: 10) üçüncü dördlüğünde Halil Paşa'nın adı geçmektedir. Halil Paşa 1609-1623 yılları arasında Kaptan-ı Derya olarak Osmanlı İmparatorluğu'na hizmet vermiştir (Acıpınar, 2013: 5).

Yetiş Halil Paşa yetiş kanımız
Emanettir teslim olur cânımız
Ya turâba nasîb olur tenimiz
Ya murâdımıza ireriz bir gün

10/3

Ufkî'nin eleştiri temalı türküsünün (No: 13) dördüncü dördlüğünde Fazıl Paşa'dan bahsedilmektedir. Buradaki Sadrazam Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa'dır. 1635-36 yıllarında Amasya/Vezirköprü'de doğup, 1676 yılında Çorlu yakınlarında vefat

etmiştir(Özcan, TDV, 2002 Er. Tar.06.06.2022). Yine dörtlükte Seydi Ahmet'ten (Ünal, 2011: 1-3) ve Deli Hüseyin'den de bahsedilmektedir. Deli Hüseyin Paşa 17.yy.'da yaşadığı ve İstanbul'da katledildiği bilinmektedir. Çeşitli eyaletlerin valiliğini, uzun yıllar Girit serdarlığını ve üç kez Kapatan-ı Deryalık dâhil yüksek devlet görevlerinde bulunmuş bir Osmanlı devlet adamı ve askeridir (Sağır, 2013: 285). Ayrıca kahramanlık temalı anonim türkünün (No: 38) ikinci dörtlüğünde de Deli Hüseyin Paşa'nın adı geçmektedir.

Kani Fazıl Paşa Bosna serdârı
Seydi Ahmed serhadın ciğerdârı
Del' Hüseyin Girit'in cenk güzârı 13/4
Gazâen maktuller düşdü burkaya

Deli Hüseyin'in anılur cengi 38/2
Islah için kırdı hayli frengi
Arslan kaplanı bir pelengi
Bilür kolayını şikâr basmanın

Kâtib Ali'nin hiciv temalı türküsünün (No: 17) ikinci dörtlüğünde İlyas Paşa'dan bahsedilmektedir. İlyas Paşa; Osmanlı devlet adamıdır. IV. Murad'ın vezir-i azamlarından olan İlyas Paşa'nın Soma'nın Fidanlı Köyünde (1581-91) doğduğu ve 1632'de İstanbul'da ölmüştür (Yıldız, 1965: 1, 40).

Saydederler seni türlü fenn ile
Kurtulamazsın nice yüz bin and ile
İlyas Paşa gibi kayd ü bend ile 17/2
Bir gün hünkâr divânına gelirsın

Ali'nin gaza temalı türküsünün (No: 52) ikinci dörtlüğünde Büyük İskender'in adı geçmektedir. Büyük İskender; MÖ 356-323 yıllarında yaşamıştır (Yılmaz, C.A. 2016: 47, 214).

Hünkârımız İskender-i zemândur
Düşmana kılıcı gâyet yamandur
Nâra düşmüş çevre yana dumandur 96/2
Sanki bir ejderdir bağırır Girit

Kâtib Ali'nin hiciv temalı türküsünün (No:17) üçüncü dörtlüğünde Manoğlu ismi geçmektedir. Manoğlu, Lübnan' da bağımsız bir idare kurmak üzere isyan eden dürzî emiridir (Emecen, TDV. Er. T. 06.06.2022)

Yine dörtlükte Mehdi adı da geçmektedir. Mehdi, Bozoklu Şeyh Celal'dir. Mehdi iddiası ile isyan çıkarmıştır (İlgürel, TDV, E.T. 06.06.2022).

Çok âsiyi çengellere dizdiler
Manoğlu'nun askerini bozdular 17/3
Hem Mehdi'nin derisini yüzdüler 17/3
Kayalıoğlu berdâr oldu bilirsin

Aşk temalı türküsünün son bendinde kendi adını geçiren Halil, bir saz şairidir.

Hasret odı ile sinem dağlama
Sakla muhabbetim yâre söyleme
Halil'i gurbetde garib eyleme 69/4
Sevdiğim, meleğim, barışalım gel
Ak gülüm, sümbülüm, sarılalım gel

Ahmed'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 68) beşinci dörtlüğünde Veli Dede'nin ismi geçmektedir. Cezayir gözcüsü olarak anılan Hüseyin Veli Dede, 1554 yılında vefat ettiği bilinmektedir (Tütüncü, 2016: 10).

Bir ber-güzâr alsam, varsam edâya
Cezayir gözcüsü Veli Dede'ye 68/5
Karşu durmak olmaz Hakk'dan gelen kazâya
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

Kâtib Ali'nin hiciv-öğüt temalı türküsünün (No: 17/ 77) ilk dörtlüğünde Haydaroğlu ismi geçmektedir. Dönemin veziri Kemankeş Mustafa Paşa döneminde (1638-1644) Uluborlu'da bulunan Velî Baba tekkesinde öldürülen babası Kara Haydar'ın intikamını almak için eşkıyalığa başladığı anlatılır (Evliya Çelebi, IV, 473). İntikam dışında Vezir-i Azam Hezarpâre Ahmed Paşa'dan birkaç kez sancak beyliği istemiş olmasına rağmen bu makamı elde edemeyişinin de eşkıyalığa başlamasında etkili olduğu söylenmektedir (Uluçay, XVII. Asırda Saruhan, s. 51).

Haydaroğlu, aklın yok mu başında 17-77/1
Niçin Âl-i Osman'a âsi olursun
Her ne zulüm eyledinse dünyada
Etdiklerin cümle bir bir bulursun

Kâtib Ali'nin hiciv ve öğüt temalı türküsünün (ki 17 ve 77 numaralı türkülerdir) üçüncü dörtlüğünde *Kayalıoğlu adı geçmektedir. Kayalıoğlu, bir isyancıdır*. Dördüncü dörtlüğünde Kara Ali'nin adı geçmektedir. Kara Ali; Osmanlı'nın en ünlü ve en acımasız celladıdır. Sultan İbrahim, şair Nef'i de dâhil olmak üzere birçok ünlü ismin infazını yapmış, cesetlerinin kafasını şifre adlı özel usturası ile kazımıştır. (Yüksel, E. Osmanlı Cellatları, s.78, 82).

Çok âsiyi çengellere dizdiler
Manoğlu'nun askerini bozdular
Hem Mehdi'nin derisini yüzdüler
Kayalıoğlu berdâr oldu bilirsin 17-77/3

Niçin oturmazsın kendi hâlinde
Şimdi sensin cümle halkın dilinde
Bilmiş ol ki Kara Ali'nin elinde 17-77/4
Türlü türlü azâb ile ölürsün

Ufkî'nin aşk, kahramanlık temalı türküsünün (No: 20) dördüncü dördlüğünde Münkîr ve Nekîr adları geçmektedir. Münkîr ve Nekîr, Ehl-i Sünnete göre ölen kişiye Rabbini, Peygamberini, dinîni sual eden meleklerdir. Yine Ufkî'ye ait olan aşk temalı türkünün (No: 22) dördüncü dördlüğünde Mecnun adı geçmektedir. Mecnun, cinlenmiş, aklını yitirmiş anlamına gelip, Arap edebiyatının en ünlü halk hikâyelerinin erkek kahramanıdır.

Âhir-dem ecel yetince

Defn olub kabre girince

Münkîr ve Nekîr gelince

20/4

Cevâb vermek ne müşküldür

Abdâl gitsem yola

Mecnûn gibi düşsem dile

22/4

Nazlı dilber güle güle

Aldı gönlümü vermedi

Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 23) ikinci dördlüğünde Mecnun ve Ferhat isimleri kullanılmaktadır. Ferhat, Şirin' e olan aşkı için dağı delip su getirmeye çalışan bir delikanlıyı anlatan halk hikâyesinin kahramanıdır. Mecnun da aşkına kavuşamadığı için çöllere düşmüş bir âşıktır.

Kayaları deldi Ferhâd

23/2

Garib bülbül ider feryâd

Katil misin boyu şimşâd?

Mecnûnunun senin şimdi

Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 30) dördüncü dördlüğünde Mecnun ve Leyla isimleri geçmektedir. Mecnun, Leyla'ya kavuşamadığı için çöllere düşen âşık, Leyla ise dönemin Emir'inin kızı ve maşuktur.

Mecnûn, Leylâ için âklın şaşırmiş 30/4
Muhabbet deryâsın başdan aşırmiş
Bûlbülü gör, güle gönül düşürmüş
Ol da bencileyin yanar, yakılır

Şahin/ Şahinoğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 60) ilk dörtlüğünde Mecnun ve Leyla'dan bahsedilmektedir.

Ben aklımı hiç perişân etmezdim
Her bakışda gönülcüğüm almasa
Yerim, yurdum bırakub dağa gitmezdim
Leylâm olub beni mecnûn kılmasa 60/1

Aşk temalı anonim türkünün (No: 64) dördüncü dörtlüğünde de Mecnun adı geçmektedir.

Yârimin dolusun içdim
Mest olup kendimden geçdim
Yâr bugün serden geçdim
Mecnûn olup dağa düşdüm 64/4

Ahmed'in aşk, hayata sitem temalı türküsünün (No: 79) ikinci dörtlüğünde yine Mecnun adı geçmektedir.

Ey felek böyle bilmezdim ben seni
Aklım aldın, divâne kıldın beni
Mecnûn gibi dağlara saldın beni 79/2
Dahi bana nideceksin ey felek?

Mustafa'nın aşk, ayrılık, gurbet temalı türküsünün (No. 88) üçüncü dörtlüğünde Mecnun, Leyla ve Ferhad isimleri geçmektedir.

Ferhâd olmayan dağları delemes 88/3
Mecnûn olmayan Leylâ'sın bulamaz
Aşk ile mest olan âşık gülemez
Geçer günü âh ile feryâd ile

Mehemmed'in kadere sitem temalı türküsünün (No: 73) üçüncü dörtlüğünde Mecnun adına rastlanmaktadır.

Lekeler elinden zebûn olmuşum
Sararuben hazânleyn solmuşum
Leylim, beterûben mecnûn olmuşum 73/3
Dağlara düşecek zemân oldu mu?

Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 1) ilk dörtlüğünde Ferhad ve Şirin adları geçmektedir. Hikâyede Şirin bir ülkenin Melikesinin yeğenidir. Ferhad'da duvar ustasıdır. Kavuşmalarını istemeyen Şirin'in teyzesi, Ferhad'a şehre dağın arkasından su getirme şartı sunar. Ancak su gelmeden iki âşık da ölür.

Gel civan, böyle salınma
Şunda yahşı var yaman var
Ferhâd'ım asıldım sarpa
Şirin'in serde duman var 1/1

Mustafa'nın ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 8) ikinci dörtlüğünde Ferhad, Şirin ve Leyla isimleri geçmektedir.

Ferhâd dağ başından yol aştım
Şirin'i gördüm de Leylâ'ya ulaştım 8/2
Yedi iklim dört köşeyi dolaştım
Ya eceldir, ya dizdârdır, ya nasîb

Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 23) ikinci dörtlüğünde Ferhad ve Mecnun adları geçmektedir.

Kayaları deldi Ferhâd
Garib bülbül ider feryâd
Katil misin boyu şimşâd? 23/2
Mecnûnunum senin şimdi

Aşk temalı anonim türkünün (No: 59) ilk dörtlüğünde Ferhad'a telmihte bulunulmuştur.

Çünkü ayrı düşdüm kara gözlümden
Ağlayayım, akıdayım yâşı ben
Yüzü güneş ve hem şirin sözlümden
Ferhâdım deleyim dağı, taşı ben 59/1

Aşağıda örnek verilen türkülerde Karacaoğlan adı geçmektedir. Karacaoğlan onyedinci asır âşıklarından olup, güzellmeleri ile tanınır. Mahlas olarak bu ismi kullanır.

Karacaoğlan aydur yârim gelürse 6/4
Deli gönül istediğüm bulursa
Danışırım icâzetin olursa
İki leblerinden, bir yanağından.

Coşdu Karacaoğlan coşdu 27/5
Aşk deryâsı boydan aşdı
Bir gül idin, çağın geçdi
Sol imdi dilber, sol imdi

Kâtibî'nin feleğe sitem temalı türküsünün (No: 45) ikinci dörtlüğünde Hallac-ı Mansur ismi anılmaktadır. M.S. 858'de İran'ın Fars eyaletinde bulunan Beyzâ'nın

kuzeydoğusundaki Tûr'da doğan Hallac-ı Mansur, ünlü bir mutasavvıftır. Asıl adı Ebû'l-Mugîs el-Hüseyn b. Mansûr el-Beyzâvî olduğu halde İran'da ve Osmanlılarda daha çok Mansûr ve Hallâc-ı Mansûr şeklinde babasının adıyla anılmış, kendisine “Mansûr” adı verilirken davasının zafere ulaşmış olduğuna işaret edilmiştir. Allah'ın yardımına mazhar olduğunu anlatmak için ona “Nâsır'ın (Allah'ın) Mansûr'u” diyenler de olmuştur. Melâmet ehli arasında “sultânü'l-melâmetiyyîn” diye anılır. Bir dönem Cüneyd-i Bağdadi'nin sohbetlerinde yer almıştır. Ancak daha sonra uzaklaştırılmıştır. Hallâc, M.S. 922 tarihinde Bağdat'ın Bâbüttâk denilen semtinde önce kırbaçlandı; burnu, kolları ve ayakları kesildikten sonra idam edildi (Uludağ, TDV. Er. T. 06.06.2022).

Ağladırın beni eller gülünce
Hatâ mı olur çeşmim yaşın silince?
Hallâc-ı Mansûr üstüne gelince
Her taşı ki atsın tavandan tavana hey

45/2

Kâtibî'nin gaza temalı türküsünün (No: 43) ilk dörtlüğünde Ebû Eyyûb el-Ensârî adı anılmaktadır. Hazrec kabilesinin Neccâroğulları kolundandır. Hicretten iki yıl kadar önce hanımı Ümmü Eyyûb ile birlikte müslüman oldu ve ensardan İslâmiyet'i ilk kabul edenler arasında yer aldı. Hz. Peygamber zamanında Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin bir araya getirilmesine hizmet etti. Katıldığı seferlerin sonuncusu Müslümanların ilk İstanbul kuşatması oldu. Ebû Eyyûb, kuşatma devam ederken hastalanarak (669) yılında vefat etti (Algül. TDV. Er. T. 06.06.2022).

Dostlar benim mekânımı ararsa
Deyin Hazret Eba Eyyûb Ensari
Ve ol aziz kimdir deyu sorarsa
Hazretin ashâbı hem alemdârı

43/1

2.2.6. Sayılar

Sayılar insan hayatında önemli bir rol oynar. Çevremizde 00:00'da dilek tutan insanlar vardır. Bu inanca sahip bazı kişiler belli tarih ve sayılarda piyango bileti alarak 20.02.2020 tarihinde mutluluk ve şans getirme arzusuyla evlendiler. Sayılarla ilgili inançların son zamanlarda ortaya çıkmadığı bilinmektedir. Antik çağlardan beri her sayının gizemli bir anlamı olduğuna inanılır: bazı sayılar çok fazla kazanç ve şans getirirken diğerleri başarısızlığa neden olabilir.

Melenko'ya göre (2012); Sümer, Babil, Hint ve Mısır uygarlıklarının yanı sıra birçok kültürde de sayı her şeyin başlangıcı olarak kabul edilir. Matematiğe yaptığı katkılardan dolayı "Sayıların Babası" olarak bilinen Pisagor, "Dünya sayıların gücüyle yaratılmıştır" der. Pisagor sadece sayıları matematiksel olarak incelememiş, her sayının dünyadaki yerini ve anlamını deşifre etmeye çalışmıştır (Torebekkyzy, 2021: 83). Özellikle İslamiyet'in kabulü sonrasında belli sayılar hem yaşamda hem edebiyatta ve sanatta 3, 6, 7, 9, 40, 52 gibi sayılar ön plandadır.

Eski Türkler de, özellikle Göktürkler'de dört, yedi, dokuz ve 12 sayıları kutsal kabul edilmiştir. Bu sayıların kutsal kabul edilmesinin sebepleri tabiat olayları ve yıldızlarla ilişkilendirilmiştir (Akdoğan, 1999: 6).

MSS'de bulunan türkülerin sözlerinde geçen sayılar Tablo 114'de verilmiştir.

Tablo 114. MSS'de Bulunan Türkülerin Sözlerinde Adı Geçen Sayılar

Kelime	Türkü No ve Bulunduğu Dörtlük/ Dörtlükler
Bin bir	19/1, 45/3
Onsekiz bin âlem	82/1
Yüz bin	17/2, 54/4, 57/3, 58/4, 88/4
Yedi	8/2, 54/4
Dört	8/2, 32/4, 39/1, 48/4, 63/3
Seksen	19/5
Hezâr	37/1
Yüz yıl	45/4

Kâtib Ali'nin inanç/din temalı türküsünün (No: 19) birinci dörtlüğünde bin bir sayısı geçmektedir. Bir sayısı Allah'ın mutlak varlığını işaret etmektedir. "Bir" sayıdan ziyade, sayıların özüdür. Çünkü tüm sayılar bir eksilerek ya da artarak oluşur. Bir sayıdan '1' çıkarsa o sayı yok olur, sayıya '1' eklenirse başka bir sayı var olur. Tıpkı tevhid misali. Bu belirleme "Her nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir." (Zariyat, 57/4) ayetinde

de karşımıza çıkar. Yine dünya edebiyatındaki en önemli anlatılardan biri “Binbir Gece Masalları”dır. Bu manada bakıldığında, türküde geçen bin bir sayısının da Allah’ın birden çok sıfatına ya da dua ederken anılan salih kullara işaret ettiği de düşünülebilir.

Binbir adın hürmeti için murâdım 19/1
Vermeyince alma Mevlâ cânımı
Ela gözlü sevdiğimi sineme
Sarmayınca alma Mevlâ cânımı

Kâtibî’nin feleğe sitem temalı türküsünün (No: 45) üçüncü dörtlüğünde bin bir ifadesi yine karşımıza çıkmaktadır. Bin bir sayısı burada pek çok ifadesini karşılamakta ve övgü manasında kullanılmaktadır.

Yoktan vâr eyleyen seni götürsün
Benim dâdım alıvirüb bitürsün
Öküz balık seni nice götürsün
Binbir adlı güzel görmüş binâ hey 45/3

MSS’de Kul Mustafa’nın Allah aşkını anlatan türküsünün (No: 82) ilk dörtlüğünde “On sekiz bin” sayısı geçmektedir. Kur'an'da geçen “Rabbul âlemin” tabirinde, âlimlerimiz 18.000 âlem demişler. Bu rakam kesretten kinayedir.

Bu âlemin sırrı Akşemseddin’e göre Hz. Muhammed (S.A.V.)’in değerli ruhlarının makamıdır. Onsekizbin âlem o nurun aşkına yaratılmıştır (Yıldız, 2016: 54).

Buna göre her bir hücre, başka hücrelere benzememesi dolayısıyla bir âlemdir. Burada kullanılan sayının da bunu işaret ettiği düşünülebilir.

Onsekizbin âlem yaratılmadın 82/1
Hûb yaratmış Habibinin nûrunı
Dinleyin nasihati, görün ne dimiş
Ümmeti olan görmez tamu nârını

“Yüz bin” sayısı, şiirlerde farklı anlamlarda geçse de Risaletü’n Nushiyye ve Yunus Divanı’nda ayrı bir değer görür. 100.000 melik ve 100.000 sultan bütün mallarını dünyada bırakıp da öyle göçmüşlerdir. Eğer bunlar dost yüzünü görüp ilâhi aşkı yaşasalardı, bütün bedensel arzularından ve tüm kazanımlarından vazgeçerlerdi. Özellikle riyâ askerleri olan 100.000 çeşit bilgi veya düşünce vardır ki ilâhi aşk yolundaki kişi bu riyâ askerlerini ancak nefsini öldürmekle yok edebilecektir. Yine yolundan sapmışları yüz bin peygamber gelse kurtaramaz (Babacan, 2018: 298-299). Burada sayının aslında farklı anlamlara bağlanmış ve tasavvufta da sıklıkla kullanılıyor olsa da çokluğu, mübalağalı anlatımı belirttiği aşikârdır.

Kâtib Ali’nin hiciv tarzındaki türküsünün (No: 17) ikinci dördlüğünde yüz bin sayısı geçmektedir. Ancak burada çok fazla, haddinden fazla anlamlarına gelecek biçimde kullanılmıştır.

Saydederler seni türlü fenn ile
Kurtulamazsın nice yüz bin and ile 17/2
İlyas Paşa gibi kayd ü bend ile
Bir gün hünkâr divânına gelirsın

Şahin’in aşk, ayrılık temalı şiirinin (No: 54) dördüncü dördlüğünde geçen yüz bin sayısı farklı farklı, çokça anlamlarında kullanılmıştır.

Felek bir gün yok ki çârhın döndürmez
Bana yüz bin dürlü elem göndermez 54/4
Yedi deryâyı nûş eylesen söndürmez
Yüreğimde olan harâretimi

Kâtibî’nin nasihat temalı türküsünün (No: 57) üçüncü dördlüğünde iyiliğin yüz bin düşmanı cezalandıracağından bahsederek, bu sayı mübalağa anlamlı kullanılmıştır.

Kim ki oturduysa mühibb postuna
Kemlik sanmaz kâmillerin kaskına
İylik eden bir ehl-i dostuna
Yüz bin adüvlerin tazir etmektedir 57/3

Kul Mustafa'nın kahramanlık temalı şiirinin (No: 58) dördüncü dördlüğünde yüz bin sayısı çokluk, çeşitlilik anlamlarında kullanılmıştır. Aynı saz şairinin aşk, ayrılık temalı türküsünün (No: 88) birinci dördlüğünde de yüz bin sözcüğü mübalağa, çokluk bildirmektedir.

Kahramandan nedir farkı
On siperden geçdi zerkı
Düşmanlar edemez terki
Yüz bin türlü tuzağından 58/4

Bülbül feryâd ider güle bulaşmaz
Tuti-i sükkeri zağ ile bilişmez
Yüz bin olsun tabiatdır alışmaz 88/4
Deli gönül dem süremez yâd ile

Halk kültüründe yedi sayısına fazlaca rastlanmaktadır ve bu sayı kutsal olduğu kadar birçok beşeri manada da önemli derecede yer almaktadır.

Kılıç ve Eser (2016)'in çalışmasında; insanlar, ilk tanrılarının meşruiyetini, kâinatı ve insanlığı yaratma güçlerinin sırrına bağlamışlar ve yaratılışın gizli şifresini deşifre etmek için çok uğraşmışlardır. Bu çaba onu ilâhi âleme götürmüştür. Bu durum yüce Tanrı'nın suretini, var olan "yaratıcı"nın ötesindeki varlığı doğurmuştur. Ayrıca insanlar belirli sayıların kutsal bir sırrı olduğuna inanmışlar ve bu sırrı tanrılara dayandırmışlardır. Öyle ki, eski düşünce ve kutsal kitaplarda kullanılan sayıların sembolizminde tek sayıların, özellikle de yedi sayısının diğer tüm sayılara göre büyük bir avantajı olduğuna inanmışlardır. Aslında medeniyetin beşiği Mezopotamya'da yedi tanrı, yedi bilge, yedi yıldız, yedi kötü ruh, yedi yer, yedi deniz, yedi nehir, yedi rüzgâr, yedi

evren gibi semboller vardır. Canavarlar birçok teolojik ve mitolojik metinde yer almaktadır. Aynı şekilde eski Yunan toplumu, Musevi, Hristiyan ve İslam dünyasında da yedi sayısının kutsallığı ve faziletinin pek çok örneği vardır. Antik Yunan'da Pisagorcular ve Neoplatonlar bu eseri temsil ederken, Yahudi Kabala'sında yedi kutsal isim geçmektedir. Hristiyanlıkta da yedi sembolizminin devletin ve toplumun sürekli gelişimini temsil ettiğine inanılır. Son olarak, bazı İslam tefsirlerinde yedi tane vardır; ilâhi güce ulaşmanın, hak kapısını açmanın, dünyevi niteliklerden ve ruhlardan kurtulmanın anahtarı olarak kabul edilir (Kılıç ve Eser, 2016: 77).

Mustafa'nın ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 8) ikinci dörtlüğünde yedi sayısı geçmektedir. Burada yedi sayısı yedi kıtayı işaret etmektedir.

Ferhâd dağ başından yol aştım
Şirin'i gördüm de Leylâ'ya ulaştım
Yedi iklim dört köşeyi dolaşdım 8/2
Ya eceldir, ya dizdârdır, ya nasîb

Şahin'in aşk, ayrılık temalı türküsünün (No: 54) dördüncü dörtlüğünde yedi sayısı dünyanın yedi kıtasını çevreleyen yedi deniz gibi düşünülmüş olabilir. Yani ne kadar deniz, ne kadar su varsa kullanmak anlamında mübalağa yapılmıştır.

Felek bir gün yok ki çârân döndürmez
Bana yüz bin dürlü elem göndermez 54/4
Yedi deryâyı nûş eylesen söndürmez
Yüreğimde olan harâretimi

Dört sayısı, dört elementi (Ateş-Hava-Toprak-Su) sembolize eder. Böylece dört, dünyanın yapı taşı olarak da yer alır. Hristiyanlıktaki haçın dört kolu, dört İncil, İslam'daki dört büyük melek, dört halife bu sembolizmle alakalıdır (Küçük, 2013: 100).

Mustafa'nın ilâhi aşk temalı türküsünde (No: 8) dört sayısı geçmektedir. Burada eşit olan, her yeri kaplayan anlamında kullanılmıştır.

Ferhâd dağ başından yol aştım
Şirin'i gördüm de Leylâ'ya ulaştım
Yedi iklim dört köşeyi dolaşdım 8/2
Ya eceldir, ya dizdârdır, ya nasîb

Şairi bilinmeyen doğa temalı türkünün (No: 32) dördüncü dördlüğünde dört sayısı ve Şahinoğlu'nun aşk acısı temalı türküsünün (No: 39) birinci dördlüğünde geçen dört sayısı her taraf anlamına gelecek biçimde kullanılmıştır.

Felek tebdil etdi giceye günü
Değişdi abâya ol yeşil donu
Kar yağub, buz donub aldı dört yanı 32/4
Kar bana yol vermez beli dağların

Acepdır ki şu fenâya geleli
Gitdi felek güldürmedi yüzümü
Gam kasâvet dört yanımı alalı 39/1
Gitdi bilmedim ben kış u yazımı

Kuloğlu'nun ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 63) üçüncü dördlüğünde geçen dört sayısı kutsal kitapları belirtmektedir.

Nice yoldaşlar var kendü hâlinde
İnsanın iyliği kendü elinde
Kurân'a amel et sen din yolunda 63/3
Okunan dört kitâb hak değil midir?

Kâtib Ali'nin din temalı türküsünün (No: 19) beşinci dördlüğünde seksen sayısı geçmektedir. Şair, bu sayı ile ihtiyarlığını, kendi yaşını anlatmıştır.

Kimse rahm eylemez akar yaşıma
Nice hâller geçmiş garib başıma
Kâtib Ali aydur seksen yaşıma 19/5
Girmeyince alma Mevlâ cânımı

Tek bir dörtlükten oluşan doksan bir numaralı ve ayrılık/ aşk temalı anonim türkünün dörtlüğünde geçen, bin anlamına gelen Farsça “hezâr hâr” (Devellioğlu, 1997: 326, 361) kelimesi “pek çok diken” anlamlarında kullanılmıştır.

Her gülün yanında biter hezâr hâr 91/1
Ânun içün şeydâ bülbül ider zâr
Ben bilürüm sana öğüt veren var
Beni senden ayıranlar gülmesün, onmasun, bitmesün

Kâtibî’nin sitem temalı türküsünün (No:45) dördüncü dörtlüğünde geçen yüz yıl ifadesi dünyanın var oluşundan bu yana geçen süreyi kabaca ifade etmek için kullanılmıştır.

Nice yüz yıl şöyle hâlî yatasın 45/4
Eski derdlerine derdler katasın
Derler idi bilmez idim ötesin
Neymişsin bire yalancı fenâ hey

2.2.7. Renkler

Türkler, tarih sahnesine çıktıkları günden itibaren renklere oldukça değer vermişlerdir. Hem kültürel hem sosyal yaşamda, doğada var olan renkleri kullanmak doğaya saygı olarak görülmüştür. Din adamı, ozan, şifacı olarak kabul edilen Şamanların da kıyafetlerinde farklı renkler taşımaları bu sebeptir. Anlatılardan beş ana renk kullanıldığı anlaşılmaktadır. Aslında bunu dünyanın dört yönü ve merkezi olarak kullandıklarına da rastlanmaktadır. Merkez sarı, doğu yeşil (gök), batı ak, güney kırmızı ve kuzey de kara olarak anlatılır (Genç, 2009: 1075).

MSS’de bulunan türkülerin sözlerinde adı geçen renkler Tablo 115’da verilmiştir.

Tablo 115. MSS’de Bulunan Türkülerin Sözlerinde Adı Geçen Renkler

Kelime	Türkü No ve Bulunduğu Dörtlük/ Dörtlükler
Ak	7/2, 31/2, 67/7, 78/3, 85/4, 91/2
Siyah	2/4, 49/4, 60/5, 100/2, 100/3, 101/5
Kara	16/1, 16/2, 17/4, 18/2, 19/4, 22/159/1, 63/1, 63/4, 67/5
Kara	45/1, 91/2
Yeşil	2/4, 4/1, 9/1, 21/3, 32/1, 32/4, 50/5, 67/8, 86/1
Gök	38/5
Boyanmak	81/4
Beyaz	63/2
Ela	16/2, 16/5, 19/1, 25/1, 33/1, 44/1, 49/4
Kırmızı	16/3, 34/1, 44/1, 95/4

Şahin’in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 7) ikinci dörtlüğünde ak rengi kullanılmıştır. Ak, temizlik ve saflık anlatmakta olup, kalbin kötülükten, neftsen arındığını belirtir.

Halkın eşrefiyüz, sözümüz hakdır
Kıblemiz Kâbe’dir, kalbimiz akdır
Eksiklü kuluyuz, hem cürmümüz çokdur
Hakk’ın rahmeti çok der de gezeriz 7/2

“Ak” kelimesi beyaz ten anlamında; Kâtib’in aşk temalı türküsünün (No: 31) ikinci dörtlüğünde, Aşk temalı anonim türkünün (No: 67) yedinci dörtlüğünde, Aşk temalı diğer anonim türkünün (No: 78) üçüncü dörtlüğünde ve Öksüz Âşık’ın aşk temalı türküsünün (No: 91) ikinci dörtlüğünde kullanılmıştır.

Kani senin ile yiyüb, içdüğüm
Öpüb, koçup ak göğsünü açduğum
Âh meleşim nedir benden kaçduğun
Aklımı almasan ne idi ezelden 31/2
Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bari

Vardım gördüm un almış
Ak ellerin domalamış 67/7
Bir bey oğlu kul eylemiş
Boyu güzel yâr
Yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş
Yüze güler yâr

Ak göğsünü açtım deryâya karşı
Ağlamak âram var ellere karşı
Gel beni ağlatma düşmeme karşı 78/3
Sinemde kalduğum cânım bellü değil mi?

Yolda rast geldim yârime
Bir safâ geldi cânıma
Ak göğsü kara bağrıma 91/2
Sardığım yâr değil misin?

Aşk temalı anonim türkünün (No: 85) dördüncü dörtlüğünde geçen ak sözcüğü beyaz, temiz anlamlarında kullanılmaktadır.

Bir visâle iremedim
Ak koynuna giremedim 85/4
Bir gicecik saramadım
Bülbül sen âh et, ben de âh ideyim

Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 2) dördüncü dörtlüğünde geçen "siyah", elbisenin rengini belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

Kaşın çatup kâküllerin tararsın
Bencileyin bendeyi çok ararsın
Yavrum niçün siyahlara girirsin 2/4
Melek olanlarda yeşil don olur

Meftûni'nin aşk temalı türküsünün (No: 49) dördüncü dörtlüğünde geçen siyah, yârin yüzündeki benlerin rengini ifade etmektedir.

Düşmüş siyah benler yüzüne senin 49/4
Kurbân olam ela gözüne senin
Hiç ermesün âfet özüne senin
Gonca gülüm, ter sümbülüm
Âh benim yavru bülbülüm

Şahinoğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 60) beşinci dörtlüğünde geçen siyah ifadesi saç rengini belirtmektedir.

Şahinoğlu aceb der kim dileğim
Geçmez, aksine devr ider feleğim
Saçı sümbül, zülfü siyah meleğim 60/5
Ağlar mıydı kul olduğun bilmese?

Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 100) ikinci ve üçüncü dörtlüğünde geçen siyah renk kaşın rengini ifade etmektedir.

Siyah kaşın göze perde 100/2
Sen uğratdın beni derde
Ben giderim, sen şu yerde
Kalursın ammâ ben öldüm

Siyah kaşın kamçılayın
Yokdur güzel sencileyin
Bir gedâyı bencileyin 100/3
Bulursun ammâ ben öldüm

Şahin'in aşk temalı türküsünün (No: 101) beşinci dördlüğünde geçen siyah ifadesi zülûf rengi olarak kullanılmıştır.

Şahin aydur, acebdir kim dileğim
Geçmez, aksine dev ider feleğim
Saçı sümbül, zülfü siyah meleşim 101/5
Ağlar mıydım, kul olduğum bilmesem

Kul Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 16) birinci ve ikinci dördlüğünde geçen kara sözcüğü kaşın ve gözün rengini bildirmektedir.

Âşık oldum bir kaşları karaya 16/1
Alamam gönlümü çâre değildir
Bağrımız hûn oldu ciğerim pürân
Şimdi onulacak yara değildir

Ben söylesem sözüm çıkar beyaza
Yufkadır bağrımız değmez niyâza
Âşık isteyince verirmiş Hudâ
Elâdır gözleri, kara değildir 16/2

Kâtib Ali'nin hiciv temalı türküsünün (No: 17) dördüncü dördlüğünde geçen “kara” sözcüğü, lakap olarak kullanılmaktadır. Ya gözü kara olmayı ya da esmer teni ifade etmektedir.

Niçün oturmazsın kendi hâlinde
Şimdi sensin cümle halkın dilinde
Bilmiş ol ki Kara Ali'nin elinde 17/4
Türlü türlü azâb ile ölürsün

Şahinoğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 18) ikinci dördlüğünde kara, gözün siyah rengini bildirmektedir. Ayrıca aşk, ayrılık temalı anonim türkünün (No. 59) ilk dördlüğünde de geçen kara ifadesi yine gözün siyah rengini ifade etmektedir.

Benim sevdiceğim bir gonca güldür
Gözleri karadır ruhları aldır
Şirin-zebân hem kaşları hilâldir 18/2
Bülbülüym dâyim efgân ederim
Çünkü ayrı düşdüm kara gözlümden
Ağlayayım, akıdayım yâşı ben
Yüzü güneş ve hem şirin sözlümden 59/1
Ferhâdım deleyim dağı, taşı ben

Kâtib Ali'nin inanç/din temalı türküsünün (No: 19) dördüncü dördlüğünde geçen kara sözcüğü Kâbe'nin üzerindeki siyah örtüyü belirtmektedir.

Yâ ilâhi sen bilürsün râzımı
Sana doğru tutdum dâyim özümü
Kara donlu Beytullâh'a yüzümü 19/4
Sürmeyince alma Mevlâ cânımı

Ali Ufkî'nin aşk temalı türküsünün (No: 22) ilk dördlüğünde geçen kare sözcüğü kaşın kara olduğunu ifade etmek için kullanılmıştır.

Şunda bir kaşları kâre
Aldı gönlümü vermedi
Yüreğime vuran yâre 22/1
Aldı gönlümü vermedi

Yakıcısı bilinmeyen aşk temalı oyun türküsünün (No: 63) birinci ve dördüncü dörtlüklerinde geçen kara ifadesi ilk dörtlükte kıyafetin rengi, dördüncü dörtlükte zülfün rengi anlamlarında kullanılmıştır.

Atladım, çıkdım dereyi
Oturmuş zülfün tarayı
Bugün geydüğü karayı 63/1
Sordum civan niçün gelmez
Oldu yürek pâre pâre
Hakk'dan gelene ne çâre
Sordum civan niçün gelmez 63/4
Çifte benlim zülfü kara

Aşk temalı anonim oyun türküsünün (No: 67) beşinci dörtlüğünde geçen kare ifadesi mendilin rengini ifade etmektedir.

Desti-mâlim tokuz pâre
Kimi akdır kimi kâre 67/5
Var derd ki dermân ara
Boyu güzel yâr
Yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş
Yüze güler yâr

Kâtibî'nin feleğe sitem temalı türküsünün (No: 45) ilk dördlüğünde geçen kara ifadesi dertli anlamında kullanılmıştır. Ayrıca, Öksüz Âşık'ın aşk temalı türküsünün (No: 91) ikinci dördlüğünde de geçen kara ifadesi dertli, kötü anlamlarında kullanılmıştır.

Çarh-ı felek benim hatırım yıkdın
Senin dahi hâtırcığın sına hey
Hicrânın odına bağrımı yakdın
Bencileyin kara bağrın yana hey 45/1

Yolda rast geldim yârime
Bir safâ geldi cânıma
Ak göğsü kara bağrıma 91/2
Sardığım yâr değil misin?

Mustafa'nın aşk acısı temalı türküsünün (No: 2) dördüncü dördlüğünde geçen “yeşil” ifadesi kıyafetin rengini belirtmektedir. Ayrıca, Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 9) ilk dördlüğünde de kullanılan yeşil ifadesi de aynı anlamdadır.

Kaşın çatup kâküllerin tararsın
Bencileyin bendeyi çok ararsın
Yavrum niçün siyahlara girirsin
Melek olanlarda yeşil don olur 2/4

Yeşil donlu melek senin elinden 9/1
Şikâyet ideyim yoksula, bâya
Biz bir kelâm işidince dilinden
Gönlümün hevası ağar hevâya

Ayrılık, aşk temalı türkünün (No: 4) birinci dördlüğünde geçen yeşil, yaprakların rengini belirtmektedir.

Dallı dallı budakların kurusun
Yeşil yeşil yaprakların çürüsün 4/1
Sana gelen güzel hiç gelmez olsun
Kanlı kavak kanı benim sevdiğim

Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 21) üçüncü dördlüğünde geçen yeşil ifadesi kıyafetin rengini belirtmektedir.

Gör mürgün hengâmesini
Okur- yazar nâğmesini
Geydi yeşil câmesini 21/3
Gülistâne döndü dâğlar

Doğa ve kadere şikâyet temalı türkünün ilk dördlüğünde geçen yeşil ifadesi dağlardaki yeşilliği, dördüncü dördlüğünde geçen ifade de kıyafetin rengini anlatmaktadır.

Şimden geru güz eyyâmı irişdi
Bozuldu yeşili, alı dağların 32/1
Gözü yaşı ummânlara karışdı
Kırıldı kanadı, kolu dağların

Felek tebdil etdi giceye günü
Değişdi abâya ol yeşil donu 32/4
Kar yağub, buz donub aldı dört yanı
Kar bana yol vermez beli dağların

Ali'nin memleket özlemini anlattığı türküsünün (No: 50) beşinci dördlüğünde kullanılan yeşil ifadesi çayır rengini belirtmektedir.

Ali yerin nerde olur
Dolu içlen yerde olur
Yeşil çimenlü yurt olur
Bizim dağlar şimden geru

50/5

Aşk temalı oyun türküsünün (No: 67) sekizinci bendinde kullanılan yeşil ifadesi ördeğin baş rengini belirtmektedir.

Ördeğimin başı yeşil
Gün gördükçe aşıla ser
Var aklını başına devşir
Boyu güzel yâr
Yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş
Yüze güler yâr

67/8

Yakıcısı belli olmayan, aşk acısı temalı türkünün (No: 86) ilk bendinde geçen yeşil ifadesi ağacın rengini belirtmektedir.

Yine bülbül şeydâ olmuş
Yeşil ağaçlarda konmuş
Be hey âşık sana n'olmuş
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş

86/1

Kahramanlık temalı anonim türkünün (No: 30) beşinci dördlüğünde “gök” ifadesi geçmektedir. Gök, yeşile çalan mavi rengi anlatır.

Yavru şahin tüylerini düzedir
Gök turnalar uçar boyun uzadır
Sarp kayadan şikârını gözedir
Alıcı Şahini Âl-i Osman'ın

38/5

Armudlu'nun gaza temalı türküsünün (No: 81) birinci dörtlüğünde kızıl kanın kırmızı rengini, dördüncü dörtlüğünde geçen boyanmak fiili bütünüyle kaplanmak anlamında kullanılmıştır.

Armudlu aydur; ey gazîler boyanmış kızıl kana 81/4
Kendünüze mağrur olman, dünya fenâdır fenâ
Deryâ yüzünde hûriler cenk ider bâd-ı sabâ
Muhammed'e mu'cizât indüğü günlerdir bugün

Aşk temalı anonim türkünün (No: 63) ikinci dörtlüğünde geçen "beyaz" ifadesi kıyafetin rengini belirtmektedir.

Dilberin yazduğu yazı
Âleme çıkar fermânı
Bugün giydüğü beyazı 63/2
Sordum civan niçün gelmez

Kul Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 16) ikinci ve beşinci dörtlüklerinde geçen "elâ" sözcüğü yârin açık kahverengi göz rengidir.

Ben söylesem sözüm çıkar beyaza
Yufkadır bağrımız değmez niyâza
Âşık isteyince verirmiş Hudâ
Elâdır gözleri, kara değildir 16/2

Kul Mustafa galat var mı sözünde?
Hayâlim kalmışdur elâ gözünde 16/5
Duman duman olmuş ol mâh yüzünde
Noktadır benleri sıra değildir

Kâtib Ali'nin inanç/din temalı türküsünün (No:101) birinci dörtlüğünde geçen ela kelimesi, Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 25) birinci dörtlüğünde Ali Ufkî'nin aşk temalı türküsünün (No: 33) birinci dörtlüğünde göz rengini ifade etmektedir.

Binbir adın hürmeti için murâdım
Vermeyince alma Mevlâ cânımı
Ela gözlü sevdiğimi sineme 19/1
Sarmayınca alma Mevlâ cânımı

Be hey elâ gözlü dilber 25/1
Benim aklım yerindedir
Ben severim, sen kaçarsın
Senin imân terkindedir

Uğratdın beni belâya
Gönül ne belâ imişsin
Kul etdin gözler elâya 33/1
Gönül ne belâ imişsin

Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 44) birinci dörtlüğünde kullanılan elâ sözcüğü göz rengini, kırmızı sözcüğü yanağın rengini ifade etmektedir.

Be hey elâ gözlü dilber 44/1
Râzı olsun Hudâ senden
Yanağın kırmızı güldür
Alur bülbül gıda senden

Meftûni'nin aşk temalı türküsünün (No: 49) dördüncü dörtlüğünde geçen ela kelimesi, sevgilinin gözlerinin rengini ifade etmektedir.

Düşmüş siyah benler yüzüne senin
Kurbân olam elâ gözüne senin 49/4
Hiç ermesün âfet özüne senin
Gonca gülüm, ter sümbülüm
Âh benim yavru bülbülüm

Kul Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 16) üçüncü dördlüğünde "kırmızı", yanağın rengini belirtmek için kullanılmıştır.

Yavru Şahin gibi boynu uzadır
Yanağı kırmızı gülden tâzedir 16/3
Gerçek âşıkının yolu gözedir
Körpem melâyındır güre değildir

Köroğlu'nun kahramanlık temalı türküsünde (No: 34) kırmızı, gülün rengini belirtmektedir. Ayrıca, Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 94) dördüncü dördlüğünde kırmızı gülün rengini ifade etmektedir.

Beğler sunulsun piyâle
Dağlar donandı, donandı 34/1
Açılmış kırmızı güller
Bağlar donandı, donandı

Ferâh geldi her bülbüle
Çiğ düşmüş kırmızı güle
Kalk Allah'dan hâcet dile 95/4
Uyan, gözler mestân uyan

2.2.8. Gündelik Hayat

Toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel dinamikleri, tarihin akışı içerisinde, özellikle insanların oluşturduğu kültürel ürünleri inceleyerek, milli duygu, estetik düşünce ve yaratıcılığı geliştirerek harekete geçirilebilir. Özellikle amaç, çağdaş kültür ve edebiyatı bu temeller üzerine inşa etmek, halkın sosyal hayatını etkileyen olayları tam olarak araştırıp ortaya koymak, halkın önemseydiği kültür ve milli değerleri ortaya çıkarmaktır (Aslan, 2017: 5).

Halk şairleri her dönemde toplumu ilgilendiren sosyal konuları şiirlerinde işlemişlerdir. Buradan kendi döneminde cereyan eden sosyal konularını topluma aktardığı ve betimlediği görülmektedir.

MSS’de bulunan türkülerin sözlerinde sosyal konularla ilgili kelimeler Tablo116’da verilmiştir.

Tablo 116. MSS’de Bulunan Türkülerde İşlenen Sosyal Konular İle İlgili Kelimeler

Kelimeler	Şiir No	Kelimeler	Şiir No
Aman	96/5	Felek	29-(1, 2, 5), 32-(4, 5), 39-1, 40-3, 45, 45-(1, 5), 54-4, 56-(1, 5), 75-4, 88-2
Cerâdet	12/5	Esir Olmak/ Esir Almak	14/5, 20/3
Âsi	17-(1, 3)	Arap Atı	12-5, 14-3
Garib	24/3	Töre	16/4
Zalim	13/3	Al-i Osman	17-1, 28, 38-5, 47-(3, 4), 77-1, 103, 103-4
Divan	17-2	Ser	10-1, 58-5, 75-1
Tazir	57/3	Esb	40-3, 102
Yüzü Yerde	87/4	Müselmân	13-3, 14-5
Candâr	12/5	Hünkâr	14-4, 17-2, 41-4, 52-2, 70-3, 77-2, 103-5
Bezirgân	6/2	Nâmerd	54-3, 65-2, 87-4
Fidan	87/2	Yiğit	12-3, 13-3, 34-4, 50-4, 52-1, 66-4, 87-(1, 4), 89-(1, 2, 3, 4, 5), 90-3, 102-(2, 3)
Küheylan	41/2	Hasm	10-1, 12-3, 82-4
Cihân	28-(1-5)	Gazi	12-1, 14-(1,2), 20-3, 26-4, 41-(3, 4), 47-(1, 2), 52-1, 75-1, 81-(1, 2, 4), 87-4, 102-5
Şeci	13/3	Pâdişâh	13-1, 14-(1, 3), 24-2, 28-(1, 2), 43-3, 58-1
Vüzera	13/3	Merd	12-(2, 4), 87-(1, 2)
Gümân	12/1	Nâmerd	54-3, 65-2, 87-4
Ümera	13/3	Ölüm	17-4, 22-3, 69-3
Koç	12-3, 34-4,	Çengele Dizmek	17-3, 77-3

Kelimeler	Şiir No	Kelimeler	Şiir No
Bâc	47-4, 103-5	Şah	14-(1, 3, 4), 22-2, 28-(2, 4), 47-(2, 3, 4), 53-3
Kara Ali	17-4, 77-4	Sultan	38-1, 47-5, 53-3, 58- 3, 69-1, 92-4
Harami	4-2, 4-4	At	12-(3, 5), 14-3, 34-4, 41-2
Kul	28/1	Hak	7-2, 48-4, 75-2
Sürh-Ser	14-5	Yurt	50-5, 66-4, 87-2
Çaker	12/5	Hân	14-5, 38-1, 53-3
Sadr	13/3	Mahbûb	66/1
Namdâr	13/3		

Sosyal konular, tüm halkı ilgilendiren, tarihsel ve kültürel olarak ortak malzeme oluşturan konu ve kavramlardır.

Ufkî'nin kahramanlık temalı türküsünde geçen cerâdet sözcüğü, yiğitlik, kahramanlık anlamında kullanılmaktadır.

Nicelerin kılıcı hem Arab atı olur
Cerâdet ârız olmaz bir güher zâtı olur
Ufkî hem tevekkül, hem harâbâtî olur 12/5
Çâker ü dilâver ü candâra nân verir

Ali'nin kahramanlık temalı türküsünde aman ifadesine yer verilmiştir. Aman, yalvarma, imdat anlamına gelir. Şiirde Girit' in durumu anlatılmıştır.

Ali der derun-i dilden yâ Allah
Umarız fazlını senden yâ Allah
Bundan sonra görelim ki inşallah 96/5
Aman aman deyu çağırır Girit

Ufkî'nin kahramanlık temalı türküsünde at konusu geçmektedir. At ifadesi, Türk kültüründe dostluk, savaş temalı şiirlerde kullanılmaktadır. Yine Arap atı, savaş ortamlarında daha çok aranan, maharetli, hızlı bir attır ve şiirlerde sıkça kullanılır.

Ali der derun-i dilden yâ Allah
Umarız fazlını senden yâ Allah
Bundan sonra görelim ki inşallah 12/3
Aman aman deyu çağırır Girit

Nicelerin kılıcı hem Arab atı olur
Cerâdet ârız olmaz bir güher zâtı olur
Ufkî hem tevekkül, hem harâbâtî olur 12/5
Çâker ü dilâver ü candâra nân verir

Ali'nin de türküsünde at, Arap atı aynı biçimde kullanılmaktadır.

Pâdişâhın kılıcıdır, atıdır (Arab atıdır)
Şâh kaçınca şimdi rûhun mâtıdır
Bağdat'ın, Revan'ın harâretidir 14/3
Tâcını başında darr eden şimdi

Köroğlu' nun kahramanlık temalı türküsünde de attan bahsedilmektedir.

Bindiler ve atlandılar
Koç yiğide katlandılar
Gazâyâ niyetlendiler 34/4
Haymât donandı, donandı

Kâtib'in kahramanlık temalı türküsünde de at konu edilmiştir. Yine dörtlükte küheylan ifadesi geçmektedir. Bu ifadeden atın soylu Arap atı olduğu anlaşılmaktadır.

Atımız küheylân asildir soyu
Şâtt ile Murâd'dan içeriz suyu
Kimse doğru yoldan şaşmasun deyu 41/2
Alâmet taşını diküb gideriz

At, Şahinoğlu' nun türküsünde at anlamına gelmektedir.

Zâlim felek aceb bana al etdi
Dostumdan ayurub kaddim dal etdi
Esb devrânına sinemi yol etdi 40/3
Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun
Bir dem durmasun ağlasun Ağlasun

Kul Mustafa'nin tasavvuf temalı türküsünde de attan bahsedilmektedir.

Arab atdır koç yiğidin bindüğü
Meydân arar köşe köşe döndüğü
Âşıkların elden ele sunduğu 102/2
Bülbül figân ider güller bu mudır?

Ali'nin doğa sevgisi temalı türküsünde mahbûb ifadesine yer verilmiştir. Mahbûb, sevgili demektir. Doğanın canlanması bu şekilde anlatılmaktadır.

Yaz olunca her çiçekler açıldı
Yine mahbûbluğun erdi dağlar hey
Hudâ'dan üstüne rahmet saçıldı 66/1
Çimenler otağı kurdu, dağlar hey

Toplumda maddi manevi zavallı österilen, acınan insanlar için garip ifadesi kullanılmaktadır. Bunun türkülerdeki örneklerinden birini Ufkî'nin türküsünde görmekteyiz.

Diller ile vasfa gelmez

Câhil olan anı bilmez

Bunda kimse karar etmez

24/3

Garib rızkî mâlî neyler

Toplumda kötü olarak tanınan ya da savaşta düşman olan insanların cenazesi ya da kötü bir iş anlamında leş ifadesi kullanılmaktadır. 17-5, 81-2, 89-2 nolu türkülerde bu ifadeye rastlanmaktadır.

Kâtib Ali aydur var git işine

Dar ederler gök dünyayı başına

Karga kuzgun konar bir gün leşine

17/5

Sanma böyle dârât ile kalırsın

Gün doğmadan rast geldim ol Yezid'i puside

Ümidimiz budur Hakk'dan kılıç arşa asıla

Döğüşelim ey gazîler, nice başlar kesile

81/2

Ulu kuşlar leşlere toyduğı günlerdir bugün

Teller takınub başına

Kuzgunlar konub leşine

Cenk yüzünde yoldaşına

89/2

Dönen yiğide aşk olsun

Halk, bir toplumu oluşturan insan topluluğudur. Türkülerde de aynı anlamda geçmektedir (7-2, 17-4, 43-4, 54-3, 97-3 nolu şiirler)

Halkın eşrefiyüz, sözümüz hakdır
Kıblemiz Kâbe'dir, kalbimiz akdır
Eksiklü kuluyuz, hem cürmümüz çokdur 7/2
Hakk'ın rahmeti çok der de gezeriz

Niçün oturmazsın kendi hâlinde
Şimdi sensin cümle halkın dilinde
Bilmiş ol ki Kara Ali'nin elinde 17/4
Türlü türlü azâb ile ölürsün

Şehri Eyyüb âdetçe bir cennetdür
Halkı hür gibi ve peyker süretdür
Sâyesinde olana ne devletdür 43/4
Ümiddir ki rahmet eyleye bari

Benim derünümde derdlerim çokdur
Nâmerdin sözleri bağrıma okdur
Gülersem gönlümde şenliğim yokdur 54/3
Halk bilmeseyse derim melâletimi

Muhammed yerinden kalka
Yüzünden turâbı silke
Salavât verile halka 97/3
Âlem nûra bata birgün

Zâlim, zulmeden demektir. Tarihte, halk anlatılarında yönetici kesimin yönetim konusundaki eksiklik ve aksaklıkları, halkın menfaatine olmayan davranışları anlatılmıştır. Ufkî'nin türküsünde de bu ifadeye rastlanmaktadır.

Şeci ü nâmdârlar bahren ve berren
İftirâdan katl oluyor ümerâ
Sadrını kıskanub zâlim vüzerâ 13/3
Müslümî add iderler mâreke

Asi, başkaldıran anlamında tarih boyunca kullanılmıştır. Toplumsal hayatta kurallara aykırı davrananlar için de bu kavram kullanılmıştır.

Kâtib Ali'nin hiciv temalı türküsünde bu ifadeye rastlanmaktadır.

Haydaroğlu aklın yok mu başında
Niçin Âl-i Osman'a âsi olursun
Her ne zulüm işledinse dünyada 17/1
Etdiklerin cümle bir bir bulursun

Çok âsiyi çengellere dizdiler
Manoğlu'nun askerini bozdular
Hem Mehdi'nin derisini yüzdüler 17/3
Kayalıoğlu berdâr oldu bilirsin

Divan, toplanma, istişare etme anlamına gelecek biçimde türkülerde kullanılmaktadır.

Saydederler seni türlü fenn ile
Kurtulamazsın nice yüz bin and ile
İlyas Paşa gibi kayd ü bend ile 17/2
Bir gün hünkâr divânına gelirsin

Toplumsal yaşamda düzenin bozulması ya da halka veya kişilere zarar verecek davranışlarda bulunulması cezayı gerektirir. Eski zamanlarda kadıların verdiği cezalara tâzir denilmektedir.

Kim ki oturduysa mühibb postuna
Kemlik sanmaz kâmillerin kasdına
İylik eden bir ehl-i dostuna 57/3
Yüz bin adüvlerin tazir etmekdir

Yüzün yerde olması, yüzünün kara olması, toplum önünde utanılacak bir işe karışmak veya adının o olay ya da olgularda geçmesi anlamına gelmektedir. Türkülerde de bu ifade aynı anlamda geçmektedir.

Gazîlik idenin kanlıdır gözi
Bîdâr olanların yerdedir yüzi
Hâtır yıkmakda nâmerdin sözi 87/4
Koç yiğitler dâyim tatlu dill’olur

Tarihte en korkulan karakterlerden biri de Kara Ali’ dir. Toplumun her kesiminde ismi bilinen bir isim olduğu için birçok türkûde adı geçmektedir.

Niçün oturmazsın kendi hâlinde
Şimdi sensin cümle halkın dilinde
Bilmiş ol ki Kara Ali’nin elinde 17/4
Türlü türlü azâb ile ölürsün

Toplumda ve yönetim kesiminde bilinen bir ifade de “cândâr”dır. Sarayı korumakla görevli kişilere bu unvan verilmektedir.

Nicelerin kılıcı hem Arab atı olur
Cerâdet ârız olmaz bir güher zâtı olur
Ufkî hem tevekkül, hem harâbâtî olur 12/5
Çâker ü dilâver ü candâra nân verir

Köroğlu' nun yiğitlik temalı türküsünde fidan sözcüğüne yer verilmiştir. Fidan, genç, delikanlı anlamına gelmektedir.

Fidanı boy verir her bir yurtların
Şikârı mı eksik olur kurtların?
Cenk yüzünde kelle kesen merdlerin 87/2
Sırtı kaplan postlu, başı tell' olur

Toplumda, kahraman ve yiğit sözcükleri yerine koç ifadesi kullanılmaktadır. Birçok türkûde ve halk deyiminde bu ifade karşımıza çıkmaktadır (12-3, 34-4, 82-4, 87-4, 102-(2, 3)).

Amma top tüfenkler boşanub asılmadan
Koç yiğit hasmına yürüyüp hüvelmeden
Şimşekler çakışayub kol kola tutulmadan 12/3
Atının boynuna sarılub yan verir

Bindiler ve atlandılar
Koç yiğide katlandılar
Gazâya niyetlendiler 34/4
Haymât donandı, donandı

Koç yiğit serini saklamak ister
Dostunca hasmını hâklamak ister
Mecnûn olub yolu beklemek ister 82/4
Gerçi âşık böyle sever yârini

Gazîlik idenin kanlıdır gözi
Bîdâr olanların yerdedir yüzi
Hâtır yıkmakda nâmerdin sözi 87/4
Koç yiğitler dâyim tatlu dill'olur

Arab atdır koç yiğidin bindüğü
Meydân arar köşe köşe döndüğü
Âşıkların elden ele sunduğı 102/2
Bülbül figân ider güller bu mudır?

Arab atdır cenk yüzünde yaraşan
Olur koç yiğidin gönlü rûşen
Seher vakitte kuğu, kumru çağrışan 102/3
Turnam, göçüb konan çöller bu mudır?

Türkülerde, özellikle kahramanlık anlatan türkülerde sıklıkla kullanılan ser kavramı, mecaz olarak can, yaşam anlamında kullanılmaktadır. Türkülerden bazı örnekler aşağıdadır:

Geze geze Akdeniz'in yüzünde
Arar hasmımızı buluruz bir gün
Ya yâ hû yevm olub sılaya gideriz 10/1
Ya seri meydâne veririz bir gün

Mustafa der gerçek erler
Gögsü kösler gibi gürler
Payına düşdü bunca ser 58/5
Kalkdı arslan yatağından

Kangı birin şerh idelim gazîler
Şikâyetim çarh elindendir benim
Ne eyleyim Mevlâ'm böyle buyurmuş 75/1
Serimde bu imiş yazılan benim

Türkülerde en fazla kullanılan ifadelerden biri de Allah'ın Hak ismidir. Çünkü İslam dinî çerçevesinde yaşayan insanlar her işinde Hak adını geçirmektedir (7-2, 48-4, 75-2)

Halkın eşrefiyüz, sözümüz hakdır
Kıblemiz Kâbe'dir, kalbimiz akdır
Eksiklü kuluyuz, hem cürmümüz çokdur 7/2
Hakk'ın rahmeti çok der de gezeriz

Gedâyım, ednâyım, dimezim yalan
Dünya bir har'daldır/ hardadır, yanmada elân/
Kendüyi turâba yek-sân bilen 75/2
Akranım ve emsâlimdir hak benim

Bazı türkülerde de doğru anlamında kullanılmıştır.
Nice yoldaşlar var kendü hâlinde
İnsanın iyliği kendü elinde
Kurân'a amel et sen din yolunda 48/4
Okunan dört kitâb hak değil midir?

Tüccarlar için kullanılan bezirgân ifadesine Karacaoğlu'nın türküsünde de rastlamaktayız.

Her kande gidersen seni bulurum.
Sarrafımın kıymetini bilürüm.
Sen bir bezirgânsın bâcın alırım 6/2
İki leblerinden, bir yanağından.

Tüccarlar toplumda önemli bir sınıftır. Yaptıkları iş dolayısıyla ödemeleri gereken vergiye de bâc adı verilir ve türkülerde de bu ifade yer bulur.

Her kande gidersen seni bulurum.

Sarrafımın kıymetini bilürüm.

Sen bir bezirgânsın bâcın alırım

6/2

İki leblerinden, bir yanağından.

Eğer göndermezsen ipeğin bâcın

Kötünün söküben alurlar tâcın

Komazlar yakarlar süfehânın ucun

47/4

Âl' Osman'da ne fetvazlar bulunur

Tasbaz aydur indir tâcı

Metallardan gümrük bâcı

103/5

Verup hünkâra haracı

Dâyim et imtidâhların

Toplumumuzda gaza ve gazilik önemli kavramlardır. Gaza yapmak, gazaya katılıp gazi olmak insanlara toplum nazarında mertebeler kazandırır. Halkın bu kadar içinde olan kavramların da türkülerde yer bulmamaları mümkün değildir.

Gazîler her kişinin zâhirine hükm etmen

Bellüdür demeyesiz zirâ kim gümân verir

Çok kimse meydânda keskinlik gösterir

12/1

Batnına nazar etsen havfindan can verir

Gazî pâdişâha eyledi nazar

Yerleri gökleri Yaradan şimdi

Şâh sâfi ah edip ağlayıp gezer

14/1

Yüreğinde kalan yaradan şimdi

Bedenden su gibi görünür çöller
Baş kesen gazîler sökündü teller
Şakıdı bülbüller açıldı güller 14/2
Şükür yanaşırız karadan şimdi

Harâmî, günümüzde hırsız, eşkıya anlamlarında kullanılmaktadır. Türkülerde de aynı anlamda kullanılmaktadır.

Dallı dallı budakların suçu ne
İbrişim taktılar sırma saçına
Aldılar gittiler dağlar içine 4/2
Harâmîler aldı senin sevdiğim

Ben bir sultânî kavakım dururum
Gelene geçene gölge olurum
Hele ancak ben ol kadar bilürüm 4/4
Harâmîler aldı senin sevdiğin

Sultan, pâdişâh anlamında kullanılan bir ifadedir. Aynı zamanda sevgiliye de verilen değerden dolayı sultan denildiği görülmektedir (38-1, 47-5, 53-3, 58- 3, 69-1). Ayrıca, tasavvuf temalı türkülerde Hz. Muhammed için de, mürşidler için de bu ifade kullanılabilir (92-4)

Şükür hey Allah'ım güler cânımız
Demi geldi müjde ile Retme'nin
Şen olsun Sultân İbrahim Hânımız 38/1
Fetih haberleri geldi Retme'nin

Al'oğlu duâ et Sultân Murâd'a
Günü bin eylesün ömrü ziyâde
Şâh ne kuvvetle geldin Bağdat'a 47/5
Eksiklik kimdedir şimdi bilinir

Sığamışdır kollarını kan için
Lâyık oldu sultân için hân için
Yavrucuğum şâh-ı merdân can için 53/3
Yılda bir kez otamıza dolan yâr

Döşendi halı ser-â-ser
Artuk kuruldu taht-ı zer
Sultân-ı Ankâ açdı per 58/3
Tüyler ürker yasağından

Hañçerin eline al, derdlü sinem del
Kimdir ol sultâna kaldıran bir el?
Çeşmimin yaşını eyleme sel sel 69/1
Sevdiğim, meleğim, barışalım gel
Ak gülüm, sümbülüm, sarılalım gel

Gökyüzünde doğan şems ile mâhım
Yalancı dünyada hem kıblegâhım
Hem efendim, hem sultânım, hem şâhım 92/4
Hüblar serdârıdır, gayri değildir

Ali'nin memleket sevgisi ifade eden türküsünde yurt sözcüğü geçmektedir (50/5).
Yurt, Türklerde en ön safta tutulan değerdir. Dolayısıyla türkülerde de karşımıza çokça çıkar (66/4, 87/2)

Ali yerin nerde olur
Dolu içlen yerde olur
Yeşil çimenlü yurt olur 50/5
Bizim dağlar şimden geru

Sende mihmân olanlar serden geçmiş
Şahinlerin vardır yüksekten uçmuş
Şikârın üstüne kanadlar açmış 66/4
Yiğidin mekânı yurdu dağlar hey

Fidanı boy verir her bir yurtların
Şikârı mı eksik olur kurtların?
Cenk yüzünde kelle kesen merdlerin 87/2
Sırtı kaplan postlu, başı tell'olur

Şah sözcüğü, kelime anlamı olarak lider, yöneticidir (14/3, 14/4,47/2) Ancak, verilen değere göre bazen Allah'a (28/2, 28/4), bazen sevgiliye (22/2), bazen mürşide (53/3)de bu biçimde hitap edilebilir.

Gazî pâdişâha eyledi nazar
Yerleri gökleri Yaradan şimdi
Şâh sâfi ah edip ağlayıp gezer 14/1
Yüreğinde kalan yaradan şimdi

PâdiŞahin kılıcıdır, atıdır (Arab atıdır)
Şâh kaçınca şimdi rûhun mâtıdır
Bağdat'ın, Revan'ın harâretidir 14/3
Tâcını başında darr eden şimdi

Hünkâr kılıcına yazar hattını
Bildirmişdir Acem Şâh'a haddinî
Dağıtırdı İskender'in seddinî 14/4
Bozuldu Bağdat'ı zor iden şimdi

Cümlenin Hakk'dır penâhı
Âşık çeker dâyim ahı
Hâlâ güzellerin şâhı 22/2
Aldı gönlümü vermedi

Dehr içinde gelmemiştir böyle cazim pâdişâh
Kudretinden sana ihsân eylemiştir âligâh
Bil ki cümle şâhların şâhı kıldı seni ilâh 28/2
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Her hatâdan sakla yâ Rabb dâyimâ bu serveri
Ruşen olsun gökyüzüne dâyim anun ahteri
Çün seni kıldı âleme cemi şâhlar ekberi 28/4
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Rum gazîler cenge şarka çıkarlar
İmam Azam gayretini çekerler
Rifâzların ciğerini sökerler 47/2
Melün şâha pek tabanca çalınır

Sığamıştır kollarını kan için
Lâyık oldu sultân için hân için
Yavrucuğum şâh-ı merdân can için 53/3
Yılda bir kez otamıza dolan yâr

Şeci ü nâmdârlar bahren ve berren
İftirâdan katl oluyor ümerâ
Sadrını kıskanub zâlim vüzerâ 13/3
Müslümî add iderler mâreke

Ali aydur çöllerimiz oldu kan
Hânlar esir oldu, sürh-ser müselmân
Özbek'dir bir yanın bir yan Hindistan 14/5
Kaldırırlar seni aradan şimdi

Pâdişâh, ülkeyi yöneten kişidir. Türkülerde de, sevilsin veya eleştirilsin sıklıkla adı geçer(13/1, 14/1, 14/3)

Gazî pâdişâha eyledi nazar
Yerleri gökleri Yaradan şimdi
Şâh sâfî ah edip ağlayıp gezer 14/1
Yüreğinde kalan yaradan şimdi

PâdiŞahın kılıcıdır, atıdır (Arab atıdır)
Şâh kaçınca şimdi rûhun mâtıdır
Bağdat'ın, Revan'ın harâretidir 14/3
Tâcını başında darr eden şimdi

Beyler pâyidâr olun bin hayr hevâha
Enhâ ü alâm idin âlem penâha
Asker hâlini anladın pâdişâha 13/1
Nefsi nefse uyub düşdü firkaya

Pâdişâhların sözü üstüne söz yoktur ve diledikleri olur düşüncesiyle pâdişâhtan övgüyle söz edildiğine sıklıkla rastlanır (28/1, 28/2)

Pâdişâhım kullarına eyle dâyim himmetün
Âlem içre ol ilâhdan gayriye yok minnettün
Dâyim olsun dünyalar durdukça ömr-i devletün 28/1
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Dehr içinde gelmemiştir böyle cazim pâdişâh
Kudretinden sana ihsân eylemiştir âligâh
Bil ki cümle şâhların şâhı kıldı seni ilâh 28/2
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Pâdişâhı görmeyenler
Heybet alsın otağından
Odur yeryüzünün mâhı 58/1
Ziyâ gör hüsnü anından

Bazı türkülerde de yöneticilikten direkt bahsetmek yerine ileri gelen, yüksek mertebede anlamı baskın tutulmaya çalışılır(24/2)

Aldanub da sen gınâya
Bel bağlama gel fenâya
Geldi gitdi bu binâya 24/2
Pâdişâhlar beçe bâylar

Eski Türklerde pâdişâh ifadesi yerine yöneticilere han, hakan gibi isimler verilmektedir. Gerek Osmanlı pâdişâhlarına gerekse diğer devlet yöneticilerine de zaman zaman bu isimle hitap edildiği görülmektedir.

Ali aydur çöllerimiz oldu kan
Hânlar esir oldu, sürh-ser müselmân
Özbek'dir bir yanın bir yan Hindistan 14/5
Kaldırırlar seni aradan şimdi

Kahramanlık anlatan bazı türkülerde de Han ifadesi yöneticiye sıfat üstüne sıfat yüklemek, daha da büyütme amacı taşımaktadır (38/1).

Şükür hey Allah'ım güler cânımız
Demi geldi müjde ile Retme'nin
Şen olsun Sultân İbrahim Hânımız 38/1
Fetih haberleri geldi Retme'nin

Dua ederken ya da yemin ederken de sevilen devlet ve din büyüklerinin adlarının geçirilmesi adet haline gelmiştir (53/3).

Sığamışdır kollarını kan için
Lâyık oldu sultân için hân için
Yavrucuğum şâh-ı merdân can için 53/3
Yılda bir kez otamıza dolan yâr

Türkler arasında 8. yy' dan sonra tanınmaya başlanan İslamiyet inancı, zamanla daha geniş kitlelere yayılmıştır. Osmanlı Devleti'nin amaçlarından biri de İslamiyet' in tanıtılmasını ve Müslüman olmayanlar arasında da yayılmasını sağlamaktır. Bu sebeple toplumsal yaşamda sıklıkla İslamiyet ve Müslüman ifadelerine yer verilmektedir. Türkülerde de sıkça bu sözcüklerle karşılaşmak mümkündür (13/3, 14/5).

Ali aydur çöllerimiz oldu kan
Hânlar esir oldu, sürh-ser müselmân
Özbek'dir bir yanın bir yan Hindistan 14/5
Kaldırırlar seni aradan şimdi

Şeci ü nâmdârlar bahren ve berren
İftirâdan katl oluyor ümerâ
Sadrını kıskanub zâlim vüzerâ 13/3
Müslümâ add iderler mâreke

Ali'nin türküsünde Kızılbaş tebaanın(sürh ser) da Müslüman olduğuna vurgu yapılmaktadır. Kızılbaşlık, Osmanlı'nın sünni İslamiyet anlayışı ile uyumsuz görüldüğünden ozan bu ifadeyi özellikle vurgulamak istemiş olabilir.

Ali aydur çöllerimiz oldu kan
Hânlar esir oldu, sürh-ser müselmân
Özbek'dir bir yanın bir yan Hindistan 14/5
Kaldırırlar seni aradan şimdi

Töre, toplum yaşantısında belirlenen kurallar bütünüdür. Ve halk tarafından benimsenip yaptırımlarına riayet edilir. Kul Mustafa'nın aşk temalı türküsünde de bu ifade göze çarpmaktadır.

Çağır kullarını gelsün divâne
Yüğrük atlar gerek menzil koyana
Ta'n ederler şunda güzel sevene 16/4
Sanasın ezelden töre değildir

Osmanlı Devleti Âl-i Osman olarak da isimlendirilmektedir ve 17-1, 38-5, 47-4, 77-1, 103-4 nolu türkülerde bu duruma rastlanmaktadır.

Haydaroglu aklın yok mu başında
Niçin Âl-i Osman'a âsi olursun
Her ne zulüm işledinse dünyada 17/1
Etdiklerin cümle bir bir bulursun

Yavru Şahin tüylerini düzedir
Gök turnalar uçar boyun uzadır
Sarp kayadan şikârını gözedir 38/5
Alıcı Şahini Âl-i Osman'ın

Eğer göndermezsen ipeğin bâcın
Kötünün söküb en alurlar tâcın
Komazlar yakarlar süfehânın ucun 47/4
Âl' Osman'da ne fetvazlar bulunur

Haydaroğlu, aklın yok mu başında
Niçin Âl-i Osman'a âsi olursun
Her ne zulüm eyledinse dünyada 77/1
Etdiklerin cümle bir bir bulursun

Çün kabul oldun emâne
Hayr-hâh ol Al-i Osman'e
Tâbi olub müselmâna 103/4
Ver reâya ferahların

Osmanlı Devleti döneminde halk için kul ifadesi kullanılırdı. Pâdişâh Efendimiz ve kulları biçiminden gelen bu ifadeye türkülerde de rastlanmaktadır.

Pâdişâhım kullarına eyle dâyim himmetün
Âlem içre ol ilâhdan gayriye yok minnettün
Dâyim olsun dünyalar durdukça ömr-i devletün 28/1
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Kul ile aynı anlama gelen “Çaker” ifadesine de türkülerde rastlanmaktadır (12/5)
Nicelerin kılıcı hem Arab atı olur

Cerâdet ârız olmaz bir güher zâtı olur
Ufkî hem tevekkül, hem harâbâtî olur 12/5
Çâker ü dilâver ü candâra nân verir

Savaşlarda ganimetlerle beraber esirler de ele geçiriliyordu. Bu durum türkülerde de yerini bulmaktadır.

Ali aydur çölllerimiz oldu kan
Hânlar esir oldu, sürh-ser müselmân
Özbek'dir bir yanın bir yan Hindistan 14/5
Kaldırırlar seni aradan şimdi

Gazîler tiği belinde
Cenk ider meydân yüzünde
Varub düşmanın elinde
Esir almak ne müşküldür 20/3
Ne müşküldür, ne müşküldür,
Halâs olmak ne müşküldür

Toplumlarda en çok yakınılan durum talih, baht, felektir. Bunu türkülerde de görmekteyiz (29-(1, 2, 5), 32-(4, 5), 39-1, 40-3, 45, 45-(1, 5), 54-4, 56-(1, 5), 75-4, 79-(1, 2, 3, 4, 5), 88-2)

Kime dâd ideyim çarh-ı felekden
Gurbetliğe beni saldı, çâre ne?
Çok ağlatdı, güldürmedi bir zemân
Cânıma cefâlar kıldı, çâre ne? 29/1
Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne?
Benden garib aceb var mı kullarda?
Hasretim, gözlerim kaldı yollarda
Ağlayu, ağlayu gurbet illerde
Gözlerim kan ile doldu, çâre ne 29/2
Çâre ne çâre ne, nidem çâre ne?

Der-i feterâ-yı felek, bizi âl etdi
Yüreciğim eridüben kâl etdi
Ansızın yürür iken bana âl etdi 29/5
Dostumu elimden aldı, çâre ne?
Çâre ne çâre ne, nidem çâre ne?

Felek tebdil etdi giceye günü
Değişdi abâya ol yeşil donu
Kar yağub, buz donub aldı dört yanı 32/4
Kar bana yol vermez beli dağların
Askere

.....taşgın akmışdır
Çarh-ı felek hâtırcığın yıkmışdır 32/5
Rüzigâr elinden neler çekmişdir
Eğer söyleyeydi dili dağların

Acepdır ki şu fenâyâ geleli
Gitdi felek güldürmedi yüzümü
Gam kasâvet dört yanımı alalı 39/1
Gitdi bilmedim ben kış u yazımı

Zâlim felek aceb bana al etdi
Dostumdan ayurub kaddim dal etdi
Esb devrânına sinemi yol etdi
Yüreciğim sen yan, gözüm Ağlasun 40/3
Bir dem durmasun ağlasun Ağlasun

Çarh-ı felek benim hatırım yıkdın
Senin dahi hâtırcığın sına hey
Hicrânın odına bağrımı yakdın 45/1
Bencileyin kara bağrın yana hey

Kâtibî der gerçi günâhım çokdur
Tâ bu kadar cevre tâkatim yokdur
Ver murâdım çarh-ı felek yazıkdur 45/5
Beni bir dahi doğurmaz ana hey

Felek bir gün yok ki çârın döndürmez
Bana yüz bin dürlü elem göndermez
Yedi deryâyı nûş eylesen söndürmez 54/4
Yüreğimde olan harâretimi

Felekde bir dolu nûş etdim idi
Âkıbet eyletdi beni mest iken
Ben böyle âvâzı işitmiş idim 56/1
Yazılmış alnıma tâ elest iken

Gel Kuloğlu doğru söyle sözünü
Sıdk ile Mevlâ'na doğrut özünü
Gâfil olma hıret et aç gözünü 56/5
Felek bir gün bizi alt ider üst iken

Görmüş var mı edeb ile udunı
Almış var mı lezzet ile dadını
Kande varsam kezzâb dirler adını 75/4
Felek sana itibârım yok benim

Felek beni gurbetliğe düşürdi
Gözüm yaşı ceyhûn etdi, taşırdı
Hasret nârı bağrım böyle bişirdi 88/2
Böyle bir yân olamazım od ile

Türkülerde vezirler ve yiğitlikten de bahsedildiği görülmektedir. Bunlar Vüzera ve Şeci ifadeleri ile verilir. Yine aynı dörtlükte sadaret yani sadr ve nâmdâr ifadeleri kullanılmıştır.

Şeci ü nâmdârlar bahren ve berren
İftirâdan katl oluyor ümerâ
Sadrını kıskanub zâlim vüzerâ 13/3
Müslümî add iderler mâreke

Şah, pâdişâh, han gibi Hünkâr sözcüğü de sultanları anlatmak için kullanılır. Tasavvufta da Hünkâr ifadesi din büyüklerine kullanılır (14-4, 17-2, 41-4, 52-2, 70-3, 77-2, 103-5)

Hünkâr kılıcına yazar hattını
Bildirmişdir Acem Şâh'a haddinî
Dağıtırdı İskender'in seddinî 14/4
Bozuldu Bağdat'ı zor iden şimdi

Saydederler seni türlü fenn ile
Kurtulamazsın nice yüz bin and ile
İlyas Paşa gibi kayd ü bend ile 17/2
Bir gün hünkâr divânına gelirsın

Bir gazî hünkârın peşine düşüb
Konub göçüb nice vâdiler aşub
Taşkın sular gibi kaynayub coşub 41/4
Acem iklimine akub gideriz

Hünkârımız İskender-i zemândur
Düşmana kılıcı gâyet yamandur
Nâra düşmüş çevre yana dumandur 96/2
Sanki bir ejderdir bağırır Girit

Şu karşıdan gelen geline benzer
Saçı ince zülûf teline benzer
Salınışı hünkâr kuluna benzer 70/3
Şîrvân boylu meleşim, şîrvân boylu

Saydederler seni türlü fenn ile
Kurtulmazsın nice yüz bin and ile
İlyas Paşa gibi kayd ü bend ile 77/2
Bir gün hünkâr divânına gelirsın

Tasbaz aydur indir tâcı
Metalardan gümrük bâcı
Verup hünkâra haracı 103/5
Dâyim et imtidâhların

Nâmerd ve Mert sözcükleri birbirinin zıttı anlamlarda kullanılmakta olan ifadelerdir. Özellikle savaş ortamlarında karşılaşılan iki grup için kullanılmaktadır. Sözü'nün eri olmayan, her türlü kötülük beklenen insanlar için de nâmert ifadesi kullanılmaktadır.

Benim derünumda derdlerim çokdur
Nâmerdin sözleri bağrıma okdur
Gülersem gönlümde şenliğim yokdur 54/3
Halk bilmesee derim melâletimi

Benlik ile fahr idüb, kimseye kendim öğmezem
Hâk yeksân olurum, âlemde bir pula değmezem
Var yok şükür ederim, nâmerde boyum eğmezem 65/2
Yer içerim, dimezem kalsun bugünüm yârına

Gazîlik idenin kanlıdır gözi
Bîdâr olanların yerdedir yüzi
Hâtır yıkmakda nâmerdin sözi 77/4
Koç yiğitler dâyim tatlu dill'olur

Mertlik, sözüne güvenilir, yiğit olmak demektir. Türkülerde bu sözcük sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Eş eşe yoldaşlar muruben gerilir
Nesne yok bu adûnun baş alub, baş verilir
Galibiz inşaallah hem söyler, hem darılır 12/2
Merd olan din yoluna kan alub, kan verir

Bir lahza içinde bırakub dil alasın
Kandedir ol şâhbâz, kodunsa bulasın
Girmiş koz kabuğuna gayb etdi isticlâsın 12/4
Çadıra yetişince merdliğinden nişân verir

Söz tutub ulûdan, dinleyin öğüt
Edebli er erkânından bell'olur
Merdliğin bildirir cilâsın yiğit 87/1
Gönülceği alçak ağa yoll'olur

Fidanı boy verir her bir yurtların
Şikârı mı eksik olur kurtların?
Cenk yüzünde kelle kesen merdlerin 87/2
Sırtı kaplan postlu, başı tell'olur

Savaş sahneleri, kahramanlık konuları şiirlerin ana temalarındandır. Bu temalarda olmazsa olmaz sözcük yiğitlik olmaktadır (12-3, 13-3, 34-4, 50-4, 52-1, 66-4, 87-(1, 4), 89-(1, 2, 3, 4, 5), 90-3, 102-(2, 3))

Amma top tüfenkler boşanub asılmadan
Koç yiğit hasmına yürüyüp hüvelmeden
Şimşekler çakışayub kol kola tutulmadan 12/3
Atının boynuna sarılub yan verir

Bindiler ve atlandılar
Koç yiğide katlandılar
Gazâya niyetlendiler 34/4
Haymât donandı, donandı

Ağaçlar giyer donunu
Kuşlar artırır ününü
Garib yiğit zemânını 50/4
Anar ağlar şimden geru

Be gazîler vezir geçdi Girid'e
Neler gördü görün ne görür Girit
Yarar yiğitleri vardır kendi de 96/1
Taş ..?.. olsa su olur erir Girit

Sende mihmân olanlar serden geçmiş
Şahinlerin vardır yüksekten uçmuş
Şikârın üstüne kanadlar açmış 66/4
Yiğidin mekânı yurdu dağlar hey

Söz tutub ulûdan, dinleyin öğüt
Edebli er erkânından bell'olur
Merdliğin bildirir cilâsın yiğit 87/1
Gönülceği alçak ağa yoll'olur

Gazîlik idenin kanlıdır gözi
Bîdâr olanların yerdedir yüzi
Hâtır yıkmakda nâmerdin sözi 87/4
Koç yiğitler dâyim tatlu dill'olur

Dünyada iylik dostuna
Sanan yiğide aşkolsun
Bâdeyi alub destine 89/1
Kanan yiğide aşkolsun

Teller takınub başına
Kuzgunlar konub leşine
Cenk yüzünde yoldaşına 89/2
Dönen yiğide aşkolsun

Eğer miskin, eğer gedâ
Dostuna cânı ider fedâ
Pervâneler gibi o da 89/3
Yanan yiğide aşk olsun

Bir zarar irişse zâta
Geçemez takdirden öte 89/5
Kuloğlu aydur, Arab ata
Binen yiğide aşk olsun

Kim ki aşk ş'rabın içir
Ârif olur kalbin açar
Yiğidi yiğitden seçer 90/3
Şüphe kalmaz imânında

Yalnızca yiğit değil, koç yiğit ifadesi de kullanılarak güçlendirilmiş olur.

Arab atdır koç yiğidin bindüğü
Meydân arar köşe köşe döndüğü
Âşıkların elden ele sunduğu
Bülbül figân ider güller bu mudır?

102/2

3.Arab atdır cenk yüzünde yaraşan
Olur koç yiğidin gönlü rûşen
Seher vakitte kuğu, kumru çağrışan
Turnam, göçüb konan çöller bu mudır?

102/3

Ölüm, türkülerin önemli temalarından biridir. Çünkü, yaşamın gerçeğidir ve herkes mutlaka karşılaşır. İncelenen türkülerde de ölüm konusu ve ifadesi yerini almaktadır (17-4, 22-3, 69-3)

Niçün oturmazsın kendi hâlinde
Şimdi sensin cümle halkın dilinde
Bilmiş ol ki Kara Ali'nin elinde
Türlü türlü azâb ile ölürsün

17/4

Korkmaz mısın sen ölümden?
Deryâlar oldu sel'imden
Naz eyle benim elimden
Aldı gönlümü vermedi

22/3

Dostumuz var ise şâd olub gülsün
İşitsün adûlar derd ile ölsün
Bağışla günâhım Hakk için olsun
Sevdiğim, meleğim, barışalım gel
Ak gülüm, sümbülüm, sarılalım gel

69/3

Gerek günlük hayatta gerek savaş ortamında düşmanlık ifadesi hasm sözcüğü ile yer etmiştir (10-1, 12-3, 82-4)

Geze geze Akdeniz'in yüzünde
Arar hasmımızı buluruz bir gün
Ya yâ hû yevm olub sılaya gideriz 10/1
Ya seri meydâne veririz bir gün

Amma top tüfenkler boşanub asılmadan
Koç yiğit hasmına yürüyüp hüvelmeden
Şimşekler çakışayub kol kola tutulmadan 12/3
Atının boynuna sarılub yan verir

Koç yiğit serini saklamak ister
Dostunca hasmını hâklamak ister
Mecnûn olub yolu beklemek ister 82/4
Gerçi âşık böyle sever yârini

Dünya anlamında kullanılan cihan sözcüğü Ufkî'nin pâdişâha övgü temalı türküsünde kullanılmaktadır.

Pâdişâhım kullarına eyle dâyim himmetün
Âlem içre ol ilâhdan gayriye yok minnettün
Dâyim olsun dünyalar durdukça ömr-i devletün 28/1
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Her hatâdan sakla yâ Rabb dâyimâ bu serveri
Ruşen olsun gökyüzüne dâyim anun ahteri
Çün seni kıldı âleme cemi şâhlar ekberi 28/4
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Osmanlı döneminde verilen cezalardan biri de çengele asmaktır. Bu da ibret-i alem için verilen bir cezadır. Katip Ali'nin türküsünde bu ifade yerini bulmuştur.

Çok âsiyi çengellere dizdiler
Manoğlu'nun askerini bozdular
Hem Mehdi'nin derisini yüzdüler
Kayalıoğlu berdâr oldu bilirsın

17/3

2.2.9. İnanç, Din ve Tasavvuf

Dilbilimciler, din kelimesinin Arapça "deyn" kökünden bir mastar veya isim olduğu konusunda hemfikirler. Rağıb el-İsfahani, sadece "itaat etmek" ve "cezalandırmak" (geri dönüş)- (el-Mufredat, art "dyn") anlamlarını kaydetmiştir (Kara, 2014: 132).

İbn Manzûr buna "klasik" ve "İslâmi" kelimelerini ekleyerek deynin mastar, dinin isim olduğu fikrini de ifade etmiştir (Lisânü'l'Arab, art "dyn") (Manzûr, 1994).

Zebîdî, din kelimesinin yirmiden fazla manasını ve iki farklı manasını tek bir terim olarak zikreder, Arap şiirinden çeşitli örnekler ile nazım ve mısralardan hareket eder (Tâcü'l'arûs, "dyn" md.).

Tercüman Asım Efendi ise dinin otuzdan fazla anlamından bahsetmiştir. Bunlar arasında dinin anlamı ile yakından ilgili olanlar şunlardır: ceza ve mükâfat, İslam, âdet ve âdetler, hüküm, hâkimiyet ve zafer, hükümdarlık ve mal, hüküm, kabul edilen ibadet, millet, şariat, itaat (Akt.: Kara, 2014: s.132).

Arapça dışındaki Sami dillerinin yanı sıra Farsça ve Sanskritçe gibi diğer bazı dillerde de din kelimesine benzeyen kelimeler bulunmaktadır.

Aramice'de din, "hükümdar" anlamına gelir ve daino, Arapça'daki deyyan gibi "hükümdar" anlamına gelir. Pehlevi dilinde (Eski Farsça), daena kelimenin tam anlamıyla "din" anlamına gelir. Ayrıca Soğdca'da dönen din "din, mezhep" anlamına gelir ve Sanskritçe'de dharmadan darm veya drm "din, inanç" anlamına gelir (TDV İslam Ans., 1994, C. 9., s.345-349).

Dindar ve zühd ehlinin, tevazu sembolü olan yünlü giysiler giydikleri için sûfi denilmeye başlandığı ve tasavvuf fiilinin (yün giyer) sûf kelimesinden türetildiği ileri

sürülmektedir. Tasavvuf terimi bu fiil için mastar olarak kullanılmıştır. Dilbilgisi açısından uygun görüldüğü için genel kabul görmüştür. Tasavvuf yolunu benimseyenlere Sufiler, Ehl-i Sufiler veya Sufiler denir (TDV İslam Ansiklopedisi, 2011, C. 40, s. 119-126).

MSS'deki türkülerde, inanç (din/ tasavvuf) ile ilgili kelimeler ve türkü numarası ve bulunduğu dörtlük/dörtlükler Tablo 117'de verilmiştir.

Tablo 117. MSS'deki Türkülerde, İnanç (Din/ Tasavvuf) İle İlgili Kelimeler ve Türkü umarası ve Bulunduğu Dörtlük/ Dörtlükler

Kelime	Türkü No ve Bulunduğu Dörtlük/ Dörtlükler
Allah	10-4, 27-1, 38-1, 52-5, 72-2, 95-4
Rabb	28-4, 39-3, 72-2
İlâh/ İlâhî	19-4, 28-(1, 2, 5), 76-1
Rabb-ı Settarul	72-2
Perverdîgâr	5-3, 46-3
Rahmân	76-4
Mevlâ	8-4, 11-(1, 4), 18-1, 19-(1, 2, 3, 4, 5), 50-1, 56-5, 62-2, 75-1
Hû	10-1
Hakk	6-1, 7-2, 18-4, 22-2, 28-3, 29-(3, 4), 34-2, 43-5, 53-2, 62-1, 63-4, 68-5, 69-3, 81-2, 83-1, 85-1, 87-3, 90-(1, 4), 97-2
Hudâ	10-4, 16-2, 19-3, 30-5, 44-1, 48-2, 66-1, 85-3, 65-(1- 3), 92-3, 65-(1- 3), 92-3
Hız. Muhammed	10-4, 52-4, 81-4, 97-3
Hız. Ali	10-4, 81-1
Murtazâ	10-4
Şehîd	10-4, 43-2, 47-3, 81-(1, 3)
Âhir-dem	20-4
Meded	10-4, 27
Bülbül	56-2, 82-3, 102-2
Gül	56-2, 82-3
Hûb	82-1
Gülşen/ Gülistân/ Gülzâre	82-3
Aşk	7-4, 57-5, 68-1, 90-3
Aşk Şarabı	90-3
Hûb	82-1
Astân/ Asitân	35-3
Asitâne	43-(3, 5)
Gönül/gönlüm/gönlü	7-3, 102-1
Beden	56-2
Yüz	97-3
Binbir	19-1
Onsekiz bin âlem	82-1
Yüz bin	57-3
Melek	2-4, 9-1, 29-3, 84-4, 97-1
Don	19-4, 34-2
Câme	57-2
Taht	19-3
Bâd	81-4 (bâd-ı sabâ), 102-1

Kelime	Türkü No ve Bulunduğu Dörtlük/ Dörtlükler
Nâr	82-1
Tamu	82-1
Hasret	8-5, 68- 1
Zâr/ Zârı	92-2
Semâ	97-1
Dost	5-5, 7-(3, 4), 19-3, 30-5, 43-1, 56-2, 57-3, 65-4, 82-(4, 5), 89-(1, 3), 90-1
Saray/ serây/ serâ	19-3
Yaradan	5-2, 14-1, 46-2
Hak	92-3
Turna	102-3
Mest/ mestî	56-1, 65-4, 88-3
Mestân	95(1-5)
Âşık	57-(4, 5), 68-2
Halk	7-2, 97-3
Eşref	7-2
Yâr-ı gâr	59-5
Yurt	7-3
Garip	19-5
Kalp	3-3, 7-2
Dert	68-3
Zemân/ Zaman	68-2
Dem	12-2
Yâr	68-1, 102-5
Yârân	65-4
Yüz	41-5
Gülbâng	8-4
Sır	8-3, 52-4
Hacı Bektaş-ı Velî	68-4
Pîr	65-3
Hünkâr	68-3
Mûrad	43-5
Cihân	90-1
Ölüm	68-(1, 2, 3, 4, 5, 6)
Uçmak	7-5
Arınmak	3-3
Kurbân	26-4
Evliyâ	52-4
Eren	27-3
Abdâl	26-2, 65-4
Kasd	103-2
Post	26-2, 56-4, 57-3, 65-4
Hırka	56-4, 65-4
Gedâ	75-2
Zâhir	7-5
Nazar	56-3
Râzı (a)/ râzı olmak	19-4
Harâbâtı	12-5
Rûh	56-2
Menzil	25-2, 48-5, 61-2
Tâc	25-4, 61-4

Kelime	Türkü No ve Bulunduğu Dörtlük/ Dörtlükler
Müselmân/ Müslüman	13-3, 14-5
Sürh-ser	14-5
Hürmet	19-1
Münkir ve Nekir	20-4
Kerbelâ	81-3, 102-5
Rahmet	7-2, 43-4, 66-1, 76-4
Rahm eylemek	17-5
Yol	12-3, 41-(3, 5), 48-4, 102-(1, 5)
Gazâ	8-4, 10, 10-4, 12, 13, 13-4, 14, 34-4, 41-1, 52, 52-3
Din	12-2, 13-2, 38-3, 43-2, 48-4, 61-1
İslâm	13-2, 41-(1, 3), 52-4
Günah	8-3, 97-5
Kusur	8-3
Râz	19-4
Kerîm	8-5, 88-1
İzzet	8-5
Cömert	8-5
Hâcet	95(3-4)
Murâd	5-3, 19-(1, 3), 28-5, 34-2, 47-3, 48-(2, 3)
Ay	97-4
Dünya	8-3, 17-1, 76-5, 77-1, 92- 4, 97-1, 99-4
Ölüm	10-4, 24-4, 48-1, 55-2, 69-2, 77-4
Ecel	8-(1, 2, 3, 4, 5), 20-4
Kabr/ kabir	20-4
Defn olmak	20-4
Ömür	47-5, 76-3
Kible	7-2, 92-4
Duâ	19, 43-3, 47-5
Toprak	19-3, 55-5, 75-3
Halk	7-2, 97-3
Ma'ni	7-5
Münkir ve Nekir	20/4
Kuran-Azim	82/2

Öksüz Âşık'ın kahramanlık temalı türküsünün (No: 10) dördüncü dörtlüğünde “Allah”, “Hz. Muhammed”, “Hz. Ali”, “Murtaza” adları geçmektedir. Bu isimler, İslam dininde en çok zikredilen isimlerdir. Murtaza, Hz. Ali'yi temsilen kullanılan isimdir. Aynı zamanda Allah sözcüğüyle anlamdaş olan “Hudâ” sözcüğü de kullanılmıştır.

Öksüz Âşık aydur mübârek gazâ

Yâ Muhammed, yâ Ali, yâ Murtazâ

10-4

Şehîdlik makamın Hudâ ver bize

Meded Allah deyu ölürüz bir gün

Karacaoğlan'ın aşk, sitem temalı türküsünün (No: 27) ilk dörtlüğünde, Kahramanlık temalı anonim türkünün (No: 38) ilk dörtlüğünde, Ali'nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 52) beşinci dörtlüğünde, Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 95) dördüncü dörtlüğünde Allah sözcüğüne yer verilmektedir.

Meded Allah'ı seversen 27/1

Gel imdi dilber, gel imdi

Hasretinden ciğerciğim (broy broy)

Delindi dilber, delindi

Şükür hey Allah'ım güler cânımız 38/1

Demi geldi müjde ile Retme'nin

Şen olsun Sultân İbrahim Hânımız

Fetih haberleri geldi Retme'nin

Ali der derun-i dilden yâ Allah 96/5

Umarız fazlını senden yâ Allah

Bundan sonra görelim ki inşâallah

Aman aman deyu çağırır Girit

Ferâh geldi her bülbüle

Çiğ düşmüş kırmızı güle

Kalk Allah'dan hâcet dile 95/4

Uyan, gözler mestân uyan

Tasbaz Ali'nin aşk temalı türküsünün (No: 72) beşinci dörtlüğünde Allah sözcüğüne yer verilmiştir. Aynı dörtlükte Allah sözcüğünün eş anlamlısı olan Rabb ifadesine de yer verilmiştir.

Ayıbsız bir Allah ancak dinürken 72/2

Rabb-ı Settârul-uyub okunurken

Sahih mümin mümine iyilik sanurken

Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili (hemmâzın dili)

Ufkî'nin pâdişâha övgü temalı türküsünün (No: 28) dördüncü dörtlüğünde, Şahinoğlu'nun aşk acısı temalı türküsünün (No: 39) üçüncü dörtlüğünde “Rab” sözcüğüne yer verilmiştir. Rab, Allah anlamında kullanılan ifadedir.

Her hatâdan sakla Yâ Rab dâyimâ bu serveri 28/4

Ruşen olsun gökyüzüne dâyim anun ahteri

Çün seni kıldı âleme cemi şâhlar ekberi

Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Sevdiğim bilmedim senin kıymetin

Yâ Rab ne güç imiş derd ü firkatın

39/3

Gice gündüz ağlamaktan hasretin

Gitdi kör eyledi iki gözümü

Kâtib Ali'nin din temalı türküsünün (No: 19) dördüncü dörtlüğünde “İlâhî” sözcüğüne yer verilmiştir. İlâhi, Allah'a mensup, Tanrı ile ilgili anlamında kullanılan bir ifadedir (Devellioğlu, 1997: 426). Ufkî'nin Allah aşkı temalı türküsünün (No: 76) ilk dörtlüğünde, Ufkî'nin pâdişâha övgü temalı türküsünün (No: 28) birinci, ikinci ve beşinci dörtlüklerinde de ilâhi sözcüğüne yer verilmiştir.

Yâ İlâhi sen bilürsün râzımı

19/4

Sana doğru tutdum dâyim özümü

Kara donlu Beytullâh'a yüzümü

Sürmeyince alma Mevlâ cânımı

Yâ ilâhi sen müyesser kıl murâda irmeğe

Ol mübârek hâk-i pâyine yüzümü sürmeğe

Ufkî pek muntazırdır arz-ı hâlin vermeğe

76/1

Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Pâdişâhım kullarına eyle dâyim himmetün
Âlem içre ol ilâhdan gayriye yok minnettün 28/1
Dâyim olsun dünyalar durdukça ömr-i devletün
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Dehr içinde gelmemişdir böyle cazim pâdişâh
Kudretinden sana ihsân eylemişdir âligâh
Bil ki cümle şâhların şâhı kıldı seni ilâh 28/2
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Yâ ilâhi sen müyesser kıl murâda irmeğe 28/5
Ol mübârek hâk-i pâyine yüzümü sürmeğe
Ufkî pek muntazırdır arz-ı hâlin vermeğe
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Tasbaz Ali'nin aşk temalı türküsünün (No: 72) beşinci dörtlüğünde “Rabb-ı Settârul” sözcüğüne yer verilmiştir. Bu ifade bağışlıyan Allah anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 1997: 945).

Ayıbsız bir Allah ancak dinürken
Rabb-ı Settârul-uyub okunurken 72/2
Sahih mümin mümine iylik sanurken
Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili (hemmâzın dili)

Sevgiliye hasret, aşk temalı türkünün (No: 5, 46) üçüncü dörtlüğünde “Perverdigâr” ismi de kullanılmıştır. Perverdigâr, Allah, besleyici, terbiye edici anlamlarında kullanılmaktadır.

Bir nesnem benden yâre yâdigâr
Murâdımız verse ol Perverdigâr 5-46/3
Yorganı üstünden atmış rüzigâr
Şakı bülbül var uyandır yârimi

Mustafa'nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 8) dördüncü dörtlüğünde, Geda Demuroğlu'nun gurbet temalı türküsünün (No: 11) ilk ve dördüncü dörtlüğünde, Şahinoğlu'nun sevgiliye aşk temalı türküsünün (No: 18) ilk dörtlüğünde, Kâtib Ali'nin din temalı türküsünün (No: 19) birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci dörtlüklerinde. Ali'nin memlekete özlem temalı türküsünün (No: 50) ilk dörtlüğünde, Kuloğlu'nun tasavvuf temalı türküsünün (No: 56) beşinci dörtlüğünde, Kâtib'in sevgiliye yalvarma temalı türküsünün (No: 62) ikinci dörtlüğünde, Ali'nin eleştiri temalı türküsünün (No: 75) ilk dörtlüğünde "Mevlâ" ismi kullanılmıştır. Mevlâ, efendi, sahip çıkan anlamlarında kullanılmıştır.

Dayim medhin eyle gazâ yolunun Gülbângı çek Hacı Bektâş Velî'nin Mevlâ kısmetini kesmez kulunun Yâ eceldir, yâ dizdârdır, yâ nasîb	8/4
Mevlâ bizi gurbetliğe salubdur Yâr ile sürdüğüm demler elveda Çün aşkın ateşi baştan aşıbdur Geldi geçdi geçen çağlar elvedâ	11/1
Mevlâ'm bize vermiş ise bu derdi Göricek var imiş merdoğlu merdi Koyunu arayub, uluşur kurdu Ürküdüb geçdiğüm dağlar elvedâ	11/4
Kadir Mevlâ'm bana bir yâr vermişdir Rûz ü şeb verdimdir şükür ederim Böyle lûtfâ dahi kimler ermişdir Divânında dâyim nazar ederim	18/1

Binbir adın hürmeti için murâdım
Vermeyince alma Mevlâ cânımı 19/1

Ela gözlü sevdiğimi sineme
Sarmayınca alma Mevlâ cânımı
Gurbet kahrı kemân etdi tâkatım
Günden güne artmaktadır firkatım
Kurtulub da gurbet ilden hasretim
Görmeyince alma Mevlâ cânımı 19/2

Çok acâib vardır taht-ı serâda
Hudâ bilür toprağımız nerede
Cümle dostlar ile bile murâda
Ermeyince alma Mevlâ cânımı 19/3

Yâ ilâhi sen bilürsün râzımı
Sana doğru tutdum dâyim özümü
Kara donlu Beytullâh'a yüzümü
Sürmeyince alma Mevlâ cânımı 19/4

Kimse rahm eylemez akar yaşıma
Nice hâller geçmiş garib başıma
Kâtib Ali aydur seksen yaşıma
Girmeyince alma Mevlâ cânımı 19/5

Yürü Murâd dağı yürü
Aşkın çağlar şimden geru
Kâdir Mevlâ mürvetinden 50/1
Bahâr eyler şimden geru

Gel Kuloğlu doğru söyle sözünü
Sıdk ile Mevlâ'na doğrut özünü 56/5
Gâfil olma hicret et aç gözünü
Felek bir gün bizi alt ider üst iken

Mevlâ'yı seversen doğrusun söyle 62/2

Kimse ağladır mı dostunu böyle?

Ayda bir kez olsun iltifat eyle

Düşmanın bağrını kan ile toldur

Kangı birin şerh idelim gazîler

Şikâyetim çarh elindendir benim

Ne eyleyim Mevlâ'm böyle buyurmuş 75/1

Serimde bu imiş yazılan benim

Öksüz Âşık'ın kahramanlık temalı türküsünün (No: 10) ilk dördlüğünde “Hû” ifadesine yer verilmiştir. Hû: O, Allah anlamlarında kullanılmıştır.

Geze geze Akdeniz'in yüzünde

Arar hasmımızı buluruz bir gün

Ya Yâ Hû yevm olub sılaya gideriz 10/1

Ya seri meydâne veririz bir gün

MSS'de “hak” ifadesi Karacaoğlan'ın aşk temalı türküsünün (No: 6) ilk dördlüğünde, Şahin'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 7) ikinci dördlüğünde, Şahinoğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 18) dördüncü dördlüğünde, Ufkî'nin aşk temalı türküsünün (No: 22) ikinci dördlüğünde, Ufkî'nin pâdişâha övgü temalı türküsünün (No: 28) üçüncü dördlüğünde, Kaderden şikâyet temalı anonim türkünün (No: 29) üçüncü ve dördüncü dörtlüklerinde, Köroğlu'nun kahramanlık temalı türküsünün (No: 34) ikinci dördlüğünde, Kâtibî'nin gaza temalı türküsünün (No: 43) beşinci dördlüğünde, Kul Süleyman'ın aşk temalı türküsünün (No: 53) ikinci dördlüğünde, Kâtibî'nin sevgiliye yakarma temalı türküsünün (No: 62) ilk dördlüğünde, Aşk temalı anonim türkünün (No: 63) dördüncü dördlüğünde, Ahmet'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 68) beşinci bendinde, Halil'in aşk temalı türküsünün (No: 69) üçüncü bendinde, Armudlu'nun gaza temalı türküsünün (No: 81) ikinci dördlüğünde, Aşk acısı temalı anonim türkünün (No: 85) ilk dördlüğünde, Ayrılık temalı anonim türkünün (No: 83) ilk dördlüğünde, Köroğlu'nun yiğitlik temalı türküsünün (No: 87) üçüncü dördlüğünde, Fırâd'ın tasavvuf temalı türküsünün (No: 90) birinci dördlüğünde, Kuloğlu'nun tasavvuf temalı türküsünün (No: 97) ikinci dördlüğünde kullanılmıştır. Hak, Allah, doğruluk, adalet anlamlarına gelmektedir.

Şeftali isterim mahrûm gönderme;
İki leblerinden, bir gerdanından.
Gönül Hak evidir sakın söndürme; 6/1
İki leblerinden, bir yanağından

Halkın eşrefiyüz, sözümüz hakdır
Kıblemiz Kâbe'dir, kalbimiz akdır
Eksiklü kuluyuz, hem cürmümüz çokdur
Hakk'ın rahmeti çok der de gezeriz 7/2

Hak saklasun ayrılığın şerrinden 18/4
Nice âşık ayrılmışdır yârinden
Cânım alsun ayırmason yanımdan
Ya ben yârsız bu cihânı neylerim

Cümlenin Hak'dır penâhı 22/2
Âşık çeker dâyim ahı
Hâlâ güzellerin şâhı
Aldı gönlümü vermedi

Her millet makardır ki Hak sana ihsân eyledi 28/3
Kudretle düşmanını hâk ile yeksân eyledi
Nice mağrur kralların kahrını âsân eyledi
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Çok yalvardım Hakk'a, geçmedi dilek 29/3
Acıdım hâlîme ins ile melek
Tiğ-i hasret ile sinemi felek
Delik delik etdi, deldi, çâre ne?
Çâre ne çâre ne, nidem çâre ne?

Hak bana kısmet eylemiş zilleti 29/4
Hiç başımdan eksik etmez mihneti
Gurbetlikde çeke çeke hasreti
Benzimiz sarardı, soldu, çâre ne?
Çâre ne çâre ne, nidem çâre ne?

Gelin isteyelim Hakk'dan 34/2
Murâdımız vere yokdan
Ferman geldi âli tâkdan
Sofun donandı, donandı

Kâtibî der düşde gördüğüm buldum
Şükür olsun Hakk'a, ber-murâd oldum 43/5
Asitânesinde yüz süregeldim
Terk etdim evvelki dâr ü diyârı
Vardım gördüm hûb döşemiş otasın
Hak saklasun sâki ile bâdesin 53/2
Doya doya yanağından kanasın
İşte geldi deli gönlüm alan yâr

Nazlı dilber eğer Hakk'ı seversen 62/1
Hem bana ihsânın varısa bildir
Hâlimi arz etmeye hicâb eyledim
Lûtf eyle hicâbı aradan kaldır

Çifte benlim zülfü kara
Oldu yürek pâre pâre
Hakk'dan gelene ne çâre 63/4
Sordum civan niçün gelmez

Bir ber-güzâr alsam, varsam edâya
Cezayir gözcüsü Veli Dede'ye
Karşu durmak olmaz Hakk'dan gelen kazâya 68/5

Dostumuz var ise şâd olub gülsün
İşitsün adûlar derd ile ölsün
Bağışla günâhım Hak için olsun 69/3

Gün doğmadan rast geldim ol Yezid'i puside
Ümidimiz budur Hakk'dan kılıç arşa asıla 81/2
Döğüşelim ey gazîler, nice başlar kesile
Ulu kuşlar leşlere toyduğu günlerdir bugün

Sevdiğim Hakk'ı seversen girme benim kanıma 83/1
Cefâ ise pâdişâhım yeter oldu cânıma
Günde bin kez ah ederim kimse gelmez yanıma
Gene gönül bülbül oldu gülüne dervîşiğim

Evvel bahâr yaz gelince
Kesme ümidi ölünce
Hak murâdını verince 85/1
Bülbül sen âh et, ben de âh edeyim

Sözünde yanılır gerü kalanlar
Tevekkülü Hak devlet bulanlar
Hele sağrasında koçak olanlar 87/3
Kılıcı salmakda pek ell' olur

Dosta doğru olan kişi
Üstâd olur erkânında
Biter hakikat sümbülü
Hakk'ın bağ-ı cihânında 90/1

Hak huzurına varılır 97/2
Terâzi mizân kurulur
Ölmüş tene can verülür
Yerden insan biter birgün

MSS'de "huda" kelimesi Kul Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 16) ikinci dörtlüğünde, Kâtib Ali'nin din temalı türküsünü (No: 19) üçüncü dörtlüğünde, Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 30) beşinci dörtlüğünde, Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 44) ilk dörtlüğünde, Kuloğlu'nun İlâhi aşk temalı türküsünün (No: 48) ikinci dörtlüğünde, Ali'nin doğa sevgisi temalı türküsünün (No: 66) ilk dörtlüğünde, Aşk acısı temalı anonim türkünün (No: 85) üçüncü dörtlüğünde, Ali'nin Allah aşkı temalı

türküsunün (No: 65) ilk ve üçüncü dörtlüğünde, Aşk temalı anonim türkünün (No: 92) üçüncü dörtlüğünde kullanılmıştır. Hudâ, Allah anlamında kullanılan bir sözcüktür.

Ben söylesem sözüm çıkar beyaza
Yufkadır bağrımız değmez niyâza
Âşık isteyince verirmiş Hudâ 16/2
Eladır gözleri, kara değildir

Çok acâib vardır taht-ı serâda
Hudâ bilür toprağımız nerede
Cümle dostlar ile bile murâda 19/3
Ermeyince alma Mevlâ cânımı

Kâtib gel arz eyle cânını dosta
Derdinîn dermânın Hudâ'dan iste 30/5
Servi boylum şâd olmasa meclisde
Gönül tahtı virân olur, yıkılır

Be hey ela gözlü dilber
Râzı olsun Hudâ senden 44/1
Yanağın kırmızı güldür
Alur bülbül gıda senden

Elinden geldikçe iyilik et dosta
Kimi dünya için elem ve yasda
Cümle murâdını Hudâ'dan iste 48/2
Keremi ihsânı çok değil midir?

Yaz olunca her çiçekler açıldı
Yine mahbûbluğun erdi dağlar hey
Hudâ'dan üstüne rahmet saçıldı 66/1
Çimenler otağı kurdu, dağlar hey

Sen ötersin hûb nefeste
Var yavru, Hudâ'dan iste 85/3
Ben gurbette, sen kafeste
Bülbül sen âh et, ben de âh ideyim

Hamdülillâh çok şükür Bâri Hudâ'nın varına 65/1
Vardır ikrârımız yer ile göğün mimârına
Yokdur âlemde bir nesne ki ben düşem fikrine
Yer içerim, dimezem kalsun bugünüm yârına

Pîrim bana dedi: malını yığma mânend-i mûr
Kim pîrine beli dimez, olur o'nun sonu kör
Varımız nâmım değil, bin kez Hudâ'ya çok şükür 65/3
Yer içerim dimezem kalsun bugünüm yârına

Düni günü medh eyleyüb öğdüğüm
Güzeller içinde birdir didüğüm
Hudâ hakkı dostlar, benim sevdiğüm 92/3
Hûblar serdârıdır, gayri değildir

Ali'nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 52) dördüncü dörtlüğünde, Armudlu'nun gaza temalı türküsünün (No: 81) dördüncü dörtlüğünde, Kuloğlu'nun din-tasavvuf temalı türküsünün (No: 97) üçüncü dörtlüğünde "Hz. Muhammed" ismine yer verilmiştir.

Muhammed'in mucizâtı biledür 52/4
Evliyâlar sırrı İslâm iledir
Beylerin dahi himmeti böyledir
Alınmaz mı dahi ne durur Girit

Armudlu aydur; ey gazîler boyanmış kızıl kana
Kendünüze mağrur olman, dünya fenâdır fenâ
Deryâ yüzünde hûriler cenk ider bâd-ı sabâ
Muhammed'e mu'cizât indüğü günlerdir bugün 81/4

Muhammed yerinden kalka 97/3
Yüzünden turâbı silke
Salavât verile halka
Âlem nûra bata birgün

Armudlu'nun gaza temalı türküsünün (No: 81) ilk dörtlüğünde "Hz. Ali"nin adı geçmektedir.

Murâd Reis aydur, hey gazîler, hâzır olun vaktinize
Hazret-i Ali Döldül'e bindüğü günlerdir bugün 81/1
Âl (ü) âyâli hurdahaş olub şehîd olur gazîler
Analar oğul deyüb, anduğı günlerdir bugün

Kâtibî'nin gaza temalı türküsünün (No: 47) ikinci dörtlüğünde "şehîd" ifadesi geçmektedir. Sözlükte şehit, "bir şeyin mahiyetini bilmek, bilmek ve sözle ifade etmek" anlamına gelen şehadet kökünden türemiştir. Kelime Allah'a isnad edildiğinde, "her şeyi görüyormuş gibi bilen ve ilminden hiçbir şey gizli kalmayan" demektir. Rağîb el-İsfahani, şehadet'i "iç veya dış duyularla meydana gelen ilmin tecellisi" olarak açıklarken, ilahî kişiler için kullanılan "âlimü'l-gaybi ve'sşehâde"nin sıfatını "insan duyularından ve sezgilerinden gizlenen şeyleri bilen kimse" olarak açıklar. Aynı zamanda Allah uğruna

öldürülen Müslüman kişileri ifade eder (Topaloğlu, 2010 E.T. 22.06.2022). Dörtlükte ikinci anlamda kullanılmıştır.

Medine'den asker çeküb gelmişdür
Onca kâfirlere kılıç çalmışdur
Din uğruna bunda şehîd olmuşdur 47/3
Yerine getürdü gayret ü ârı

Armudlu'nun gaza temalı türküsünün (No: 81) ilk ve üçüncü dörtlüklerinde şehîd sözcüğü kullanılmıştır.

Murâd Reis aydur, hey gazîler, hâzır olun vaktinize
Hazret-i Ali Düldül'e bindüğü günlerdir bugün
Âl (ü) âyâli hurdahaş olub şehîd olur gazîler 81/1
Analar oğul deyüb, anduğı günlerdir bugün

Bu imiş korsan gemisi Mısr'ın yolunu kesen
Kerbelâ'da şehîd oldu imâm Hüseyin, Hasan 81/3
Aldın kâfirin gemisin, şükür geldik sağ-esen
Cezayirlü şen olub güldüğü günlerdir bugün

Ufkî'nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 20) dördüncü dörtlüğünde “Âhir-dem” ifadesine yer verilmiştir. Şiirde kullanılan ahir-dem; zaman anlamındadır (Devellioğlu, 1997: 16).

Âhir-dem ecel yetince 20/4
Defn olub kabre girince
Münkir ve Nekir gelince
Cevâb vermek ne müşküldür

Öksüz Âşık'ın kahramanlık temalı türküsünün (No: 10) dördüncü dörtlüğünde “Meded” sözcüğü geçmektedir. Meded; yardım, imdat anlamlarına gelmektedir.

Öksüz Âşık aydur mübârek gazâ
Yâ Muhammed, yâ Ali, yâ Murtazâ
Şehîdlik makamın Hudâ ver bize
Meded Allah deyu ölürüz bir gün 10/4

Mustafa'nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 82) üçüncü dörtlüğünde “bülbul”den bahsedilmektedir. Bülbul, halk edebiyatında aşığı, tasavvuf edebiyatında dervişi simgeler. Yine aynı dörtlükte gül sözcüğü yer almaktadır. Gül de sevileni simgeler. Gül gülşende biter, bülbul gülşende gülü görüp âşık olur. Gülşen, tasavvufta Allah'ın bulunduğu yeri, dergâhı veya Allah'ın evi olan gönlü simgeler (Kurnaz, 1994: TDV E.T.: 22.06.2022).

Mansûrun darbından dağlar savrılır
Bâd esdikçe yârin zülfü kıvrılır
Yâ bülbul gülzâre niye çevrilür? 82/3
Gülü seven bülbüle sor hârını

MSS'de “bülbul” kelimesine Kul Mustafa'nın sitem, ağıt, tasavvuf temalı türküsünün (No: 102) ikinci dörtlüğünde ve Kuloğlu'nun tasavvuf temalı türküsünün (No: 56) ikinci dörtlüğünde yer verilmiştir.

Arab atdır koç yiğidin bindüğü
Meydân arar köşe köşe döndüğü
Âşıkların elden ele sunduğı 102/2
Bülbul figân ider güller bu mudır?

Anda varan kimse o da bizdendür
Rûhdur giden bunda kalan bedendür
Kavuşamaz feryâd ider nedendür 56/2
Bülbül de gül ile şöyle dost iken

Kuloğlu'nun tasavvuf temalı türküsünün (No: 56) ikinci dörtlüğünde “gül” sözcüğüne yer verilmiştir. Gül, kokulu bir bitki olmasının dışında İlâhi güzelliği, sevgiliyi, Hz. Muhammed'i temsil etmektedir.

Anda varan kimse o da bizdendür
Rûhdur giden bunda kalan bedendür
Kavuşamaz feryâd ider nedendür
Bülbül de gül ile şöyle dost iken 56/2

Şahin'in İlâhi aşk temalı türküsünün (No: 7) dördüncü dörtlüğünde “aşk” sözcüğüne yer verilmektedir. Arapça kökeni ışk olup sözlükte “ciddi ve aşırı aşk; kendinî tamamen sevdiği kişiye veren, onu sevdiği kişiden daha güzel göremeyecek kadar seven kişi demektir. Tasavvufta aşk kelimesi Kuran'da geçmez, "Aşk" daha çok hûb ve sohbet kelimeleri ile bazen de meveddet ve benzer sözcüklerle ifade edilir. Allah sevgisinden çok Allah korkusunu vurgulayan ilk zahidler de aşktan bahsetmemişlerdir. İlk kez VIII. Yüzyıl'da Allah ile kul arasındaki sevgiyi anlatmak için nadiren de olsa aşk kelimesinin kullanıldığını gösteren belgeler mevcuttur (Uludağ, 1991: TDV E.T. 22.06.2022).

Aşk ağırdır, yükleneni kocadır
Yüklenmiyen aşkı bilmez nicedir
Kadrimiz felekten hayli yücedir 7/4
Dost için yüz sürüb yerde gezeriz

Kâtibî'nin öğüt temalı türküsünün (No: 57) beşinci dörtlüğünde, Ahmed'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 68) ilk bendinde aşk sözcüğü geçmektedir.

Belâgat fesâhat hakayık rumûz
Âşıkın dilidir miftâh-ül künûz 57/5
Kâtibî'nin bir bir maksudu henüz
Aşkın meşâilin tefsir etmekdir

Bağdat'ı, Basra'yı seyrân eylesem
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Aşkın ile beni hayrân eylesen 68/1

Fırad'ın nasihat, tasavvuf temalı türküsünün üçüncü dörtlüğünde “aşk şarabı” ifadesi kullanılmıştır. Şarap, sâlik ilâhi aşkı yoğun ve sürekli olarak yaşadığı için tasavvufi bir terim olarak kullanılır (Uludağ, 2010: TDV E.T. 22.06.2022).

Kim ki aşk ş'rabın içer 90/3
Ârif olur kalbin açar
Yiğidi yiğitden seçer
Şüphe kalmaz imânında

Mustafa'nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 82) ilk dörtlüğünde “Hûb” ve “Onsekiz bin âlem” ifadeleri geçmektedir. Hûb, güzel, hoş anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 1997: 377).

Onsekizbin âlem yaradılmadın
Hûb yaratmış Habibinin nûrunu 82/1
Dinleyin nasihati, görün ne dimiş
Ümmeti olan görmez tamu nârını

Tabiat temalı anonim türkünün (No: 35) üçüncü dörtlüğünde “astân” ifadesine rastlanmaktadır. Âstân, büyük dergâh, eşik, tekke anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 1997: 45).

Ağaçdan çağırır kiraz
Bize mühlet verin biraz
Gideriz kış, geliriz yaz
Sever bizi ehl-i astân

35/3

Şahin'in İlahî aşk temalı türküsünün (No: 7) üçüncü dördlüğünde “gönül” ifadesi kullanılmıştır. Gönül, tasavvufta Allah'ın evidir. Yine Eski Anadolu Türkçesi döneminden “kande” sözcüğü de dördlükte geçmektedir. Sevgi, muhabbet nerede ise gönlün orada olduğu anlatılıyor (Cebecioğlu, 1997: 122).

Dostun muhabbeti gizli candadır
Muhabbet kandese gönül andadır
Yurdumuz kimse bilmez kandedir
İzimiz belürmez, karda gezeriz.

7/3

Kul Mustafa'nın sitem, ağıt, tasavvuf temalı türküsünün (No: 102) ilk dördlüğünde gönül sözcüğüne yer verilmiştir.

İndim seyr eyledim Kızılalma'yı
Ulu taşkın akan seller bu mudır?
Bâd esdikçe servileri salınur
Gönül eğlencesi yollar bu mudır?

102/1

Kuloğlu'nun tasavvuf temalı türküsünün ikinci dördlüğünde gövde, cisim, ten anlamında beden sözcüğü kullanılmıştır (Devellioğlu, 1997: 77).

Anda varan kimse o da bizdendür
Rûhdur giden bunda kalan bedendür
Kavuşamaz feryâd ider nedendür
Bülbül de gül ile şöyle dost iken

56/2

Kuloğlu'nun aşk, tasavvuf temalı türküsünün üçüncü dörtlüğünde "simâ" anlamında yüz ifadesi kullanılmıştır (Devellioğlu, 1997: 953).

Muhammed yerinden kalka
Yüzünden turâbı silke
Salavât verile halka 97/3
Âlem nûra bata birgün

Kâtib Ali'nin din temalı türküsünün ilk dörtlüğünde "binbir" sözcüğü kullanılmıştır.

Binbir adın hürmeti için murâdım
Vermeyince alma Mevlâ cânımı
Ela gözlü sevdiğimi sineme 19/1
Sarmayınca alma Mevlâ cânımı

Kâtibî'nin öğüt temalı türküsünün (No: 57) üçüncü dörtlüğünde "yüz bin adüv" sözcükleri geçmektedir. İyiliğin yüz bin düşmanlığı bertaraf ettiğinden bahsedilmektedir. "Adüv" kelimesi burada düşman, hasım anlamlarında kullanılmıştır (Devellioğlu, 1997: 11).

Kim ki oturduysa mühibb postuna
Kemlik sanmaz kâmillerin kaskına
İyilik eden bir ehl-i dostuna
Yüz bin adüvlerin tazir etmektir 57/3

Kâtib Ali'nin din temalı türküsünün dördüncü dörtlüğünde kara donlu Beytullâh/Kâbe sözcüğü geçmektedir.

Yâ ilâhi sen bilürsün râzımı
Sana doğru tutdum dâyim özümü
Kara donlu Beytullâh'a yüzümü 19/4
Sürmeyince alma Mevlâ cânımı

Mustafa'nın aşk acısı temalı türküsünün (No: 2) dördüncü dörtlüğünde “melek” sözcüğü kullanılmıştır. Haberci anlamına gelen melek sözcüğü Musevilik, Hristiyanlık ve İslam gibi vahye dayalı dinlerde, Tanrı ile insan arasındaki boşluğu dolduran ve iletişimi sağlayan varlıklar olarak kullanılır (Erbaş, 2004: TDV E.T. 06.06.2022).

Kaşın çatup kâküllerin tararsın
Bencileyin bendeyi çok ararsın
Yavrum niçün siyahlara girirsin 2/4
Melek olanlarda yeşil don olur

Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 9) ilk dörtlüğünde, Kaderden şikâyet temalı anonim türkünün (No: 29) üçüncü dörtlüğünde, Ali'nin aşk temalı türküsünün (No: 84) dördüncü dörtlüğünde, Kuloğlu'nun din-tasavvuf temalı türküsünün (No: 97) ilk dörtlüğünde melek ifadesine yer verilmiştir.

Yeşil donlu melek senin elinden 9/1
Şikâyet ideyim yoksula, bâya
Biz bir kelâm işidince dilinden
Gönlümün hevası ağar hevâya

Çok yalvardım Hakk'a, geçmedi dilek
Acıdım hâlime ins ile melek 29/3
Tiğ-i hasret ile sinemi felek
Delik delik etdi, deldi, çâre ne?
Çâre ne çâre ne, nidem çâre ne?

Ali der, yürekdir yanan
Gönül mürgi uçub konan
Bir melek suretlü cânân 84/4
Çıkar seyr ider, salınur

Dünya benim diyen beyler

Ma'zûl olur yatar bir gün

İner gökteki melekler

97/1

Yerde semâ tutar birgün

Kâtib Ali'nin din temalı türküsünün (No: 19) dördüncü dörtlüğünde “don” sözcüğü kullanılmıştır. Don; kıyafet, elbise anlamına gelecek biçimde kullanılmıştır.

Yâ ilâhi sen bilürsün râzımı

Sana doğru tutdum dâyim özümü

Kara donlu Beytullâh'a yüzümü

19/4

Sürmeyince alma Mevlâ cânımı

Köroğlu'nun kahramanlık temalı türküsünün (No: 34) ikinci dörtlüğünde “sofu” sözcüğü kullanılmıştır. Tasavvuf yolunda kemale ermiş kişilere “sûfi/sofu” denilmektedir (Öngören, 2009: TDV, E.T. 22.06.2022).

Gelin isteyelim Hakk'dan

Murâdımız vere yokdan

Ferman geldi âli tâkdan

Sofun donandı, donandı

34/2

Kâtibî'nin öğüt temalı türküsünün (No: 57) ikinci dörtlüğünde “câme” sözcüğü kullanılmıştır. Câme, Farsça elbise anlamındadır (Taneri, 1993: TDV, R.T: 22.06.2022).

Münkirin ilâcî hâline komak

Nâdânın ilâcî âferin dimek

Bir dem kâmil ile tuz-ekmek yemek

Kasâvet câmesin tağyir etmekdir

57/2

Şahin'in İlâhî aşk temalı türküsünün (No: 7) üçüncü dördlüğünde “can” sözcüğü kullanılmıştır. Can, dirilik, insanın özü ve tarikat kardeşliği anlamlarına gelen bir sözcüktür (Uzun, 1993: TDV, E.T. 22.06.2022).

Dostun muhabbeti gizli candadır 7/3
Muhabbet kandese gönül andadır
Yurdumuz kimse bilmez kandedir
İzimiz belürmez, karda gezeriz

Kâtib Ali'nin din temalı türküsünün (No: 19) üçüncü dördlüğünde “taht-ı sera” saray ifadelerine yer verilmiştir. “Serâ” Arapça olup toprak anlamında kullanılmıştır (Devellioğlu, 1997: 939).

Çok acâib vardır taht-ı serâda 19/3
Hudâ bilür toprağımız nerede
Cümle dostlar ile bile murâda
Ermeyince alma Mevlâ cânımı

Mustafa'nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 82) ilk dördlüğünde “tamu” yani cehennem ve nar, yani ateş (Cebecioğlu, 1997: 328) sözcüklerine rastlanmaktadır.

On sekiz bin âlem yaradılmadın 82/1
Hûb yaratmış Habibinin nûrunı
Dinleyin nasihati, görün ne dimiş
Ümmeti olan görmez tamu nârını

Mustafa'nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 8) beşinci dördlüğünde hasret sözcüğüne yer verilmiştir.

Mustafa iydur ol kerîmin izzeti
Cömerttir kuluna verir kısmeti
Çektim nice zemân derd ü hasreti 8/5
Yâ eceldir, yâ dizdârdır, yâ nasîb

Ahmed'in İlâhi aşk temalı türküsünün (No: 68) ilk bendinde hasretten söz etmektedir.

Bağdat'ı, Basra'yı seyrân eylesem
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı? 68/1
Aşkın ile beni hayrân eylesen

Aşk temalı anonim türkünün (No: 92) ikinci dörtlüğünde ağlama, sızlama anlamlarında zâr sözcüğü kullanılmaktadır (Devellioğlu, 1997: 1168).

Terk eyledim beyler, nâmûsu ârı
Bülbül olup dâyim kılarım zârı
Vücûdum şehrinin şimdi hünkârı 92/2
Hûblar serdârıdır, gayri değildir

Kuloğlu'nun din-tasavvuf temalı türküsünün (No: 97) ilk dörtlüğünde “semâ” sözcüğüne yer verilmiştir.

Dünya benim diyen beyler
Ma'zûl olur yatar bir gün
İner gökteki melekler
Yerde semâ tutar birgün 97/1

Hasret, aşk temalı anonim türkünün (No: 5) beşinci dörtlüğünde “dost” sözcüğüne rastlanmaktadır. Dost kelimesi sevilen kimse, hakiki sevgili anlamındadır (Devellioğlu, 1997: 190).

Dosta doğru döndürmüşüm yönümü 5/5
Yâre kurbân etdim kuşca cânımı
Satın mı aldın şu ayyukun kanını
Şakı bülbül var uyandır yârimi

Şahin'in İlâhî aşk temalı türküsünün (No: 7) üçüncü ve dördüncü dörtlüklerinde “dost” sözcüğü geçmektedir.

Dostun muhabbeti gizli candadır 7/3
Muhabbet kandese gönül andadır
Yurdumuz kimse bilmez kandedir
İzimiz belürmez, karda gezeriz

Aşk ağırdır, yükleneni kocadır
Yüklenmiyen aşkı bilmez nicedir
Kadrimiz felekten hayli yücedir
Dost için yüz sürüb yerde gezeriz 7/4

Kâtib Ali'nin din temalı türküsünün (No: 19) üçüncü dörtlüğünde, Kâtib'in aşk temalı türküsünün (No: 30) beşinci dörtlüğünde, Kâtibî'nin gaza-din temalı türküsünün (No: 43) ilk dörtlüğünde, Kuloğlu'nun tasavvuf ve dervişlik temalı türküsünün (No: 56) ikinci dörtlüğünde, Kâtibî'nin öğüt temalı türküsünün (No: 57) üçüncü dörtlüğünde, Ali'nin Allah aşkı temalı türküsünün (No: 65) dördüncü dörtlüğünde, Mustafa'nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 82) dört ve beşinci dörtlüklerinde, Kuloğlu'nun yiğitlik temalı türküsünün (No: 89) ilk dörtlüğünde, Fırad' ın nasihat, tasavvuf temalı türküsünün (No: 90) ilk dörtlüğünde dost sözcüğüne rastlanmaktadır.

Çok acâib vardır taht-ı serâda
Hudâ bilür toprağımız nerede
Cümle dostlar ile bile murâda 19/3
Ermeyince alma Mevlâ cânımı

Kâtib gel arz eyle cânını dosta
Derdinîn dermânın Hudâ'dan iste
Servi boylum şâd olmasa meclisde 30/3
Gönül tahtı virân olur, yıkılır

Dostlar benim mekânımı ararsa 43/1
Deyin Hazret Eba Eyyüb Ensari
Ve ol aziz kimdir deyu sorarsa
Hazretin ashâbı hem alemdârı

Anda varan kimse o da bizdendür
Rûhdur giden bunda kalan bedendür
Kavuşamaz feryâd ider nedendür 56/2
Bülbül de gül ile şöyle dost iken

Kim ki oturduysa mühibb postuna
Kemlik sanmaz kâmillerin kasdına
İylik eden bir ehl-i dostuna 57/3
Yüz bin adüvlerin tazir etmektedir

Der ki Ali; gözün yaşı kanlı akar mest ile
Abdâl olayım, gideyim hırka ile post ile
Eş ile yârân ile özge musâhib dost ile 65/4
Yer içerim dimezem kalsun bugünüm yârına

Koç yiğit serini saklamak ister
Dostunca hasmını hâklamak ister 82/4
Mecnûn olub yolu beklemek ister
Gerçi âşık böyle sever yârini

Mustafa, ne eylersin bâğı bûstânı?
Şu âlemde hakikatli dost kanı 82/5
Gel uydur yanına çeşm-i mestânı
Gez Arabistan'ı gerçek evini

Dünyada iylik dostuna
Sanan yiğide aşkolsun
Bâdeyi alub destine 89/1
Kanan yiğide aşk olsun

Dosta doğru olan kişi 90/1
Üstâd olur erkânında
Biter hakikat sümbülü
Hakk'ın bağ-ı cihânında

Sevgiliye hasret temalı anonim türkünün (No: 5) ikinci dördlüğünde, Ali'nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 14) ilk dördlüğünde, Sevgiliye hasret temalı anonim türkünün (No: 45) ikinci dördlüğünde Allah anlamında “Yaradan” sözcüğü geçmektedir. Yaradan'ın aşkı, Allah aşkı manasındadır.

Çıkabilsem sarayına köşküne
Can boyanır anberine miskine
Seni beni Yaradan'ın aşkına 5/2
Şakı bülbül var uyandır yârimi

Gazî pâdişâha eyledi nazar
Yerleri gökleri Yaradan şimdi 14/1
Şâh sâfî ah edip ağlayıp gezer safi sadece
Yüreğinde kalan yaradan şimdi

Çıkabilsem sarayına köşküne
Can boyanır anberine, miskine
Seni beni Yaradan'ın aşkına 46/2
Şakı bülbül var uyandır yârimi

Ufkî'nin gurbet, aşk, kahramanlık temalı türküsünün (No: 20) dördüncü dörtlüğünde “Münkir ve Nekir” sözcüğüne yer verilmiştir. Münkir ve Nekir, kabirdeki sorgu melekleridir (Toprak, 2006: TDV, E.T. 06.06.2022).

Âhir-dem ecel yetince
Defn olub kabre girince
Münkir ve Nekir gelince 20/4
Cevâb vermek ne müşküldür

Kul Mustafa'nın tasavvuf temalı türküsünün (No: 102) üçüncü dörtlüğünde “Turna” sözcüğü geçmektedir.

Arab atdır cenk yüzünde yaraşan
Olur, koç yiğidin gönlü rûşen
Seher vakitte kuğu, kumru çağrışan
Turnam, göçüb konan çöller bu mudır? 102/3

Kuloğlu'nun tasavvuf, dervişlik temalı türküsünün (No: 56) ilk dörtlüğünde “mest” ifadesi geçmektedir. Mest, aşkından sarhoş olmak anlamında kullanılmıştır.

Felekde bir dolu nûş etdim idi
Âkıbet eyletdi beni mest iken 56/1
Ben böyle âvâzı işitmiş idim
Yazılmış alnıma tâ elest iken

Ali'nin Allah aşkı temalı türküsünün (No: 65) dördüncü dörtlüğünde ve Mustafa'nın aşk, ayrılık temalı türküsünün (No: 88) üçüncü dörtlüğünde mest sözcüğü geçmektedir.

Der ki Ali; gözün yaşı kanlı akar mest ile 65/4
Abdâl olayım, gideyim hırka ile post ile
Eş ile yârân ile özge musâhib dost ile
Yer içerim dimezem kalsun bugünüm yârına

Ferhâd olmayan dağları delemes
Mecnûn olmayan Leylâ'sın bulamaz
Aşk ile mest olan âşık gülemez 88/3
Geçer günü âh ile feryâd ile

Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 95) ilk ve beşinci dörtlüklerinde “Mestân” sözcüğü geçmektedir. Bu sözcük, sarhoşlar anlamına gelir. Göz sözcüğü de dörtlüklerde geçmektedir.

Uyan, gözler mestân uyan 95/1
Çok uyumak ömre ziyan
Uyan, yasduğuna tayan
Ne düş gördün, eyle beyân
Köroğlu'nun bağı yandı
Yanıp sinene dayandı
Herkesin dostu uyandı
Uyan, gözler mestân uyan 95/5

Mustafa'nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 82) ikinci dörtlüğünde “Kuran-Azim” sözcüğü geçmektedir.

Çevirdim, deryâya tutdum yüzümü
Senden gayr yere ayırmam gözümü
Yeri göğü tutan, kurân azimi 82/2
Hâfız olan okur ilmin varını

Kâtibî'nin öğüt temalı, tasavvuf içerikli türküsünün (No: 57) dört ve beşinci dörtlüklerinde “âşık” sözcüğü geçmektedir.

Tasavvufta aşk, muhabbet, aşırı sevgi duyulan, sevgiye dair son mertebe anlamlarındadır (Soysaldı, 1998: 188).

Nihâyet gülistân harsuz olamaz
Bûlbûl-i hoş-elhân zârsız olamaz
Mübtelâ âşıklar yârsız olamaz 57/4
Hikmet bu esrârı tabir etmektedir

Belâgat fesâhat hakayık rumûz
Âşkın dilidir miftâh-ül künûz 57/5
Kâtibî'nin bir bir maksudu henüz
Âşkın meşâilin tefsir etmektedir

Ahmed'in İlâhi aşk temalı türküsünün (No: 68) ikinci bendinde âşık sözcüğü kullanılmıştır.

Âhımdan âşıklar gelür imâne 68/2
Âcizim, elinden devr-i zemâne
Veysel Karâni'den geçsem Yemen'e
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

Şahin'in İlâhi aşk temalı türküsünün (No: 7) ikinci dörtlüğünde şerefli anlamına gelen "eşref" sözcüğüne yer verilmiştir.

Halkın eşrefiyüz, sözümüz hakdır 7/2
Kıblemiz Kâbe'dir, kalbimiz akdır
Eksiklü kuluyuz, hem cürmümüz çokdur
Hakk'ın rahmeti çok der de gezeriz

Aşk temalı anonim türkünün (No: 59) beşinci dörtlüğünde kullanılan "yâr-ı gâr" (Uzun, 2013: TDV: E.T. 22.06.2022) sözcüğü Hz. Ebubekir' in Hz. Muhammed ile arkadaşlığını anlatan yâr-ı gâr sözcüğü kullanılmıştır.

Maksud, bizi gani Cabbâr var etmiş
Üstümüze namus ile ar etmiş
Çün güzeli bize yâr-ı gâr etmiş 59/5
Niçün sevmem böyle hilâl kaşı ben

Kâtib Ali'nin tasavvuf temalı türküsünün (No: 19) beşinci dördlüğünde “garip” (Devellioğlu, 1997: 278) sözcüğü geçmektedir. Bu bir mütevazılık ifadesidir.

Kimse rahm eylemez akar yaşıma
Nice hâller geçmiş garib başıma
Kâtib Ali aydur seksen yaşıma 19/5
Girmeyince alma Mevlâ cânımı

Şahin'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 7/2) ikinci dördlüğünde “kalp” sözcüğü kullanılmıştır. Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 3/3) üçüncü dördlüğünde de kalp sözcüğüne rastlanmaktadır. Bu şiirlerdeki kalp ile açıklanmak istenen tasavvufta sufilerin Allah'ı daha çok kalbi, Allah'ın evi olarak nitelendirmeleridir. Allah'ın kiblesi Kâbe, kalbin kiblesi niyet, bedenine ise kalp olduğu yönündedir (Uludağ, 2001: TDV: E.T. 22.06.2022).

Halkın eşrefiyüz, sözümüz hakdır
Kıblemiz Kâbe'dir, kalbimiz akdır 7/2
Eksiklü kuluyuz, hem cürmümüz çokdur
Hakk'ın rahmeti çok der de gezeriz

Doğar aylar gibi doğsun dolusun;
Salavat ver, şükr et kalbin arınsın; 3/3
Seni sevmeyenler görsün arından
Sende sev birini ahdi güdenden.

Ahmed'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 68/3) üçüncü bendinde Farsça gam, ızdırıp, keder olan “derd” kelimesi, tasavvufta ilâhi aşk, “Sevgiliden sevene geçen ve katlanılmasına güç yetmeyen hâl” (Cebecioğlu, 1997: 80) anlamında kullanılmıştır.

Mısır'da bulmadım derdime çâre 68/3
Var, Hacı Bektâşi eşiği ara
Varsam, yüzler sürsem Mollâ Hünkâra
Acep derviş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

Ahmed'in İlâhi aşk temalı türküsünün (No: 68) ilk dörtlüğünde “yâr” sözcüğü geçmektedir. Farsça sevgili dost anlamına gelir. Tasavvufta her şeyin biçimini yaratan Tanrısallıktır. Çünkü kelime-i tevhidin özü budur. Bu durum şehûd âlemini ve Allah'ın mahiyetini görmek olarak tarif edilmektedir (Cebecioğlu, 1997: 369).

Bağdat'ı, Basra'yı seyrân eylesem
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı? 68/1
Aşkın ile beni hayrân eylesen

Ali'nin Allah aşkı temalı türküsünün (No: 65) dördüncü dörtlüğünde “yârân” sözcüğü dost anlamında kullanılmaktadır.

Der ki Ali; gözün yaşı kanlı akar mest ile
Abdâl olayım, gideyim hırka ile post ile
Eş ile yârân ile özge musâhib dost ile 65/4
Yer içerim dimezem kalsun bugünüm yârına

Kâtib'in gaza temalı türküsünün beşinci dörtlüğünde “ârif” mânevî tecrübeyle mârifet ve hakikat mertebesine ulaşan sûfî anlamında kullanılmıştır.

Kâtib de bu yolun geçdi üstünden
Ârifler kâmilî seçer sözünden 41/5
Maniler söyleyüb batıl yüzünden
Sırr ile eflâke çıkub gideriz

Mustafa'nın ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 8) dördüncü dörtlüğünde “gülbang” ifadesi geçer. Gülbang, Bektaşilerde toplu dua sözleridir. Bu sebeple dörtlükte Hacı Bektaş-ı Veli' den de söz edilmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli, Bektaşiliğe ismini veren ünlü bir mutasavvıftır.

Dayim medhin eyle gazâ yolunun
Gûlbângı çek Hacı Bektâş Velî'nin 8/4
Mevlâ kısmetini kesmez kulunun
Yâ eceldir, yâ dizdârdır, yâ nasîb

Mustafa'nın ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 8) üçüncü dörtlüğünde “sır” ifadesi geçer. Ayrıca Ali'nin gaza temalı türküsünün (No: 52) dördüncü dörtlüğünde sır sözüne rastlanmaktadır. Genel anlamda sır, gizli şey, kök, kıymetli, vadi ortası, asli, evlilik, bir şeyin halısı, erdemli vb. anlamlarını içinde barındıran bir kelimedir. Sır, kalbin kutsal latifesidir. Ruh sevginin yeridir, kalp marifetin yeridir ve sır, gözlemin yeridir. Tasavvufta gizlilik, bilinmezlik anlamlarında kullanılır (Cebecioğlu, 1997: 304).

Buna dünya dirler, bu da Mısır'dır
Günâhkârın işi gücü kusurdur
Hiç kimseler bilmez bu gizli sırdır 8/3
Ya eceldir, ya dizdârdır, ya nasîb

Muhammed'in mucizâtı biledür
Evliyâlar sırrı İslam iledir 52/4
Beylerin dahi himmeti böyledir
Alınmaz mı dahi ne durur Girit

Ali'nin Allah aşkı temalı türküsünün (No: 65) üçüncü dörtlüğünde “pîr” ifadesi geçmektedir. Bu sözcük, ermiş, bilge, tasavvuf lideri, tarikat kurucusu, ihtiyar insanlar için kullanılmaktadır (Cebecioğlu, 1997: 271).

Pîrim bana dedi: malını yığma mânend-i mûr 65/3
Kim pîrine beli dimez, olur o'nun sonu kör
Varımız nâmım değil, bin kez Hudâ'ya çok şükür
Yer içerim dimezem kalsun bugünüm yârına

Ahmed’in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 68) üçüncü bendinde “hünkâr” ifadesi “Molla Hünkâr “biçiminde kullanılmıştır.

Mısır’da bulmadım derdime çâre
Var, Hacı Bektâşi eşiği ara
Varsam, yüzler sürsem Mollâ Hünkâra 68/3

Kâtibî’nin gazâ, din temalı türküsünün (No: 43) beşinci dördlüğünde istek, arzu, dilek anlamlarında “murâd” sözcüğü kullanılmıştır.

Kâtibî der düşde gördüğüm buldum
Şükür olsun Hakk’a, ber-murâd oldum 43/5
Asitânesinde yüz süregeldim
Terk etdim evvelki dâr ü diyârı

Fırad’ın tasavvuf temalı türküsünün (No:90) ilk dördlüğünde “cihân” sözcüğü Allah katındaki alem anlamında kullanılmıştır.

Dosta doğru olan kişi
Üstâd olur erkânında
Biter hakikat sümbülü
Hakk’ın bağ-ı cihânında 90/1

Şahin’in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 7) beşinci dördlüğünde görünen alem anlamında “zâhir” sözcüğüne rastlanmaktadır. Dış, dışa ait, zuhur eden, ortaya çıkan, görünen gibi anlamları olan Arapça bir kelimedir. Görünen alem anlamında kullanılmıştır (Cebecioğlu, 1997: 373).

Biz gayrılar gibi de şâir değiliz
Zâhirde uçmağa kadir değiliz 7/5
Şahiniz mekânda hazır değiliz
Ma’nide nice bir yerde gezeriz

Mustafa'nın aşk temalı türküsünün (No: 3) üçüncü dörtlüğünde arınmak sözcüğü temizlenmek anlamında kullanılmıştır.

Doğar aylar gibi doğsun dolusun;
Salavat ver, şükr et kalbin arınsın;
Seni sevmeyenler görsün arından 3/3
Sende sev birini ahdi güdenden.

Aşk temalı anonim türkünün (No: 4) üçüncü dörtlüğünde “kurban” ifadesi uğruna feda olmak anlamına gelecek biçimde kullanılmıştır. Ayrıca, Ufkî'nin gurbet temalı türküsünün (No: 26) dördüncü dörtlüğünde bu ifade aynı manada kullanılmıştır.

Deyver bana ne dağlara varayım
Gittüğü yerlere yüzüm süreyim
Yalvarayım bir koç kurbân edeyim 4/3
Kanlı kavak kanı benim sevdiğim

Gelür imiş başa olan yazılar
Kurbân için koyun erkek kuzular 26/4
Ufkî'yi soran dostlar, gazîler
Cümlesine selâm etmiş diyesin

Ali'nin gaza temalı türküsünün (No: 52) dördüncü dörtlüğünde “Evliya”, Allah dostu, veli, eren anlamında tasavvufî terimdir. Ayrıca, Karacaoğlan'ın aşk temalı türküsünün (No: 27) dördüncü dörtlüğünde de kullanılmıştır.

Muhammed'in mucizâtı biledür
Evliyâlar sırrı İslâm iledir 52/4
Beylerin dahi himmeti böyledir
Alınmaz mı dahi ne durur Girit

Uğrayub ulu yerlere
Gidem gerçi erenlere
Ben gidince engellere
Kal imdi dilber, kal imdi

27/4

Ufkî'nin gurbet temalı türküsünün (No: 26) ikinci dörtlüğünde “abdâl” sözcüğü tasavvufta dünyevi olan her şeyden kendisini Allah yoluna adayan ricâlü'l-gayb diye bilinen evliyalar içinde yer alan sûfî veya erenler hakkında kullanılan terimdir (Uludağ, 1988: TDV, E.T. 06.06.2022). Ayrıca, Ali'nin Allah aşkı temalı türküsünün (No: 65) dördüncü dörtlüğünde abdal sözcüğü kullanılmıştır.

Terk eylemiş bilmez eşi, dostunu
Abdâl olub önüne almış postunu
Şimdi gelüb geçen çiyner üstünü
Ayaklar altında kalmış diyesin

26/2

Der ki Ali; gözün yaşı kanlı akar mest ile
Abdâl olayım, gideyim hırka ile post ile
Eş ile yârân ile özge musâhib dost ile
Yer içerim dimezem kalsun bugünüm yârına

65/4

Ufkî'nin gurbet temalı türküsünün (No: 26) ikinci dörtlüğünde piri temsil eden “post” sözcüğü kullanılmıştır. Kâtibî'nin öğüt temalı türküsünün (No: 57) üçüncü dörtlüğünde de post sözcüğü kullanılmıştır.

Post, Hz. İbrahim'e kurban için gönderilen bir koçun derisine dayanmaktadır. Mevlevilik ve Bektaşilikte makamının yanında sembolik öneme sahip çeşitli postlar vardır (Müellif Arpaguş, 2007: TDV, E.T. 06.06.2022)

Terk eylemiş bilmez eşi, dostunu
Abdâl olub önüne almış postunu
Şimdi gelüb geçen çiyner üstünü
Ayaklar altında kalmış diyesin

26/2

Kim ki oturduysa mühibb postuna 57/3
Kemlik sanmaz kâmillerin kasdına
İylik eden bir ehl-i dostuna
Yüz bin adüvlerin tazir etmekdir

Kuloğlu'nun tasavvuf ve dervişlik temalı türküsünün (No: 56) dördüncü dörtlüğünde post ve "hırka" ifadelerine yer verilmiştir. Allah aşkı temalı Ali'ye ait türküde de (No: 65) post ve hırka ifadeleri bulunmaktadır. Hırka, tarikat mensuplarının, dervişlerinin giydikleri giysi (Uludağ, 1998, TDV: E.T. 06.06.2022).

Her kemâlin olsa gerek zevâli
Ârif olan kişi anlar makali
Dervîşler de verir soru suâli
Geydikleri hırka ile post iken 56/4

Der ki Ali; gözün yaşı kanlı akar mest ile
Abdâl olayım, gideyim hırka ile post ile
Eş ile yârân ile özge musâhib dost ile 65/4
Yer içerim dimezem kalsun bugünüm yârına

Kâtibî'nin öğüt temalı türküsünün (No: 57) üçüncü dörtlüğünde "mühibb" sözcüğü tasavvufta dost, seven, aşık anlamındadır (Cebecioğlu, 1997: 238).

Kim ki oturduysa mühibb postuna 57/3
Kemlik sanmaz kâmillerin kasdına
İylik eden bir ehl-i dostuna
Yüz bin adüvlerin tazir etmekdir

Ali'nin eleştiri temalı türküsünün (No: 75) ikinci dörtlüğünde "geda", Farsça, dilenci mânâsında, ilâhî tecellilere muhtaç olan sâlik anlamındadır (Cebecioğlu, 1997: 119).

Gedâyım, ednâyım, dimezim yalan
Dünya bir hardadır, yanmada elân
Kendüyi turâba yek-sân bilen
Akranım ve emsâlimdir hak benim

75/2

Şahin'in ilâhi aşk temalı türküsünün beşinci dörtlüğünde “zâhir” ifadesine yer verilmiştir. Tasavvufta görünen alem manasındadır.

Biz gayrılar gibi de şâir değiliz
Zâhirde uçmağa kadir değiliz
Şahiniz mekânda hazır değiliz
Ma'nide nice bir yerde gezeriz

7/5

Kuloğlu'nun tasavvuf temalı türküsünün (No: 56) üçüncü dörtlüğünde “nazar” sözcüğü kullanılmıştır. Nazar, bakma, beğenerek ya da kıskanarak bakma anlamlı anlamları taşır.

İRte biz de varsak gerek nazara
Herkesin metâi çıkar pazara
Kendü ayağıyla girmiş mezâra
Baba âmed tâ şu kadar cust iken

56/3

Kâtibî'nin gaza temalı türküsünün (No: 43) ikinci dörtlüğünde İslamiyette kutsal şehirlerden biri olan “Medine” adı geçmektedir.

Medine'den asker çeküb gelmişdür
Onca kâfirlere kılıç çalmışdur
Din uğruna bunda şehîd olmuşdur
Yerine getürdü gayret ü ârı

43/2

Kâtib Ali'nin din temalı türküsünün (No: 19) dördüncü dörtlüğünde “razı” sözcüğü geçmektedir. Razı, kabul eden, onaylayan demektir.

Yâ ilâhi sen bilürsün râzımı 19/4
Sana doğru tutdum dâyim özümü
Kara donlu Beytullâh’a yüzümü
Sürmeyince alma Mevlâ cânımı

Kuloğlu’nun tasavvuf, dervişlik temalı türküsünün (No: 56) ikinci dörtlüğünde “rûh” sözcüğü kullanılmıştır. Rûh, can, nefes anlamında kullanılmıştır.

Anda varan kimse o da bizdendir
Rûhdur giden bunda kalan bedendir 56/2
Kavuşamaz feryâd ider nedendir
Bülbül de gül ile şöyle dost iken

Köroğlu’nun aşk temalı türküsünün (No: 25-61) ikinci dörtlüğünde “menzil” ifadesi kullanılmıştır. Menzil, tasavvufta insan-ı kâmil olma yolundaki basamakların her biridir.

Karşımızda karlı dağlar
Bağbân sözü olur bağlar
Benim gönlüm şimdi bekler
Doğru menzil sorandadır 25-61/2

Kuloğlu’nun ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 48) beşinci dörtlüğünde menzil sözcüğü kullanılmıştır.

Kuloğlu bulmadı bir ikrâr güden
Menzile irişüp doğruya giden
Cümle mahlûkâtı yokdan var iden 48/5
Veziri naziri yok değil midir?

Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 25-61) dördüncü dörtlüğünde “tâc” kelimesi, süslü başlık olup, tasavvufta külâh, sikke olarak adlandırılan başlıklardır.

Dervîş bellüdür tâcından 25-61/4
Yürek incinmez bâcından
Gidi rakibin öcünden
Garib baykuş virândadır

Ufkî'nin eleştiri temalı türküsünün (No: 13) üçüncü dörtlüğünde, İslam dininden olan kimse, Muhammedî, Müslim, Müselman, mümin doğru haktan ayrılmaz anlamlarında olan “Müslüman” kelimesi geçmektedir (TDK, E.T.: 06.06.2022). Ayrıca, Ali'nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 14) beşinci dörtlüğünde “müselman” sözcüğü kullanılmıştır.

Yine aynı dörtlükte “sürh-ser” sözcüğü de Kızılbaş anlamında kullanılmıştır (Akçay, 2016: 197).

Şeci ü nâmdârlar bahren ve berren
İftirâdan katl oluyor ümerâ
Sadrını kıskanub zâlim vüzerâ
Müslümî add iderler mâreke 13/3

Ali aydur çöllerimiz oldu kan
Hânlar esir oldu, sürh-ser müselmân
Özbek'dir bir yanın bir yan Hindistan 14/5
Kaldırırlar seni aradan şimdi

Kâtib Ali'nin din temalı türküsünün (No: 19) ilk dörtlüğünde “hürmet” sözcüğü kullanılmıştır.

Binbir adın hürmeti için murâdım 19/1
Vermeyince alma Mevlâ cânımı
Ela gözlü sevdiğimi sineme
Sarmayınca alma Mevlâ cânımı

Armudlu'nun gaza temalı türküsünün (No: 81) üçüncü dördlüğünde “Kerbela” anılmaktadır. Irak'ta bulunan şehir kutsal sayılmakta ve Hz. Hüseyin'in ve ailesinin Emevilerce şehit edildiği yerdir. Türbesi burada bulunmaktadır (Öz, 2022, TDV: E.T. 06.06.2022). Ayrıca, Kul Mustafa'nın sitem, ağıt, tasavvuf temalı türküsünün (No: 102) beşinci dördlüğünde de Kerbela'dan bahsedilmektedir.

Bu imiş korsan gemisi Mısır'ın yolunu kesen
Kerbelâ'da şehîd oldu imâm Hüseyin, Hasan 81/3
Aldın kâfirin gemisin, şükür geldik sağ-esen
Cezayirlü şen olub güldüğü günlerdir bugün

Kul Mustafa aydur yâre varayım
El kavuşub karşusunda durayım
Be gazîler size haber sorayım
Kerbelâ'ya giden yollar bu mudır? 102/5

“Rahmet” sözcüğü birçok türküde bağışlama, affetme anlamlarında kullanılmaktadır. Bunlar; Şahin'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 7) ikinci dördlüğünde, Kâtibî'nin gaza temalı türküsünün (No: 43) dördüncü dördlüğünde, Ali'nin doğa sevgisi temalı türküsünün (No: 66) ilk dördlüğünde, Ufkî'nin Allah'a yakarma/ duâ temalı türküsünün (No: 76) dördüncü dördlüğünde ve Kâtib Ali'nin din/ duâ temalı türküsünün (No: 19) beşinci dördlüğünde “rahm eylemek” olarak kullanılmaktadır. Rahm eylemek, acımak, korumak anlamlarına gelmektedir.

Halkın eşrefiyüz, sözümüz hakdır
Kıblemiz Kâbe'dir, kalbimiz akdır
Eksiklü kuluyuz, hem cürmümüz çokdur
Hakk'ın rahmeti çok der de gezeriz 7/2

Şehri Eyyüb âdetçe bir cennetdür
Halkı hür gibi ve peyker süretdür
Sâyesinde olana ne devletdür
Ümiddir ki rahmet eyleye bari 43/4

Yaz olunca her çiçekler açıldı
Yine mahbûbluğun erdi dağlar hey
Hudâ'dan üstüne rahmet saçıldı 66/1
Çimenler otağı kurdu, dağlar hey

Sana lââyık nemüz vardır
Bed kavlü fi'l kula kâdır
Rahmetine ümid vârdür 76/4
Yâ Rahmân ...?... hel recât

Kimse rahm eylemez akar yaşıma 19/5
Nice hâller geçmiş garib başıma
Kâtib Ali aydur seksen yaşıma
Girmeyince alma Mevlâ cânımı

“Din yoluna” ifadesi din uğruna, İslamiyetin yoluna, doğru yol, din uğruna anlamlarında birden fazla türkûde geçmektedir. Ufkî'nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 12) ikinci dörtlüğünde, Kâtib'in kahramanlık temalı türküsünün (No: 41) iki, üç ve beşinci dörtlüklerinde ve Kuloğlu'nun Allah'a iman temalı türküsünün (No: 48) dördüncü dörtlüğünde verilmektedir.

Eş eşe yoldaşlar muruben gerilir
Nesne yok bu adûnun baş alub, baş verilir
Galibiz inşaallah hem söyler, hem darılır
Merd olan din yoluna kan alub, kan verir 12/2

Atımız küheylân asildir soyu
Şâtt ile Murâd'dan içeriz suyu
Kimse doğru yoldan şaşmasun deyu 41/2
Alâmet taşını diküb gideriz

Gazîler var tir ü kemân elinde
Tirkeşi sağında, seyfi solunda
Seri vermek için İslam yolu'nda 41/3
Günâhlarımızı silküb gideriz

Kâtib de bu yolun geçdi üstünden 41/5
Ârifler kâmilî seçer sözünden
Maniler söyleyüb batıl yüzünden
Sırr ile eflâke çıkub gideriz

Nice yoldaşlar var kendü hâlinde
İnsanın iyliği kendü elinde
Kurân'a amel et sen din yolunda 48/4
Okunan dört kitâb hak değil midir?

Kuloğlu'nun sitem, ağıt, tasavvuf temalı türküsünün (No: 102) ilk ve beşinci dörtlüklerinde “yollar” sözcüğü kullanılmıştır.

İndim seyr eyledim Kızılalma'yı
Ulu taşkın akan seller bu mudır?
Bâd esdikçe servileri salınur
Gönül eğlencesi yollar bu mudır? 102/1

Kul Mustafa aydur yâre varayım
El kavuşub karşusunda durayım
Be gazîler size haber sorayım
Kerbelâ'ya giden yollar bu mudır? 102/5

“Gazâ” kelimesi, Allah yolunda yapılan savaşlardır. Bu terim türkülerde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu türküler şu şekildedir; Mustafa'nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 8) dördüncü dörtlüğünde, Öksüz Âşık'ın kahramanlık temalı türküsünün dördüncü

dörtlüğünde, Ufkî'nin eleştiri temalı türküsünün (No: 13) dördüncü dörtlüğünde, Köroğlu'nun kahramanlık temalı türküsünün (No: 34) dördüncü dörtlüğünde, Kâtib'in kahramanlık temalı türküsünün (No: 41) birinci dörtlüğünde ve Ali'nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 52) üçüncü dörtlüğünde geçmektedir.

Dayim medhin eyle gazâ yolunun 8/4

Gülbângı çek Hacı Bektâş Velî'nin

Mevlâ kısmetini kesmez kulunun

Yâ eceldir, yâ dizdârdır, yâ nasîb

Öksüz Âşık aydur mübârek gazâ 10/4

Yâ Muhammed, yâ Ali, yâ Murtazâ

Şehîdlik makamın Hudâ ver bize

Meded Allah deyu ölürüz bir gün

Kani Fazıl Paşa Bosna serdârı

Seyyid Ahmed serhadın ciğerdârı

Del' Hüseyin Girit'in cenk güzârı

Gazâen maktuller düşdü burkaya 13/4

Bindiler ve atlandılar

Koç yiğide katlandılar

Gazâyâ niyetlendiler 34/4

Haymât donandı, donandı

İslam askeriyiz gazâ kasdına 41/1

Hazretin sancağın çekip gideriz

Her birimiz seyfi alub destine

Adûnun hâtırın yıkub gideriz

Ne sarp imiş ol kâfirin binâsı
Yaman imiş koyâ o yıkılası
Âsumânda toplarının sadâsı
Uhûd gazâsından dem urur Girit 52/3

“Din”, Allah’a inanmak anlamında kullanılan sözcük, Kahramanlık temalı anonim türkünün (No: 38) üçüncü dördlüğünde, Kâtibî’nin gaza temalı türküsünün (No: 43) ikinci dördlüğünde, Kuloğlu’nun Allah’ a iman temalı türküsünün (No: 48) dördüncü dördlüğünde ve Köroğlu’nun aşk temalı türküsünün (No: 61) ilk dördlüğünde geçmektedir.

Kırmak gerek din düşmanın hâyını 38/3
Herkes bilmek gerek kendi payını
Nice yıl çekmeyen erkân yayını
Ne bilür zillini kurub yasmanın

Medine’den asker çeküb gelmişdür
Onca kâfirlere kılıç çalmışdur
Din uğruna bunda şehîd olmuşdur 43/2
Yerine getürdü gayret ü ârı

Nice yoldaşlar var kendü hâlinde
İnsanın iyliğı kendü elinde
Kurân’a amel et sen din yolunda 48/4
Okunan dört kitâb hak değil midir?

Be hey ela gözlü dilber
Benim aklım yerindedir
Ben severim, sen kaçarsın 61/1
Din, imânın terkindedir

“Din-i İslam”, “İslam” kelimeleri Ufkî’nin eleştiri temalı türküsünün (No: 13) ikinci dörtlüğünde, Kâtib’in kahramanlık temalı türküsünün (No: 41) ilk ve üçüncü dörtlüğünde ve Ali’nin kahramanlık temalı türküsünün (No: 52) dördüncü dörtlüğünde kullanılmaktadır.

Agriyâ küberâ isfend-i tâma
Nefsine cehd idüb nef yok ama
Gayretkeş kalmadı din-i İslam’a 13/2
Hebisi öğrenmiş harâm serkaya

İslam askeriyiz gazâ kasdına
Hazretin sancağın çekip gideriz
Her birimiz seyfi alub destine 41/1
Adûnun hâtırın yıkub gideriz

Gazîler var tir ü kemân elinde
Tirkeşi sağında, seyfi solunda
Seri vermek için İslâm yolu’nda 41/3
Günâhlarımızı silküb gideriz

Muhammed’in mucizâtı biledür
Evliyâlar sırrı İslâm ile dir
Beylerin dahi himmeti böyledir 52/4
Alınmaz mı dahi ne durur Girit

“Günah” kelimesi Mustafa’nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 8) üçüncü dörtlüğünde ve Kuloğlu’nun din, tasavvuf temalı türküsünün (No: 97) beşinci dörtlüğünde kullanılmaktadır.

Buna dünya dirler, bu da Mısır'dır
Günâhkârın işi gücü kusurdur
Hiç kimseler bilmez bu gizli sırdır
Ya eceldir, ya dizdârdır, ya nasîb

8/3

Kuloğlu aydur ez yaşında
Günâhım çokdur başımda
Baykuş mezârın taşında
Figân ider öter birgün

97/5

Kâtib Ali'nin din temalı türküsünün (No: 19) dördüncü dördlüğünde kullanılan “râz” kelimesi sır anlamında kullanılmaktadır (Tosun, 2009: TDV, E.T. 06.06.2022).

Yâ ilâhi sen bilürsün râzımı
Sana doğru tutdum dâyim özümü
Kara donlu Beytullâh'a yüzümü
Sürmeyince alma Mevlâ cânımı

19/4

Köroğlu'nun aşk temalı türküsünün (No: 95) üçüncü ve dördüncü dördlüğünde ihtiyaç anlamında “hâcet” sözcüğü kullanılmıştır.

Boynuna allar biçildi
Eşkine câmlar içildi
Hâcet kapusu açıldı
Uyan, gözler mestân uyan

95/3

Ferâh geldi her bülbüle
Çiğ düşmüş kırmızı güle
Kalk Allah'dan hâcet dile
Uyan, gözler mestân uyan

95/4

“Dünya” yaşadığımız gezegen anlamında Ufkî’nin Allah aşkı temalı türküsünün (No: 76) beşinci dörtlüğünde, Kuloğlu’nun tasavvuf temalı türküsünün (No: 97) ilk dörtlüğünde kullanılmaktadır.

Dünya vü nefsün bu’sinden
Hem şeytân vesvesesinden
Ufkî ister necât senden 76/5
Ya Fettâh vü Kâdi’l-hâcat

Dünya benim diyen beyler
Ma’zûl olur yatar bir gün
İner gökteki melekler 97/1
Yerde semâ tutar birgün

“Ölüm” hayatın sona ermesi, ahiret yolculuğu, edebi uyku ve vefat anlamlarında kullanılan sözcük, Öksüz Âşık’ın kahramanlık temalı türküsünün (No: 10) dördüncü dörtlüğünde, Ufkî’nin dünyanın faniliği temalı türküsünün dördüncü dörtlüğünde, Ahmed’in tasavvuf temalı türküsünün altı bendinde, (No: 68-1,2,3,4,5,6), Kuloğlu’nun Allah’ a iman temalı türküsünün (No: 48) ilk dörtlüğünde, Ali’nin ayrılık, hayattan şikâyet temalı türküsünün (No: 55) ikinci dörtlüğünde, Halil’in aşk temalı türküsünün (No: 69) ikinci bendinde, Kâtib Ali’nin hiciv temalı türküsünün (No: 77) dördüncü dörtlüğünde ve Mustafa’nın Allah aşkı temalı türküsünün (No: 8) beş dörtlüğünde kullanılmaktadır.

İbret alın dostlar, insafa gelin
Felek tabancası pek değil midir?
Ölüm dedikleri siz hâzır bilin 48/1
Cümleye tokunur ok değil midir?

İnanman, dünyanın sonu yalandır
Sürebilenlere demdir dermândır
Çağı geçmişlere düğün bayramdır 55/2
Genç yaşında ölenlere ağlarım

Gamına düşeli gitti ya gülmek
Ya nice mümkündür kendüyi bilmek 69/2
Zâlim ayrılıktan yeğdürür ölmek

Niçin oturmazsın kendi hâlinde
Şimdi sensin cümle halkın dilinde
Bilmiş ol ki Kara Ali'nin elinde 77/4
Türlü türlü azâb ile ölürsün

Bağdat'ı, Basra'yı seyrân eylesem
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Aşkın ile beni hayrân eylesen
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı? 68/1

Âhımdan âşıklar gelür imâne
Âcizim, elinden devr-i zemâne
Veysel Karâni'den geçsem Yemen'e
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı? 68/2

Mısır'da bulmadım derdime çâre
Var, Hacı Bektâşi eşiği ara
Varsam, yüzler sürsem Mollâ Hünkâra
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı? 68/3

Medine-i Münevveri tavâf eylesem
Sahrâtullah'da insem boylasam
Kâbe-i Şerife yüzümü sürsem
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı? 68/4

Bir ber-güzâr alsam, varsam edâya
Cezayir gözcüsü Veli Dede'ye
Karşu durmak olmaz Hakk'dan gelen kazâya
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı? 68/4

Ahmed der Tur dağın seyyâhı olsam
Halil ür-Rahmân'da haberin alsam
Habbâsın ilinde mekân bağlasam
Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı? 68/5

Öksüz Âşık aydur mübârek gazâ
Yâ Muhammed, yâ Ali, yâ Murtazâ
Şehîdlik makamın Hudâ ver bize 10/4
Meded Allah deyu ölürüz bir gün

Bir gün meydâna gelürüz
Etdüğümüzü buluruz
Önde, sonda biz de ölürüz 24/4
Unutmasun bizi sağlar

Nola düşdüm ise gurbet illere
Yâ eceldir, yâ dizdârdır, yâ nasîb
Sabr eylemek gerek türlü hâllere 8/1
Ya eceldir yâ dizdârdır, ya nasîb

Ferhâd dağ başından yol aştım
Şirin'i gördüm de Leylâ'ya ulaşdım
Yedi iklim dört köşeyi dolaşdım 8/2
Ya eceldir, ya dizdârdır, ya nasîb
Buna dünya dirler, bu da Mısır'dır
Günâhkârın işi gücü kusurdur
Hiç kimseler bilmez bu gizli sırdır 8/3

Ya eceldir, ya dizdârdır, ya nasîb

Dayim medhin eyle gazâ yolunun
Gülbângı çek Hacı Bektâş Velî'nin
Mevlâ kısmetini kesmez kulunun
Yâ eceldir, yâ dizdârdır, yâ nasîb

8/4

Mustafa iydur ol kerîmin izzeti
Cömerttir kuluna verir kısmeti
Çektim nice zemân derd ü hasreti
Yâ eceldir, yâ dizdârdır, yâ nasîb

8/5

Ufkî'nin gurbet, aşk, kahramanlık temalı türküsünün (No: 20) dördüncü dörtlüğünde “ecel” sözcüğü geçmektedir. Ecel sözcüğüyle birlikte “kabr” ve “defn” olmak sözcükleri de kullanılmıştır.

Âhir-dem ecel yetince
Defn olub kabre girince
Münkir ve Nekir gelince
Cevâb vermek ne müşküldür

20/4

Ufkî'nin Allah aşkı temalı türküsünün üçüncü dörtlüğünde “ömür” sözcüğü kullanılmıştır.

Günâhım misl-i kehkeşân
Ömrümde hayrata nişân
Komayub kaldım perişân
Yâ Gıyas fiz-zâvicât

47/3

“Kıble” sözcüğü yön, yönelim anlamlarında kullanılmaktadır., Şahin'in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 7) ikinci dörtlüğünde, aşk temalı anonim türkünün (No: 92) dördüncü dörtlüğünde yer verilmiştir.

Halkın eşrefiyüz, sözümüz hakdır
Kıblemiz Kâbe'dir, kalbimiz akdır
Eksiklü kuluyuz, hem cürmümüz çokdur

7/2

Hakk'ın rahmeti çok der de gezeriz

Gökyüzünde doğan şems ile mâhım

Yalancı dünyada hem kıblegâhım

Hem efendim, hem sultânım, hem şâhım 92/4

Hûblar serdârıdır, gayri değildir

“Dua” kelimesi, Allah’a yalvarma anlamında, Kâtibî’nin gaza temalı türküsünün (No: 43) üçüncü dörtlüğünde ve Al’oğlu’nun kahramanlık temalı türküsünün (No: 47) beşinci dörtlüğünde geçmektedir.

Pâdişâhlar bunda kılıç kuşanur

Asitânesinde halı döşenür

Her gün ziyaretçi tolar boşanur 43/3

Tesbih ü duâdır leyl ü nehârı

Al’oğlu duâ et Sultân Murâd’a

Günü bin eylesün ömrü ziyâde

Şâh ne kuvvetle geldin Bağdat’a 47/5

Eksiklik kimdedir şimdi bilinir

Dünyanın ve insanın yaratılışının nedenlerinden biri olarak kabul edilen toprak; alçakgönüllülük, itaat, sadakat ve canlılık gibi niteliklerin bir temsili olarak görülse de, bir sembol olduğu kadar ölümü de temsil etmektedir. Ayrıca, iman, merhamet ve bereketi de simgelemektedir (Harmancı, 2014: 23). Kâtib Ali’nin din temalı türküsünün (No: 19) üçüncü dörtlüğünde, Ali’nin ayrılık, hayattan şikâyet temalı türküsünün (No: 55) beşinci dörtlüğünde ve yine Ali’nin eleştiri konulu türküsünün (No: 75) üçüncü dörtlüğünde “toprak” sözcüğü yer almıştır.

Çok acâib vardır taht-ı serâda

Hudâ bilür toprağımız nerede 19/3

Cümle dostlar ile bile murâda

Ermeyince alma Mevlâ cânımı

Ali dostu çağırırım rûy vermez
Daldım aşkın deryâsına, boy vermez
Ya suyumdur ya toprağım koy vermez 55/5
Gurbetlikde kalduğuma ağlarım
Düşdüm toza topraklara bulandım
İndim, hazret kapusundan dolandım
İnce eleklerden geçdim, elendim 75/3
Şol tutuşub giden âhım bak benim

“Halk” sözcüğü topluluk anlamında kullanılmış, Şahin’in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 7) ikinci dördlüğünde ve Kuloğlu’nun din, tasavvuf temalı türküsünün (No: 97) üçüncü dördlüğünde halk kullanılmıştır.

Halkın eşrefiyüz, sözümüz hakdır
Kıblemiz Kâbe’dir, kalbimiz akdır
Eksiklü kuluyuz, hem cürmümüz çokdur 7/2
Hakk’ın rahmeti çok der de gezeriz

Muhammed yerinden kalka
Yüzünden turâbı silke
Salavât verile halka 97/3
Âlem nûra bata birgün

“Ma’ni” sözüğü Allah’ın kainatına yönelik (fiili) isim ve sıfatları içerisinde olduğu değerlendirilir. Ayrıca “Cenâb-ı Hakk’ın dostlarından belâyı defetmesi veya dilediği kimselere nimet vermemesidir.” (Topaloğlu, 2003: TDV, E.T. 06.06.2022). Şahin’in ilâhi aşk temalı türküsünün (No: 7) beşinci dördlüğünde ma’ni sözcüğü “Allah katında” manasındadır.

Biz gayrılar gibi de şâir değiliz
Zâhirde uçmağa kadir değiliz
Şahiniz mekânda hazır değiliz
Ma’nide nice bir yerde gezeriz 7/5

2.2.10. Ayrılık/Sıla Özlemi, Gurbet

Tarih boyunca aşıklar, yurt, sevgili, anne-baba, kardeş, dost, yaren, gibi ayrılık konularını gurbet şiirlerinde işlemişlerdir. Gurbetin ve ayrılığın yarattığı tüm sonuçları (gurbet acısı, hasret, özlem gibi) bireyden topluma aynı hislerle örtüştürerek dile getirmişlerdir.

Tablo 118. MSS’de Bulunan Ayrılık/ Sıla Özlemi, Gurbet Temalı Türküler ve Şairleri

Kelime	Şiir No	Kelime	Şiir No
Hezar	37/1	Gurbet	8, 8-1, 11, 11-1, 19-2, 20-1, 26, 29, 29-(1,2,4), 34-5, 55, 55-(1, 5)
Gül	20-5	Hasret	3-2, 15-2, 27-1, 39-3, 46-1, 68- (1-6), 86-3, 94-3
Çeşm	74/4	Ağlamak	11/2,55/1, 74/4,86/5
Kâl	29/5	Yâr	11-1, 20-5
Bağ	11/3	Bâd	3-2, 54-2, 88-1
Hasret ateşi	88/2	Âşık	18-(4, 5), 20-5, 24-5
Bağır	66-2	Firkat	3-2, 19-2, 20-2, 39-3
Canan	54/2	Zâr	3-5, 20-5, 37-1, 73-2
Engin	11/3	Cüda	11/2, 44/5
Şerr	18/4	Sergüzeşt	54/1
Cefa	29/1	Anmak	11/(2-5)
Yol	29/2	Garip	29-2, 50-4
Takat	19/2	Muhabbet	11/5
Sevgili	20-5	Turna	26/1, 98
Yanmak	20-2	Zâlim	40-3, 69-2
Sevdiğim	94-1	Sıla	11/5, 53/1
Bahr	11/3	Dert	11-4, 66-2
Bağ-ı cihan	90/1	Sine	29-3, 69-4
Kasd	11/2	Gönül	11/3, 34/5
Derya	54/4	Tahammül	40/4
Umman	11/3		

Halk şiirinin en önemli temalarından ikisi gurbet ve ayrılıktır. Yıllarca çeşitli sebeplerden yaşadığı yerden ayrılmak zorunda kalan ozanlar, içlerindeki sıla ve sevgili özlemini dizelerinde dile getirirler. Bazen de aynı yerde ama sevgiliden uzaktırlar. Bu, halk şiirini besleyen en önemli duygulardan biridir. Divan şiirinde dahi Fuzuli’nin dizelerinde “Ya Rab! Belâ-yı aşk ile kıl âşına beni/ Bir dem belâ-yı aşktan kılma cüdâ beni” şeklinde ayrılıktan bahsetmesi, aslında şiiri ve ruhu besleyen aşk ve ayrılık acısının

bile bazen tatlı geldiğini, imkansızlığın veya zorlukların ozanlara yeni ufuklar açtığını gösterir.

Ayrılık, aşk temalı şiirin ilk dördlüğünde gülün yanında biten binlerce dikenden bahsedilmektedir. Diken, gül ve bülbülün yani âşık ve mâşuğun buluşmasının önündeki en büyük engel kabul edilmektedir.

Her gülün yanında biter hezâr hâr

Ânun için şeydâ bülbül ider zâr

Ben bilürüm sana öğüt veren var

37/1

Beni senden ayıranlar gülmesün, onmasun, bitmesün

Ufukî/ Ufkî'nin gurbet temalı şiirinde geçen gül, sevgiliden ayrılmış, dalından kopmuş olarak tasvir edilmektedir.

Ufukî âh ü zârından

Gül idin düşmüş hârından

Âşık sevgili yârinden (yâhûd kendü diyârından)

20/5

Cüdâ düşmek ne müşküldür

Öksüz Âşık'ın ayrılık temalı türküsünde çeşm sözcüğü, ayrılıktan dolayı ağlaması ile anılmaktadır.

Ağlar hey gözlerim ağlar

Irmak oldu çeşmim çağlar

Gurbetlikde gönlüm inler

74/4

Gülemedim yâr, gülemedim

Gedâ Demuroğlu'nun gurbet temalı türküsünde gönül sözcüğü ile mecaz-ı mürsel yapılarak ayrılmış olan sevgili anlatılmaktadır.

Derdlü gönül bahr-ı ummâna dalıb da

Aşkın gemisini engine salub da

Münâsib yârân yanıma alub da

11/3

Dolusun içdüğüm bağlar elvedâ

Koroğlu'nun ayrılık temalı türküsünde gönül, zikreden, sevgiliyi anan olarak mecaz-ı Mürsel yapılmıştır.

Derdlü gönül bahr-ı ummâna dalıb da

Aşkın gemisini engine salub da

Münâsib yârân yanıma alub da

34/5

Dolusun içdüğüm bağlar elvedâ

Şahinoğlu'nun aşk temalı türküsünde ayrılık temasında çokça geçen ve şairin ya da aşığın dayanmasını sağlayan tahammül ifadesi işlenmektedir.

Yâr gözümden ben sakınurken seni, meleşim seni

Yol mudur ki, terk idersin sen beni

Dağlar taşlar tahammül etmez bunu

Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun

40/4

Bir dem durmasun ağlasun ağlasun

Kaderden şikâyet temalı türkünün ikinci bendinde garip sözcüğü kullanılmıştır. Acı çeken, madden veya manen yalnız olan kimselere kullanılan bu sözcük, ayrılık ve hasreti çeken şairi ifade etmektedir.

Benden garib aceb var mı kullarda?

Hasretim, gözlerim kaldı yollarda

Ağlayu, ağlayu gurbet illerde

Gözlerim kan ile doldu, çâre ne

29/2

Çâre ne çâre ne, nidem çâre ne?

Ali'nin özlem temalı türküsünde garip sözcüğü, geçmiş günlerden ayrılmış, üzgün anlamlarında kullanılmaktadır.

Ağaçlar giyer donunu

Kuşlar artırır ününü

Garib yiğit zemânını

50/4

Anar ağlar şimden geru

Halil'in gurbet temalı türküsünde de Şahinoğlu'nun ayrılık temalı türküsünde de geçen zalim sözcüğü, ayrılığa sebep olan anlamına gelmektedir.

Gamına düşeli gitti ya gülmek

Ya nice mümkündür kendüyi bilmek

Zâlim ayrılıktan yeğdürür ölmek

Sevdiğim meleğim, barışalım gel

69/2

Ak gülüm, sümbülüm, sarılalım gel

Zâlim felek aceb bana al etdi

Dostumdan ayurub kaddim dal etdi

Esb devrânına sinemi yol etdi

Yüreciğim sen yan, gözüm Ağlasun

40/3

Bir dem durmasun ağlasun ağlasun

Geda Demuroğlu'nun ve Ali'nin gurbet temalı türkülerinde geçen dert sözcüğü, ayrılık anlamında kullanılmıştır.

Mevlâ'm bize vermiş ise bu derdi

Göricek var imiş merdoğlu merdi

Koyunu arayub, uluşur kurdu

11/4

Ürküdüb geçdüğüm dağlar elvedâ

Mürüvvet yazılır beğler hasından
Delindi bağrımız firâk yasından
Seherde bülbülün karib sesinden
Artar âşıkların derdi, dağlar hey

66/2

Geda Demuroğlu' nun türküsünde geçen yâr sözcüğü ayrı kalınan sevgiliyi ifade etmektedir.

Mevlâ bizi gurbetliğe salubdur
Yâr ile sürdüğüm demler elveda
Çün aşkın ateşi baştan aşubdur
Geldi geçdi geçen çağlar elvedâ

11/1

Ufukî/ Ufkî'nin gurbet temalı türküsünde geçen yâr ve sevgili sözcükleri de ayrı kalınan yer ya da sevgili anlamlarında kullanılmıştır.

Ufukî âh ü zârından
Gül idin düşmüş hârından
Âşık sevgili yârinden
Cüdâ düşmek ne müşküldür

20/5

Aşk temalı türküde geçen sevdiğim sözcüğü ayrı alınan sevgiliyi ifade etmektedir.

Yâr yollarda kaldı gözüm
Âh sevdiğim, iki gözüm
Kande göreyim gül yüzün
Haberin kimden alayım
Ya kiminle eğleneyim

94/1

Kaderden şikâyet temalı türküde geçen cefâ sözcüğü ayrılık anlamına gelmektedir.

Kime dâd ideyim çarh-ı felekden
Gurbetliğe beni saldı, çâre ne?
Çok ağlatdı, güldürmedi bir zemân
Cânıma cefâlar kıldı, çâre ne?
Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne?

29/1

Ufukî/ Ufkî'nin gurbet temalı türküsünde geçen yanma sözcüğü ayrılık acısı çekme anlamında kullanılmıştır.

Firkat ile yanma nâra
Derdine bir dermân ara
Bir hakikatsiz dil-dâra
Gönül vermek ne müşküldür
Ne müşküldür, ne müşküldür,
Halâs olmak ne müşküldür

20/2

Kaderden şikâyet temalı türküde geçen kâl sözcüğü ayrılma anlamında kullanılmıştır.

Der-i feterâ-yı felek, bizi âl etdi
Yüreciğim eridüben kâl etdi
Ansızın yürür iken bana âl etdi
Dostumu elimden aldı, çâre ne?
Çâre ne çâre ne, nidem çâre ne?

29/5

Geda Demuroğlu'nun gurbet temalı türküsünde geçen sıla sözcüğü memleket anlamına gelmektedir.

Yavru cellâd olmuş, kandedir deyu
Sevgi muhabbetim handedir deyu
Gedâ Demuroğlu Van'dadır deyu
Şimdi bizi anar sılam elvedâ

11/5

Kul Süleyman'ın türküsünde memleket anlamında sıla sözcüğü kullanılmıştır.

Âşık olmuş bizim bağın gülüne
Sılasında sökün idüb gelen yâr
Mâil olmuş tatlu bülbül diline
Gelüb şunda deli gönlüm alan yâr

53/1

Geda Demuroğlu' nun 11 nolu gurbet temalı türküsünün beş dördlüğünde de elveda sözcüğü geçmektedir. Elveda, görüşmemek üzere vedalaşmak anlamına gelmektedir.

Mevlâ bizi gurbetliğe salubdur		Derdlü gönül bahr-ı ummâna dalılda	
Yâr ile sürdüğüm demler elveda		Aşkın gemisini engine salub da	
Çün aşkın ateşi baştan aşıbdur		Münâsib yârân yanına alub da	
Geldi geçdi geçen çağlar elvedâ	11/1	Dolusun içdüğüm bağlar elvedâ	11/3
2.Yiğidin yüzüne gülersin kasddan		Mevlâ'm bize vermiş ise bu derdi	
Dervîş olan cüdâ düşer mi postdan?		Göricek var imiş merdoğlu merdi	
Kavimden, kardaşdan, yârândan, etden		Koyunu arayub, uluşur kurdu	
Şimdi bizi anar ağlar elvedâ	11/2	Ürküdüb geçdüğüm dağlar elvedâ	11/4

Yavru cellâd olmuş, kandedir deyu

Sevgi muhabbetim handedir deyu

Gedâ Demuroğlu Van'dadır deyu

Şimdi bizi anar sılam elvedâ

11/5

Karac'oğlan'ın aşk temalı türküsünde ayrılık anlamını elveda sözcüğü vermektedir.

Cevabın aldım dilinden
Öldüm sevdanın derdinden
Elvedâ câmin elimden
Al imdi dilber, al imdi

27/3

Kâtib Ali'nin din temalı türküsünde ayrılık anlamalı firkat sözcüğü kullanılmıştır.

Gurbet kahrı kemân etdi tâkatim
Günden güne artmaktadır firkatim
Kurtulub da gurbet ilden hasretim 19/2
Görmeyince alma Mevlâ cânımı

Ufukî/ Ufkî'nin gurbet temalı türküsünde firkat kullanılmaktadır.

Firkat ile yanma nâra
Derdine bir dermân ara
Bir hakikatsiz dil-dâra
Gönül vermek ne müşküldür 20/2
Ne müşküldür, ne müşküldür,
Halâs olmak ne müşküldür

Mustafa'nın aşk temalı türküsünde firkat-i bâd-ı sam biçiminde ayrılık rüzgârı ifadesine yer verilmiştir.

Bu firkat-i bâd-ı sam böyle eserse,
Nâr-ı hasret ciğerimi keserse,
Yavrum bizden eli çeküb küserse, 3/2
Varsun tesellisin alsun nâdândan.
Şahinoğlu'nun türküsünde firkat sözcüğü kullanılmaktadır.

Sevdiğim bilmedim senin kıymetin
Yâ Rabb ne güç imiş derd ü firkatin
Gice gündüz ağlamaktan hasretin 39/3
Gitdi kör eyledi iki gözümü

Şahin'in aşk temalı türküsünde canan sözcüğü ayrı kalınan sevgiliyi ifade etmektedir.

Ayrılık elemi bildüğün hâldir
Ayakda kalmışım elim al, kaldır.
Bâd-ı sabâ lûtf et cânâne bildir 54/2
Benim sağlığı selâmetimi

Geda Demuroğlu'nun aşk temalı türküsünde geçen engin ve bahr-ı umman sözcüğü uzak yerler, gurbet ifadesi yerine kullanılmıştır.

Derdlü gönül bahr-ı ummâna dalıb da
Aşkın gemisini engine salub da
Münâsib yârân yanıma alub da 11/3
Dolusun içdüğüm bağlar elvedâ

Ali'nin doğa sevgisi, aşk temalı türküsünde bağır ayrılık üzüntüsünden yanık olarak gösterilmektedir.

Mürüvvet yazılır beğler hasından
Delindi bağrımız firâk yasından
Seherde bülbülün karib sesinden 66/2
Artar âşıkların derdi, dağlar hey

Kaderden şikâyet temalı türküde hasret okunun ciğeri delik delik etmesi biçiminde bir mecaza yer verilmiştir.

Çok yalvardım Hakk'a, geçmedi dilek
Acıdım hâlime ins ile melek
Tiğ-i hasret ile sinemi felek
Delik delik etdi, deldi, çâre ne? 29/3
Çâre ne çâre ne, nidem çâre ne?

Halil'in aşk temalı dörtlüğünde hasret ateşinin sinesini yaktığını anlatmaktadır.

Hasret odı ile sinem dağlama
Sakla muhabbetim yâre söyleme
Halil'i gurbetde garib eyleme
Sevdiğim, meleğim, barışalım gel 69/4
Ak gülüm, sümbülüm, sarılalım gel

Rüzgâr anlamına gelen bâd sözcüğü, şiirde ayrılık rüzgârı olarak mecazen kullanılır. Bunun örneklerini 3-2, 54-2, 88-1 nolu şiirlerde görmemiz mümkündür.

Bu firkat-i bâd-ı sam böyle eserse,
Nâr-ı hasret ciğerimi keserse,
Yavrum bizden eli çeküb küserse, 3/2
Varsun tesellisin alsun nâdândan.

Ayrılık eleme bildüğün hâldir
Ayakda kalmışım elim al, kaldır.
Bâd-ı sabâ lûtf et cânâne bildir 54/2
Benim sağlığı selâmetimi

Ayrılık eleme bildüğün hâldir
Ayakda kalmışım elim al, kaldır.
Bâd-ı sabâ lûtf et cânâne bildir 88/1
Benim sağlığı selâmetimi

Şahinoğlu'nun aşk temalı türküsünde geçen şerr ifadesi ayrılığın ne kadar kötü olduğunu anlatmak amacıyla kullanılmaktadır.

Hakk saklasun ayrılığın şerrinden
Nice âşık ayrılmışdır yârinden
Cânım alsun ayırmasun yanımdan 18/4
Ya ben yârsız bu cihânı neyerim

3-2, 15-2, 27-1, 39-3, 46-1, 68- (1-6), 86-3, 94-3, 88/2 numaralı türkülerde geçen hasret ve hasret ateşi ifadeleri özlemi ve özlemin yakıcılığını, acı verici olduğunu ifade etmektedir.

Bu firkat-i bâd-ı sam böyle eserse,
Nâr-ı hasret ciğerimi keserse,
Yavrum bizden eli çeküb küserse, 3/2
Varsun tesellisin alsun nâdândan

Aşkın şarabından kandım
Mest oldum demmune döndüm
Hasret ateşiyle yandım 15/2
Var haber ver yâre benden

Meded Allah'ı seversen
Gel imdi dilber, gel imdi
Hasretinden ciğerciğim (broy broy) 27/1
Delindi dilber, delindi

Sevdiğim bilmedim senin kıymetin
Yâ Rabb ne güç imiş derd ü firkatin
Gice gündüz ağlamaktan hasretin 39/3
Gitdi kör eyledi iki gözümü

Her sabahı çıkar yolu beklerim
Şakı bülbül var uyandır yârimi
Hasretini can içinde saklarım 46/1
Şakı bülbül var uyandır yârimi

Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?
Yohsa hasretinle ölem, kalam mı? 68/1-6(kavuştak)

Yine bülbül talda öter
Oturup gözyaşın döker
Onbir ay hasretin çeker 86/3
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş

Çağla ey gözlerim, çağla
Yaş yerine kanlar ağla 94/3
Hasretle bağrını dağla

Felek beni gurbetliğe düşürdi
Gözüm yaşı ceyhûn etdi, taşırdı
Hasret nârı bağrım böyle bişirdi 88/2
Böyle bir yân olamazım od ile

Mustafa ‘nın ve Ufukî/ Ufkî’nin olan türküler başta olmak üzere 37 ve 73 nolu türkülerde geçen zâr ifadesi ağlama, üzülme anlamlarına gelmektedir.

Mustafa aydur harc eyledim varımı;
Terahhumun varsa dinle zârımı.
Ayırmağa sebep olan yârımı 3/5
Tatlu cânı cüdâ düşsün bedenden.

Ufukî âh ü zârından 20/5
Gül idin düşmüş hârından
Âşık sevgili yârinden (yâhûd kendü diyârından)
Cüdâ düşmek ne müşküldür

Her gülün yanında biter hezâr hâr
Ânun için şeydâ bülbül ider zâr 37/1
Ben bilürüm sana öğüt veren var
Beni senden ayıranlar gülmesün, onmasun, bitmesün

Cennete dönmüşdür yârin illeri
Durmaz akar gözümüzün selleri
Açıldı bahçelerin gülleri
Bülbül zâr idecek zemân oldu mu? 73/2

Cüdâ, ayrı düşmek anlamındadır. Geda Demuroğlu' nun türküsünde de bu anlamda kullanılmaktadır.

Yiğidin yüzüne gülersin kasddan
Dervîş olan cüdâ düşer mi postdan? 11/2
Kavimden, kardaşdan, yârândan, etden
Şimdi bizi anar ağlar elvedâ

Mustafa'nın aşk temalı türküsünde de cüda ayrılık anlamında kullanılmaktadır.

Gözüm nuru, yüzün gördüm
Günden güne arttı derdim
Hâk-i pâye yüzüm sürdüm
Etme nazlım cüdâ senden 44/5

Turna, türkülerde haber gönderilen, selam alınan, sıla ve gurbet arasında aracı olan bir kuş olarak geçmektedir. Ufkî ve Karacaoğlu'nın türkülerinde de bu anlamda kullanılmaktadır.

Turna bizim yerde bizi sorana
Şimdi bir güzele kuldur diyesin
Aşkın zincirini takmış boynuna 26/1
Aşk evcinden mecnûn olmuş diyesin

Katar katar gelen turnam

Baka zahmın görünür mü?

Derdime derd katan turnam

98/1

Baka zahmın görünür mü?

Ayrılığın en önemli öğelerinden biri de araya giren yollardır. Aşk temalı türküde de bu anlamda kullanılan bir yol sözcüğü kullanılmaktadır.

Benden garib aceb var mı kullarda?

Hasretim, gözlerim kaldı yollarda

Ağlayu, ağlayu gurbet illerde

Gözlerim kan ile doldu, çâre ne

29/2

Çâre ne çâre ne, nidem çâre ne?

Kâtib Ali'nin din temalı türküsünde takat ifadesine yer verilmiştir. Bu sözcük, gurbetin acısının güç kuvvet tükettiğini anlatmak için kullanılmıştır.

Gurbet kahrı kemân etdi tâkatim

Günden güne artmaktadır firkatim

Kurtulub da gurbet ilden hasretim

19/2

Görmeyince alma Mevlâ cânımı

Gurbet, memleketten uzak yer demektir. Bu memleket doğup büyüdüğümüz yer olduğu gibi tasavvufta Allah' tan ya da esas âlemden uzakta, dünyada olmayı ifade eder. 8/1, 11-1, 19-2, 20-1, 29-(1,2,4), 34-5, 55-(1, 5), 74-1, nolu türkülerde de bu anlama gelecek biçimde kullanılmıştır.

Nola düşdüm ise gurbet illere

Yâ eceldir, yâ dizdârdır, yâ nasîb

Sabr eylemek gerek türlü hâllere

8/1

Ya eceldir yâ dizdârdır, ya nasîb

Mevlâ bizi gurbetliğe salubdur
Yâr ile sürdüğüm demler elveda
Çün aşkın ateşi baştan aşubdur 11/1
Geldi geçdi geçen çağlar elvedâ

Gurbet kahrı kemân etdi tâkatim
Günden güne artmaktadır firkatim
Kurtulub da gurbet ilden hasretim 19/2
Görmeyince alma Mevlâ cânımı

Düşüb gurbetlik ellere
Dâsitân olub dillerde
Halâs olmak ne müşküldür 20/1
Ne müşküldür, ne müşküldür,
Halâs olmak ne müşküldür

Kime dâd ideyim çarh-ı felekden
Gurbetliğe beni saldı, çâre ne?
Çok ağlatdı, güldürmedi bir zemân
Cânıma cefâlar kıldı, çâre ne? 29/1
Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne?

Koroğlu yazısın yazar
Aşkın kitâbını çizer
Nice bir gurbette gezer 34/5
Gönül zahmâne uzandı

Şu fenâ dünyaya geldim geleli
Gurbetlikde kalduğuma ağlarım
Sen garibsin deyu kimse beğenmez 55/1
Düşmanların güldüğüne ağlarım

Eğlendim kaldım gurbetde
Varamadım yâr, varamadım
Vardım yârimin köyüne 74/1
Bulamadım yâr, bulamadım

Şahin'in aşk temalı türküsünde geçen sergüzeşt ifadesi macera anlamına gelmekle beraber, bu genelde kaybetme, ayrılma içeren bir macera anlamında kullanılmaktadır.

Bir tenhâ bulamam hikâyet idem
Güzel senden sana şikâyetimi
Bilemem ne yüzden rivâyet idem 54/1
Sergüzeştim olan rivâyetimi

Geda Demuroğlu' nun türküsünde geçen muhabbet, sevgili veya dostla sohbet ve sevgi anlamlarına gelecek biçimde kullanılmaktadır.

Yavru cellâd olmuş, kandedir deyu
Sevgi muhabbetim handedir deyu
Gedâ Demuroğlu Van'dadır deyu 11/5
Şimdi bizi anar sılâm elvedâ

Tasavvuf temalı (No: 90) türküde geçen bağ-ı cihan ifadesi Allah'ın bulunduğu makam, elest meclisini ifade eder. Tasavvufta dünya gurbet, ruhlar alemi sıladır.

Dosta doğru olan kişi
Üstâd olur erkânında
Biter hakikat sümbülü 90/1
Hakk'ın bağ-ı cihânında

Geda Demuroğlu' nun gurbet temalı türküsünde geçen bağ ifadesi sılayı temsil etmektedir.

Derdlü gönül bahr-ı ummâna dalıb da
Aşkın gemisini engine salub da
Münâsib yârân yanıma alub da 11/3
Dolusun içdüğüm bağlar elvedâ

Sıladan, sevgiliden, dosttan ayrı düşmek üzüntü sebebidir. Bunu en iyi ifade eden kavramlardan biri de ağlamaktır.

Yiğidin yüzüne gülersin kasddan
Dervîş olan cüdâ düşer mi postdan?
Kavimden, kardaşdan, yârândan, etden 11/2
Şimdi bizi anar ağlar elvedâ

Şu fenâ dünyaya geldim geleli
Gurbetlikde kalduğuma ağlarım
Sen garibsin deyu kimse beğenmez 55/1
Düşmanların güldüğüne ağlarım
Ağlar hey gözlerim ağlar
Irmak oldu çeşmim çağlar
Gurbetlikde gönlüm inler 74/4
Gülemedim yâr, gülemedim

Üsküdar'ın altı dağlar
Çevresi bostânlar, bağlar
Yârinden ayrılan ağlar 86/5
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş

11/2 ve 11/5 nolu dörtlüklerde anmak ifadesi ayrılık sonrası hatırlamak anlamı verilmiştir.

Yiğidin yüzüne gülersin kasddan
Dervîş olan cüdâ düşer mi postdan?
Kavimden, kardaşdan, yârândan, etden 11/2
Şimdi bizi anar ağlar elvedâ

Verilen dörtlükte kavim, kardeş, yârân, et ifadelerinin tek tek kullanılması ile ayrılık ifadesi kuvvetlendirilmiştir (11/2).

Yavru cellâd olmuş, kandedir deyu
Sevgi muhabbetim handedir deyu
Gedâ Demuroğlu Van'dadır deyu 11/5
Şimdi bizi anar sılam elvedâ

Gurbet ve ayrılık temalı şiirlerde âşık ve mâşuk ifadeleri de sıklıkla yer almaktadır. Çünkü türkülerin birçoğu ikisi arasındaki ayrılık ve cefadan beslenmektedir. Bu ifadeler çoğu zaman sevgiliyi anlatsa da, mürşid-derviş, Allah-kul arasındaki ayrılığı anlatmada da kullanılmaktadır.

Hakk saklasun ayrılığın şerrinden
Nice âşık ayrılmışdır yârinden
Cânım alsun ayırmazsun yanımdan 18/4
Ya ben yârsız bu cihânı neylerim

Gül derdinden gör bülbülün zârını
Âşık olan terk ider mi yârini
Şahinoğlu bir dem ömrüm varını 18/5
Görmez isem hemân ölür giderim

Ufukî âh ü zârından
Gül idin düşmüş hârından
Âşık sevgili yârinden (yâhûd kendü diyârından) 20/5
Cüdâ düşmek ne müşküldür
Ne müşküldür, ne müşküldür,
Halâs olmak ne müşküldür

Ufkî aydur yürek nârdan
Yanar âvâre oldu kârdan
Ayrı düşse âşık yârdan
Rüz ü şeb âh edip inler

24/5

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HÂZÂ MECMÛA-İ SÂZ Ü SÖZ'DEKİ TÜRKÜLERİN MÜZİK KATMANI ÖZELLİKLERİ

3.1. Biçim, Usûl ve Makam

3.1.1. Biçim İnceleme ve Metin Tamiri Yöntemi Hakkında

104 türkünün biçim incelemeleri, ezgilerin motif, cümlecik, cümle ölçeklerinde gerçekleşen boğumlanmalarının ve kalıplarının tespitine dayanmaktadır. Bu işlemde, Onur Akdoğu'nun "Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler" adlı kitabında sergilediği yaklaşım ve terimler kullanılmıştır (Akdoğu, 2003: 51-65). Diğer taraftan, yapı birimleri arasındaki periyodik ilişkilerin dikkat çekmesi sebebiyle bu konu hakkında "Fundamentals, Functions, and From Theory and Anaysis of Western Art Music" adlı kaynaktan yola çıkılarak, sıralı cümle, periyodik cümle, çifte periyot terimleri uyarlanarak değerlendirmeler yapılmıştır (Mount, 2020: Milne Publishing).

"Sıralı cümle", ilk cümlecigi iki benzer motiften oluşan, tam kalış ile bitmeyen, ikinci cümlecigi ise motiflere belirgin bir şekilde ayrılmayan, ifadenin sürekli olduğu, tam kalışlı ve karşılaşılabilecek muhtemel örnekleri de kapsayacak bir ifadeyle ilk cümlecige göre daha kararlı bir kalışla biten cümle tipidir. İki cümlecik, "sunum" ve "sonuç" ilişkisi içindedir.

"Periyodik cümle" ise, ilki ikincisine göre daha kararsız bir kalışla biten cümlecigin ardından gelen tam kalışlı cümlecikle kurulmuş cümle tipi olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Dört cümlecikten oluşan periyotlar ise, "çifte periyot" olarak tanımlanmıştır. Çifte periyotlarda sadece son cümlecik tam kalış yapar. Ayrıca, iki cümlecik yerine iki cümleden oluşan benzer kuruluş stilini "periyot" şeklinde tasnif etmek yerinde olacaktır. Bu durumda, yine ilk cümle asma ya da yarım kalışla veyahut durak üstündeki güçlüye çıkarak kalırken, ikinci cümle tam kalışlıdır. Periyodik cümlelerin, periyotların, ayrıca çifte periyotların cümlecik ya da cümle ölçeğindeki yapı birimleri arasındaki ilişki ise, "öncül" ve "ardıl" şeklinde tarif edilebilir.

Periyodik cümleler, periyotlar bütünü oluşturan müzik ifadeleri olan cümlecik ya da cümlelerin birbiri ile karşılaştırılması esasına dayalı olarak sınıflandırılmaktadır. Buna göre:

- a. Paralel/Karşıt: Cümlecik ya da cümleler aynı veya benzer motiflerle başlıyorsa paralel, farklı motiflerle başlıyorsa karşı olarak nitelenir.
- b. Simetrik/Asimetrik: Cümlecik ya da cümleler eşit uzunlukta ise simetrik, farklı uzunluklarda ise asimetrikler.
- c. Geçkisiz/Geçkili: Cümlecik ya da cümleler aynı makam dizisinin içerdiği çeşnilerde ise geçkisiz, biri farklı makamlardan ödünç alına bir çeşnide ise geçkili olarak isimlendirilir.

Yazmanın orjinalinde usûl ya da makam adları belirtilmemiş olan türkülerin ritmik yürüyüşü ve ezgisel akışı göz önünde bulundurularak usûlleri ve makamları belirlenmiştir. Çalışmamızda orjinal notalar üzerinde olmayan değiştirme işaretleri de aynı süreçte Arel- Ezgi-Uzdilek 24 perdeli yazım dizgesi ilkeleri doğrultusunda yazılmıştır (Arel, 1968: 4-18).

Notalarda gerçekleştirdiğimiz metin tamirinin amacı, günümüz Türk halk müziği geleneği mensuplarının yaygın icra formasyonuna uygun bir yeniden yaratma ortaya koymaktır. Orijinal notalarda genellikle ölçü çizgileri kullanılmamıştır. Bu durumun müellifin âşık tarzı yaratma/ yeniden yaratma davranışları çerçevesinde farklı uzunluk ve birim zamanlardaki ölçülerin arka arkaya kullanıldığını farketmesi ve belki de dengesizlik olarak yorumladığı bu ölçüleri birer satır halinde yazmayı tercih ederek bir yöntem geliştirmesinden kaynaklanmış olması muhtemeldir. Yaptığımız metin tamirinde, ölçü rakamları ve ölçü çizgileri bu tespitimizden yola çıkarak belirlenmiştir. Diğer taraftan, sadece birer söz bendine eşlik eden ezgi katmanlarının notalandığı görülmüş, kalış yapılan perdenin süresinin müellif tarafından bu sebeple en son kalış göz önüne alınmadan notalandığı çıkarımımız doğrultusunda, son perdelerin sürelerinin tamamlanması yoluna gidilmiştir.

MSS’de bulunan türküler, eserdeki sıraları doğrultusunda biçim, usûl ve makam yönünden incelenmiştir. Bu incelemelere ilişkin etiketler bir alt başlıkta yer almaktadır. Etiketlerde Ali Ufkî’nin eserinde karşılaşılan tutumla aynı şekilde, Türk sanat müziği geleneğine mahsus makam ve usûl terimleri kullanılmıştır.

3.1.2. Türkülerin Müzik Katmanlarına İlişkin Tür ve Biçim Etiketleri

Tablonun okuması yazılacak

Tablo 119 MSS'deki Türkülerin Türleri, Biçimleri, Makamları ve Usûlleri

No	Tür	Biçim	Makam	Usûl
1	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyini	Yürük Semâ'i 6/8
2	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Sofyân 4/4
3	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Yürük Semâ'i 6/8
4	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyini	Yürük Semâ'i 6/8
5	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyini	Nim Sofyân 2/4
6	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyini	Yürük Semâ'i 6/8
7	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Muhayyer	Yürük Semâ'i 6/8
8	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyini	Sofyan 4/4
9	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Yürük Semâ'i 6/8
10	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyini	Yürük Semâ'i 6/8
11	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Neva	Yürük Semâ'i 6/8
12	Türkü	A (a+b+c+d) Bir bölümlü	Neva	Yürük Semâ'i 6/8
13	Türkü	(a) Bir cümleli	Neva	Yürük Semâ'i 6/8
14	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyini	Yürük Semâ'i 6/8
15	Türkü	(a) Bir cümleli	Hüseyini	Yürük Semâ'i 6/8
16	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Neva	Türk Aksağı- Oynak 5/8- 9/8
17	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Sofyan- Yürük Semâ'i, 4/4- 6/8
18	Türkü	(a) Bir cümleli	Gerdaniye	Yürük Semâ'i 6/8
19	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyini	Sofyân 4/4
20	Türkü	A (s+a+b+c) Bir bölümlü	Hüseyini	Yürük Semâ'i 6/8
21	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Mürekkab Semâ'i 9/8
22	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyini	Devr-i Hindi 7/8
23	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyini	Devr-i Hindi 7/8
24	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyini	Devr-i Hindi 7/8
25	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Yürük Semâ'i 6/8
26	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Yürük Semâ'i 6/8
27	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyini	Devr-i Hindi 7/8
28	Türkü	A (a+b+s) Bir bölümlü	Gerdaniye	Sengin Semâ'i 6/4
29	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Yürük Semâ'i 6/8
30	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyini	Devr-i Hindi 7/8
31	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Nim Sofyân 2/4
32	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Muhayyer	Yürük Semâ'i 6/8
33	Türkü	(a) Bir cümleli	Tahir	Yürük Semâ'i 6/8
34	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Muhayyer	Yürük Semâ'i 6/8
35	Türkü	(a) Bir cümleli	Gülizar	Yürük Semâ'i 6/8
36	Türkü	(a+a') Bir cümleli	Uşşak	Yürük Semâ'i 6/8
37	Türkü	(a) Bir cümleli	Neva	Yürük Semâ'i 6/8
38	Türkü	A (a+b+c+d) Bir bölümlü	Muhayyer	Nim Sofyân 2/4
39	Türkü	A (a+b+c+d) Bir bölümlü	Hüseyini	Yürük Semâ'i 6/8
40	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Tahir	Düyek 8/8
41	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Tahir	Yürük Semâ'i 6/8
42	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Sofyân 4/4
43	Türkü	A (a+b+c) Bir bölümlü	Gerdaniye	Sofyân 4/4

No	Tür	Biçim	Makam	Usûl
44	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Neva	Sofyân 4/4
45	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyni	Yürük Semâ'î 6/8
46	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyni	Yürük Semâ'î 6/8
47	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyni	Mürekkeb Semâ'î 6/8
48	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyni	Yürük Semâ'î 6/8
49	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Nim Sofyan 6/8
50	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Tahir	Türk Aksağı 5/8
51	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hüseyni	Yürük Semâ'î 6/8
52	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Tahir	Mürekkeb Semâ'î 9/8
53	Türkü	(a) Bir cümleli	Neva	Yürük Semâ'î 6/8
54	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Neva	Yürük Semâ'î 6/8
55	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Tahir	Yürük Semâ'î 6/8
56	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Sofyân 4/4
57	Türkü	(a) Bir cümleli	Neva	Sofyân 4/4
58	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Mürekkeb Semâ'î 6/8
59	Türkü	(a) Bir cümleli	Uşşak	Sofyân 2/4
60	Türkü	(a+a') Bir cümleli	Neva	6/16 (3+3)
61	Türkü	A (a+b+a') Bir bölümlü	Neva	11/8 (3+ 2+2+4)
62	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Neva	Yürük Semâ'î 6/8
63	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Uşşak	Mürekkeb Semâ'î 6/8
64	Türkü	(a+a') Bir cümleli	Acem	Yürük Semâ'î 6/8
65	Türkü	A (a+b+a') Bir bölümlü	Gerdaniye	10/8 (3+3+2+2)
66	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Beyâtî	Yürük Semâ'î 6/8
67	Türkü	(a+a') Bir cümleli	Uşşak	Yürük Semâ'î 6/8
68	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Uşşak	Oynak 9/8
69	Türkü	(a) Bir cümleli	Neva	Mürekkeb Semâ'î 6/8
70	Türkü	(a) Bir cümleli	Neva	Mürekkeb Semâ'î 9/8
71	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Beyâtî	Yürük Semâ'î 6/8
72	Türkü	(a) Bir cümleli	Acem	Sofyân 4/4
73	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Acem	Oynak 9/8
74	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Acem	Sofyân 4/4
75	Türkü	(a) Bir cümleli	Rast	3/8 + Devr-i Hindi
76	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Segâh	Mürekkeb Semâ'î 6/8
77	Türkü	A (a+b+a') Bir bölümlü	Segâh Mâye	Mürekkeb Semâ'î 6/8
78	Türkü	A (a+b+a'+c) Bir bölümlü	Segâh Mâye	Nim Sofyan 2/4
79	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Segâh	Mürekkeb Semâ'î 9/8
80	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Dügâh Mâye	Yürük Semâ'î 6/8
81	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Rast	Türk Aksağı 5/4
82	Türkü	A (a+b+c) Bir bölümlü	Segâh	Yürük Semâ'î 6/8
83	Türkü	(a) Bir cümleli	Mahur	Oynak 9/8
84	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Mahur	Sofyân 4/4
85	Türkü	(a) Bir cümleli	Eviç- Huzi	Yürük Semâ'î 6/8
86	Türkü	(a) Bir cümleli	Eviç- Hûzi	Türk Aksağı 5/4
87	Türkü	(a) Bir cümleli	Eviç	Mürekkeb Semâ'î 9/8
88	Türkü	(a) Bir cümleli	Eviç	Sofyân 4/4
89	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Irak	Yürük Semâ'î 6/8
90	Türkü	(a) Bir cümleli	Irak	Türk Aksağı 5/4

No	Tür	Biçim	Makam	Usûl
91	Türkü	(a) Bir cümleli	Irak	Nim Sofyân 2/4+ 3/4
92	Türkü	(a) Bir cümleli	Hicaz Uzzal	Yürük Semâ'î 6/8
93	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Hicaz Uzzal	Mürekkeb Semâ'î 9/8
94	Türkü	(a) Bir cümleli	Hicaz Uzzal	Mürekkeb Semâ'î 9/8
95	Türkü	(a) Bir cümleli	Hicaz Uzzal	3/4
96	Türkü	(a) Bir cümleli	Segâh	Yürük Semâ'î 6/8
97	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Türk Aksağı 5/8
98	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Gerdaniye	Sofyân 4/4
99	Türkü	(a) Bir cümleli	Tahir	Türk Aksağı 5/8
100	Türkü	A (a+b) Bir bölümlü	Tahir	Yürük Semâ'î 6/8

3.1.3. Tür, Biçim, Makam ve Usûl Özelliklerine İlişkin Bulgular

Çalışmamızda notası olan 100 türkü müzik yönüyle incelendiğinde hepsinin geleneksel Türk Halk müziği'nin alt türür olan "türkü" olduğu anlaşılmaktadır.

Biçim olarak ise yine türkülerin hepsinin A(a+b) şeklinde olduğu, bir bölümlü biçim kurgusuna sahip oldukları yapılan inceleme ve müzik cümlelerinin saptanması sonucunda ortaya çıkmıştır.

Tablo 120 Cümle Tipleri ve Özellikleri

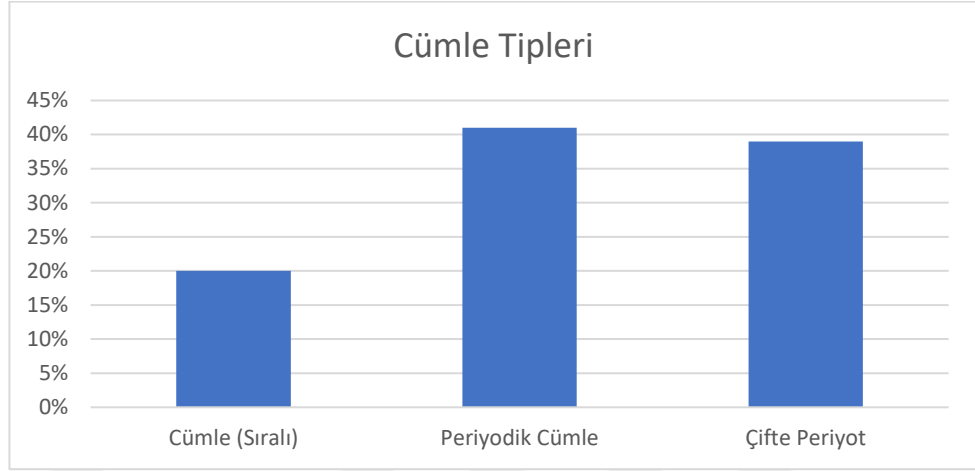
Numara	Cümle (Sıralı)	Cümle (Periyodik)	Çifte Periyot	Simetrik	Asimetrik	Paralel	Karşıt	Geçkili	Geçkisiz
1		+		+			+		+
2		+			+		+		+
3			+	+			+		+
4			+	+		+			+
5	+								
6		+		+			+		+
7			+	+		+			+
8	+								
9			+		+	+			+
10	+								
11	+								
12			+		+		+		+
13	+								
14	+								
15	+								
16		+		+			+		+
17		+		+			+		+
18	+								
19			+	+			+		+
20			+		+		+		+
21			+	+			+		+
22		+		+			+		+
23		+			+		+		+
24		+			+		+		+
25			+	+			+		+
26			+	+			+		+

Numara	Cümle (Sıralı)	Cümle (Periyodik)	Çifte Periyot	Simetrik	Asimetrik	Paralel	Karşıt	Geçkili	Geçkisiz
27			+	+			+		+
28			+	+			+		+
29		+			+		+		+
30			+		+		+		+
31			+		+		+		+
32			+		+		+		+
33			+	+			+		+
34		+		+			+		+
35		+			+	+			+
36a		+		+		+			+
36b		+			+	+			+
37		+		+		+			+
38		+			+	+			+
39		+			+	+			+
40			+	+		+			+
41			+	+			+		+
42		+		+			+		+
43			+		+		+		+
44			+	+		+			+
45		+		+			+		+
46		+		+			+		+
47		+			+		+		+
48		+			+		+		+
49			+	+		+			+
50			+	+		+			+
51			+		+		+		+
52	+								
53			+	+		+			+
54			+	+		+			+
55	+								
56			+	+		+			+
57		+			+		+		+
58			+		+		+		+
59	+								
60		+		+			+		+
61a		+		+		+			+
61b		+			+	+			+
62a		+		+			+		+
62b		+		+			+		+
63		+		+			+		+
64	+								
65	+								
66			+	+		+			+
67			+	+		+			+
68		+		+			+		+
69		+		+		+			+
70		+			+		+		+
71			+		+		+		+
72			+		+	+			+
73			+	+			+		+
74			+		+	+			+
75		+		+		+			+

Numara	Cümle (Sıralı)	Cümle (Periyodik)	Çifte Periyot	Simetrik	Asimetrik	Paralel	Karşıt	Geçkili	Geçkisiz
76	+								
77			+	+			+	+	
78			+		+		+	+	
79			+		+		+		+
80a		+			+		+		+
80b	+								
81		+		+			+		+
82		+			+		+		+
83		+			+		+		+
84			+	+		+			+
85			+	+		+			+
86	+								
87	+								
88		+			+		+		+
89a		+		+			+		+
89b		+		+			+		+
90		+		+			+		+
91		+			+		+	+	
92	+								
93	+								
94	+								
95	+								
96	+								
97		+		+		+			+
98			+	+		+			+
99		+		+		+			+
100			+	+			+		+

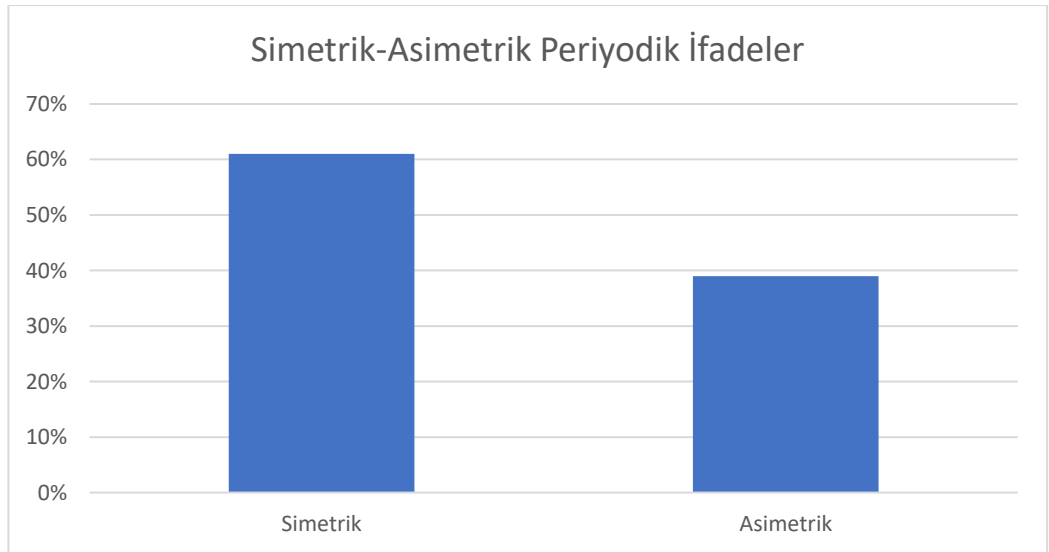
Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, bölümün başında inceleme yöntemi anlatılırken taranacağı vurgulanan tüm cümle tiplerinin her birine ilişkin veriyle karşılaşılmıştır. Ayrıca, tabloda birbirini takip eden satırların genellikle en az üç ortak özelliği paylaştığı görülmüştür. Bu durum, Ufkî'nin notaları benzerliklerine ya da derleme sırasına göre yazmaya yerleştirdiğine işaret etmektedir. Arka arkaya gelen yaratmaların yapı benzerlikleri, bunların aynı kişiden derlenmiş olabileceğini göstermektedir.

Grafik 5 Cümle Tipleri

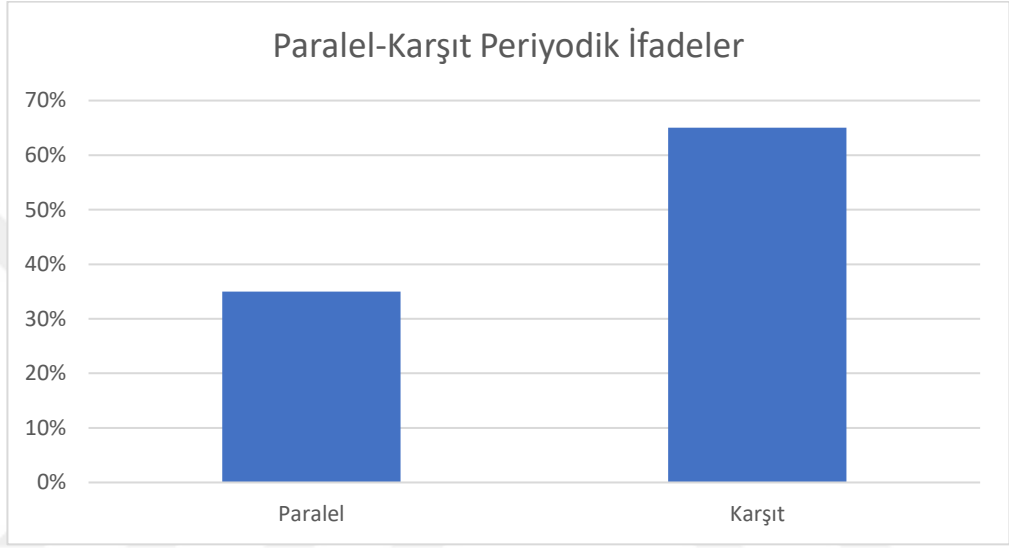
%20 oranında karşılaşılan sıralı cümle tipi örneklerinde, başvurulan kaynakta yer alan tiplerle karşılaşılmış olsa da dizinin derecelerinde inici ezgisel kalıp yürüyüş ile kalışlar yaptıktan sonra durak perdesinde karar veren yaratmalar da bu şekilde etiketlenmiştir. Bu tip, günümüz âşık tarzı müzik geleneğinde de sıklıkla karşılaşılan bir yaratma üslûbudur. Periyodik özellikler taşıyan müzik ifadelerinin toplam oranı %80'ne varmaktadır. Periyodik cümlelerde yaratmanın müzik katmanının uzunluğu genellikle iki cümlecikten oluşmaktadır. Çifte periyotlarda dikkat çeken özellik ise, tam kalışa kadar ekseriyetle üç yarım veya asma kalış yapılmasıdır. Bu tip müzik ifadelerinde kalışların etkiye göre sıralanması, zayıf- zayıf-zayıf-kuvvetli çizgisini oluşmaktadır.

Grafik 6 Simetrik-Asimetrik Periyodik İfadeler

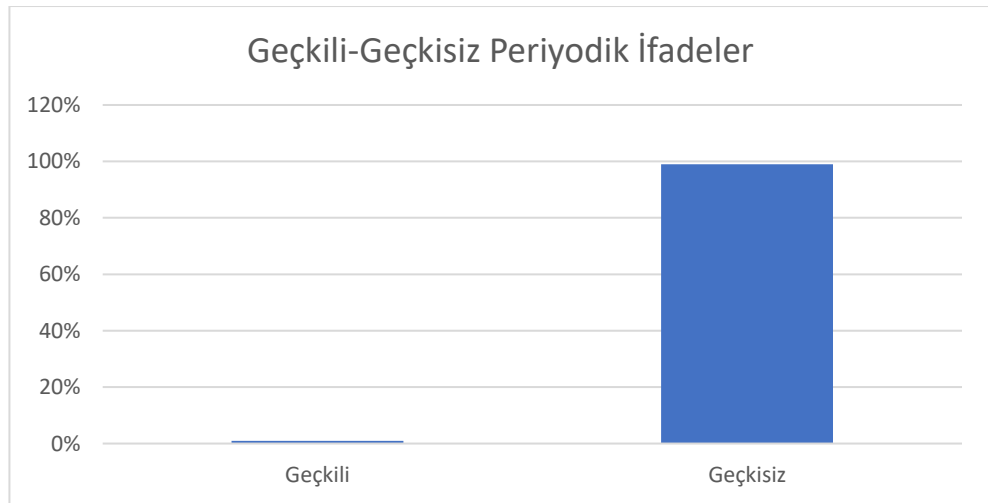
Periyodik özellik taşıyan müzik ifadelerinde, genellikle yapı birimlerinin uzunluklarının eşit olduğu görülmüştür. %40 oranındaki asimmetrik ifadelerde ise, simetriyi bozan unsurun çoğunlukla tam kalış aşamasındaki yapı birimlerinin tekrarlanması ya da bunlara katlı kalış oluşturacak nitelikte durak kararlı yeni motiflerin eklenmesi olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 7 Parelel - Karşıt İfadeler

%35 oranındaki periyodik müzik ifadesin özdeş ya da benzeş motiflerle başlaması dikkat çekicidir. Buna karşın, farklı motiflerle başlayan cümleciklerin oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Nitel değerlendirme, bu yığılmanın yüzyılın ya da kaynak kişi çevresinin özelliği olarak belirlemeyi mümkün kılmamaktadır.

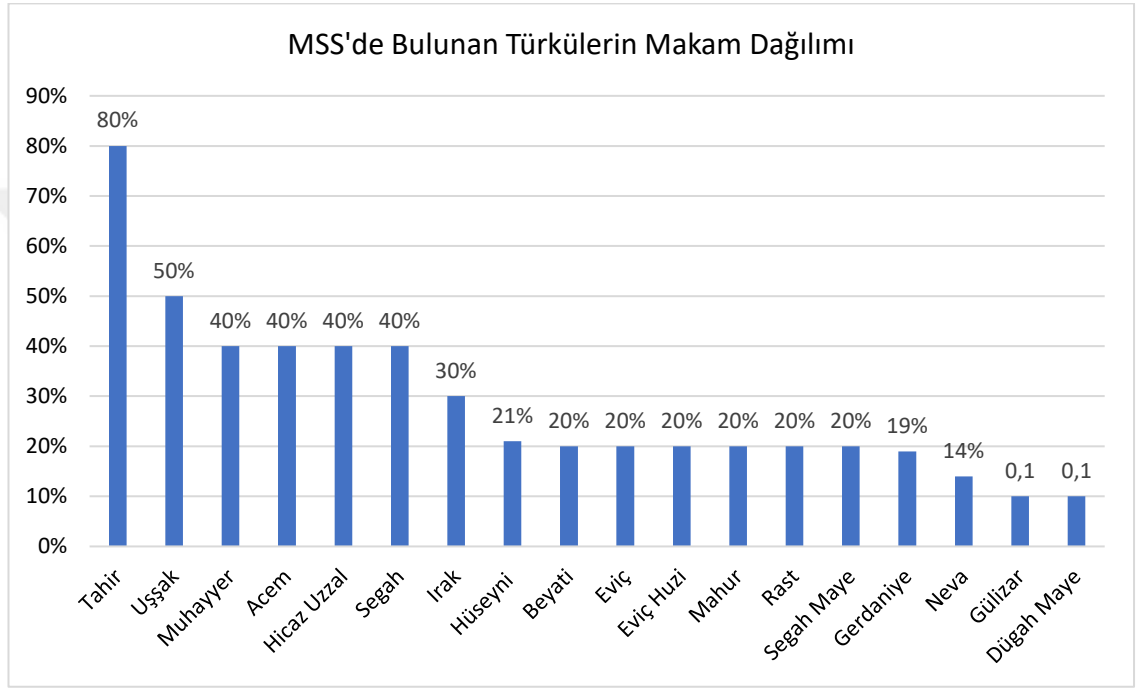
Grafik 8 Geçkili - Geçkisiz Periyodik İfadeler

Periyodik ifadeleri oluşturan yapı birimlerinin başından sonuna durak perdesinin bir eksen şeklinde algısal sürekliliği, %99 oranı aşan geçkisiz tipin baskınlığını ortaya koymaktadır. MSS’de adı geçen yapısal özelliklerinin makam, usûl, şair, vezin, nazım şekli ve tema açısından incelenerek grafiksel verileri verilmiştir.

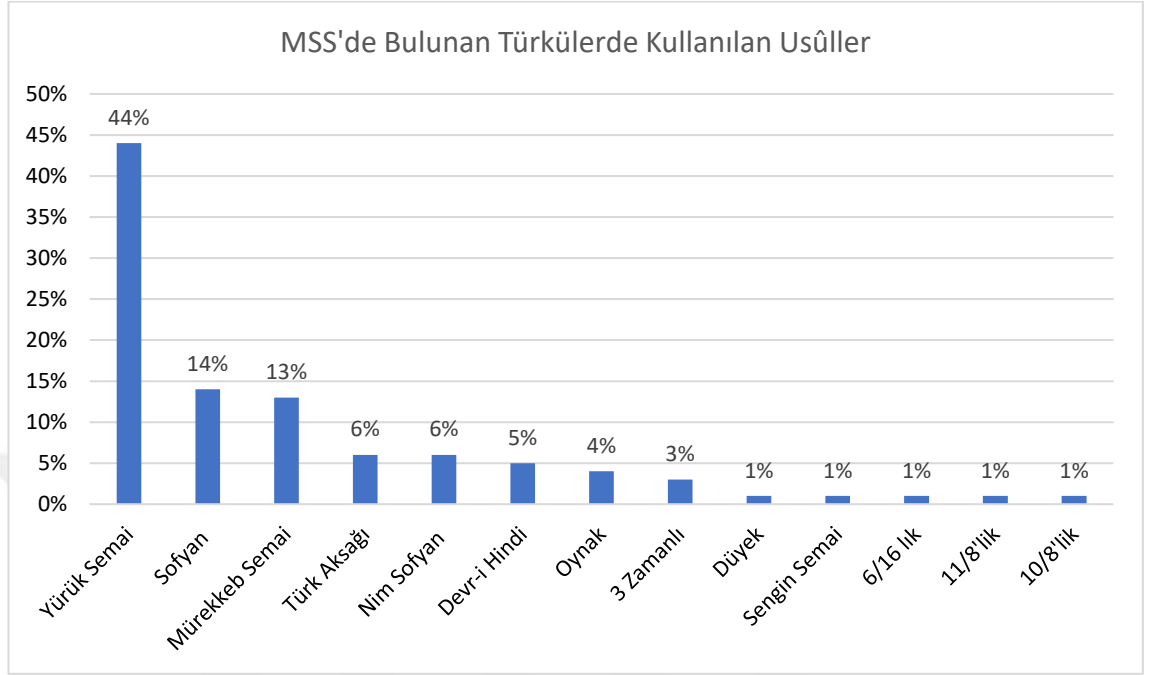
. MSS’de Bulunan Türkülerin Makam Dağılımı

Grafik 9 MSS’de Bulunan Türkülerin Makam Dağılımı

Türkülerin %74’ünün, âşık tarzı müzik geleneğine bağlı yaratmalar kapsamında Hüseyini makamı dizisi odağında gerçekleşen, seyir, geçici çeşni kullanımları, farklı perdelerin güçlendirilmesi gibi yaratma davranışları sebebiyle farklılaşan, aynı zamanda yaratıcılar tarafından birbiriyle ilişkilendirilerek işlenen makamlarda (Hüseyini, Gerdaniye, Neva, Uşşak, Tahir, Muhayyer, Gülizar, Beyâti) olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 10 MSS’de Bulunanan Türkülerde Kullanılan Usûllerin Dağılımı.

6/8’lik ölçülerle (yürük semâ’î usûlünde) yaratılmış türkülerin oranının yüksekliği, kaynak kişilerin aynı ekole mensubiyetine, dolayısıyla benzeş müzik katmanlarını farklı söz katmanları ile birleştirdiklerine, en azından aynı ya da yakın yörelerin üslûbuna bağlılıklarına işaret etmektedir. Bu özelliğin, 17. yüzyıla ilişkilendirilmesi karşısında yöre ve ekolle bağdaştırılması daha güçlü bir varsayım olacaktır.

İçinde üçlüsü bulunan usûllerin %86 gibi bir oranda kullanıldığı görülmüştür. İncelediğimiz türkülerin Geleneksel Türk Halk Müziği repertuvarında olduğu gibi aynı türkü içinde farklı usûllerin ard arda kullanılması da âşık tarzı müziğin yaratıcı-icracı-yeniden yaratıcı bağlamının ortaya çıkardığı durumdur.

SONUÇ

17. yüzyıl, yaşanan siyasi ve sosyal olaylara rağmen sanatın ve sanatçının her anlamda zirveye ulaştığı bir yüzyıldır. Bu yüzyılda yazılmaya başlanan nota mecmuasındaki eserlerin günümüze ulaşp ulaşmadığını tespit etmek için dönem içinde yaşamış hükümdarlar ve musikişinaslar hakkında bilgi sahibi olmanın ayrıca yararı vardır. Özellikle türkü başta olmak üzere halk şiirinde de bu yüzyılda önemli şahsiyetler yetişmiştir.

Adlî mahlası ile şiir yazar III. Mehmet ve oğlu I. Ahmet'ten günümüze eser ulaşmamıştır. Kırım Hânı II. Gazi Giray'ın günümüze ulaşan eserlerinin sayısı, ulaşmayanlardan daha azdır. Aynı şekilde Hatip Zâkiri Hasan Efendi'nin de beş eseri günümüze ulaşmıştır.

II. Osman'ın günümüze ulaşan eseri olmamakla beraber, IV. Murad'a ait olan beş eser Ali Ufkî Bey aracılığıyla günümüze kadar ulaşmıştır.

17. yüzyıla kadar büyük ve küçük odalarda gerçekleşen müzik faaliyetleri IV. Murâd döneminde Seferli odalarda ve Enderûnlı hocalar ile dışarıdan gelen hocalar eşliğinde yürütülmüştür. Cariyeler de çeşitli çalgılarla musiki eğitimi almışlardır.

IV. Murad'a yakınlığı ile bilinen Yusuf Dede'nin bir eseri günümüze ulaşırken Buhûrizâde Mustafa İtrî Efendi'nin günümüze ulaşan kırk iki eseri bulunmaktadır. Ancak Ali Ufkî'nin mecmuasında hiçbir eserine rastlanmamıştır.

IV. Mehmet döneminde özellikle cariyelerin müzik eğitiminde oldukça ilerlemeler kaydedilmiştir.

Türk müziğine çalışmaları ve besteleri ile adını yazdırmış iki isim Ali Ufkî Bey ve Prens Dimitrius Cantemir'dir. Ard arda eserler veren sanatçıların yaşadığı dönemde idarenin halk müziğine yaklaşımına bakmak gerekir.

17. yüzyıl, Osmanlı devlet yönetiminde ve kurumların işleyişinde birçok sıkıntının yaşandığı, devletin başına küçük yaşta ve deneyimsiz yöneticilerin geçmesi, yönetimde hocaların, valide sultanların söz sahibi olması, çokça pâdişâh ve vezir değiştirilmesi, niteliksiz kişilerin asker ve devlet adamı yapılması, uzun süren savaşlar, Kırım hanlığı sorunu, Celali isyanları gibi birçok sorun, müziğin seyrini takip etmeyi zorlaştırmaktadır.

Müzik tarihimizin takibini zorlaştıran diğer bir unsur da kulaktan kulağa şifahî bir geleneğin benimsenmesi sonucu birçok eserin unutulmasıdır. Elde olan belgelerde dahi birtakım tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Eserlere ulaşılabilecek yan kaynaklar olan tezkirelerde dahi sanatçılara ait net bilgiler bulunmaması sıklıkla yaşanan bir durumdur. “Güfte kitabı”, “cönk”, “risale”, “edvar”, “tarih”, “seyahatnâme” vb. türlerdeki eserler XVII. yy.’da değil, önceki devirlerde karşılaştırma yoluyla bilgi edinmemizi kolaylaştırmıştır..

17. yüzyılda yalnızca müzikte değil mimari, edebiyat gibi birçok alanda da gelişmeler yaşanmıştır. Kendileri de şair olan pâdişâhlar sanatçıları korumuş, tüm alanlarda gelişimin önünü açmışlardır. Bu yüzyıl’da müzik alanıyla ilgili bilgi edinmemizi sağlayacak eserler Kantemitoğlu’nun “Kitâb-ı ‘İlm’ül Mûsikî Alâ Vech’il Hurûfât” adlı müzik kuramı kitabı ile “Osmanlı Devleti’nin Yükseliş ve Gerileme Tarihi” adlı telifi, Âhîzâde’nin “Edvar”ı, Evliyâ Çelebi’nin “Seyahatnâme”si, Kutb-ı Nâyî Osman Dede’nin “Rabt-ı Ta’bîrât-ı Mûsikî”si, Müstakîymzâde’nin “Mecmûa”sı, Şeyhülislâm Es’ad Efendi’nin “Atrab’ülâsâr”ı, bestekâr Hafız Post’un “Güfte Mecmuası”, Kâtib Çelebi’nin “Keşf’üz-zunûn, (özellikle ilm-i mûsikî), Ali Ufkî Bey’in “Mecmûa-i Sâz ü Söz”ü ve Gelibolulu Mustafa Ali’nin “Küh’ül ahhâr”ıdır. Bunların dışında da eserler mevcuttur.

Dinî mûsiki tekkelerde ve mevlevihanelerde gelişirken, sarayda da din dışı mûsikî gelişim gösterir. Saraya veya saraylara alınacak kişilerin ilk eğitimini Anadolu’ da ailelerin yanında alması geleneği vardır. Bu sebeple saray müziği ve halk müziğinin ayrı kollarda gelişmesi beklenemez.

XVII. yüzyıldan kalan belgeler bize mûsikî eğitiminin yalnızca “meşk” yöntemiyle yapıldığını gösterir ki bu usta- çırak ilişkisi içi içinde ustadandan aktarım yoluyla yapılmaktadır.. Ustayı izleyen öğrenci onu taklit eder ve ezber yapar. Bu durum eserlerin çabuk unutulmasına, ömürlerinin kısa olmasına ve günümüze kadar ulaşamamasına sebep olmaktadır. Oldukça fazla sayıda kayba uğrayan Türk müziği eserlerini Kantemiroğlu ve Ali Ufkî Bey notasını yazdıkları günümüze ulaşmasını sağlamışlardır. Ebced sistemini de tekrardan kullanmaya başlayan sanatçılar, yüzyıllar içinde oluşan kaybı azaltmaya çalışmışlardır.

Yukarıda çeşitli özellikleri üzerinde durduğumuz dönemde yazılan bir eser olan MSS’de bulunan türkülerin yaratıcılarının hangi dönemde yaşadıkları tezde üzerinde durulan hususlardan biridir. Bu sayede, belli bir dönem ve ortamda, ayrıca sözlü gelenek koşullarında ne kadar yaşadıkları, yani icra edilmeye devam edildiği hakkında öncü bir görüş oluşturma denemesine girişilebilmiştir. Bu konuda sunduğumuz veriler, müellif tarafından müzik katmanları notalanmış olan türkülere dayanmaktadır. Türkülerin incelenen dönemde icra edildiğini, ancak yapılan derlemede müzik katmanlarının notalanmış olması sayesinde kesin olarak kabul etmemiz mümkün hale gelmiştir. Türkülerde mahlasları bulunan dört isim olan Armudlu, Karacaoğlu, Köroğlu ve Öksüz Âşık’ın 16. yy’da yaşadığına dair bilgiler, saz şairlerinin hayatlarının anlatıldığı bölümde yer almıştır. Diğer taraftan, Köroğlu örneğinden anlaşılabileceği gibi, bu saz şairlerinin yaşadığı dönem hakkında kesin bir karar vermek bu tez çalışmasının odağı dışında kalmaktadır. Bu sebeple çalışmada 16. yy. ve öncesi etiketlenmesi kullanılmıştır. Adları verilen dört âşığın notalanmış toplam 10 türküde mahlasları geçmektedir. Bunun yanı sıra, 17. yy. sürecinde yaşamış saz şairlerinin mahlasları ise, 67 türküde geçmektedir. Dolayısıyla, yazmanın kaynak kişilerinin dâhil olduğu âşıklık çevresinde, yaşadıkları yüzyılda yaratılan türküler icra etme davranışının yaygınlığı ortaya çıkmıştır.

Tezimizde incelediğimiz HMSS adlı eserin yazma nüshaları, yazarı ve içeriğindeki türler incelenmiştir. Bu türlerden türkü nazım biçimi için birçok tanım incelenmiş ve bu tanım ve özelliklere göre çeşitli sınıflandırmalar verilmiştir. Eserde geçen türküler hem biçim hem içerik bakımından incelenmiştir. Bu incelemeler yapılırken bir tarihçi, halk bilimci ve müzikolog gözüyle yaklaşmış, dönemin dili ve sosyal olayları da dikkate alınmıştır. Metin merkezli çalışmada, literatür tarama ve belge inceleme başvuru öncelikli yöntemler olmuştur. Söz ve müzik katmanlarının çözümlenmesinde, yapısal bir yöntem uygulanmıştır.

HMSS’de adı geçen 104 türkü tespit edilmiştir. Bu türkülerden 100’ünün müzik yönüyle incelemiş, tür, biçim, makam ve usûl saptamaları yapılmıştır. 102 türkünün sözleri yapı ve şekil yönüyle değerlendirilmiştir. İki türkünün sadece isimleri mevcut olduğu için her hangi bir söz ve müzik incelemesi yapılamamıştır.

MSS’de bulunan 102 türkünün %85’inin yaratıcısı belli, %15’inin anonim olduğu, şiirlerde saz şairlerinin adının yada mahlaslarının geçmesiyle anlaşılmıştır. MSS’de

notası bulunan 100 türkünden 87'sinin âşık tarzı müzik geleneğine bağlı olduğu görülmektedir. Bu durumun, müellifin derlemeyi gerçekleştirdiği ortamla ilgili olduğu düşünülmüştür. Halk müziğinin 17. yüzyıl saray etrafında âşıklar tarafından temsil edildiği yönündeki yaygın kanı, verilerin değerlendirilmesi sonucunda teyit edilmiştir.

Dikkat çekici bir şekilde, hece ölçüsünün 17. yüzyıl derlemelerinde %99 gibi oranda oldukça yüksek bir hakimiyeti olduğu anlaşılmaktadır. Buradan, hece ölçüsü ile söylemenin, derleme ortamı ile kaynak kişiler arasında temel bir yaratma eylemi olduğu sonucuna varılmıştır.

İnsan sevgisi (beşeri aşk) teması ile ilgili kelimeler %58 oranında bulunurken, ilahi aşk ile ilgili kelimeler %6 oranında bu tema ile iç içe geçmiş şekli ile yer almaktadır. Bu nedenle, âşıklar tarafından aşk temasının işlenmesi ile âşık teriminin anlamı arasındaki bağlantının bu yüzyılda güçlü olduğunu tarama verileri yansıtmaktadır.

Halk şiirinde koşma ve semâ'î'lerin şekil özellikleri bakımından ayrı görüşlerin olduğu bilinmektedir. Ezgi yapılarının koşma ve semâ'î'leri birbirinden ayırdığı düşüncesi oldukça dikkat çekicidir. Bu tartışmalara veri sunmak nedeniyle koşma ve semâ'î'lerin anonim olma özelliklerine ve geleneksel Türk sanat müziği'nde semâ'î adı ile anılan usûller ve türler olduğundan semâ'î- usûl eşleşmelerine yer verilmiştir.

İncelenen türkülerin %44 oranında 6/8'lik ölçülerle(yürük semâ'î usûlünde) yaratılmış olması, kaynak kişilerin aynı ekole mensubiyeti, benzeş müzik katmanlarını farklı söz katmanları ile birleştirdikleri, aynı ya da yakın yörelerin üslûbuna bağlılıkları varsayımlarını doğrulamaktadır. Buna ek olarak, bu özelliğin, 17. yüzyılın geneline yayıldığı gibi bir iddia karşısında yöre ve ekolle bağdaştırılması daha güçlü bir varsayım olacaktır.

Türkülerin %48'i koşma şeklinde, %31'i semâ'î şeklindedir. Anonim olan koşmalar %15, semâ'î'ler ise %23 oranındadır. Bu bağlamda anonimliğin yazılı veri çerçevesinde ayırt edici bir özellik olmadığı görülmüştür. Semâ'î şeklinde olan 31 türkünden 30'unun usûlü bellidir. Bunların %48'inin (15 adet) usulü yürük semâ'î dir. %97'sinin usûllerinde, yürük semâ'î'ler dahil, üçlü vuruş gruplarının olduğu saptanmıştır. Geriye kalan sadece bir türkünün son ölçüsünün de üç zamanlı olduğu tespit edilmiştir.

Usûl ve semâ'î terimlerinin kullanımı arasında en azından yazma kapsamında niceliksel olarak anlamlı bir bağlantı tespit edilmiştir. Bu bağlantının, derleme sırasında

kaynak kişilerin adlandırmalardan veya Ufkî'nin halk müziği eserlerini sınıflandırmak için sanat müziği terimlerini kullanma eğiliminden veya en azından tür adlarına göre başlıklar ve türler yazma eğiliminden kaynaklanmış olabileceği öne sürülebilir.

Âşık tarzı müzik geleneğine bağlı yaratmalar kapsamında türkülerin %78'inin Hüseyini makamı dizisini merkeze alarak gerçekleşen, seyir özelliği, kullanılan çeşniler, güçlü perdelerinin değişmesi gibi ezgi yaratma davranışları nedeniyle Hüseyini, Gerdaniye, Neva, Uşşak, Tahir, Muhayyer, Gülizar ve Beyâtî gibi birbiriyle yakın ve ilişkili makamlarda olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Ufkî'nin kaynağı olan kişilerin muhtemelen Anadolu'nun orta ve doğu bölgelerinin birleştiği Sivas ve Kayseri şehirlerinde yetişmiş, Alevi Bektaşî müzik geleneğinin içinde ya da etkisinde kalmış saz şairleri olmaları kuvvetle muhtemeldir. Bir yandan, türkülerin büyük bir bölümünün Türkiye'nin her bölgesinde yazılı olarak bulunan bir çeşit ortak dil olan Hüseyini makamı çerçevesinde değerlendirilebilecek makamlarda olduğunun tespiti beklenen bir sonucu pekiştirmiştir.

Yapılan tüm çalışmalar sonucunda Ali Ufkî'nin mecmuası ile halk edebiyatı, halk bilimi ve geleneksel Türk müziği dünyasına büyük bir kaynak bıraktığı kesindir. MSS'nin dönemin sanatçılarını ve eserlerinin kalıcılığını sağladığı bir kez daha ortaya konulmuştur.

KAYNAKLAR

- Aça, M., Ekici, M., Yılmaz, A.M. (2010). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Ofset, Ankara.
- Ahmed Talât ONAY, (1996.) **Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i**, Hazırlayan: Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara,
- Akdoğu, O. (2001). **Kutsal Hazinemiz Türk Halk Müziği**, Emka Matbaacılık, İzmir.
- Akdoğu, O. (2003). **Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler**, Meta Basım, İzmir.
- Albayrak, N. (2012). *“İslam Ansiklopedisi; Musiki/Türkü Maddesi”* Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, C. 41, Ankara.
- Albayrak, N. (2012). *“İslam Ansiklopedisi; Mûsikî / Türkü maddesi,”* Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, C.41, Ankara.
- Ali Ufkî, **Hâzâ Mecnûa-i Sâz ü Söz** (Çeviriyazım-İnceleme), Hazırlayan: M. Hakan Cevher (2003), Meta Basım, İzmir.
- Ali Ufkî, **Mecmuâ'i Sâz ü Söz**, (Haz: Şükrü Elçin, 1976), Kültür Bakanlığı Türk Müzik Eserleri: I.
- Alptekin A. B., Sakaoğlu, S. (2008). **Türk Saz Şiiri Antolojisi (14- 21.yüzyıllar)**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Alptekin, A. B., Sakaoğlu, S. (2008). **Türk Saz Şiiri Antolojisi (14- 21. yüzyıllar)**, Akçağ Yayınları, Ankara,.
- Alptekin, Ali Berat, Saim Sakaoğlu (2006). Türk Saz Şiiri Antolojisi (14-21. Yüzyıllar). Ankara: Akçağ Yay.
- Arel, H. S. (1951). *“300 Küsur Senelik Nota Mecmuası Hakkında”*, **Müzik Mecmuası**, 1 Kasım.
- Arel, H.S. (1968). İleri Türk Musikisi Yayınları 2, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul.
- Arısoy, M. Sunullah (1985). Türk Halk Şiiri Antolojisi. Ankara: Bilgi Yay.
- Arsunar, F. (1947). **Anadolu Halk Türkülerinden Örnekler I**, Ankara.
- Arsunar, F. (1961). **Harput Yollarında**, İstanbul.
- Artun, Erman (2001). Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı. Ankara: Akçağ Yay.
- Aslan, E. (2017). Türk halk edebiyatı. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Ayangil, R. (2014). *“XVII.yy.'da Türk Musikisi”*, Yeni Türkiye, Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayın, Mart-Nisan.

- Babinger, F., Polski Słownik Biograficzny, C. I, (Bobowski: Ali Bey Maddesi)
- Bağı, R. (2019). Tarihsel Perspektif Açısından Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz’de “Âşıklık Geleneği” ve “Kültürel Aracı” Olarak Ali Ufkî. Tarih Okulu Dergisi, 12(43).
- Banarlı, N. S. (1987) **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, C.I, İstanbul.
- Banarlı, Nihat Sami (1932). “Demirci-Oğlu: 17’nci Asır Şairlerinden”. Atsız Mecmua. 13: 12.
- Başgöz İ. (1968). **İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi**, Ararat Yayınevi, İstanbul.
- Başgöz, İ. (1992). **Karac’oğlan**, Indiana Üniversitesi Türkçe Programı Yayınları 2 (yeni bilgilerle üçüncü baskı), Indiana Üniversitesi ve Pan Yayıncılık, Haziran, İstanbul.
- Behar, C. (1990). **Ali Ufkî ve Mezmurlar**, İstanbul.
- Behar, C. (1990). *Ali Ufkî ve mezmurlar* (Vol. 11). Pan Yayıncılık.
- Bezirci, Asım (1993). *Türk Halk Şiiri*. C.1. İstanbul: Say Yay.
- Bilgin, Yurdanur (2012). “Anadolu’nun Bağrından Kayıkçı Kul Mustafa.” Ortanca. 37: 16-18.
- Birdoğan, N. (1988). **Notalarıyla Türkülerimiz**, Özgür Yayın Dağıtım, Ankara.
- Birdoğan, N. (1988). **Notalarıyla Türkülerimiz**, Özgür Yayın Dağıtım, Ankara.
- Boratav, P. N. (2000). **Yüz Soruda Türk Halk Edebiyatı (Türk Halk Bilimi I)**. Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Boratav, P. N., Fıratlı, H. V. (1943). **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**, Maarif Matbaası, Ankara.
- Boratav, P. Naili (2000a). **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**. İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Boratav, P. Naili (2000b). **Halk Edebiyatı Dersleri**. İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Boratav, Pertev Naili (2009). **Köroğlu Destanı**. İstanbul: Kırmızı Yay.
- Boratav, Pertev Naili (2011). **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**. (hızl. M. Sabri Koz). İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Cevher, M. H. (1995). “Ali Ufkî Bey ve Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz (Transkripsiyon, İnceleme), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.
- Cevher, M. H. (2003). **Hâzâ Mecmua-i Sâz ü Söz**, Meta Basım Matbaacılık, İzmir.
- Cunbur, M. (1973). **Karacaoğlan/ Şiirler**, İstanbul.

- Çobanoğlu, Ö. (2007). *Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul*. İstanbul: 3F Yay.
- Demirsipahi, C. (1975). **Türk Halk Oyunları 1**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Demirsipahi, C. (1975). **Türk Halk Oyunları 1**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Devellioğlu, F. (1999). **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Dilçin C. (1983). **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Dizdardoğlu, H. (1969). **Halk Şiirinde Türler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Doğan K. (2010). **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Düzgün, D. (2005). “Âşık Edebiyatı”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (Ed. Öcal Oğuz). Ankara: Grafiker Yay.
- Ekici, M. (2011). “*Türkü İncelemelerinin Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme*”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri- Sivas 1000 Temel Eser No. 21**, Es Ofset Matbaacılık, Sivas, C. 1.
- Elçin, Ş. (1972). “*Ali Ufkî'nin Bilinmeyen Besteleri*”, **Türk Kültürü**, Kasım, S. 121.
- Elçin, Ş. (1972). “*Kâtib Ali'nin Bilinmeyen Şiirleri I- II*”, **Türk Folklor Araştırmaları**, Mayıs, Haziran,
- Elçin, Ş. (1972). “*Saz Şairlerimizden Koroğlu Hakkında*”, **Türk Kültürü**, Mayıs, S. 115.
- Elçin, Ş. (1972). “*Şahinoğlu ve Bilinmeyen Şiirleri*”, **Türk Kültürü**, Ekim, S. 120.
- Elçin, Ş. (1972). “*Tasbaz Ali*”, **Türk Folklor Araştırmaları**, Kasım, S. 280.
- Elçin, Ş. (1973). “*Sazşâiri Armudlu'nun Bir Şiiri*”, **Türk Folklor Araştırmaları**, Temmuz, S. 288.
- Elçin, Ş. (1975). “*Albertus Bobovius Acaba Minyatür Ressamı Sarışın Polonyalı Türk Ali Bey Mi?*”, **Türk Kültürü**, Ekim,
- Elçin, Ş. (1976) *Ali Ufkî Hayatı ve Mecnûa-i Sâz ü Söz*, (Tıpkı Basım) Kültür Bakanlığı Müzik Eserleri: 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Elçin, Ş. (1977). “*Öksüz Âşık'ın Bir Şiiri*”, **Türk Kültürü**, Ocak 1977
- Elçin, Ş. (2011). **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Elçin, Şükrü (1988). *Akdeniz'de ve Cezayir'de Türk Halk Şairleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- Elçin, Şükrü (1997). *Halk Edebiyatı Araştırmaları I*. Ankara: Akçağ Yay.

- Elçin, Şükrü (hızl.) (1976). Ali Ufkî, Mecmûa-i Sâz u Söz. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Emnalar, A. (1998). Tüm Yönleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Eren, Hasan (1952). Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Eren, Hasan (1952). Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar I. Ankara: TTK Yay.
- Eren, Hasan (1977). “Âşık Halil’in Bir Destanı Üzerine”, Millî Kültür. 1 (6): 6.
- Ergun, S. N. (1933). *Karaca Oğlan: hayatı ve şiirleri*. İktbal Kütüphanesi.
- Ergun, Saadeddin Nüzhet (1936). “XVII. Asır Saz Şairlerinden Bursalı Âşık Halil”, Ülkü. 8 (44): 123.
- Eroğlu, F. B. (2014). “*Söz ve Müzik Açısından Türkü*”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Eroğlu, F. B., (2014). “*Söz ve Müzik Açısından Türkü*”, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Ertekin, Eşref (1940). “Cönklerden Derlemeler”, Çorumlu. 2 (20): 621.
- Evliyâ Çelebi (2011). Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul. C. 2. Hızl. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Gazimihal, M. R. (1961). **Müzik Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Görün, M. (1976). “Ali Ufkî’nin Başına Gelenler”, **Müzik Mecmuâsı**, Ekim, S. 324.
- Gözaydın, N. (1989). “Anonim Halk Şiiri Üzerine”, Türk Dili Aylık Dil Dergisi, C. 57.
- Güney, E. C. (1971). **Folklor ve Halk Edebiyatı (Özellikleri, sözlü gelenekleri ve yazılı örnekleri)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Güney, E. F. (1971). **Folklor ve Halk Edebiyatı (Özellikleri, sözlü gelenekleri ve yazılı örnekleri)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Güney, Ş.K. (2019). Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz’de Türler ve Biçimler, Gece Akademi, Ankara.
- Güvenç, A.Ö. (2020). “Demiroğlu”, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/demiroglu> (Er.Tar.: 16.11.2022).

- Hazırlayanlar: Ekmeleddin İhsanoğlu- Ramazan Şeşen- Gülcan Gündüz- M. Serdar Bekar, **Osmanlı Müzik Literatürü Tarihi**, İslam Tarih ve Kültür Araştırma Merkezi IRCICA, İstanbul, 2003, s. 72
- Hoşsu, M. (1997). **Geleneksel Türk Halk Müziği Nazariyatı**, Kombassan A.Ş., İzmir.
- İlhami GÖKÇEN (2017), **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Çalgılar (Metin Karşılaştırmaları ve Açıklamalar)**, Ürün Yayınları, Ankara.
- İşler, U., & Satır, Ö. (2021). Mecmuâ-i Sâz ü Söz'de Yer Alan Dinî Müzik Eserleri Üzerine Bir İnceleme. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 27(47).
- Jacob Spon,(1678) **Voyage d'Italie de Dalmatie, de Grece at du Levant, fait aux anneés 1675- 1676**, Iyon, Cellier et fils,
- Jacobowsky Wilh, (1975) “*Albertus Bobovius Acaba Minyatür Ressamı Sarışın Polonyalı Türk Ali Bey mi?*”, **Türk Kültürü**, Ekim, S. 156
- Karaalioğlu, S. K. (1973). **Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan-Tanzimat'a)**, İnkılâp ve Aka Basımevi, I. Basım, İstanbul.
- Karaalioğlu, S. K. (1973). **Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan-Tanzimat'a)**, İnkılâp ve Aka Basımevi, Birinci Baskı, İstanbul.
- Karaalioğlu, S. K. (1975). **Edebiyat Terimleri Kılavuzu**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
- Karaalioğlu, S. K. (1975). **Edebiyat Terimleri Kılavuzu**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
- Karabey, L. (1951). “*300 Kûsür Sene Evvelinden Kalma Nota Mecmuâsına Dâir*”, **Müzik Mecmuâsı**, 1 Ocak, S. 3.
- Karadeniz, M. E. (1965). **Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Karaer, M.N. (1973). **Karacaoğlan**, İstanbul.
- Karakaya, O., Yılmaz, B. & Uğur, Y. O. Bûselik, Dügâh, Hümâyün Ve Hisar Makamlarının Karar Hareketinde (Nim) Zirgûle Perdesinin Kullanılmaya Başlandığı Dönemin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Online Journal of Music Sciences, 5(2),

- Karaol E., Tunçer, D. (2015). “Usûl” Analyses in “Mecmua-ı Saz u Söz” by Ali Ufkî”, (Ali Ufkî-Mecmua-i Sâz ü Söz’de Usûl İncelemeleri), Medeniyet Sanat, İMÜ Sanat ve Tasarım Fakültesi Dergisi, S. 1,
- Kâtib Ali (1982). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C. 5. İstanbul: Dergâh Yay. 219.
- Kaya, D. (2010). **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kayıhan, S. (2017). **Anadolu’nun Ünlü Müzisyenleri ve Bestekarları**, Halk Kitabevi, İstanbul.
- Kaynar, Ü. (1996). **Türk Halk Kültürü ve Halk Müziği**, Ege Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, Y., Eser, E. (2016). Eskiçağ Düşüncesi ve Kutsal Kitaplarda Yedi Sembolizmi, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 11, Ankara.
- “Kul Süleyman” (1982). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C. 5. İstanbul: Dergâh Yay. 437.
- Kocatürk, Vasfi Mahir (1963). *Saz Şiiri Antolojisi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Koçu, R. E. (1959). **İstanbul Ansiklopedisi**, C. 2. İstanbul.
- Koroğlu (1982). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C. 5. İstanbul: Dergâh Yay. 398.
- Köksal, H. (1985). Millî destanlarımız ve Türk halk edebiyatı: metinler, açıklamalar ve biyografiler (Vol. 34). Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- Köprülü, M. F. (2004). **Saz Şairleri I-V**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Köprülü, M. F. (1962). *Türk Saz Şairleri*. Ankara: Millî Kültür Yay.
- Köprülü, M. F. (1981). **Türk Edebiyatı’nda İlk Mutasavvıflar**, 4. Baskı, Ankara.
- Mahmûd El- Kâşgarî, **Divanü Lugâti’t Türk**, Çevirenler: Serap Tuba Yurteser ve Seçkin Erdi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, Mart 2007.
- Mak, M. (2017). Hâzâ Mecmûa-i Sâz ü Söz’de Yer Alan ‘Türki’lerin Günümüz Türküleriyle Karşılaştırılması, İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, Cilt 3, S. 2.
- Memişoğlu, F. (1966). **Harput Ahengi**, İstanbul.
- Meydan Larousse (1990). 2. Baskı, İstanbul.
- Mount, A. (2020). Fundamentals, Functions And From Theory and Analysis of Western Art Music, Publishing at Milne Library Suny Geneseo, 35.1-35.5.

- Nur, R. (1931). “*Keuroghlou*”, **Türk Bilik Revüsü-Revue De Turcologie**.
- Nur, R. (1932). “*Un Manuserit du Milieu du XVII es Siéeele Sur la Musique et la Poésie Turques*”, **Türk Bilik Revüsü-Revue De Turcologie**, I, no. 2, Şubat.
- Nur, R. (1937). “*Köroğlu, Tasbaz, Kuloğlu, Kâtibî*”, **Türk Bilik Revüsü-Revue De Turcologie**, Fevrier.
- Oğuz, M. Ö. (2001). **Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam**, Akçağ Yayınevi, Ankara.
- Oğuz, M. Ö., Ekici, M., Aça, M. (2010). **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Oğuz, M. Öcal (2003). “Ferdî Sözlü Edebiyat (Âşık Edebiyatı)”, **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**. C.3. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Olgun, M. T. (1973). **Tahir-ül Mevlevî; Edebiyat Lügati**, Enderûn Kitapevi, İstanbul.
- Oransay, G. (1964). “*Türkiye’nin 500 yıllık Küğ Yaşamından Belgeler II*”, **Müzik Mecmuâsı**, Temmuz.
- Oransay, G (1972). **Ali Ufkî ve Dinî Türk Müziği**, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara.
- Oransay, G. (1976). “*Santurcu Ali Ufkî Beğ Konusunda Birkaç Düzeltme*”, **Türk Folklor Araştırmaları**, Ağustos 1976, S. 325.
- Oransay, G. (1980). “*Santurcu Ali Beğ’e Göre XVII. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Sarayınla Müzik*”, **Birinci Milli Türkoloji Kongresi (İstanbul 6- 9 Şubat 1978) Tebliğler**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü, Kervan Yayınları, İstanbul.
- Özbek M. A. (1992). “*Türk Halk Müziğinde ‘Ayak’ Tabirinin Yanlış Kullanımı Üzerine*”, **Türk Halk Müziği’nde Çeşitli Görüşler** (Derleyen: Salih TurHân), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özbek, M. (1984). “**Folklor ve Türkülerimiz**”, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Özbek, M. (1994). **Folklor ve Türkülerimiz**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Özbek, M. (2014). **Türk Halk Müziği El Kitabı I Terim Sözlüğü**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Özgelen, O. Z. (2017). **Mezmurları Kim Besteledi?: Ali Ufkî Bey’in Eserlerinde Batı Müziği Bulguları**.

- Özkan, İ. H. (1990). **Türk Müziksi Nazariyatı ve Usûlleri- Kudüm Velveleleri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Özmen, İsmail (1998). Alevi-Bektaşî Şiirleri Antolojisi-3. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Öztelli C. (1976). “*Ali Ufkî Ağa ve XVII. yüzyılın Bilinmeyen Bestecileri*”, **Müzik Mecmuası**, Mart 1976, sa:317. s. 4- 6
- Öztelli,C. (1976). Ali Ufkî'nin yazdığı bir şiiri kanıt göstererek 1676 yılında sağ olduğunu savunmaktadır. Bkz; Cahit Öztelli, “*Ali Ufkî Ağa'dan Oransay Bey'e*”, **Türk Folklor Araştırmaları**, no: 328, Kasım 1976
- Öztelli C. (1984). Koroğlu, Dadaloğlu, Kuloğlu. İstanbul: Özgür Yayın-Dağıtım.
- Öztelli, C (1978). **Karacaoğlu/ Bütün Şiirleri**, İstanbul.
- Öztelli, C. (1972). **Halk Türküleri (Evlerinin Önü)**, Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- Öztelli, C. (1974). “*Osmanlı Tarihîne Adı Karışan Saz Şairi Koroğlu*”, *Türkoloji Dergisi*, C. 6, S. 1
- Öztelli, C. (1977). “Mecmuâ-i Sâz ü Söz”, **Müzik Mecmuası**, Şubat 1977, S. 328.
- Öztelli, C. (1983). **Halk Türküleri (Evlerinin Önü)**, Özgür Yayın- Dağıtım, İstanbul.
- Öztelli, C. (1985). **Bektaşî Gülleri**, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Öztelli, C. (1969). “XVII. Yüzyıl Aşıklarından Şahinoğlu”. *Türk Folklor Araştırmaları*. 237: 5256-5259.
- Öztuna Y (1987), **Türk Mûsikîsi Teknik ve Tarih**, Türk Petrol Vakfı Lale Mecmuası, İstanbul.
- Öztuna, Y. (1969). **Türk Musikisi Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Öztuna, Y. (1990) **Büyük Türk Müziksi Ansiklopedisi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, C. 1, Ankara.
- Öztuna, Y. (1990). **Türk Müziksi Ansiklopedisi**, Ankara, c. II, Ankara.
- Öztuna, Y. (2000). **Türk Müziksi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Öztürk, O. M. (2010). Mehter Müziksi. Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Püsküllüoğlu, Ali (1975). Türk Halk Şiiri. Ankara: Bilgi Yay.
- Ralamb, C. (2008). **İstanbul’a Bir Yolculuk**, 1657-1658, çev. Ayda Arel, İstanbul, Kitap Yayınevi.

- Sakaoğlu, S. (1987). “Şahinoğlu”. *Büyük Türk Klasikleri*. C. 6. Ötüken-Söğüt Yay. İstanbul.
- Sakaoğlu, S. (1989). “Saz Şiiri”, *Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı III/Halk Şiiri)*.
- Sakaoğlu, S. (2004). **Karacaoğlu**, Ankara 2004.
- Sakaoğlu, Saim (1989). “Türk Saz Şiiri”, *Türk Dili /Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*.
- Sakaoğlu, Saim (1989). “Türk Saz Şiiri”. *Türk Dili Tür Saz Şiiri Özel Sayısı III* Haziran Sayısı: 105-250.
- Sakaoğlu, Saim (1993). “Bursalı ”, *Türk Dili*. 496: 255-252.
- Sakaoğlu, Saim (2014). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. Konya: Kömen Yay.
- Sana, H. (1964). **Mehter Müziği (Besteci Mehterler- Mehter Havaları)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Sanal, A. H. (1976). “*Siyakat Rakamlarının XVII. Yüzyıl Türk Müziği Notasyonundaki Yeri ve Bazı Açıklamalar*”, **II. Milletler Arası Türkoloji Kongresi (4-9 Ekim 1976) Tebliğ Özetleri**.
- Sarısözen, M. (1962). *Türk Halk Müziği Usûlleri*, Resimli Posta Matbaası, Ankara.
- Satır, Ö. C., *Türk Halk Müziği*,
(<http://web.hitit.edu.tr/dosyalar/duyurular/omercansatir@hititedutr010420153A0M2V3Y.pdf> (Er.Tar. 15.11.2022)).
- Say, A. (2002). **Müzik Sözlüğü**, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara.
- Sefercioğlu, N. (1981). **Karacaoğlu Bibliyografyası**, Ankara.
- Söylemez, M. (2015). Mecnua-i Saz u Söz’de Hafız Post İzleri. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 3(2).
- Sözer, V. (1964). **Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi**, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul.
- Şahin, D. (2019). 17. Yüzyıl Yeniçeri Aşıklarından Kâtibî ve Bestelenmiş Eserlerinin Müzikal Analizi, *Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*.
- Şenel, S. (1997). “*Türk Halk Müziği’nde Beste, Makam ve Ayak Terimleri Hakkında*”, V. Uluslararası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Sektör Bildirileri, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

- Şenel, S. (2011). “*Türkünün Tanıkları ve Türkü Algısında Değişimler*”, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri, Sivas 1000 Temel Eser No. 21**, Es Ofset Matbaacılık, Sivas.
- Şenel, S. (2012). “İslam Ansiklopedisi; Musiki/Türkü maddesi”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, C. 41, Ankara.
- Tansel, F. A. (1941). "XVII. Asır Saz Şairlerinden Koroğlu", *Ülkü*. XVI. 441-444.
- Tansel, Fevziye Abdullah (1968). “*XVII. Asır Sazşâirleri Hakkında Notlar: I-Bursalı Halil ve Bilinmeyen Bir Şiiri; II-Şahin'in Bilinmeyen Bir Şiiri; III-Bilinmeyen İki Sazşairimiz: Safâ'î ve Köçek*”, *Türk Kültürü*. 7 (65): 281-288.
- Tansel, Fevziye Abdullah (1977). “*XVII. Asır Sazşairlerinden Kul Süleyman*”, *Kubbealtı Akademisi*. Yıl: 6. 3: 41-47.
- Tanses, H. (1997). **Öyküleriyle Halk Türküleri Notalı**, Önel Druck& Verlag, Köln.
- Tulum, M. (2011). **17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türkçe Sözlük (1989). Türk Dil Kurumu Yayını, 1. Baskı, Ankara.
- Türkis, N. (2013). **Saray-ı Enderûn Topkapı Sarayı'nda Yaşam**, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Türkmen, F., Küçükebe, H. D., (2017). “*Turkish Folk Poetry and folk Music in Mecmuâ-i Sâz u Söz By Ali Ufkî Bey (Albert Bobowski)*”, *Türk Dünyası, Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 43.
- Türkmen, F. “*Osmanlı Dönemindeki Önemli Olayların Âşık Şiirindeki Akisleri.*” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 5(2), 1-6.
- Uluçay, Ç. (1948). “*Mecmuâ-i Sâz ü Söz*”, **Türk Müzik Dergisi**.
- Uludağ, O. Ş. (1953). “*Cenknâme*”, **Müzik Mecmûası**, S. 62. (Doğrusu Çengnâme'dir. Bir mürettip hatası olmalı)
- Uludemir, M. (1985). “*Mecmu'â-i Sâz ü Söz'de Usûller*”, **Müzik Mecmuası**, Mart, S. 408.
- Uludemir, M. (1986). “*Mecmu'â-i Sâz ü Söz'de Anahtarlar ve Arızalar*”, **Müzik Mecmuası**, Haziran, S. 413.
- Uludemir, M. (1987). “*Mecmuu-i Sâz ii Söz 'de Notalar*”, **Koro**, Nisan, S. 2.
- Uludemir, M. (1989). **Mecmu'â-i Sâz ü Söz (Bildiriler)**, İzmir.

- Uludemir, M. (1991). **Mecmu'â-i Sâz ü Söz (Çalgısal Semâ'îlerin Nota Çevirileri)**, İzmir.
- Uludemir, M. (1992). **Mecmu'â-i Sâz ü Söz (Türküler)**, İzmir, (Ocak).
- Uludemir, M. (1991). **Mecmûa-i Sâz ü Söz Nota Çevirileri I**, İzmir.
- Utsukarçi, B. Ş., & Toprak, G. (2018). “*Ali Ufkî'nin Mecmua-i Sâz ü Söz'ündeki İlaç Reçeteleri. Osmanlı Bilimi Araştırmaları,*” 19(2), 187-218.
- Uyguner, M. (1955). “*Türkü Üzerine*”, **Türk Folklor Araştırmaları**, III (66).
- Uzunçarşılı, İ. H. (1977). Osmanlılar zamanında saraylarda musiki hayatı. *Belleten*, 41(161).
- Yakıcı, A. (2007). **Halk Şiirinde Türkü Tanımı-Tasnif-İnceleme-Metin**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yakıcı, Ali (2007). “*Halk Anlatılarında Yer Alan Köroğlu Tipleri ve Âşık Köroğlu'nun Bu Tipler Arasındaki Yeri*”, *Milli Folklor*. 76: 113-123.
- Yaldızkaya, Ö. F. (2006). **Emirdağ Türküleri**, Analiz Matbaacılık, İzmir.
- Yaldızkaya, Ö. F. (2006). **Emirdağ Türküleri**, Analiz Matbaacılık, İzmir.
- Zobu, V. R. (1950). “*Kıymetli Sahne San'atkarı Vasfı Zobu'nun Londra'daki Tetkiklerinden*” (iktibaslar), **Türk Müziksi Dergisi**, Kasım, S. 35.
- Zobu, V. R. (1950). “*Türk Müziksi İçin Emsalsiz Bir Keşif*”, *Cumhuriyet Gazetesi*, Ekim.

EKLER

No: 1

TÜRKİ MAHABBET Gel Civan Böyle Salınma Hüseyin / Yürük Semâ'î

Mustafa

A

Gel ci van böy le sa lın ma Şun da yah şı var yaman var
a.....

Fer ha dım a sıl dımsar pa Şi ri nin ser de duman var
b.....

1. Gel civan, böyle salınma;
Şunda yahşı var yaman var.
Ferhad'ım, asıldım sarpa;
Şirin'in serde duman var.

3. Aşk atına binmeyenler,
Çeşmin yaşın silmeyenler.
Şunda güzel sevmeyenler,
Tut ki önünde saman var.

2. Mâyilim bülbül diline,
Yâdlar değmesün gülüne;
Değmedik bir şeftâline,
Bunca 'ahd ile aman var

4. Gönül zevrâğıdır sine;
Eyyâmını buldu yine.
Yelken ile sal engine;
Çün, 'akıl gibi dümen var.

5. Mustafa der benim 'âlim,
Niçün sormaz garip halim?
Dedim sarılalım zâlim,
Derdi sabr eyle zemân var.

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 2

ÂŞIK-I NÂM ALİ PAŞA ETDİ DEFTER-İ AŞKI İNŞÂ

Yâr Meclisde Gülse Güller Açılır

Gerdaniye / Sofyan

Mustafa

Yâr mec lis de gül se gül ler a çı lur a çı lur a.....

Si ra cı dön dük çe kal bim şen o lur bir ha ki ki yâr dan ni ce vaz ge çi lür b.....

Gâh ağ la rım gâh gü le rim gün o lur gün o lur

1.Yâr meclisde gülse güller açılır (açılır)
Sirâcî döndükçe kalbim şen olur
Bir hakiki yârdan nice geçilir
Gâh ağlarım gâh gülerim gün olur (gün olur)

2.Aşkımın kervânın göçdüğü görsem
Yârin göğsünü açduğun görsem
Yâdlar ile yiyüp içdiğin görsem
Vücûdum tutuşur bağrım hûn olur

5.Gönül bahri cevelân idüp dolansın
Gâh akup gâh bulanup durulsun
Mustafa aydur ben bendene sarılsın
Bilirim ki cân üstüne cân olur

3.Her kande gitsen peşune uyarım
Bir kez didarın görünce toyarım
Bir gün sana hem kendime kıyarım
Bilmiş ol ki kan üstüne kan olur

4.Kaşın çatup kâküllerin tararsın
Bencileyin bendeyi çok ararsın
Yavrum niçün siyahlara girirsin
Melek olanlarda yeşil ton olur

Biçim: A (a+b) bir bölümlü

No: 3

TÜRKİ BERÂ'Y-I MAHABBET
Bülbüldür Gülşende Dâd Feryâd Eden
Gerdaniye / Yürük Semâ'î

Mustafa

A

Bül bül dür gül şen de dâd fer yad i den dad fer yâd i den

a.....

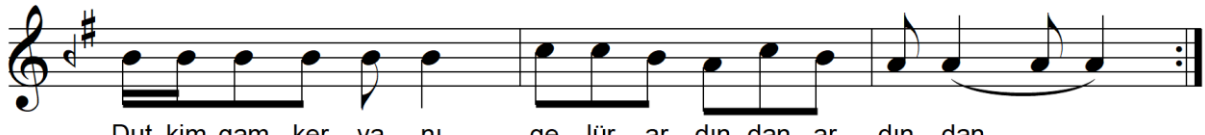

A yır dı lar gon ce gü lü fi dan dan fi dan dan

Ra ki bin sö zü ne i ti mad i den i ti mad i den

b.....

Dut kim gam ker va nı ge lür ar dın dan ar dın dan

1.Bülbüldür gülşende dâd feryâd iden;
Ayrıldılar gonce gülü fidandan.
Rakibin sözüne 'itimâd iden
Dut ki gam kervânı gelür ardından.

2.Bu firkat-i bâd-i sâ'm böyle eserse,
Nâr-ı hasret ciğerimi keserse,
Yavrum bizden eli çeküb küserse,
Varsun tesellisin alsun nâdândan

5.Mustafa aydur harc eyledim varımı;
Terahhumun varsa dinle zârımı.
Ayrırma sebep olan yârımı
Tatlu cânı cüdâ düşsün bedenden

3.Toğar aylar gibi toğsun dolusun;
Salavat vir şükr it kalbin arınsın;
Seni sevmeyenler görsün ârından
Sende sev birini 'ahdi güdenden

4.Hakikatlı olup usanmaz mısın?
Gözyaşı sel oldu ıslanmaz mısın?
Be divâne gönül uslanmaz mısın?
Çek elini seni koyub gidenden

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 4

TÜRKİ BERÂY-I KANLI KAVAK

Dallı Dallı Budakların Kurusun

Hüseyin / Yürük Semâ'î

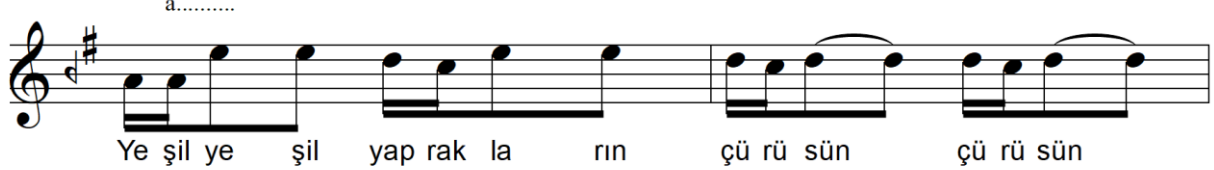
Anonim

A

Dal lı dal lı bu dak la rın ku ru sun ku ru sun

a.....

Ye şil ye şil yap rak la rın çü rü sün çü rü sün

Sa na ge len gü zel hiç gel mez ol sun

b.....

Kanlı ka vak kan ıbe nim sev di ğim vay sev di ğim vay

1.Dallı dallı budakların kurusun
Yeşil yeşil yaprakların çürüsün
Sana gelen güzel hiç gelmez olsun
Kanlı kavak kanı benim sevdiğim vay

2.Dallı dallı budakların suçu ne
İbrişim taktılar sırma saçına
Aldılar gittiler taşlar içine
Harâmiler aldı seni sevdiğim vay

5.Baltacılar gelsin kökün devirsin
Külhancılar külün göğe savursun
İçin virân olsun baykuşlar ötsün
Kanlı kavak kanı beni sevdiğim vay

3.Deyver bana ne taşlara varayım
Gittiği yerlere yüzüm süreyim
Yalvarayım bir koç kurbân ideyim
Kanlı kavak kanı beni sevdiğim vay

4.Ben bir sultâni kavakım dururum
Gelene geçene gölge olurum
Hele ancak ben ol kadar bilürüm
Harâmiler aldı senin sevdiğin vay

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 5

TÜRKİ BERÂ-Y-I SİHR-İ YÂR

Her Sabâh Çıkar Yolu Beklerim

Hüseyin / Nim Sofyan

Anonim

A

Her sa ba hı çı kar yo lu bek le rim dost bek le rim

a.....

şa kı bül bül var u yan dır yâ ri mi yâ ri mi

ma hab be ti cân i çin de - sak la rım sak la rım

b.....

şa kı bül bül var u yan dır yâ ri mi yâ ri mi

1. Her sabâh çıkar yolu beklerim dost beklerim
Şakı bül bül var uyandır yârimi
Muhabbeti cân içinde saklarım
Şakı bül bül var uyandır yârimi

2. Çıkabilsem sarayına köşküne dost köşküne
Cân boyanır anberine miskine
Seni beni yaradanın 'âşkına
Şakı bül bül var uyandır yârimi

3. Bir nesnem benden yâre yâdigâr dost yâdigâr
Murâdımız virse ol perverdigâr
Yorganı üstünden atmış rûzigâr
Şakı bül bül var uyandır yârimi

4. Yavrum şol bahçede güller bitmesün dost bitmesün
Gelip rakip deste deste dermesin
Sürün aramızda engel durmasın
Şakı bül bül var uyandır yârimi

5. Dosta toğru döndürmüşüm yönümü dost yönümü
Yâre kurbân etdim kuşca cânımı
Satun mu aldın şu ayyukun kanını
Şakı bül bül var uyandır yârimi

6. Hiçbir haber gönderemem dostuma yâr dostuma
Gâyet mâyıl oldum çeşm-i mestine
Gün toğmadan sevdiğimin üstüne
Şakı bül bül var uyandır yârimi

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 6

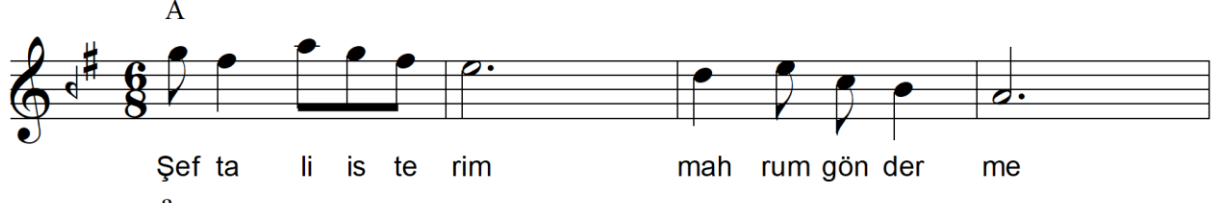
TÜRKİ OYUN

Şeftali İsterim Mahrûm Gönderme

Hüseyini / Yürük Semâ'î

Karacaoğlan

A

Şef ta li is te rim mah rum gön der me
a.....

İ ki leb le rin den bir ger da nın dan
a.....

Gö nül Hak e vi dir sa kın sön dür me
a.....

İ ki leb le rin den bir ya na ğın dan
b.....

1.Şeftali isterim mahrûm gönderme
İki leblerinden bir gerdânından
Gönül Hak evidir sakın söndürme
İki leblerinden bir yanağından

2.Her kande gidersen seni bulurum
Sarrafımın kıymetini bilürüm
Sen bir bezirgânsın bâcın alırım
İki leblerinden bir yanağından

3.Aklım aldın gözlerini süzeli
Benzime düşmüşdür ayva gazeli
Sana derim be hey âdem güzeli
İki leblerinden bir yanağından

4.Karacaoğlan aydur yârim gelürse
Deli gönül istediğüm bulursa
Danışırım icâzetin olursa
İki leblerinden bir yanağından

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 7

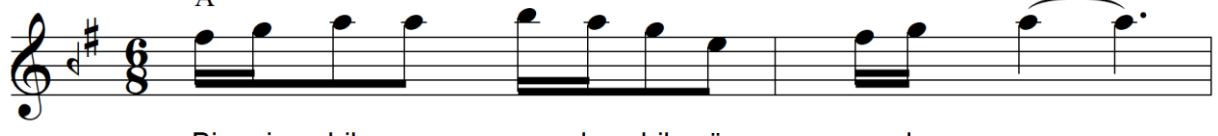
TÜRKİ BERÂY-I ÂŞİKÂN-I HÜDÂ

Bizi Bilmeyenler Bilsün Anlasun

Muhayyer / Yürük Semâ'î

Şahin

A

Bi zi bil me yen ler bil sün an la sun

a.....

Ner den gel mi şiz ne re de ge ze riz

Sö zü mü zü an la ma yan an la sun

b.....

A kıl ır mez biz bir kâr da ge ze riz

1.Bizi bilmeyenler bilsün, anlasun
Nereden gelmişiz, nerde gezeriz
Sözümüzü anlamayan anlasun
Akıl ırmez biz bir karda gezeriz

2.Halkın eşrefiyüz, sözümüz Hak'dır
Kiblemiz Kâbe'dir, kalbimiz akdır
Eksiklü kuluyuz, hem cürmümüz çokdur
Hak'kın rahmeti çok der de gezeriz

5.Biz gayrılar gibi de şâir değiliz
Zâhirde uçmağa kadir değiliz
Şahiniz mekânda hazır değiliz
Ma'nide nice bir yerde gezeriz

3.Dostun mahabbeti gizlü cândadır
Mahabbet kandese gönül andadır
Yurdumuzu kimse bilmez kandedir
İzimiz belürmez, karda gezeriz

4.'Aşk ağırdır, yükleneni kocadır
Yüklenmeyen 'aşkı bilmez nicedir
Kadrimiz felekten hayli yücedir
Dost için yüz sürüb yerde gezeriz

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 8

TÜRKİ GURBET
Nola Düştüm İse Gurbet İllere
Hüseyini / Sofyan

Mustafa

A

No la düş düm i se gur bet il le re gur bet il le re

a.....

Ya e cel dir ya di zâr dır ya na sib

b.....

1.Nola düşdüm ise gurbet illere
Ya eceldir, ya dizârdır, ya nasib
Sabr eylemek gerek türlü hallere
Ya eceldir, ya dizârdır, ya nasib

2.Ferhad taş başından yol aşdım
Şirin'i gördüm de Leylâ'ya ulaşdım
Yedi iklim dört köşeyi dolaşdım
Ya eceldir, ya dizârdır, ya nasib

5.Mustafa iydur ol kerimin izzeti
Cömerttir kuluna verir kısmeti
Çektim nice zemân derd-ü hasreti
Ya eceldir, ya dizârdır, ya nasib

3.Buna dünyâ derler bu da Mısır'dır
Günâhkârın işi gücü kusurdur
Hiç kimseler bilmez bu gizli sırdır
Ya eceldir, ya dizârdır, ya nasib

4.Daim metin eyle gazâ yolunun
Gülbâng'ı çek Hacı Bekdâş Veli'nin
Mevlâ kısmetini kesmez kulunun
Ya eceldir, ya dizârdır, ya nasib

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 9

TÜRKİ BERÂ'Y-I MAHABBET

Yeşil Tonlu Melek Senin Elinden

Gerdaniye / Yürük Semâ'î

Kâtib

A

Ye şil ton lu me lek se nin e lin den se nin e lin den
a.....

Şi kâ yet i de yim yoh su la ba ya Biz bir ke lâ m i ş i
b.....

din ce di lin den din ce di lin den Gön lü mün hü mâ sı

a kar he vâ ya dost dost

1. Yeşil tonlu melek senin elinden
Şikâyet ideyim yoksula, bâya
Biz bir kelâm işidince dilinden
Gönlümün hüâmâsı akar hevâyâ

2. Göğsünde olaydı zerrece imân
İltifat iderdin gördüğün zemân
'Âşuk ile ma'suk yadigâr hemân
Senin ile ben mi geldim dünyâyâ?

5. Kâtib aydur cefânın aslını biluruz
Biz, ikrârımızdan dönmez ölürüz
Her kande gidersen seni buluruz
Pervâz urub uçarsan da semâyâ

3. 'Âkıbet yolunda ölmektir yolum
İnsâf mıdır bana idersün zulüm
Her kaçan metine başlarsa dilim
Benzedirim seni gökteki aya

4. Her dem hayalini kovarsın deyu
Cemâlin görmeye uyursun deyu
Seni sevmeye seversin deyu
Bendene iderler türlü kinâyê

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 10

TÜRKİ BERÂ'Y-I GAZA-YI BAHİRİ

Geze Geze Akdeniz'in Yüzünde

Hüseyin / Yürük Semâ'î

Öksüz Âşık

A

Ge ze ge ze Ak de ni zin yü zün de

a.....

A rar has mı mı zı bu lu ruz bir gün

b.....

1. Geze geze Akdeniz'in yüzünde
Arar hasmımızı buluruz bir gün
Yâ yâhu yevm olub sılaya gideriz
Yâ seri meydana viririz bir gün

2. Süzülüb geliyor balaban gemi
Silelim gönülden gussa ü gamı
İner bir köşeden Şahinler gibi
Alur kârımız döneriz bir gün

3. Yetiş Halil Paşa yetiş kanımız
Emanettir teslim olur cânımız
Ya türâba nasib olur tenimiz
Ya murâdımıza ireriz bir gün

4. Öksüz Âşık aydur mübarek gazâ
Ya Muhammed, ya Ali, ya Murtazâ
Şehidlik makamın Hüdâ ver bize
Meded Allah deyu ölürüz bir gün

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 11

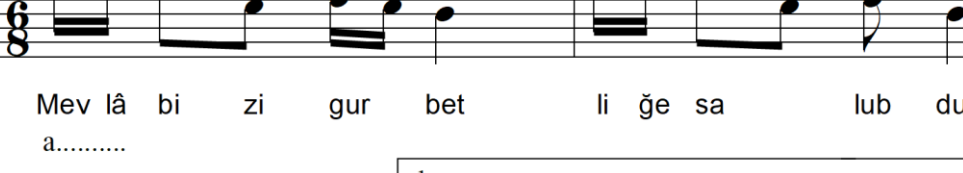
TÜRKİ BERÂY-I GURBET VE ELVEDÂ

Mevlâ Bizi Gurbetliĝe Salubdur

Neva / Yürük Semâ'î

Gedâ Demuroğlu

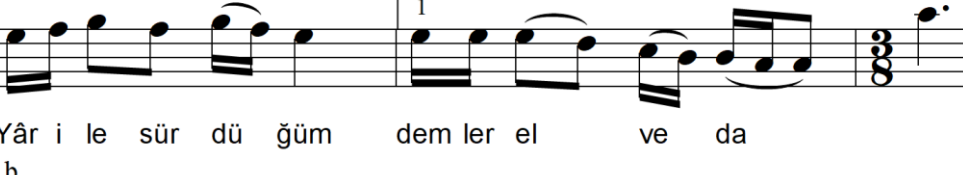
A

Mev lâ bi zi gur bet li ğe sa lub dur

a.....

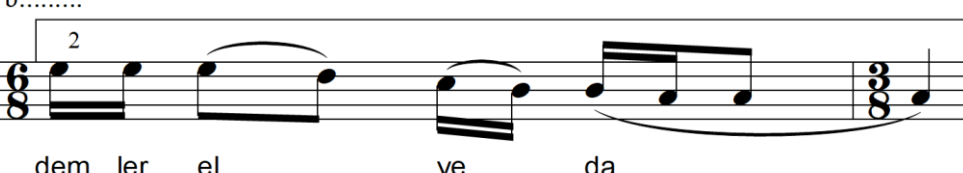
1

Yâr i le sür dü ğüm dem ler el ve da

b.....

2

dem ler el ve da

1.Mevlâ bizi gurbetliğe salubdur
Yâr ile sürdüğüm demler elvedâ
Çün ‘aşkın ateşi baştan aşubdur
Geldi geçdi geçen çağlar elvedâ

3.Derdlü gönül bahr-ı ‘ummâna dalıb da
‘Aşkın gemisini engine salub da
Münâsib yâran yanıma alub da
Tolusun içdüğüm bağlar elvedâ

2.Yiğidin yüzüne gülersin kasddan
Derviş olan cüdâ düşer mi postdan
Kavimden, kardaşdan, yârandan, etden
Şimdi bizi anar ağlar elveda

4.Mevlâm bize virmiş ise bu derdi
Göricek var imiş merd oğlu merdi
Koyunu arayub, uluşur kurdu
Ürküdüb geçdüğüm tağlar elvedâ

5.Yavru cellâd olmuş, kandedir deyu
Sevgi mahabbetim handedir deyu
Gedâ Demuroglu Van’dadır deyu
Şimdi bizi anar sılam elveda

Biçim: $A(a+b)$ bir bölümlü.

No: 12

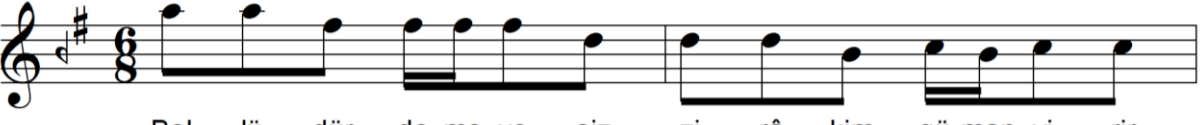
TÜRKİ BERÂY-I GAZÂ
Gâziler Her Kişinin Zâhirine Hüküm Etmen
Neva / Yürük Semâ'î

Ufkî

A

Ga zi ler her ki şi nin za hi ri ne hük m it men
a.....

Bel lü dür de me ye siz zi râ kim gü man vi rir
b.....

Çok kim se me yi dan da kes kin lik gös te rir
c.....

Bat nı na na zar it sen hav fin dan can vi rir
d.....

1. Gaziler her kişinin zahirine hüküm itmen
Bellüdür demeyesiz zirâ kim gümân virir
Çok kimse meydânda keskinlik gösterir
Batnına nazar etsen havfindan cân virir

2. Eş eşe yoldaşlar dem uruben gerilür
Nesne yok bu 'adunun baş alub, baş virilür
Gâlibiz inşaallah hem söyler, hem tarılur
Mert olan din yoluna kan alub kan virir

5. Nicelerin kılıcı hem 'Arab atı olur
Cerâdet 'ârız olmaz bir güher zâtı olur
Ufkî hem tevekkül, hem harâbâtı olur
Çâker ü dilâver ü candâra nân virir

3. Amma top tüfenkler boşanub asılmadan
Koç yiğit hasmına yürüyüb hüvelmeden
Şimşekler çakışayub kol kola tutulmadan
Atının boynuna sarılub yan virir

4. Bir lahza içinde bırakub dil 'alâsın
Kandedir ol şâhbâz kodunsa bulasın
Girmiş koz kabuğuna gayb etdi isticlâsın
Çadira yetişince merdliğinden nişan virir

Biçim: A (a+b+c+d) bir bölümlü.

No: 13

TÜRKİ BERÂY-I GAZÂ
Beyler Payidar Olun Bin Hayr Hevâha
Neva / Yürük Semâ'î

Ufkî

Bey ler payi dar o lun bin hayr he va ha
a.....

En ha ü a lan i din â lem pe na ha
As ker ha li ni an la tın Pa di şa ha

Nef si nef se u yub düş tü fir ka ya

1. Beyler payidar olun bin hayr hevâha
Enhâ ü 'alâm idin 'âlem penâha
'Asker halini anladın padişaha
Nefsi nefse uyub düşdü firkaya

2. Ağniyâ küberâ isfend-i tâma
Nefsine cehd idüb nef' yok 'âma
Gayretkeş kalmadı din-i İslâm'a
Hebisi öğrenmiş harâm serkaya

5. Hünermendler mahrûm oldu 'atadan
Gıtâ ziyâde oldu difk vitâddan
Ufkî (Ufekî) gördüğü böyle hatâdan
Her dilir başını çekmiş hırkaya

3. Şeci'ü nâmdârlar bahren ve berren
İftirâdan katl oluyor ümerâ
Sadrını kıskanub zâlim vüzerâ
Müslümi 'add iderler mâreke

4. Kanı, Fazıl Paşa Bosna serdârı
Seyyid Ahmed serhadın ciğerdârı
Deli Hüseyin Girid'in cenk güzârı
Garzâen maktuller düşdü burkaya

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 14

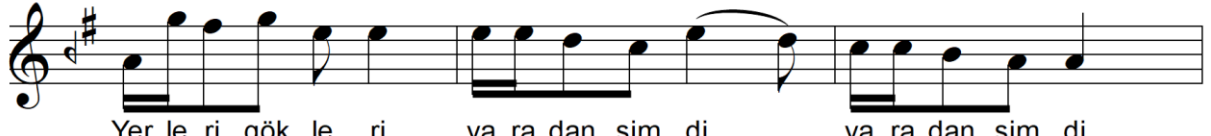
TÜRKİ BERÂY-I GAZÂ
Gazi Padişaha Eyledi Nazar
Hüseyini / Yürük Semâ'î

Ali

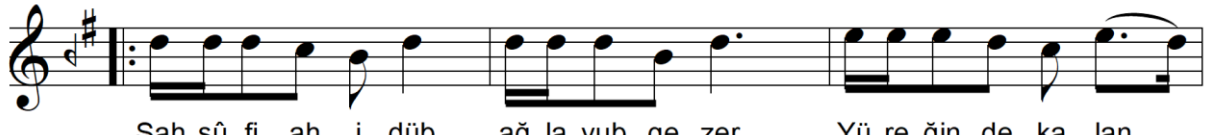
A

Ga zi pa di şa ha ey le di na zar ey le di na zar
a.....

Yer le ri gök le ri ya ra dan şim di ya ra dan şim di

Şah sû fi ah i düb ağ la yub ge zer Yü re ğin de ka lan
b.....

1
ya ra dan şim di 2
ya ra dan şim di

1. Gâzi padişaha eyledi nazar
Yerleri gökleri yaradan şimdi
Şâh sûfi ah idüb ağlayub gezer
Yüreğinde kalan yaradan şimdi

2. Bedenden su gibi görünür çöller
Baş kesen gâziler sokundu teller
Şakıdı bülbüller açıldı güller
Şükür yanaşırız karadan şimdi

5. Ali aydur çöllerimiz oldu kan
Hânlar esir oldu, sürh-ser müselmân
Özbek'dir bir yanın bir yan Hindistan
Kaldırırlar seni aradan şimdi

3. Pâdişahın kılıcıdır, atıdır ('Arab)
Şâh kaçınca şimdi ruhun mâtıdır
Bağdâd'ın, Revân'ın harâretidir
Tâcını başında târ iden şimdi

4. Hünkâr kılıcına yazar hattını
Bildirmişdir 'Acem şâha haddini
Tağıdırdı İskender'in seddini
Bozuldu Bağdâd'ı zor iden şimdi

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 15

TÜRKİ-İ BERÂY-I MAHABBET

Lütfeyle Ey Sabâh Yeli

Hüseyin / Yürük Semâ'î

Ali

Lüt fey le ey sa bah ye li Var ha ber vir yâ re ben den
a.....

Bağ rım de ler bül bül di li Var ha ber vir yâ re ben den

1. Lütfeyle ey sabah yeli
Var haber vir yâre benden
Bağrım deler bülbul dili
Var haber vir yâre benden

3. Bilmem bana ne hâl oldu
Kaddım büküldü dâl oldu
Yandı yüreğim kâl oldu
Var haber vir yâre benden

2. 'Aşkın şarâbından kandım
Mest oldum demmune döndüm
Hasret ateşiyle yandım
Var haber vir yâre benden

4. Kendümü bilmem divâneyim
Oda yanar pervâneyim
'Aşk ile mestâneyim
Var haber vir yâre benden

5. Benim yavrum zülfün çözer
Bülbüller cihânı bezer
Ali bu niyâzı yazar
Var haber vir yâre benden

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 16

TÜRKİ

Âşık Oldum Bir Kaşları Kâreye

Neva / Türk Aksağı - Oynak

Kul Mustafa

A

Â şık ol dum bir kaş la rı kâ re ye

a.....

A la mam gön lü mü ça re de ğil dir ça re de ğil dir

b.....

1.Âşık oldum bir kaşları kâreye
Alamam gönlümü çare değildir
Bağrımız hun oldu ciğerim pürân
Şimdi onulacak yâre değildir

3.Yavru şahin gibi boynu uzadır
Yanağı kırmızı gülden tâzedir
Gerçek âşıkının yolu gözedir
Körpem melâyındır güre değildir

2.Ben söylesem sözüm çıkar beyâza
Yufkadır bağrımız değmez niyâza
Âşık isteyince virirmiş Hudâ
Aladır gözleri, kara değildir

4.Çağır kullarını gelsün divâne
Yöğrük atlar gerek menzil koyana
Ta'n iderler şunda güzel sevene
Sanasın ezelden töre değildir

5.Kul Mustafa galat var mı sözünde
Hayalim kalmışdır ala gözünde
Duman duman olmuş ol mâh yüzünde
Noktadır benleri sıra değildir

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 17

TÜRKİ DER HAKK-I 'ÂSİ HAYDAR

Haydaroğlu Aklın Yok mu Başında

Gerdaniye / Sofyan - Yürük Semâ'î

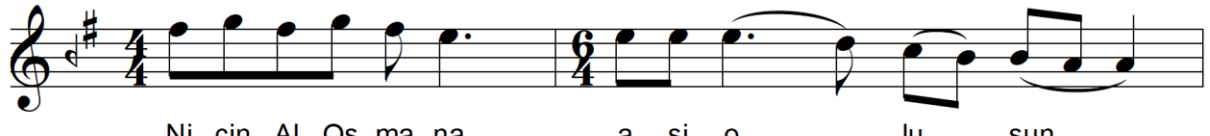
Kâtib Ali

A

Hay dar oğ lu ak lın yok mu ba şın da

a.....

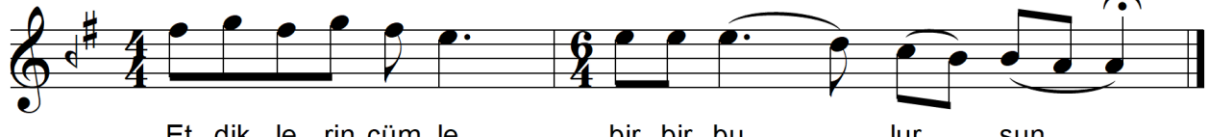

Ni çin Al Os ma na a si o lu sun

Her ne zu lüm iş le din se dün ya da

b.....

Et dik le rin cüm le bir bir bu lur sun

1.Haydaroğlu aklın yok mu başında
Niçin Âl-Osmân'a 'âsi olursun
Her ne zulüm işledinse dünyâda
Etdiklerin cümle bir bir bulursun

2.Sayd iderler seni dürlü fenn ile
Kurtulamazsın nice yüzbin and ile
İlyas Paşa gibi kayıd bend ile
Bir gün hünkâr divânına gelürsün

5.Kâtib Ali aydur var git işine
Tar iderler gök dünyâyı başına
Karga kuzgun konar bir gün leşine
Sanma böyle dârât ile kalırsın

3.Çok 'âsiyi çengellere dizdiler
Manoğlunun 'askerlerini bozdular
Hem Mehdi'nin derisini yüzdüler
Kayalıoğlu berdâr oldu bilürsün

4.Niçün oturmazsın kendü hâlinde
Şimdi sensin cümle halkın dilinde
Bilmiş ol kim Kara Ali'nin elinde
Dürlü dürlü 'azâb ile ölürsün

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 18

TÜRKİ

Kadir Mevlam Bana Bir Yâr Virmiştir

Gerdaniye / Yürük Semâ'î

Şahinoğlu

Ka dir Mev lam ba na bir yâr vir miş tir
a.....

Rûz u şeb vir dim dir şü kür i de rim

1.Kadir Mevlâm bana bir yâr virmişdir
Rûz u şeb virdimdir şükür iderim
Böyle lutfâ dahi kimler ermişdir
Divânında dâyim nazâr iderim

2.Benim sevdiceğim bir gonçe güldür
Gözleri kâredir ruhlari aldır
Şirin-zebân hem kaşları hilâldir
Bülbülüym dâyim efgân iderim

5.Gül derdinden gör bülbülün zârını
Âşık olan terk ider mi yârini
Şahinoğlu bir dem 'ömrüm varını
Görmez isem hemân ölür giderim

3.Tiğini destine alub gelürse
Katl eyleyüb benim kanım alursa
Her ne denlü bana cevîr kılursa
Bendesiyim ben tahammül iderim

4.Hak saklasun ayrılığın şerrinden
Nice 'âşık ayrılmışdır yârinden
Cânım alsun ayırmasun yanımdan
Ya ben yârsız bu cihânı neylerim

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 19

TÜRKİ DU'Â

Binbir Adun Hürmeti İçün Murâdım

Hüseyini / Sofyan

Kâtib Ali

A

Bin bir a dun hür me ti i çün mu râ dım

a.....

Vir me yin ce al ma Mev lâ ca nı mı

E lâ göz lü sev di ği mi si ne me

b.....

Sar ma yın ca al ma Mev lâ ca nı mı

1. Binbir adun hürmeti içün murâdım
Virmeyince alma Mevlâ cânımı
Elâ gözlü sevdiğimi sineme
Sarmayınca alma Mevlâ cânımı

2. Gurbet kahrı kemân etdi tâkatım
Günden güne artmaktadır firkatım
Kurtulub da gurbet ilden hasretim
Görmeyince alma Mevlâ cânımı

5. Kimse rahm eylemez akar yaşıma
Nice haller geçmiş garib başıma
Kâtib Ali aydur seksân yaşıma
Girmeyince alma Mevlâ cânımı

3. Çok 'acâib vardır taht-ı serâda
Hüdâ bilür toprağımız nerede
Cümle dostlar ile bile murâda
İrmeyince alma Mevlâ cânımı

4. Yâ ilâhi sen bilürsün râzımı
Sana toğru tutdum dâyim özümü
Kâre tonlu Beytu'llâh'a yüzümü
Sürmeyince alma Mevlâ cânımı

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

TÜRKİ BERÂY-I FİRÂK

Düşüb Gurbetlik Ellere

Hüseyinî / Yürük Semâ'î

Ufkî

A

S.....

Düşür betlik el le re Mu rad al mak ne müş kül dür

a.....

Da si tan o lub dil ler de Ha las ol mak ne müş kül dür

b.....

Ne müş kül dür ne müş kül dür ha las ol mak ne müş kül dür

c.....

1.Düşüb gurbetlik ellere
Murâd almak ne müşküldür
Dâsîtan olub dillerde
Halâs olmak ne müşküldür
Ne müşküldür, ne müşküldür,
Halâs olmak ne müşküldür

3. Gâziler tiği belinde
Cenk ider meydân yüzünde
Varub düşmanın elinde
Esir almak ne müşküldür
Ne müşküldür, ne müşküldür,
Halâs olmak ne müşküldür

5.Ufkî âh ü zarından
Gül idin düşmüş hârından
Âşık sevgili yârinden
(yâhûd Âşık kendü diyârından)
Cüdâ düşmek ne müşküldür
Ne müşküldür, ne müşküldür,
Halâs olmak ne müşküldür

2.Firkat ile yanma nâra
Derdine bir dermân ara
Bir hakikatsiz dildâra
Gönül virmek ne müşküldür
Ne müşküldür, ne müşküldür,
Halâs olmak ne müşküldür

4.Âhır-dem ecel yetince
Defn olub kabre girince
Münkir ve Nekir gelince
Cevâb virmek ne müşküldür
Ne müşküldür, ne müşküldür,
Halâs olmak ne müşküldür

Biçim: A (s+a+b+c) bir bölümlü.

No: 21

TÜRKİ MAHABBET
Elin Ermezse Bir Yâre
Gerdaniye / Mürekkebb Semâ'î

Koroğlu

E lim er mez se bir yâ re A kar gö züm ya şı çağ lar

a.....

Gi ne ce ğin söy le şe lim broybroy Gel di geç di ge çen çağ lar

b.....

Gel di geç di ge çen çağ lar

1.Elin ermezse bir yâre
Akar gözün yaşı çağlar
Gineceğin söyleşelim (broy broy)
Geldi geçdi geçen çağlar

2.Medh ider bülbüller seni
Sensin 'ömrümün gülşeni
Kûre-i 'aşkın ne etdi beni
Mürde sanar gören sağlar

5.Gönül yâre çatmak ister
Saruluban yatmak ister
Koroğlu seyr etmek ister
Donandı bâğçeler bâğlar

3.Gör mürgün hengâmesini
Okur, yazar nâmesini
Geydi yeşil câmesini
Gülistâne döndü tâğlar

4.'İrfânın seçildiğine
Mey kurub içildiğine
Goncenin açıldığına
Bülbüller âh idüb ağlar

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 22

TÜRKİ BERÂ-Y-I MAHABBET

Şunda Bir Kaşları Kâre

Hüseyin / Devr-i Hindi

Ufkî

Şun da bir kaç la rı kâ re Al dı gön lü mü vir me di
a.....
broy broy broy broy Yü re ği me u ran yâ re
b.....
Al dı gön lü mü vir me di broy broy broy broy

1. Şunda bir kaşları kâre
Aldı gönlümü virmedi (broy broy broy)
Yüreğime uran yâre
Aldı gönlümü virmedi (broy broy broy)

3. Korkmaz mısın sen ölümden?
Deryalar oldu selimden
Nâz eyle benim elimden
Aldı gönlümü virmedi

5. Güzel bize etmez vefâ
Yâdlar ile sürer safâ
Ufkî'ye idup cefâ
Aldı gönlümü virmedi

2. Cümlelerin hakdır penâhı
Âşık çeker dâyim ahı
Hâlâ güzellerin şâhı
Aldı gönlümü virmedi

4. 'Abdâl gibi gitsem yola
Mecnûn gibi düşsem dile
Nazlı dilber güle güle
Aldı gönlümü virmedi

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 23

TÜRKİ BERÂY-I FENÂ-İ CİHÂN

Dâd Elinden Şu Fenânın

Hüseyin / Devr-i Hindi

Ufkî

Dâd e lin den şu fe na nın Be hey na zar gâ him dağ
a.....

lar broy broy broy Sü rer ler de mi gı na nın
b.....

Ga rib i çün kim ler ağ lar broy broy broy

1.Dâd elinden şu fenânın
Be hey nazar-gâhım tağlar
Sürerler demi gınânın
Garib için kimler ağlar

2.Aldanub da sen gınâya
Bel bağlama gel fenâya
Geldi gitdi bu binâya
Pâdişâhlar beçe bâylar

5.Ufkî aydur yürek nârdan
Yanar, âvâre oldu kârdan
Ayrı düşse âşık yârdan
Rüz ü şeb âh idüb inle

3.Diller ile vasfa gelmez
Câhil olan anı bilmez
Bunda kimse karar etmez
Garib rızkı malı neyler

4.Bir gün meydâna gelürüz
Etdüğümüzü buluruz
Önde, sonda biz de ölürüz
Unutmasun bizi sağlar

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 24

MAHABBET TÜRKİ
Be Hey Elâ Gözlü Dilber
Hüseyini / Devr-i Hindi

Koroğlu

A

Be hey e lâ göz lü dil ber Be nim ak lım ye rin de dir
a.....

broy broy broy broy Ben se ve rim sen ka çar sın
b.....

Se nin i man ter kin de dir broy broy broy broy

1.Be hey elâ gözlü dilber
Benim 'aklım yerindedir
Ben severim, sen kaçarsın
Senin imân terkindedir

3.Kaşların kurulu yaydır
Cemâlin bedr olmuş aydır
Bâğçeye girmek kolaydır
Hesâb gülü derendedir

2.Karşımızda karlı taşlar
Bâğ-bân sözü olur bağlar
Benim gönlüm şimdi bekler
Toğru menzil sorandadır

4.Derviş bellüdür tâcından
Yürek incinmez bâcından
Gidi rakibin öcünden
Garib baykuş virândadır

5.Koroğlu aydur öğdüğüm
Yavrun hayâlin kurduğum
Suç sende değil sevdiğim
Sana gönül virendedir

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 25

TÜRKİ BERÂ-Y-I TURNA VE GURBET VE MAHABBET

Turna Bizim Yerde Bizi Sorana

Gerdaniye / Yürük Semâ'î

Ufkî

A

Tur na bi zim yer de bi zi so ra na

a.....

bi zi so ra na Şim di bir gü ze le kul dur di ye sin di

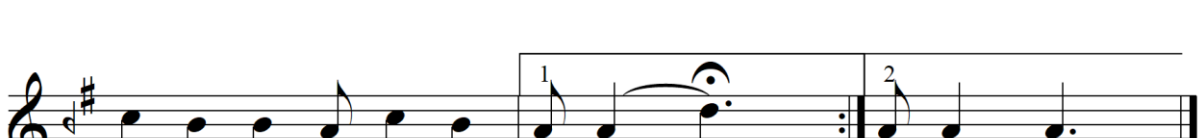

ye sin Aş kın zen ci ri ni

b.....

tak mış boy nu na tak mış boy nu na Aşk ev cin den Mec nûn

ol muş di ye sin di ye sin ye sin

1. Turna bizim yerde bizi sorana
Şimdi bir güzele kuldur diyesin
'Aşkın zincirini takmış boynuna
'Aşk evcinden Mecnûn olmuş diyesin

2. Terk eylemiş bilmez eşi, dostunu
Abdâl olub önüne almış postunu
Şimdi gelüb geçen çeyner üstünü
Ayaklar altında kalmış diyesin

3. Artuk şimden geru zahmâne varmaz
Unutmuş eşini dostunu bilmez
Sevmiş bir güzeli artuk vazgelmez
'Aşk belâsı müşkül hâldir diyesin

4. Gelür imiş başa olan yazılar
Kurbân için koyun erkek kuzular
Ufkî'yi soran dostlar, gâziler
Cümlesine selâm etmiş diyesin

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 26

TÜRKİ BERÂ'Y-I MAHABBET

Meded Allah'ı Seversen

Gerdaniye / Yürük Semâ'î

Karacaoğlan

A

Me ded Al la hı se ver sen

a.....

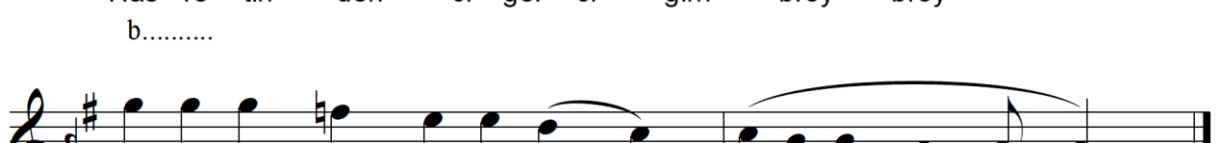

Gel im di dil ber gel im di

Has re tin den ci ğer ci ğim broy broy

b.....

De lin di dil ber de lin di

1. Meded Allah'ı seversen
Gel imdi dilber, gel imdi
Hasretinden ciğerciğim (broy broy)
Delindi dilber, delindi

2. Cân seni görmese âver
Ne rahmin, ne tesellin var
Bencileyin seni sever
Bul imdi dilber, bul imdi

5. Coşdu Karac'oğlan coşdu
'Aşk deryası boydan aşdı
Bir gül idin, çağın geçdi
Sol imdi dilber, sol imdi

3. Cevâbın aldım dilinden
Öldüm sevdanın derdinden
Elvedâ câmin elimden
Al imdi dilber, al imdi

4. Uğrayub ulu yerlere
Gidem gerçi erenlere
Ben gidince engellere
Kal imdi dilber, kal imdi

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 27

TÜRKİ MEDH-İ ŞEHİNŞÂH ÂL-İ OSMAN SULTÂN MEHEMMED HÂN (Sene 1075)

Pâdişâhım Kullarına Eyle Dâyim Himmetin

Hüseyin / Devr-i Hindi

Ufkî

A

Pa di şâ him kul la rı na ey le dâ yim him me tün

a.....

Â lem iç re ol İ lâh tan gay ri ye yok mi ne tün

Dâ yim ol sun dün ya lar dur duk ça öm ri dev le tün

b.....

Sen ci hân da zil lul lâh sîn mü mi ne hem kâ fi re

1. Pâdişâhım kullarına eyle dâyim himmetün
'Âlem içre ol ilâhdan gayriye yok minnettün
Dâyim olsun dünyâlar durdukça ömr-i devletün
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

2. Dehr içinde gelmemişdir böyle cazim pâdişâh
Kudretinden sana ihsân eylemişdir Ali-gâh
Bil ki cümle şâhların şâhı kıldı seni ilâh
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

5. Yâ ilâhi sen müyesser kıl murâda irmeğe
Ol mübarek hâk-i pâyine yüzümü sürmeğe
Ufkî pek muntazırdır 'arz-ı hâlin virmeğe
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

3. Her millet makardır ki Hakk sana ihsân eyledi
Kudretle düşmanını hâk ile yeksân eyledi
Nice mağrur kralların kahrını âsân eyledi
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

4. Her hatâdan sakla yâ Rab dâyimâ bu serveri
Ruşen olsun gökyüzüne dâyim anun ahteri
Çün seni kıldı 'âleme cem'i şâhlar ekberi
Sen cihânda zillullâhsın mümine hem kâfire

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 28

TÜRKİ BERÂ-Y-I MAHABBET Ü GURBET

Kime Dâd İdeyim Çarh-ı Felekten

Gerdaniye / Sengin Semâ'î

Anonim

A

Ki me dâd i de yim çar hı fe lek den

a.....

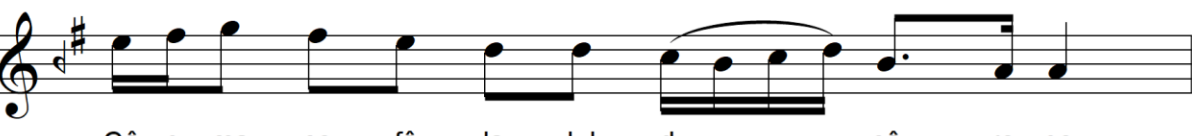

Gur bet li ğe be ni sal dı çâ re ne

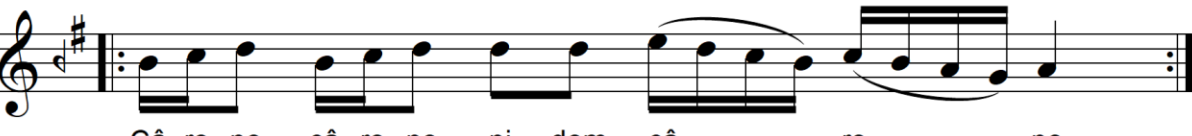

Çok ağ lat dı gül dūr me di bir ze mân

b.....

Câ nı ma ce fâ la kıl dı çâ re ne

Çâ re ne çâ re ne ni dem çâ re ne

s.....

1.Kime dâd ideyim çarh-ı felekden
Gurbetliğe beni saldı, çâre ne?
Çok ağlatdı, güldürmedi bir zemân
Canıma cefâlar kıldı, çâre ne?
Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne

2.Benden garib 'aceb var mı kullarda
Hasretim, gözlerim kaldı yollarda
Ağlayu, ağlayu gurbet illerde
Gözlerim kan ile t oldu, çâre ne
Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne

5.Der-i feterâ-yı felek, bizi âl etdi
Yüreciğim eridüben kâl etdi
Ansızın yürür iken bana al etdi
Dostumu elimden aldı, çâre ne
Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne

3.Çok yalvardım Hakka, geçmedi dilek
Acıdım hâlime ins ile melek
Tiğ-i hasret ile sinemi felek
Delik delik etdi, deldi, çâre ne
Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne

4.Hak bana kısmet eylemiş zilleti
Hiç başımdan eksik etmez mihneti
Gurbetlikde çeke çeke hasreti
Benzimiz sarardı, soldu, çâre ne
Çâre ne, çâre ne, nidem çâre ne

Biçim: A (a+b+s) bir bölümlü.

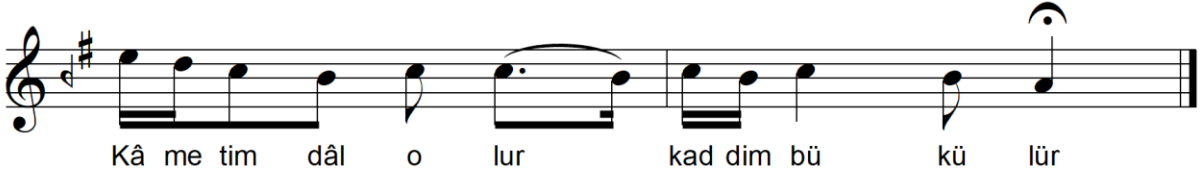
No: 29

TÜRKİ BERÂ-Y-I ‘ÂŞK

Sevdâyı ‘Âşk Mekân Tuttu Cânımda

Gerdaniye / Yürük Semâ’î

Kâtib

1. Sevdâ-yı ‘âşk mekân dutdu cânımda
Gönül ‘âşka gelür taşar dökülür
Sevdiğim bakub görmesem yanımda
Kâmetim dâl olur, kaddim bükülür

2. Kurtulmuş yok, ‘âşkın elinden yandım
Müşkül belâ imiş, ben âsân sandım
Çekmeden dilberin kahrın, usandım
Âh etdikçe a'zâlarım sökülür

5. Kâtib gel ‘arz eyle cânını, dosta
Derdinin dermânın Hudâ'dan iste
Servi boylum şâd olmasa meclisde
Gönül tahtı virân olur, yıkılır

3. Ben de bir ednâyım kullar içinde
Yüzüm türâb olsun yollar içinde
‘Âşk ‘âşkın belâsından iller içinde
Civân sever deyu adım çekilür

4. Mecnûn, Leylâ için aklın şaşırmış
Mahabbet deryâsın başdan aşırmış
Bülbülü gör, güle gönül düşürmüş
Ol da bencileyin yanar, yakılır

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 30

TÜRKİ BERÂ-Y-I ‘ÂŞK
Çünkü Mahabbetin Yoğıdı Bana
Hüseyini / Devr-i Hindi

Kâtib

1.Çünkü mahabbetin yoğıdı bana
Yanıma gelmesen ne idi ezelden
Hâlimi ‘arz etduğüm zemân sana
Yüzüme gülmesen ne idi ezelden
Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bâri.

2.Kani senin ile yiyüb, içdüğüm
Öpüb, koçup ak göğsünü açduğum
Âh meleşim nedir benden kaçduğun
Aklımı almasan ne idi ezelden
Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bâri.

5.Kâtib aydur gönlüm aldın ezeli
Gönlüm alub söyledirdin gazeli
Garib başımı be hey âdem güzeli
Gurbete salmasan ne idi ezelden
Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh,
gel öldür bâri.

3.Kani senin ile ahd ile aman
Bilmedim, yoğıdı göğsünde imân
Ağlayub kapuna geldüğüm zemân
Yaşımı silmesen neydi ezelden
Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bâri.

4.Kendü elin ile âteşe yakub
Bağrım hûn eyleyüb kaddimi бүкüb
Gamzeler hançerin üstüme çeküb
Sinemi delmesen neydi ezelden
Gözümün nûru âh, ömrümün varı âh, gel öldür bâri.

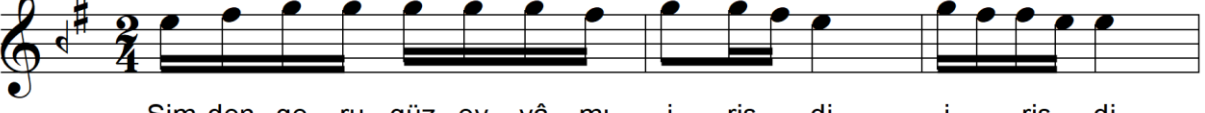
Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 31

TÜRKİ BERÂ'Y-I HAZÂN
Şimden Geru Güz Eyyâmı İrişdi
Gerdaniye / Nim Sofyan

Anonim

A

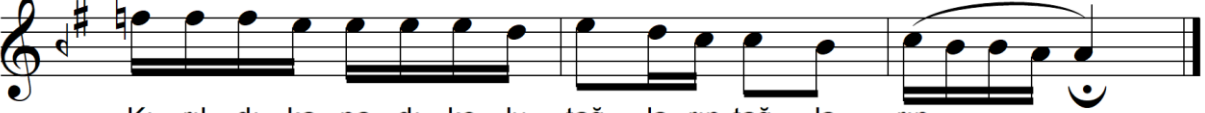
Şim den ge ru güz ey yâ mı i riş di i riş di
a.....

Bo zul du ye şi li a lı tağ la rın tağ la rın

Gö zü ya şı um mân la ra ka rı ş dı ka rı ş dı
b.....

Kı rıl dı ka na dı ko lu tağ la rın tağ la rın

1.Şimden geru güz eyyâmı irişdi
Bozuldu yeşili, alı tağların
Gözü yaşı 'ummânlara karışdı
Kırıldı kanadı, kolu tağların

3.Dâyim boran gitmedikçe başından
Mihnet ü gam eksik olmaz peşinden
Gözlerinden akan kanlu yaşından
Duruldu bulanık seli tağların

2.Görünmez oldu dumandan bir seri
Âh-u feryâd ile doldu her yeri
Yürüdi üstüne hazân 'askeri
Tağıldı şenliği, alı tağların

4.Felek tebdil etdi giceye günü yâ günü
Değişdi 'abâya ol yeşil tonu yâ tonu
Kar yağub, buz donub aldı dört yanı dört yanı
Kar bana yol virmez beli tağların tağların

5. taşkın akmışdır
Çarh-ı felek hâtirciğin yıkmışdır
Rüzigâr elinden neler çekmişdir
Eğer söyleyeydi dili tağların

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 32

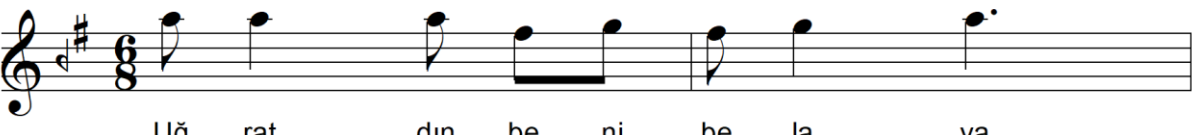
TÜRKİ BERÂY-I GÖNÜL

Uğratdın Beni Belâya

Muhayyer / Yürük Semâ'î

Ufkî

A

Uğ rat dın be ni be la ya

a.....

Gö nül ne be lâ i miş sin

Kul et dın göz ler e lâ ya

b.....

Gö nül ne be lâ i miş sin

1.Uğratdın beni belâya
Gönül ne belâ imişsin
Kul etdin gözler elaya
Gönül ne belâ imişsin

2.Dilber ise zulme mâyil
Cümle 'aklın oldu zâyil
'Aşka olmaz gün hâyil
Gönül ne belâ imişsin

3.Gâh kan mest olub çoşarsın
Gâh 'aklın gider şaşarsın
Her cânibe baş koşarsın
Gönül ne belâ imişsin

4.Ufûkî aydur gülmezsın
Cefâsın çeker ölmezsın
Gel vâzgel dirin gelmezsın
Gönül ne belâ imişsin

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 33

TÜRKİ BERÂ-Y-I SEFER BAHRÎ

Beğler Sunulsun Piyâle Beğler

Tahir / Yürük Semâ'î

Koroğlu

Beğ ler su nul sun pi ya le beğ ler
a.....
Tağ lar do nan dı
A çıl mış kır mı
Bağ lar do nan dı do nan dı

1.Beğler sunulsun piyâle beğler
Tağlar donandı, donandı
Açılmış kırmızı güller
Bağlar tonandı, tonandı

2.Gelin isteyelim Hak'dan
Muâdımız vire yokdan
Fermân geldi Ali tâkdan
Sofun tonandı, tonandı

5.Koroğlu yazısın yazar
'Aşkın kitabını çizer
Nice bir gurbette gezer
Gönül zahmâne uzandı

3.Nesne yok âdem hâlinde
Keramet vârdır dilinde
Hasta.....kaldı hâlinde
Sağlar tonandı, tonandı

4.Bindiler ve atlandılar
Koç yiğide katlandılar
Gazâyâ niyetlendiler
Haymât tonandı, tonandı

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 34

TÜRKİ BERÂ-Y-I MEYVEHÂYI

Baharistân Baharistân

Muhayyer / Yürük Semâ'î

Anonim

Ba ha ris tan ba ha ris tan A çıl mış bağ i le bos tan
a.....

A ğaç lar dür lü ton gey miş Gül ler le tol du gü lis tan yâr
b.....

1. Bahâristân bahâristân
Açılmış bağ ile bostân
Ağaçlar dürlü ton geymiş
Güllerle doldu gülistân

3. Ağaçdan çağırır kiraz
Bize mühlet virin biraz
Gideriz kış, geliriz yaz
Sever bizi ehl-i âstân

2. Ağaçdan çağırır alma
Bâğbân sen yanıma gelme
Beni nâdânlara sunma
Beni ister civânistân

4. Çıbıkdan çağırır üzüm
Kayısıdur sarı benzüm
Sarılalım hazin hazin
Esüb söylerdir hatistân

5. Der fındık, bâdem, kestâne
Bizi sever her mestâne
Saklarlar pek zemistâne
Dolar her küy u şehristân

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 35

TÜRKİ

Ahûya Benzer Gözleri

Gülizar / Yürük Semâ'î

Ali

A hû ya ben zer göz le ri Bir yav ru gör düm ki min dir
a.....

Â şı kı ol dü rür naz la rı Bir ce nân gör düm ki min dir

1.Ahûya benzer gözleri,
Bir yavru gördüm kimindir?
Âşıkı öldürür nazları,
Bir cenân gördüm kimindir?

2.Dede külâhı başında,
Henüz on onbir yaşında,
Kudret kalemi kaşında,
Bir civân gördüm kimindir?

3.Bendesin yanına gelse,
Ağladıkça yaşım silse,
Sevene mür(üv)vetli olsa,
Bir yavru gördüm kimindir?

4.Ali aydur 'aklı şaşar,
'Aşk deryâsı boydan aşar,
Anı kocan binler yaşar,
Bir körpe gördüm kimindir?

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 36

TÜRKİ

Her Gülün Yanında Biter Hezâr Har

Uşşak / Yürük Semâ'î

Anonim

Her gü lün ya nın da bi ter he zâr har
a.....
A nun i çün şey dâ bül bül i der zar
Ben bi lü rüm sa na ö ğüt vi ren var Be ni sen den a yı ran lar
a'.....
gül me sün on ma sun bit me sün

1. Her gülün yanında biter hezâr har
Ânun için şeydâ bülbül ider zar
Ben bilürüm sana öğüt viren var
Beni senden ayıranlar gülmesün, onmasun, bitmesün

Biçim: (a+a') bir cümleli.

No: 37

TÜRKİ BERÂY-I FETH-İ RETME

Şükür Hey Allah'ım Güler Cânımız

Neva / Mürekkeb Semâ'î

Anonim

Şü kür hey Al la hım gü ler câ nı mız gü ler câ nı mız
a.....

De mi gel di müj de i le ret me nin i le ret me nin

1. Şükür hey Allah'ım güler cânımız
Demi geldi müjde ile retmenin
Şen olsun Sultân İbrahim Hanımız
Fetih haberleri geldi retmenin

2. Deli Hüseyin'in anılur cengi
Islah için kırdı hayli frengi
Arslan kaplanı bir pelengi
Bilür kolayını şikâr basmanın

5. Yavru şahin tüylerini düzendir
Gök turnalar uçar boyun uzadır
Sarp kayadan şikârını gözeder
Alıcı şahini Âl-i 'Osmân'ın

3. Kırnak gerek din düşmanın hâyını
Herkes bilmek gerek kendi payını
Nice yıl çekmeyen erkân yayını
Ne bilür zihini kurub yasmanın

4. 'Âkil olan ma'kûl söze kâyile
Kişi hiç vire mi ömrün zâyile
İşte bu da cevâb oldu re'y ile
Sorusu yok mudur asub kesmenin

Biçim: (a) bir cümleli.

TÜRKİ BERÂY-I FİRÂK
Tarz Dü Birce / 'Acebdır ki Şu Fenaya Geleli
Muhayyer / Nim Sofyan

Şahinoğlu

A

A ceb dir ki şu fe na ya ge le li dost

a.....

Git di fe lek gül dūr me di yū zū mü Gam ka sâ vet dört ya

b.....

nı mı a la lı Git di bil me dim ben kış

c.....

u ya zı mı kış u ya zı mı hû

d.....

1 2

1. 'Acebdır ki şu fenâya geleli
Gitdi felek güldürmedi yüzümü
Gam kasâvet dört yanımı alalı
Gitdi bilmedim beri kış u yazımı

2. Gönül senden 'âciz kalmışdır serim
Kaddimi büküben komadın ferim
Kadrin bilmezlere kul olma derim
Gitdi dinlemedin benim sözümü

5. Şahinoğlu 'aşk deryâsın taşırdım
Gonca gülüm sana gönül düşürdüm
Var 'aklımı heb başımdan şaşırdım
Gitdi yave kıldım şimdi özümü

3. Sevdığım bilmedim senin kıymetin
Yâ Rabb ne güç imiş derd ü firkatın
Gice gündüz ağlamakdan hasretin
Gitdi kör eyledi iki gözümü

4. Aman disem kimse bilmez hâlimden
Derdim çokdur çâre gelmez elimden
Hâb-ı gafletdeyken kendü kolumdan
Gitdi uçurmuşum yavru bâzımı

Biçim: A (a+b+c+d) bir bölümlü.

TÜRKİ BERÂY-I FİRÂK
Âvâz Dü Birce / Bir Derde Düşmüşüm Çâre Bulunmaz
Hüseyin / Yürük Semâ'î

Şahinoğlu

§ A

Bir der de düş mü şüm çâ re bu lun maz bu lun maz
a.....

yav rumbulun maz hey Yü re ci ğim sen yan
b.....

gö züm ağ la sun Ney le ye yim hiç sa
c.....

bir da o lun maz Yü re ci ğim sen yan
d.....

gö züm ağ la sun Bir dem dur ma sun

ağ la sunağ la sun bir demdurma sun

1. Bir derde düşmüşüm çâre bulunmaz
Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun
Neyleyelim hiç sabır da olunmaz
Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun
Bir dem durmasun ağlasun ağlasun

2. Hercâyî yâr bize vefâ itmedi
Yâd eyledi, hatırcığım gütmedi
Gam kasâvet hiç serimden gitmedi
Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun
Bir dem durmasun ağlasun ağlasun

5. Olmadı kim Şahinoğlu gülmedi
Aradı derdine derman bulmadı
Hiç gayriye dahi çare kalmadı
Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun
Bir dem durmasun ağlasun ağlasun

3. Zâlim felek 'aceb bana al itdi
Dostumdan ayurub kaddim dâl etdi
Esb devrânına sinemi yol etdi
Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun
Bir dem durmasun ağlasun ağlasun

4. Yâr gözümde ben sakınırken seni, meleşim seni
Yol mudur ki, terk idersin sen beni
Tağlar taşlar tahammül etmez bunu
Yüreciğim sen yan, gözüm ağlasun
Bir dem durmasun ağlasun ağlasun

Biçim: A (a+b+c+d) bir bölümlü.

No: 40

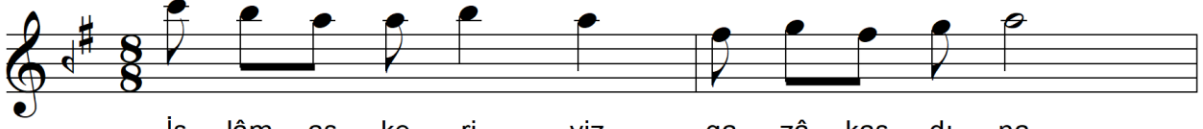
TÜRKİ BERÂY-I SEFER-İ BAĞDAT

Ahaste - İslâm Askeriyiz Gazâ Kasdına

Tahir / Düyek

Kâtib

A

İs lâm as ke ri yiz ga zâ kas dı na

a.....

Haz re tin san ca ğın çe küb gi de riz

Her bi ri miz sey fi a lub des ti ne

b.....

A du nun ha tı rın yı kub gi de riz

1.İslâm askeriyiz gazâ kasdına
Hazretin sancağın çeküb gideriz
Her birimiz seyfi alub destine
Adunun hatırın yıkub gideriz

3.Gâziler var tir ü kemân elinde
Tirkeşi sağında, seyfi solunda
Seri virmek için İslâm yolunda
Günâhlarımızı silküb gideriz

2.Atımız küheylân aslıdur soyu
Şât ile Murâd'dan içeriz suyu
Kimse toğru yoldan şaşmasun deyu
Alâmet taşını diküb gideriz

4.Bir gâzi hünkârın peşine düşüb
Konub göçüb nice vâdiler aşub
Taşkın sular gibi kaynayub coşub
‘Acem iklimine akub gideriz

5.Kâtib de bu yolun geçdi üstünden
‘Ârifler kâmilî seçer sözünden
Ma'niler söyleyüb batıl yüzünden
Sır ile eflâke çıkub gideriz

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 41

TÜRKİ BERÂY-I SEYRANGAH-I HAZRETİ EYYÜB

Dostlar Benim Mekânımı Ararsa

Tahir / Yürük Semâ'î

Kâtibî

A

Dost lar be nim me kâ nı mı a rar sa
a.....

De yin Haz ret E ba Ey yüp En sa ri

Ve ol a ziz kim dir de yu so rar sa
b.....

Haz re tin as hâ bı hem a lem dâ rı

1.Dostlar benim mekânımı ararsa
Deyin Hazret Eba Eyyüb ensari
Ve ol 'aziz kimdir deyu sorarsa
Hazretin ashâbı hem 'alemdârı

3.Pâdişâhlar bunda kılıç kuşanur
Asitânesinde halı döşenür
Her gün ziyaretçi tolar boşanur
Tesbih ü du'âdır leyl ü nehârı

2.Medine'den 'asker çeküb gelmişdür
Onca kâfirlere kılıç çalmışdur
Din uğruna bunda şehîd olmuşdur
Yerine getürdü gayret ü 'ârı

4.Şehri Eyyüb 'âdetçe bir cennetdür
Halkı hür gibi ve peyker süretdür
Sayesinde olana ne devletdür
Ümiddir ki rahmet eyleye bâri

5.Kâtibî der düşde gördüğüm buldum
Şükür olsun Hakka, ber-murâd oldum
Asitânesinde yüz süregeldim
Terk etdim evvelki dâr ü diyârı

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 42

TÜRKİ BERÂY-I DİLBER

Be Hey Ala Gözlü Dilber

Gerdaniye / Sofyan

Mustafa

Be hey a la göz lü di ber Ra zı ol sun Hû dâ sen den Hû dâ sen
a.....

den Ya na ğın kır mı zı gül dür
b.....

A lur bül bül gı da sen den dost gı da sen den

1. Be hey ala gözlü dilber
Razı olsun Hüdâ senden
Yanağın kırmızı güldür
Alur bülbül gıda senden

2. Hokka ağzın gonca femler
Çeker mi kaşın kalemler kıl kalemler
Ko çeksün rakib elemeler
Gelmesün bir hatâ senden, hatâ senden

3. Nakşısın kızıl elmanun
Hüsnün vâh hür ü gılmânun
Cennet'de eşi Rıdvân'ın
Umarız merhaba senden, merhaba senden

4. Bre hey bu cânımın cânı
Sensin ol Yusuf-i sâni, Yusuf-i sâni
Ala gelmişdir ihsânı
Bencileyin gedâ senden, yâr senden

5. Gözüm nuru, yüzün gördüm
Günden güne arttı derdim
Hâk-i pâye yüzüm sürdüm
Etme nazlım cüdâ senden, yâr cüdâ senden

6. Akar bu çeşmimin yaşı
Ahım deler tağı taşı
Mustafa'yıdır cân ü başı
Yâr yoluna fedâ senden

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 43

TÜRKİ ŞİKÂYET EZ FELEK

Müsenna' / Çarh-ı Felek Benim Hatırım Yıkydın

Gerdaniye / Sofyan

Kâtibî

S.....

A

Çar hı fe lek be nim hat rım yık dın bi re yık dın
a.....

Se nin da hi ha tır cı ğın şı na hey hey hey

Hic râ nın o dı na bağ rı mı yak dın
b.....

Ben ci le yin ka ra bağ rın ya na hey ya na hey
c.....

1.Çarh-ı felek benim hatırım yıkydın
Senin dahi hatırcığın sına hey
Hicrânın odına bağrımı yakydın
Bencileyin kara bağrın yana hey
2.Ağladırısın beni eller gülünce
Hatâ mı olur çeşmim yaşın silince
Hallâc-ı Mansûr üstüne gelince
Her taş ki atsun tavandan tavana hey
5.Kâtibî der gerçi günâhım çokdur
Tâ bu kadar cevre tâkatim yokdur
Vir murâdını çarh-ı felek yazıkdur
Beni bir dahi doğurmaz ana hey

3.Yoktan var eyleyen seni götürsün
Benim dâdım alıvirüb bitürsün
Öküz balık seni nice götürsün
Binbir adlu güzel görmüş binâ hey
4.Nice yüzyıl şöyle hâli yatasın
Eski dertlerine dertler katasın
Derler idi bilmez idim ötesin
Neymişsin bire yalancı fenâ hey

Biçim: A (a+b+c) bir bölümlü.

No: 44

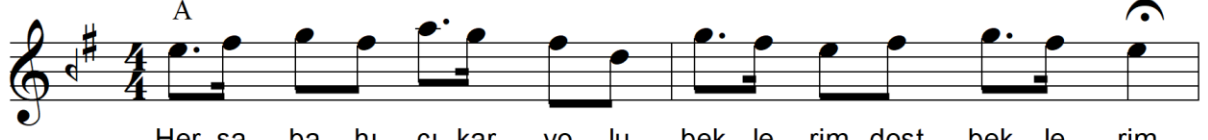
TÜRKİ BERÂY-I BİZÂR-I YÂR

Her Sabâhı Çıkar Yolu Beklerim

Neva / Sofyan

Anonim

A

Her sa ba hı ı kar yo lu bek le rim dost bek le rim
a.....

Şa k ı b l b l var u yan d ır yâ ri mi yâ ri mi

Has re ti ni cân i çin de sak la rım sak la rım
b.....

ş a k ı b l b l var u yan d ır yâ ri mi yâ ri mi

1. Her sabahı çıkar yolu beklerim
Şakı bülbül var uyandır yârimi
Hasretini cân içinde saklarım
Şakı bülbül var uyandır yârimi

2. Çıkabilsem sarayına köşküne
Cân boyanır ‘anberine, miskine
Seni beni Yaradanın aşkına
Şakı bülbül var uyandır yârimi

5. Hiç bir haber gönderemem dostuma
Gâyet mail oldum çeşm-i mestine
Gün toğmadan sevdiğimn üstüne
Şakı bülbül var uyandır yârimi

3. Bir nesnem yok hâzır yâre yadigâr
Murâdını virsün ol Perverdigâr
Bak yorganı üstünden atmış rzgâr
Şakı bülbül var uyandır yârimi

4. Yâre toğru döndürmüşüm yönümü
Yâre kurban virdim kuşça cânımı
Satın m'aldın şol edyakın kanını
Şakı bülbül var uyandır yârimi

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 45

TÜRKİ BERÂY-I FETH-İ BAĞDÂD

Askerin Üstünde Bir Seyir Gördüm

Hüseyinî / Yürük Semâ'î

Alioğlu

A

As ke ri üs tün de bir se yir gör düm

a.....

B

İn şâl lâh gâ zi ler Bağ dâd a lu nur

b.....

1. Askerin üstünde bir seyir gördüm
İnşallâh gâziler Bağdâd alınur
İmâm ‘Azam türbesinin üstünde
Ezânlar okunur, namâz kılınur

3.Kahraman beyleri askerin derer
Kimi şehid olur murâda erer
'Osmanlı Şahindir üstüne konar
Şahin pençesine giren yolunur

2.Rum gâziler cenge şarka çıkarlar
İmâm ‘Azam gayretini çekerler
Rifâzların ciğerini sökerler
Mel’ün şâha pek tabanca çalınur

4.Eğer göndermezsen ipeğin bâcın
Kötünün söküb en alurlar tâcın
Komazlar yakarlar süfehânın ucun
'Âl-i 'Osmân'da ne fetvazlar bulunur

5. Alioğlu duâ' it Sultân Murâda
Bir günü bin eylesün hem 'ömrü ziyâde
Şahina kuvvet eyle geldik Bağdâd'a
Eksiklik kimdedir şimdi bilünür

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

“HMSS’de 95-1 numaralı Kuloğlu’na ait ‘İbret alın dostlar, insafa gelin’ türküsünün notası bulunmamaktadır. Türkünün sözleri şiir incelemeleri bölümünde verilmiş ve incelenmiştir”.

No: 46

TÜRKİ CANSİNER HALİFE BERÂY-I MEDH HASEN

Güzelliğin Ermiş Kemâle Ermiş Beğim

Hüseyin / Yürük Semâ'î

Meftûnî

A

Gü zel li ğin er miş ke mâ le be ğim Hüsânın ser çeş me
a..... b.....

si sin me le ğim Hüs nün gü lü hiç sol ma sun sev di ğim Gon ca gü lüm

tir sün bü lüm Ah be nim yav ru bül bü lüm ru bül bü lüm

1. Güzelliğin ermiş kemâle beğim
Hüsânın ser çeşmesinin meleğim
Hüs nün gü lü hiç solmasun sevdiğim
Gonca gülüm, ter sünbülüm
Âh benim yavru bülbülüm

2. Sensin güzel hûri sıfat bi-gümân
Sana nazir gelmiş değil bir zemân
Gül yüzünü tez örtmesün ol tuman
Gonca gülüm, ter sünbülüm
Âh benim yavru bülbülüm

5. Meftûnî der pâk zâtını bilesin
Karanfil ü 'anber bü-y-i lâlesin
Günden güne dahi güzel olasın
Gonca gülüm, ter sünbülüm
Âh benim yavru bülbülüm

3. Sen hüsn ile bir nâm kodun ellere
Yanakların teşbih olur güllere
Nâil ola ömrün nice yıllara
Gonca gülüm, ter sünbülüm
Âh benim yavru bülbülüm

4. Düşmüş siyah benler yüzüne senin
Kurbân olam ala gözüne senin
Hiç ermesün âfet özüne senin
Gonca gülüm, ter sünbülüm
Âh benim yavru bülbülüm

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 47

TÜRKİ BERÂY-I EVVEL BAHÂR

Yürü Murâd Tağı Yürü

Hüseyin / Mürekkebe Semâ'î

Ali

A

Yü rü Mu râd ta ğı yü rü
a.....

Aş kın çağ lar şim den ge ru broy broy broy

Kâ dir Mev lâ mür ve tin den
b.....

Ba har ey ler şim den ge ru broy broy broy

1.Yürü Murâd tağı yürü
'Aşkın çağlar şimden geru
Kâdir Mevlâ mürvetinden
Bahar eyler şimden geru

2.Bahâr gelür ayzın ayzın (ya'ni yâb yâb)
Cennete döner yeryüzün
Renk renk gösterir ilkyazın
Çiçek bağlar şimden geru

5.Ali yerin nerde olur
Tolu içlen yerde olur
Yeşil çimenlü yurd olur
Bizim tağlar şimden geru

3.Bahâr eyyâmı erişdi
Heb eller yaylaya göçdü
Yüreğime bir derd düşdü
Durmaz yanar şimden geru

4.Ağaçlar geyer tonunu
Kuşlar artırır ününü
Garib yiğit zamânını
Anar, ağlar şimden geru

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 48

TÜRKİ BERÂ-Y-I MECLİS

Bahâr Eyyâmı Yetiştir

Hüseyinî / Yürük Semâ'î

Anonim

A

Ba har ey ya mı ye ti şir En vâ i kuş lar ö tü şür

a.....

Aş kın a te ş i tu tu ş ur Sâ ki do la nı do

b.....

la nı do la nı Gel be nim nâz lım sa lı nı sa lı nı

1. Bahâr eyyâmı yetiştir
Envâ'î kuşlar ötüşür
'Aşkın ateşi tutuşur
Sâki dolanı dolanı dolanı
Gel benim nazlım salını salını

3. Güzeldir yârin sureti
Kalbinde yok merâreti
Gitsün bağrın harâreti
Sâki dolanı dolanı dolanı
Gel benim nazlım salını salını

2. Bâzargânlar rızkı satdı
Sermâyeye fayda katdı
Geldi kadeh bana çatdı
Sâki dolanı dolanı dolanı
Gel benim nazlım salını salını

4. Hor görüb beyt-i virânı
Sevelim dostu yârânı
Bile sürelim devrânı
Sâki dolanı dolanı dolanı
Gel benim nazlım salını salını

5. Bize sükker yediğimiz
Mahbûblarla içdüğümüz
Kalan kalur sevdiğimiz
Sâki dolanı dolanı dolanı
Gel benim nazlım salını salını

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 49

TÜTKİ BERÂ-Y-I GAZÂ
Be Gâziler Vezir Geçdi Girid'e
Gerdaniye / Nim Sofyan

Ali

A

Be gâ zi ler ve zir geç di Gi ri de

a.....

Ne ler gör dü gö rün ne gö rür Gi rid

Ya rar yi ğit le ri var dır ken di de

b.....

Taş tunç ol sa su o lur e rir Gi rid

1.Be gâziler vezir geçti Girid'e
Neler gördü görün ne görür Girid
Yayar yiğitleri vardır kendi ile
Taş ... olsa su olur erir Girid

2.Hünkârımız İskender-i zemândur
Düşmana kılıce gayet yamandır
Nâra düşmüş çevre yana dumandır
Sanki bir ejderdir bağırır Girid

5.Ali der derun-i dilden yâ Allah
Umarız fazlını senden yâ Allah
Bundan sonra görelim ki inşallah
Amân amân deyu çağırır Girid

3.Ne sarb imiş ol kâfîrin binâsı
Yaman imiş koyâ o yıkılası
Âsumânda toplarının sadâsı
Uhûd gazâsından dem urur Girid

4.Muhammedin mucizâtı biledür
Evliyâlar sırrı İslâm iledür
Beylerin dahi himmeti böyledür
Alınmaz mı dahi ne durur Girid

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 50

TÜRK OYUNU

Âşık Olmuş Bizim Bağın Gülüne

Tahir / Türk Aksağı

Kul Süleyman

A

Â şık ol muş bi zim ba ğın gü lü ne
a.....

Sı la sın dan sö kün i düb ge len yâr

Mâ il ol muş tat lı bül bül di li ne
b.....

Ge lüb şun da de li gön lüm a lan yâr

1.Âşık olmuş bizim bağın gülüne
Sılasında sökün idüb gelen yâr
Mâ'il olmuş tatlı bülbul diline
Gelüb şunda deli gönlüm alan yâr

2.Vardım gördüm hûb döşemiş otasın
Hak saklasun sâki ile bâdesin
Doya doya yanağından kanasın
İşte geldi deli gönlüm alan yâr

5.Nazar eyle yakşı ile yamana
İmâna gel imâna gel imâna
Bulunmaz mı yavru; Kul Süleyman'a
Birin dahi bulur seni bulan yâr

3.Sığamışdır kollarını kan için
Lâyık oldu sultân için hân için
Yavrucuğum şâh-ı merdân cân için
Yıldı bir kez otamıza dolan yâr

4.Yârin mecnûnuyum, gezdim tağlarda
Tabibim ne kaldı hastada sağda
Gezmediğim yer kalmamış bu tağda
Kaçan girmiş bahçamize nâlân yâr

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No : 51

TÜRKİ

Bir Tenhâ Bulamam Hikâyet İdem

Hüseyinî / Yürük Semâ'î

Şahin

A

Bir ten hâ bu la mam hi kâ yet i den

a.....

Gü zel sen den sa na şî kâ ye ti mi

ah Bi le mem ne yüz den ri vâ yet i dem

b.....

Ser gü zeş tim o lan ri vâ ye ti mi

1. Bir tenhâ bulamam hikâyet idem
Güzel senden sana şikâyetimi
Bilemem ne yüzden rivâyet idem
Sergüzeştım olan rivâyetimi

2. Ayrılık eleme bildüğün hâldir
Ayakda kalmışım elim al, kaldır.
Bâd-ı sabâ lutf it canâne bildir
Benim sağlığı selâmetimi

5. Şahin'im özümü havaya saldım
Başımı belâlı taşlara çaldım
Kıymetim bilinmez yerlerde kaldım
Kime 'arz ideyim mahâretimi

3. Benim derûnumda derdlerim çokdur
Namerdin sözleri bağrıma okdur
Gülersem gönlümde şenliğim yokdur
Halk bilmeseydi derim melâletimi

4. Felek bir gün yok ki çârân döndürmez
Bana yüzbin dürlü elem göndermez
Yedi deryâyı nûş eylesen söndürmez
Yüreğimde olan harâretimi

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 52

TÜRKİ BERÂ-Y-I GURBET

Şu Fenâ Dünyâ'ya Geldim Geleli

Tahir / Mürekkebb Semâ'î

Ali

A

Şu fe nâ dün yâ ya gel dim ge le li
a.....

Gur bet lik de kal du ğu ma ağ la rım

Sen ga rib sin de yu
b.....

kim se be ğen mez Düş men le rin gül dü

ğü ne ağ la rım

1. Şu fenâ dünyâya geldim geleli
Gurbetlikde kaldığuma ağlarım
Sen garibsin deyu kimse beğenmez
Düşmenlerin güldüğüne ağlarım
2. İnman, dünyânın sonu yalandır
Sürebilenlere demdir dermândır
Çağı geçmişlere düğün bayramdır
Genç yaşında ölenlere ağlarım
5. Ali, dostu çağırırım rûy virmez
Daldım 'aşkın deryâsına, boy virmez
Ya şuyumdur ya toprağım koy virmez
Gurbetlikde kaldığuma ağlarım

3. Ben kimsenin sevdiceğın almadım
Engel olub arasına girmedim
Ben düşmanı dilim ile bulmadım
Sofram ile buldığuma ağlarım
4. Bir küheylân ata binüb aşırdım
Aşırdım karlı tağları aşırdım
Hercâi güzele gönül düşürdüm
Sarauban soldığuma ağlarım

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 53

TÜRKİ BERÂY-I
Felekde Bir Tolu Nuş İtdim İdi
Neva / Yürük Semâ'î

Kuloğlu

Fe lek de bir to lu nuş it dim i di
a.....

Â ki bet ey let di be ni mest i ken

Ben böy le â vâ zı i şit miş i dim

Ya zıl mış al nı ma tâ e lest i ken

1.Felekde bir tolu nuş itdim idi
'Âkıbet eyletdi beni mest iken
Ben böyle âvâzı işitmiş idim
Yazılmış alnıma tâ elest iken

2.Anda varan kimse o da bizdendür
Ruhdur giden bunda kalan bedendür
Kavuşamaz feryâd ider nedendür
Bülbül de gül ile şöyle dost iken

5.Gel Kuloğlu toğru söyle sözünü
Sıdk ile Mevlâ'na doğrut özünü
Gafil olma hıret it aç gözünü
Felek bir gün bizi alt ider üst

3.İrte biz de varsak gerek nazara
Herkesin metâ'ı çıkar pazara
Kendü ayağıyla girmiş mezâra
Baba âmed tâ şu kadar cust iken

4.Her kemâlin olsa gerek zevali
Ârif olan kişi anlar makâli
Dervişler de virir soru su'âli
Geydikleri hırka ile post iken

Biçim: (a) bir cümleli.

TÜRKİ

Nâdân ile Münkirden Ne Gâmım Var

Neva / Yürük Semâ'î

Kâtibî

A

Nâ dâ n i le mün kir den ne gâ mım var
a.....

Mu râ dım on la rı tes hir et mek dir

Her bi rin zah mı na bin mer he min var
b.....

Â rif o lan la ra teb şir et mek dir

1.Nâdân ile münkirden ne gamım var
Murâdım onları teshir etmektedir
Her birin zahmına bin merhemim var
‘Ârif olanlara tebşir etmektedir

2.Münkirin ‘ilâcı hâline komak
Nâdânın ‘ilâcı aferin demek
Bir dem kâmil ile tuz ekmek yemek
Kasavet câmesin tağyir etmektedir

5.Belâgat fesâhat hakâyık rumuz
Âşkın dilidir miftâhü’l- künüz
Kâtibînin bir bir maksudu henüz
‘Aşkın meşâilin tefsir etmektedir

3.Kim ki oturduysa mühib postuna
Kemlik sanmaz kâmillerin kaskına
İylik eden bir ehl-i dil dostuna
Yüzbin ‘aduvlerin ta‘zir etmektedir

4.Nihâyet gülîstan harsız olamaz
Bülbül-i hoş-elhân zarsız olamaz
Mübtelâ ‘âşıklar yarsız olamaz
Hikmet bu esrârı ta‘bir etmektedir

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 55

TÜRKİ BERÂY-I SEFER-İ BAĞDÂD

Pâdişâhı Görmeyenler

Tahir / Yürük Semâ'î

Mustafa

Pâ di şa hı gör me yen ler Hey bet al sun
a.....

o ta ğın dan O dur yer yü zü nün mâ hı
b.....

1 2
Zi ya gör hüs nü a nın dan nü a nın dan

1. Pâdişâhı görmeyenler
Heybet alsun otağından
Odur yeryüzünün mâhı
Ziyâ gör hüsnü anından

3. Döşendi halı ser-â-ser
Artuk kuruldu taht-ı zer
Sultân-ı 'Ankâ açdı per
Tüyler ürker yasağından

2. Şecâ'at böyle olur erde
Süleymandır misli yerde
Kuruldu çün serâ perde
.....bağlı bağından

4. Kahramandan nedir farkı
Ön siperden geçdi zerkı
Düşmanlar idemez terki
Yüzbin dürlü tuzağından

5. Mustafa der gerçek erler
Göğsü kösler gibi gürler
Payına düşdü bunca ser
Kalkdı arslan yatağından

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 56

TÜRKİ BERÂY-I FİRÂK
Çünkü Ayrı Düşüm Kara Gözlümden
Gerdaniye / Sofyan

Anonim

A

Çün ki ay rı düş düm ka ra göz lüm den göz lüm den
a.....

Ağ la ya yım a kı da yım ya şı ben ya şı ben

Yü zü gü neş ve hem şı rin söz lüm den söz lüm den
b.....

Fer hâ dım de le yim ta ğı da şı ben ta şı ben ta şı ben
c.....

1.Çünkü ayrı düşdüm kara gözlümden
Ağlayayım, akıdayım yaşı ben
Yüzü güneş ve hem şirin sözlümden
Ferhâd'ım deleyim tağı, taşı ben

2.Neler görür seri ele virince
Alnımızda yazılanı görünce
Arayayım sevdiğimi bulunca
Olayım gavvâs ayak taşı ben

5.Maksud, bizi gani Cabbâr var itmiş
Üstümüze nâmus ile 'ar itmiş
Çün güzeli bize yâr-i gâr itmiş
Niçün sevmem böyle hilâl kaşı ben

3.Her kande gidersen seni bulurum
Her kande bulursam onda kalurum
Ben senin yoluna kurbân olurum
Sencileyin bulmam yavrum nâfi' ben

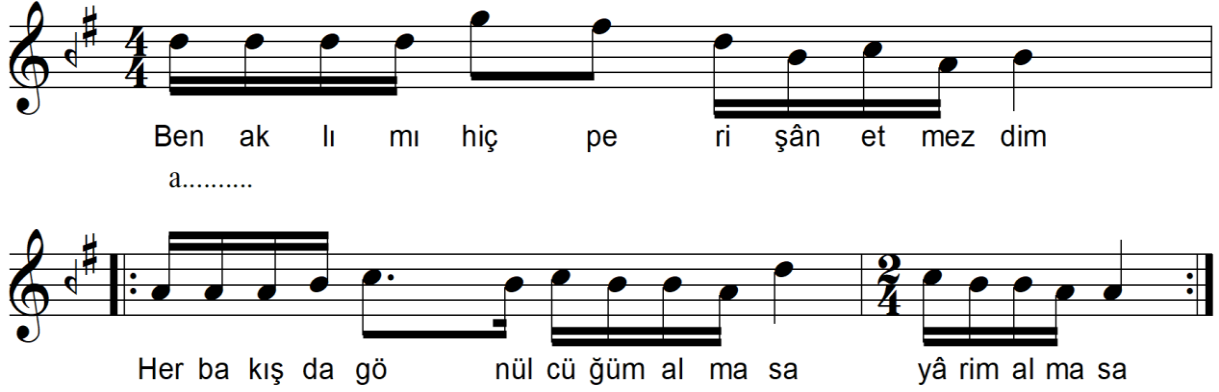
4.Tuz ekmek bilmezsin tolusun içmem
Seri viririm, sırrımı açmam
Ölüm vardır dirler, ölümden kaçmam
Komuşum yoluna cân ü başı ben

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 57

TÜRKİ BERÂ-Y-I MUHABBET
Ben Aklımı Hiç Perişân Etmezdim
Neva / Sofyan

Şahinoğlu

Ben ak lı mı hiç pe ri şân et mez dim
a.....

Her ba kış da gö nül cü ğüm al ma sa yâ rim al ma sa

1. Ben aklımı hiç perişân etmezdim
Her bakışta gönülcüğüm almasa
Yerim, yurdum bırakub tağa gitmezdim
Leylâ'm olub beni Mecnûn kılmasa

2. Ben yarimin hayâlini gütmezdim
Eski derde yeni derdler katmasa
Bülbül gibi kârım efgân itmezdim
Dahi açılmadı gonca olmasa

5. Şahinoğlu 'aceb der kim dileğim
Geçmez, 'aksine devr ider feleğim
Saçı sümbül, zülfü siyah meleğim
Ağlar mıydı, kul olduğun bilmese?

3. Odlara yandırdı beni yaman dil
Gözlerimden turmaz akar kanlı sel
Benim bağrım yanub olur muydu kül?
Olur olmazlar üstüme gülme

4. Olmamışdır bana olan kullara
Ben dastân oldum, düşdüm dillere
Düşer miydim ben hiç böyle hallere?
Dostum beni ferdalara salmasa

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 58

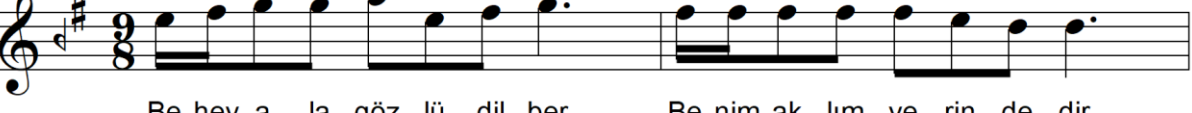
TÜRKİ BERÂ'Y-I MAHABBET

Be Hey Ala Gözlü Dilber

Gerdaniye / Mürekkeb Semâ'î

Köroğlu

A

Be hey a la göz lü dil ber Be nim ak lım ye rin de dir

a.....

Ben se ve rim sen ka çar sın Din i mâ nın ter kin de dir

b.....

1.Be hey ala gözlü dilber
Benim 'aklım yerindedir
Ben severim, sen kaçarsın
Din, imânın terkindedir

3.Kaşların kurulu yaydır
Cemâlin bedr olmuş aydır
Bağçeye girmek kolaydır
Hisâb gülü dermededir

2.Karşımızda karlu taşlar
Bağban sözü olur bağlar
Benim gönlüm 'ahdi bekler
Toğru menzil sürmededir

4.Derviş bellüdür tacından
Yürek içindeki bâc'ından
Gidi rakibin öcünden
Garib baykuş virandadır

5.Köroğlu der ey öğdüğüm
Dâyım hayâlini kurduğum
Suç sende değil sevdüğüm
Sana gönül virendedir

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 59

TÜRKİ BERÂ-Y-I MAHABBET

Nazlı Dilber Eğer Hakkı Seversen

Uşşak / Sofyan

Kâtibî

Naz lı dil ber e ğer Hak k ı se ver sen se ver sen

a.....

Hem ba na ih sâ nın var ı sa bil dir var ı sa bil dir

1. Nazlı dilber eğer Hakk'ı seversen
Hem bana ihsânın varısa bildir
Hâlimi 'arz itmeye hicâb eyledim
Lutf eyle hicâbı aradan kaldır

2. Mevlâ'yı seversen toğrusun söyle, dost söyle
Kimse ağladır mı dostunu böyle
Ayda bir kez olsun iltifât eyle
Düşmenin bağrını kan ile toldur

3. Her zemân meydân yüzüne çıkarım
Selâm gelür deyu yola bakarım
Çok zemândır senin kahrın çekerim
Visaline ırgür; ya bâri öldür

4. Hâtırım sormağa gelsün diyene
Günâh mı yazılır mürvetlü hâne?
Lutf u ihsân idüb atma yabâne
Kâtibî kapumdan bir sâdık kuldur

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 60

TÜRKİ OYUN

Atladım Çıkdım Dereyi

Neva / - (6/16: 3+3)

Anonim

A

At la dım çık dım de re yi
Bu gün gör dü ğü ka ra yı
a.....

O tur muş zü lü fün ta ra yı
Sor dum ci vâ na ni çün gel mez

Ke lâ mul lâh naz lım süm me bil lâh ke rim
a'.....

Söy le bir da hi me le ğim rü zi gar var e si de lim

1. Atladım, çıkdım dereyi
Oturmuş zülfün tarayı
Bugün geydüğü karayı
Sordum civân niçün gelmez
Kelâmullâh nazlım, sümme billâh kerim
Söyle bir dahi meleğim, rüzigâr var esidelim

2. Dilberin yazdığı yazı
Âleme çıkar fermânı
Bugün giydüğü beyazı
Sordum civân niçün gelmez
Kelâmullâh nazlım, sümme billâh kerim
Söyle bir dahi meleğim, rüzigâr var esidelim

3. Vardım yârin çarşusuna
El kavuşdum karşusuna
Dört yanında konşusuna
Sordum civân niçün gelmez
Kelâmullâh nazlım, sümme billâh kerim
Söyle bir dahi meleğim, rüzigâr var esidelim

4. Çifte benlim zülfü kare
Oldu yürek pâre pâre
Hak'dan gelene ne çare
Sordum civân niçün gelmez
Kelâmullâh nazlım, sümme billâh kerim
Söyle bir dahi meleğim, rüzigâr var esidelim

Biçim: (a+a') bir cümleli.

No: 61

TÜRKİ

Gel Nazlım Terk Etme Beni

Neva / - (11/8: 3+2+2+4)

Anonim

A

Gel naz lım terk et me be ni
a.....

Sen den ay rıl mam ay rıl mam

Gö re sim ge lüb dür se ni
b.....

gel me le ğim gel yâr

Sen den ay rıl mam ay rıl mam
a'.....

1. Gel nazlım terk etme beni
Senden ayrılmam ayrılmam
Göresim gelübdür seni (gel meleğim gel yâr)
Senden ayrılmam ayrılmam

2. Yavru şahin yüksek uçma
Râkibin tolusun içme
Seni sevenlerden kaçma (gel meleğim gel yâr)
Senden ayrılmam ayrılmam

3. Aşk ile oldum âvâre
Seni buldum derde çâre
Kılsan beni pâre pâre (gel meleğim gel yâr)
Senden ayrılmam ayrılmam

4. Yârimin tolusun içdim
Mest olub kendimden geçdim
Yâr bugün serden geçdim (gel meleğim gel yâr)
Mecnûn olub tağa düşdüm

Biçim: A (a+b+a') bir bölümlü.

No: 62

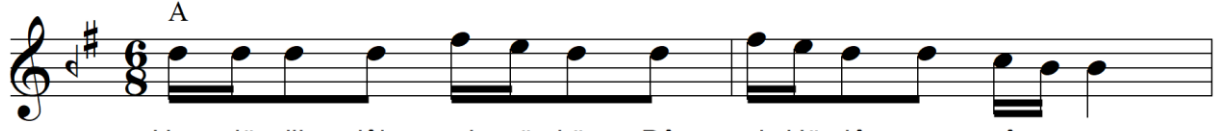
TÜRKİ BERÂY-I EHL-İ DİL

Hamdülillâh Çok Şükür Bâri Hudâ'nın Varına

Neva / Yürük Semâ'î

Ali

A

Ham dü lil lâh çok şü kür Bâ ri Hü dâ nın vâ rı na

a.....

Var dır ik râ rı mız yer i le gö ğün mi mâ rı na

Yok dur â lem de bir nes ne ki ben dü şem fik ri ne

b.....

Yer i çe rim di me zim kal sun bu gü nüm yâ rı na

1. Hamdülillâh çok şükür Bâri Hudâ'nın varına
Vardır ikrârımız yer ile göğün mimarına
Yokdur âlemde bir nesne ki ben düşem fikrine
Yer içerim, dimezem kalsun bugünüm yârına

2. Benlik ile fahr idüb kimseye kendim öğmezem
Hâk yeksân olurum, âlemde bir pula değmezem
Var yok şükür ederim, nâmerde boyun eğmezem
Yer içerim, dimezem kalsun bugünüm yârına

3. Pîrim bana dedi: malını yığma mânend-i mûr
Kim pîrine beli dimez, olur o'nun sonu kör
Varımız nâmım değil, bin kez Hudâ'ya çok şükür
Yer içerim dimezem kalsun bugünüm yârına

4. Der ki Ali; gözün yaşı kanlı akar mest ile
Abdâl olayım, gideyim hırka ile post ile
Eş ile yârân ile özge musâhib dost ile
Yer içerim dimezem kalsun bugünüm yârına

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 63

TÜRKİ BERÂY-I KUHİSTÂN

Yaz Olunca Her Çiçekler Açıldı

Uşşak / Mürekkeb Semâ'î

Ali

A

Yaz o lun ca her çi çek ler a çıl dı
a.....

Yi ne mah bub lu ğun er di tağ lar hey
b.....

Yaz olunca her çiçekler açıldı
Yine mahbûbluğun erdi tağlar hey
Hüdâ'dan üstüne rahmet saçıldı
Çimenler otağı kurdu, tağlar hey

2.Mürüvvet yazılır beğler hasından
Delindi bağrımız firâk yasından
Seherde bülbülün garib sesinden
Artar âşıkların derdi, tağlar hey

5.Üstünde cenk olub kanlar saçılır
Köşe köşe al bâdeler içilür
Ali ay dur, gönlüm gamı açılır
'Aşkdır bülbüllerin derdi, tağlar hey

3.Açılmış mor menevşeler, âl olmuş
Sünbülün de serv-i kaddi dâl olmuş
Gördüm ırmakları mâl â-mâl olmuş
Cânımıza safâ virdi tağlar hey

4.Sende mihmân olanlar serden geçmiş
Şahinlerin vardır yüksekten uçmuş
Şikârın üstüne kanadlar açmış
Yiğidin mekânı, yurdu tağlar hey

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

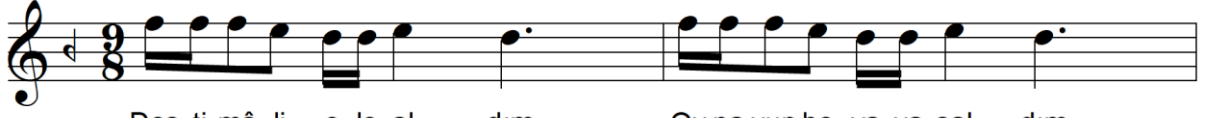
No: 64

TURKİ / DEST-MÂL OYUNU

Destimâlı Ele Aldım

Acem / Yürük Semâ'î

Anonim

Des ti mâ li e le al dım Oy na yup he va ya sal dım

a.....

Or ta da ya lı nuz kaldım Bo yu gü zel yâr Yü zü gü zel yâr

a'.....

şim di biz den yüz çe vir miş yü ze gü ler yâr

Biçim: (a+a') bir cümleli.

1. Destimâli ele aldım
Oynayub havaya şaldım
Ortada yalnız kaldım
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

2. Ilıman oldu ılıman
Tağ başın bürüdü duman
Yâr gideli hayli zemân
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

3. Vardım gördüm halı tokur
Halıyı kor, bana kakır
Kendi otasında okır
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

4. Ördek göle konar m'ola
Kanatların salar m'ola
Şarka giden gelür m'ola
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

5. Desti-mâlim tokuz pâre
Kimi akdır kimi kâre
Var derd ki dermân ara
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

6. Bezirganlar gelür geçer
Kumaşın eyüsin seçer
Billur kadehinden içer
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

7. Vardım gördüm un almış
Ak ellerin domalamış
Bir bey oğli kul eylemiş
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

8. Ördeğimin başı yeşil
Gün gördükçe asıla ser (?)
Var aklını başına devşir
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

9. Dest-mâlim dest-mâlim
Kimse bilmez benim hâlim
Gel senün ile halleşelim
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

10. Evlerinin öni asma
Kaldır eteğini basma
Sevdiceğim bana küsme
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

11. Evlerinin öni kuyu
Kuyudan çekerler suyu
Küçücüksün dahi boyu
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

12. Demir kapunun kanadı
Önünde dilber oynadı
Sözüm tut bırak şu 'inadı
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

13. Dest-mâlim yere düşdi
Üstüne kumrılar üşdi
Benim gönlüm sana coşdi
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

14. Dest-mâlim ben yorulдум
Meydânda yâsemin bulдум
Derdinden divâne oldum
Boyu güzel yâr, yüzü güzel yâr
Şimdi bizden yüz çevirmiş, yüze güler yâr

No: 65

TÜRKİ

Bağdâd'ı, Basra'yı Seyrân Eylesem

Gerdaniye / - (10/8: 3+3+2+2)

Ahmed

A

Bağ dâ dı Bas ra yı sey rân ey le sem
a.....

A cep der viş ol sam yâ ri bu lam mı

Aş kın i le be ni hay rân ey le sen
b.....

A ceb der viş ol sam yâ ri bu lam mı

Yoh sa has re tin le ö lem ka lam mı
a'.....

1. Bağdâd'ı, Basra'yı seyrân eylesem

‘Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?

‘Aşkın ile beni hayrân eylesen

‘Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?

Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

2. Âhımdan ‘âşıklar gelür imâne

‘Âcizim, elinden devr-i zamâne

Veysel Karânî'den geçsem Yemen'e

‘Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?

Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

3. Mısır'da bulmadım derdime çâre

Var, Hacı Bektâşi eşiği ara

Varsam, yüzler sürsem Mollâ Hünkâra

‘Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?

Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

4. Medine-i Münevver'i tavâf eylesem

Sahrâtu'llah'da insem boylasam

Kâbe-i Şerife yüzümü sürsem

‘Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?

Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

5. Bir ber-güzâr alsam, varsam edâya

Cezâyir gözcisi Veli Dede'ye

Karşu durmak olmaz Hak'dan gelen kazâya

‘Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?

Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

6. Ahmed der: Tûr tağın seyyâhı olsam

Halil ü'r- Rahmân'da haberin alsam

Habbâs'ın ilinde mekân bağlasam

‘Aceb dervîş olsam yâri bulam mı?

Yohsa hasretinle ölem, kalam mı?

Biçim: A (a+b+a') bir bölümlü.

No: 66

TÜRKİ

Hançerin Eline Al, Derdlü Sinem Del

Beyâtî / Yürük Semâ'î

Halil

A

Han çe rin e li ne al derd lü si nem del

a.....

Kim dir ol sul tâ na kal dı ran bir el

Çeş mi min ya şı nı ey le me sel sel

Sev di ğim me le ğim ba rı şa lım gel

b.....

Ak gü lüm süm bü lüm sa rı la lım gel

1. Hançerin eline al, derdlü sinem del
Kimdir ol sultâna kaldıran bir el?
Çeşmimin yaşını eyleme sel sel
Sevdiğim, meleğim, barışalım gel
Ak gülüm, sümbülüm, sarılalım gel

2. Gamına düşeli gitti ya gülmek
Ya nice mümkündür kendüyü bilmek
Zâlim ayrılıktan yeğdürür ölmek
Sevdiğim, meleğim, barışalım gel
Ak gülüm, sümbülüm, sarılalım gel

3. Dostumuz var ise şâd olub gülsün
İşitsün 'adular, derd ile ölsün
Bağışla günâhım Hak için olsun
Sevdiğim, meleğim, barışalım gel
Ak gülüm, sümbülüm, sarılalım gel

4. Hasret odı ile sinem dağlama
Sakla mahabbetim yâre söyleme
Halil'i gurbetde garib eyleme
Sevdiğim, meleğim, barışalım gel
Ak gülüm, sümbülüm, sarılalım gel

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 67

TÜRKİ OYUN

Tebriz'den Aşırdılar Sorguçlu Gelin

Uşşak / Yürük Semâ'î

Anonim

Teb riz den a şır dı lar sor guç lu ge lin
a.....

Ak lı mı şa şır dı lar sor guç lu ge lin

Al tı na sa de gi yer üs tü ne na rin
a'.....

Şir van boy lu me le ğim şir van boy lu

1. Tebriz'den aşır dılar sorguçlu gelin
'Aklımı şaşır dılar sorguçlu gelin
Altına sâde giyer üstüne nârin
Şîrvân boylu meleğim, şîrvân boylu

2. Oğlan sen bu yaylaları yaylayamazsın
Yaylayub da gönülceği eyleyemezsin
Buna 'umrân dili dirler anlayamazsın
Şîrvân boylu meleğim, şîrvân boylu

3. Şu karşıdan gelen geline benzer
Saçı ince zülûf teline benzer
Salınışı hünkâr kuluna benzer
Şîrvân boylu meleğim, şîrvân boylu

4. Emmisi var, dayısı var heb eli kuşlu
Parmağında yüzüğü var cevherlü, taşlı
Ben bir yavru sevmişim gözleri yaşlı
Şîrvân boylu meleğim, şîrvân boylu

Biçim: (a+a') bir cümleli.

No: 68

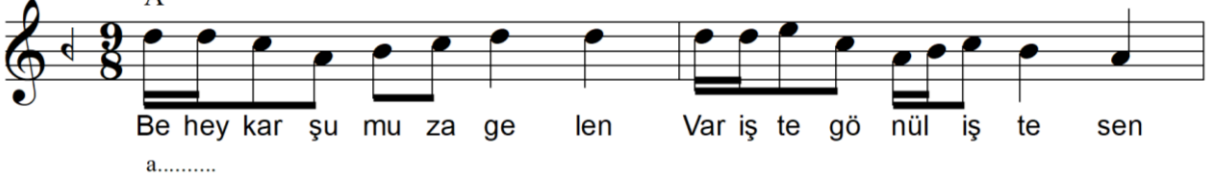
TÜRKÎ

Be Hey Karşumuza Gelen

Uşşak / Oynak

Derviş Ali

A

Be hey kar şu mu za ge len Var iş te gö nül iş te sen

a.....

Gam ze le rin bağ rım de len Var iş te gön lüm iş te sen

b.....

1.Be hey karşumuza gelen
Var işte gönül, işte sen
Gamzelerin bağrım delen
Var işte gönlüm, işte sen

2.Açılmış hüsnünün bağı
Gâyet güzelliğin çağı
Mercândır ağzın tudağı
Var işte gönlüm, işte sen

3. iden
Nasibim virsün Yaradan
İşte ben çıkdım aradan
Var işte gönlüm, işte sen

4.Derviş Ali sözüm Hakdır
Yavrunun belâsı çokdur
Benim bunda suçum yokdur
Var işte gönlüm, işte sen

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 69

TÜRKİ BERÂYI GAMMAZ

Ne Çok Olur Dünyâ'da Gışş u Gılli

Neva / - Mürekkeb Semâ'î

Tasbaz Ali

Ne çok ol lur dün ya da gış ş u
a.....

gıl li Yak dı bağ rım kâ fir

gam mâ zın di li gam mâ zın di li

1. Ne çok olur Dünyâ'da gışş u gılli
Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili (hemmâzın dili)
İsnâd ider bana itmedüğüm fi'li
Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili

2. Ayıbsız bir Allah ancak dinürken
Rabb-ı Settâru'l-'uyub okunurken
Sahih mü'min mü'mine iyilik sanurken
Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili

5. Tasbaz Ali sevdi hünermend hûri
Hayra, gözlerinin artardı nûrı
Engel tuyub etdi bin nehârı
Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili

3. Cüz-i 'aybım görse varub tiziye
Söyler kendü gibi nopran gidiye
Hocası yokdur ki dilin tut diye
Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili

4. İftirâda eşedd-ü mine'l-katldır
İftirâcı münâfık bed adlıdır
Nefsim 'ayblu ise dilim tatlıdır
Yakdı bağrım kâfir gammâzın dili

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 70

TÜRKİ BERÂY-I HURUC GILMÂN EZ SERÂY

Bunca Yıldır Mahbûs Olub Yatarız

Neva / Mürekkeb Semâ'î

Mehemmed

Bun ca yıl dır mah bûs o lup ya ta rız
a.....

Dost lar kur tu la cak ze mân ol du mu

1. Bunca yıldır mahbûs olub yatarız
Dostlar, kurtulacak zemân oldu mu?
Hasret döşeginde hasta yatarız
Beğler, pâdişâhdan emân oldu mu?

2. Cennete dönmüşdür yârin illeri
Durmaz akar gözümüzün selleri
Açıldı bahçelerin gülleri
Bülbül zâr idecek zemân oldu mu?

5. Nazar idin rakiblerin oynuna
Günâhımız, vebâlimiz boynuna
Der Mehemed sevdiğimin koynuna
Soyunub girecek zemân oldu mu?

3. Lekeler elinden zebûn olmuşum
Sara ruben hazânleyin solmuşum
Leylim, beterüben Mecnûn olmuşum
Tağlara düşecek zemân oldu mu?

4. Akar gözümüzden kan ile yaşlar
Durmaz sinemizin dağları işler
Kuşlar âhenk urub figâne başlar
‘Âlem zeyn olacak zemân oldu mu?

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 71

TÜRKİ OYUNU

Eğlendim Kaldım Gurbetde

Beyâtî / Yürük Semâ'î

Öksüz Âşık

A

Eğ len dim kal dım gur bet de

a.....

Va ra ma dım yâr va ra ma dım

Var dım yâ ri min kö yü ne

b.....

Bu la ma dım yâr bu la ma dım

1.Eğlendim kaldım gurbetde
Varamadım yâr, varamadım
Vardım yârîmin köyüne
Bulamadım yâr, bulamadım

2.Ben seni severim cândan
İntizârım kaçma benden
Şûride gönlümü senden
Alamadım yâr, alamadım

5.Öksüz Âşık kanlu imiş
Âşıkına kinlü imiş
Güzel iki dinlü imiş
Bilemedim yâr, bilemedim

3.Şahini uçurdum kolumdan
Dilberi düşürdüm dilden
Fırsatı kaçurdım elden
Bilemedim yâr, bilemedim

4.Ağlar hey gözlerim ağlar
Irmak oldu çeşmim çağlar
Gurbetlikde gönlüm inler
Gülemedim yâr, gülemedim

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 72

TÜRKİ BERÂÛY-I GURBET
Kangı Birin Şerh İdelim Gâziler
Acem / Sofyan

Ali

Kan gı bi rin şerh i de lim gâ zi ler
Şı kâ ye tim çarh e lin den dir be nim
Ne ey le yim Mev lâm böy le bu yur muş
Se rim de bu i miş ya zı lan be nim

1.Kangı birin şerh idelim gâziler
Şikâyetim çarh elindendir benim
Ne eyleyim Mevlâ'm böyle buyurmuş
Serimde bu imiş yazılan benim

2.Gedâyım, ednâyım, dimezim yalan
Dünyâ bir hardaldır, yanmada elân
Kendüyi türâba yek-sân bilen
Akrânım ve emsâlimdir Hak benim

5.Ali der, akıttım kan ile yaşlar
Gönül sırçasına dokundu taşlar
Tuz ekmek bilmez in ettüğü
Şimdi yüreğimde kaldı ok benim

3.Düşdüm toza, topraklara bulandım
İndim, hazret kapusundan dolandım
İnce eleklerden geçdim, elendim
Şol tutuşub giden âhım bak benim

4.Görmüş var mı edeb ile udunı
Almış var mı lezzet ile dadını
Kande varsam kezzâb dirler adını
Felek sana 'itibârım yok benim

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 73

TÜRKİ

Yâ İlâhi Senden ‘Uddet

Acem / Oynak

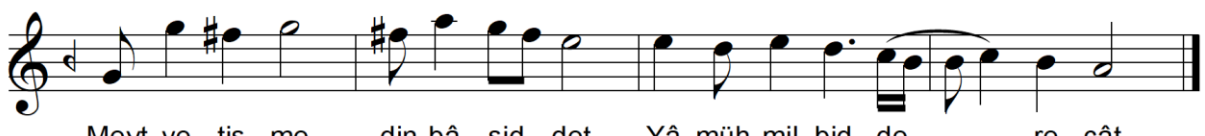
Ufkî

A

Yâ i lâ hi sen den ud det bi ze vir is lâ ha müd det

a.....

Mevt ye tiş me din bâ şid det Yâ müh mil bid de re cât

b.....

1. Yâ İlâhı senden ‘uddet
Bize vir islâha müddet
Mevt yetişmedin bâ-şiddet
Yâ mühmil bi'd-derecât

2. Hayr işe gücenerem
İbâdete üşenerem
Muhtâc değilsin sanırım
Yâ Gani ‘ani‘l-mürâcât

5. Dünyâ vü nefsün bu’sinden
Hem şeytan vesvesesinden
Ufkî ister necât senden
Yâ Fettâh vü Kâdi‘l-hâcat

3. Günâhım misl-i kehkeşân
‘Ömrümde hayrata nişân
Komayub kaldım perişân
Yâ Gıyaş fî‘z-zâvicât

4. Sana lâyük nemüz vardır
Bed kavlü fî‘l kula kâdır
Rahmetine ümid vardır
Yâ Rahmân hel recât

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 74

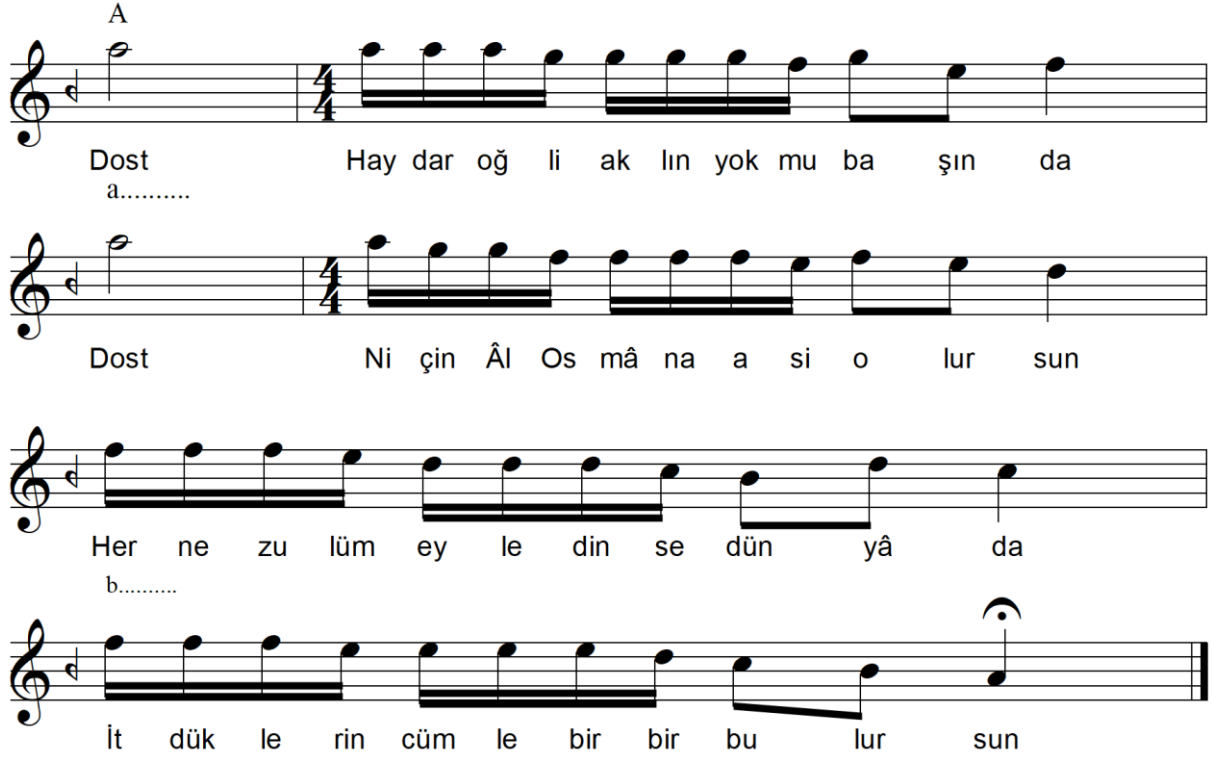
TÜRKİ BERÂY-I CELÂLİ

Haydaroğlı 'Aklın Yok mu Başında

Acem / Sofyan

Kâtib Ali

A

Dost a..... Hay dar oğ li ak lın yok mu ba şın da

Dost Ni çin Âl Os mâ na a si o lur sun

Her ne zu lüm ey le din se dün yâ da

İt dük le rin cüm le bir bir bu lur sun

1. Haydaroğlı, 'aklın yok mu başında
Niçin 'Âl-i 'Osman'a 'asi olursun
Her ne zulüm eyledinse dünyâda
İtdüklerin cümle bir bir bulursun

2. Sayd iderler seni dürlü fennile
Kurtulmazsın nice yüzbin and ile
İlyas Paşa gibi kayd u bend ile
Bir gün hünkâr divanına gelürsün

5. Kâtib Ali eydur, var git işine
Tar iderler gök dünyâyı başına
Karga, kuzgun konar bir gün leşine
Sanma böyle darât ile kalırsın

3. Çok 'asiyi çengellere dizdiler
Manoğlu'nun 'askerini bozdular
Hem Mehdi'nin derisini yüzdüler
Kaballoglı ber-dâr oldu bilürsün

4. Niçin oturmazsın kendü halinde
Şimdi sensin cümle halkın dilinde
Bilmiş ol kim KaraAli'n elinde
Dürlü dürlü 'azâb ile ölürsün

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 75

TÜRKİ

Sen Benim Halimden Bilmezsın Bilmez

Rast /- (3/8) + Devr-i Hindi

Anonim

Sen be nim hâ lim den bil mez
a.....
sin bil mez Si nem de yâ re
ler câ nım bel lü de ğil mi

1.Sen benim hâlimden bilmezsın bilmez
Sinemde yâreler bellü değil mi?
Sevdiğim yanıma gelmezsın gelmez
Fırâkda kaldığım cânım bellü değil mi?

2.Varayım varayım cânım yolda durayım
Gelene geçene haber sorayım
Müjdeler diyene cânım vireyim
Sinemde yâreler bellü değil mi?

3.Ak göğsünü açdım deryaya karşı
Ağlamak ‘âram var ellere karşı
Gel beni ağlatma düşmene karşı
Sinemde yâreler bellü değil mi?

4.Çıkar hançerini bağrım deleyim
Ciğerimde ne var ben de bileyim
Ölürsem de yâr uğruna öleyim
Sinemde yâreler bellü değil mi?

5.Sovuk sular gibi çağlayamazım
Ellerden ‘âr idüb ağlayamazım
Kopardığım gülü koklayamazım
Sinemde yâreler bellü değil mi?

6.Köprüler yaptırdım yâre geçmeğe
Kuyular kazdırdım suyu içmeğe
Gönülceğim ister yârî koçmaga
Sinemde yâreler bellü değil mi?

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 76

TÜRKİ

Hicr Elinden Döne Döne Felek

Segâh / Mürekkeb Semâ'î

Ahmed

A

Hic re lin den dö ne dö ne ey fe lek
a.....

A hım çık dı gök le re di rek di rek

Yâ rim al dın şöy le böy le de ye rek
b.....

Da hi ba na ni de cek sin ey fe lek

1.Hicr elinden döne döne felek
Ahım çıktı göklere direk direk
Yârim aldın şöyle böyle deyerek
Dahi bana nideceksin ey felek?

2.Ey felek böyle bilmezdim ben seni
'Aklım aldın, divâne kıldın beni
Mecnûn gibi tağlara saldın beni
Dahi bana nideceksin ey felek?

5.Ey felek, perişan etdin işimi
Akıtdın gözümünden kanlı yaşımı
Ahmed aydur, ben aldırdım eşimi
Dahi baha nideceksin ey felek?

3.Hümâ kuşu gibi boynun uzadır
Yârim gelür deyu yollar gözedir
Al yanağı gonca gülden tazedir
Solduruban nideceksin ey felek?

4.Felek, beni bir dem hurrem etmedin
Deli divâneni âbâd etmedin
Ben mansûrum, beni azâd etmedin
Dahi bana nideceksin ey felek?

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 77

BÂDE OYUNU

İşte Geldi Sevgili Yâr

Segâh Maye / Mürekkeb Semâ'î

Anonim

A

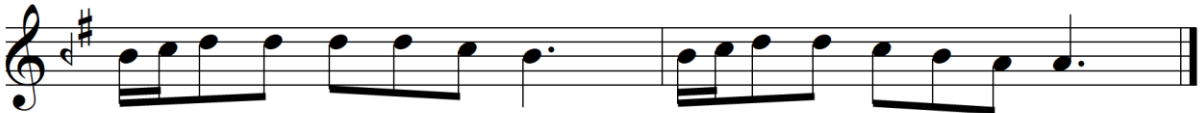
İş te gel di sev gi li yâr Sa kî tol dur mey i çe lim

a.....

Gam e lin den kur tar be ni Hey vay hey hey

b.....

Sa kî tol dur mey i çe lim he mân bey i çe lim

a'.....

1.İşte geldi sevgili yâr
Sâki toldur mey içelim
Gam elinden kurtar beni hey vay
Sâki toldur mey içelim,
Hemân beğ içelim

2.Bağçede açılır güller
Feryâda başlar bülbüller
Bu fenâyâ fânî dirler hey vay
Sâki toldur mey içelim,
Hemân beğ içelim

3.Benim gönlüm pür melâldir
Çagırdugum Zü'lcelâl'dir
Bugün içimde ne hâldir hey vay
Sâki toldur mey içelim
Hemân beğ içelim

4.Gül ağacı boğum boğum
Yüreğime urdu düğüm
Mey içecek gündür bugün hey vay
Sâki toldur mey içelim
Hemân beğ içelim

Biçim: A (a+b+a') bir bölümlü.

No: 78

TÜRKİ BEREVİŞ KIRÂ'AT

Murâd Reis Aydur Hey Gâziler Hazır Olun Vaktinize

Segâh Maye / Nim Sofyan

Armudlu

A

Mu râd re is ay dur hey gâ zi ler ha zır o lun bak ti ni ze
a.....

Haz ret A li dül dü le bin dü ğü gün ler dir bu gün El a yak hur da haş o
a'.....

lup şe hid o lur gâ zi ler A na lar o ğul de yüb
c.....

an du ğu gün ler dir bu gün

1. Murâd Reis aydur, hey gaziler, hazır olun vaktinize
Hazret-i Ali Döldül'e bindüğü günlerdir bugün
Âl (ü) ayâli hurdahaş olub şehid olur gâziler
Analar oğul deyüb, anduğu günlerdir bugün

2. Gün toğmadın rast geldim ol Yezid'i pusıde
Ümidimiz budur Hakk'dan kılıç 'arşa asıla
Döğüşelim ey gâziler, nice başlar kesile
Ulu kuşlar leşlere toyduğı günlerdir bugün

3. Bu imiş korsan gemisi Mısır'ın yolunu kesen
Kerbela'da şehid oldu İmam Hüseyin, Hasan
Aldın kâfirin gemisin, şükür geldik sağ esen
Cezâyir'lü şen olub güldüğü günlerdir bugün

4. Armudlu aydur; ey gâziler boyanmış kızıl kana
Kendünüze mağrûr olman, dünya fenâdır fenâ
Deryâ yüzünde hûriler cenk ider bad-ı sabâ
Muhammed'e mu'cizât indüğü günlerdir bugün

Biçim: A (a+b+a'+c) bir bölümlü.

No: 79

TÜRKİ DİĞER

Onsekiz Bin Âlem Yaradılmadın

Segâh / Mürekkebi Semâ'î

Mustafa

A

Dost On se kiz bin â lem ya ra dıl ma dın ya ra dıl ma dın a.....

Hûb ya rat mış Hâ bi bi nin nu ru nu dost lar nû ru nu

Serbest

Din le yin na si hâ ti gö rün ne di miş ne di miş Üm me ti o lan gör mez b.....

tâ mu nâ rı nı tâ mu nâ rı nı

1. Onsekizbin 'âlem yaradılmadın
Hûb yaratmış Habibi'nin nûrını
Dinleyin nasihati, görün ne demiş
Ümmeti olan görmez tâmu nârını

2. Çevirdim, deryâya tutdum yüzümü
Senden gayr yere ayırmam gözümü
Yeri göğü tutan, Kurân 'Azimi
Hâfız olan okur 'ilmin varını

5. Mustafa, ne eylersin bâğı büstânı?
Şu 'âlemde hakikatlü dost kanı?
Gel uydur yanına çeşm-i mestânı
Gez 'Arabistan'ı gerçek evini

3. Mansûrun darbından tağlar savrılır
Bâd esdikçe yârin zülfü kıvrılır
Yâ bülbül gülzâre niye çevrilür?
Gülü seven bülbüle sor hârını

4. Koçyiğid serini saklamak ister
Dostunca hasmını haklamak ister
Mecnûn olub yolu beklemek ister
Gerçi 'âşık böyle sever yârin

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 80

TÜRKİ BERÂY-I DERVİŞ

Sevdiğim Hakk'ı Seversen Girme Benim Kanıma

Dügah Maye / Yürük Semâ'î

Anonim

A

Sev di ğim Hak ki se ver sen gir me be nim ka nı ma
a.....

Ce fâ i se pâ di şâ hım ye ter ol dı câ nı ma

Gün de bin kez ah i de rim kim se gel mez ya nı ma
b.....

Ge ne gö nül bül bül ol dı gü lü ne der viş ci ğim

der viş ci ğim der viş ci ğim

1. Sevdiğim Hakk'ı seversen girme benim kanıma
Cefâ ise pâdişâhım yeter oldu cânıma
Günde bin kez ah iderim, kimse gelmez yanıma
Gene gönül bülbul oldu gülüne dervişciğim.

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 81

TÜRKİ BERÂY-I MAHABBET

Bir Mahbûbi Hûbi Zemân

Rast / Türk Aksağı

Ali

A

Bir mah bu bi bû bı ze mân Çı kar sey ri der sa lı nur
a.....

Gam ze si tiğ eb rû ke mân çı kar sey ri der şa lı nur
b.....

1. Bir mahbûbi hûbi zemân
Çıkar seyr ider, salınur
Gamzesi tiğ ebrû-kemân
Çıkar seyr ider, salınur

3. Bakma alnındaki ceme
Hükm ider Erzurum'a, Şam'a
Gökyüzünde mûrg-i hü mâ
Çıkar seyr ider, salınur

2. Elime gireydi hemân
Koçardım, virmezdim zemân
Bir servi boylu hıramân
Çıkar seyr ider, salınur

4. Ali der, yürekdir yanan
Gönül mûrgi uçub konan
Bir melek suretlü cânân
Çıkar seyr ider, salınur

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 82

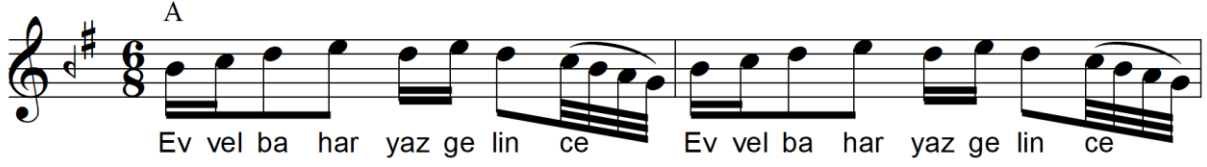
TÜRKİ BERÂY-I BÜLBÜL

Evvel Bahar Yaz Gelince

Segâh / Yürük Semâ'î

Anonim

A

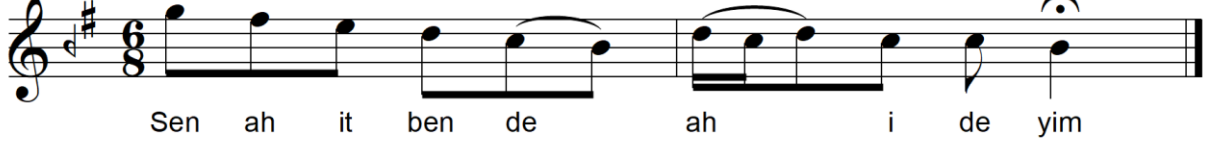
Ev vel ba har yaz ge lin ce

a.....

Kes me ü mi di ö lü ce Hak mu ra dı nı vi rin ce bül bül

b.....

Sen ah it ben de ah i de yim

c.....

1.Evvel bahar yaz gelince
Kesme ümidi, ölünce
Hak murâdını virince bülbül
Sen âh it, ben de âh ideyim

2.Senin her bir âhın okdur
Seni medh idenler çokdur
Ben garibim kimsem yokdur
Sen âh it, ben de âh ideyim

5.Evvel varırdım yârane
Bile giderdim seyrâne
Şimdilik düşdüm hicrâne
Bülbül sen âh it, ben de âh ideyim

3.Sen ötersin hûb nefesde
Var yavru, Hüdâ'dan iste
Ben gurbetde, sen kafesde
Bülbül sen âh it, ben de âh ideyim

4.Bir visâle iremedim
Ak koynuna giremedim
Bir gicecik saramadım
Bülbül sen âh it, ben de âh ideyim

Biçim: A (a+b+c) bir bölümlü.

No: 83

TÜRKİ BERÂY-I BÜLBÜL

Yine Bülbül Şeydâ Olmuş

Mahur / Oynak

Anonim

Yi ne bül bül şey dâ ol muş
Ye şil a ğaç lar da kon muş

a.....

Be hey â şık sa na nol muş
Ne ey le miş ne söy le miş

Bül bü le gül in cin miş

1. Yine bülbül şeydâ olmuş
Yeşil ağaçlarda konmuş
Be hey 'âşık sana n' olmuş
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş

2. Ah bülbülüm benzin sarı
Ne kııarsın âh ü zârı
Sen de mi aldıldın yârî
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş

5. Üsküdar'ın ardı tağlar
Çevresi bostanlar, bağlar
Yârinden ayrılan ağlar
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş

3. Yine bülbül talda öter
Oturub gözyaşın döker
On bir ay hasretin çeker
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş

4. Ötme garib bülbül, ötme
Ötüb derdime derd katma
Bu gice yalnız yatma
Ne eylemiş, ne söylemiş
Bülbüle gül incinmiş

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 84

TÜRKİ BERÂ-Y-I NASİHAT-MERDÂN

Söz Tutub Ulûdan Dinleyin Öğüt

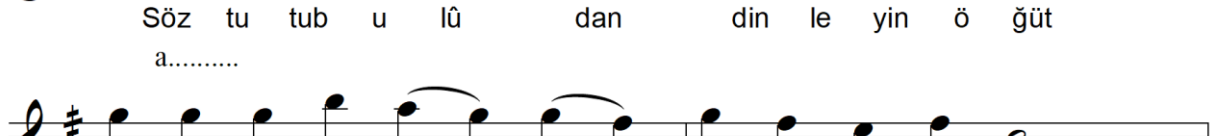
Mahur / Sofyan

Koroğlu

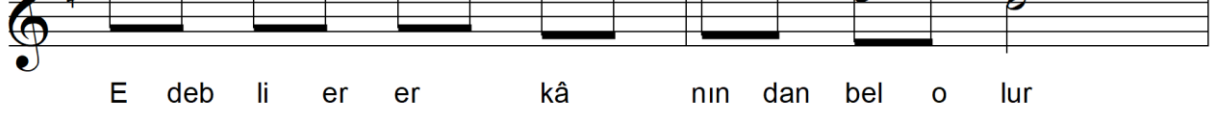
A

Söz tu tub u lû dan din le yin ö ğüt
a.....

E deb li er er kâ nın dan bel o lur

Merd li ğin bil di rir ci lâ sın yi ğit
b.....

Gö nül ce ği al çak a ğa yol o lur

1.Söz tutub ulûdan, dinleyin öğüt
Edebli er erkânından bell' olur
Mertliğin bildirir cilâsın yiğit
Gönülceği alçak ağa yoll'olur

2.Fidanı boy virir her bir yurtların
Şikârı mı eksik olur kurdların?
Cenk yüzünde kelle kesen merdlerin
Sırtı kaplan postlu, başı tell' olur

5.‘İzzetde oturur merdüm olanlar
Derunun söylerler yüzi gülenler
Koroğlu'nun gönülceğin alanlar
Servi boylu güzel ince bell' olur

3.Sözünde yanulur gerü kalanlar
Tevekkülü Hak'dır devlet bulanlar
Hele sağrasında koçak olanlar
Kılıcı salmakda pek ell' olur

4.Gâzilik idenin kanlıdır gözi
Bidâr olanların yerdedir yüzi
Hatır yıkmakda nâmerdin sözi
Koç yiğitler dâyim tatlu dill' olur

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 85

TÜRKİ BERÂ-Y-I 'ÂŞK
Sana Yalvarırım Ey Gâni Kerim
Eviç Huzi / Yürük Semâ'î

Mustafa

Sa na yal va rı rım ey Gâ ni Ke rim
a.....

Bi ze dost tan ha ber gön der bâd i le

Gö nül de sa fâ yok hoş de ğil se rim

Hiç bir ta-am-nûş i de mem dâd i le i de mem dâd i le

1.Sana yalvarırım ey Gâni Kerim
Bize dostdan haber gönder bâd ile
Gönülde safâ yok, hoş değil serim
Hiçbir ta'am nuş idemem dâd ile

2.Felek beni gurbetliğe düşürdi
Gözüm yaşı ceyhn etdi, taşırdı
Hasret nârı bağrım böyle bışirdi
Böyle bir yân olamazım od ile

5.Mustafa der, bu 'âşıklık yamandır
Ten kuru keştidir, 'aklı dümendir
Bu 'âşk deryâsının vasatı 'ummandır
Değme 'âşık geçemez gönül şâd ile

3.Ferhâd olmayan taşları delemes
Mecnûn olmayan Leylâ'sın bulamaz
'Âşk ile mest olan 'âşık gülemez
Geçer günü âh ile, feryâd ile

4.Bülbül feryâd ider güle bulaşmaz
Tuti-i sükkeri zağ ile bilişmez
Yüz bin olsun tabi'atdır alışmaz
Deli gönül dem süremez yâd ile

Biçim: (a) bir cümleli.

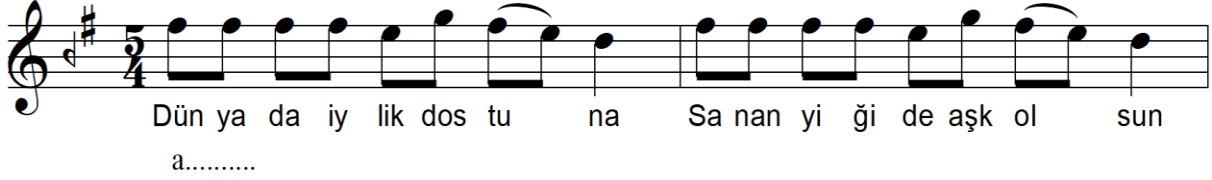
No: 86

TÜRKİ

Dünya'da İyilik Dostuna

Eviç Huzi / Türk Aksağı

Kuloğlu

1.Dünya'da iyilik dostuna
Sanan yiğide 'aşk olsun
Bâdeyi alub destine
Kanan yiğide 'aşk olsun

3.Eğer miskin, eğer gedâ
Dostuna cânı ider fedâ
Pervâneler gibi o da
Yanan yiğide 'aşk olsun

2.Teller takınub başına
Kuzgunlar konub leşine
Cenk yüzünde yoldaşına
Dönen yiğide 'aşk olsun

4.Bakmayan dünya varına
Komaz bugünü yarına
Şahin gibi şikârına
Sunan yiğide 'aşk olsun

5.Bir zarar irişse zâta
Geçemez takdirden öte
Kuloğlu aydur, 'Arab ata
Binen yiğide 'aşk olsun

Biçim: (a) bir cümleli.

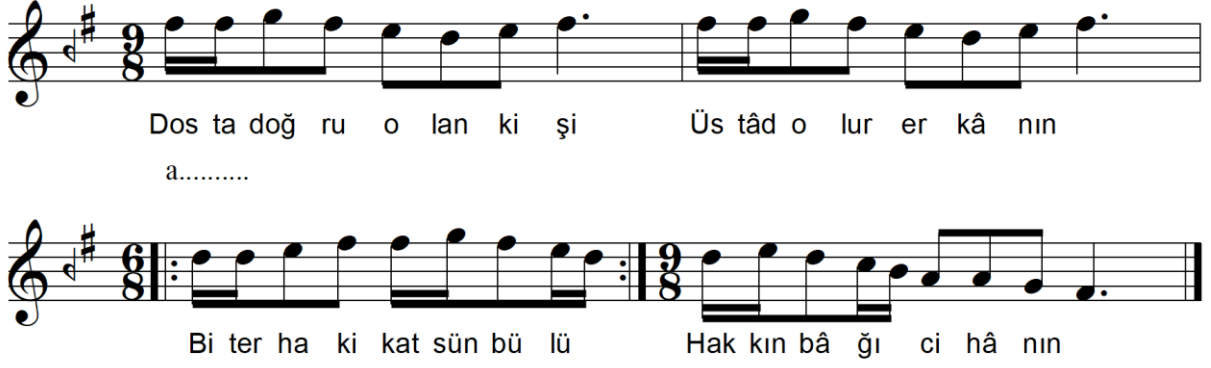
No: 87

TÜRKİ BERÂ-Y-I MECLİS

Dosta Toğru Olan Kişi

Eviç / Mürekkeb Semâ'î

Anonim

Dos ta doç ru o lan ki şi Üs tâd o lur er kâ nın
a.....
Bi ter ha ki kat sün bü lü Hak kın bâ ğı ci hâ nın

1.Dosta toğru olan kişi
Üstâd olur erkânında
Biter hakikat sünbülü
Hak'ın bağı cihânında

3.Kim ki 'aşk şarâbın içer
Ârif olur kalbin açar
Yiğidi yiğitden seçer
Şüphe kalmaz imânında

2.Gelen geçenden geçelim
Sineye şerhâ açalım
Dostlar yiyelim içelim
Pâdişahın zemânında

4.Korku ile gören düşü
Sonu hayra döne işi
Dosta kemlik sanan kişi
Yoklasun kendü cânında

5.Bre Fırad şaşma yolundan
Hata gelmesün dilinden
İyliğı koma elinden
'Âr olmaz er meydânında

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 88

TÜRKİ

Nazlım Ne Kaçarsın Benden

Eviç / Sofyan

Öksüz Âşık

Naz lım ne ka çar sın ben den
a.....

Bil dü güm yâr de ğil mi sin

dost de ğil mi sin

1. Nazlım ne kaçarsın benden
Bildüğüm dost değil misin?
Gice gündüz hayâlini
Kurduğum yâr değil misin?

2. Yolda rast geldim yârime
Bir safâ geldi cânıma
Ak göğsü kara bağrıma
Sardığım yâr değil misin?

3. Gör 'aşkın n'eyledi beni
Odlara yandırdı teni
Arayı arayı seni
Buldugum yâr değil misin?

4. Öksüz Âşık dirler bize
Hakk güzellik virmiş size
Şifalüler tâze tâze
Aldüğüm yâr değil misin?

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 89

TÜRKİ BERÂ'Y-I MAHABBET
Aklım Alub Beni Mecnûn Eyleyen
Irak / Yürük Semâ'î

Anonim

A

Ak lım a lub be ni mec nûn ey le yen

a.....

Hûb lar ser dâ rı dır gay rı de ğil dir

Göz le ri min ya şın cey hûn ey le yen

b.....

Hûb lar ser dâ rı dır gay ri de ğil dir

1. Aklım alub beni mecnûn eyleyen
Hûblar serdârıdır, gayrı değildir
Gözlerimin yaşın ceyhûn eyleyen
Hûblar serdârıdır, gayrı değildir

2. Terk eyledim beyler, namusu 'ârı
Bülbül olub dâyim kılarım zârı
Vücudum şehrinin şimdi hünkârı
Hûblar serdârıdır, gayrı değildir

3. Düni günü medh eyleyüb öğdüğüm
Güzeller içinde birdir didüğüm
Hüdâ hakkı dostlar, benim sevdiğüm
Hûblar serdârıdır, gayrı değildir

4. Gökyüzünde toğan şems ile mâhım
Yalancı dünyâda hem kıblegâhım
Hem efendim, hem sultânım, hem şâhım
Hûblar serdârıdır, gayrı değildir

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 90

TÜRKİ

Sevgili Yâr Gelmez Oldun Yanıma

Irak / Türk Aksağı

Öksüz Âşık

Sev gi li yâr gel mez ol dun ya nı ma Ze mân o lur is te ye sin ben de ni
a.....

1. Sevgili yâr gelmez oldun yanıma
Zemân olur isteyesin bendeni
Hicrin oku kâr eyledi cânıma
Bir gün olur isteyesin bendeni

2. Düşman söze uydun, beni yâd etdin
Diken oldun, nâdân bağında bittin
Tuz ekmek hakkını yabana atdın
Bir gün olur isteyesin bendeni

3. Seni gördüm gâyet yüksek uçucu
Âşıkının hatırandan geçici
Helâk etdin beni kanlar içici
Zemân olur isteyesin bendeni

4. Öksüz Âşık vâfir medhin eyledi
Senin içün 'âşk deryâsın boyladı
Bi-vefâna sabrını kolayladı
Bir gün olur ki anasın bendeni

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 91

TÜRKİ

Yâr Yollarda Kaldı Gözüm

Irak / Nim Sofyan + (3/4)

Anonim

Yâr yol lar da kal dı gö züm Ah sev di ğim i ki gö züm
a.....
Kan de gö re yim gül yü zün Ha be rin kim den a la yım
Ya ki min le eğ le ne yım

1. Yâr yollarda kaldı gözüm
Ah sevdiğim, iki gözüm
Kande göreyim gül yüzün
Haberin kimden alayım
Ya kiminle eğleneyim

3. Çağla hey gözlerim, çağla
Yaş yerine kanlar ağla
Hasretle bağrını tağla
Haberin kimden alayım
Ya kiminle eğleneyim

2. Ne uzakda evlerin var
Mahabbetli sözlerin var
Yanında engellerin var
Haberin kimden alayım
Ya kiminle eğleneyim

4. Varamaz oldum yanına
Yâd engel girdi koynuna
Sarılı durur boynuna
Haberin kimden alayım
Ya kiminle eğleneyim

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 92

TÜRKİ BERÂY-I SEHER

Uyan Gözler Mestân Uyan

Hicaz Uzzal / Yürük Semâ'î

Köroğlu

U yan göz ler mes tân u yan

a.....

Çok u yu mak öm re zi yân

U yan yas du ğu na da yan Ne düş gör dün ey le be yân

1.Uyan, gözler mestân uyan
Çok uyumak ömre ziyân
Uyan, yasduğuna tayan
Ne düş gördün, eyle beyân

3.Boynuna allar biçildi
'Eşkine câmlar içildi
Hâcet kapusu açıldı
Uyan, gözler mestân uyan

2.Ne yatarsın sabah oldu
Heb 'âlem nûr ile doldu
Karlu taşlar revnâk buldu
Uyan, gözler mestân uyan

4.Ferâh geldi her bülbüle
Çiy düşmüş kırmızı güle
Kalk Allah'dan hâcet dile
Uyan, gözler mestân uyan

5.Köroğlu'nun bağı yandı
Yanub sinene tayandı
Herkesin dostu uyandı
Uyan, gözler mestân uyan

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 93

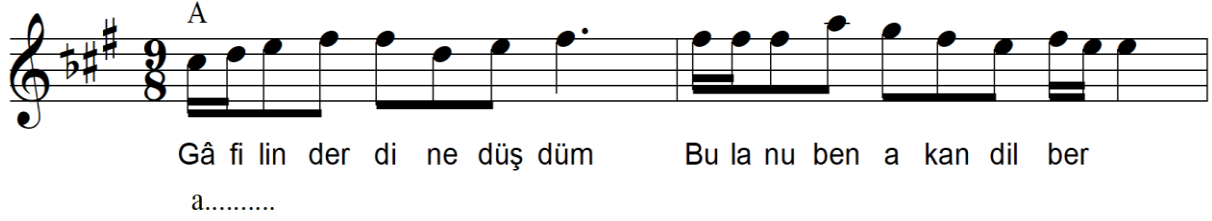
TÜRKİ BERÂY-I MAHABBET

Gâfilin Derdine Düşdüm

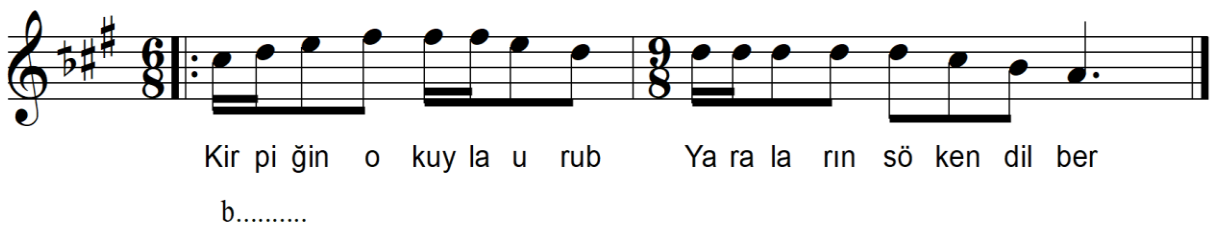
Hicaz Uzzal / Mürekkeb Semâ'î

Kuloğlu

A

Gâ fi lin der di ne düş düm Bu la nu ben a kan dil ber
a.....

Kir pi ğin o kuy la u rub Ya ra la rın sö ken dil ber
b.....

1. Gâfilin derdine düşdüm
Bulanı ben akan dilber
Kırpiğin okuyula urub
Yaraların söken dilber

3. Aklım perişân idersin
Gönlümü cüşân idersin
Korkarım ki kan idersin
Kıya kıya bakan dilber

2. Pek 'âşıkım tevâzuna
Müştâkım şirin sözüne
Gerdânına, mâh yüzüne
Kâkülli döken dilber

4. Kaşların kurulu yaydır
Leblerin sükker-i nâydır
Tabi'atın pek hümâydır
Derdime derd katan dilber

5. 'Azım idüb dosta varınca
Kâkül hasretin bulunca
Kuloğlu sever olunca
Misk ü 'anber kokan dilber

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 94

TÜRKİ BERÂY-I KIYAMET

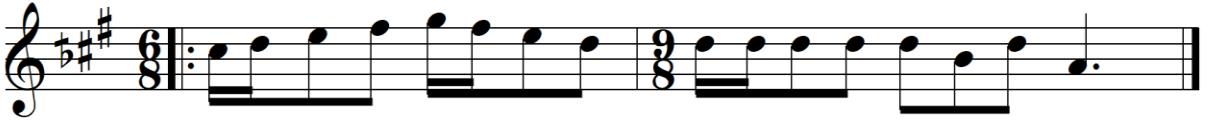
Dünya Benim Diyen Beyler

Hicaz Uzzal / Mürekkeb Semâ'î

Kuloğlu

Dün ya be nim di yen bey ler Ma 'zül ol lur ya tar bir gün
a.....

İ ner gök de ki me lek ler Yer de se mâ tu tar bir gün

1.Dünya benim diyen beyler
Ma'zül olur yatar bir gün
İner gökteki melekler
Yerde semâ tutar bir gün

3.Muhammed yerinden kalka
Yüzünden türâbı silke
Salavât virile halka
'Âlem nûra bata birgün

2.Hak huzuruna varılır
Terâzü mizân kurulur
Ölmüş tene cân virülür
Yerden insan biter bir gün

4.Ay tutulur, gün solunur
İnüb magribde tolanur
Heybet ile sur çalınur
Zelzeleler kopar bir gün

5.Kuloğlu aydur ez yaşıda
Günâhım çokdur başımda
Baykuş mezarın taşında
Figân ider, öter bir gün

Biçim: (a) bir cümleli.

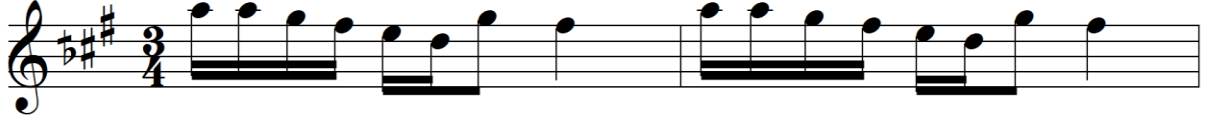
No: 95

TÜRKİ BERÂY-I TURNA

Katar Katar Gelen Turnam

Hicaz Uzzal / (3/4)

Köroğlu

Ka tar ka tar ge len tur nam Ba ka zah mın gö rü nür mü
a.....

Der di me derd ka tan tur nam Ba ka zah mın gö rü nür mü

1.Katar katar gelen turnam
Baka zahmın görünür mü?
Derdime derd katan turnam
Baka zahmın görünür mü?

3.Kanadının ucu eğri
Delünür 'âşıkın bağı
Vara bizim ele doğru
Baka zahmın görünür mü?

2.Ne ötersin yana yana
Âvâzın kâr etdi cânâ
Çık hevâya döne döne
Baka zahmın görünür mü?

4.Kanadının ucu burma
Ölürsem karşımda turma
Gözlerin sevdiğim turna
Baka zahmın görünür mü?

5.Niçün, Köroğlu der niçün?
Bağışla 'âşıkın suçun
Yavru turna başın için
Baka zahmın görünür mü?

Biçim: (a) bir cümleli.

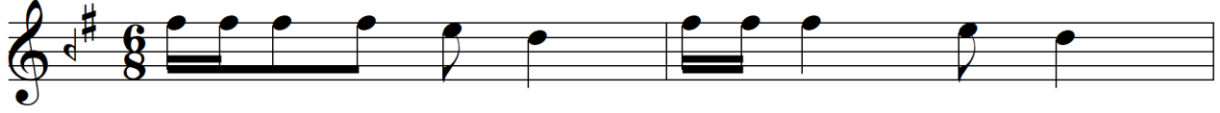
No: 96

TÜRKİ BERÂY-I 'AŞK

(Der Makam-ı Bestenigar) / Ağlayu Ağlayu Derde Düşmüşüm

Segâh / Yürük Semâ'î

Kâtibî

Ağ la yu ağ la yu der de düş mü şüm
a.....

Ki me dâd i de yim dost lar aş kın e lin den

1. Ağlayu ağlayu derde düşmüşüm
Kime dâd ideyim dostlar 'aşkın elinden
Ben bu yolda nice tağlar aşmışım
Kime dâd ideyim dostlar 'aşkın elinden

2. Söylesem kimseler bilmez ahvâlim
Yoluna hare etdim rızıkla mâlım
Bana cefâ ider bir kanlı zâlim
Kime dâd ideyim dostlar 'aşkın elinden

5. Düşmüşüm ol sevgili yârdan ayrı
Gâh şâd oldum güldüm gâh oldum sayrı
Kâtibî der Gani Mevlâ'dan gayri
Kime dâd ideyim dostlar 'aşkın elinden

3. Gayrı sevdi beni yabana atdı
Nâşinin rakibin sözünü tutdu
Ben âşık-ı sâdıkı yüzden redd etti
Kime dâd ideyim dostlar 'aşkın elinden

4. Ben söylesem bana ol yâr söylemez
Çıkub mahabbet yaylasın yaylamaz
Bütün dünyâ hakkını hak eylemez
Kime dâd ideyim dostlar 'aşkın elinden

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 97

TÜRKİ

Şu Karşuda Güle Güle

Gerdaniye / Türk Aksağı

Mustafa

A

Şu kar şu da gü le gü le Ge lür sün am
a.....

mâ ben öl düm Al i le di va ne gön lüm
b.....

A lur sun am mâ ben öl düm

1.Şu karşuda güle güle
Gelürsün amma ben öldüm
Âl ile divane gönlü
Alursun amma ben öldüm

3.Siyah kaşın kamçılayın
Yokdur güzel sencileyin
Bir gedâyı bencileyin
Bulursun amma ben öldüm

2.Siyah kaşın göze perde
Sen uğratdın beni derde
Ben giderim, sen şu yerde
Kalursın amma ben öldüm

4.Benim mâhım, benim bedrim
Benim güneş yüzlü şadrim
Bir gün ola benim kadrim
Bilürsün amma ben öldüm

5.Mustafa, sarardım soldum
'Aşk ile divâne oldum
Yâdını yâdlarla buldum
Ol güler amma ben öldüm

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 98

TÜRKİ

Ben Aklımı Hiç Perişân Etmezdim

Gerdaniye / Sofyan

Şahin

A

Ben ak lı mı hiç pe ri şân it mez dim

a.....

Her ba kış ta gö nül ce ğim al ma sa

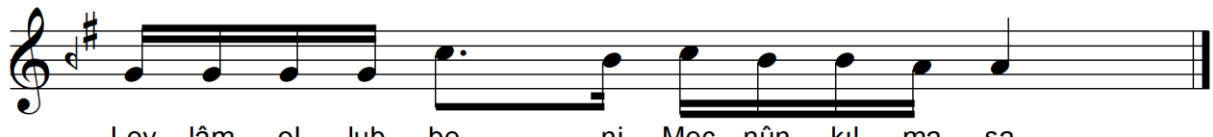

Ye rim yur dum ge züb dağ lar et mez dim

Ley lâm o lub be ni Mec nûn kıl ma sa

b.....

Ley lâm ol lub be ni Mec nûn kıl ma sa

1.Ben aklımı hiç perişân etmezdim
Her bakışta gönülceğim almasa
Yerim, yurdum gezüb tağlar etmezdim
Leylâ'm olub beni Mecnûn kılmasa
2.Ben yârimin hayâlini gütmezdim
Eski derde yeni derdler katmazdım
Bülbül gibi kârım efgân etmezdim
Dahi açılmadık gonce olmasa
5.Şahin aydur, 'acebdır kim dileğim
Geçmez, 'aksine devr ider feleğim
Saçı sünbül, zülfü siyâh meleğim
Ağlar mıydım, kul olduğum bilmesem

3.Odlara yandırdı beni yaman dil
Gözlerimden durmaz akar kanlu sel
Benim bağrım yanub olur muydu kül?
Olur, olmazlar üstüme gelmese
4.Olmamışdır bana olan kullara
Ben dâstân oldum, gitdim dillere
Düşer miydım ben hiç böyle hallere?
Dostum beni ferdâlara salmasa

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

No: 99

TÜRKİ MEDH-İ ESB

İndim Seyr Eyledim Kızılalmayı

Tahir / Türk Aksağı

Kul Mustafa

Dost İn dim sey rey le dim Kı zıl al ma yı

U lu taş kın a kan sel ler bu mu dur Bâd es dik çe sel vi le ri sa lı nur

Gö nül eğ len ce si yol lar bu mu dur dost dost lar bu mu dur

1.İndim seyr eyledim Kızılalmayı
Ulu taşkın akan seller bu mudır?
Bâd esdikçe selvileri salınur
Gönül eğlencesi yollar bu mudır?

3.'Arab atdır cenk yüzünde yaraşan
Olur koç yiğidin gönlü rûşen
Seher vakitde kuğu, kumru çağrışan
Turnam, göçüb konan çöllere bu mudır?

2.'Arab atdır koç yiğidin bindüğü
Meydan arar köşe köşe döndüğü
Âşıkların elden ele sunduğu
Bülbül figân ider güller bu mudır?

4.Tutasın kahpe feleği avuciyle
Dürlü dürlü siyâset etsin güciyle
Kelleler kesilüb, kanlar saçılan
Analar ağladan beller bu mudır?

5.Kul Mustafa aydur: yâre varayım
El kavuşub karşısında durayım
Be gâziler size haber sorayım
Kerbelâ'ya giden yollar bu mudır?

Biçim: (a) bir cümleli.

No: 100

TÜRKİ

Nicesin Venedik Frengi

Tahir / Yürük Semâ'î

Tasbaz Ali

A

Dost Ni ce sin Ve ne dik fren gi İ dub Os man

a.....

lıy la cen gi Kır dır dın kaç ni ce bin sen

b.....

1 2

gi ser hoş sir kat küs tah la rın küs tah la rın

1.Nicesin Venedik frengi
İdüb 'Osmânî'yla cengi
Kırdırdın kaç nice bin sengi
Serhoş sirkat küstahların

3.Kullandık envâ'i fenler
Lağım, kunbara, mahsanlar
Heb imdadına gelenler
Bırakdılar tiğ-i silahların

2.Teselli iderdik derdin
Kastur feth olunmaz derdin
Sonra hayrına mı verdin?
Aman deyu miftahların

4.Çün kabul oldun emâne
Hayr-hâh ol 'Al-i 'Osmân'e
Tâbi' olub müselmâna
Vir re'âya ferahların

5.Tasbaz aydur: indir tâcı
Meta'lardan gümrük bâcı
Virup hünkâra haracı
Dâyim it imtidâhların

Biçim: A (a+b) bir bölümlü.

ÖZGEÇMİŞ

Orta öğretimde, Sivas Belediye Konservatuvarı'nda ve Sivas Atatürk Lisesi'nde Türk Sanat/ Halk Müziği korolarında eğitim aldı. Bu korolarda korist/ solist/ bağlama ve ud icrâcısı olarak görev aldı. 1990'da, Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Temel Bilimler Bölümü/ Türk Sanat Müziği Anasanatdalı'nı kazandı. 1992'te, TRT İzmir Radyosu'nda "İstisna akitli Ud sanatçısı" oldu. TRT'de, 1992- 2002 yılları arasında Ud sanatçısı, yorumcu ve akademisyen olarak birçok programa katıldı. 1995'te Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Temel Bilimler Bölümü/ TSM Anasanatdalı'ndan mezun oldu ve 1995- 1996 öğretim yılında, saat ücretli öğretim elemanı olarak "Meslek Çalgısı- Ud" derslerini verdi. 1997'de aynı bölümde tam zamanlı öğretim görevlisi olarak göreve başladı.

2003 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Temel Bilimler- Türk Sanat Müziği Anasanatdalı'ndan "Hamparsum Notası ile Yazılmış Anonim Mûsikî Mecmuası'nın Günümüz Notasına Çeviriyazımı ve İncelenmesi" adlı tezi ile yüksek lisansını tamamladı. 2004 yılında Ege Üniverstesi. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü'nde Türk Halk Bilimi doktora programını kazandı. Halen, E.Ü. DTM Konservatuvarı Türk Müziği Bölümü'nde "Çalgı Eğitimi Ud, Çalgı Bilgisi ve Tarihi, Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler" derslerini yürütmekte olup, iki çocuk babasıdır.

T.C. Cumhurbaşkanlığı, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, TRT ve Ege Üniversitesi'nin görevlendirmeleri ile yurt içinde ve yurt dışında birçok konser, festival, sempozyum ve kongrede, akademisyen, udi, yöneten/şef olarak görev yaptı ve yapmaktadır.